

MAGNAE MORAVIAE
FONTES HISTORICI

PRAMENY K DĚJINÁM
VELKÉ MORAVY

MAGNAE MORAVIAE
FONTES HISTORICI

II

UNIVERSITA J. E. PURKYNĚ

BRNO MCMLXVII

II

TEXTUS BIOGRAPHICI,
HAGIOGRAPHICI, LITURGICI

CURAUERUNT

DAGMAR BARTOŇKOVÁ • LUBOMÍR HAVLÍK
JAROSLAV LUDVÍKOVSKÝ • ZDENĚK MASAŘÍK
RADOSLAV VEČERKA

713.1.1
Křehová
ARCHIVNÍ ÚSTAV
ČSAV

35962

REVIZE
4.98

ÚVOD

Druhý svazek *Pramenů k dějinám Velké Moravy* navazuje na předcházející první díl, který vyšel v Praze a Brně r. 1966. V druhém svazku vydává autorský kolektiv písemné prameny jiného literárního žánru: jsou to životopisy, legendy, panegyriky a liturgické texty (pokud přinášejí údaje historického charakteru). Jde přitom jednak o skladby, které vznikaly v době současné Velké Moravě a zčásti přímo na jejím území, jednak o díla, která jsou pozdějšího data a zachycují ohlas a tradice Velké Moravy ve středověkém světě.

Jsou zde publikovány písemné památky, které jsou spjaty svou proveniencí nejen s Moravou, ale např. i s Franskou a (později) Německou říší, s Itálií, Bulharskem, Kyjevskou Rusí, Polskem, Charvátskem, Uhrami a Čechami. Proto i po jazykové stránce je tento svazek rozmanitější než díl první: jsou v něm otištěny texty v jazyce církevněslovanském, latinském, řeckém, staročeském a starohornoněmeckém. Originální znění památek latinských, staročeských a starohornoněmeckých otiskujeme latinkou (s obvyklými pravopisnými úpravami), památek řeckých písmem řeckým; pro sazbu pramenů církevněslovanských bylo z technických důvodů užito kapitálek ruské azbuky doplněné o některé speciální znaky („jusy“ apod.) bez rozlišení písmen velkých a malých a s náhradou typů písma řeckého — písmen „iota“, „omega“, „yžica“, „theta“, „ksí“ a „psi“ — příslušnými literami nebo spřežkami existujícími v azbuce (tj. I, O, Y, Φ, KC, ΠC); rovněž 8 přetiskujeme spřežkou běžných azbukových typů OY. Původní litery jsou ponechány beze změny jen v titlách označujících číslice. Při edici všech památek se nadřádková písmena zavádějí do rádků a zkratky se rozvádějí (pokud už nejsou rozvedeny v starších vydáních, z nichž texty většinou přebíráme).

Do svazku byla pojata díla, která ve svém znění obsahují přímé odkazy na události, děje nebo poměry na Velké Moravě nebo která se aspoň nějak dotýkají její problematiky a historicky závažných událostí na jejím území nebo v okruhu panství moravských pánovníků. I když těžiško pramenů tkví v 9. stol. a na počátku 10. století, pro úplnost obrazu dějinného vývoje jsou sem zařazeny písemné památky od 7. do 15. století. Hagiografické texty nemají pochopitelně tu hodnotu pro historii jako např. ještě biografie, o letopisech, kronikách, listinách a listech ani nemluvě. Biografické prvky jsou v hagiografii podřízeny oslavě svatého a místa jeho působení, je zdůrazněna jeho vyjimečnost v životě a činnosti, v různých střetnutích a disputacích (ať s heretiky nebo pohany, muslimy a barbary), přičemž historická stránka ustupuje do pozadí. Výběr námětu je poplatný především tendenci a zaměření legendy; na jednu úroveň se dostávají údaje pravdivé spolu s topickými loci communes, dosti obvykle přejímanými z hagiografií jiných. Stává se ovšem, že i legendy mohou být pramenem zpráv o událostech odjinud neznámých. Všechny tyto

okolnosti, zvláště skutečnost, že v legendách šlo vždy o oslavu svatého a s tím spojenou určitou tendenci autora a jeho prostředí, o propagační ráz spisu, je nutné mít v patrnosti při jejich četbě a výkladu.

Hlavní pozornost je v tomto výběrovém přetisku, eventuálně i novém vydání originálních znění (s překladem a komentářem) pochopitelně věnována dílům základním a k nim je také připojen obsáhlejší komentář s odkazy na literaturu předmětu, hlavně práce souhrnné a novější, základního významu (kde čtenář může najít další bibliografické odkazy), než k dílům mladším.

Příprava této edice starých textů si přirozeně vyžádala rozsáhlé práce filologické, ale sám výběr i vnitřní uspořádání svazku byly určeny — podobně jako v prvním díle *Pramenů* — zřeteli historiografickými.

Prameny jsou v tomto svazku rozděleny podle své funkce na vlastní životopisy včetně veršovaných (odd. A) a hagiografické spisy, k nimž jsou přiřazeny i panegyriky (odd. B). Další skupinu tvoří výňatky z liturgických textů, pokud ovšem přinášejí údaje historického rázu aj. (odd. C). Při řazení pramenů uvnitř každého oddílu usilovali pořadatelé svazku o zachování chronologického sledu památek (podle doby jejich vzniku), ale někde se při řazení řídili zřetelem k filiačním souvislostem textů. Tato snaha nebyla ovšem bez problémů, protože u některých pramenů není doba jejich vzniku přesně známa, ba někdy nelze spolehlivě určit ani relativní chronologii několika pramenů; kromě toho se takto dostávají mnohdy do sousedství texty z různých prostředí a různé historické hodnoty. Je proto celkové řazení více méně rámcové a pracovní; přesto však pokládají redaktoři tento princip řazení za vhodnější než jiný (např. jazykový).

Potřebám historického bádání je dále podřízeno znění komentáře, do něhož jsou poznámky jiného zaměření (např. vysvětlivky k technice překladu, problémy filologické a jiné speciální otázky, např. teologické) zařazeny jen ojedinele.

A potřebám historického bádání je konečně podřízeno i pojetí textově kritického aparátu, v němž je podán jen výběr z variant s vyloučením různocnění rázu lexikálního a syntaktického, pokud podstatněji nemění historicky informativní hodnotu textu, a přirozeně i s vyloučením variant morfologických, hláskoslovných a pravopisných (s výjimkou vlastních jmen osobních, národních a geografických — zvláště slovanských —, jejichž různé grafické podoby v poznámkách uváděny jsou).

Do výběrového přehledu základní literatury předmětu jsou však vždy vedle prací historiografických zařazeny ve větší míře i práce filologické; autoři a pořadatelé svazku přitom vycházejí z přesvědčení, že i filologický příspěvek k interpretaci některých míst nebo aspektů historického pramene, k rekonstrukci jeho protografu, k určení jeho původu a k filiačním souvislostem doložených rukopisů mají zásadní význam pro badatele historika.

Druhý svazek *Pramenů* je dílem většího autorského kolektivu, v němž spolupracovali pracovníci z filosofické fakulty UJEP v Brně i z vědeckých ústavů ČSAV v Brně. Na jeho přípravě se jednotliví autoři podíleli takto: Vydání latinských legend Italské, Moravské, Diffundente sole, Quemadmodum, Beatus Cyrillus, officia Adest dies gloriosa, staročeské úpravy legendy Diffundente a Života svatých Crha a Strachoty, dále úryvků z legendy Kristiánovy, Prokopských legend a václavské legendy Karlovy (tj. vždy s úvodem, textovými variantami a u latinských textů s českým překladem) je prací univ. prof. dr. Jaroslava Ludvíkovského (filosofická fakulta). Ostatní latinské prameny a prameny řecké připravila dr. D. Bartoňková (filosofická fakulta); revizi latinských pramenů provedl J. Ludvíkovský, řeckých J. Ludvíkovský a doc. dr. A. Bartoněk, CSc. (filosofická fakulta).

Církevněslovanské prameny zpracoval doc. dr. R. Večerka, CSc. (filosofická fakulta); jejich revizi provedl dr. V. Kyas, CSc. (Ústav jazyků a literatur ČSAV). Starohornoněmecký text připravil doc. dr. Z. Masařík, CSc. (filosofická fakulta). Svazek za redakční spolupráce R. Večerky a D. Bartoňkové uspořádal dr. L. Havlík, CSc., (Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV), který je také autorem komentáře (v podčarových poznámkách k českému překladu památek) a mapových příloh a spoluautorem úvodů k Životu Konstantinovu, k Životu Metodějovu, k Proložnímu životu Konstantinovu a Metodějovu, k Životu Naumovu a k Bulharské legendě. Grafické zpracování mapových příloh provedl prom. ped. A. Šik (filosofická fakulta).

Dílo jako celek posoudili a doporučili k tisku doc. dr. F. Hejl, CSc. (katedra dějin SSSR, střední a jihovýchodní Evropy, filosofická fakulta) a dr. V. Kyas, CSc. (Ústav jazyků a literatur ČSAV).

A

CARMEN DE PIPPINI REGIS VICTORIA AVARICA A. 796

PÍSEŇ O AVARSKÉM VÍTĚZSTVÍ KRÁLE PIPINA R. 796

Jde o báseň napsanou bezprostředně po události, která je v ní oslavována. Zachovala se nám v berlínském rukopise z doby kolem r. 800 (srov. o tom u E. Dümmlera, *Neues Archiv der Gessellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* IV, 1879, p. 148).

Použitý text: *Carmen de Pippini regis victoria Avarica a. 796*⁶ in *Einhardi Vita Karoli Magni*, post G. H. Pertz rec. G. Waitz, SRG, Hannoverae et Lipsiae 1911, 42—46; srov. též E. Dümmler *MGH Poetae Carolini* I, 1881, p. 116 sq. a W. Meyer, *Zeitschrift für Deutsches Altertum XLIII*, 1899, p. 143 a od téhož autora *Festschrift d. Kgl. Ges. d. Wiss. zu Göttingen*, 1901, p. 168. Jak G. Waitz, tak i E. Dümmler vycházejí z berlínského rukopisu Diez. B. 66.

Carmen de Pippini regis
victoria Avarica a. 796

1. Omnes gentes, quas^a fecisti
tu, Christe, Dei sobules,
terras, fontes, rivos, montes,
et formasti hominem,
Avares, quos convertisti
ultimis temporibus,
2. Multa mala iam fecerunt
ab antico tempore,
fana Dei dextruxerunt
atque monasteria,
vasa aurea sacrata,
argentea, fictilia,
3. Vestem sanctam polluerunt
de ara sacratissima,
linteamina levitae
et sanctemonialium
mulieribus tradata
suadente demone.

Píseň o vítězství krále Pipina
nad Avary v r. 796

1. Kriste, synu boží,
ty, jenž jsi stvořil všechny národy,
země, prameny, potoky, hory
a vytvořil jsi člověka,
Avaři, které jsi v posledních
dobách obrátil na víru
2. nadělali mnoho zla
již od dávných dob,
rozbořili svatyně boží
i kláštery
a posvátné nádoby ze zlata
stříbra i hlíny
3. poskvrnili a posvátné roucho
z nejsvětějšího oltáře
i roucho kněží a jeptišek
bylo dáno na radu ďábla
ženám.

^a v překladu jsme vycházeli z Dümmlerova čtení qui.

4. Misit Deus Petrum sanctum,
principem apostulum,
in auxilium Pippini
magni regis filium,
ut viam eius comitaret
et Francorum aciem.
5. Rex accitus Dei virtute
Pippinus, rex catholicus,
castra figit super flumen
albidum Danubium,
hostibus accingens totum
undique presidia.
6. Unguimeri satis pavens,
Avarorum genere,
regi dicens satis forte:
„Tu cacane perditite!“
atque Catunae mulieri,
maledictae coniugi:
7. „Regna vestra consumata,
ultra non regnavitis;
regna vestra diu longa
Christianis tradita,
a Pippino demollita
principe catholico!“
8. „Adpropinquat rex Pippinus
cum forti exercitu
fines tuos occuparet,
depopularet populum,
montes, silvas atque colles
poneret presidia.“
9. „Tolle cito, porta tecum
copiosa munera,
sceptrum regis adorare,
ut paululum possis vivere;
aurum, gemmas illi offert,
nec te tradat funeri!“
4. Poslal Bůh svatého Petra,
prvního apoštola,
na pomoc Pipinovi,
synovi velkého krále,
aby provázal jeho tažení
i šik Franků.¹
5. Král ozbrojen mocí boží,
Pipin, král katolický,
zřídil tábor nad
bělavou řekou Dunajem
a připravil na všech stranách svá
vojska k boji proti nepřítelům.
6. Unguimeri z rodu Avarů,²
velice zděšen,
řekne velmi důrazně králi:
„Jsi ztracen, kagane!“³
a ženě Katuně,⁴
manželce zlořečené:
7. „Po vašem království je veta,
dále již nebudete kralovat;
vaše království velmi dlouho
trvajícím
bude vyvráceno Pipinem, vládcem
katolickým, a odevzdáno křesťanům.
8. Blíží se král Pipin
se statečným vojskem,
aby obsadil tvoje území,
vyplnil lid
a na horách, v lesích a na pahorcích
umístil vojenské posádky.
9. Vezmi rychle a přines s sebou
hojné dary,
vzdej úctu královu žezlu,
abys alespoň maličko mohl žít,
zlato, drahé kameny mu nabídni,
aby tě neuvrhl v záhubu.“

^b Tarcan Dümmler.

¹ Cf. *Ann. regni Franc., Ann. Einhardi* ad a. 796. Dále *Ann. Lauresham.* ad a. 796; *Chron. Moissiac* ad a. 796; *Hist. Langobard. cod. Goth.* c. 9.

² Není jisté, pokud a zda-li vůbec lze ztotožnit Unguimera, označeného zde za Avara s Ingem v *Conversio Bag. et Carant.*, c. 7, nebo s vévodou Vonomirem, *Ann. reg. Franc.* ad a. 796. Např. N. Zupanić, *Etnicka pripadnost* 239-255 uvažuje o Ingovi, knížati Gepidů v Dol. Panonii.

³ Chagan/kagan byl nejvyšším vládcem Avarů, cf. *Rhythmus* 10; caganus rex.

⁴ Označení chatún znamená žena, manželka. Tarohan/tarkan značí velmože.

10. Audiens cacanus rex,
undique perterritus,
protinus ascendens mulam,
cum Tarcanis^b primatibus
regem venit adorare
et plagare munere.
11. Regi dicens: „Salve princeps,
esto noster dominus!
regnum meum tibi trado
cum festucis et foliis,
silvas, montes atque colles,
cum omnibus nascentiis.“
12. „Tolle tecum proles nostras!
parent tibi obsequia,
de primatibus nec parcas,
terga verte aciem!
colla nostra, proles nostras
dicioni tradimus.“
13. Nos fideles Christiani
Deo agamus gratiam,
qui regnum regis confirmavit
super regnum Uniae
et victoriam donavit
de paganis gentibus!
14. Vivat, vivat rex Pipinus
in timore Domini!
avus regnet et senescat
et procreet filios,
qui palatia conservet
in vita et post obitum!
15. Qui conclusit regnum crande,
amplum, potentissimum,
quae regna terrae non fecerunt
usque ad diem actenus,
neque Cesar et pagani,
sed divina gratia.
16. Gloria aeterna patri,
gloria sit filio!
10. Když to uslyší král kagan,
nadmíru jsa poděšen,
hned vsedne na mezkyni
a s náčelníky tarkany^b
přijde krále prosit
a dary usmířovat.
11. Králi řekne: „Buď zdrav, vládče,
budiž našim pánem!
Své království ti odevzdávám
se stébly a listy,
lesy, hory i pahorky
se všemi obyvateli.“
12. Vezmi si s sebou naše syny,
ať ti prokazují služby.
a nešetři ani (dětí) velmožů,
a obrať (svůj) šik.
Svá hrdla i své děti
odevzdáváme do tvé moci.“
13. My, věrní křesťané,
vzdejme díky Bohu,
který zabezpečil vládu krále
nad královstvím hunským
a udělil mu vítězství
nad pohanskými národy.
14. Ať žije, ať žije král Pipin
v bázni boží,
do vysokého věku ať kraluje
a stáří ať se dožije
a zplodí syny, kteří by chránili
královský palác za (jeho) života
i po (jeho) smrti.
15. On v jedno spojil velké království,
rozsáhlé, nejmočnější,
království, jaké nevytvořil svět
až po dnešní den,
ani Caesar ani pohané,
nýbrž milost boží.
16. Věčná sláva budiž otci,
sláva necht je synovi.

GESTA DAGOBERTI I. REGIS FRANCORUM

ČINY KRÁLE FRANKŮ DAGOBERTA I.

Jde o celkem málo spolehlivou kompilaci z počátku 9. stol. Autor spisu, neznámý mnich kláštera Saint Denis (severně od Paříže), tu líčí život franského panovníka Dagoberta I. (628—639) a události s ním související. Čerpal především z *Fredegara*, dále pak ze spisu *Libri historiae Francorum, Vita Arnulfi, Vita s. Amandi auctore Baudemundo* apod. Celým dílem proniká silné profranské zaměření, které často vede k přímému zkrslování historických událostí. Jako první ho použil pro svou práci Regino.

Kodexy se dělí do těchto hlavních skupin:

- 1a: *Codex Parisiensis* 5569 z 10. stol. (s tímto je příbuzný *Codex Petavianus*).
 1b: *Codex Londiniensis* musei Britannici „Additional manuscripts“ 21109 z 12. stol. (s tímto je příbuzný *Codex Remensis*)
 2a: *Codex Ienensis* 65 z 14. stol.
 2b: *Codex Dresdensis* 60 z 14. stol.
 3: *Codex S. Audomari* 342, který vznikl v 9. stol. v klášteře Saint-Bertin.

Použitý text: *Gesta Dagoberti I. regis Francorum*, ed. B. Krusch in *Scriptores rerum Merovingicarum* II, 396—425. Toto vydání se zakládá na kodexu 1a. Srov. též Migne, *Patrolog. lat.* XCVI, 1395—1422. (První vydání bylo pořízeno v r. 1636 — Duchesne, *Historiae Francorum scriptores coaetanei*, I, 572—589.)

Gesta Dagoberti I.
regis Francorum

410 27 Eo igitur anno Sclavi cognomento Winidi, quorum regnum Samo tenebat, negotiatores Francorum cum plurima multitudine interficiunt et rebus expoliant. Haec autem res fuit initium scandali inter Dagobertum regem Francorum et Samonem regem Sclavorum. Dirigens itaque Dagobertus Sicharium legatarium ad Samonem, rogabat, ut negotiatores, quos sui interfecerant et

Činy krále Franků
Dagoberta I.

27 Toho roku¹ tedy Slované zvaní Vinidové, jejichž království spravoval Sámó, zabijí franské kupce s četnějším doprovodem a oloupí je o majetek. Tato věc byla počátkem rozepře mezi králem Franků Dagobertem a mezi Sámem, králem Slovanů. I vyslal Dagobert k Sámovi vyslance Sicharia a žádal, aby přikázal poskytnout spravedlivou náhradu za kupce, které jeho lidé

¹ R. 631.

res eorum inlicite usurpaverant, cum iustitia faceret emendare. Samo autem nolens Sicharium videre, Sicharius veste indutus ad instar Sclavorum, cum suis ad conspectum pervenit Samonis atque universa quae sibi fuerant iniuncta eidem nuntiavit, de his et aliis contentioneibus, quae inter partes ortae fuerant, rogans ut iustitia redderetur in invicem, eo quod Samo et populus regni sui Dagoberto regi deberent servitium. Samo respondens, iam^a saucius dixit: „Et terra quam habemus Dagoberti est, et nos sui sumus, si tamen disposuerit nobiscum amicitias conservare.“ Sicharius dixit: „Non est possibile, ut christiani et Dei servi cum canibus amicitias coniungere possint.“ Samo e contrario dixit: „Si vos estis servi Dei, et nos Dei canes, dum vos assidue contra ipsum agitis, nos permissum habemus vos morsibus lacerare.“ Statimque eiectus est Sicharius de conspectu Samonis. Cumque haec Dagoberto regi nuntiata fuissent, ilico iubet de universo regno Austrasiorum contra Samonem et Winidos movere exercitum. Igitur cum tribus turmis legionum super Winidos exercitus ingreditur, etiam et Langobardi ad solatium Dagoberti hostiliter in Sclavos perrexerunt. Sclavi autem his et aliis locis se e contrario reparantes, Alamannorum exercitus cum Rodoberto duce in parte qua ingressus est victoriam optinuit. Langobardi item cum Dagoberto victoriam optinuerunt, et plurimum numerum captivorum de Sclavis Alamanni et Langobardi secum duxerunt. Rex vero terram illam devastans, ad proprium regnum reversus est.

411 28 Si quidem eodem anno inter Avaros

^a timore *add. Ib.*

² Cf. *Fredegarii Chronicon*, IV, c. 68.
¹ R. 631.

povraždili a jejichž majetku se protizákonně zmocnili. Sámó však nechtěl Sicharia spatřit, Sicharius si (tedy) oblékl šat, jaký nosí Slované, předstoupil se svým doprovodem před Sámá a oznámil mu všechno, co měl uloženo, žádaje, aby bylo pro tyto a jiné spory, které vznikly mezi oběma stranami, navzájem uplatněno právo, protože Sámó i lid jeho království jsou Dagobertovi povinni poddanstvím. Sámó, již uražen, odpověděl: „Jako země, kterou máme, patří Dagobertovi, tak i my jsme jeho, pokud jen bude mít v úmyslu zachovávat vůči nám přátelství.“ Sicharius řekl: „Není možné, aby křesťané a sluhové boží, mohli uzavřít přátelství se psy.“ Sámó pak na to odpověděl: „Jestliže vy jste boží sluhové a my jsme boží psi, tu když vy ustavičně proti němu jednáte, (my) máme dovoleno trhat vás svými zuby.“

I byl hned Sicharius vykázán se Samova dohledu. Když to bylo oznámeno králi Dagobertovi, ihned poručí vyslat z celého království Austrasijského vojsko proti Sámovi a Vinidům. Vojsko postupuje proti Vinidům se třemi oddíly, ba rovněž i Langobardi najatí Dagobertem, vytáhli vojensky proti Slovanům. Avšak zatím co se z opačné strany Slované na těchto i na jiných místech připravovali, dosáhlo vojsko Alamanů s vévodou Chrodobertem vítězství v krajině, do níž vskočilo. Rovněž Langobardi dosáhli s Dagobertem vítězství a jak Alamani, tak i Langobardi si odvedli velmi značný počet slovanských zajatců. Král věru onu zemi zpusťošil a vrátil se do svého království.²

28 V témže roce¹ vznikl mezi Avary,

cognomento Chunos^a et regnum Hispaniae^b vehemens surrexit intentio, eo quod certarent inter se, cui deberetur regnum ad succedendum, altera pars ex Avaris et altera ex Bulgaris. Collecta itaque multitudine, cum utriusque se invicem impugnarent, tandem ab^c Avaris Bulgari superantur. Qui devicti, novem millia cum uxoribus et liberis de Pannonia expulsi, regem Dagobertum expetunt, petentes, ut eos in terram Francorum ad manendum reciperet. Rex autem hiemandum eos in Baiuvariam recipere praecepit, dummodo pertractaret cum Francis, quid exinde faceret. Cumque dispersi per domus Baiuvariorum ad hiemandum fuissent, sapienti consilio Francorum rex Baiuvaris iubet, ut Bulgares illos cum uxoribus et liberis unusquisque unumquemque in domo sua in una nocte interficeret. Quod protinus a Baiuvaris impletum est, nec quisquam ex illis remansit.

⁴¹² 30 Denique anno 10. regni sui, cum ei nuntiatum fuisset, exercitum Winidorum Toringam fuisse ingressum; cum exercitu nil moratus ex regno Austrasiorum ab urbe Mettis promovens, transita Ardena, Magontiam adgreditur; disponensque Renum transire, scaram de electis viris fortibus ex Neustria et Burgundia cum ducibus et grafionibus secum habens, Saxones missos ad eum dirigunt, petentes, ut eis tributa, quae fisorum dicionibus desolvebant, indulgeret. Ipsi vero suo^d studio et utilitate Winidis resistendum spondent et Francorum limitem de illis partibus custodire promittunt. Rex itaque Dagobertus consilio Neustrasiorum adeptus, eis quod posebant pres-

zvanými Huny a královstvím Hispanským^a prudký spor, poněvaž mezi sebou zápasili, komu by mělo připadnout nástupnictví v království; jednu stranu (tvořili) Avari a druhou Bulhari. A tak sebrali množství lidí a obě (strany) se pustili navzájem do boje. Nakonec jsou Bulhari od Avarů přemoženi. Po jejich porážce je z Panonie vyhnáno devět tisíc mužů i s ženami a s dětmi a ti se obrátí na Dagoberta se žádostí, aby je přijal k pobytu do země Franků. Král přikáže, aby je v Bavorsku přijali k přezimování a zatím jednal s Franky, co se má stát dále. A když byli (Bulhari) rozptýleni po příbýtečích Bavorů, aby přezimovali, vzkáže král na moudrou radu Franků, aby jeden každý usmrtil ve svém domě za jediné noci ony Bulhary i s ženami a dětmi — každý jednoho. A to Bavoři neprodleně splnili a nezůstal z oněch (Bulharů) nikdo na živu.³

30 Konečně v desátém roce svého panování,¹ když mu bylo² oznámeno, že vojsko Vinidů vpadlo do Durynska, bez meškání vyrazí s vojskem z království Austrasijského z města Met, a když přešel Ardeny, přitáhne k Mohuči; a zatím co zamýšlel překročit Rýn a měl s sebou družinu vybraných udatných mužů z Neustrie a Burgundska i s vévody a hrabaty, vyšlou k němu Sasové posly se žádostí, aby jim prominul poplatky, které platili ve prospěch státní pokladny. Oni sami se pak zavážou, že budou z vlastní horlivosti a ve vlastním zájmu klást odpor Vinidům, a příslibí, že budou v oněch končinách střežit hranice Franků. A tak jim král Dagobert na radu Neustrasijců povolil, oč

^a Hunos 2a.b. ^bHysp. semper 2a; in Pannia recte Fred. ^c a bawaris 1b, corr. m. al. ^d summo 1b

² Fredegarii Chron., IV, c. 72: regnum in Pannia (tj. Pannonia).

³ Cf. Fredegarii Chron. IV, c. 72, který má navíc zprávu o zachráně Alciokově u Walluca, vévody „Winedorum“ „in marca Vinedorum“.

¹ R. 632.

² Dagobertovi.

titit. Saxones autem, qui huius petitionis suggerendi causa venerant, sacramentis, ut eorum mos erat, super arma patris, pactum pro universis Saxonibus firmant; sed parum haec promissio sortitur effectum. Attamen Saxones tributum, quod reddere consueverant, per praeceptionem Dagoberti hactenus habent indultum. Quingentas enim vacas inferendales annis singulis a Lothario seniore censiti reddebant, quod tunc a Dagoberto rege cassatum est.

31 Anno itaque 11. regni sui, cum Winidi iussu Samonis iterum fortiter sevirerent et sepe, transenso proprio limite, regnum Francorum vastandum Toringam et reliquos pagos ingrederentur, Dagobertus rex Mettis urbem veniens, cum consilio pontificum seu et procerum, omnibusque primatibus regni consentientibus, Sigebertum, filium suum, in regno Austriae sublimavit sedemque Mettis civitatem habere permisit. Chunibertum vero Colonie urbis pontificem et Adalgiselum ducem palatii ad regnum gubernandum instituit thesaurumque quod sufficeret filio tradidit et condigne, ut decebat, eum huius culminis honore sublimavit, et quodcumque eidem largitus fuerat, praeceptionibus roborandum decrevit. Deinceps enim Austrasiorum studium limitem et regnum Francorum contra Winidos utiliter defensare noscitur.

žádali. Sasové však, kteří přišli přednést tyto žádosti, stvrdí úmluvu za všechny Sasy, jak bylo jejich zvykem, přísahou (vykonanou) nad zbraněmi; než z tohoto slibu vzešel malý výsledek. Přece však byla Sasům z rozkazu Dagobertova prominuta daň, kterou byli do té doby zvyklí odvádět. Odváděli totiž každoročně z příkazu Lothara Staršího jako daň pět set krav, a to bylo tehdy králem Dagobertem zrušeno.³

31 V jedenáctém roce svého panování, když Vinidové z rozkazu Sámova opět divoce řádili a často, překročivše vlastní hranice, vpadali do Durynska i do ostatních krajín, aby pustošili království Franků, přišel král Dagobert do města Met, a po poradě s biskupy a nejvyšší šlechtou a za souhlasu všech předních mužů království povýšil svého syna Sigiberta v království austrasijském a dovolil, aby měl za sídlo město Mety. Chuniberta, biskupa města Kolína, a vévodu paláce Adalgisela ustanovil za správce říše a synovi odevzdal dostačující poklad a povznesl ho přiměřeně jeho vysokému důstojenství, jak se slušelo, a cokoli mu štedře udělil, potvrdil zvláštními rozhodnutími. Potom, jak je známo, hájilo úsilí Austrasijců úspěšně hranice i království Franků proti Vinidům.²

³ Cf. Fredegarii Chron. IV, c. 74.

¹ R. 633.

² Cf. Fredegarii Chron. IV, c. 75.

EINHARDI VITA KAROLI MAGNI
ŽIVOT KARLA VELIKÉHO OD EINHARDA

Životopisec Karla Velikého Einhard se narodil v r. 770 v Meinhamu v aristokratické rodině. Vzdělával se v klášteře fuldském, tamní opat ho však doporučil ke dvoru, a tam také Einhard dovršil pod dohledem učeného Alkuina svá studia. Těšil se neobyčejné důvěře zvl. u Ludvíka I. Pobožného, který ho dokonce pověřil, aby byl rádcem jeho syna Lothara I. Einhard byl člověk všestranně nadaný, vynikal nejen jako politik a spisovatel, ale uplatňoval se i jako dobrý znalec architektury; dostalo se mu vrchního dozoru nad císařskými stavbami. Zemřel v r. 840.

Einhard byl velmi vzdělaný v antické literatuře. Pochází od něho několik spisů, prozaických i básnických, zčásti náboženského charakteru, nejvíce však proslul jako Karlův životopisec (dřívější názor, pokládající Einharda i za přepracovatele díla *Annales regni Francorum*, je dnes odmítán; viz sub *Ann. regni Francorum*, I. díl této práce, str. 35). Einhardova *Vita Karoli* vznikla až po r. 830 a bývá pokládána za nejzralejší dílo karolinské renesance. Kompozice i jazyk jsou ovlivněny antickými autory, ale Einhard prokázal i značnou koncepční i stylistickou samostatnost. Materiál čerpal především z *Ann. regni Francorum*, dovedl jej však podat v mistrovsky sevržené a zestručněné podobě. Einhardův spis ovlivnil celou řadu pozdějších skladatelů historických děl. Tak např. z něho čerpal autor anonymního spisu *Vita Hludowici, Poeta Saxo, Widukind*. O velké oblibě Einhardovy *Vita Karoli* svědčí i to, že se zachovalo na 80 jejích rukopisů. Bývají členěny do tří skupin s těmito hlavními rukopisy:

Skupina A (v ní jsou těsněji spřízněné kodexy A1* A1 a A4):

- A1*: *Codex Vindobonensis* 510, nejstarší zachovaný rukopis (před r. 850) = kodex E1 díla *Ann. regni Francorum*
A1: *Codex Vindobonensis* 529 z 9. stol., původem z Trevíru
A2: *Codex Vaticanus* reginae Christinae 339 z 10. stol., původem ze St. Gallen
A3: *Codex Petropolitanus* F. IV 4 z 10. stol., původem ze Soissons = kodex C2 *Ann. regni Francorum*
A4: *Codex Trevirensis* 1286 z r. 1084, původem z Prümü = kodex E3 *Ann. regni Francorum*
A5: *Codex Musei Britannic* Cotton. Tib. CXI z Uttechtu

Skupina B (se stejnou změnou v 9. kapitole; předmluva všude chybí):

- B1: *Codex Montispessulanus* 473 z 19. stol., původem z Pontignacu
B1*: *Codex Vindobonensis* 473 z 9. stol. původem z Wormsu a s porušeným začátkem = kodex D1 *Ann. regni Francorum*
B2: *Codex Florentinus* inter Laurentianos LXV 35 z 11. stol., závislý na B1*
B3: Předloha zpracování, pořízeného rukou Walahfrieda Strabona (zvl. *Codex Hannoveranus* XIII 859 z 15. stol., původem z Wittingen)

Skupina C (se změnou v 18. kapitole):

a) první podskupina — členěno podle 19. kapitoly

C1: *Codex Parisinus* 10758 z 10. stol.

C2: *Codex Vaticanus Palatinus* 243 z 10. stol., původem z Lorsch (bez předmluvy a s porušením na konci)

b) druhá podskupina

C3: *Codex Parisiensis* 10756 z 12. stol.

C4: *Codex Musei Britannici* Add. 21109 z 12. stol. původem ze Steinfeldu = kodex E4 *Ann. regni Francorum*

Toto Einhardovo dílo vyšlo poprvé v edici Nuenariové v r. 1521

Použitý text: *Einhardi Vita Karoli Magni*,⁶ post G. H. Pertz rec. G. Waitz, curavit Holder—Egger, *SRG*, Hannoverae et Lipsiae 1911 (srov. též *Einhardi Vita Karoli Magni*, ed. R. Rau, *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, 157—211).

Einhardi Vita Karoli Magni

Život Karla Velikého od Einharda

- 15 13* Maximum omnium, quae ab illo gesta sunt, bellorum praeter Saxonicum huic bello successit, illud videlicet, quod contra Avaros sive Hunos susceptum est. Quod ille et animosius quam cetera et longe maiori apparatu administravit. Unam tamen per se in Pannoniam** — nam hanc provinciam ea gens tum incolebat — expeditionem fecit, cetera filio suo Pippino ac praefectis provinciarum, comitibus etiam atque legatis perficienda commisit. Quod cum ab his strenuissime fuisset administratum, octavo tandem anno completum est. Quot proelia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia et locus, in
- 16

13 Po této válce¹ následovala největší válka ze všech, které on vedl, s výjimkou války saské,² totiž ta válka, která byla podniknuta proti Avarům neboli Hunům.³ Tu on řídil jednak srdatěji než války ostatní, jednak s daleko většími přípravami. Osobně podnikl alespoň jednu výpravu do Panonie⁴ — neboť ten národ tehdy obýval onu provincii —, ostatní svěřil k vykonávání svému synu Pipinovi⁵ a správcům provincií a též hrabatům a vyslancům. Tito řídili válku s velkou rázností a v osmém roce⁶ ji nakonec ukončili. Kolik v ní bylo svedeno bitev a jak mnoho prolito krve, o tom svědčí jak Panonie zbavená všech obyvatel,

* *Rubra Walahfridi* c. XIII: Superbia Hunorum qua instantia perdomita sit, et de Erii vel Geroldi ducum decessu.

** *Glossae codicis Steinveldensis*: quae modo Hungaria dicitur.

13

¹ Tj. válka s Velety r. 789, cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 789, *Einhardi Vita Karoli*, c. 12.

² K tomu cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 772, 775, 776, 778, 780, 782, 783, 784, 785, 793, 794, 795, 796, 797, 804; *Einhardi Vita Karoli*, c. 7.

³ Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 789, 791, 796, 798, 805.

⁴ *Ann. reg. Franc.* ad a. 791.

⁵ *Ann. reg. Franc.* ad a. 796.

⁶ Jde patrně o r. 799, *Ann. Einhardi* ad a. 799.

quo regia kagani^a erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanae habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunorum^b nobilitas periit, tota gloria decidit. Omnis pecunia et congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt. Neque ullum bellum contra Francos exortum humana potest memoria recordari, quo illi magis ditati et opibus aucti sint. Quippe cum usque in id temporis poene pauperes viderentur, tantum auri et argenti in regia reperiunt, tot spolia pretiosa in proeliis sublata, ut merito credi possit hoc Francos Hunis iuste eripuisse, quod Huni prius aliis gentibus iniuste eriperunt. Duo tantum ex proceribus Francorum eo bello perierunt: Ericus dux Foroiulani in Liburnia iuxta Tharsaticam maritimam civitatem insidiis oppidanorum interceptus, et Geroldus Baioariae praefectus in Pannonia, cum contra Hunos proeliaturus aciem strueret, incertum a quo, cum duobus tantum, qui eum obequitantem ac singulos hortantem comitabantur, interfectus est. Ceterum incruentum poene Francis hoc bellum fuit et prosperrimum exitum habuit, tametsi diutius sui magnitudinem traheretur. Post quod et Saxonicum suae prolixitati convenientem finem accepit. Boemanicum^c quoque et Linonicum,^d

tak i to, že místo, na němž bylo kaganovo sídlo, je do té míry opuštěno, že tam není ani stopy po lidském sídle.⁷ V této válce zhylnula celá hunská šlechta a zanikla všechna sláva Hunů. Veškeré peníze i poklady, za dlouhá léta nashromážděné, byly rozchvá-ceny.⁸ A lidská paměť si není s to vzpomenout na žádnou válku vzniklou proti Frankům, v níž by se byli oni více obohatili a bohatstvím povznegli. Vždyť kdežto se až do té doby zdáli téměř chudými, našli v (kaganově) sídle tolik zlata a stříbra a uchvátili v bitvách tolik cenné kořisti, že se právem mohlo věřit, že Frankové spravedlivě odňali Hunům to, co Hunové dříve nespravedlivě vzali jiným národům. Toliko dva z franských šlechticů zahynuli v té válce: Erik, vévoda čedadský,⁹ byl usmrčen úklady místního obyvatelstva v Liburnii u přímořské obce Tharsatiky¹⁰ a Gerold, správce Bavor, byl zabit, nejisto kým, v Pannonii, když seřazoval šik k boji proti Hunům,¹¹ a to pouze se dvěma (muži), kteří jej doprovázeli, jak objížděl (vojsko) a povzbuzoval jednotlivce. Jinak byla tato válka pro Franky téměř nekrvavá a měla velmi úspěšný konec, i když se pro svou mohutnost dosti dlouho protahovala. Po ní i válka saská došla konce,¹² který odpovídal

^a cagani A2, 3; kanagi A4; kaga C2; qua regia pagani erant B2. ^b honorum A2. horum B1 C2, corr. honorum B1. Hun. bello B3., ^c hic in editionibus prioribus cap. 14. incipit. — Boematicum A2. A4. B3. ^d lilonicum A3. liconicum A4, C2.

⁷ Pippinus autem Hunis trans Tizam fluvium fugatis eorumque regia, quae ut dictum est hringus, a Langobardis autem campus vocatur, ex toto destructa, direptis pene omnibus Hunorum opibus ... *Ann. Einhardi* ad a. 796; Pippinus... transito Danovio, cum exercitu suo pervenit ad locum, ubi reges Avarorum cum principibus suis sedere consueti erant, quem et in nostra lingua hringe nominant, *Ann. Lauresh.* ad a. 796; *Poeta Saxo* ad a. 796, l. III, v. 300—304.

⁸ *Ann. reg. Franc.* ad a. 796; *Ann. Lauresh.* ad a. 796; *Hist. Langob. cod. Goth.*, c. 9; *Chron. Moissiac.* ad a. 796; *Conv. Bag. et Carant.*, c. 6.

⁹ Markrabí Foroiulienský, připomínán na tažení r. 796.

¹⁰ *Ann. Einhardi* ad a. 799; *Ann. reg. Franc. (Lauriss.)* ad a. 799. Tharsatica civitas je Trsat blíže řeky Rijeka v Chorvatsku.

¹¹ *Ann. Einhardi* ad a. 799; *Ann. reg. Franc.* ad a. 799.

¹² *Ann. reg. Franc.* ad a. 802, 804.

17 quae postea exorta sunt, diu durare non potuerunt. Quorum utrumque ductu Karoli iunioris celeri fine completum est.

18 15 ... post quam utramque Pannoniam et adpositam in altera Danubii ripa Daciam, Histriam quoque et Liburniam atque Dalmaciam, exceptis maritimis civitatibus, quas ob amicitiam et iunctum cum eo foedus Constantinopolitanum imperatorem habere permisit; deinde omnes barbaras ac feras nationes, quae inter Rhenum ac Visulam fluvios oceanumque ac Danubium positae, lingua quidem poene similes, moribus vero atque habitu valde dissimiles, Germaniam incolunt, ita perdomuit, ut eas tributarias efficeret; inter quas fere praecipuae sunt Welandabi^a, Sorabi, Abodriti^b, Boemani^c — cum his namque bello confligit —; ceteras, quarum multo maior est numerus, in deditioem suscepit.

jejímu zdárnému průběhu. Také (války) s Čechy a Liňany, k nimž poté došlo, nemohly dlouho trvat. Jedna i druhá byla pod vedením Karla mladšího rychle skončena.¹³

15 ... po něm¹ (si podmanil) obojí Pannonii² i Dácii, ležící na druhém břehu Dunaje,³ a také Histrii a Liburnii i Dalmácii,⁴ s výjimkou přímořských obcí, jež na základě přátelství a uzavřené smluvy dovolil držet konstantinopolskému císaři;⁵ potom všechny cizí a divoké národy, které obývají Germánii, sídlíce mezi řekami Rýnem a Vislou a mezi oceánem a Dunajem,⁶ a jež se sice jazykem téměř sobě podobají, avšak zvyky a zevnějškem jsou si velmi nepodobné, zkontroloval do té míry, že tyto národy učinil poplatnými; mezi nimi jsou vcelku nejvýznamnější Veleti, Srbové, Obodriti a Čechové — s těmito se totiž srazil ve válce.⁷ Ostatní, jichž je daleko větší počet, přijal v poddanství.⁸

^a Uuelletabi A2. corr. Uuelletabi A2. ^b Obodriti B2. ^c Boemanni A1, P.

¹³ *Ann. reg. Franc.* ad a. 805, 808, 811.

15

¹ Tj. po Aquitanii, Gaskoňsku, území na jih od Pyrenejí, Itálie a Sasku.

² Pannonia superior a inferior, tj. území mezi Vídeňským lesem a východním Předalpím, Dunajem, ohraničené na jihu horami na jih od řeky Sávy, cf. *Einhardi Vita Karoli*, c. 13. ³ *Ann. Einhardi* ad a. 796; *Ann. Lauresh.* ad a. 796; *Einhardi Vita Karoli*, c. 13.

⁴ F. Kos, *Gradivo* I, 247; *Vita Karoli*, c. 13; *Paulini Aquil. versus de Herico duce* I—VIII; *Poeta Saxo* l. V, v. 195—199.

⁵ Východořímský císař Nikeforos (802—811), *Ann. reg. Franc.* ad a. 811.

⁶ Jde o popis Germánie na základě antické tradice, podle níž se celé území mezi Rýnem, Dunajem, oceánem (Severním mořem) a Vislou nazývalo souhrnně Germánií; podobného označení použil ještě v poslední třetině 9. stol. pro toto území anglosaský král Alfréd Veliký, cf. *Boc the man Orosius nemned*. Východní hranice říše Franků udává Einhard v téže kapitole řekou Sálou a jihovýchodním Dunajem.

⁷ Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 789, 798, 804—806, 808—812.

⁸ V poměru k franskému císaři rozlišuje Einhard mezi národy poplatnými a druhými, které jako podmaněné a poddané byly těsněji spojeny s osobou císaře a franskou říší.

THEGANI VITA HLUDOWICI IMPERATORIS
ŽIVOT CÍSAŘE LUDVÍKA OD THEGANA

Thegan, plným jménem Thegenbert, světicí biskup v Trevíru a probošt v Bonnu, byl Frank šlechtického původu. Zemřel někdy po r. 848. Životopis Ludvíka I. Pobožného, *Vita Hludowici imperatoris sive De gestis domini Hludowici imperatoris* (Život císaře Ludvíka neboli o činech pana císaře Ludvíka), který sestavil kolem r. 837, nemá valnou historickou cenu; jde o jednostrannou chválu císaře a o nemírné hanobení jeho protivníků. V pozdějších dobách ho jako pramene užily pouze *Ann. Lobienses* a *Flodoard* ve svém spise *Historia Remensis*. Tomu také odpovídá malý počet existujících rukopisných textů:

1. *Codex Vindobonensis* 408 z 11. stol. z Admontu (s krátkým přídavkem připojeným cizí rukou)
2. *Codex Scaffhusensis* z 10. stol., na konci porušený;
3. *Codex Trevirensis* 1268, 43 z r. 1084, původem z Prümü (kodex obsahující rukopis E3 Říšských letopisů; viz *Ann. regni Francorum* v I. díle této práce na str. 37).
4. ztracená předloha vydání Petra Pithoea, *Annalium et historiae Francorum...* scriptores coetanei, Paris 1588;
5. excerpta, která obsahuje Hannoveranus 859 z 15. stol., původem z Wittingen;
6. *Codex Wratislaviensis* z 16. stol.
7. *Codex Musei Britannici* Add. 21109 z 12. stol., původem ze Steinfelsu (srov. *Ann. regni Francorum* v I. díle na str. 37 sub E4).
8. *Codex Parisinus* 15425 z 11. stol. z Lotrinska (srov. *Ann. regni Francorum* v I. díle na str. 37 sub E5).

Základem našeho vydání je text Pertzův, vycházející ze srovnání prvních tří rukopisů. Týž text je otištěn i v nejnovějším vydání Rauově.

Použitý text: *Thegani Vita Hludowici imp.* ed. Pertz *MGH SS II* 590—604 (srov. též Rau, *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters V*, 215—256).

Thegani Vita Hludowici imperatoris

Život císaře Ludvíka od Thegana

593 15 Anno sequenti direxit exercitum suum contra Sclavos, in oriente positos;

15 Příštího roku¹ poslal své vojsko proti Slovanům, sídlícím na východě;²

15

¹ Roku 816.

² Srbům.

qui valde oppresserunt eos, et victores Deo donante extiterunt. Hoc facto, unus quisque rediit ad propria.

jeho vojáci je tvrdě potřeli a s boží pomocí jim bylo dáno vítězství.³ Když se to stalo, jeden každý se vrátil domů.

596 27 Sequenti anno exercitum suum misit adversus orientales Sclavos, quorum dux nominabatur Liduit, quem in fuga verterunt et terram illam vastaverunt. Inde regredientes venerunt domum.

27 Příštího roku¹ poslal své vojsko proti východním Slovanům,² jejichž vévoda se nazýval Ljudevít; toho obrátili na útěk a onu zemi zpustošili.³ Odtud se vracejíce přišli domů.

597 32 Alio anno erat Aquis palatio cum magno exercitu, et ibi venerunt legati Bulgarorum portantes dona: quos benigne suscipiens, dimisit ire ad propria.

32 V jiném roce byl s velkým vojskem v paláci v Cáchách, a tam k němu přišli vyslanci Bulharů s dary: laskavě je přijal a propustil domů.

³ *Ann. reg. Franc.* ad a. 816.

27

¹ Roku 820.

² Panonským Chorvatům.

³ *Ann. reg. Franc.* ad a. 820.

ANONYMI VITA HLUDOWICI IMPERATORIS

ŽIVOT CÍSAŘE LUDVÍKA OD ANONYMA

Autor tohoto životopisu císaře Ludvíka I. je neznámý. Žil podle svých slov u dvora Ludvíkova od jeho nastoupení na trůn a císař si ho cenil zejména pro znalosti astronomie. Bývá proto nazýván i Astronomus. Materiál pro tu část spisu, které líčí události do začátku Ludvíkovy vlády, čerpal ze ztraceného díla mnicha *Adhemara*, obsahujícího zřejmě dějiny Aquitánie, pro léta 817—829 čerpal z *Ann. regni Francorum* a zbytek díla psal na základě svých vlastních přímých informací (zejména zprávy o posledních letech císařových jsou velmi cenné). Spis prozrazuje dobrou znalost antické literatury i Einhardova Života Karlova a byl nepochybně ukončen brzy po Ludvíkově smrti. Všeobecně je tento životopis cennější než životopis Ludvíka od Thegana.

Dílem tohoto anonymního autora se důkladněji zabývali M. Buchner, P. Fournès, H. Kuhn, G. Meyer von Knonau, W. Nickel a E. Simson.

Nejdůležitější rukopisy jsou tyto:

1. *Codex Vindobonensis 529* (jde o kodex Al Einhardovy Vita Karoli).
2. *Codex Vaticanus reginae Christinae 637* ze 17. stol.
3. *Codex Vaticanus reginae Christinae 692* z 12. stol.

První vydání pořídil v r. 1588 Petrus Pithoeus (*Annalium et historiae Francorum... scriptores coetanei*, Paris 1588), z dalších tu uvedeme edici M. Frehera (1613), A. Duchesne (1639), M. Bouqueta (1738).

Použitý text: *Vita Hludowici imperatoris*, ed. G. H. Pertz, *MGH SS II* 607—648 (srov. též *Anonymi Vita Hludowici imperatoris*, ed. R. Rau, *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters V*, 258—381).

Anonymi Vita Hludowici imperatoris

25 ... Iusserat porro imperator, ut Herioldo subpeditarentur Saxonici comites et Abodriti olim domno Karolo subiecti, quatenus regno restitueretur

25

¹ Ludvík Pobožný (814—840).

² Heriold, král Dánů.

Anonymův Život císaře Ludvíka

25 ... Císař¹ dále přikázal, aby saská hrabata i Obodrité, kdysi podrobení panem Karlem, poskytli pomoc Herioldovi,² aby byl znovu uveden do svého vlast-

proprio, misso in hoc ipsum Baldrico legato. Qui cum Egidoram fluvium transissent, devenerunt in terram Nortmannorum, in loco cuius vocabulum est Simlendi. Sed filiis Godefridi, licet magnis habundantibus copiis et navibus ducentis, nollentibus comminus venire et pugnae se credere, ab invicem discessum est, direptis incensisque omnibus quae occurrere potuerunt, insuper et obsidibus quadraginta ab eodem populo susceptis. His gestis, ad imperatorem in loco qui dicitur Patrisbrunno redierunt, quo omnis populus ad eius generalem conventum coierat. Quo in loco principes Sclavorum orientalium omnes primoresque venerunt...

26 Postquam imperator hiemis inclementiam serena valitudine et tranquillo transegit successu, succedente aestivi temporis gratissima blanditie, missi sunt ab eo qui dicuntur orientales Franci, sed et Saxonici comites generis, contra Sorabos Sclavos, qui ab eius dicebantur imperio defecisse. Quorum conatus quam brevissime ac facillime, Christo donante, compressus est...

620 27 ... In eo etiam commorans palatio, ad se venientem missum suscepit Leonis Constantinopolitani imperatoris, nomine Niciforum. Legatio autem, excoepa amicitia et societate, erat de finibus Dalmatorum, Romanorum et Sclavorum. Et quia nec hi praesentes erant nec Chadalo finium praefectus,

³ Ve východní části severního Šlesviku.

⁴ Godofrid, král Dánů († 810).

⁵ Viz *Ann. reg. Franc.* ad a. 815, kde je místo knížat a velmožů: *primores et legati*. Dále též *Thegani Vita Hlud.*, c. 14.

26

¹ Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 816.

27

¹ Ludvík Pobožný.

² Lva V. (813—820).

ního království, a za tím účelem poslal vyslance Baldrika. Když ti překročili řeku Egidoru, vstoupili do země Normanů na místě, které se nazývá Simlendi.³ Ale protože se Gotfrídovi⁴ synové nechtěli ocitnout na blízku a dát se do bitvy, ačkoli měli nadbytek vojenských oddílů a dvě stě lodí, odpoutali se od sebe navzájem, když předtím rozehvátili a vypálili všechno, co se mohlo naskytnout, a nadto přijali od onoho národa čtyřicet rukojmí. Když se tak stalo, vrátili se k císaři na místo, které se nazývá Paderborn a tam se sešel všecken lid k všeobecnému sněmu. Na to místo se dostavili všichni náčelníci i předáci východních Slovanů...⁵

26 ... Potom co císař strávil krutou zimu při nezkaleném zdraví a v klidném běhu událostí, poslal s nastávajícím přemilým půvabem letního času tzv. východní Franky, ale i hrabata saského původu, proti srbským Slovanům, kteří prý odpadli od jeho říše. Jejich pokus stejně rychle jakož i snadně s pomocí Kristovou potlačil...¹

27 ... Zatím co se ještě zdržoval¹ v onom paláci, přijal posla konstantinopolského císaře Lva,² který k němu přišel a jmenoval se Nikeforos. Poselství se týkalo, kromě přátelství a spojení, hranic Dalmatů, Římanů a Slovanů. A protože nebyli přítomni ani tito ani správce pohraničního území

neque sine illis haec dirimi poterant, missus est in Dalmatiam ad haec pacificanda et componenda Albgiarius cum Chadalo earundem finium principes...

624 31 ... imperator... ad hiberna se Aquis contulit. Cui revertenti et Heristallium intranti palatium missi occurrere Sigonis Beneventani ducis dona quam maxima deferentes, dominumque suum a morte Grimoaldi praecessoris sui purgantes. Praeterea aliarum aderant missi nationum, Abotritorum videlicet et Guduscanorum et Timotianorum, qui Bulgarum societate relicta, nostris se nuper sociaverant. Sed et Liuteviti rectoris inferioris Pannoniae ibidem aderant missi, accusantes Cadalum — falso, ut post patuit — eo quod inmanitas illius inportabilis sibi foret. Quibus auditis, compositis ac dimissis, in eodem palatio imperator secundum suam dispositionem ad hiemandum se contulit. Quo cum moratur, exhibitus est ei Selaomirus Abotritorum rex a ducibus Saxonum. Qui cum insimularetur defectionis, nec obiectis obviare quivisset, exilio est deportatus, regnumque eius Ceadrago filio Trasconis traditum.

³ Hrabě Kadolah, prefekt friaulské marky.

⁴ Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 817.

31

¹ Ludvík Pobožný.

² Nejde patrně o Obodrity na severu, ale o jiné, *qui vulgo Praedenecenti vocantur et contermini Bulgariis Daciis, Danubio adiacentem, incolunt*, *Ann. reg. Franc.* ad a. 824. Viz též *Ann. reg. Franc.* ad a. 822. H. Łowmiański, *Początki Polski* II, 70—72.

³ Guduskani či Gadčané sídlili kolem řeky Gacka. *Ann. reg. Franc.* ad a. 818 uvádějí jejich knížete Bornu (*Konstantin Porfyrogenetos, De administrando imperio*, c. 30), označovaného za panovníka Liburnie a Dalmácie.

⁴ Název souvisí patrně s řekou Timokem. F. Hýbl, *Dějiny národa bulharského* 76.

⁵ Ljudevitovo panství (v *Ann. reg. Franc.* ad a. 818 je označen dux) v dolní Panonii obsáhlo Chorvatsko v porčí Sávy a jeho střediskem byl Sisek. Ljudevit se připomíná v l. 818—823, F. Šišić, *Geschichte der Kroaten* 63; V. N. Zlatarski, *Istorija* 311 n.

⁶ O bojích Chorvatů s Kadolahem cf. *Konstantin Porfyrogenetos, De administrando imperio*, c. 30, k tomu B. Grafenauer, *Vprašanje konce Koceljewe vlade* 171—190.

⁷ *Ann. reg. Franc.* ad a. 819.

Chadalo³ a bez nich se to nemohlo rozsoudit, byl do Dalmácie poslán Albgiarius spolu se správcem toho pohraničního území Chadalem, aby se ty záležitosti uklidnily a urovnaly...⁴

31 ... Císař¹ se odebral ... na zimu do Cách. Když se vracel a vstoupil do paláce v Heristalu, přišli k němu poslové beneventského vévody Sigona, přinášející mu převelké dary a očistující svého pána od smrti Grimoalda, jeho předchůdce. Mimoto se dostavili poslové jiných národů, totiž Obodritů,² Guduskanů³ a Timočanů,⁴ kteří upustivše od spojení s Bulhary, spojili se nedávno s námi. Ale přibyl tam také poslové od Ljudovíta, správce Dolní Panonie,⁵ a obviňovali Kadolaha — klamně, jak se později ukázalo —, že prý se jeho krutost stává pro ně nenesitelnou.⁶ Když je císař vyslechl, upokojil je a propustil a uchýlil se podle svého plánu do onoho paláce k přezimování. Zatím co tam meškal, přivedli mu vévodové Sasů Slavomíra, krále Obodritů. Ten, jsa obviňován ze vzpoury a nechtěje se ospravedlnit, byl poslán do vyhnanství a jeho království bylo svěřeno Ceadragovi, synu Trascovu.⁷

624 32 ... Ibidemque exercitus sui nuntios recepit, qui contra Liudeviti apertam perduellionem comprimendam missi fuerant. Sed idem negotium paene remansit infectum. At vero pro his typo inflatus arrogantiae Liudewitus, quosdam conditiones imperatori per missos mandavit suos, quas si imperator imple-ret, ipse quoque ut pridem eius praecep-tis pareret. Sed haec tamquam inutilia ab eo spreta atque reiecta sunt. Liudevitus autem in sua remanere perfidia ratum ducens, ad perfidiam quoscumque poterat sibi sotiabat. Post reversionem sane exercitus a Pannoniae finibus, Liudevito in perfidia sua permanente, Cadolach dux Foroiuliensis in febre incidit et diem ultimum clausit, ac Baldricus eius loco successit. Qui cum primum in provintiam venisset, et Carantanas ingrederetur partes, copias Liudeviti iuxta Dravum fluvium cum paucis suorum fudit, et reliquos proturbans, omnes suis finibus secedere compulit. Fugatus a Baldrico Liudevito, Borna occurrit Dalmatiae duci ad Calapium fluvium consistenti. Sed Borna, Guduscanorum perfidia an timore desertus incertum, suorum tamen iutus auxilio domestico discrimen imminens tutus evasit, sed et desertores suos postea subegit. Interea Liudevitus sequenti hieme Dalmatiam iterum ingressus, cuncta populari nititur, ferro quae animata erant perimens, inanimata vero igni contradens. Cuius vi cum Borna obviare nequiret, astu viam nocendi quaesivit. Neque enim apertum ei bellum indixit, sed improvisis in-ruptionibus adeo et illum et exercitum eius protrivit, ut puderet hac poeniteret eum talia molitum. Nam tribus interfectis de illius exercitu milibus, equisque ac varia suppellectile plurima di-

625

32 ... A tam přijal¹ posly od svého vojska, které bylo posláno, aby potlačilo otevřenou vzpouru Ljudevitovu. Ale ta záležitost zůstala téměř bez výsledku. A Ljudevit, nadutý proto pychou, poslal císaři po splech jakési podmínky, a kdyby prý je císař splnil, i on sám by jako dříve poslouchal jeho příkazů. Ale ten je s pohrdáním odmítl jako bezcenné. Ljudevit potom stvrzoval svoje setrávání ve věrolomnosti, a kohokoli mohl, získával si za spojení pro svou zradu. Když se vojsko vrátilo z panonského území a Ljudevit stále setrával ve své věrolomnosti, byl Kadolah, vévoda foroiulský stížen hořečkou a naplnil se jeho poslední den; na jeho místo nastoupil Baldrik. Ten když přišel poprvé do provincie a vstupoval do krajiny korutanské, porazil s malým počtem (vojáků) při řece Drávě Ljudevitovy oddíly, a ostatní rozháněje, donutil všechny, aby opustili jeho území. Ljudevit, obrácený Baldrikem na útěk, narazil na Bornu, vévodu dalmatského, stanuvšího u řeky Kulpy. Borna pak byv opuštěn, ať už pro zradu či pro strach Guduskanů, přece jen s pomocí svých domácích lidí vyvázl bez úhony z hrozícího nebezpečí, ba ty, kteří ho opustili, si později podmanil. Mezitím Ljudevit v příští zimě vtrhne opět do Dalmácie a pokusí se všechno zpusťošit, vše živé ničé mečem a vše neživé odevzdávaje ohni. Protože se Borna nemohl postavit proti jeho síle, pokusil se zpusťošit mu škodu úskokem. Nevyhlásil mu totiž otevřenou válku, nýbrž nenadálými útoky tak oslabil jej samotného i jeho vojsko, že se (ten) styděl a litoval, že podnikl takovou věc. Neboť když byly zabity tři tisíce z jeho vojska, ukořistěno přemnoho koní i různé výstroje, donutil jej, aby opustil

32

¹ Ludvík Pobožný.

repta, regione sua eum excedere conpult. Quae cuncta imperator ad Aquis consistens laetus audivit...

33 In eodem palatio, hieme superveniente, imperator coadunari populi fecit frequentiam. Quo tempore Borna de infestatione Liudeviti conquestus, magnas ab imperatore suscepit adiutorii copias, quae terram illius atterere possent. Quae trina partitione divisae, primo vere terram ditionis illius ferro et igni pene omnem vastaverunt, ipso Liudevito castelli cuiusdam altitudine se protegente, et nec ad pugnam nec ad colloquium procedente. Quibus reversis domum, Carniolenses et quidam Carantanorum, qui ad Liudevitem se contulerant, Baldrico nostro duci manus dederunt...

626 35 ... Exercitum sane eodem misit tempore de Italia contra Liudevitem in Pannoniam. Quo ille consistere non valens, propriam reliquit civitatem, et ad quendam Dalmatiae principem veniens, ab eo susceptus est intra civitatem. Qui tamen versa vice susceptorem suum dolo confecit, et civitatem suo dominatui subiecit. Et quamquam nostris nec pugnam intulerit nec conlocutus sit, tamen missis legatis et errasse se dixit, et ad domnum imperatorem venire promisit...

² Viz *Ann. reg. Franc. ad a. 819*. F. Šišić, *Geschichte der Kroaten* 63; V. Babić, *Hrvatske zemlje u ranofeudalno doba* 183.

33

¹ V lednu 820.

² Ludvík Pobožný.

³ *Ann. reg. Franc. ad a. 820*, F. Šišić, *ibid.* 63; V. Babić, *ibid.* 184.

35

¹ Ludvík Pobožný.

² Ljudevít.

³ ... ad Sorabos, quae magnam Dalmatiae partem optinere dicitur, *Ann. reg. Franc. ad a. 822*.

⁴ Cf. *Ann. reg. Franc. ad a. 822*.

jeho území. O tomto všem se s radostí doslechl císař, zdržující se v Cáchách.²

33 ... Když nastala zima,¹ císař² dal v témže paláci shromáždit lid. Tou dobou si Borna postěžoval na nepřátelské chování Ljudevítovo a obdržel od císaře velké vojenské pomocné sbory, jež by byly s to zničit jeho zemi. Byly rozděleny na tři části a počátkem jara zpustošily ohněm i mečem téměř celé území jeho panství, zatím co se sám Ljudevít skrýval ve výšinách jakési tvrze a nevyšel z ní ani k bitvě ani k vyjednávání. Když se (vojsko) vrátilo domů, poddali se Kranští i někteří z Korutanců, kteří se (předtím) přidali na stranu Ljudevítovu, našemu vévodovi Baldríkovi...³

35 ... V téže době poslal¹ z Itálie do Panonie vojsko proti Ljudevítovi. Protože se mu onen² nemohl postavit, opustil svou obec, a přicházejí k jakémusi dalmatskému vládci,³ byl jím přijat do jeho obce. Ten potom naopak zabil lstí svého dobrodince, který ho k sobě přijal, a podřídil obec své vládě. A třebaže na naše vojska ani nezaútočil, ani s námi nezahájil vyjednávání, přece poslav vyslance prohlásil, že se dopustil chyby, a slíbil, že se dostaví k panu císaři...⁴

627 36 ... In eodem conventu mors nuntiata est Liudeviti tyranni, a quodam dolo interfecti.

628 39 Tempore subsequenti domnus imperator conventum a populo suo celebrare iussit tempore Mai mensis Aquisgrani. Quo consistenti legatio Bulgarum, quae diu in Baioaria secundum praeceptum eius substiterat, ei adducta est audienda, cuius maxime post pacis constitutionem de terminis fuit terrarum inter Bulgaros Francosque custodiendis. Affuerunt etiam Brittanorum primores non pauci... Dimissis ergo imperator tam Bulgarorum missis quamque Brittanis, exercitio se venandi commisit Vosagi secretis, interim id agendum credens, usquequo mense Augusto iuxta conductum generalem populis Aquisgrani reversus est. Quo tempore pacem, quae a Normannis petebatur, mense iussit Octobrio confirmari, peractisque omnibus quae in eodem placito et peragi et definiri iussa sunt, ipse quidem cum filio Hlothario Novioma-gum concessit, minore Hludovico in Baioariam dimisso: peractaque autumnii tempore venatione, hiemis inchoatione in Aquense rediit palatium. Ab hoc conventu regredientibus Bulgarorum missis literasque deferentibus imperatoris, rex eorum minus grate quae scripta sunt tulit, eo quod petita non inpetrarit. Cum quadam ergo stomachatione eundem remittens nuntium, mandavit ut aut communis statueretur

36 ... Na témže sněmu¹ byla oznámena smrt samovládcce Ljudevita, jehož kdosi lstí zabil.²

39 Nato pan císař¹ přikázal, aby jeho lid slavil v měsíci květnu v Cáchách sněm.² Zatím co se tam (císař) zdržoval, bylo k němu přivedeno k slyšení poselstvo Bulharů, které již dlouho na jeho rozkaz meškalo v Bavořích,³ a jež mělo po sjednání míru jednat hlavně o střežení zemských hranic mezi Bulhary a Franky.⁴ Byl přítomen i nemalý počet předáků bretoňských... Když tedy císař propustil jak vyslance Bulharů, tak i Britanů, odebral se ke konání lovu do odlehklých vogeských končin — ve víře, že bude mít mezitím toto na práci — a teprve až v měsíci srpnu se vrátil do Cách k všeobecnému sněmu ohlášenému národům. V té době poručil v měsíci říjnu stvrdit mír, o nějž žádali Normani, a vykonav všechno, co bylo na tomto shromáždění přikázáno vykonat i stanovit, odebral se sám se synem Lotharem do Nijmegen, odeslav mladšího Ludvíka do Bavor; a po ukončení podzimních honů se na začátku zimy vrátil do císařského paláce. Když se bulharští vyslanci vrátili zpět z tohoto sněmu a odevzdali císařův dopis, tu jejich králi⁵ nebylo příliš po vůli to, co v něm bylo napsáno, ježto nedosáhl toho, o čem žádal. Ve hněvu tedy poslal téhož posla zpět a uložil mu vyřídit, aby byla buď stanovena společná mez hranic nebo aby každý střežil

36

¹ Ve Frankfurtu, v květnu 823.

² *Ann. reg. Franc. ad a. 823*, podle nichž byl zabit Ljudemyslem, ujcem vévody Borny. F. Šišić, *Geschichte der Kroaten* 66.

39

¹ Ludvík Pobožný.

² R. 825.

³ Cf. *Ann. reg. Franc. ad a. 824*.

⁴ *Ann. reg. Franc. ad a. 825*. Území mezi dolní Sávou a Drávou náleželo v té době pod bulharské panství, V. N. Zlatarski, *Istorijski* 316 n.

⁵ Omurtagovi (814—831).

terminus finium, aut quacumque poterat virtute quisque tueretur limites finium suorum. Sed cum fama rumorem sparsisset, regem talia mandantem regno caruisse, imperator tam diu legatum tenuit, quousque misso Bertrico comite palatii, falsa esse quae iactabatur, comperisset. Rescita autem veritate, missum infecto remisit negotio.

40 ... Nam et duos duces, Ceadragum Abotritorum et Tunglonem Soraborum, cum accusarentur, et probatio non satis clara emineret, castigatos ad propria remisit... Interea cum Baldricus et Geraldus ceterique Pannoniarum custodes adessent finium, adduxit Baldricus domno imperatori presbyterum quendam Georgium, bonae vitae hominem, qui se promitteret organum more posse Graecorum...

62 Haec eo agente, natalis dominici festivitas rediit, eandemque sollempnitatem Pictavis cum debito et solito celebravit honore. Ibidemque moranti et quae utilitas poscebat disponenti, nuntius illi advenit, dicens Hludowicum filium suum, assumptis quibusdam Saxonibus atque Turingis secum, Alamaniam invasisse. Quae res maximum ei peperit incommodum. Etenim cum iam senili gravaretur aetate, ... accessit etiam hic tristis nuntius... Cum maxima igitur fatigatione, in-pugnantibus valentiam illius praemissis casibus, pervenit imminente sacratis-

⁶ Ann. reg. Franc. ad a. 826.

⁷ Cf. Ann. reg. Franc. ad a. 826.

40

¹ Ludvík Pobožný.

² Tunglo, unus de Soraborum primoribus, Ann. reg. Franc. ad a. 826.

³ Baldricus vero et Geroldus comites ac Pannonici limitis praefecti, Ann. reg. Franc. ad a. 826.

⁴ Presbyter quidam de Venetia, Ann. reg. Franc. ad a. 826.

62

¹ Ludvík Pobožný.

² Ludvík Němec.

pomezí svého území s takovou statečností, jak jen by mohl.⁶ Ale ježto se rozneslo, že král, který toto vzkazoval, o své království přišel, císař zadržoval vyslance tak dlouho, až zvěděl, vyslav falckraběte Bertrika, že přetřásané zprávy jsou nepravdivé. Potom, co se dověděl pravdu, propustil posla a ponechal záležitost nevyřízenou.⁷

40 ... Také pokáral¹ a odeslal domů dva vévody, Ceadraga, vévodu Obodritů a Tunglova, vévodu Srbů,² ježto byli žalováni a důkazy nebyly dostatečně jasné... Mezitím když se dostavili Baldrík a Gerald i ostatní strážcové hranic panonských,³ přivedl Baldrík císaři pánu jakéhosi kněze Jiřího,⁴ člověka řádného života, který sliboval, že je s to sestrojiti varhany po způsobu Řeků...

62 Když on¹ toto zařizoval, nastal opět svátek Narození Páně a on oslavil tuto slavnost v Poitiers s náležitou a obvyklou úctou. A zatím co se tam zdržoval a přikazoval to, co bylo prospěšné, přišel k němu posel se zprávou, že si jeho syn Ludvík² získal nějaké Sasy a Durynky a vpadl do Alamanie. Ta záležitost mu způsobila převelikou nesnáz. Vždyť k tomu, že jej již tížil stařecký věk... přistoupila ještě tato smutná zpráva... Za největší únavy, když zmíněné příhody útočily na jeho zdraví, dorazil krátce před nejposvátnějšími svátky velikonočními do Cách

sima sollempnitate paschali Aquisgrani, ibique eam cum solita celebravit devotione. Quo explicita, coeptum acceleravit explere negotium. Nam Hreno transmeato, Toringiam continuato itinere petivit, ubi Hludowicum morari tunc temporis didicit. In qua cum eum conscientia morari non pateretur, utpote iam patre propinquante, rebusque diffideret, salutem in fugae subsidio posuit; redempto enim itinere, per Sclavorum terram in propria rediit...

a tam je oslavil s obvyklou zbožností. Nato spěchal dokončit započaté dílo. A překročiv Rýn, pokračoval v cestě směrem do Durynska, kde — jak zvěděl — se tehdy Ludvík zdržoval. Když onomu svědomí nedovolovalo — ježto se otec blížil — aby v té zemi déle meškal a své věci (již) nedůvěřoval, vyhledal záchranu v útěku; vykoupiv si totiž cestu, vrátil se do vlasti přes území Slovanů.³

³ Šlo snad o Srbsko (E. Dümmler, *Geschichte* I 134), případně Srbsko a Čechy (V. Novotný, *České dějiny* I/1, 233). Cestu si musel vykoupit dary, *Ann. Bertin.* a *Ann. Fuld.* ad a. 840; *Nithardi Historiarum* I 8, (840).

POETA SAXONIS ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI
IMPERATORIS LIBRI QUINQUE

POETA SAXO: PĚT KNIH LETOPISŮ O ČINECH CÍSAŘE
KARLA VELIKÉHO

Poeta Saxo — saský klerik či mnich žil v době vlády Arnulfovy podle některých v Paderbornu, podle jiných spíše v Lamespringe. Jeho Život Karla Velikého o 5 knihách obsahuje výklad o letech 771 až 814 vlády Karla Velikého. Toto dílo má spíše význam literární než historický, neboť autor opisuje z „Einhardových“ letopisů a z *Einhardova Života Karlova* (srov. str. 20) této práce); zachovalo se nám v jediném rukopise z 12. stol. v Lamespringe. Poprvé je vydal R. Reinecke v r. 1596, z dalších edicí tu uvádíme vydání Pertzovo, Migneho *Patrolog. lat. XCIX*, str. 683—736 a vydání Jaffeho v *Bibl. rer. Germ. IV* str. 544—627.

Použitý text: *Poetae Saxonis Annalium de gestis Caroli Magni imperatoris libri quinque* ed. Pertz, *MGH SS I*, 227—279.

Poetae Saxonis

Annalium de gestis Caroli Magni imperatoris libri quinque

...
247 Sed numerosa nimis quoniam produxerat ex hoc
Agmina, per partes eadem seiunxerat, ac sic
Pannoniam, gens Hunorum quam seva tenebat,
248 Tramite distantem longo penetrare sategit.
Tunc unam populi partem comiti Theodorico
Atque Magenfrido, ducibus hoc tempore primis,
Committens, aquilonales per fluminis horas
Danubii praecepit eos iter accelerare.
Ipse per australis tendebat litoris agros,
Milibus innumeris stipatus et agmine forti.

...
Sic ubi Pannoniae fuerat pars maxima latae
Divitiis spoliata suis ac tradita flammis,
Incolumem victor populum rex inde reduxit,

...
252 Nam spoliata fuit Honorum regia, Hringum
Quam vocitant. Hanc dux Erichus hoc ceperat anno,
Multimodos etiam regi devexerat inde
Thesaurus, aevo quos collegere vetusto
Innumeris crebro spoliatis gentibus Huni.

...
At dux Italiae Pippinus, regia proles,
Adiunctis Baioaricis legionibus illi,
Hunis intulerat bellum, sic patre iubente.
Cum quibus eventu certamina prospera laeto
Trans fluvium Tizan gessit, cunctisque fugatis
Hostibus, a Francis Hunorum regia tota
Est aequata solo, quam Hringum diximus ante.
Cuius poene gazae gentis tunc funditus omnes,
Magnus erat quarum numerus, cunctaeque priorum
Diripiuntur opes regum, quas depopulantes
Plures in variis sacras regionibus aedes,
Temporibus multis male conguessisse feruntur.
Tunc quibus ablatis, tam clari iure triumphi
Ad patrem victor memorata venit in aula
Pippinus, regni cui thesaurus spoliati
Attulit, exuviasque ducum, vexillaque capta.
Cum quo iam dictus Tudun quoque venerat illuc
Promissisque fidem propriis adhibere sategit,
Cum toto comitum numero baptismum suorum
Percipiens, etiam per sacramenta sponndit,
Se fore subiectum Francis fidumque per aevum.

...
262 Natio Sclavorum studio satis aspera belli,
Quos Behemos vocitant, in se levitate procaci
Irritans Francos, Caroli commoverat iram.
Quos contra missus multis cum milibus eius
Natus et aequivocus, bellum virtute sagaci
Commisit, celeri victor quod fine peregit.

...
263 Sunt Sclavi quidam Lini cognomine dicti;
Hos contra genitore suo mittente, profectus.
Iunior est Carolus, cuius non Albia lata
Praepediebat iter, sed Francorum legiones,
Fluminis eiusdem traiecto gurgite, laetis
Auspiciis usus, memoratos duxit in hostes,
Signaque gaudenti retulit victricia patri.

...
270 Pannonias etiam victor subiecit utrasque
His cum vicinis urbibus innumeris.
Arva Liburnorum, vel que vocitantur ab Histo,
Nec non Dalmatiam subdidit et Daciam.

Poeta Saxo

Pět knih letopisů o činech císaře Karla Velikého

...

Ale protože odtamtud vyvedl¹ příliš četné voje,
rozdělil je na části,
a takto usiloval proniknout dlouhým pochodem
do Panonie, kterou obýval divoký národ Hunů.
Svěruje tehdy jednu část hraběti Theodorikovi
a Meginfridovi, vejevůdcům v té době nejřednějším,
přikázal jim, aby si pospíšili
po severních březích Dunaje.
Sám chvátal po území jižního břehu,
doprovázen nespočetnými tisíci a silným vojem.

...

Tak když byla největší část širé Panonie
zbavena svého bohatství a odevzdána plamenům,
král jako vítěz odvedl odtamtud lid, jenž nedošel újmy.

...

Neboť vyloupeno bylo sídelní město Hunů,
které nazývají hring. Tohoto se v tomto roce zmocnil vévoda Erich
a také odtamtud odvezl králi rozmanité poklady,
jež Hunové shromáždili v minulých dobách,
když často plenili nespočetné národy.

...

A vévoda italský Pipin, královský syn,
zdvihl poté, co se k němu připojily bavorské oddíly,
válku proti Hunům, jak (mu to) poručil otec.
Svedl s nimi se šťastným výsledkem zdárné boje
za řekou Tisou a když zahnal všechny
nepřítele na útěk, srovnali Frankové se zemí
celé sídelní město Hunů, jež jsme dříve nazvali hring.
Téměř všechny poklady toho národa, jejichž počet
byl obrovský, jsou zcela rozvráceny,
i celé bohatství dřívějších králů, jež si prý
zločinně nashromáždili za dlouhou dobu, pleníce
nadměru mnoho posvátných chrámů v rozličných krajinách.
Tehdy po získání této kořisti, přišel právem slavného
triumfu Pipin, jako vítěz, k otcí do zmíněného paláce
a přinesl mu poklady vyloupeného království
i zbroj (nepřátelských) vojevůdců a ukořistěné praporce.
S ním se tam dostavil i zmíněný již tudun,
a svým vlastním slovem se zavázal zachovávat věrnost,

¹ Karel Veliký.

přijímaje spolu s celým svým doprovodem křest,
a dále složil pod přísahou slib,
že bude na věky poddán Frankům a bude (jim) věrný.²

...

Slovanský národ, jenž válkou je sdostatek divý,
bývá nazýván Čechové, je drzý a nespolehlivý,
pokouší se dráždit Franky a popudí na sebe hněv Karlův.
Proti nim byl vyslán s mnoha tisíci jeho syn,
který s ním měl shodné jméno; ten ve své mužnosti
lstitivě započal válku a k rychlému konci ji vítězně doved.³

...

Jsou jistí Slované, zvaní příjmím Liňané;
proti nim vytáhl, poslán svým otcem,
Karel mladší, jemuž nebránilo v cestě
široké Labe, nýbrž přepraviv se přes hlubiny
tohoto toku a využiv válečného štěstí,
odvedl franské oddíly proti zmíněným nepřátelům
a plesajícimu otcí přinesl zpět vítězné praporce.⁴

...

A také obě Panonie si podmanil jako vítěz
s jejími nespočetnými sousedními městy.
Také si podrobil zemi liburnskou, i tu, jež nese jméno
podle Histru, a rovněž Dalmácii a Dácii.

² Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 796; *Ann. Einhard.* ad a. 796; *Ann. Lauresham.* ad a. 796; *Chron. Moissiac.* ad a. 796. Označení tudun vysvětlují *Ann. Lauresh.* a *Chron. Moissiac.* slovem *regulus*.³ Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 805.⁴ *Ann. reg. Franc.* ad a. 808.

NOTKERI GESTA KAROLI

ČINY KARLOVY OD NOTKERA

Pod tímto jménem je dnes znám spis o činech Karla Velikého, který byl téměř až do konce 19. stol. obvykle citován jako *Monachi Sangallensis Gesta Karoli*. Konečný důkaz o autorství Notkerové podali nezávisle na sobě K. Zeumer, *Historische Aufsätze dem Andenken von G. Waitz*, 1886, str. 97—118, a E. Zeppelin, *Schriften des Vereins für die Geschichte des Bodensees* 19, 1890, str. 33—47.

Notker Balbulus „Koktavý“ žil v letech 840—912 a proslul svou dlouholetou učitelskou činností v klášteře St. Gallen. Napsal celou řadu náboženských spisů, prozaických i básnických, a dvě práce historické, totiž uvedená *Gesta Karoli* a krátké pokračování k tzv. *Breviaru Erchanberti* (viz MGH SS II 323—330).

Spis *Gesta Karoli* vznikl na přímou výzvu císaře Karla III., když ten navštívil v r. 883 St. Gallen. Notker začal své dílo psát začátkem r. 884 a ukončil je někdy v r. 886 nebo 887. Původně obsahovalo tři knihy. První jednala o vztahu Karla Velikého k církvi (Notker se tu opíral hlavně o Werinberta, mnicha v St. Gallen, který zemřel v r. 884), druhá o válečné a diplomatické činnosti Karlově, zejména na Východě, (podle vyprávění Werinbertova otce Adalberta, účastníka Karlových výbojů) a třetí údajně o každodenní Karlově státnické činnosti. Konec druhé knihy a celá třetí se však ztratily. Výklady nejsou podávány chronologicky, ani nejsou řazeny podle nějakého jiného jednotného principu; sled událostí je často velmi nahodilý. Příležitostně se objevují i zmínky o Pipinovi a o Ludvíkovi I. a II. Historická cena tohoto Notkerova spisu není velká; snaha oslavit Karla Velikého činí z něho spíše předchůdce pozdějších legend o Karlu Velikém, jen výklady o Karlových nástupcích jsou snad poněkud spolehlivější. Jazyk spisu je směsicí učených obrátů a náboženských citátů s lidovou dikcí (nezřídka se tu vyskytují i germánská slova). Dílo bylo v St. Gallen později spojeno s *Einhardovou Vita Karoli* a s *Annales regni Francorum* v jediný soubor historických děl, který dosáhl velkého rozšíření. Rukopisy Notkerovy práce, z nichž žádný nesáhá před počátek 12. stol., člení nyní H. F. Haefele, *Script. rer. Germ. N. S.*, XIII, Berlin 1959, str. XXVIIIn. do čtyř skupin s těmito hlavními rukopisy:

1. skupina

- a) *Hannoveranus* XIII 858 (H), původem pravděpodobně z jižního Německa, ve srovnání s 1 b) s porušeným koncem
- b) *Vindobonensis* 532 (V)₁, neznámého původu
- c) *Oxoniensis* 837 (O)₁, neznámého původu

2. skupina

- a) *Monacensis* 17736 (M)₁ z kláštera v Stadthofu u Řezna (jeden jeho opis, totiž *Monacensis* 569, se stal základem prvního vydání H. Canisia z r. 1601)

- b) *Gothanus* 93 (G), t. č. neznámý
- c) *Monacensis* 65336 (M)₂ z Herrenchiemsee, z 15. stol., dobrý opis rukopisu 2b)
- d) jednoho rukopisu této skupiny použil neznámý mnich z Tegernsee, který v 12. stol. sestavil historické korpus, jež se zachovalo v jednom pařížském kodexu (*Codez Parisinus* Nouv. acq. Lat. 310 (P)).

3. skupina

- a) *Monacensis* 17134 (M)₃ z Schäfflärnu, porušený
- b) *Trecensis* (stát. knihovna Troyes) 294bis z Clairvaux

4. skupina

nepodává *Gesta* v obvyklém spojení s Einhardovým *Životem* a s *Ann. reg. Franc.*, rukopisy jsou značně stylisticky přepracované a doplněné na základě jiných svatohavelských pramenů.

Poprvé bylo zmíněné dílo vydáno v r. 1601 H. Canisiem v *Lectiones antique* I, str. 360—428 pod názvem *Monachi S. Galli, quem nonnulli Notkerum Balbulum putant*.

Použitý text: *Monachi Sangallensis de gestis Karoli imperatoris libri duo*, ed. G. H. Pertz, MGH SS II, str. 726—763 (srov. též *Notkeri Gesta Karoli*, ed. R. Rau, *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters VII*, 11—17, 321—427).

Notkeri Gesta Karoli

Činy Karlovy od Notkera

738 I 17 Idem quoque episcopus, cum bellicosissimus Karolus in bello contra Hunos esset occupatus, ad custodiam gloriosissimae Hildigardae relictus est.

I 17 A rovněž týž biskup byl zůstaven k ochraně přeslavné Hildigardy, když nejobojetivější Karel byl zaměstnán válkou proti Hunům...¹

744 I 27 Ne vero ab imperitis arguar imperitiae, quia mare quod nomine gurgituli maximus appellavit imperator, inter nos et Grecos ex eius ore situm retulerim, noverint qui volunt, adhuc Hunos et Bulgares et plures alias immanissimas gentes intactas et integras iter ad Greciam terrestre negare. Quas tamen postea bellicosissimus Ka-

I 27 Abych však nebyl od lidí nevědomých obviněn z neznalosti — že jsem totiž moře, které největší císař¹ pojmenoval „mělkou hlubinou“, označil ve shodě s jeho slovy jako (moře) ležící mezi námi a Řeky² —, nechť ti, kteří o to mají zájem, zvědí: Posavad ještě stále Hunové,³ Bulhaři i přemnohé jiné velmi divoké národy, jsouce nedotčeny

I 17

¹ Tažení Karla Velikého proti Avarům, zde nazývaných Huny, započalo r. 791, osm let po smrti královny Hildegardy.

I 27

¹ Karel Veliký.

² Říší východořímskou.

³ Avari.

rolus vel terrae coaequavit, ut omne Sclavorum genus et Bulgarum, vel penitus eradicavit, ut ferreorum adamantinorumve progeniem et nomen Hunorum. De quibus mox docebo, si prius de edificis, quae Cesar Augustus imperator Karolus apud Aquasgrani iuxta sapientissimi Salomonis exemplum Deo, vel sibi, vel omnibus episcopis, abbatibus, comitibus et cunctis de toto orbe venientibus hospitibus mirifice construxit, iuxta pauca satis et minima commemorem.

477 II In praefatione huius opusculi tres tantum auctores me secuturum spondi. Sed quia praecipuus eorum Werinbertus septimo die de hac vita recessit et debemus hodie, id est 3. die Kal. Iunii commemorationem illius orbi filii discipulique agere, hic fiat terminus libelli istius, qui ex sacerdotis eiusdem ore de religiositate et ecclesiastica domni Karoli cura processit. Sequens vero de bellicis rebus acerrimi Karoli ex narratione Adalberti, patris eiusdem Werinberti, cudatur, qui cum domino suo Keroldo et Hunisco et Saxonico vel Sclavico bello interfuit et cum iam valde senior parvulum me nutriret, renitentem et sepius effugientem, vi tandem coactum de his instruere solebat.

⁴ Avarů.

I 34

¹ Zde uvedený Werinbert je patrně totožný s oním, jehož uvádí v latinském věnování svého starohornoněm. evangeliáře Otfried z Weissenburgu; podle necrologia ze St. Gallen (Mitt. aus vaterländ. Gesch. II, 42) zemřel 24. května (884).

² Werinbert byl příslušníkem kláštera St. Gallen.

³ Císaře Karla Velikého.

⁴ Gerold byl bratr královny Hildegardy.

⁵ Proti Avarům. Připomíná se v k r. 799 v *Conversio Bag. et Carant.*, c. 8; *Einhardi Vita Karoli Magni*, c. 13; *Ann. reg. Franc.* ad a. 799 aj.

a neporaženy, brání v cestování do Řecka po pevnině. Přece je však poté nejbojechtivější Karel buď srovnal se zemí, jako veškeré pokolení Slovanů a Bulharů, nebo zcela vyhladil, jako plémě a jméno železných a ocelových Hunů.⁴ O tom poskytnu poučení později a předtím bych chtěl stejně sdostatek krátce a stručně povědět o stavbách, které císař Karel, Caesar Augustus, dal v Cáchách podivuhodně postavil Bohu, ať už pro sebe, či pro všechny biskupy, opaty, hrabata i veškeré poutníky přicházející z celého světa podle vzoru nejmoudřejšího Šalomouna.

I 34 ... V předmluvě tohoto díla jsem se zavázal, že se budu držet pouze tří autorů. Ale protože nejvýznamnější z nich, Werinbert,¹ před sedmi dny odešel z tohoto života, a dnes, tj. 30. května, musíme (my, jeho) osiřelí žáci oslavit jeho památku, budiž toto konec téhle knihy, která vzešla z úst tohoto kněze,² (jednající) o zbožnosti a církevní péči pána Karla.³ Následující kniha o válečných činech velmi rázného Karla, budiž pak čerpána z vyprávění Adalberta, otce onoho Werinberta; ten se se svým pánem Geroldem⁴ zúčastnil jak hunské,⁵ tak i saské nebo slovanské války, a když mne maličkého vychovával, sám již ve vysokém věku, míval ve zvyku poučovat mne o těchto věcech a když jsem se vzpouzel a dosti často utíkal, nutíval mne nakonec násilím.

747 II I Ex relatione secularis hominis et in scripturis minus eruditi sermonem facturi non ab re credimus, si iuxta fidem scriptorum pauca de superioribus ad memoriam revocemus. Cum Deo odibilis Iulianus in bello Persico caelitus fuisset peremptus et a regno Romanorum non solum transmarinae provinciae sed et proxima Pannonia, Noricus, Retia vel Germania, Francique vel Galli defecissent, ipsique reges Gallorum vel Francorum propter interfectionem sancti Desiderii Viennensis episcopi et expulsionem sanctissimorum advenarum Columbani videlicet et Galli, retro labi coepissent, gens Hunorum prius per Franciam et Equitaniam vel Gallias sive Hispanias latrocinari solita, tota simul egressa quasi latissimum incendium cuncta devastans, reliquias quae remanere poterant, ad tutissima latibula comportavit. Quae huiusmodi fuerunt, sicut praefatus Adalbertus mihi narrare consueverat: Terra, inquit, Hunorum novem circulis cingebatur. Et cum ego alios circulos nisi vimineos cogitare nescius interrogarem: Quid illud miraculi fuit, domine? respondit: Novem hegin muniebatur. Cumque et illos alterius generis esse nescirem, nisi quales segetibus solent praetendi, inquisitus etiam de hoc dixit: Tam latus fuit unus circulus, hoc est, tantum intra se comprehendit, quantum spacium est de castro Turico

II I Hodlajice hovořit na základě vypravování člověka světského a ve spisování méně vzdělaného,¹ věříme, že nebude věci na škodu, jestliže si v paměti osvěžíme něco málo z předešlých událostí. Když byl Julián, nenáviděný bohem, zahuben ve válce perské působením nebes a když od římského panství odpadly nejen zámořské provincie, nýbrž i nejbližší Panonie, Norikum, Rhaetie a Germánie, a rovněž Frankové i Gallové, a když pro vraždu svatého Desideria, biskupa z Vienne, a pro vyhnání nejsvětějších cizinců, totiž Columbana a Galla,³ začala upadat moc samotných galských a franských králů, tu vyrazil najednou v celé své síle národ Hunů,⁴ dříve zvyklý loupit ve Francích, Aquitanii, Gallii a Hispanii, a pustoše všechno jako širošířý požár, odnesl zbytky, které mohly zůstat, do zcela bezpečných skrýší. Vyhlíželo to tak, jak mi to zmíněný Adalbert obvykle vyprávěl, když říkal: „Země Hunů byla obehána devíti kruhy.“⁵ A když jsem se já ptal, nedoveda si představit jiné kruhy než proutěné: „Co bylo na tom divného, pane?“, odpověděl: „Byla chráněna devíti záseky.“ A když jsem nevěděl, že existují i záseky jiného druhu než ty, které se obvykle rozprostírají před osetými poli, tu byv dotázán, pravil o tom ještě (toto): „Jeden kruh byl tak široký, to jest obsáhl uvnitř tak rozsáhlý

II 1

¹ Tj. podle Adalberta, otce Werinbertova.

² Římský císař Julianus Apostata (361–363).

³ Kolumban a Gallus přišli z Irska do Gallie koncem 6. stol., byli odtud vypuzeni Theoderichem II. a odešli k jezeru Bodamskému. Kolumban byl pak alemanským vévodou Gunzem vypuzen do Itálie, Gallus (Havel) založil r. 613 klášter St. Gallen.

⁴ Avarů.

⁵ Lat. circulus je zde doslovným překladem starohornoněm. rinch, resp. hrinch, cf. hringum gentis Avarorum, *Ann. reg. Franc.* ad a. 796; Hunorum regia quae hringus vocabatur; regia, quae ut dictum est, hringus, a Langobardis autem campus vocatur, *Ann. Einhardi* ad a. 796; campus eorum, quem vocant Hringum, *Ann. Fuld.* ad a. 796; locum, ubi reges Avarorum cum principibus suis sedere consueti erant, *Ann. Lauresh.* ad a. 796; locum ... quem et in nostra lingua Rinne nominant, *Chron. Moissiac.* ad a. 796 F. Kos, *Gradivo* I, str. 334 předpokládá, že jde o jediné místo, sídlo kaganovo za Tisou, které neslo označení hring a bylo opevněno devíti hradbami. Není však vyloučena možnost uvedená v pozn. 10.

ad Constantiam, ita stipitibus quernis faginis vel abiegnis exstructus, ut de margine ad marginem XX pedes tenderetur in latum et totidem subrigeretur in altum, cavitas autem universa aut durissimis lapidibus aut creta tenacissima repletur, porro superficies vallorum eorundem integerrimis cespitibus tegetur. Inter quorum confinia plantabantur arbusculae, quae ut cernere solemus, abscisae atque proiectae, comas caudicum foliorumque proferunt. Inter hos igitur aggeres ita vici et villae erant locatae, ut de aliis ad alias vox humana posset audiri. Contra eadem vero aedificia inter inexpugnabiles illos muros portae non satis latae erant constitutae, per quas latrocinandis gratia non solum exteriores, sed etiam interiores exires solebant. Item de secundo circulo, qui similiter ut primus erat exstructus, XX^a miliaria Teutonica, quae sunt XL Italica, ad tertium usque tendebantur; similiter usque ad nonum, quamvis ipsi circuli alius alio multo contractiores fuerint. De circulo quoque ad circulum sic erant possessiones et habitacula undique versum ordinata, ut clangor tubarum inter singula posset cuiusque rei significativus adverti. Ad has ergo munitiones per ducentos et eo amplius annos qualescunque omnium occidentalium divitias congregantes, cum et Gothi et Wandali quietem mortalium perturbarent, orbem occiduum pene vacuum dimiserunt. Quos tamen invictissimus Karolus ita in annis octo perdomuit, ut de eis ne minimas quidem reliquias

prostor, jak daleko je od tvrže Turico⁶ až do Kostnice; a byl z kmenů dubových, bukových i jedlových vybudován tak, že se od okraje k okraji rozkládal do šířky dvaceti stop⁷ a stejně vysoko se zdvíhal do výšky — veškerý dutý prostor byl pak vyplňován buď nejtvrdějším kamením nebo nejhustší hlinou a povrch těchto hradeb byl nakonec pokrýván zcela souvislým trávníkem. Na jejich pomezí byly zasazovány stromky, které, jak to často vidáme, byly sříznuty a vyvedeny do stran a dávaly vyrůst chomáčům větví a listů. Mezi těmito náspy byly potom osady a dvorce rozmístěny tak, aby z jednoho do druhého bylo slyšet lidský hlas. Naproti těmto stavením byly pak budovány v oněch nedobytných zdech nevelmi široké brány, jimiž vycházivali za lupem nejen ti, kteří bydleli venku, nýbrž i ti, kteří bydleli uvnitř. Rovněž od druhého kruhu, který byl vystavěn podobně jako první, bylo dvacet německých, tj. čtyřicet italských mil⁸ až ke (kruhu) třetímu, a podobně (tomu bylo) až ke (kruhu) devátému,⁹ i když tyto kruhy byly jeden o mnoho vyšší druhého. Také od kruhu ke kruhu byly pozemky a příbytky na všech stranách uspořádány tak, aby mezi jednotlivými (z nich) mohlo být slyšet zvuk polnic na znamení čehokoliv. K těmto opevněním¹⁰ snášeli tedy po dvě stě i více let rozmanité poklady¹¹ všech západních národů, a ježto i Gotové a Vandalové rušili klid smrtelníků, zanechali západní svět téměř prázdný. Přece jen je však nejnepronikatelnější Karel za osm

⁵ XX codices omnes; X Pertz

⁶ Zürich.

⁷ Přibližně 5,9—6,8 m: 1 karol. stopa = 34 cm; 1 říms. stopa = 29,57 cm.

⁸ Asi 59 km.

⁹ Údaj odpovídá přibližně vzdálenosti mezi Litavskými vrchy a Horami Biharskými.

¹⁰ Z líčení se zdá vyplývat, že šlo o kruhovitě opevnění Avarů, jejich střediska (v počtu devíti?) na území v rozloze uvedené v pozn. 9.

¹¹ Cf. *Ann. reg. Franc.* ad a. 796; *Ann. Einhardi* ad a. 796; *Ann. Lauresh.* ad a. 796; *Hist. Lang. cod. Goth.*, c. 9; aj.

remanere permiserit. A Bulgaribus vero ideo manum retraxit, quia videlicet Hunis extinctis regno Francorum nihil nocituri viderentur. Porro praedam in Pannonia repertam per episcopia vel monasteria liberalissima divisione distribuit.

⁷⁵⁴ II 11 Erat itaque Hludowicus, rex vel imperator totius Germaniae, Rhetiarumque et antiquae Franciae nec non Saxoniae, Turingiae, Norici, Pannoniarum atque omnium septentrionalium nationum, statura optimus, forma decorus, oculis astrorum more radiantibus, voce clara et omnino virili, sapientia singularis, quam acutissimo fretus ingenio scripturarum assiduitate cumulatiorem reddere non cessabat...

⁷⁵⁵ II 12 Interea cum imperator Karolus propter adventantium frequentiam vel infestationem indomitissimorum Saxonum, vel latrocinia pyraticeamque Nordmannorum sive Maurorum apud Aquasgrani paulo diutius consedisset, bellum autem contra Hunos a filio eius Pippino gereretur, exeuntes a septentrione barbarae nationes Noricum et orientalem Franciam magna ex parte depredatae sunt. Quod ille comperiens per se ipsum ita omnes humiliavit, ut etiam pueros et infantes ad spatia metiri praeciperet et, quicumque eadem mensuram excederet, capite plecteretur... Sed extraneorum victor Karolus a propriis est

let¹² tak pokořil, že nedopustil, aby z nich zůstaly třebaš (jen) nejmenší zbytky. Od Bulharů však odtáhl (svou) ruku proto, ježto se zdálo, že po vyhlazení Hunů¹³ nebudou zřejmě království Franků v ničem škodit. Dále pak velmi štědře rozdělil kořist z Pannonie biskupstvím a klášterům.¹⁴

II 11 A tak Ludvík,¹ král a císař celé Germánie, Rhaetií, staré Francie a rovněž Saska, Durynska, Norika, Panonií i všech severních národů, byl velmi statné postavy, krásného vzhledu, očí zářících jako hvězdy, hlasu jasného a plně mužného, jedinečné moudrosti, kterou nepřestával s pomocí své velmi vyvinuté bystrosti duševní ještě více rozmnožovat vytrvalým studiem Písem.

II 12 Když se mezitím císař Karel kvůli velkému počtu příchozích a pro nepřátelství zcela nezkrotitelných Sasů a pro loupeže a žhářství Normanů a Maurů, zastavil na poněkud delší dobu v Cáchách, a zatím co vedl válku proti Hunům jeho syn Pipin,¹ tu barské národy, přicházející ze severu, zpustošily z velké části Norikum a východní Franky.² Když se to on dověděl, všechny vlastní rukou pokořil do té míry, že nařizoval měřit podle mečů dokonce i chlapce a nemluvnata, a že kdokoli se tomuto měření vyhýbal, pykal za to hlavou... Ale Karel, vítěz nad cizinci, byl od vlastních lidí okla-

¹² Tj. 791—803.

¹³ Avarů.

¹⁴ *Ann. Lauresh.* ad a. 795; *Chron. Moissiac.* ad a. 795.

II 11

¹ Ludvík II. Němec.

II 12

¹ *Ann. Lauresh.* ad a. 791; *Chron. Moissiac.* ad a. 791; *Ann. reg. Franc.* ad a. 796; *Ann. Einhardi* ad a. 796; *Ann. Lauresh.* ad a. 796; *Chron. Moissiac.* ad a. 796; aj.

² Z dalšího textu o návratu ze slovanských zemí do Řezna a následujícím spřísaháním svého ne-manželského syna Pipina, vysvítá, že jde o vpád Slovanů (barbarae nationes) do Norika, o němž není jinde zpráva.

mira quidem, sed cassa fraude circumventus. Nam de Sclavis ad Reginam regressus a filio per concubinam progenito, nomine gloriosissimi Pippini a matre ominaliter insignito, pene captus et, quantum in eo fuit, est morti dampnatus... Erat quidam vir de Durgowe, iuxta nomen suum magna pars terribilis exercitus, vocabulo Eishere, tantae proceritatis, ut de Enachim stirpe ortus credi potuisset, nisi tantum temporis ac locorum interesset. Qui quotienscumque ad fluvium Duram Alpinis torrentibus tumefactum exundantemque venisset, nec caballum maximum in eius non dicam fluenta sed nec liquentia posset impellere, apprehensis habentibus fluitantem post se traxit, inquiens: Per domnum Gallum, velis, nolis, me sequi debetis. Is itaque, cum in comitatu Caesaris Behemanos, Wilzos et Avaros in morem prati secaret et in avicularum modum de hastili suspenderet, domum victor reversus et a torpentibus interrogatus, qualiter ei in regione Winidum complaceret, illos dedignatus hisque indignatus aiebat: Quid mihi ranunculi illi? Septem vel octo vel certe novem de illis, hasta mea perforatos et quid nescio murmurantes, huc illucque portare solebam; frustra adversum tales vermiculos domnus rex et nos fatigati sumus.

⁷⁵⁷ **II 13** Eodem itaque tempore cum imperator Hunorum bello extremam manum imponeret et supradictas gentes in deditionem suscepisset, exeuntes Nordmanni, Gallis et Francis magnam inquietudinem fecerunt.

³ Koncem podzimu r. 791.

⁴ Cf. *Einhardi Vita Karoli Magni*, c. 20.

⁵ Thurgau.

⁶ Deuter. 2, 10.

⁷ Sv. Havlovi.

⁸ *Ann. reg. Franc.* ad a. 796; 799, 803, 804, 805, 806, 808, 811.

II 18

¹ Cf. *Ann. Lauriss.* ad a. 803; *Ann. reg. Franc.* ad a. 811.

² *Ann. reg. Franc.* ad a. 804, 808, 809, 810, 811, 812.

mán podivuhodným sice, avšak marným klamem. Neboť když se vrátil od Slovanů do Řezna,³ málem byl zajat (svým) synem, zrozeným ze souložnice a nazvaným prorocky od matky jménem nejslavnějšího Pipina, a pokud (by bylo) záleželo na něm, odsouzen k smrti⁴. ... Byl jakýsi muž z Durgowe,⁵ jménem Eishere, podle svého jména „velká část strašného vojska“, tak urostlý, že by se bylo mohlo věřit, že vzešel z rodu Enachimova,⁶ kdyby tu nebyl tak veliký rozdíl v času i místě. Ten kdykoliv přišel k řece Dura, vzduté a překypující alpskými potoky, a ani největšího koně nebyl s to vehnat v její vody, neřku-li v proud, uchopil jej za otěže a vlekl jej za sebou, zmítaného proudem, a pravil: „při pánu Gallovi,⁷ budeš muset jít za mnou, ať chceš nebo nechceš.“ Ten tedy když se vrátil domů jako vítěz poté, co v družině císařově kosil jako louku Čechy, Velety i Avary⁸ a jako ptáčníci je věšel na kopí, a když se ho lidé žasnouce otázali, jak se mu líbilo v zemi Slovanů, pravil, pohrdaje oněmi a horše se na tyto: „Co jsou to na mne tyhle žabičky? Sedm či osm nebo jistě devět jsem jich nosíval sem a tam, nabodnutých na své kopí a cosi mumlajících. Zbytečně jsme se pan král a my unavovali s takovými červíčky.“

II 13 A tu v téže době, kdy císař dokončoval válku s Huny a přijal zmíněné národy v područí,¹ dali se na pochod Normani² a vyvolali u Gallů a Franků velký neklid.

FOLCUINI GESTA ABBATUM LOBIENSIIUM SEU CHRONICON LOBIENSE

ČINY OPATŮ LOBBESKÝCH NEBOLI KRONIKA LOBBESKÁ OD FOLKUINA

Toto dílo vzniklo v klášteře v Lobbes a jeho autorem je opat jmenovaného klášteře Folcuinus (965—990). Folcuinus pocházel ze vznešené rodiny z Lotrinska, vstoupil do klášteře sv. Bertina, kde byl v r. 961 vysvěcen. Již tam se projevil jeho zájem o historii, neboť shromažďoval klášterní listiny a v r. 961 je opatřil zprávami o životě opatů, připojil popis některých historických událostí (použil tu spis z konce 9. stol. zvaný *Miracula S. Bertini*) a práci sám nazval *De gestis abbatum et privilegiis Sythiensis coenobii*. Když se pak stal v r. 965 opatem lobbeského klášteře, zaujala ho historie tohoto klášteře. Tak vznikl spis *Gesta abbatum Lobiensium*, který popisuje dějiny lobbeského klášteře od r. 637 do r. 980. Autor se tu neomezil jen na popis událostí bezprostředně spjatých s životem klášteře, nýbrž si všímá i některých událostí jiných. Opirá se především o spis *Francorum regum historia*, dále o *Einharda*, *Fluodarda* a *Ruotgera*. Od r. 990 až do r. 1007 pokračoval v jeho díle opat téhož klášteře Harigerus (srov. *Vita Amandi auctore Harigero*, str. 53). Celkově však nelze říci, že by šlo o dílo, které bychom mohli řadit mezi nejzdařilejší.

Použitý text: *Folcuini Sijthiensis Gesta abbatum Lobiensium*, ed Pertz *MGH SS IV* 52—74. Srov. též Migne, *Patrolog. lat.* CCXXXVII. 545—582.

Folcuini Gesta abbatum Lobiensium seu Chronicon Lobienne

⁶⁵ 25 ... Quorum insatiata crudelitas sub Heinrico rege transgressa terminos Marahensium, quos sibi non longe ante impia usurpavit licentia, plerasque provincias regni eius ferro et igne longe lateque vastavit...

Činy opatů lobbeských neboli Kronika lobbeská od Folkuina

... Jejich (tj. Maďarů) nenasytná krutost překročila za krále Jindřicha¹ hranice Moravanů, které nedlouho předtím násilím zabrala bezbožná zvěle² a široko daleko zpusťovala ohněm a mečem většinu krajin jeho říše.³

¹ Jindřich Ptáčník (916—936).

² Tj. končiny panství Moravanů.

³ Jindřichovy.

B

VITA S. AMANDI EPISCOPI TRAIECTENSIS
AUCTORE BAUDEMUNDO

ŽIVOT SV. AMANDA, BISKUPA MAASTRICHTSKÉHO,
OD BAUDEMUNDA

O životě sv. Amanda, biskupa maastrichtského (†661 nebo 679 či 684), psal zhruba kolem roku 680 jeho žák Baudemundus, mnich v Elnonu, v klášteře Saint-Amand-les-Eaux v severní Francii, později opat kláštera blandinského (Belgie). Baudemundovo dílo posloužilo později jako pramen řadě autorů (srov. např. *Sancti Amandi Vita metrica auctore Milone* i další životy sv. Amanda, zmíněné na str. 51nn, anebo *Gesta Dagoberti I. regis Francorum*, str. 16 této práce). Baudemundovo autorství nelze však dnes pokládat za jisté (srov. B. Krusch v *MGH, SRM V*, str. 402n.).

Použitý text: *Vita Amandi episcopi* I, ed. B. Krusch, *MGH, SRM V*, Lipsiae et Hannoverae 1910, str. 428—449 (srov. i *Vita s. Amandi episcopi Traiectensis auctore Baudemundo AA SS Boll. 6. Febr. I.* 848—854; srov. též *Mabillon AA SS o. s. Ben. saec. II.* 710—719).

Vita s. Amandi episcopi
Traiectensis auctore
Baudemundo

16 Cum iam vir sanctus videret praedicatione sua nonnullos converti, et adhuc maiori aestuans desiderio, quatenus adhuc alii converterentur, audivit, quod Sclavi, nimio errore decepti, a diaboli laqueis tenerentur oppressi, maximeque martyrii palmam se adsequi posse confidens, transfraetato Danubio, eadem circumiens loca, libera voce evangelium Christi gentibus prae-

Život sv. Amanda,
biskupa maastrichtského,
od Baudemunda

16 Když již ten svatý muž viděl, že se někteří lidé vlivem jeho kázání obracují (na víru) a planul ještě větší touhou po tom, aby se ještě i jiní obrátili, došli se,¹ že Slované ošáleni nesmírným bludem jsou ujařmeni v osidlech ďáblových. A spoléhaje na to, že tam nejspíše dosáhne palmy mučednické, přepravil se přes Dunaj, obcházel po těch krajích² a svobodně kázal pohanům

15

¹ Amand byl apoštol Belgů, jako biskup se připomíná r. 638. Zemřel r. 676 a pohřben byl v Elnonu, odkud Arn přinesl jeho kult do Solohradu. O pravosti údajů E. de Moreau, *Saint Amand. Aporte de la Belgique et du Nord de la France*, Louvain 1927; cf. J. Cibulka, *Velkomoravský kostel v Modré* 165—166.

² Amand působil v podunajských Slovanů, zvláště pak v Korutanech a zčásti snad i v Panonii kolem r. 630.

dicabat. Paucisque ex his in Christo regeneratis, videns etiam sibi minime ad crescere fructum et martyrium, quod semper quaerebat, minime adepturum, ad proprias iterum reversus est oves, curamque gerens earum, ad caelestia regna praedicando perduxit.

evangelium Kristovo. Když pak jen málokterí z nich byli v Kristu znovuzrozeni, uvědomoval si, že i jemu nepřibývá dosti zisku a že nedosáhne mužednictví, po kterém vždy toužil, vrátil se k vlastním ovečkám, a staraje se o ně, zavedl je svým kázáním do království nebeského.

SANCTI AMANDI VITA METRICA AUCTORE MILONE
VERŠOVANÝ ŽIVOT SVATÉHO AMANDA OD MILONA

Milo († 871/2) byl mnichem v benediktinském klášteře sv. Amandy v Elnonu. Již ve svém mládí volně přebásnil prozaický Život sv. Amandy, který údajně napsal Baudemundus (srov. *Vita s. Amandi episcopi Traiectensis auctore Baudemundo* na str. 49 této práce); kromě tohoto Života napsal později řadu dalších děl.

Použitý text: *Sancti Amandi Vita metrica auctore Milone, Migne, Patrolog. lat. CXXI* 927—968; srov. též *AA SS Boll. 6. Febr. I.* 873—888 (ed. Henschen) a dále i Mabillon, *AA SS o. s. Ben. saec. II.* 719—732.

Sancti Amandi Vita metrica auctore Milone

III 2,5 Te neque Apostolica nunquam purgata securi,
Ac fidei sulcis, ullo neque vomere culta,
Pertransisse virum doleas, Selavinia tellus.

...

Partibus et multis cum sparso semine verbi
Surgeret hinc atque hinc feliciter inclyta messis,
Comperit astrictos Slavos errore inimici:
Quo se martyrium pro Christo posse mereri
Confidens sanctus, glaciale transiit Istrum.
Incipit et glebas durae proscindere terrae,
Inde Evangelii semen dispergit ubique,
Per loca, perque domos, per rura et compita jactans;
Fundit aquas siccis superis de fontibus arvis,
Suggerit, immittit, concludit, compluit, ambit.
Nil facto superest, quod dignum duxit, agendum.
Is tamen ut segetem pleno non gramine votis
Respondere videt propriis, cassumque laborem
Se saxis inferre dolens, resilire retrorsum
Cernens conspicuum ferrum sulcantis aratri;
Per vacuumque piam nec palmam prendere posse;
Ad proprias iterum Christo est comitante reversus
Pastor et agnus oves, ovium dux ipse suarum;
Ne tamen incassum tantos fudisse labores
Poeniteat, longumque iter properanter adisse.

...

Veršovaný Život svatého Amanda od Milona

III 2,5 Slovanská země, nikdy nevyčištěná apoštolskou sekyrou,
či brázdami víry, ani neobdělána žádným rádlem,
truchli, že tebou muž jen prošel.¹

...

Když v mnohých krajinách poté, co tam bylo zaseto símě slova,
vzcházela zdárně tu i onde slavná žeň,
zjistil, že Slované jsou oklamáni nepřitelem.²

Světec překročil ledový Dunaj,³ spoléhaje se na to,
že si tak bude moci zasloužit mučednické smrti pro Krista.

A začne brázditi hroudy tvrdé země

a potom procházejí po osadách i domech, po venkově i rozcestích,⁴
všude rozsévá sémě evangelia;⁵

vylévá vody z nebeských pramenů na vyprahlou půdu,
přesvědčuje, přemlouvá, dokazuje; svlažuje, obchází (krajinou).

Nic nezbyvá aby učinil z toho, co pokládal za vhodné provést.

Přesto však jakmile vidí, že osení neodpovídá svým vzrůstem
vlastním (jeho) přáním, rmoutí se,

že vynakládá zbytečnou námahu na (neúrodná) skaliska,
a když poznává, jak rádo orajícího pluhu zřetelně odsakuje vzad

a jak v prázdnotě hledá žeň mezi bodláky

aniž by si mohl odnést zbožnou palmu mučednictví,

tu se on, pastýř a beran, vrátil opět⁶ za doprovodu Kristova
k vlastním ovečkám, sám vůdce svých ovcí.⁷

Přece jen nechť nelituje, že nadarmo vynaložil tolik námahy
a že se spěšně vydal na dlouhou cestu.

¹ Amand, apoštol Belgů (of. *Vita s. Amandi auct. Baudemundo*, c. 14) působil kolem r. 630 u podunajských Slovanů, zvláště pak v Korutanech.

² Cf. *Vita s. Amandi auct. Baudemundo*, c. 14.

³ Transfretato Danubio, *Vita s. Amandi auct. Baud.*, c. 14. Z. R. Dittrich, *Christianity* 28 se domnívá, že Amand na cestě do Korutar a snad i Panonie procházel Sámovou říší, kde mohl působit jen s jeho podporou; od Sába musel odejít pro konflikt mezi ním a Dagobertem.

⁴ Transfretato Danubio eadem circumiens loca, *Vita s. Amandi auct. Baud.*, c. 14.

⁵ Evangelium Christi gentibus praedicat, *Vita s. Amandi auct. Baud.*, c. 14.

⁶ Dagobertova porážka r. 631 (*Fredgarii Chron.* IV, c. 68), na níž je narážka v dalším Milonově textu (vers 195—200) učinila podle Z. R. Dittricha, *ibid.* 28 konec Amandově činnosti v Podunají.

⁷ *Vita s. Amandi auct. Baudemundo*, c. 14.

VITA S. AMANDI TRAIECTENSIS EPISCOPI
AUCTORE HARIGEROŽIVOT SV. AMANDA, BISKUPA MAASTRICHTSKÉHO,
OD HARIGERA

Autor tohoto života, Harigerus neboli Herigerus, opat lobbeského kláštera řádu benediktinského (990—1007), byl velmi literárně činný (srov. např. *Folcuini Gesta abbatum Lobensium*, str. 45 této práce). Jím sestavený Život sv. Amanda pochází ze spisu *Gesta episcoporum, Leodiensium* a opírá se o jeden z rukopisů *Života sv. Amanda od Baudemunda* (viz *Vita S. Amandi... auctore Baudemundo* na str. 49 této práce).

Použitý text: *Vita s. Amandi Traiectensis episcopi auctore Harigero abbate Lobensi AA SS Boll. 6. Febr. I. 855—857.*

Vita s. Amandi episcopi
Traiectensis auctore Harigero
abbate LobensiŽivot sv. Amanda, biskupa
maastrichtského, od lobbeského
opata Harigera

9 Post horum conversionem, transito Danubio, gentibus praedicare disposuit, sed pluribus ex eis in infidelitate persistentibus, paucos tamen Christo regeneravit, ac deinde ad propria regressus est.

9 Po jejich obrácení na víru přešel Dunaj¹ a předsevzal si kázat pohanům; zatímco však většina z nich zůstávala nevěřící, nevelký jejich počet se přece jen znovuzrodil v Kristu a potom se (sv. Amand) vrátil do vlasti.

¹ Do oblasti Korutanců.

VITA S. AMANDI EPISCOPI TRAIECTENSIS AUCTORE
PHILIPPO HARVENGIO

ŽIVOT SV. AMANDA, BISKUPA MAASTRICHTSKÉHO,
OD FILIPA HARVENGIA

Za autora tohoto Života sv. Amanda býval pokládán Philippus Harvengius († 1183), opat v klášteře Bona Spes (tak doposud soudí bollandisté). Nověji se pomýšlí na Philippa, opata v Eleemosyně († post 1174). Předlohou byl zřejmě opět jeden z rukopisů *Života sv. Amanda od Baudemunda* (viz *Vita S. Amandi... auctore Baudemundo* na str. 49 této práce).

Použitý text: *Vita s. Amandi Traiectensis episcopi*, Migne, *Patrolog. lat. CCIII*. 1233—1276; srov. *AA SS Boll.* 6. Febr. I. 857—873.

Vita s. Amandi episcopi
Traiectensis auctore
Philippo Harvengio

38 ... Igitur ad Sclavos iter dirigit, quibus necdum fuerat annuntiatum de Christo, ut in castra fidei colligat alienos, et ad gloriam Regis aeterni sub signis doceat militare coelestibus et tyrannicis Satanae legibus reluctari. Sed non est omnium fides, nec obediunt omnes Evangelio, quia non capiunt tenebrae luminis sacramentum; nec sementi congruit terra, quae non humoris proprii fecundatur impensis. Paucis tamen ad fidem conversis verbi divini curam delegat, et ministeria sacra disponit, ne quid posset deesse salvandis. Ipse vero ad proprias oves revertitur, cum pertinaciter et promiscue caetera turba in errorum suorum

Život sv. Amanda,
biskupa maastrichtského,
od Filipa Harvengia

38 ... Zamíří tedy ke Slovanům,¹ kterým doposud nebylo zvěstováno o Kristovi, aby (je) jinověrce shromáždil v táboře víry a naučil je bojovat pod nebeskými znameními k slávě věčného krále a vzpírat se tyranským zákonům Satana. Avšak víra není dána všem a všichni nenaslouchají evangeliu, neboť temnoty nechápou posvátnost světla; ani se nehodí k setbě země, která není zúrodnována svou vlastní vláhou. Když byl přece nevelký počet lidí obrácen na víru, stanoví dozor nad hlásáním Božího slova a rozvrhne bohoslužby, aby nic nechybělo ke spasení. Sám se pak vrátí k vlastnímu stádu, ježto ostatní obyvatelstvo leželo za-

iaceret involucris, nec sibi videretur idoneum, si margaritas Domini mitteret ante porcos...

tvrzele a bez pořádku ve skryších svých hříchů a jemu se nezdálo, že by bylo vhodné, házel-li by perly Páně sviním...

¹ Do středního Podunají.

VITA S. AMANDI EPISCOPI TRAIECTENSIS AUCTORE
AQUITANO ANONYMO

ŽIVOT SV. AMANDA, BISKUPA MAASTRICHTSKÉHO,
OD ANONYMA AQUITÁNSKÉHO

O životě sv. Amanda psal větší počet autorů. Kdo napsal tento Život, není doposud přesně známo, vyskytují se však dohady, že to snad mohl být lodovenský biskup Bernardus Guidonis († 1331), který napsal mimo jiné celou řadu životů biskupů a svatých. Předlohou tu opět byl „Baudemund“ (viz *Vita S. Amandi... auctore Baudemundo* na str. 49 této práce).

Použitý text: *Vita s. Amandi episcopi Traiectensis*, Migne, *Patrolog. lat. LXXXVII* 1267—1272; srov. též *AA. SS. Boll. 6. Febr. I. 854—855*.

Vita S. Amandi episcopi
Traiectensis auctore
Aquitano anonymo

9 Deinde trans Danubium ad terras,
ubi Christus non nominabatur, praedicare perrexit, ad martyrii palmam animo praeparatus, ubi libera voce Evangelium salutis praedicans, aliquos ad baptismi gratiam adduxit; sed adhuc peccatis exigentibus alii verbum Dei audire noluerunt.

Život sv. Amanda,
biskupa maastrichtského,
od Anonyma aquitánského

9 Potom zamířil za Dunaj do zemí,¹ kde Kristus nebyl známý, aby tam kázal, připraven v duchu na palmu mučednickou, a tam svobodně kázaje evangelium spásy, přivedl některé k milosti křtu; jiní však ještě nechtěli pro své hříchy poslouchat slovo boží.

ŽITÍJE KONSTANTINA
ŽIVOT KONSTANTINŮV

Staroslověnská skladba Žitíje Konstantina (dále ŽK) je prvořadým historickým pramenem pro dějiny Velké Moravy a cyrilometodějské mise.

Jak nasvědčují slova autora ŽK v kap. X, který se hlásí za učedníka Metoděje jakožto arcibiskupa moravského, spadá vznik ŽK do doby intenzivní kulturněchristianizační činnosti moravského arcibiskupství a mocenského rozmachu Velké Moravy, k němuž docházelo za Svatoplukovy vlády od r. 873/874. (Tomu je např. zcela poplatná věta o zamýšlené christianizaci mimo Moravu na počátku kap. XIV.) V boji proti tlaku Východofranské říše se Svatopluk stále více opíral o pomoc římské kurie, s níž Morava měla ostatně už od r. 867/869 velmi dobré styky, zvláště pak když kurie vykonávala přímou supremacii nad moravským arcibiskupstvím a stranila mu ve sporu s bavorským episkopátem a jeho nároky na rozšíření iurisdikce na Moravu. Tyto historické podmínky měly zřejmý vliv i na charakter celého díla, takže výsledkem moravského staroslověnského střediska duchovní kultury byl teoretický filosoficko-teologický spis, kompendium sestavené na základě Konstantinových spisů, zpracovaných Metodějem; skladba tvořila v byzantinizujícím hagiografickém rámci životopis Konstantina Filosa a ideologicky zdůvodňovala nejen oprávněnost existence slovanské liturgie a kultury — schválené proti jejím protivníkům jak na Moravě, tak zvláště v okolním franském a stejně i římském světě. I když Konstantin zůstal až do konce života vyslancem (východo)římského císaře (kap. XVIII), záměrně je v ŽK zdůrazněna jeho účast na spoluvytváření slovanského kulturního centra na Moravě, které od počátku stálo ve službách politických idejí Velké Moravy.

Od počátků vědeckého zájmu o ŽK vyvstávala otázka jeho autora. Ale pokusy přisoudit autorství ŽK některému ze známých literátů té doby — nejčastěji se uvažovalo o Klimentu Velickém, eventuálně i o samém Metodějovi — nevedly k závěrům dostatečně průkazným, takže podle současného převládajícího názoru jde o skladbu anonymního tvůrce; zároveň se však připouští, že dílo takového významu nemohlo vzniknout ve velkomoravské literární škole zcela bez účasti Metodějovy.

Jako klíčový pramen k dějinám cyrilometodějství přitahoval k sobě ŽK stále znovu odbornou pozornost, takže od rozpravy A. V. Gorského ve 3. sv. Moskvitjanina (1843), která první uvedla ŽK ve známost a kterou V. Jagić (*Vopros a Kirillě i Metoděi*, 1885) označil za práci zahajující novou epochu v cyrilometodějských bádáních, vznikla o něm už značně rozsáhlá literatura z péra filologů a historiků, jako byli P. J. Šafařík, E. Dümmler, F. Miklosich, A. D. Voronov, J. J. Golubinskij, N. L. Tunickij, O. Bodjanskij, V. Lamanskij, A. Brückner, F. Pastrnek, V. Vondrák, P. A. Lavrov, V. Pogorělov, I. Ohijenko, A. Teodorov-Balan, J. Vajs, T. Lehr-Splawiński, F. Grivec, J. Vašica a mn. j.; její bibliografický soupis je uveden v publikacích G. A. Iljinského *Opyt sistematičeskoj*

Kirillo-Mejodijevskoj bibliografii (Sofija 1934) a M. Popruženka—St. Romanského *Kirilometodievská bibliografija za 1934—1940 g.* (Sofija 1940). Z větších a novějších prací je možno jmenovat např. tyto: Fr. Dvorník: *Les Légendes de Constantin et de Méthode vue Byzance* (Praha 1933); M. Weingart: *Analyse philologique de légendes slav. de Constantin et de Méthode* (Bull. de l'Inst. archéol. bulg. 9, 1935); N. van Wijk: *Zur sprachlichen und stilistischen Würdigung der altksl. Vita Constantini* (Südostforschungen 6, 1941); N. van Wijk: *Zur Rekonstruktion des Urtextes der altksl. Vita Constantini* (ZslPh 17, 1941); M. Anastos: *The Political Theory in the Lives of the Slavic Saints Constantine and Methodius* (Harvard Slavic Studies II, Cambridge [USA] 1954); J. Dujčev: *Un episodio dell'attività di Constantino Filosofo in Moravia* (Ricerche Slavistiche III, 1954); T. Lehr-Splawiński: *Przyczynek do badań nad Żywotem Konstantyna-Cyryla (tzv. obszernym)* (Sbornik v čest na akad. Teodorov-Balan, Sofija 1955); F. Repp: *Zur Erklärung von Kap. XV der Legende von Konstantin* (ZslPh 26, 1957); J. Dujčev: *Nochmals zur Erklärung von Kap. XV der Legende über Konstantin* (ZslPh 27, 1958); J. Kurz: *Patriarcha, císař a papež v Životě Konstantinově a Metodějově* (sb. Franku Wollmanovi k sedmdesátinám, Praha 1958); R. Picchio: *Compilazione e trama narrativa nelle „Vite“ di Constantino e Metodio* (Ricerche Slavistiche 8, 1960); V. Vavřínek: *Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje a panegyriky Řehoře z Nazianzu* (LF 85, 1962); I. Dujčev: *Zur literarischen Tätigkeit Konstantins des Philosophen* (Byz. Zeitschrift 44, 1951); I. Ševčenko: *The Definition of Philosophy in the Life of St. Constantine* (Por Roman Jakobson 1956); I. Dujčev: *Prinosi kām proučavanelo na staroslavjanskata i starobalgarskata literatura* (Izv. na Inst. za lit., kn. II, 1961); V. S. Kiselkov: *Za avtorstvoto na prostrannite žitija na Kiril i Metodij* (Izv. na Inst. za lit., kn. II, 1961); J. Kurz: *Několik poznámek k textu Života Konstantinova a Metodějova* (Studia linguistica in honorem Thaddei Lehr-Splawiński, 1963); V. Kyas: *Starozákonné citáty v Životě Konstantinově a Metodějově ve srovnání se stsl. paramejníkem* (Slavia 32, 1963); O. Nedeljković: *Prilog proučavanju leksičke Panonskih žitija* (Slovo 13, 1963); I. Dujčev: *Kām tálkvaneto na prostrannite žitija na Kirila i Metodija* (Chiljada i sto godini slavjanska pismenost, Sofija 1963); K. M. Kuev: *Kām vāprosa za Kirilovoto prostranno žitie kao istoričeski pametnik* (Chiljada i sto godini slavjanska pismenost, Sofija 1963); D. Petkanova-Poteva: *Literaturni osobnosti na prostrannoto žitie na Konstantin-Kiril* (Chiljada i sto godini slavjanska pismenost, Sofija 1963); V. Vavřínek: *Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje*, Praha 1963; J. Novák: *Theologie moravskopanonských životů Konstantina a Metoděje* (Nábož. rev. 1—2, Praha 1963); F. Grivec: *Pripomba k Žitiju Konstantina* (Slavistična revija 4, 1951); F. Grivec: *Žitija Konstantina in Metodija*, Ljubljana 1951; A. Martinec: *Starozákonné motívy v Živote Konstantinovom a Živote Metodovom* (Duchovný pastier 38, 1963); J. Kurz: *Der byzantinoslavische Hintergrund in der Vita Constantini und der Vita Methodii* (Byzantinische Beiträge herausgegeben von Joh. Irmscher, Berlin 1964); I. Dujčev: *Note sulla Vita Constantini-Cyrylli (Cyryllo-Methodiana, Köln—Graz 1964)*; F. V. Mareš: *„Jestliže někdo zabije člověka (?), at pije tři měsíce z dřevěné číše a skleněné at se nedotýká“ (Vita Constantini 15, 10)* (Slavia 35, 1966); V. Kyas: *Charvátskohlaholské texty Života Konstantinova* (Slavia 35, 1966).

Po prvním vydání v Šafaříkových *Památkách dřevního písemnictví Jihoslovánů* (Praha 1851) bylo ŽK vydáváno ještě mnohokrát. Zvláště důležitá jsou vydání Bodjanského, který publikoval text 16 rukopisů (Čtenija v Obščestve istorii i drevnostej rossijskich 1863, 1864, 1873), dále Lavrovo vydání dvou rukopisů s variantami v knize *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pis'mennosti* (Leningrad 1930), Tomšičovo vydání jednoho rukopisu s variantami a s obsáhlým komentářem z pera Grivcova v periodiku Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 4, 1960, a konečně nej-

novější vydání Dj. Sp. Radojičiće (fototypie tzv. chilendarského rukopisu) v knize *Hilandarski rukopisi o postanku slovenske pismenosti* (Novi Sad 1963).

Značné je i množství překladů této památky. Do češtiny byla přeložena už několikrát; kromě Pervolfova překladu ve FRB I (1873), který znovu přetiskl J. Teige (1920), a kromě překladu Jana a Josefa Němcových ve Sborníku Velehradském (Nová řada č. 6, 1935) jsou to zejména překlady J. Vašici, z nichž první vyšel r. 1927 ve Staré Říši s názvem *Život a pochvala svatého Cyrila, učitele slovanského národa*, druhý pak ve sborníku *Na úsvitu křesťanství* (Praha 1942) a třetí v knize *Literární památky epochy velkomoravské* (Praha 1966). Do slovenštiny převedl ŽK několikrát J. Stanislav (v knihách *Životy slovanských apoštolů Cyrila a Metoda*, Praha 1933, a *Životy slovanských apoštolů Cyrila a Metoda v legendách a listoch*, 3. vyd. Turč. sv. Martin 1950) a P. Ratkoš v knize *Pramene k dejinám Velkej Moravy* (Bratislava 1964). Překlady do latiny mají starou tradici už od Miklošičových prací z r. 1870 (překlad ŽM pořídil dokonce už r. 1854) a objevují se pak čas od času — přes Pastrnkův překlad v jeho *Dějinnách slovanských apoštolů Cyrilla a Metoda* (Praha 1902) — až do současnosti, kdy jsou reprezentovány pracemi Grivcovými v periodikách Acta Acad. Velehradensis 17 (1941) a Radovi Stsl. inst. 4 (1960). Vedle toho existují i překlady do němčiny od F. Příkrýla (Wien 1920) a od J. Bujnocha (Zwischen Rom und Byzanz, Graz—Wien—Köln 1958), do francouzštiny od F. Dvorníka (*Les Légendes...* 1933), do ukrajinštiny v knize P. A. Lavrova *Kyrylo ta Metodij v davno-slov'janškomu pyšmenstvi* (Kyjiv 1928), do polštiny v knize T. Lehra-Splawińského *Zywoty Konstantyna i Metodogo (tzv. obszerne)* (Poznań 1959), do srbocharvátsštiny ve sbornících *Žitija sv. Cyrila i Metoda* (Zagreb 1963) a *Cirilo i Metodije* (Beograd 1964), do bulharštiny v knize N. Lazurina *Panonski legendi* (Sevlievo 1946) a od V. Sl. Kiselkova ve sborníku Proslava na Kiril i Metodij (Sofija 1963).

Skladba není dochována v protografu, nýbrž v mladších csl. opisech, jichž je větší množství; Grivec jich uvádí 32 (Radovi 1960), B. St. Angelov počítá dokonce 59 rukopisů (Izv. na Džržavna biblioteka „Vasil Kolarov“ za 1956 g., Sofija 1958). Žádný ze zachovaných úplných opisů není starší než z 15. stol. (kromě zlomků v charv.-hlah. breviářích, z nichž některé sahají až do 14. stol.).

Naše vydání podává znění jednoho z nejstarších rukopisů obsažených v kodexu býv. Duchovní akademie v Moskvě z první poloviny 15. stol., jak jej vydal Lavrov (*Materialy* 1—36); je u Lavrova (shodně s Bodjanským) označen číslem 1. Výběr z variant uvádíme podle téže Lavrovy edice a podle edice Tomšičovy (Radovi 1960). Přitom zachováváme označení prvních 16 rukopisů pořadovými čísly od 1 do 16 tak, jak je od vydání Bodjanského zvykem a jak je zachovávají Lavrov a Tomšič; jde vesměs o rukopisy mladší než č. 1 a obsahující csl. znění ruské redakce, s výjimkou č. 13, které obsahuje jihoslovanský (srbský) opis Vladislava Gramatika z r. 1479 (a u Lavrova se objevuje ve variantách textů „druhé skupiny“, tj. jihoslovanských, se značkou R jakožto rukopis „rilský“). Dalšími pořadovými čísly označujeme mladší rukopisy (rovněž ruské redakce), které Lavrov zapojil do svého aparátu k textům „první skupiny“ navíc nad Bodjanského, a to 17 (u Lavrova L), 18 (u Lavrova N), 19 (u Lavrova R) a 20 (u Lavrova S); k nim patří ještě rukopis 21 (tzv. vatikánský, z něhož varianty uvádí Lavrov v úvodu svého díla a Tomšič běžně ve svém aparátu se značkou V). Z textů „druhé skupiny“, jihoslovanského původu, uvádíme dále výběr variant z rukopisu Vladislava Gramatika z r. 1469, který označujeme číslem 22 (Lavrov jej vydává v plném znění na str. 39—66, Tomšič jej označuje G), z rukopisu chilendarského, který označujeme číslem 23 (Tomšič jej vydává v plném znění a označuje jako Ch) a z tzv. 1. rukopisu lvovského (neboli onufrijevského), kterému dáváme číslo 24 (Lavrov jej ve variantách k 22 označuje

značkou L, Tomšič jej označuje O). (Pozn.: Zvláštní postavení mezi uvedenými rukopisy má 16, který je opsán z menologia kláštera Chilendarského v kodexu Dimitrije Rostovského, a je tedy jazykově rusifikován, ale textově zachovává namnoze některé zvláštnosti rukopisů srbských.) A konečně uvádíme i některé varianty z těch úryvků z ŽK, které se zachovaly v lekcích charvátskohlaholských officí ke cti Cyrila a Metoděje, a to s číslem 25 varianty z breviáře ljubljanského (srovnáním základního textu ŽK s texty lekcí otištěných u Lavrova na str. 130, 131, 132, 133 a 134), s číslem 26 varianty z breviáře novljanského (srovnáním základního textu ŽK s texty lekcí otištěných u Lavrova na str. 140, 141, 142 a 143) a s číslem 27 varianty z breviáře vatikánského (srovnáním základního textu ŽK s texty lekcí otištěných Japundžićem, Radovi Stsl. inst. 1955).

МѢСАЦА ФЕВРОУАРИА ВЪ .ДІ. ЖИТІЕ И ЖИШЬ, И ПОДВИЗІ, ИЖЕ ВЪ СВАТЫХЪ ОТЦА НАШЕГО КОНСТАНТИНА ФИЛОСОФА, ПРЪВАГО НАСТАВНИКА И ОУЧИТЕЛА СЛОВѢНСКОУ ЯЗЫКОУ. БЛАГОСЛОВИ ОТЧЕ.

J 1 2.13 I БОГЪ МИЛОСТІВЫЙ И ШЕДРЪ, ЖАДАА
IT 2.4 НА ПОКААНІЕ ЧЛОВѢЧЕ, ДА ВЪШНА
Ez 33.11 СПАСЕНІЕ ВЪСИ БЫЛИ И ВЪ РАЗОУМЪ
ИСТИННЫИ ПРИШЛИ, НЕ ХОЩЕТЬ
ВО СЪМРЪТИ ГРѢШНИКОМЪ, НО ПОКАА
НИА И ЖИВОТУ, АЩЕ И НАИПАЧЕ
ПРИЛЖИТЬ НА ЗЛОБОУ, НО НЕ ОСТА
ВЛЯЕТЬ ЧЛОВѢЧА РОДА ОТПАСТИ ОСЛА
ВЛЕНІЕМЪ И ВЪ СЪБЛАЗНѢ НЕПРИА
ЗЕНЪ ПРИИТИ И ПОГЪВНОУТИ, НО НА
КАЖДО ОУЕО ЛѢТА И ВРЕМЕНА НЕ
ПРЕСТАЕТЬ БЛАГОДАТИ ТВОРА НАМЪ
МНОГЫА, ИАКОЖЕ ИСПРЪВА, ТАЖЕ
И НЫНѢ, ПРЪВОЕ ПАТРИАРХЫ И ОТЦЫ,
И ПО ТѢХЪ ПРОРОКЫ, И ПО СИХЪ
АПОСТОЛЫ И МОУЧНИКЫ, И ПРА
ВЕДНЫИ МОУЖИ И ОУЧИТЕЛИ, ИЗЪВИ
РАА ИХЪ ОТЬ МНОГОМЛЪВНАГО ЖИТІА
СЕГО. ЗНАЕТЬ ВО ГОСПОДЬ СВОА, ИЖЕ
ЕГО СОУТ ИАКО ЖЕ РЧЕ: ОВЦА МОА
ГЛАСЪ МОИ СЛЫШАТЬ, И АЗЪ ЗНАЮ А,
И ИМЕНЕМЪ ВЪЗЫВАЮ А, И ПО МНѢ
ХОДАТЬ, И ДАЮ ИМЪ ЖИВОТЬ ВЪЧНЫИ.

I

¹ Učitel má zde nejen význam obvyklý (lat. doctor), ale označuje i kanonicky blíže neurčený církevní úřad apoštolského misionáře, podobný funkci legáta; F. Grivec, *O idejeh in izrazih žitij Konstantina in Metodija* 169; F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 169—10.
² Život Konstantinův je hojně protkáán citáty z Pisma, které jsou v našem vydání vyznačeny na okraji mimo rámeček šablonou stejnými zkratkami, jakých je užito v *Slovníku jazyka staroslověnského*.

14. (dne) měsíce února. Životopis — život a činy — otce našeho Konstantina Filosafo, který je mezi svatými, prvního vychovatele a učitele slovanského národa. Otče požehnej.

I Bůh milosrdný a štědrý touží po člověkově pokání, aby všichni byli spaseni a přišli k pochopení pravdy, neboť nechce pro hříšníky smrt, ale pokání a život; i kdyby byl člověk sebe více nakloněn ke špatnosti, přece nechává lidský rod upadnout slabostí, dostat se do pokušení ďáblova a zahynout, nýbrž po všechna léta a časy nám nepřestává prokazovat mnohé milosti, (a to) jak od počátku, tak i nyní: zprvu skrze patriarchy a otce, po nich skrze proroky, po nich skrze apoštoly, mučedníky, spravedlivé muže a učitele,¹ vybíraje je z tohoto rušného života. Pán totiž zná svoje, kteří jsou jeho, jak řekl: „Ovce mé slyší můj hlas a já je znám a nazývám je jménem; i chodí za mnou a já jim dávám život věčný.“²

ЕЖЕ СЪТВОРИ ВЪ НАШЪ РОДЪ^а, ВЪЗДВИ
ГЫИ НАМЪ ОУЧИТЕЛА СИЩЕГО, ИЖЕ
ПРОСВѢТИ ЯЗЫКЪ НАШЪ, СЛАВОСТІО
ОМРАЧЕННЫИ ОУМЪ НАШЪ, ПАЧЕ ЖЕ
ЛЕСТНО ДЬАВОЛЕЮ, И НЕ ХОТѢВШЕ
ВЪ СВѢТѢ ЗАПОВѢДИ БОЖИИХЪ ХО
ДИТИ. ЖИТИЕ ЖЕ ЕГО НАВЛАСТЬ И ПО
МАЛОУ СКАЗАЕМО ИАКОЖЕ ВЪШЕ, ДА,
ИЖЕ ХОЩЕТЬ, ТО СЛЫША, ПОДО
БИТСА^б ЕМОУ, БОДРОСТЬ ПРИЕМЛА,
А ЛѢНОСТЬ ОТМѢТАА, ИАКОЖЕ РЧЕ
АПОСТОЛЪ: ПОДОВНИ МИ БЫВАИТЕ,
ИАКОЖЕ И АЗЪ^с ХРИСТОВЪ.

II ВЪ СЕЛОУЧЕСТѢМЪ ЖЕ ГРАДѢ
ВЪ МОУЖѢ НѢКЫИ, ДОВРОРОДЕНЪ И
БОГАТЪ, ИМЕНЕМЪ ЛЕВЪ, ПРЕДРЪЖА
САНЪ ДРОУГАРЕСКЪ^а ПОДЪ СТРАТИ
ГОМЪ. ВЪ ЖЕ БЛАГОВѢРЕНЪ И ПРАВ
ДЕНЪ СЪХРАНАА ВЪСА ЗАПОВѢДИ
БОЖА ИСПОЛНЪ^б, ИАКОЖЕ ИНОГДА
ІГВЪ. ЖИВЫИ ЖЕ СЪ ПОДРОУЖІЕМЪ
СВОИМЪ^с, РОДИ СЕДМЕРО ОТРОЧАТЬ,
ОТЬ НИХЪ ЖЕ ВЪ МѢЗИНЕЦЪ .З.^д
КОНСТАНТИНЪ ФИЛОСОФЪ, НАСТА
ВНИКЪ И ОУЧИТЕЛЬ НАШЪ. ЕГДА ЖЕ
РОДИ И МАТИ, ВЪДАПА И ДОИЛИЦИ,
ДАВЫ И ДОИЛА, ОТРОЧА ЖЕ НЕ ХОТАШЕ
НАТИСА ПО ЧЮЖЪ СЪСЕЦЪ НИКАКОЖЕ,
РАЗВѢ ПО МАТЕРЕНЪ, ДОНДЕЖЕ ОТ
ДОСНЪ ВЪСТЪ. СЕ ЖЕ ВЪСТЪ ПО

To učinil (i) pro naše pokolení, tím že nám vyzdvihl takového učitele, který osvětil náš národ,³ (když) náš rozum (byl) zastíněn mrakem slabosti nebo spíše úskokem ďáblovým, takže jsme nechtěli chodit ve světle božích přikázání. A jeho životopis vyjevuje — i když je pověděno málo — jak (to) bylo, aby jej ten, kdo chce, slyše to, (mohl) napodobit, přijímaje čilost, kdežto lenost odmítaje, tak jak řekl apoštol: Budte mi podobní, stejně jako i já Kristu.

Is 2,5, 5.11
Ap 21.24

I CII.1

II V městě Soluni¹ byl jeden urozený a bohatý muž jménem Lev, který zastával funkci drungaria pod stratégem.² Byl pak zbožný a spravedlivý a zcela zachovával všechna boží přikázání, stejně jako kdysi Job. Jsa žil se svou manželkou, zplodil sedm dětí, z nich nejmladší, sedmý,³ byl Konstantin Filosafo, náš vychovatel a učitel. Když ho matka porodila,⁴ dali ho kojné, aby ho kojila. Dítě se však nechtělo vůbec chopit cizího prsu kromě mateřského, dokud nebylo odkojeno. To pak se stalo z boží prozřetelnosti, aby byl dobrý výhonek z dobrého kořene odkojen neposkvřeným mlékem. Potom ti dobří rodiče, dohod-

I ^a v našem rodi 22, 13. ^b podobitisa 1, 11, 16. ^c Om. и азъ 3, 10—12, 14.

II ^a ДРОУГАРЕМЪ 15; ДРАГАНСКИ 16; ДРАГАСКИ 13; СОТНИЧЕСКЫИ 2, 7, 23. ^b истинно 22, 13. ^c Om. живыи—своимъ 22, 13. ^d мѣзиньци седмыи 2, 7, 15; младѣйшии седмыи 21, 22, 24.

³ Náš národ, tj. zde slovanský (slověnský jazyk).

II

¹ Thessaloniké v Řecku. Soluň byla v době římské hlavní město Makedonie, v 9. stol. druhé město Byzance.

² Drungarius pod stratégem byl velitel oddílu (praporu). Stratégos byl velitelem celého města a příslušné provincie (thema). Vedle drungariů podřízených existovali i drungariové sui iuris, cf. F. Dvornik, *Les Légendes* 18 a F. Pastrnek, *Dějiny* 38; G. Ostrogorsky, *Geschichte* 156n.

³ Číslo sedm a jeho násobky (14, 42) jsou sice výrazem hagiografické číselné symboliky, ale skepse ke všem údajům souvisejícím s tímto číslem není zde kromě výslovných topoi na místě; V. Vavřínek, *Staroslověnské životy* 61.

⁴ Rok Konstantinova narození vyplývá z údaje o jeho úmrtí v kap. XVII, podle níž zemřel 14. února r. 6377 (869) ve věku 42 let. Narodil se tedy buď koncem r. 826 nebo počátkem r. 827.

ОУТЪХОУ^с, ОКААШЕСА, ГЛАГОЛА: ТАКОВО ЛИ ЕСТЬ ЖИТИЕ СЕ, ДА, ВЪ РАДОСТИ МѢСТО, ПЕЧАЛЬ ПРЕБЫВАЕТЬ? ОТЪ СЕГО ДЪНИ ПО ИНЪ СА ПОУТЬ ИМОУ, ИЖЕ ЕСТЬ СЕГО ЛОУЧШИ, А ВЪ МЛѢВѢ ЖИТИА СЕГО СВОИХЪ ДЪНИ НЕ ИЖДИВОУ. И ПО ОУЧЕНІЕ СА ИМЪ, СЪДАШЕ ВЪ ДОМОУ СВОЕМЪ, ОУЧАСА КНИГАМЪ ИЗЪОУСТЬ СВАТАГО ГРИГОРИА ФЕОЛОГА¹. И ЗНАМЕНІЕ КРѢСТНОЕ СЪТВОРИ НА СТѢНѢ, И ПОХВАЛЖ НАПИСА СВАТОМОУ ГРИГОРИУ СИЦЕ: О ГРИГОРИЕ, ТѢЛОМЪ ЧЛОВѢЧЕ, А ДОУШЕЮ АГГЕЛЕ, ТЫ БО ТѢЛОМЪ ЧЛОВѢКЪ ЕСИ И АГГЕЛЪ НВИСА. ОУСТА ВО ТВОА НКО ЕДИНЪ ОТЪ СЕРАФИМЪ, БОГА ПРОСЛАВЛЯЮТЬ И ВСЮ ВЪСЕЛЕННУЮ ПРОСВѢЩАЮТЬ ПРАВЫА ВѢРЫ НАКАЗАНИЕМЪ. ТѢМЪ ЖЕ И МЕНЕ, ПРИПАДАЮЩА КЪ ТЕБѢ ЛЮБОВІЮ И ВѢРОЮ, ПРИМИ И ВОУДИ МИ ПРОСВѢТИТЕЛЬ И ОУЧИТЕЛЬ. И ТАКО ХВАЛАСЕ БОГА. ВЪШЕДЪ ЖЕ ВЪ МНОГЫ ВЕСѢДЫ И ОУМЪ ВЕСЛИ, НЕ МОГЫ РАЗОУМѢТИ ГЛОУБИНЫ, ВЪ ОУНЫИНІЕ^с ВЕЛИКО ВЪНИДЕ. СТРАНЕНЪ ЖЕ БѢ НѢКЪИИ ТОУ, ОУМѢА ГРАМОТИКІЮ, И КЪ НЕМОУ ШЕДЪ, МОЛАСЕ И, И НА НОГОУ ЕГО ПАДАА, ВЪДААСА ЕМОУ: ДОВРѢ ДѢА^h, НАОУЧИ МА ХОУДОЖЕСТВОУ ГРАМОТИЧЕСКОУ. ОНЪ ЖЕ ТАЛАНТЪ СВОИ ПОГРЕВЕ, И РЕЧЕ КЪ НЕМОУ: ОТРОЧЕ, НЕ ТРОУЖАИСА. ОТРЕКЛЪСА ЕСМЪ ОУНОУДЪ НИКОГО ЖЕ НЕ НАОУЧИТИ СЕМОУ ВЪ МОА ДЪНИ. ПАКЫ ЖЕ ОУТРОКЪ, СЪ СЛЕЗАМИ КЛАНАСА ЕМОУ, ГЛАГОЛАСЕ: ВЪЗМИ ВСЮ МОЮ ЧАСТЬ ВЪ ДОМОУ ОЦА МОГО, ЕЖЕ МЕНЕ ДОСТОИТЬ, А НАОУЧИ МА. НЕ ХОТѢВШОУ ЖЕ ПОСЛУШАТИ ЕГО, ШЕДЪ ДОМОВИ, ВЪ МОЛИТВАХЪ ПРЕБЫВАНІЕ, ДАВЫ ОБРѢЛЪ ЖЕЛАНІЕ СРЪДЦА СВОЕГО.

^с соучетоу 13, 22—24. ¹ вогословца 3, 4, 10—12; вогослова 20, 22—24. ^с оучение 3—5, 8—12, 14, 21. ^h Add. и глагола о чловѣче 2, 7, 15, 17, 18.

⁴ Jde o Řehoře z Nazianzu, církevního učitele a theologa, který zemřel v r. 383/390. Podle svědectví bibliotekáře Anastasia znal Konstantin zprávy také spisy Dionysia Areopagity. Cf. list Anastasiův Karlu Holému z r. 875.

cestou, která je lepší než tato, a nestrávím své dny ve shonu tohoto života.“ A zabrav se do učení, sedával ve svém domě a učil se nazpaměť knihám svatého Řehoře Bohoslovce⁴. A na stěně udělal znamení kříže a napsal svatému Řehoři tento chvalozpěv:

„Ó Řehoři, tělem člověče, ale duší anděli. Ty jsi přece tělem člověk, a zdál ses andělem, neboť tvá ústa — jako jeden ze serafů — oslavují Boha a osvěcují všechnen svět učením pravé víry. Proto i mne, který se k tobě vrhám s láskou a vírou, přijmi a buď mi vzdělavatelem a učitelem.“ A tak chválil Boha.

Ačkoli pak vnikl do mnoha řečí a (získal) rozsáhlé znalosti, nemožno pochopit hloubku, upadl do velké skříčenosti. Byl tam však jakýsi cizinec, který znal gramatiku. I šel k němu (a) prosil ho, vrháje se mu k nohám, a svěřoval se mu: „Buď tak dobrý a nauč mě umění gramatickému.“ Ten však svou hřívnou zakopal a řekl mu: „Chlapče, nenamáhej se. Zařekl jsem se, že tomu za svůj život vůbec nikoho nebudu učit.“ Ale chlapec znovu, se slzami (v očích) se mu ukláněje říkal: „Vezmi si celý můj podíl na domu mého otce, který mi přísluší, jen mne nauč.“ Protože ho však nechtěl vyslyšet, šel domů a setrval v modlitbách, aby získal (to, co bylo) přáním jeho srdce.

ВЪСКОРѢ ЖЕ БОГЪ СЪТВОРИ ВОЛЮ БОУЩИХСА ЕГО. О КРАСОТѢ ВО ЕГО, И МОУДРОСТИ И ПРИЛЪЖНЕМЪ ОУЧЕНИИ, ЕЖЕ БѢ РАСТВОРЕНО ВЪ НЕМЪ, СЛЫШАВЪ ЦАРЕВЪ СТРОИТЕЛЬ, ИЖЕ НАРИЦАЕТСА ЛОГОФЕТЪ, И ПОСЛА ПО НЕГО, ДА СА БЫ СЪ ЦАРЕМЪ ОУЧИЛЪ. ОУТРОКЪ ЖЕ, ОУСЛЫШАВЪ СЕ, СЪ РАДОСТІЮ ПОУТИ СА НАТЬ, И НА ПОУТИ ПОКЛОНЪ СА, МОЛИТВОУ СЪТВОРИ, ГЛАГОЛА: БОЖЕ ОУТЬЦЪ НАШИХЪ, И ГОСПОДИ МИЛОСТИВЕ, ИЖЕ ЕСИ СЪТВОРИЛЪ ВСАЧЕСКАА СЛОВОМЪ, И ПРЕМОУДРОСТІЮ ТВОЕЮ СЪЗДАВЪ ЧЛОВѢКА, ДА ВЛАДѢТЬ СЪТВОРЕННЫМИ ТОВОЮ ТВАРЬМИ, ДАЖДЪ МИ СОУЩОУЮ ВЪСКРАИ ТВОИХЪ ПРѢСТОЛЪ ПРЕМОУДРОСТЬ, ДА РАЗОУМѢВЪ, ЧТО ЕСТЬ ОУГОДНО ТЕБѢ, СПАСОУСА. АЗЪ БО ЕСМЪ РАВЪ ТВОИ, И СЫНЪ РАВЫНА ТВОЕА. И КЪ СЕМОУ ПРОЧОМУ СОЛОМОНУ МОЛИТВОУ¹ ИЗЪГЛАГОЛА, И ВЪСТАВЪ РЕЧЕ: АМИНЬ.

IV ЕГДА ЖЕ ПРИДЕ КЪ ЦАРИГРАДОУ, ВЪДАША И ОУЧИТЕЛЕМЪ, ДА СА ОУЧИТЬ, И ВЪ .Г. МѢСАЦИ НАВЫКЪ ВСЮ ГРАМОТИКІЮ, И ПО ПРОЧАА СА НАТЬ ОУЧЕНІА^а. НАОУЧИ ЖЕ СА ОМИРОУ^б, И ГЕОМИТРИ, И ОУ ЛЪВА И ОУ ФОТЪ ДИАЛЕКСИЦЕ, И ВСѢМЪ ФИЛОСОФСКИМЪ ОУЧЕНІЕМЪ, КЪ СИМЪ ЖЕ

¹ прѣмоудрость 5, 6, 8, 9, 14; моудрость 21.

IV ^а НАВЫКЪ ГРАМОТЕ ВО ПРОЧАА ВСА ОУЧЕНІА 21. ^б ВЪЗМИМИР 21.

⁵ Tímto logothetem (kancléřem) císařovny Theodory (842—856), která vládla místo svého nezletilého syna, byl Theoktistos.

⁶ Mladíckým císařem byl Michael III., syn Theodory a císaře Theofila. Byl mladší (nar. 839) než Konstantin — podle G. Ostrogorského, *Geschichte des Byzant. St.* 177 se narodil dokonce už r. 836. Sloví, že se spolu učili, je nutné rozumět tak, že měli společné učitele.

⁷ Asi kolem r. 842.

IV

¹ Cařihrad, řecky Konstantinopolis, dnešní Istanbul, hlavní město byzantské říše, zvané podle řecké osady Byzantion, stávající před rozdělením římského impéria na jeho místě.

² Vysoká škola v Cařihradě (academia/universitas aulicae Constantinopolitanae) byla obnovena kolem r. 843 přičiněním kaisara Barda, bratra Theodory. Její řízení bylo svěřeno bývalému solunskému metropolitovi a ikonoklastovi Lvovi Matematikovi. Druhým vynikajícím učitelem Konstantinovým byl Fotios, pozdější cařihradský patriarcha, autor rozsáhlého díla Bibliotheka neboli Myriobiblion; F. Pastrnek, *Dějiny* 41 a F. Dvorník, *Les Légendes* 43.

Brzy však učinil Bůh po vůli těch, kteří se ho bojí. O jeho kráse, moudrosti a vytrvalém studiu, do něhož byl ponořen, se totiž doslechl císařův správce, který se nazývá logotet⁵, a poslal pro něho, aby se učil s císařem.⁶ Když pak to chlapec uslyšel, s radostí se vydal na cestu.⁷ A na cestě poklekl a vykonal modlitbu, řka: „Bože otců našich a Pane milosrdný, který jsi slovem všechno stvořil a ve své převelické moudrosti jsi učinil člověka, aby vládl tvorstvu tebou vytvořenému, dej mi moudrost, která je u tvého trůnu, abych — poznáv, co je ti milé — došel spasení. Neboť já jsem tvůj služebník a syn tvé služebnice“. A když k tomu pronesl následující Šalomounovu modlitbu, povstal a řekl: „Amen“.

Ps 144.19

Sap 9.1—2
9.10, 9.19

Ps 115.6

IV Když pak přišel do Cařihradu,¹ svěřili ho učitelům, aby se učil.² A když ve třech měsících zvládl celou gramatiku, pustil se do ostatních nauk. Naučil se tedy Homérovi i geometrii a u Lva a u Fotia dialektice i všem filosofickým naukám, k nim pak i rétorice, aritmetice, astronomii a musice

и риторикѣ и арифметикѣ, и астрономѣ, и мусикѣ, и всѣмъ прочимъ еллинскимъ обучениемъ^c. такоже а навѣче вса^d, какоже ни единъ отъ нихъ навѣче^d. скоростъ во са съ прилежаніемъ съключи, и друуга друугоу приспѣлющи, им же са обученіа и художества^e свѣршають. волѣ же обученіа тихи образъ на свѣѣ явлана, с тѣми бесѣдоваше, съ нимиже бѣаше полезнѣе, оукланааса отъ оукланающиха въ стропѣлы^f, и (помышлаше)^g, како бы земными небеснаа премѣншоу излѣтѣти исъ телесе сего и съ богомъ жити. оузрѣвъ же и такова соуща логофетъ, дасть емоу власть на своємъ домоу и въ цареву полатоу съ дрѣзновеніемъ въходити. и въпроси его единоу, глагола: философѣ, хотѣлъ выхъ оувѣдѣти, что естъ философіа? онъ же хытримъ оумомъ рече тогда: божиамъ и чловѣчамъ вщемъ разумъ, елико можеть чловѣкъ приближитиса бошѣ, како дѣтельно обучити чловѣка по образу и по подобію быти створшемоу его. отъ сего же паче възлюби и и присно въпрашааше и о всемъ толикъ моужъ великѣ^h и честенъ. онъ же створи емоу обученіе философско, въ малѣхъ словесѣхъ велии оумъ сказавъ. въ чистотѣ же пребываа, вселми оуражаше богоу, толико любимъ всѣмъ бываше. и логофетъ всакоу честь твора емоу говѣиноу, злато много дааше емоу, онъ же не

^c художествомъ 2, 5—9, 14—24. ^{d-d} какоже бы (моглъ) кто едино навѣчноути отъ нихъ реликви сод. ^e обученіа и хитрости 3, 4, 10—12; обученіа (и) художествомъ 22, 13, 23. ^f зъловоу. ^g Add. 2, 3, 5—12, 15; add. она тѣчию едина съматрае и дѣне 22. ^h величеству 21.

³ Nauky, které se zde vypočítávají, tvoří obvyklé kursy, tzv. trivium a kvadrivium vysokých škol.

⁴ Předcházející věty ukazují opět k Řehoři z Nazianzu jako předloze, F. Grivec—F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 174.

⁵ Tj. Theektistos.

⁶ Předlohou byl opět Řehoř z Nazianzu.

i všem ostatním řeckým vědám.³ A naučil se jim všem tak, jak se nenaučil žádný z nich, neboť se (u něho) spojila bystrost s pílí, jedna předstihující druhou, čímž se vědomosti a umění zdokonalují. Více však než učenost projevoval svou mírnou povahou (a) rozmlouval s těmi, s nimiž (to) bylo nejužitečnější, vyhýbaje se těm, kteří se odchylovali na scestí. A myslil (na to), jak by — vyměnil pozemské (věci) za nebeské — vylétl z tohoto těla a žil s Bohem.⁴

Když logotet⁵ zpozoroval, že je takový, dal mu (plnou) moc nad svým domem i (právo) vcházet libovolně do císařova paláce. A jednou se ho otázal, řka: „Filosofe, chtěl bych se dovědět, co je (to) filosofie.“ Tehdy on se svým bystrým rozumem řekl: „Pochopení božských i lidských věcí, nakolik se člověk může přiblížit k Bohu, neboť skutkem učí člověka, aby byl k obrazu a podobě toho, který jej stvořil.“ Od té (chvilě) pak si ho zamiloval ještě více a stále se ho na všechno dotazoval, (přestože to byl) muž tak významný a vážený. On pak mu poskytl poučení o filosofii, vypořáděv v málo slovech veliký smysl.⁶

Setríváje v čistotě, byl velmi milý Bohu, a o to více byl (i) oblíben u všech. I logotet mu prokazoval veškerou úctu a vážnost (a) dával mu mnoho zlata. On (je) však nepřijímal. Jednou pak mu

пришаше. единоу же рече къ нему: твоя красота¹ и мудростъ поудитъ ма излиха любви та. имѣю дщерь доуховноую, юже есмь крѣстилъ, красною и богатоу, рода добра и велика. аще хоцещи, подроужию сию ти дамъ. отъ цара же влѣю чѣсть и княженіа¹ примъ, больша почая, въскорѣ бо стратигъ боудещи. отвѣщавъ же емоу философъ: даръ оубо велии хоташимъ его, а мнѣ волѣ обученіа нѣтъ ничтоже, имже разумъ свѣравъ, прадѣднаа чѣсти и богатства хоцоу хоцоу искати. слышавъ же логофетъ отвѣтъ его, шедъ къ царици^k и рече: се философъ оуныи не любитъ житіа сего, то не отпоустимъ его отъ овцины, но постригше и на поповѣство^l, въдадимъ емоу слоужбоу, да боудеть вивлотикаръ^m оу патриарха въ сватѣи софѣ, негли поне тамо оудръжимъ его. и створиша емоу то. мало же с ними въ томъⁿ побывъ, на оуское море шедъ, съкрыса отаи въ монастыри. искаша же его .S. мѣсаць, и едва обрѣтоша и. и не могоша его оуноудити на тоже слоуженіе, оумолиша и оучительнии санъ^o прияти, оучити философию своа земца и страннаа, съ всакою слоутьбою и помощію^p, и по то са нѣтъ.

¹ ТВОИ РАЗУМЪ 22, 13. ¹ КНЯЖІЕ 13, 22—24. ^k КЪ ЦАРСЕНИ 18; КЪ ЦАРЮ 22, 13, 16. ^l ВО ПРЕЗВИТЕРІ 16. ^m КНИГЧИ 2; СОСОУДОХРАНИНИКЪ 21. ⁿ Add. ЧИНОУ 16. ^o СТОЛЪ РЕЛИКВИ сод. ^p МОЩНО 5, 6, 8, 9, 14.

⁷ Knížectví — archontia, kníže byl tak prefekt menší provincie; také bratr Konstantinův Metoděj byl knížetem. Cf. *Život Met. II.*

⁸ Stratégos byl prefektem větší provincie.

⁹ S úřadem bibliotekáře (chartofylax), tj. kustoda archivu a knihovny u patriarchy Ignatia (847—857), byly spojeny i další veřejné povinnosti u patriarchálního tribunálu, takže šlo v podstatě o jakéhosi patriarchova sekretáře. K zastávání tohoto úřadu postačila hodnost jáhna. F. Grivec—F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 176.

¹⁰ Úzkým mořem se myslí Bospor Thrácký, J. Vašica, *Na úsvitu* 244.

¹¹ Odmítání úřadů a poct světců, aby se mohl věnovat duchovním věcem, je běžný hagiografický motiv. V. Vavřínek, *ibid.* 59.

¹² Šlo snad o Kleidion, kde byl interován i ikonoklastský patriarcha Jannes, s nímž měl Konstantin učené hádání (viz kap. V).

¹³ Cf. F. Dvorník, *La carrière universitaire de Constantin Philosophe*, Byzantinoslavica I, 1931, 59—67. Od té doby se nazýval Filosof, F. Grivec—F. Tomšić, *ibid.* 176.

řekl: „Tvá krása a moudrost mě nutí, abych tě miloval ještě více. Mám duchovní dceru, které jsem kmotrem, krásnou a bohatou, z dobrého a vznešeného rodu. Chceš-li, dám ti ji za manželku. Od císaře obdržíš velikou hodnost a knížectví“ (a) čekej (ještě) více: brzy se totiž staneš stratégem.“⁷ Filosof mu však odpověděl: „Dar (je to) zajisté veliký pro ty, kteří jej chtějí. Jenže pro mne není nic většího než studium; ať si jím shromáždím vědění, budu hledat čest i bohatství praděda.“ Uslyšev jeho odpověď, odešel logotet k císařovně a řekl: „Nuže, mladý filosof nemiluje tento život. Ale nepropouštějme ho z (našeho) společenství, nýbrž dejme jej postříhnout na kněze (a) svěřme mu úřad; ať se stane bibliotekářem u patriarchy⁹ v (chrámu) svatě Sofie, nechť si jej udržíme aspoň tak.“ A (tak) to s ním i udělali.

Pobyt však s nimi v té (funkci) jen málo, odešel na Úzké moře¹⁰ a ukryl se tajně¹¹ v klášteře.¹² Hledali ho pak šest měsíců a stěží ho nalezní. A k téže službě ho (už) nemohli přimět. Přemluvili ho (tedy), aby přijal hodnost učitelkou a učil filosofii lidi domácí i cizozemce s veškerou podporou a pomocí. A toho se ujal.¹³

V БѢ ЖЕ АННИИ^a ПАТРИАРХЪ^b ЕРЕСЬ^c ВЪЗДВИГЛЪ, ГЛАГОЛА НЕ ТВОРИТИ ЧЕСТИ СВАТЫМЪ (ИКОНАМЪ)^d. И СЪБРАВШЕ СЪНЕМЪ^e, ОБЛИЧИША И, ЯКО НЕПРАВО ГЛАГОЛЕТЪ. И СЪГНАША И СЪ СТОЛА. ОНЪ ЖЕ РЕЧЕ: НАСИЛЕМЪ МА СЪГНАША, А НЕ ПРЕПРѢВШЕ МЕНЕ. НЕ МОЖЕТЕ БО НИКТОЖЕ ПРОТИВИТИСА СЛОВЕСЕМЪ МОИМЪ. ЦАРЬ ЖЕ СЪ ПАТРИАРХОМЪ^f ОУСТРОИВЪ ФИЛОСОФА, ПОСЛА КЪ НЕМОУ, РЕКЪ ТАКО: АЩЕ МОЖЕШИ ОУНОШОУ СЕГО ПРЕПРѢТИ, ТО ПАКЫ СТОЛЪ СВОИ ПРИИМЕШИ. ОНЪ ЖЕ, ОУЗРѢВЪ ФИЛОСОФА ОУНА ТЪЛОМЪ^g, А НЕ ВЪДЪИ СТАРА ОУМА ВЪ НЕМЪ^h, И ИЖЕ ВАХОУ ПОСЛАНИ СЪ НИМЪ, РЕЧЕ КЪ НИМЪ: ВЫ ПОДНОЖИА МОЕГО НѢСТЕ ДОСТОИНИ, ТО КАКО АВЪ С ВАМИ СА ПРѢТИ ХОЩОУ? ФИЛОСОФЪ ЖЕ КЪ НЕМОУ РЕЧЕ: НЕ ЛЮДСКАГО ОБЫЧАА ДРЪЖИ, БО БОЖИИХЪ ЗАПОВѢДИ ЗРИ. ЯКО ЖЕ БО ТЫ ЕСИ ОТЪ ЗЕМЛѢ, А ДОУША БОГОМЪ СЪСТАВЛЕНА, ТАКО И МЫ ВЪСИ. ТО НА ЗЕМЛЮ ЗРА, ЧЛОВѢЧЕ, НЕ ГРѢДИСА. ПАКЫ ЖЕ АННИИ^b ОТВѢЩА: НЕПОДОВНО ЕСТЬ ВЪ ОСЕНЬ ЦВѢТЦА ИСКАТИ, НИ СТАРЦА НА ВОИНОУ ГНАТИ, ЯКОЖЕ НѢКОЕГО ОУНОШОУ НЕСТЕРА. ФИЛОСОФЪ ЖЕ ОТВѢЩА ЕМОУ: САМЪ НА СА ВИНЫ ОБРѢТАСШИ. РЪЦИ МИ, ВЪ КОТОРУЮ ВРѢСТОУ ЕСТЬ СИЛНѢИШИ ДОУША ТЕЛЕСИ? ОНЪ ЖЕ РЕЧЕ: НА СТАРОСТЬ. ФИЛОСОФЪ ЖЕ РЕЧЕ: ТО НА КОЮ ТА БРАНЬ ГОНИМЪ, НА ТЕЛЕСНОУЮ ЛИ, ИЛИ НА ДОУХОВНОУЮ? ОНЪ ЖЕ РЕЧЕ: НА ДОУХОВНОУЮ.

V. ^a АНИС 22. ^b Add. КОНСТАНТИНА ГРАДА 22. ^c Add. ИКОНОБОРЦОУЮ ВЪ Ц(Б)САРИГРАДѢ 22. ^d Add. RELIQUII COD. ^e СЪБОРЪ 2—4, 10—13, 22. ^f ПАТРИКИОМЪ 15, 17, 18; ПАТРИКИИ RELIQUII COD. (СЪ ПАРТИКИИ VEL ЦАРЕВЪ ЖЕ ПАТРИКИИ) graeter 21=1. ^g—^h Om. 13, 16, 22—24. ^h АНИС 22.

V

¹ Patriarcha Jannes (Joannes) VII, řečený Gramatik, vlastním jménem Charax, byl z rodu Morocharzanů. Patriarchou byl od r. 832 do r. 843, kdy byl pro ikonoklasmus sesazen a internován v klášteře Kleidion.

^{1a} Tak v rkp. l. Ostatní rukopisy „s patriciji“, viz ve variantách pozn. f.

² Jde o mladého křesťana Nestora z legendy o Demetriovi Soluňském, který přemohl pohanského vojína, což mělo za následek smrt sv. Demetria. F. Grivec, *Vitae* 60, id., *Constantinus et Methodius* 178.

V Vyvolal pak patriarcha Jannes kacířství,¹ neboť prohlašoval, že se nemá prokazovat úctasvatým obrazům. A svolavše sněm, usvědčili ho, že mluví nesprávně, a svrhli ho se stolce. On však řekl: „Svrhli mě násilím, aniž mě přemohli v disputaci, neboť nikdo není s to odporovat mým slovům.“ Pověřiv tedy císař s patriarchou^{1a} Filosafo, poslal (jej) k němu a řekl toto: „Dokážeš-li přemoci v disputaci tohoto mládence, tak obdržíš svůj stolec zpět.“ On pak, když uzřel Filosafo, jak je mlád tělem — a nevěda, jak starý je v něm rozum —, i ty, kteří byli posláni s ním, řekl jim: „Vy nejste hodni ani mého podnoží, tak jak se mám s vámi přit?“ Filosafo mu však řekl: „Nedrž se zvyku lidského, nýbrž hled na příkázání boží. Neboť jako jsi ty ze země, ale (tvá) duše (je) vytvořena Bohem, tak i my všichni. Když tedy, člověče, hledíš na zemi, nevyvínej se.“ Jannes pak znovu odvětil: „Je nenáležitě hledat květy na podzim a hnát do boje starce jako nějakého mladického Nestora.“² Filosafo mu však odpověděl: „Nacházíš důvody sám proti sobě. Pověz mi, v kterém věku je duše silnější než tělo?“ A on řekl: „Ve stáří.“ I řekl Filosafo: „A do jakého boje tě ženeme, do tělesného, nebo do duchovního?“ A on řekl: „Do duchovního.“ Filosafo pak odpověděl: „To tedy budeš nyní silnější ty, tak nám nevykládej taková podobenství. (My) přece nevdas ani květy nehledáme ani tě do boje neženeme.“

ФИЛОСОФЪ ЖЕ ОТВѢЩА: ТО ТЫ НЫНѢ СИЛНѢИ ХОЩЕШИ БЫТИ, ДА НЕ ГЛАГОЛИ НАМЪ ТАЦѢХЪ ПРИТОЧЪ, НЕ БЕЗ ВРЕМЕНИ БО НИ ЦВѢТЕЦЪ ИЩЕМЪ, НИ НА ВОИНОУ ТБЕЕ ГОНИМЪ. ПОСРАМЛЪ ЖЕ СА ТАКО СТАРЕЦЪ, ИНАМО ОБРАТИ ВЕСѢДОУ, И РЕЧЕ: РЪЦИ МИ, ОУНОШЕ, КАКО КРѢСТОУ РАЗОРЕНОУ СОУЩОУ, НЕ КЛАНАСЕМЪСА ЕМОУ, НИ ЛОВЫЗАСЕМЪ ЕГО, А ВЫ, АЩЕ ЛИЦЕ ДО ПРЪСИИ ТОКМО БОУДЕТЬ, ИКОНОНОУЮ ЧЕСТЬ ЕМОУ ТВОРАЩЕ, НЕ СТЫДИТЕСА? ФИЛОСОФЪ ЖЕ ОТВѢЩА: Д БО ЧАСТИ КРѢСТЬ ИМѢТЬ, И АЩЕ ЕДИНА ЕГО ЧАСТЬ ОУБОУДЕТЬ, ТО ОУЖЕ СВОЕГО ОБРАЗА НЕ ИМѢТЬ, ¹А ИКОНА ОТЪ ЛИЦА ОБРАЗЪ ЯВЛАСТЬ И ПОДОБИЕ ТОГО, БОЖЕ РАДИ БОУДЕТЬ ПИСАНА¹. НЕ ЛЬВОВА БО ЛИЦА, НИ РЫСА ЗРИТЬ, ИЖЕ ВИДИТЬ, (НО ПРЪВАГО ОБРАЗЪ)¹. ПАКЫ ЖЕ СТАРЕЦЪ РЕЧЕ: КАКО СА ОУБО КЛАНАСЕМЪ^k КРѢСТОУ БЕЗЪ НАПИСАНИЯ, А БЫВШИМЪ ИНѢМЪ КРѢСТОМЪ. ИКОНА ЖЕ, АЩЕ НЕ БОУДЕТЬ НАПИСАНО ИМЕНИ, БОЖЕ БОУДЕТЬ ОБРАЗЪ, ТО НЕ ТВОРИТЕ ЕИ ЧЕСТИ? ФИЛОСОФЪ ЖЕ ОТВѢЩА: ВСАКЪ БО КРѢСТЬ ПОДОВЕНЪ ОБРАЗЪ ИМѢТЬ ХРИСТОВОУ КРѢСТОУ, А ИКОНЫ НЕ ИМѢЮТЪ ВСѢ ОБРАЗА ЕДИНОГО. СТАРЕЦЪ ЖЕ РЕЧЕ: БОГОУ РЕКШОУ КЪ МОУ СЕОВИ: НЕ СЪТВОРИШИ ВСАКОГО ПОДОБИА, КАКО ВЫ ТВОРАЩЕ, КЛАНАСЕТЕСА? ФИЛОСОФЪ ЖЕ ПРОТИВОУ СЕМОУ ОТВѢЩА: АЩЕ БЫ РЕКЛЪ: НЕ СЪТВОРИШИ НИКАКОВА ЖЕ ПОДОБИА, ТО ПРАВО ПРИШИ; БО ЕСТЬ РЕКЛЪ: НЕ ВСАКОГО, СИРѢЧЪ ДОСТОИНОЕ. ПРОТИВОУ ЖЕ СЕМОУ НЕ МОЖЕТЕ ПРѢТИСА СТАРЕЦЪ, ОУМЛЪЧА, ПОСРАМЛЪСА.

Protože byl stařec takto zahanben, obrátil řeč jinam a řekl: „Pověz mi, mládence, jak to, že když je kříž rozbit, neklaníme se mu ani jej nelíbáme, ale vy, když je (zobrazena) jen tvář po prsa, neostýcháte se jí vzdávat úctu příslušející svatým obrazům?“ Filosafo pak odpověděl: „Kříž má přece čtyři části, a jestliže jediná jeho část ubude, tak už nemá svůj vzhled, kdežto svatý obraz (právě) od tváře vyjevuje vzhled a podobu toho, pro nějž je namalován. Vždyť ten, kdo se dívá, nevidí tvář lva ani rysa, nýbrž podobu prvního.“ Stařec pak řekl znovu: „Jak to, že se tedy klaníme kříži bez nápisu, ačkoli byly (i) jiné kříže, kdežto svatému obrazu — pokud na něm nebude napsáno jméno (toho), jehož podoba (to) bude — nevzdáváte počtu?“ Filosafo pak odvětil: „Každý kříž má přece vzhled podobný kříži Kristovu, kdežto svaté obrazy nemají všechny jedinou podobu.“ Stařec pak řekl: „Jestliže Bůh řekl Mojžíšovi: Neučiniš všeliké podobenství, jak to, že vy (to) činíte a klaníte se (jím)?“ Filosafo pak na to namítl: „Kdyby byl řekl: Neučiniš nižádné podobenství, tak bys argumentoval správně. Jenže řekl ne všeliké, to jest nedůstojné.“ Proti tomu nemohl stařec nic namítnout. Byv zahanben, umkl.³

Ex 20.4

¹⁻¹ А ИКОНА ТЪКМО ОТЪ ЛИЦА ЯВЛАСТЬ ОБРАЗЪ ПОДОБИЮ ТОГО, БОЖЕ БОУДЕ ПИСАНО 23. ¹ Add. 2, 7, 13, 15, 17, 21—24. ^k КЛАНАСЕТЕ 2, 7, 15.

³ V. Vavřínek, *ibid.* 69, 79 a jiní považují disputaci s patriarchou Jannisem za fikci autora Života.

VI По сихъ же агарани^a, нарицаемии срацини^b, въздвигоша хоулоу на едно вожество сватыа троица, глаголюще: како вы христиане, единъ богъ мнаше, размѣшаете и пакы на .Г., глаголюще, како отьць и сынъ и сватыи доухъ (естъ)^c? аще можете сказати навѣ, то послете мужа, иже можетъ глаголати о семъ и преспѣти ны. Ваше же тогда философъ .БД. лѣтъ. съборъ же сътвори царь, призвавъ и рече емоу: слышиши ли) ^c философе, что глаголють сквернии агарани^a на нашу вѣроу. да якоже еси сватыа троица слоуга и оученикъ, шедъ противиса имъ, и богъ, съврѣшителъ всакои вещи, слово-словимыи въ троици отьць и сынъ и сватыи доухъ, ть да ти подасть благодать и силоу въ словесѣхъ, и яко друугаго давида новаго, навить на голада, с тремъ камнями побѣждша, и възвратитъ та к намъ, сподобленъ небесному царствію. слышавъ же се, и рече: радъ идоу за вѣроу христианскую. что бо ми естъ слаждши на семъ свѣтѣ, (но)^c за сватую троицу оумрети и живоу быти?^d приставиша же въ нѣмоу асикрита георгия, и послаша .А. (до)шедшимъ же

VI Potom Agaréni, nazývání Saracéni,¹ vyvolali rouhání proti jedinému božství svaté trojice, říkajíce: „Jak to, že vy křesťané, přestože se domníváte, že Bůh je jeden, rozdělujete ho znovu na tři, prohlašující, že je otec i syn i duch svatý? Můžete-li (to) jasně vyložit, tak pošlete muže, který je s to o tom diskutovat a přesvědčit nás.“

Filosofovi bylo tehdy čtyřiaadvacet let.² Císař pak, shromáždiv sněm, pozval ho a řekl mu: „Slyšíš, Filosofo, co (ti) nečistí Agaréni mluví proti naší víře? Nuže, jakože jsi sluha a učedník svaté trojice, jdi a oponuj jim a Bůh, dovršitel každé věci, oslavovaný v trojici (jako) otec a syn a duch svatý, sám nechť ti poskytne milost i sílu v slovech a nechť (tě) postaví proti Goliášovi jako druhého nového Davida, který zvíťazil s třemi kameny, a vrátí tě k nám (jakožto) hodného nebeského království.“

Když to (Filosof) uslyšel, řekl: „Rád jdu (bojovat) za křesťanskou víru. Vždyť co je pro mne na tomto světě sladší než za svatou trojici zemřít a ožít?“

Přidělili mu tedy sekretáře Georgia a vyslali je.³ Když pak tam⁴ došli, byly zvenčí na dveřích křesťanů nakresleny

VI. ^a агарини 23, 24; агарани 22. ^b срацини 3—6, 8—12, 14. ^c Add. reliqui cod. ^d приставльше же емоу асоукрита (ассикрита 5, 6, 8, 9, 14) георгия послаша 2, 5—9, 14, 15; послаша же с нимъ асоукрита георгия 3, 4, 10, 12; припослаше же съ нимъ асоукрита и георгия полашоу 13, 22; приставише же къ нѣмоу ассикрита и георгия полашоу 23; пристави же емоу соункрита георгия ити с нимъ 21.

VI

¹ Arabové byli zvaní Agarény podle Agar, služky Abrahámovy. Jindy byli označováni jako Izmaelitě, podle Izmaila, syna Agarína.

² To by spadalo do r. 850 nebo 851.

³ Je otázka, odešlo-li poselství už r. 851, když tehdy trvaly války mezi Byzancí a kalifátem. Arabské prameny hovoří o poselství až k r. 855/856, F. Grivec, *Vitae* 61, a id., *Constantinus et Methodius* 179. Za sporné vůbec považuje Konstantinovu účast v poselství H. Schaefer, *Geschichte und Legende* 242, co však částečně hájí J. Bujnoch, *Zwischen* 162—163.

⁴ Slem poselství bylo sídlo kalifovo, kterým byla v l. 836—892 Sámarrá na Tigridu, severně od Bagdádu.

имъ тамо^e, и вахоу обрashi написани дѣмоньсти вѣнѣоуду на двѣрехъ всѣхъ христианъ, дивы^f твораще и роугающе(са). вѣпросиша же философа, глаголюще: можеш ли разумѣти, философе, что естъ знаменіе се? онъ же рече: дѣмоньскы образы вижоу, и нещюую, како христиане тоу живоутъ вѣноутрь. они же не могутъ жити с ними, вѣжати отъ нихъ вонъ. а идеже сего знаменіа нѣсть вѣнѣоуду, то с тѣми соутъ вѣноутрь. на обѣдѣ же сѣдаше агарани, оумнаа чадъ и книжна, оучена геометрии^g і астрономии, и прочимъ оучениемъ, искоушающе и, вѣпрашахоу, глаголюще: видиши ли, философе, дивное чудо, како божи пророкъ махметъ, принесши намъ благоу вѣсть отъ бога, и обрати многы люди, и вси дрѣжимса по законъ его, ничтоже престоупающе. а вы христовъ законъ дрѣжаще, вашего пророка, овъ сице, а овъ инако, якоже годѣ естъ комуждо васъ, тако дрѣжите и творите. къ симъ же философа отвѣща: богъ нашъ како глаовина естъ морскаа. пророкъ же глаголетъ о немъ: родъ его кто исповѣсть? въземлетъ бо са отъ земли животъ его. сегоже ради исканіа мноси въ глаовиноу тоу съходатъ, и силнии оумомъ помощю его богатство разумное приѣмлюще, прещлавають и възвращаються, а слави, како въ сѣгнитѣхъ кораблехъ пороушаються прещлыти, ови истапають, а друуги с трудоомъ едва отдыхають, немощною лѣнностію влающе(са). ваше же естъ оуско^h

obrazy démonů, budící úžas a pitvořící se. I otázali se Filosofo, řkouce: „Zdali-pak, Filosofo, můžeš pochopit, co je to za znamení?“ A on řekl: „Vidím obrazy démonů a domnívám se, že tam uvnitř bydlí křesťané. Oni totiž, nemohouce s nimi žít, utíkají od nich ven. Zato tam, kde toto znamení není zvenčí, tam jsou s nimi uvnitř.“

Seděli pak u oběda Agaréni, lidé chytří a sčetlí, vzdělaní v geometrii i astronomii a ostatních naukách. Aby ho vyzkoušeli, tázali se ho, říkajíce: „Vidíš, Filosofo, (ten) div divoucí, kterak boží prorok Mohamed, jenž nám přinesl dobrou zvěst od Boha, obrátil mnoho lidí (k víře) a (kterak) se všichni držíme jeho zákona, vůbec jej nepřestupující? Zato však vy, zachovávající zákon Krista, vašeho proroka, zachováváte (jej) a nakládáte (s ním), tak, jak se to každému z vás hodí: někdo takto, jiný zase jinak.“

Filosof jim však odpověděl: „Bůh náš je jako mořská hlubina. Prorok pak o něm praví: Rod jeho kdo vypoví? Neboť vzat bude ze země život jeho. Do té hlubiny sestupují kvůli tomuto hledání mnozí. A silní rozumem, přijímající s jeho pomocí myšlenkové bohatství, (ji) přeplavou a vracejí se. Zato slabí se pokoušejí přeplout jakoby na ztrouchnivělých korábech: jedni tonou a druzí s námahou (sotva) oddychují, jsouce zmltání bezmocnou slabostí. Vaše (moře) je však úzké a pohodlné a může je přeskočit každý, malý i velký. Není totiž mimo lidskou ob-

^e Add. оуврѣше странныіе и гроусныіе вѣщи сѣдѣвшесєе отъ нихъ тамо, кже сѣтворили вѣхоу на пороуганіе и посмианіе соущимъ христианомъ вѣсѣмъ, иже в мѣстѣ ономъ живущимъ, оскрѣбляюще сихъ немало 13; видѣше странныіе и гроусныіе вещи, от в(о)говорныхъ агаранъ сѣдѣвшесєе тоу, кже вѣхоу сѣтворили на пороуганіе и подсмѣхъ вѣсѣмъ, иже въ вл(а)гочѣсти о х(рист)ѣ живущимъ христианомъ въ мѣстѣхъ онѣхъ, оскрѣбляюще сихъ немало 22. ^f игры 22, 13. ^g землемірии 21. ^h ясно 23, 24; лѣстно 22, 13.

и оудовно, еже можетъ прескочити въсакъ малъ и великъ. нѣсть во кромѣ людскаго обычаа, но еже вси могуць дѣяти. а ничтоже вамъ заповѣдалъ. егда бо нѣсть вамъ вѣстагноуль гнѣва и похоти, но попустилъ, то въ каковоу вы имать въриноути пропасть, съмысленны да разоумѣть. христосъ же не тако, но отнизоу тажко горѣ възводитъ, вѣроу и дѣтелию во-жисю¹ оучитъ чловѣка¹. творецъ бо есть всѣмъ, между аггелы и скоты чловѣка сътворилъ есть, словесемъ и съмысломъ отлучивъ и отъ скота, а гнѣвомъ и похотю отъ аггелъ, и виже са кто части приближасть, паце тоу са причащасть вышнихъ или нижнихъ. въпросиша же и паки: како вы, единому богу соущоу, въ .Г. славите и, скажи, аще вѣси? отца бо нарицаете и сына и доуха. то аще тако глаголете, то и женоу سمو дадите, да са отъ того мноси бои расплодате. къ симъ же философъ отвѣща: не глаголите тако хоулы безъ чиноу. мы оубо доврѣ есми навѣкли отъ отьцъ, и отъ пророкъ, и отъ оучитель славити троицоу, отьцъ бо и слово и доухъ, три иностаси въ единомъ соущствѣ. слово же то въплотиса въ дѣвѣ, и родиса нашего ради спасенія, накоже и махмстъ, вашъ пророкъ, свѣдѣтельствоуеъ, написавъ сице: послахомъ доухъ нашъ къ дѣвѣи, и извольше да родить. отъ сего и азъ вамъ извѣщеніе сътворио о троици. сими же словеси пора-жени, на друганъ са обратиша, глаголаша: нако тако есть, накоже глаголенни, гости. да аще христосъ богъ вашъ есть, почто не творите, накоже влить? писано бо есть въ евангелскихъ книгахъ: молитве

выкlost, ale (jen) co mohou dělat všichni. Však vám (také) nic nezapověděl: neboť když vám hněv a chtělí neztlumil, nýbrž popustil, do jaké to propasti vás uvrhne! (To) nechť si uvědomí ten, kdo má rozum. Kristus však ne tak, nýbrž to, co je těžké, zdvíhá zdola vzhůru, učí člověka vírou a božím působením. Jest totiž tvůrcem všeho (a) mezi anděly a zvířaty stvořil člověka, odděliv ho slovem a rozumem od zvířete a hněvem a chtičem od andělů. A ke které stránce se kdo přibližuje, tou se stane více účasten (věcí) vyšších nebo nižších.“

Otázali se pak znovu: „Jak to, že vy, ačkoli je Bůh jeden, slavíte jej ve třech? Pověz, víš-li to. Nazýváte (jej) přece otcem a synem a duchem. Mluvíte-li už takhle, tak mu dejte i ženu, at se z něho rozplodí mnoho bohů.“ Na to pak Filosof odpověděl: „Taková nepatřičná rouhání (ani) nevyslovujte. My jsme se zajisté dobře naučili od otců i od proroků a od našich učitelů slavit trojici, totiž otce i slovo a ducha, tři podstaty v jediné bytosti. Slovo pak — to se stalo tělem v panně a narodilo se pro naše spasení, jak dosvědčuje i Mohamed, váš prorok, napsav toto: „Poslali jsme ducha svého k panně, neboť jsme chtěli, aby porodila.“ Z toho i já vám vedu důkaz o trojici.

Těmito slovy poražení, obrátili se k jiným (věcem), řkouce: „Je (to) tak, jak říkáš, hoste. Je-li tedy Kristus vaším Bohem, proč nečiníte, jak přikazuje? Je přece psáno v knihách evangelíí: Modlete se za nepřátele, číňte dobro těm, kteří (vás) nenávidí

за врагы, добро дѣйте ненавидящимъ и гонящимъ, и ланитоу обратите впоощимъ. вы же не тако, но противна ороужія острите на твораща вамъ таковаа. философъ же противоу симъ отвѣща: двѣма заповѣдма соущема въ законѣ, кто законъ съврѣшаа навластса, иже ли единою съхранить, или иже овѣ? отвѣщаща же они: нако иже овѣ. философъ же рече: богъ есть рекль: молитве за обидцаа. тѣ есть паки рекль: больша сеа любви не можете ничтоже навити на семъ житиі, но да положите свою доушоу за друугы. друугъ же ради мы и се дѣсемъ, да не съ телеснымъ плѣненіемъ и доуша ихъ плѣнена боудеть. паки же глаголаша они: христосъ есть данъ даналъ за са и за ныи¹. вы же како не творите того дѣлъ, и оуже аще браняще себе, то како понѣ дани не даеъ сицеому великоу и крѣпкоу назыкоу исмаилитьскоу за братю вашу и друугы? мало же испросимъ, токмо единого златица, и донели же стоить вѣса земля; хранимъ миръ между собою, накоже инъ никтоже. философъ же отвѣща^к: аще кто въ слѣдъ оучителя хода, хоцетъ въ томъ же слѣдъ ходити, во нъже и онъ, друугыи же срѣтъ, и съвертитъ и, друугъ ли سمو есть, или врагъ? они же рѣша: врагъ^к. философъ же рече: егда христосъ данъ даналъ, кое владычество бѣ: исмаилитьско ли, или римско? отвѣщаща они: римско. онъ же рече: тѣмже недостойтъ насъ зазирати, понеже римланомъ даемъ вѣси данъ. по сихъ же и ина многа въпрашанія въпрашааше, искоушающе отъ всѣхъ хоудожьствви, наже и сами оумѣахоу.

a pronásledují, a nastavujte tvář těm, kteří (vás) bijí. Vy však ne tak, nýbrž ostříte zbraně k odvetě proti těm, kteří vám činí takové věci.“ Filosof však proti tomu odpověděl: „Jsou-li v zákoně dvě přikázání, kdo se projevuje jako zachovatel zákona — ten, kdo dodržuje jedno, nebo kdo obě?“ A oni odvětili: Ten, kdo obě.“ I řekl Filosof: „Bůh řekl: Modlete se za ty, kteří (vás) urážejí. Řekl rovněž: Nikdo nemůže projevít v tomto životě větší lásku, než když položí svou duši za přátele. A pro přátele my to i konáme, aby s tělesným zajetím nebyla zajata i jejich duše.“

J 15.13

Oni pak promluvili znovu: „Kristus dával daň za sebe i za jiné. Jak to, že vy neděláte jeho činy, a když už se bráníte, tak proč aspoň nedáváte daň tomuto velikému a silnému národu izmaelskému za své bratry a přátele? Vyžadujeme málo, pouze jeden zlaták, a dokud bude celá země stát, uchováme mezi sebou mír jako nikdo jiný.“

Filosof pak odpověděl: „Jestliže někdo, jda za učitelem, chce jít v týchž šlépějích jako on, ale (někdo) jiný jej potká a odchýlí (s cesty), je jeho přítelem nebo nepřitelem?“ Oni pak řekli: „Nepřítelem.“ A Filosof řekl: „Když Kristus dával daň, které panství bylo, izmaelské⁶ nebo římské?“ Oni odpověděli: „Římské“. On pak řekl: „Tudíž nenáleží shlížet na nás spatra, poněvadž Římanům dáváme daň všichni.“

Potom kladli ještě i mnoho jiných otázek, zkoušejíce ho ze všech oborů, které i sami znali. Vložil jim pak všechno, a když je v disputaci o těchto

¹ и за ны 1; за вы 2, 10. ^{к-к} Om. 22, 13.

⁶ Viz pozn. 1.

сказа же имъ вѣса, и ꙗко а прешрѣ о сихъ, и рѣша къ нему: како ты вса сѧ оумѣши? философъ же рече къ нимъ: чловѣкъ нѣкъи, почергъ водоу вѣ мори, вѣ мѣшцѣ ношапе ю, и грѣдашеся, глагола къ странникомъ: видите ли водоу, еѣже никто же не имать, развѣ мене. пришедъ же единъ моужь поморникъ, и рече къ нему: не истовъ ли сѧ дѣши, хваласа токмо о смърдащемъ мѣшци? а мы сего поучиноу имѣемъ. тако и вы дѣте. а отъ насъ соуѣ вѣса хоудожества¹ ишла. по сихъ же, дивъ твораще^м, показаша سمو винограду насаждену иногда, отъ земля изникноуше. и ꙗко сказа имъ, како се бывае, пакы показаша سمو вѣсе богатство и храмы сътворены златомъ и сребромъ и каменемъ драгимъ и висеромъ, глаголюще: виждь, философъ, дивное чюдо, сила велика и богатство много амаврину², владыкы срациньска. рече же къ нимъ философъ: не диво се естъ. богу же хвала и слава, сътворенемоу сѧ вѣса, и вѣдашоу на оутѣхоу чловѣкомъ, того во соуѣ, а не иног^о. сетнѣ^е же на свою сѧ зловоу обрацъше, даша سمو надъ пити^о, но богъ милостивыи рекъ^т: аще и смъртно что испете, ничтоже васъ не вредитъ,^с избави и того^с, и на свою землю здрава вѣзврати и пакы.

¹ хитрости 3, 4, 10—12, 21. ^м игри твореще 22, 13. ^п амврину 5, 6, 8, 14; арменино 7, 15; арменино 9; амврину 22—24; амкры 21. ^{о-о} и ꙗко оубо отъ него сѧ оуслышаше, разгнѣвавшесе, и на свою обычнѣ зловоу обротившесе, оумьслише оуморити его отравленемъ, и оубо растворивше надъ смъртныи, вѣдаше سمو испити 22; разгнѣвавше же се сетнѣ на свою зловоу обротившесе и ...13. ^р а погане 16. ^т Add. вѣсѣмъ иже вѣ того искреннѣ вѣровавшимъ 22. ^{с-с} избави и того отъ исѣшихъ роукъ 16; избави и того тогда невѣрждена 13; сѣхрани того невѣрждена отъ пагоунаг(о) оног(о) напошня 22.

⁶ V originále „nasaždeny“ = osázený, vysázený; přijímáme úpravu, kterou navrhuji Teodorov — Balan (o. c.), B. Havránek (СММ 1934, 329) a J. Vašica (o. c.).

⁷ Řecký titul Amerumnés značí kalifa. V době Konstantinova poselství jím byl Džafar Abulfadhla, zvaný al-Mutawakkil Alláhi (847—861).

⁸ Zmínka o podání jedu je biblického původu.

věcech přemohl, řekli mu: „Jak ty to všecko znáš?“ Filosof pak jim řekl: „Jakýsi člověk, načerpav v moři vody, nosil ji v měšci a chlubil se, promlouvaje k cizincům: Vidíte vodu, jakou nemá nikdo jiný kromě mne? Přišel však jeden muž z pomorí a řekl mu: Jsi bez rozumu, že se chlubíš pouhým smrdutým měšcem? Vždyť toho my máme celé moře. Tak děláte i vy. Všechna umění vzešla přece od nás.“

Potom, aby (ho) udivili, ukázali mu zahrádu nesázenou⁶, vyrostlou kdysi ze země. A když jim vyložil, jak se to stává, ukázali mu ještě všecko bohatství a paláce vyzdobené zlatem, stříbrem, drahokamy a perlami, říkájce: „Hleď, filosofe, (jaký) divoucí div, (ta) velká síla a mnohé bohatství Amerumna, vladaře saracénského⁷.“ Řekl jim však filosof: „Není to div, zato (budiž) chvála i sláva Bohu, který to všechno stvořil a předal lidem k potěšení. Neboť je to jeho a ne jiného.“

Posléze pak dávše průchod své zlobě, dali mu pít jed. Jenže milosrdný Bůh, který řekl: „I kdybyste vypili cokoliv smrtícího, nic vám neuškodí,“ zbavil jej toho a zdravého jej vrátil do jeho země.

VII не по мносѣ же времени, отрѣкса сего житиѧ, сѣде на единомъ мѣстѣ безъ млѣвы, сѣбѣ самомоу токмо вѣнемла, и на оутри днѣ ничтоже не оставла^а, но ницимъ раздааше вѣсе, на вога печаль вѣзъмѣтаа, иже са всѣми на всакъ днѣ печеть. единою же на сватыи днѣ слоусѣ его тоужацоу, ꙗко ничтоже не имамъ на сицебѣ днѣ честнѣ, онъ же рече سمو: прешитавыи иногда израиль-ты вѣ поустыни, тѣ имать дати и намъ зде пицоу, но шедъ призови поне .ѣ. ницихъ моужь, чаа вожа помощи. и ꙗко быстъ овѣдна а година, тогда принесе моужь^б брема всакоа ѣди и .i. златникъ. и богу хвалоу вѣздаа о всихъ сихъ. вѣ олимбѣ^с же шедъ къ мѣфодию братоу своему, начатъ жити и молитвоу творити беспрестани къ богу, токмо книгѧми бесѣдоуа^д.

VIII придоша же послѣ къ царю^а

VII Po nedlouhé době se zřekl tohoto života, usadil se na jednom nehluchém místě¹ (a) zahloubal se jen do sebe samého. A na příští den si neponechával nic, nýbrž rozdával všechno chudým, vkládaje starost na Boha, který se stará každý den o všechny.

Jednou ve sváteční den, když si jeho sluha stěžoval: „(Ani) v takovýhle sváteční den nic nemáme,“ řekl mu on: „Ten, který nakrmil kdysi na poušti Izraelské, dá pokrm i nám zde. Jen jdi (a) přizvi (ještě) aspoň pět chudobných mužů v očekávání boží pomoci.“ A jakmile nastala hodina oběda, tehdy přinesl náhle (jakýsi) muž ranec všemožného jídla a deset zlatáků. I vzdal za všechny tyto věci chválu Bohu.²

Odešel pak ke svému bratru Metodějovi na Olymp³, začal tam žít a bez ustání vysílat modlitby k Bohu a zabývat se toliko knihami.

VIII Přišli pak k císaři¹ poslové od

VII. ^а Add. от их же тому на пицоу тѣлесною обрѣсти, когда оулоучашесе что 22. ^б нѣкто моужь 2, 7, 15. ^с олимбѣ 1, 3, 4, 10—12; олимпѣ 14, 21; олигѣ 7, 15. ^д Add. пощѣ оубо и д(ъ)нѣ выноу сѣ братом своимъ вѣ сѧ оупражняашесе, и сице свое житие честнѣ оуправлае, и вѣсхожденѧ же вѣ ср(ъ)д(ъ)ци своемъ полагае, и къ троудомъ же троуды прилагае, велики еже по в(о)сѣ вѣ добродѣтѣлнѣхъ прѣдоуспѣвааше. нѣ о сихъ оубо н(ъ)на вѣселико 22.

VIII. ^а Add. грѣчскомоу 22.

VII

¹ Odchod Konstantinův z veřejného života souvisel patrně se státním převratem v Cařihradě, kdy logothet Theoktistos byl sesazen a zabit a císařovna Theodora přinucena svým bratrem Bardou, který na sebe strhl moc, odejít do kláštera. F. Dvorník, *Les Légendes* 112n.

² Tuto část líčení je patrně nutno považovat za hagiografický locus communis. V. Vavřínek, *ibid.* 59.

³ Jde o Olymp v pohraničí Mysie a Bithynie v Malé Asii nedaleko Brusy. Odtud vyšel též Euthymios, který r. 869 vystavěl klášter na hoře Athos. Cf. *Život Metodějův* III, IV.

VIII

¹ Císařem byl Michael III. (842—867), za něhož vládl do r. 866 jeho strýc Bardas. Poselstv Kozarů či Chazarů přišlo do Cařihradu patrně r. 860.

начать чести и сказати, и мноси са емоу дивлахоу, вога хвалаще. слышавъ же, яко сватыи климентъ еще въ мори лежить, помоливса рече: вѣроую въ вога и сватѣмъ климентѣ надѣюса, яко обрѣсти имамаъ (мощи его)¹ и изнести изъ мора. оувѣдивъ же архиепископа и с клиросомъ всѣмъ и говѣнными моужи, вѣсѣдше въ корабля, и идоша на мѣсто. и оутишьшоуся морю велими, и дошедше, начаша копати, поюще. тогда же вистъ вона велиа, яко кадилъ многоъ, и по семъ явишася сватыа мощи, яже въземше, съ великою честию и славою, и вси гражанс вѣнесоша а въ градъ, якоже пишеть въ обрѣтении его. казарьскыи же вовода съ вои шедъ, оступи христьянскыи градъ, и оплетеса о немъ. оувѣдѣвъ же философъ, не лѣниса, иде къ нему. вѣсѣдовавъ же с нимъ, и оучительнаа словеса предложъ, оукроти и, и овѣщавъса емоу на крѣщеніе, отиде, никоемъ пакости сътвори людемъ тѣмъ. възврати же са и философъ въ свои поуть, и въ прѣвны часъ молитвою творящюу емоу, нападоша на нь оугри, яко и влъческы воюще, хоташе и оувити. онъ же не оужасеса, ни остави своа молитвы, но господи помилоуи^k токѣмо

Když pak uslyšel, že svatý Kliment leží ještě v moři, pomodliv se, řekl: „Věřím v Boha a naději se při svatém Klimentu, že najdu jeho ostatky a vyнесу (je) z moře.“ A když přesvědčil arcibiskupa i se všim klérem a bohabojnými muži, vsedli do korábů a jeli na (to) místo. A jakmile se moře velmi utišilo a (oni tam) dospěli, začali se zpěvem kopat. A tu nastala veliká vůně jako z mnoha kadidel a potom se objevily svaté ostatky. Vzali je s velikou počtou a slávou a všichni, občané je vnesli do města, jak se píše v Nalezení jeho (ostatků).¹⁰

Přítáhl pak s vojsky chazarský vévoda, obklíčil křesťanské město a obléhl je.¹¹ Jakmile to Filosof zvěděl, šel bez váhání k němu. Když pak s ním porozprávěl a uvedl mu poučná slova, uchlácholil ho. A (on), zavázav se mu ke křtu, odešel, aniž těm lidem způsobil jakékoli příkoří.

Vrátil se pak na svou cestu i Filosof. A když v první hodinu konal modlitbu, napadli jej Uhři, vyjice jako vlci, (a) chtěli jej zabít.¹² On se však nepolekal ani nezanechal své modlitby, nýbrž jen pronášel: „Pane, smiluj se“, neboť už měl službu ukončenou. Oni pak spatřivše (to), na boží příkaz se uklidnili

¹ Add. 2, 7, 15. ^k курелѣисонъ 5, 6, 8, 9; курилѣиснъ 14; кирис еписонъ 24, 16; кирис лисо 23.

¹⁰ Údaj o nalezení ostatků Klimentových je potvrzen jednak svědectvím smyrnenského arcibiskupa Metrofana Anastasioví (a jím biskupu Gauderikovi z Velletri), jednak z řeckých spisů Konstantinových, týkajících se této události (tzv. Brevis historia, Sermo declamatoria, Hymnus), z nichž se zachovalo ve staroslověnském překladu Slovo na přenesení moštemъ (tzv. Chersonská legenda), F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 184. Pokud jde o údaj, že jde o papeže Klimenta, domnívá se F. Dvorník, *Les Légendes* 196, že Konstantin podlehl mystifikaci a že šlo o jiného mučedníka, konsula T. Flavia Clemense; J. Bujnoch, *Zwischen* 165. O místě nálezu A. Esser, *Wo fand* 126n.

¹¹ F. Dvorník, *Les Légendes* 188—189 spatřuje v události útoku Chazarů na Góty.

¹² Maďari žili tehdy mezi Dněprem a Donem na území říše Chazarů. Zdá se tedy, že cesta byzantského poselství vedla po západním, resp. severozápadním okraji Azovského moře (cf. kap. IX).

възвиваа, бѣ во кончалъ оуже слоужбоу. они же оузрѣвшє, по вожию повелѣнию оукротѣша, и начаша кланатиса емоу, и слышавше оучителнаа словеса отъ оустъ его, отпоустиша и съ вѣсєю друужиною.

IX Вѣсѣдъ же въ корабль, поути са нать козарьскаго на мѣстско^a езеро, и каспискаа^b врата кавакажьскыих^c горъ. послаша же козари противоу его моужа ловакава и заскопва, иже вѣсѣдоуа с нимъ, рече емоу: како вы золь обьчачи имѣете, ставите царь инъ во иного мѣсто отъ иного рода? мы же по родоу се дѣбемъ. философъ же къ нему рече: и вогъ въ саоула мѣсто, ничтоже оугодна дѣюща, избра давида, оугаждяща емоу, и родъ его. онъ же рече емоу: како оубо вы книги дрѣжаще въ роукоу, отъ нихъ вса притѣча глаголетє, мы же не тако, но отъ прьси вѣсю моудрость, яко поглющше, износимъ ю, не грѣдящєса о писани, якоже вы рече же философъ къ нему: отвѣщачи къ емоу: аще сращєши моужъ нагъ, и глаголетъ ти, яко многы рьсы и злато имѣю, имєши ли емоу вѣроу, вида и нага? и рече: ни. тако и азъ тебѣ глаголю: аще ли еси поглотилъ всакоу моудрость,

a začali se mu klanět, a vyslechnuvše z jeho úst slova naučení, propustili jej s celou družinou.

IX Když pak nasedl do korábu, vydal se na cestu k Chazarům — na Azovské jezero¹ a Kaspickou bránu Kavkazských hor.² Chazaři pak mu vyslali naproti muže vychytralého a lstivého, který v rozmluvě s ním mu řekl: „Co vy to máte za špatný zvyk, (že) ustanovujete místo jednoho císaře jiného, z jiného rodu? My to totiž děláme podle rodu.“ Filosof mu však řekl: „I Bůh místo Saula, který nedělal nic správně, vybral Davida, který mu vyhovoval, a jeho rod.“ A ten mu řekl dále: „Jak to, že vy, držíce v rukou knihy, vykládáte všechna podobenství z nich, kdežto my ne tak, nýbrž všechnu moudrost z prsou, jako bychom ji byli pohltili, vynášíme (ven), aniž bychom se holedbali písmem tak jako vy.“ I řekl mu Filosof: „Na to ti odpovím: Jestliže potkáš nahého muže a (on) ti poví: Mám mnoho obleků a zlata, zdalipak mu uvěříš, když jej budeš vidět nahého?“ I řekl: „Ne.“ „Stejně pravím i já tobě: Jestliže jsi spolkl veškerou moudrost, tak nám pověz, kolik rodů je do Mojžíše a kolik

IX. ^a мѣстскоє 1, 5—9, 14, 15, 17—19; оу мѣстскаго острова 21. ^b каспискаа 2, 5—9, 13—18, 22, 23. ^c кавакажьскыихъ 2, 7, 15, 18; кавакасскыихъ 3—5, 8, 12; кавакасскыихъ 6, 9—11, 19; коавхайстихъ 16; кавкажскыихъ (ъ) 22—24, 13.

IX

¹ Cesta poselství od severního (resp. severozápadního) pobřeží Azovského moře vedla patrně dále lodí, snad pro obtíže, které jim na suchozemské cestě hrozily, snad i proto, že vyslanec kaganův (viz dále) je čekal jinde, než kam původně zamýšleli jít.

² Kaspiskou bránu Kavkazských hor myslí většina autorů Pantikapeion u Kerče, starověký Bospor, tak např. dříve i F. Grivec, *Vitae* 68, který vzhledem k údajím o námorní cestě nepovažoval za dost dobře možné, aby šlo o Portae Caspiae, tj. úžinu u Derbentu, jak uvádí např. F. Dvorník, *Les Légendes* 183. Nověji se však přiklonil ke čtení Kaspiská a jejich ztotožnění s úžinou u Derbentu, F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 185. Naproti tomu J. Bujnoch, *Zwischen* 165, uvádí Kerčskou úžinu.

МОУСИИ РЧЕ ДОУХОМЪ СВАТЫМЪ ВЪ СВОБИ МОЛИТВѢ, РОУЦѢ РАСПРОСТЕРѢ ВЪ ГРОМѢ КАМЕНЬНѢ И ВЪ ГЛАСѢ ТРОУЕНѢМЪ НЕ НАВЛАИ НЫ СА К ТОМОУ, ГОСПОДИ ЩЕДРЫИ, НО ВЪСЕЛИСА ВЪ НАШОУ ОУТРОВОУ, ОТЪИМЪ НАША ГРѢХЫ. АКУЛА БО ТАКО ГЛАГОЛЕТЬ. И ТАКО РАЗИДОШАСА СЪ ОБѢДА, НАРЕКШЕ ДЕНЬ, ВЪНЖЕ ВЕСѢДОУ О ВСѢХЪ СИХЪ СЪТВОРАТЬ.

X СѢДЪ ЖЕ ПАКЪ ФИЛОСОФЪ СЪ КАГАНОМЪ, И РЧЕ: АЗЪ ОУВО ЕСМЪ ЧЛОВѢКЪ ЕДИНЪ ВЪ ВАСЪ, ВЕЗЪ РОДА И ДРОУГЪ, О ВОСѢ ЖЕ СА СЪТАСАЕМЪ ВСИ, ЕМОУЖЕ СОУТЬ ВЪ РОУКОУ ВСА И СРѢДЦА НАША. ОТЪ ВАСЪ ЖЕ, ИЖЕ СОУТЬ СИЛНИИ ВЪ СЛОВЕСѢХЪ, ВЕСѢДОУЮЩИМЪ НАМЪ, ЕЖЕ РАЗОУМЪЮТЬ, ДА ГЛАГОЛЮТЬ, ИЖЕ ТАКО ЕСТЬ, А ИХЖЕ НЕ РАЗОУМЪЮТЬ, ДА ВЪПРАШАЮТЬ, И СКАЖЕМЪ ИМЪ. ОТВѢЩАША ЖЕ ЮДЕИ И РЕКОША: И МЫ ДРЪЖИМЪ ВЪ КНИГАХЪ СЛОВО И ДОУХЪ. СКАЖИ ЖЕ НАМЪ, КОТОРЫИ ЗАКОНЪ БОГЪ ДАСТЬ ЧЛОВѢКОМЪ ПРЪВОЕ, МОУССЕВЪ^a ЛИ, ИЛИ ИЖЕ ВЫ ДРЪЖИТЕ? ФИЛОСОФЪ ЖЕ РЧЕ: СЕЛО ЛИ РАДИ НАСЪ ВЪПРАШАЕТЕ, ДА ПРЪВЫИ ЗАКОНЪ ДРЪЖИТЕ? ОТВѢЩАША ОНИ: СИ, ПРЪВЫИ БО И ДОСТОИТЬ. И РЧЕ ФИЛОСОФЪ: ТО АЩЕ ХОЩЕТЕ ПРЪВЫИ ЗАКОНЪ ДЕРЖАТИ, ТО ОТЪ ОБРѢЗАНІА ОУКЛОНИТЕСА ОТНОУДЪ. РЕКОША ЖЕ ОНИ: ЧТО РАДИ СИЦЕ ГЛАГОЛЕСИ? ФИЛОСОФЪ ЖЕ РЧЕ: СКАЖИТЕ МИ, НЕ ПОТАНАЦЕ, ВЪ ОБРѢЗАНІИ ЛИ ЕСТЬ ПРЪВЫИ ЗАКОНЪ ДАНЪ ИЛИ ВЪ НЕОБРѢЗАНІИ? ОТВѢЩАША ЖЕ ОНИ: МНИМЪ, ВЪ ОБРѢЗАНІИ. ФИЛОСОФЪ ЖЕ

Gn 9.9

nezjevuj. Hospodine přející, nýbrž usaď se v našem nitru (a) sejmi naše hříchy. Neboť tak praví Akvila.⁴

A tak se od oběda rozešli, smluvivše si den, v němž uspořádají disputaci o těchto věcech.

X Zasednův pak znovu s kaganem, Filosof řekl: „Já jsem jistě mezi vámi jediný člověk bez přibuzenstva a přátel. Všichni pak vedeme spor o Boha, v jehož rukou je vše, i naše srdce. Ti z vás pak, kteří jsou v slovech silní, nechtě povědí při naší rozmluvě o tom, čemu rozumějí, že je to tak, kdežto na to, čemu nerozumějí, nechtě se zeptají a my jim (to) povíme.“

Odpověděli pak Židé a řekli: „Slovo a ducha uznáváme v knihách i my. Ale pověz nám, který zákon dal Bůh lidem dříve: Mojžíšův, nebo ten, který zachováváte vy?“ Filosof pak řekl: „Ptáte se nás proto, abyste zachovávali první zákon?“ Oni odpověděli: „Ano, vždyť prvnímu to i náleží.“ I řekl Filosof: „Nuže, hodláte-li zachovávat první zákon, tak se vůbec zřekněte obrázky.“ Oni však řekli: „Proč tak mluvíš?“ A Filosof řekl: „Povězte mi, aniž byste (co) zatajovali: byl první zákon dán v obrázce, nebo bez obrázky?“ Oni pak odpověděli: „Domníváme se, že v obrázce.“ Filosof však řekl: „A nedal Bůh zákon — po příkázání a pádu Adamově — dříve Noemovi, nazýváje zákon úmluvou? Vždyť mu řekl: Hle, já s tebou a s pokolením tvým i s celou zemí uzavřu svou

X. ^a моуссеви 1, -60- 2, 7, 15.

⁴ Akylas či Akvila byl původem Žid. Žil za císaře Hadriána (117—138) a přeložil do řečtiny Starý Zákon. Jméno Akvilovo se objevuje též v traktátu mnicha Chrabra. F. Grievac, *Akvilov fragment v ŽK*, Bogoslovni vestnik 15, 1935, 213—216.

ОТПАДЕНІИ АДАМОВѢ, ЗАВѢТЬ^b НАРИЦАА ЗАКОНЪ? РЧЕ БО КЪ НЕМОУ: СЕ АЗЪ ВЪЗДВИГНОУ ЗАВѢТЬ^c МОИ С ТОБОУ И СЪ СѢМЕНЕМЪ ТВОИМЪ, И СЪ ВСЕЮ ЗЕМЛЕЮ, ТРЕМИ ЗАПОВѢДМИ ДРЪЖИМЪ: ВСА ИДИТЕ, ИЖЕ ЗЕЛІЕ ТРАВНОЕ, СЛИКА ПОДЪ НЕБЕСИ, И СЛИКА НА ЗЕМЛИ, И СЛИКА ВЪ ВОДАХЪ, РАЗВѢ МАСА ВЪ КРОВИ ДОУША ЕГО НЕ ИДИТЕ. И ИЖЕ ПРОЛІЕТЪ КРОВЬ ЧЛОВѢЧЮ, ДА ПРОЛІЕТСА КРОВЬ ЕГО ВЪ ТОГО МѢСТО. ЧТО ГЛАГОЛЕТЕ ПРОТИВОУ СЕМОУ, ПРЪВЫИ ЗАКОНЪ РЕКШЕ ДРЪЖАТИ? ЮДЕИ^d ЖЕ КЪ НЕМОУ ОТВѢЩАША: ПРЪВЫИ ЗАКОНЪ МОУССОВЪ ДРЪЖИМЪ, СЕГО ЖЕ НѢСТЬ НАРЕКЛЪ БОГЪ ЗАКОНА, НО ЗАВѢТЬ, ИЖЕ И ПРЪВОЕ ЗАПОВѢДЬ^e КЪ ЧЛОВѢКОУ ВЪ РАИ, И КЪ АВРААМОУ ИНАКО^f ОБРѢЗАНІЕ, А НЕ ЗАКОНЪ. ИНО БО ЕСТЬ ЗАКОНЪ, ИНО ЖЕ ЗАВѢТЬ. РАЗЛИЧНО БО ЕСТЬ ТВОРЕЦЪ НАРЕКЛЪ ОВОЕ. ФИЛОСОФЪ ЖЕ ОТВѢЩА КЪ НИМЪ: АЗЪ О СЕМЪ СКАЖОУ ВАМЪ СИЦЕ, ИЖЕ ЗАКОНЪ СА НАРИЦАЕТЪ ЗАВѢТЬ. БОГЪ ВО ГЛАГОЛА КЪ АВРААМОУ: ДАЮ ЗАКОНЪ МОИ ВЪ ПЛОТЬ ВАШОУ, ЕЖЕ И ЗНАМЕНІЕ^g НАРЕЧЕ, ИЖЕ БОУДЕТЬ МЕЖДОУ МНОЮ И ТОБОУ. ТОИ ЖЕ КЪ ІЕРЕМІИ ПАКЪ ВЪПИЕТЪ: ПОСЛОУШАИ ЖЕ ЗАВѢТА СЕГО, ВЪЗЪГЛАГОЛЕСИ ВО, РЧЕ, КЪ МОУЖЕМЪ ЮДОВЫМЪ И ЖИВОУЩИМЪ ВЪ ІЕРОУСАЛИМѢ, И РЧЕШИ КЪ НИМЪ: ТАКО ГЛАГОЛЕТЪ ГОСПОДЪ БОГЪ ІЗРАИЛЕВЪ: ПРОКЛАТЬ ЧЛОВѢКЪ, ИЖЕ НЕ ПОСЛОУШАЕТЪ СЛОВЕСЪ ЗАВѢТА СЕГО, ИЖЕ ЗАПОВѢДАХЪ ОТЦЕМЪ ВАШИМЪ ВЪ ДЕНЬ, ВЪНЖЕ ИЗВЕДОХЪ А ИЗЪ ЗЕМЛА СГУПЕТЬСЬКА. ОТВѢЩАША ЮДЕИ^d КЪ СЕМОУ: ТАКО И МЫ ДРЪЖИМЪ, ИЖЕ ЗАКОНЪ НАРИЦАЕТСА И ЗАВѢТЬ. СЛИКО ЖЕ СА ИХЪ ДРЪЖА ПО ЗАКОНЪ МОУССОВЪ, ВСИ БОГОУ ОУГОДИША. И МЫ ДРЪЖИМСА ПО НЪ, И НАДѢМСА ТАКО ЖЕ БЫТИ, А ВЫ ВЪЗДВИГШЕ ИНЪ ЗАКОНЕ, ПОПИ-

úmluvu, složenou z trojího přikázání: Všechno jezte jako byli travní, cokoli (je) pod nebem a cokoli na zemi a cokoli ve vodách kromě masa, v jehož krvi je duše; (to) nejzte. A: Kdo prolíje lidskou krev, nechť je prolita jeho krev místo ní. Co proti tomu namítete, když jste řekli, že zachováváte první zákon?“ Židé mu však odpověděli: „Zachováváme první zákon Mojžíšův. Toto však nenazval Bůh zákonem, nýbrž úmluvou, stejně jako prve pro člověka v ráji přikázáním a pro Abrahama (zase) jinak: obrázkou, a ne zákonem. Něco jiného je přece zákon a něco jiného úmluva; vždyť stvořitel nazval obojí různě.“ Filosof jim však odpověděl: „O tom vám povím tohle: Úmluva se nazývá zákonem. Vždyť Bůh promluvil k Abrahamovi: Dávám svůj zákon na vašem těle — a nazval to i znamením —, aby bylo mezi mnou a tebou. A týž (Bůh) volá rovněž k Jeremiášovi: Poslušen pak budiž této úmluvy, neboť budeš promlouvat — pravil — k mužům Judovým a k těm, kteří žijí v Jeruzalémě, a řekneš jim: Tak mluví pán Bůh izraelský: Proklet (budiž) člověk, který neuposlechne slov této úmluvy, kterou jsem přikázal vašim otcům v den, v němž jsem je vyvedl ze země egyptské.“ Na to odpověděli Židé: „I my se držíme toho, že se zákon nazývá úmluvou. Kolikkoli jich zachovávalo zákon Mojžíšův, všichni se zalíbili Bohu. I my jej zachováváme a doufáme, že (s námi to) bude rovněž tak. Zato vy, tím že jste ustanovili jiný zákon, pošlapáváte zákon boží.“ Filosof jim však řekl: „Dobře činíme, neboť kdyby byl Abraham nesáhl po obrázce a dodržoval úmluvu Noemovu, nebyl by býval nazván přítelem božím; ani Mojžíš, který posléze rovněž zákon napsal, leč sám první nedržel. Stejně i my chodíme podle

Gn 9.3-4

Gn 9.6

Gn 17.13

Gn 17.11

Jr 11.2-4

^b завѣтом 22—24, 13. ^c законъ 22—24, 13. ^d жидове 3, 4, 10—12.

РАСТЕ БОЖИИ ЗАКОНЪ. ФИЛОСОФЪ ЖЕ
РЕЧЕ КЪ НИМЪ: ДОВРЪ ДЪЕМЪ. АЩЕ
БО ВЫ АВРААМЪ НЕ ЯВЛЪ СЯ ПО
Обрѣсаніи, и дрѣжалъ новѣъ за-
вѣтъ, не бы са божии дроугъ
нарекълъ, ни моуси же, послѣди
пакы написавъ законъ, но онъ
прѣваго не дрѣжалъ. тако же и мы
по сихъ образу ходимъ, и отъ
бога законъ приимше, дрѣжимъ, да
божиа заповѣдь тверда пребывасть.
давъ бо новѣи законъ, не сказа
смоу, яко дроугыи иматъ سموу
дати, но въ вѣкы пребывающъ въ
доушоу живоу. ни пакы авраамоу
обѣтованіа давъ, не възвѣсти смоу,
яко и дроугыи имѣа дати моу-
сгови. то како вы дрѣжите законъ,
а богъ языкън^h въпшеть: яко пре-
ставлю и и инѣ вамъ дамъ законъ.
іереміа во рече навѣ: се дньіе
градоуть, глаголетъ господь, и
завѣщаю домоу іждовоу и домоу
ізраилевоу завѣтъ новъ, не по
завѣтоу, иже завѣщахъ отцемъ
вашимъ¹ приимшоу ми роукоу ихъ,
извести ихъ изъ земла егупетъс-
кыа, яко и ти не пребыша въ за-
вѣтъ моемъ, и азъ възненавидѣхъ
а. яко се завѣтъ мой, иже завѣщаю
домоу ізраилевоу: по дньехъ онѣхъ
рече господь, даю законы моа
въ помышленіа ихъ, и на срѣбци
ихъ напишоу а, и воудоу имъ
въ богъ, и ти воудоуть ми въ люди.
и пакы тои же іереміа рече: тако
глаголетъ господь всесдрѣжитель:
станете на поутехъ и видите¹, и
въпросите на стѣса господна вѣч-
ныа, и видите¹, которыи естъ

jejich vzoru, a přijavše od Boha zákon,
zachováváme (jej), aby boží příkaz
zůstával pevný. Když totiž dal zákon
Noemovi, nepověděl mu, že mu dá
druhý, nýbrž na věky přetrvávající pro
živou duši. Ani když dal příště přísl-
bení Abrahamovi, neoznámil mu, že dá
i druhé Mojžíšovi. Tak jak to, že vy
zákon zachováváte, kdežto Bůh (skrže
Ezechiele)¹ volá: Přeměním jej a dám
vám zákon jiný. Jeremiáš přece řekl
zjevně: Hle, přicházejí dny — praví
Pán — a uzavírám s domem Judovým
a s domem izraelským úmluvu novou,
ne podle úmluvy, kterou jsem uzavřel
s vašimi otci, když jsem přijal jejich
ruku, abych je vyvedl ze země egypt-
ské, protože ani oni nesetřvali v úmluvě
mé; a já jsem je začal nenávidět. Nuže
hle, úmluva má, kterou sjednávám
s domem izraelským po oněch dnech,
řekl Pán: Dávám své zákony do jejich
myslí a napíšu je na jejich srdcích.
A budu jim Bohem a oni mi budou
lidem. A tyž Jeremiáš řekl rovněž:
Takto mluví Pán všemohoucí: Zastavte
se na cestách a pohleďte a ťažte se na
věčné stezky Páně a vizte, která cesta
je pravá, a chodte po ní a naleznete
očistu pro své duše. I řekli: Nebudeme
chodit. — Ustanovil jsem mezi vámi
strážce; poslouchejte hlas trouby.
A řekli: Nebudeme poslouchat. —
Proto uslyší národy a ti, kteří u nich
pasou stáda. A dále: Slyš, země; hle, já
přivádím na tyto lidi zlo (jako) plod
jejich odmítání, neboť neposlouchali
a nevnímali slova mých proroků a můj
zákon, který proroci zvěstovali, za-
vrhli. A neprokážu jenom těmito

^e заповѣдавъ 5, 8—11, заповѣда 6, 7, 16; om. 3, 4. ^f Add. во естъ 1, 3, 4, 10—12.
^g Sic reliqui cod.; № 1 знаменаніе. ^h языкомъ 3, 4, 10—12; іезекиильемъ 22, 23, 13, 16;
церкви 21. ⁱ Add. въ дьвѣ (въ нъже) reliqui cod. ^j Om. 22, 13.

X

¹ Na místě „języku“ nebo „językom“; původní text měl v rukopisech někde „jezekilem“;
toto znění přijímají i někteří překladatelé, srov. např. J. Vašica „Ezechielem“, F. Grivec
„per Ezechielem“, T. Lehr-Spławiński „przez usta Ezechiela“.

ПОУТЬ ИСТИНЬНЫИ, И ХОДИТЕ ПО НЕ-
МОУ, И ОБРАЩАТЕ ОЦѢЩЕНІЕ ДОУШАМЪ
ВАШИМЪ. И РЪША: НЕ ИДЕМЪ. ПОСТА-
ВИХЪ ВЪ ВАСЪ ВЛЮСТИТЕЛА ПОСЛОУ-
ШАИТЕ ГЛАСА ТРОУБЫ. И РЪША: НЕ
ПОСЛОУШАЕМЪ. СГО РАДИ ОУСЛЫ-
ШАТЬ ЯЗЫЦИ И ПАСОУЩИИ СТАДА
ВЪ НИХЪ. И ТОГДА: СЛЫШИ ЗЕМЛЕ,
СЕ АЗЪ НАВОЖОУ НА ЛЮДИ СЯ ЗЛО,
ПЛОДЪ ОТВРАЩЕНІА ИХЪ, ЗАНЕ СЛО-
ВЕСЪ (ПРОРОКЪ)^k МОИХЪ НЕ ПОСЛОУ-
ШАША, И НЕ ВЪНАША, И ЗАКОНЪ МОИ,
(ИЖЕ ПРОРОЦИ ПРОПОВѢДАША), ОТРИ-
НОУША. НЕ ТОКМО ЖЕ СИМИ, ЕДИНЪМИ
СКАЖОУ, ЯКО ЗАКОНЪ ПРЕСТАЕЪ, НО
И ИНЪМИ МНОГЫМИ ВИНАМИ ОТЪ
ПРОРОКЪ НАВЪ. ОТВѢЩАША КЪ НЕМОУ
ІОУДЕИ: ВСАКЪ ЖИДОВИНЪ СЕ ВЪСТЪ
ВЪ ИСТИНОУ, ЯКО ВОУДЕТЬ ТАКО, НО
НЕ ОУЖЕ ВРЕМА ПРИШЛО ЕСТЬ О ПОМА-
ЗАНЪМЪ. ФИЛОСОФЪ ЖЕ РЕЧЕ КЪ НИМЪ:
ЧТО СІА ПРЕДЛАГАЕЪ, ВИДАЩЕ, ЯКО
ІЕРОСАЛИМЪ СЪКРОУШЕНЪ ЕСТЬ, ЖРЪ-
ТВЫ ПРЕСТАЛИ СОУТЬ, И ВСЕ СЯ ЕСТЬ
СЪВЫЛО, ЕЖЕ СОУТЬ ПРОРОЦИ ПРОРЪ-
КЛИ О ВАСЪ? МАЛАХІА ВО НАВЪ
ВЪПШЕТЪ: НѢСТЬ МОА ВОЛА ВЪ ВАСЪ,
ГЛАГОЛЕТЪ ГОСПОДЬ ВСЕСДРѢЖИТЕЛЬ,
И ЖРЪТВЪ ОТЪ РОУКЪ ВАШИХЪ НЕ
ПРИЕМЛЮ, ЗАНЕ ОТЪ ВЪСТОКЪ СЛЪНЦА
И ДО ЗАПАДЪ ИМА МОЕ СЛАВИТСЯ
ВЪ АСЫЦѢХЪ, И НА ВСАКОМЪ МѢСТѢ
ФИМИАНЪ ПРИНОСИТСЯ ИМЕНИ МОЕМОУ,
И ЖРЪТВА ЧИСТА, ЗАНЕ ВЕЛИКО ИМА
МОЕ ВЪ ЯЗЫЦѢХЪ, ГЛАГОЛЕТЪ ГОС-
ПОДЬ ВСЕСДРѢЖИТЕЛЬ. ОНИ ЖЕ ОТВѢ-
ЩАША: СІА, ЯКЪ ГЛАГОЛЕШИ, ВСИ
ЯЗЫЦИ ХОТАТЪ БЫТИ БЛАГОСЛОВЕНИ
ОТЪ НАСЪ И ОБРѢЗАНИ ВЪ ГРАДѢ
ІЕРОУСАЛИМЪСТѢ. РЕЧЕ ЖЕ ФИЛОСОФЪ:
ТАКО МОУСИ ГЛАГОЛЕТЪ: АЩЕ ПО-
СЛОУШАЮЩЕ МЕНЕ, (ПОСЛОУШАЕТЕ)¹
ПО ВЪСМОУ ХРАНИТИ ЗАКОНЪ, ВОУ-
ДОУТЬ ПРЕДЪЛИ ВАШИ ОТЪ МОРА
ЧРЪМНАГО ДО МОРА ФИЛИСТИМСКА^m,
И ОТЪ ПОВСТЪНА ДО РЪКЫ ФРАТА^p.

(výroky) samými, že zákon přestane,
ale i mnoha jinými argumenty přímo
z proroků.“

Odpověděli mu Židé: „Každý Žid
to ví jistě, že se tak stane, jenže
ještě nepřišel pro pomazaného čas.“
Filosof jim však řekl: „Proč toto
uvádíte, vidouce, že Jeruzalém byl
zničen, oběti ustaly a seběhlo se všecko,
co o vás předpověděli proroci? Vždyť
Malachiáš volá zjevně: Nemám ve vás
žádné zalíbení — praví Pán všemo-
houcí — a oběti z rukou vašich ne-
prijmu, neboť od východu slunce až na
západ se moje jméno slaví mezi národy
a na každém místě se mému jménu
přináší kadidlo a oběť čistá, neboť
veliké (je) jméno mé u národů — praví
Pán všemohoucí.“

Oni pak odpověděli: „To, co pra-
víš, (znamená): Všechny národy budou
požehnány u nás a obřezány ve městě
Jeruzalémě!“ Řekl však Filosof: „Moj-
žíš mluví takto: Jestliže — jsouce
mne poslušni — budete poslouchat
(tak), abyste zachovávali ve všech
(bodech) zákon, budou vaše hranice od
moře Rudého k Filištinskému a od
pouště po řeku Eufrat. A: My národy
jsme požehnáni v semeni Abrahamově,

^k Om. 22-24, 13. ^l Add. 2, 7, 15, 22—24; ПОСЛОУШАИТЕ 3—6, 8—12, 14. ^m ФИЛИМСКАГО 3,
4, 10—12. ^p ФРАТА 3—12, 14.

тѣ, ꙗко же не бысть инѣ, и лѣто тѣсно боудеть ꙗковою, и отъ сего спасетса. Исаина бо рече: прѣже даже волаци ꙗ не роди, и прѣже даже не приде рождѣство, волѣзни избѣжа, и роди мужескъ полъ. пакы же иудѣи^d рѣша: мы есмь отъ сима благословенногъ сѣма, благословени отцемъ нашимъ ноємъ, вы же нѣсте. сказавъ же имъ о семѣ, и рече: благословение отца вашего ино ничтоже нѣсть, токмо хвала богу. оного же ничто же не боудеть. се во естъ: благословенъ господь богъ симовъ, а ко афетов глагола, отъ негоже мы есмь: да распространитъ господь богъ афета, и да са вселитъ в сѣма симова. и отъ пророкъ же и отъ инѣхъ книгъ сказано, не остави ихъ, дождеже сами рѣша, ꙗко тако естъ, ꙗкоже глаголюши. рѣкоша же пакы: како вы имоуще оупованіе на чловѣка, и творитеса благословени быти, а книги проклинають таковаго? отвѣща философъ: то проклатъ ли естъ давидъ, или благословенъ? рѣкоша же они: и сѣло благословенъ. философъ же рече: то и мы на того оуповаемъ, на негоже и онъ. рече во въ псалмѣхъ: иво чловѣкъ мира моего, нанъже оуповахъ. чловѣкъ же той естъ христосъ богъ. а иже оуповасть на простѣ чловѣкъ, то и мы того проклата творимъ. пакы же иноу притчю прѣдложиша, глаголюще: како вы христьяне обрѣзаніе отменцете, христов не отвергнуоу его, но по закону сконъчавшию? отвѣща философъ: иже во рече прѣвѣе къ авраамову: се боуди знаменіе межю тобою и мною, той сверши е, пришедь, и отъ того державше до сего, а прочее не дасть емоу мимо ити, но крѣщеніе намъ подастъ. рѣкоша же они: то что ради ини первѣи оугодиша богу, того знаменіа

Жиде пак znovu řekli: „My jsme požehnané pokolení ze Sema, požehnaní otcem našim Noemem, ale vy nejste.“ Vysvětlil jim to tedy a řekl: „Požehnaní vašeho otce není nic jiného než chvála Boha, ale s ním se nestane nic. Je to totiž (takto): Požehnan (budiž) Hospodin, Bůh Semův, kdežto k Jafetovi, z něhož jsme my, pověděl: Necht rozšíří pán Bůh Jafeta a necht se usídlí v sídlech Semových.“ A podáváve výklad z proroků i z jiných knih, nechal je, dokud neřekli sami: „Je to tak, jak říkáš.“

Řekli však dále: „Jak to, že vy, majíce naději v člověka, děláte se, jako byste byli požehnaní, zatímco knihy takového proklínají?“ Filosof odpověděl: „A David — je prokletý, nebo požehnaný?“ Oni pak řekli: „I velice požehnaný.“ Filosof pak řekl: „Nuže, my také doufáme v toho, v něhož i on. Vždyť v žalmech řekl: Ať, člověk mého míru, v něhož jsem doufal. A ten člověk je Kristus, Bůh. Toho však, kdo doufá v pouhého člověka, stínáme i my prokletím.“

Znovu pak uvedli jiný příklad (a) pověděli: „Jak to, že vy křesťané zavrhujete obřizku, ačkoli Kristus ji nezavrhł, nýbrž podle zákona splnil?“ Filosof odpověděl: „Ten zajisté, který prve řekl Abrahamovi: To budiž znamení mezi tebou a mnou, ten ji uskutečnil, když přišel; a držela se (sice) od (tam) toho až k tomuto, ale dále jí nedal pokračovat, nýbrž nám dal křest.“ Oni však řekli: „Tak jak to, že se jiní zalíbili Bohu dřívě, aniž přijali toto znamení, nýbrž (znamení) Abrahamovo?“ Filosof odpověděl: „O žádném

не примѣше, нѣ авраамле? отвѣща философъ: некоторые же во отъ тѣхъ явластса двѣ женѣ имѣвъ, но токмо авраамъ. и сего ради оуда того оурѣзастъ, предѣль ради, не престоупати его далѣ, нѣ по первому свѣрстью адомовоу образъ дана прочимъ въ тѣ ходити. и ꙗковою оубо такоже створи, оутерилъ жилю стегна его, зане четыре жены поятъ. разоумѣвъ же виною, еѣже ради то емоу створи, нарече има емоу израиль, сирѣчь оумомъ зра бога. к тому бо не явластса, примѣшса к женѣ. авраамъ же того не разоумѣ. пакы же въприсища и иудѣи^d: како вы, идоломъ са кланяюще, творитеса богу оугажати? отвѣща философъ: первое са наоучите раздѣлати имена, что естъ икона, и что естъ идолъ, и тако смотраще, не постуцаите на христьяны. десать во именъ въ вашемъ языцѣ о семѣ образъ лежить. вопрошу же вы азъ: „образъ ли скинъа, юже видѣ въ горѣ моисии и изнесъ“, или образъ образа хоудожествомъ сдѣла, прикладомъ образъ^x, клины и оусмы и серестемъ и хѣровимъ израдны? понеже то тако сътвори, наречем ли вы^y того ради дрѣвою и оусмомъ и серестемъ честь творити и кланатиса, а не богу, давшемоу в то время такыи образъ? тако же и о солломони црѣкви, понеже иконы хѣроувимскыи и ангелскыи, и инѣхъ многы образы имаше. такоже оубо и мы христьяне оужошшихъ богу твораще образы, чести дѣемъ, отдѣлающе доброе отъ дѣмонскихъ образъ, хоулатъ во книги жрощаца сыны

z nich přece není známo, že měl dvě ženy, nýbrž jenom o Abrahamovi. A proto jeho úd obřezává kvůli mezím, které by dále nepřestupovali, kdežto podle prvního manželství Adamova dává příklad dalším, aby si počínali podle něho. I Jakobovi zajisté učinil taktéž, ochromiv žílu jeho stehna, poněvadž pojal čtyři ženy. Protože pak pochopil příčinu, pro niž mu to učinil, nazval jeho jméno Izrael, to jest rozum nazírající Boha. Víc už o něm totiž není známo, že (by byl) obcoval s ženou. Abraham však nepochopil.“

I otázali se ho Židé znovu: „Kterak (to, že) vy, klaníce se modlám, děláte se, jako byste vyhovovali Bohu?“ Filosof odpověděl: „Předně se naučte rozlišovat (podle) jména (to), co je obraz a co je modla; a toho si hleďte a nenapadejte křesťany. Vždyť ve vašem jazyce existuje pro tento obraz deset názvů. Ale zeptám se já vás: Zdalipak (je) obrazem stan, který Mojžíš uviděl na hoře a snesl (odtud), nebo (svým) uměním vytvořil obraz obrazu, obraz podle příkladu, řádně vybavený klíny i kožemi a srstmi a cheruby? (A) když už to tak učinil, zdalipak vás kvůli tomu nařkneme, že vzdáváte úctu a že se klaníte dřevu a kožím a srstem, a ne Bohu, který dal v té době takový obraz? Totéž (platí) i o chrámu Šalomounově, protože měl obrazy cherubů a andělů i podoby mnoha jiných. A tak tedy i my křesťané, vytvářejíce obrazy těch, kteří se zalíbili Bohu, vzdáváme (jim) úctu, odlišující (to, co je) dobré, od obrazů démonů. Vždyť knihy zavrhují ty, kteří obětují své syny a dcery, a předpovídají boží hněv; druhé, kteří své syny a dcery obětují, však stejně chválí.“

^y оумъ релиqui cod. ^{w-w} образ ли, юже въ горѣ моисии скуню изнесъ 22—24, 13. ^x прикладаа образ 3, 4, 10—12; прикладом образа 5—9, 14, 15; прикладно образъ 23, 24; прикладнь образъ 22. ^y мы 1; нарече молитвы 23.

СВОЯ И ДЩЕРИ, И ГИВЪВ БОЖНИ
ПРОПОВѢДАЮТЬ, ТАКОЖЕ ДРОУГЫА
ХВАЛАТЬ ЖРОУЩАА СЫНЫ СВОА И
ДЩЕРИ. РЕКОША ЖЕ ПАРЫ ГОУДБИ^d.
КАКО ВЫ СВИШНОУ И ЗАЧИННОУ
НАДОУЩЕ, НЕ ПРОТИВИТЕСА БОГОУ?
ОТВѢЩА ЖЕ КЪ НИМЪ: ПРЪВОМУ
ЗАВѢТНОУ ЗАПОВѢДАЮЩОУ: ВЪСА СЪНѢ-
СТЕ, ЯКО ЗЕЛІЕ ТРАВНОЕ. ВСА БО
ЧИСТАА ЧИСТЫМЪ СОУТЬ, А СКВЕР-
НЫМЪ И СЪВѢСТЬ СА ЕСТЬ ОСКВЕР-
НИЛА. И БОГЪ ВО ВЪ ТВАРИ ГЛАГОЛЕТЬ:
СЕ ВСА ДОБРА СЪЛО. ВАШЕГО РАДИ
ЛАКОМЪСТВА МАЛО НѢКОЕ ОТЪ НИХЪ
ОТЪНТЬ. СЪНѢСТЬ БО, РЕЧЕ ЯКОВЪ
И НАСЫТИСА, И ОТЪВРЪЖЕСА ВЪЗЛЮ-
БЛЕННЫИ. И ПАРЫ: СЪДОША ЛЮДЕ
ЯСТИ И ПИТИ, И ВЪСТАША ИГРАТЬ.
ОТЪ МНОГА ЖЕ МЫ СЕ ОУКРАЧЫШЕ
ВЪ МАЛѢ ПОЛОЖИХОМЪ СЕЛИКО, ПА-
МАТИ РАДИ, А ИЖЕ ХОЩЕТЕ СЪВРЪШЕ-
НЫХЪ ВЕСѢДѢ СИХЪ СВАТЫХЪ ИСКА-
ТИ, ВЪ КНИГАХЪ ЕГО ОБРАЩЕТЕ А,
ЕЖЕ ПРЕЛОЖИ ОУЧИТЕЛЬ НАШЪ И
АРХИЕПИСКОПЪ МЕФОДИИ, БРАТЬ КОН-
СТАНТИНА ФИЛОСОФА, РАЗДѢЛИ Е НА
ОСМЪ СЛОВЕСЪ, И ТОУ ОУЗРИТЕ СЛО-
ВЕСНОУ СИЛОУ ОТЪ ВОИКА БЛАГО-
ДАТИ, ЯКО И ПЛАМЕНЪ ПАЛАЦЪ НА
ПРОТИВНЫА. СИ ЖЕ ВЪСА КАГАНЪ
КАЗАРЕСКЪ СЪ НАЧАЛНЫИ МОУЖИ
СЛАДКАА И ПОДОВНАА ЕГО СЛОВЕСА
СЛЫШАВШЕ, РЕКОША КЪ НЕМОУ: БО-
ГОМЪ ЕСИ СЪМО ПОСЛАНЪ НА СЪЗДАНИЕ
НАШЕ, И ВСА КНИГЫ ОУМЪВЕШИ ОТЪ
НЕГО, ВЪСЕ ЕСИ ПО ЧИНОУ ГЛАГОЛАТЬ,
ДОСЫТИ НАСЛАЖДѢ ВСА НЫ МЕДВЕ-
НЫА СЛАДОСТИ СЛОВЕСЫ СВАТЫХЪ
КНИГЪ. НО МЫ ЕСМЫ НЕКНИЖНАА
ЧАДЪ, СЕМОУ ЖЕ ВЪРОУ ИМЕМЪ, ЯКО

Řekli mu pak Židé zase: „Zdalipak se neprotivíte Bohu, když pojedáte vepřové a zajecí maso?“ Odpověděl jim však: „První příkázání přikazuje: Jezte všechno jako byli travní, neboť čistým je všechno čisté a poskvrněným se i svědomí poskvrnulo. I Bůh přece v (knize) Stvoření praví: Hle, všechno (je) velmi dobré. Pro vaši nenasytnost něco málo z toho vyňal. Neboť řekl: Pojedať Jakub a nasýtil se a odtrhl se ten, který byl milován. A ještě: Usedli lidé, aby jedli a pili, a vstali, aby hráli.“

Když jsme toto z mnohého zkrátili, uvedli jsme jen takhle málo pro paměť. Ale vy, kteří budete hledat tyto disputace úplně a věrně, naleznete je v jeho knihách, které přeložil náš učitel a arcibiskup Metoděj, bratr Konstantina Filosofova, (a) rozdělil na osm rozmluv; a tam uvidíte sílu slova z boží milosti, jako plamen sálající na protivníky.⁵

Když pak chazarský kagan s náčelníky všechna tato jeho sladká a přátelská slova uslyšeli, řekli mu: „Byl jsi sem poslán k našemu vzdělání Bohem a všechny knihy od něho znáš; všechno jsi jak náleží pověděl, oblaživ nás všechny dosyta medovou sladkostí slov (ze) svatých knih. Jenže my jsme lid neučený; tomuto ovšem uvěříme, že je to tak od Boha. Chceš-li však (ještě) více uspokojit naše duše, vylož nám

⁵ Odkaz na moravského arcibiskupa Metoděje a učitele autora ŽK odsunuje vznik pramene na dobu jeho působení na Moravě, tj. nejspíše po r. 873. Předlohou autora zkrácené verze anti-judaistické disputace u kagana byla podle P. Lavrova (*Kyrylo ta Metodij* 35) Konstantinova antijudaická polemika, jejíž ohlasy se zachovaly i v jiném staroslověnském textu (Slovesa svjatykh prorok), jehož rukopis se dochoval z 15. stol. Předpokládá se však, že autor Života použil jako předloh více Konstantinových děl, cf. F. Grivec, *Konstantin und Method* 221n. Více o tom V. Va výřek, *Staroslověnské životy* 66–68 a dále 73–74. F. Pastrnek, *Dějiny* 59 nevyklučuje možnost, že se zachoval záznam o této disputaci mezi muslimy, izraelity a křesťany na kaganově dvoře v podání učeného rabbiho Judy Leviho (okolo r. 1140) v jeho knize o Chazarech.

СЕ ТАКО ЕСТЬ ОТЪ БОГА^z. ПАЧЕ ЖЕ
АЩЕ ХОЩЕШИ ПОКОИТИ ДОУША НАША,
ВСАКО ИСПРАВЛЕНІЕ ПРИТЪЧАМИ СКА-
ЖИ НАМЪ ПО ЧИНОУ, ЕГОЖЕ ОУ ТБЕБЕ
ВЪПРАШАЕМЪ. ТАКО ЖЕ СА РАСИДОША
ПОЧИТЬ.

XI ВЪ ДРОУГЫИ ЖЕ ДЕНЬ СЪВРАВШЕ-
СА, РЕКОША ЕМОУ, ГЛАГОЛЮЩЕ: СКА-
ЖИ НАМЪ, ЧЕСТНЫ МОУЖЮ, ПРИТЪ-
ЧАМИ И ОУМОМЪ ВЪРОУ^a, ЯКАЖЕ ЕСТЬ
ЛОУЧЫШИ ВСѢХЪ. ОТВѢЩА ИМЪ ФИЛО-
СОФЪ: ДВА МАЛЖЕНА ВЪСТА ОУ ЦАРА
НѢКОГО ВЪ ЧЪСТИ ВЕЛИЦѢ И ЛЮБИМА
СЪЛО. СЪГРЪШЫШИМА ЖЕ ИМА, ИЗЪ-
ГНАВЪ А ОТЪ ЗЕМЛА ПОСЛА. ЖИВОУ-
ЩИМА ЖЕ МНОГА ЛѢТА ТАМО, ДѢТИ
СЪТВОРИСТА ВЪ НИЩЕТѢ. СЪБИРАЮ-
ЩЕСА ДѢТИ КЪ СЕВѢ, СЪВѢТЬ ТВОРА-
ХОУ, КЫИМЪ СА ВЫ ПОУТЕМЪ ПАРЫ
ВЪМЪСТИЛИ ВЪ ПРЪВЫИ ЧИНЪ. ОВЖЕ
ИХЪ СИЦЕ ГЛАГОЛА, А ДРОУГЫИ
ИНАКО, А ДРОУГЫИ ДРОУГОМЪКО^b
СЪВѢТЬ ДѢАХОУ, КОТОРОМОУ СЪВѢТНОУ
ОУВО ДОСТОИТЬ БЫТИ? НЕ ДОВРЪИШЕ-
МОУ ЛИ? РЕКОША ЖЕ ОНИ: ЧТО РАДИ
СИЦЕ ГЛАГОЛЕНИ? СВОИ ВО КОЖДО
СЪВѢТЬ ДОВРЪИ ТВОРИТЬ ИНОГО.
ГОУДБИ^c ВО СВОИ ДОВРЪИ ТВОРАТЬ^d,
А ИНИ ИНЪ. СКАЖИ ЖЕ, КОТОРЫИ
РАЗОУМЪЕМЪ ДОВРЪИ ОТЪ СИХЪ. РЕЧЕ
ЖЕ ФИЛОСОФЪ: ОГНЬ ИСКОУШАЕТЪ
ЗЛАТО И СРЕБРО, А ЧЛОВѢКЪ ОУМОМЪ
ЛЪЖОУ ОТСѢКАЕТЪ ОТЪ ИСТИНЫ. РЕ-
ЧЕТЕ ЖЕ МИ: ОТЪ ЧЕГО БЫТЕ ПРЪВОЕ
ОТПАДЕНІЕ, НЕ ОТЪ ВИДѢНІА ЛИ ПЛОДА
СЛАДКАГО, И ПОХОТИ НА БОЖЕСТВО?
ОНИ ЖЕ РЕКОША: ТАКО ЕСТЬ. ФИЛО-
СОФЪ ЖЕ РЕЧЕ: ТО АЩЕ БОУДЕТЬ КО-
МОУ ПАКОСТЬ, МЕДЪ ЯДЪШОУ, ИЛИ
СТОУДЕНОУ ВОДОУ ПИВШОУ, ПРИШЕДЪ
ЖЕ ВРАЧЪ, ГЛАГОЛЕТЬ^e ЕМОУ: И ЕЩЕ

postupně veškeré zařízení, na které se
tě zeptáme, v podobestvích.“

A tak se rozešli odpočívát.

XI Když se pak druhého dne shro-
máždili, pravili mu, řkouce: „Vylož
nám, ctný muži, s pomocí podobeství
i rozumové (argumentace) víru, která
je ze všech nejlepší.“ Odpověděl jim
Filosof: „U jednoho krále byli dva
manželé ve velké úctě a veliké oblíbě.
Když se však provinili, vyhnal je (a)
poslal ze země. Když pak tam žili
mnoho let, zplodili v chudobě děti.
Děti se navzájem scházely a radily,
jakou cestou by se znovu dostaly do
původního postavení. Někteří z nich
mluvil tak, druhý zase jinak a jiný
dával radu (zase) odlišně. Kterou radu
se tedy sluší uskutečnit? Zdalipak ne
tu nejlepší?“

Oni však řekli: „Proč takto mluvíš?
Každý přece svou radu vynáší nad
jinou. Vždyť Židé vynášejí svou, (Sa-
racení také, stejně i vy a) jiní (zase)
jinou. Pověz však, kterou máme chá-
pat za nejlepší z nich.“ Řekl pak Filo-
sof: „Oheň prověřuje zlato a stříbro,
a člověk odděluje lež od pravdy ro-
zumem. Řekněte mi, z čeho povstal
první pád; zdalipak ne ze zhlédnutí
sladkého plodu a z chtivosti po bož-
ství?“ A oni řekli: „Tak jest.“ Filo-
sof pak řekl: „Nuže, jestliže někdo
očoří, když pojedl med nebo se napil
studené vody, a přijde lékař a poví mu:
Jen jez ještě hodně medu a uzdravíš se,
a tomu, který se napije studené vody,

^z ЯКО СЕ ТАКО ЕСИ ОТЪ БОГА 5, 6, 8, 9, 14; ЯКО ТЫ ОТЪ БОГА ЕСИ 22—24, 13.

XI ^a ВЪРОУ 1; и ВЪРОУ 3, 4, 10—12; ВЪРОУМЪ 21. ^b Sic reliqui cod.; № 1 ДРОУГЪ ЯКО ^c ЖИДОВЕ 3, 4, 10—12. ^{c-d} Ом. 22—24, 13, 16. ^d Add. и СРАЩЕНИ ТАКОЖЕ, И ВЫ ТАКОЖЕ 2, 7, 15, 17; СРАЩЕНИ ТАКОЖЕ 22—24, 13. ^e Sic reliqui cod.; № 1 глагола.

многъ медъ нажъ, и ицѣлѣвши, а иже боудеть водоу пилъ, томоу глаголетъ: стoudenы са воды напивъ, нагъ на мразѣ ставъ, ицѣлѣвши. Дроугьи же врачѣ не тако глаголетъ, нъ противно врачество заповѣдасть: в меѡу мѣсто горькое пиюще поститиса, а въ стoudenаго мѣсто теплое грѣющеса. Которыи оубо отъ обою хитрѣе врачюеть? отвѣщаша вси. иже противнаа врачѣвства заповѣда. горестью бо жытѣя сего похотноуу сласть достоить оумрѣтити, и смиреннѣмъ гордость, а противнымъ противнаа врачююще. и мы бо глаголемъ: ѿко древо еже первое тернъ створить, то послѣди сладокъ плодъ приложитъ¹. пакы же отвѣща философъ: добръ рекосте². христовъ бо законъ остроту навласть во жина жытѣя, потомъ же въ вѣчныхъ жилищихъ стократичюу плодъ приносить. единъ же отъ нихъ совѣтникъ, срачиньскоу злобоу всю добръ вѣдыи, въпроси философа: рци ми, гости, како вы махмета не держите? тои бо есть вельми христа похвалиль въ своихъ книгахъ, глагола, ѿко от дѣвы са есть родилъ, сестры моисѣовы, пророкъ велии, мрѣтвья вѣскрѣшалъ, и всакоу насю цѣлилъ силоу великою. отвѣща же философъ къ немюу: да соудити наю каганъ. глаголи же: аще пророкъ есть махметъ, како имемъ данилоу вѣроу? онъ бо рече: до христа всако видѣнѣе и пророчество престанеть. съи же, по христѣ навльса, како можеть пророкъ быти? аще бо того пророка наречемъ, то данила отврѣжемъ. рекоша же мнози отъ нихъ: даниль, еже есть глаголаль, божимъ доухомъ есть глаголаль, а махмета же вси

пови: Кдыž se napiješ studené vody a nahý se postavíš na mráz, uzdravíš se, — ale druhý lékař to tak neřekne, nýbrž přikáže opačný lék, místo medu pít něco hořkého a nic nejíst a místo studené vody teplo (a) nahřívát se: který z nich v takovém případě léčí rozumněji? Všechni odpověděli: „Ten, který přikázal opačné léky, neboť hořkostí tohoto života náleží umrtvit rozkoš chťiče a pokorou pýchu, aby se léčil opak opakem. I my přece říkáme, že strom, který vytvoří napřed trn, zplodí posléze sladký plod.“ Filosof pak ještě odpověděl: „Dobře jste řekli. Kristův zákon přece projevuje drsnost božího života, potom však ve věčných sídlech přináší plod stonásobně.“

Ale jeden z nich, rádce, který dobře znal veškerou špatnost Saracénů, otázal se Filosofa: „Řekni mi, hoste, proč vy neuznáváte Mohameda? Vždyť on ve svých knihách velmi Krista pochválil, řka, že se narodil z panny, sestry Mojžíšovy, veliký prorok, (že) křísil mrtvé a všeliký neuh léčil mocí velikou.“ Filosof mu však odpověděl: „Nechť nás soudí kagan. Pověz však: je-li Mohamed prorok, jak máme uvěřit Danielovi? On přece řekl: Až do Krista — (a pak) veškeré vidění a prorocství ustane. Jak však může být prorokem ten, když se objevil po Kristu? Vždyť nazveme-li jej prorokem, tak zavrhne Daniela.“ I řekli mnozí z nich: „Co Daniel pověděl, pověděl skrze ducha božího. Zato o Mohamedovi víme všichni, že je lhář a (že je) zhoubou pro spásu všech; (vždyť) on vyvrhl své nejlepší žvásty na špatnost a ostudu.“

¹⁻¹ Om. 13, 16, 22, 23. ² срачиньскыи 2, 7, 15, 17, 18.

věmy, ѿко ложъ есть и шароуе-никъ спасеню всѣхъ, иже есть добръншаа блади своа на злобоу и стoudenѣнѣе изъвлелвалъ. рече же пръвви свѣтникъ отъ нихъ къ приателемъ жиѡвьскымъ¹: божию помощю гостъ сии въсю грѣдыню срачиньскоую¹ на землю съврѣжъ, а вашоу на онъ полъ преврѣжъ, ѿко скверноу. рече же къ всѣмъ людемъ: ѿко же есть далъ богъ власть надъ всѣми ѿзыки царю христианьскоу и моудрость съврѣшеноу, тако и вѣроу въ нихъ, и кромѣ са никтоже не можеть живота вѣчнаго жыти¹. богу же слава въ вѣкы². и рекоша вси: аминь¹. рече же философъ къ всѣмъ съ слесами: братие и отци, и дроуги, и чада, се богъ дастъ всагъ разоумъ и отвѣтъ достоинъ. аще ли есть и еще кто противаса, да придеъ и препричь, или препрѣнъ боудеть. иже послоушастъ сего, да са крѣститъ въ има сватыа троица. иже ли не хоцеть, азъ кромѣ есмъ всакого грѣха, а онъ оузритъ въ днь соудныи, егда садеть соудии ветхыи денъми соудити всѣмъ насыкомъ³. отвѣщаша они: нѣсмъ мы себѣ враси, но по малю иже можеть, и тако велимъ, да са крѣс-титъ волсю, иже хоцеть отъ сего дьни. а иже отъ васъ на западъ кланаетса, ли жиѡвьскыи⁴ молит-

Řekl pak první jejich rádce přátelům Židů: „S boží pomocí srazil tento host veškerou pýchu Saracénů na zem a vaši přehodil na druhý břeh (řeky) jakožto nečistou.“ A ke všem lidem řekl: „Jakou dal Bůh vládu nade všemi národy i dokonalou moudrost císaři křesťanskému,¹ stejně (mu dal) i víru mezi nimi. A mimo ni nemůže nikdo žít životem věčným. Pročez Bohu sláva (až) na věky.“ A všichni řekli: „Amen.“

Řekl pak Filosof se slzami všem: „Bratři a otcové, přátelé a děti, hle, Bůh dal všechem rozum i náležitou odpověď. Jestliže je ještě někdo, kdo by nesouhlasil, necht přijde a v disputaci zvítězí nebo bude poražen. Kdo je s tím srozuměn, ať se dá pokřtít ve jménu svatě trojice. Pakliže by kdo nechtěl, já jsem prost jakéhokoli hříchu, zato on uvidí v den soudný, až starý soudce ve dnech zasedne, aby soudil všechny národy (jakožto Bůh).“ Oni odpověděli: „Nejsme sami sobě nepřáteli, ale pomalu — tak to přikazujeme — kdo může, necht se dobrovolně pokřtí, kdo chce, od tohoto dne. Kdo však z vás se klaní na západ či koná modlitbu židovscky nebo se drží víry saracénské, brzy od nás přijme smrt.“

¹ срачинском 22—24, 13, 16. ¹ жиѡвьскоую 22—24, 13, 16. ¹⁻¹ Om. 3, 5, 6, 8—10, 14. ¹⁻¹ Om. 22—24, 13, 16. ³ Add. ѿко богъ reliqui cod., praeter 1, 2, 7, 15. ⁴ жиѡвиньскыи 3.

XI

¹ Dalš jestь bogъ vlastь nadъ vsěmi jazyky cěsarju christijansku — autor dila zde vyjadřuje další základní myšlenku křesťanského univerzalizmu a současné theologicko-právní názor středověku o původu veškeré světské moci z rukou božích. Tato ideologie nejen opravňovala, ale přímo zavazovala římského křesťanského císaře k christianizaci dosud nepokřtěných zemí a k nastolení jeho svrchovanosti nad jejich panovníky. S tím souvisí i další text údajného listu kaganova: i gotovi na službu tvoju. O duchu souvěkých byzantských politických teorií, ztotožňujících Kristovo království s byzantskou říší, cf. M. V. Anastos, *The Political Theory* 11—38.

ВЫ ТВОРИТЬ, ЛИ САРАЦИНЬСКУЮ ВЪ-
РОУ ДРЪЖИТЬ, СКОРО СЪМРЪТЬ ПРИ-
МЕТЬ ОТЪ НАСЪ. И ТАКО СА РАЗИДОША
СЪ РАДОСТЮ. КРЪСТИ ЖЕ СА ОТЪ СИХЪ
ЧАДИ ДВѢСТЪ^о, ОТВРЪГШИСА МРЪЗО-
СТИ ПОГАНЬСКЫХЪ И ЖЕНИТВЪ БЕЗА-
КОНЬНЫХЪ. НАПИСА ЖЕ КЪ ЦАРЮ
КНИГЫ КАГАНЪ СИЦЕВЫИ: ЯКО ПО-
СЛАМЪ ЕСИ, ВЛАДЫКО, МОУЖА ТАКО-
ВАГО, ИЖЕ НАМЪ СКАЗА ХРИСТΙΑНЬ-
СКОУЮ ВЪРОУ СЛОВОМЪ И ВЕЩЬМИ,
СВАТОУЮ ТРОИЦУ^р, И ОУВѢДЪХОМЪ,
ЯКО ТО ЕСТЬ ИСТИННАА ВѢРА, И ПО-
ВЕДЪХОМЪ КРЪСТИТИСА СВОЕЮ ВО-
ЛЕЮ, НАДЪЮЩЕСА И МЫ ДОСПѢТИ
ТОГОЖЕ. ЕСМЫ ЖЕ ВЪСИ ДРОУСИ И
ПРИАТЕЛИ ТВОЕМОУ ЦАРСТВОУ, И ГО-
ТОВИ НА СЛОУЖЬБОУ ТВОЮ, АМОЖЕ
ХОЩЕШИ. ПРОВАЖАА ЖЕ ФИЛОСОФА
КАГАНЪ, НАЧА ЕМОУ ДАРЫ МНОГЫ
ДАТИ, И НЕ ПРИАТЬ ИХЪ, ГЛАГОЛА:
ДАЖДЪ МИ, ЕЛИКО ИМАШИ ПЛѢН-
НЫХЪ ГРЕКЪ ЗДЕ, И ТО МИ ЕСТЬ БОЛѢ
ВСѢХЪ ДАРОВЪ. СЪБРАВШЕ ЖЕ ИХЪ
ДО ДВОУДЕСАТЪ^г, И ВЪДАША ЕМОУ, И
ИДЕ РАДОУАСА НА ПОУТЬ СВОИ.

XII ДОШЕДШОУ ЖЕ БЕЗВОДНЫХЪ
МѢСТЪ ПОУСТЬ, ЖАНДИ НЕ МОЖАХОУ
ТРЪПѢТИ. ОБРЪТЪ ЖЕ ВЪ СЛАТИНѢ
ВОДИЦОУ, НЕ МОЖАХОУ ОТЪ НЕА ПИТИ.
БАШЕ ВО ЯКО И ЖОЛЧЬ. РАСЪШЕДШИМ
ЖЕ СА ИМЪ ВСѢМЪ ИСКАТИ ВОДЫ,
И РЕЧЕ КЪ МЕФОДИЮ БРАТОУ СВОЕМОУ:
НЕ ТРЪПИЛО ОУЖЕ ЖАНДИ, ДА ПО-
ЧРЪПИ ОУВО ВОДЫ СА. ИЖЕ БО
ПРЪВѢЕ ПРЕЛОЖИ ИЗРАИЛЬТОМЪ^а ГОРЬ-
КОУЮ ВОДОУ ВЪ СЛАДКОУЮ, РЪЧ
ИМАТЬ И НАМЪ ОУТЪХОУ СЪТВОИТИ.

^о до .с. чади 2, 3, 5—9, 15; два ста чади 4, 11, 12, 14; до двою стот чади 22—24, 13
^р соущоу 22—24, 13, 16. ^г до двою десате 2, 7, 15; до двоудесатоу 10—12; до .к. 3, 5
6, 8, 9, 14; до двою стот reliqui cod.

XII ^а ИЗРАИЛЬТЯНОМЪ 6, 7, 16, 21; ИЗРАИЛЬТЪНОМЪ 22; ИЗРАБЛЬТОМЪ 23.

^а Ve variantách „dvě stě“. Propuštění zajatců je běžné hagiografické topos s biblickým zá-
kladem, V. Vavřínek, ibid. 60.

A tak se rozešli s radostí. Bylo pak
z nich pokřtěno na dvě stě lidí, kteří
zavrhli pohanské ohavnosti a nezákonné
sňatky. Kagan pak napsal císaři
tento dopis: „Poslal jsi, vladaři, muže
takového, který nám vyložil křesťan-
skou víru (s pomocí) slova i fakt (i)
svatou trojici. I přesvědčili jsme se,
že je to víra pravá, přikázali jsme,
aby se (lidé) dali dobrovolně pokřtít,
doutfajíce, že i my k tomu dojdeme.
Jsme pak všichni spojenci a přátelé tvé
říše a (jsme) připraveni ti posloužit,
kde chceš.“

Když kagan Filosofa vyprovázal, jal
se mu dávat mnoho darů, ale (on) je
nepřijal, řka: „Dej mi zajaté Reky,
kolik (jich) zde máš, a to je mi více než
všechny dary.“ Shromáždili jich tedy
na dvacet a dali mu je.² I vyrazil
s radostí na svou cestu.

XII Když pak došli na pustá a bezvodá
místa, nemohli vydržet žízní. Nalez-
nuvše pak vodu ve slatině, nemohli
z ní pít; byla totiž docela jako žluč.
Když pak se všichni rozešli hledat
vodu, řekl ke svému bratru Metodě-
jovi: „Už (tu) žížeň nevydržím, tak
jen té vody naber. Vždyť ten, který
prve přeměnil Izraelským hořkou vodu
na sladkou, ten dopřeje útěchu i nám.“
Když pak ji nabrali, shledali ji sladkou
jako medovou, a studenou. Pili tedy

ПОЧРЪПОША ЖЕ, И ОБРЪТОСТА Ю СЛАД-
КОУ ЯКО И МЕДВЕНОУ И СТОУДЕНОУ.
ПИВША ЖЕ ПРОСЛАВИСТА БОГА, ТВО-
РАЩА^в ТАКОВАА СВОИМЪ РАВОМЪ.
ВЪ КОРСОУНИ^с ЖЕ ВЕЧЕРАА СЪ АРХИ-
ЕПИСКОПОМЪ РЕЧЕ ФИЛОСОФЪ^д КЪ НЕ-
МОУ: СЪТВОРИ МИ, ОТЧЕ, МОЛИТВОУ,
ЯКО ЖЕ^е МИ ВЪ ОТЬЦЪ МОИ СЪТВО-
РИЛЪ. ВЪПРОШЫШИМЪ ЖЕ НѢКЫИМЪ
ОСОБЪ, ЧТО РАДИ СЕ СЪТВОРИ? ОТВѢЩА
ФИЛОСОФЪ^д: ВЪ ИСТИНОУ ОТЪ НАСЪ
ОТИДЕТЬ ОУТРО КЪ ГОСПОДОУ, ОСТАВЛЪ
НЫ. ЕЖЕ И ВЫСТЬ, СЛОВЕСИ СА СЪ-
ВЫВШОУ. БАШЕ ЖЕ ВО ФОУЛЬСТЪ^ф
ИЗЫЦИ ДОУВЪ ВЕЛИКЪ, СРОСЛЪСА
СЪ ЧРЕШНЕЮ, ПОДЪ НИМЖЕ ТРЪБЫ
ДѢАХОУ, НАРИЦАЮЩЕ ИМЕНЕМЪ АЛЕК-
САНДРЪ, ЖЕИНСКОУ ПОЛОУ НЕ ДАЮЩЕ
ПРИСТОУПАТИ КЪ НЕМОУ, НИ КЪ
ТРЕБАМЪ^г ЕГО. ОУСЛЫШАВЪ ЖЕ ТО
ФИЛОСОФЪ, НЕ ЛѢНИСА ТРОУДИТИ СА
ДО НИХЪ, И СТАВЪ ПОСРѢДѢ ИХЪ,
РЕЧЕ КЪ НИМЪ: ЕЛЛИНИ СОУТЬ ВЪ
ВѢЧНОУЮ МОУКОУ ШЛИ, КЛАНВШЕСА
НЕВОУ И ЗЕМЛИ (ЯКО БОГОУ^h), ТАКОИ
ВЕЛИЦЪ И ДОБРЪИ ТВАРИ. ТОЖЕ И ВЫ,
ИЖЕ СА ДРЕВОУ КЛАНВТЕ, ХОУДЪБИ
ВЕЩИ, ЕЖЕ ЕСТЬ ГОТОВА НА ОГНЬ,
КАКО ИМАТЕ ИЗВЫТИ ОТЪ ВѢЧНАГО
ОГНА? ОТВѢЩАША ОНИ: МЫ СЕГО
НѢСМЫ НАЧАЛИ ОТЪ НЫИ^и ТВОРИТИ,
НО ОТЪ ОТЬЦЪ ЕСМЫ ПРИАЛИ, И ОТЪ

oslavující Boha, který svým služební-
kům činí takové věci.

Když pak v Chersonu večerel Filosof
s arcibiskupem,¹ řekl mu: „Pomodli
se, otče, za mne, jako by se za mne
pomodlil můj otec.“ Když se ho pak
někteří soukromě zeptali, kvůli čemu
to udělal, Filosof odpověděl: „Nepo-
chybně od nás zítra odejde k Pánu (a)
opustí nás.“ A to se i stalo, takže se
(jeho) slovo vyplnilo.

Byl pak ve fulském národě² veliký
dub srostlý s třešní; a pod ním konali
oběti — nazývajíce jej Alexandr³ —;
aniž k němu nebo k jeho obětem ne-
chávali přistoupit ženské pohlaví. Jak-
mile pak to Filosof uslyšel, nebylo mu
zatěžko namáhat se k nim. A stanuv
mezi nimi, řekl jim: „Heléni upadli do
věčných muk, klanějíce se jako Bohu
nebi a zemi, věci tak velké a dobré.
Nuže a vy, kteří se klaníte stromu,
předmětu (mnohem) ubožejšímu, který
je určen pro oheň, jak se zbavíte ohně
věčného?“ Oni odpověděli: „My jsme
to nezačali dělat (teprve) od nynějška,
nýbrž jsme (to) přijali od otců. A od
toho docházíme (splnění) všech našich
proseb: nejčastěji (nám) přijde vydatný
déšť. A jak máme my udělat to, co se

^в Sic reliqui cod.; № 1 ТВОРАЩА. ^с въ херсонѣ 3—6, 8—13, 22—24. ^{д-д} Om. 3—6, 8, 9.
^е Add. вы (ви) попусти cod. ^ф фильстѣ 3, 5, 6, 8, 9, 16; филистѣ 22; филицѣ 13; филстѣ
23. ^г потребамъ 7. ^h Add. reliqui cod.

XII

¹ Šlo o arcibiskupa Georgia chersonského, který zemřel r. 861 a o němž je zmínka ve Slovu na
prenesenie.

² Zmínka o fulském kmenu je sice zařazena po scéně v Chersonu, ale není možné ji tam řadit,
leďa by se Konstantin vrátil do Cařihradu po souši. V řeckém bibl. textu je zapsáno toto jméno
jako Phud, v hebrejském (Is 66, 18—20), odkud je autor Života převzal, je Phul. F. Dvornik,
Les Légendes 206 se domnívá, že šlo o Alany na Krymu. V Indexu ecclesiarum císaře Lva
(836—911) se uvádějí jako arcibiskupství Füllai, Sugdaea a Gotthia. Füllai a Sugdaea byly
později sloučeny v jednu metropolii. F. Pastrnek, *Dějiny* 61; G. Vernadsky, *The Eparchy of Gothia*,
Byzantium 1941, 67.

³ I. Dujčev, *Zur literarischen Tätigkeit Konstantins des Philosophen*, Byzant. Zeitschrift 44
(Festschrift F. Dölger), 1951, 105—110, uvádí, že životopisec při zpracování řecké předlohy
neporozuměl označení alexandros (tj. že šlo o obecné označení viros defendens) a pokládal je
za vlastní jméno. Příběh o kácení posvátného stromu je dosti časté hagiografické topos.

ТОГО ОВРЪТАСМЪ ВСА ПРОШЕНІА НАША, ДОЖДЬ ЖЕ НАИПАЧЕ НАИДЕТЬ МНОГЪ¹. И КАКО МЫ СЕ СЪТВОРИМЪ, ЕГОЖЕ НЪСТЬ ДРЪЗНОУЛЬ ОТЪ НАСЪ НИКТОЖЕ СЪТВОРИТИ? АЩЕ ВО И ДРЪЗНЕТЬ КТО СЪТВОРИТИ СЕ, ТОГДА ЖЕ И СЪМРЪТЬ ОУЗРИТЬ, И НЕ ИМАТЬ К ТОМОУ ДОЖДЬ ВИДѢТИ ДО КОНЧИНЫ. ОТВѢЩА ЖЕ КЪ НИМЪ ФИЛОСОФЪ: БОГЪ О ВАСЪ ВЪ КНИГАХЪ ГЛАГОЛЕТЪ, А ВЫ КАКО СА ЕГО ОТМѢЩТЕ? ИСАІА БО ОТЪ ЛИЦА ГОСПОДНА ВЪПШЕТЪ ГЛАГОЛА: ГРАДОУ АЗЪ СЪВРАТИ ВСА ПЛЕМЕНА И НЪЗЫКЫ, И ПРИДОУТЬ И ОУЗРАТЬ СЛАВОУ МОЮ, И ПОСТАВЛЮ НА НИХЪ ЗНАМЕНІЕ, И ПОСЛЮ ОТЪ НИХЪ СПАСЕНІА ВЪ АЗЫКЫ, ВЪ ТАРСІСЪ¹, И ФОУЛОУ^к, И ЛОУДЪ, И МОСОХЪ И ФОВЕЛЪ, И ВЪ БЛАДОУ И ВЪ ОСТРОВЫ, ДАЛНАА, ИЖЕ НЕ СОУТЬ СЛЫШАЛИ МОЕГО ИМЕНИ, И ВЪЗВѢСТАТЬ СЛАВОУ МОЮ ВЪ НЪЗЫЦѢХЪ, ГЛАГОЛЕТЪ ГОСПОДЬ ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ. И ПАРЫ: СЕ АЗЪ ПОСЛЮ РЫБИТВЫ И ЛОВЕЦА МНОГЫ, И ОТЪ ХОЛМЪ И ОТЪ СКАЛЪ КАМЕННЫХЪ ИЗЛОВАТЬ ВЫ. ПОЗНАЙТЕ, БРАТІЕ, БОГА, СЪТВОРШАГО ВЫ. СЕ СВАГГЕЛІЕ НОВАГО ЗАВѢТА БОЖІА, ВЪ НЕМЖЕ СА ЕСТЬ КРЪСТИНИ. И ТАКОЖДЕ СЛАДКЫМИ СЛОВЕСЫ ОУГЛАГОЛАВЪ, ПОВЕЛѢ ИМЪ ПОСѢЩИ ДРЕВО И СЪЖЕЩИ Е. ПОКЛОНЬ ЖЕ СА СТАРѢШИНА ИХЪ, ШЕДЪ, ЛОВСА СВАГГЕЛІЕ, ТАКОЖДЕ И ВСИ. И СВѢЩА ЖЕ ПРИМШЕ ВЪЛЫ ОТЪ ФИЛОСОФА, И ПОЮЩЕ, ИДОША КЪ ДРЕВОУ, И ВЪЗЕМЪ СЕВЕРОУ ФИЛОСОФЪ, ТРИДЕСАТЕ И ТРИ КРАТЫ ОУДАРИ, И ПОВЕЛѢ ВСѢМЪ СЪЩИ ИС КОРЕНІА, И СЪЖЕЩИ Е. ВЪ ТОУ ЖЕ НОЦЬ ДОЖДЬ ВЪИСТЬ ОТЪ БОГА¹. И СЪ РАДОСТІЮ ЖЕ ВЕЛИКОЮ ПОХВАЛИША БОГА, И ВЕСЕЛИСА БОГЪ О СЕМЪ СЪЛЮ.

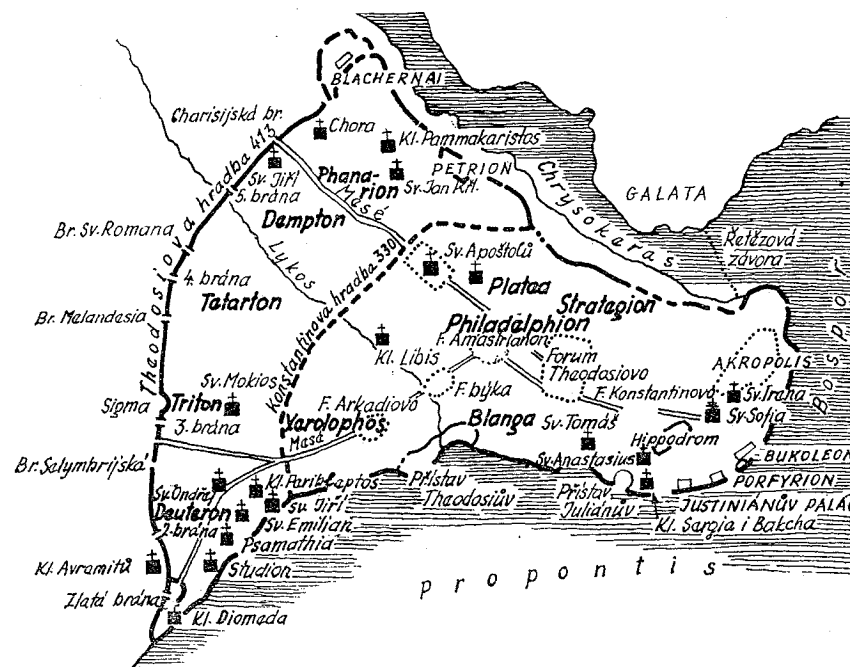
neodvázil udělat nikdo z nás? Vždyť jestliže se to někdo i odváží udělat, tehdy uzří smrt a déšť už neuvidí až do skonání.“

Odpověděl jim pak Filozof: „Bůh o vás mluví v knihách, a vy se ho zatím zříkáte? Izaiáš přece od tváře Hospodinovy volá, říká: Přicházím shromáždit všechny kmeny a národy a přijdou a uzří mou slávu a položím na ně znamení a pošlu ty z nich, kteří byli spaseni, mezi národy, do Tarsu a Fuly, Ludska i Mosochu, do Thubalska a do Helady i na vzdálené ostrovy, které neslyšely mé jméno. A budou zvěstovati mou slávu mezi národy, praví Pán všemohoucí. A ještě: Až, pošlu rybáře a lovce mnohé a z pahorků a skal kamenných vás uloví. Poznejte, bratři, Boha, který vás stvořil. Hle, evangelium nového zákona božího, v němž jste byli pokřtěni.“ A takto (je) sladkými slovy umluviv, přikázal jim strom skácet a spálit. Jejich staršína pak pokloniv se, šel (a) políbil evangelium a stejně i všichni (ostatní). A když pak přijali od Filozofa bílé svíce, šli se zpěvem ke stromu. A Filozof vzav sekyru, udeřil třiatřicetkrát a přikázal všem, aby jej vyfali z kořene a spálili. Téže noci pak se spustil déšť od Boha. I pochválili Boha s velikou radostí a Bůh se nad tím velice radoval.

¹ Дождь же (и) наипаче (и) ина многа (а) 3, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 22—24; дондеже напаче и на 4, 10—12; даже напаче и ина многа 21. ¹ Фаврьсь 22—24, 13. ^к Фоудъ 2, 3, 22; фовоуль 16. ¹ Add. и оупон землю 22, 13.

XIII ФИЛОСОФЪ ЖЕ ИДЕ ВЪ ЦАРЬГРАДЪ^а, И ВИДѢВЪ ЦАРА, ЖИВШАЕ ВЕЗЪ МЛЪВЫ, МОЛА БОГА, ВЪ ЦРЪКВИ СВАТЫХЪ АПОСТОЛЪ СЪДА. ЕСТЬ ЖЕ ВЪ СВАТѢ СОФИИ ПОТИРЪ ОТЪ ДРАГАГО КАМЕНІА, СОЛОМОНА ДѢЛА, НА НЕМЖЕ^б СОУТЬ ПИСМЕНА ЖИДОВЪСКА И САМА-

XIII Filozof pak odešel do Cařihradu, a spatřiv císaře,¹ žil bez promluvení (a) modlil se k Bohu, sedě v chrámu svatých apoštolů.² Jest pak ve svaté Sofii pohár z drahého kamení,³ dílo Šalomounovo; a na něm jsou písmeny hebrejskými a samaritánskými⁴ napsány ver-

Plán Cařihradu

XIII ^а коньстантинѣградъ 2, 4, 10—12; add. и дошедь и приаът его царь радостію великою, такожде и патриархъ и весь свѣщенны чинъ 16. ^б Sic reliqui cod.; № 1 на ней же.

XIII

¹ Michaela III.

² Při chrámu sv. Apoštolů bylo vysoké učení (patriarchální akademie) kde byl Konstantin ustanoven původně profesorem, J. Vašica, *Literární památky* 221.

³ Podle F. Dvornika, *Les Légendes* 209—210, se pohár dostal do Cařihradu z Jerusalema v 6. stol. jako kořist vojevůdce Belisara.

⁴ Samaritánská písmena zde značí staré písmo hebrejské z 5. stol. před n. l.

РЕНСКА^c, ГРАНИ НАПИСАНИ, ИХЪЖЕ НИКТОЖЕ НЕ МОЖАШЕ НИ ПОЧЕСТИ, НИ СКАЗАТИ. ВЪЗЕМ ЖЕ Ю ФИЛОСОФЪ, ПОЧЕТЬ И СКАЗА. ЕСТЬ ЖЕ СИЦЕ^d ПРЪВАА ГРАНЬ:^e ЧАША МОА, ЧАША МОА, ПРОРИЦАИ, ДОНДЕЖЕ СВЪЗДА. ВЪ ПИВО БОУДИ, ГОСПОДИ, ПРЪВЕНЦОУ, ВДАЩОУ НОЩЮ. ПО СЕМ ЖЕ ДРОУГАА ГРАНЬ: НА ВЪКОУШЕНІЕ ГОСПОДИ СЪТВОРЕНА ДРЕВА ИНОГО. ПИ И ОУПИСА ВСЕЛІЕМЪ, И ВЪЗЪПНИ АЛЛИЛОУА. И ПО СЕМ ТРЕТІА ГРАНЬ: СЕ КНАЗЬ, И ОУЗРИТЬ ВСЕ СЪНЕМЪ СЛАВОУ ЕГО, И ДАВІДЪ ЦАРЬ ПОСРЕДЪ ИХЪ. И ПО СЕМЪ ЧИСЛО НАПИСАНО: ДЕВАТЬ СОТЬ И ДЕВАТЕРО^g. РАСЪЧЕТЪ ЖЕ А ПО ТОНКОУ ФИЛОСОФЪ, ОБРЪТЕ ОТЪ ДВАНАДЕСАТЕ ЛЪТЪ ЦАРЬСТВА^h СОЛОМОНА ДО ЦАРЬСТВА ХРИСТОВА ДЕВАТЬ СОТЬ И ДЕВАТЕРО ЛЪТЪ. И СЕ ЕСТЬ ПРОРОЧЕСТВО О ХРИСТЪ.

XIV ВСЕЛАЩОУ ЖЕ СА О БОШЪ ФИЛОСОFOУ, ПАКЫ ДРОУГАА РЪЧЬ ПРИСІПЪ И ТРОУДЪ НЕ МНІЕ ПРЪВЫХЪ^а. РОСТИСЛАВЪ БО, МОРАВСКИЙ^{a1} КНАЗЬ, БОГОМЪ ОУСТИМЪ, СВЪТЪ СЪТВОРИ СЪ КНАЗИ СВОИМИ И С МОРАВЛАНЫ^b,

^c ПИСМЕНЫ ЖИДОВСКИ И САМАРАНСКИ 3, 5, 6, 8, 9; ПИСМЕНА ЖИДОВСКИМИ И САМАРАНСКИМИ СЛОВЕСИ НАПИСАНА 22, 13. ^{d-e} Ом. 3, 5, 6, 8, 9, 14. ^{d-f} Ом. 22—24, 13. ^g ДЕВАТЬ СОТЬ И ДЕВАТЬ СТО СЪМЪДЕСАТОГО 16. ^h РОЖДЬСТВА 22—24, 13, 16.

XIV ^{a-a} РОСТИСЛАВЪ БО И СВЯТОПОЛКЪ, КНЯЗЬ МОРАВСКИИ И ГОУРОВСКИИ И ВСЕИ РОССИИ, БОГОМЪ НАОУСТИМИ ВЪЩА, СОВЪТЪ СЪТВОРИША СО КНАЗИ СВОИМИ МОРАВСКИМИ, ТАКОЖДЕ И КНЯЗЬ ПАНОНСКИ КОЦЛАКЪ, ВЕЛЮЮ РАДОСТЮ СОВЪТЮ ИХЪ ПОМОШНИКЪ ИМЪ ВЪСТЪ. И ПОСЛАША КЪ ЦАРИЮ МИХАЙЛОУ ДО ЦАРИГРАДА КНЯЗИ СВОИХЪ, ГЛАГОЛОУЩЕ СИЦЕ. БЛАГОЧЕСТИВИИ ЦАРИЮ И ВЕЛИКИ КНЯЖЕ 16. ^{a1} МУРАВСКИ 27. ^b СЪ ВОЯРМИ 24; СЪ КНЕЗИ СВОИМИ МОРАВЛАНИ 22—24, 13; С КНЕЗИ СВОИМИ И МУРАВЛАНЕ 27.

⁵ Správně by mělo být 960, F. Grivec, *Vitae* 83, a id., *Const. et Meth.* 199.

⁶ Tak v rukopise; ve variantách však „rozdělstva“ = narození.

XIV

¹ Česká zdobnělina kniže není plně adekvátní staroslověnskému označení knezъ (rus. knjazь), původně stejného významu jako germ. chuning (něm. König), cf. V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha 1957, 209.

² V Životě Metodějově, kap. V., se místo knižat objevuje jen Svatopluk. V době vyslání poselstva nepochybně již žil a spravoval patrně Nitransko, avšak je otázka, není-li uveden jména jen vlivem okolnosti, že ŽM vznikl v době vlády Svatoplukovy.

³ Moravany je nutno rozumět vyšší a privilegované vrstvy společnosti.

še, které nikdo nebyl s to ani přečíst ani vyložit. Filozof však jej vzal (a) přečetl i vyložil. První verš je pak takto: Číše má, číše má, předvídej, dokud ne(bude) hvězda. Buď nápojem pánu, prvorozenci, jenž v noci bdí. A potom druhý verš: Aby pánovi chutnalo, vyrobena z jiného stromu. Pij a opoj se veselím a zvolej aleluja. A potom třetí verš: Hle, kníže. I spatří veškerý sněm slávu jeho a král David uprostřed nich. A potom (bylo) napsáno číslo: Devět set devět.⁵ Když je Filozof přesně spočetl, shledal, že od dvanáctého roku Šalomounova království do království⁶ Kristova (uplynulo) devět set devět let. A je to (tedy) proroctví o Kristu.

XIV Když pak se Filozof radoval v Bohu, znovu se objevila nová záležitost a úkol ne menší než ty první: Rostislav totiž, moravský kníže,¹ jsa podnícen Bohem, poradil se se svými knížaty² a s Moravany³ (a) poslal

ПОСЛА КЪ ЦАРИЮ МИХАЙЛОУ, ГЛАГОЛА^a: ЛЮДЕМЪ НАШЕМЪ ПОГАНЬСТВА СА ОТВРЪГШИМЪ, И ПО ХРИСТИАНСКЪ СА ЗАКОНЪ ДРЪЖАЩИМЪ, ОУЧИТЕЛА НЕ ИМАМЪ ТАКОВАГО, ИЖЕ ВЪИ НЫ^c ВЪ СВОИ ЯЗЫКЪ^c ИСТОУЮ ВЪРОУ ХРИСТИАНСКОУЮ СКАЗАТЬ, ДА ВЪЩА И ИНЫ СТРАНЫ ТОРО ЗРАЩЕ ПОДОБИЛІСА НАМЪ. ТО ПОСЛИ НАМЪ, ВЛАДЫКО, ЕПИСКОПА И ОУЧИТЕЛА ТАКОВАГО. ОТЪ ВАСЪ БО НА^d ВСА СТРАНЫ ВЪСЪГДА ДОБРЫИ ЗАКОНЪ ИСХОДИТЬ^e. СЪБРАВЪ ЖЕ ЦАРЬ СЪБОРЪ, ПРИЗВА КОНЪСТАНИНА ФИЛОСОФА, И СЪТВОРИ И СЛЫШАТИ РЪЧЬ СІЮ И РЧЕ^c: ФИЛОСОФЕ, ВЪЕМЪ ТА ТРОУДНА^f СОУЩА, НО ДОСТОИТЬ ТЪВЪ ТАМО ИТИ. СІА БО РЪЧИ НЕ МОЖЕТЪ ИНЪ НИКТОЖЕ ИСПРАВИТИ, ИМОЖЕ ТЫ. ОТВЪЩА ФИЛОСОФЪ: И ТРОУДЕНЪ СЫ ТЪЛОМЪ И ВОЛЕНЪ, РАДЪ ИДОУ ТАМО, АЩЕ ИМОУТЬ БОУКВИ^g ВЪ ЯЗЫКЪ СВОИ. И РЧЕ

císaři Michalovi (poselství), řka: „Ačkoli naši lidé odvrhli pohanství a drží se křesťanského zákona, nemáme takového učitele, který by nám vyložil v našem jazyku⁴ pravou křesťanskou víru, aby i jiné země, pozorující to, nás napodobily. Tak nám, vladaři, takového biskupa a učitele pošli.⁵ Vždyť od vás vždycky vychází do všech zemí dobrý zákon.“⁶

Císař pak svolav sněm, pozval Konstantina Filozofa a zařídil, aby vyslechl tuto řeč, a řekl: „Filosofe, vím, že je ti (to) zatěžko, ale je třeba, abys tam šel. Tuto záležitost nemůže totiž vyřídit nikdo jiný tak jako ty.“ Filozof odpověděl: „I když jsem tělesně vyčerpán a nemocen, rád tam půjdu, mají-li pro svůj jazyk písmena.“ I řekl mu císař: „Ačkoli můj děd i můj otec

^{c-c} Ом. 25, 27. ^d в 25. ^{e-e} и доидоша ко цариграду вожимъ поспѣшнѣмъ и возвѣстиша царю михайлоу, о каковыи вещи доидоша моравлане. Собравъ же царь соборъ со патриархи и з волеги своими, такожде и со константиномъ философомъ и совѣщаша благо. царь же и патриархъ сътвори слышати речъ сию всемъ и нача вѣщати ко философу 16. ^f трюдолповива 1, 7, 15, 17, 18. ^g книги 21, 25, 27.

⁴ Slova „vъ svoi jazykъ“ nejsou obsažena v textu lublaňského breviáře (viz ve variantách pozn.) a podle J. Kurze by mohla být mladší vsuvkou (Studia in honorem T. Lehr-Splawiński, 1963, 186n); byla překládána i jinak: nemáme (v našem lidu) takového učitele, který by nám svým jazykem vyložil pravou křesťanskou víru — nebo — nemáme (mezi sebou) takového učitele, který by nám pro svůj lid vyložil pravou křesťanskou víru (Kurz, o. c.).

⁵ O Rostislavově poselství F. Pastrnek, *Dějiny* 63; F. Dvorník, *Les Légendes* 226n; J. Stanislav, *Slovanskí apoštoli* 21; V. Vavřínek, *Staroslověnské životy*, 31n, a L. Havlík, *Constantine and Methodius*, 30n a id. *Velká Morava*, 205n. Cf. též Život Metodějův, kap. V. F. Dvorník, *Les Slaves*, 147n, id., *Les Légendes* 212n; dále cf. Z. R. Dittrich, *Christianity* 98—99 a P. Duthilleul, *L'évangélisation des Slaves* 97n. O tom, že šlo o získání biskupa a o církevní osamostatnění Moravy od vlivu pasovského biskupství a o posílení samostatnosti Velké Moravy vůči východofranskému království L. Havlík, *Byzantská mise* 110 a id., *Constantine and Methodius* 31; Z. R. Dittrich, *Christianity* 97; o politickém významu moravsko-byzantských vztahů E. M. Rossejkin, *Buržuaznaja istoriografija o vizantino-moravskych otnoženijach v ser. IX. v.*, Vizant. vrem. III, 1950, a L. Havlík, ibid. Z. R. Dittrich, *Christianity* 97—99 proti F. Dvorníkovi (*Les Slaves*, pass., id. *The Slavs* 86 n.) a dalším (J. Dekan, *Zabiatky* 75—77; Lj. Hauptmann, *Die Frühzeit der West- und Südslawen*, Historia mundi V, Bern 1956, 311) pochybuje o politických motivech moravského poselství (o spojení s Byzancí proti franko-bulharské alianci). Pozornosti zasluží moravská tendence o christianizaci sousedních zemí. Cf. též F. Grivec—F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 200, kteří příchod moravského poselství do Cařihradu kladou do r. 862.

⁶ Dobré právo či pravda (zákon) v Životě Metodějově, kap. V, vysvětluje J. Vašica, *Origine cyrillo-méthodienne du plus ancien code slave*, 154—174, id., *K otázce původu* 1—19 tak, že Rostislav žádal císaře též o odborníky, kteří by upravili právní poměry na Moravě a vypracovali zákoník. Stejně F. Dvorník, *Die Bedeutung* 19.

ЦАРЬ КЪ НМОУ: ДѢДЪ МОИ, И ОТЬЦЪ МОИ, И ИНИИ МНОЗИ, ИСКАВШЕ ТОГО НЕ ОВРѢЛИ СОУТЬ. ТО КАКО АЗЪ МОГОУ ОВРѢСТИ? ФИЛОСОФЪ ЖЕ РЕЧЕ: ТО КТО МОЖЕТЬ НА ВОДѢ ВЕСѢДОУ НАПИСАТИ? ИЛИ ЕРЕТИЧЬСКО ИМА СЕБѢ ОВРѢСТИ? ОТВѢЩА ЕМОУ ПАРЫ ЦАРЬ СЪ ВАРДОЮ, ОУЕМЪ СВОИМЪ¹: АЩЕ ТЫ ХОЩЕШИ, ТО МОЖЕТЬ БОГЪ ТЕБѢ ДАТИ, ИЖЕ ДАСТЬ ВСѢМЪ, ИЖЕ ПРОСАТЬ НЕСОУМНѢНИЕМЪ, И ОТВРѢСАТЬ ТЛЪКОУЩИМЪ. ПЕДЪ ЖЕ ФИЛОСОФЪ, ПО ПРЪВМОМУ ОБЫЧАЮ, НА МОЛИТВОУ СА НАЛОЖИ И СЪ ИНѢМИ СЪПОСПѢШНИКЫ¹. ВЪСКОРѢ ЖЕ СЕ¹ ЕМОУ БОГЪ **НАВИ**, ПОСЛУШАНИИ МОЛИТВЫ РАВЪ СВОИХЪ. И ТОГДА СЛОЖИ ПИСМЕНА² И НАЧА ВЕСѢДОУ ПИСАТИ СВАГГЕЛСЬКОЮ: ИСКОНИ ВЪ СЛОВО И СЛОВО БѢ ОУ БОГА, И БОГЪ ВѢ СЛОВО, И ПРОЧНА. ВОЗВЕСЕЛИ ЖЕ СА ЦАРЬ, И БОГА ПРОСЛАВИ СЪ СВОИМИ СОВѢТНИКЫ, И ПОСЛА И СЪ ДАРЫ МНОГЫ, НАПИСАВЪ К РОСТИСЛАВУ¹ СПИСТОЛЮ СИЦЕ: БОГЪ, ИЖЕ ВЕЛИТЬ ВСАКОМУ, ДАВЫ ВЪ РАЗОУМЪ ИСТИННЫИ ПРИШЕЛЪ, И НА БОЛЬШИИ СА ЧИНЪ ПОДВИЗАЛЪ, ВИДѢВЪ ВЪРОУ ТВОЮ И ПОДВИГЪ, СТВОРИ И НЫНѢ В НАША ЛѢТА, **НАВЛЪ** БОУКВИ³ ВЪ ВАШЕ

¹ Sic 17, reliqui cod. aliter: сь правдою и оумомъ своимъ 1, 3, 5, 6, 8, 9, 14, 19, 20; и с вардою с (om. 2) ладю своимъ 2, 7, 15; с правдою оумомъ 4, 10—12; с правдою с оумомъ своимъ 21; сь вардою и оумомъ своимъ 22—25, 13, 27. ¹ по томоу же обычаю во полнощи молитвоу дѣваше, и авге воскорѣ послушавъ молитвоу своего рава, отвсрѣзъ емоу оумъ и вшедъ во храминуо и отвсрѣзъ кѣнигы и сложи боуквы славенскы и начатъ весѣдоу писати сватгелскоу 16. ¹ Sic 2; вса 1, 3, 5, 6, 8, 9, 14, 19, 20; са 4, 7, 10—12, 15; ѱ 23, 24; om. 13, 22, 23, 25, 27. ² писмена² словеса 25, 27. ³ Nonnulli cod. растиславоу. ⁴ книги 25, 27.

⁷ O době vzniku hlaholice se názory různí, podle toho, přepočítávají-li se rok 6363 udaný Chrabrem podle počítání byzantského (tu vychází r. 855; jeho se přidržují E. Georgiev, *Kiril i Metodij* 99, I. Dujčev, *Váprosät za vizantijsko-slavjanskitе oтnošeniја* 241—267, P. Chr. Petrov, *Istoricheskite osnovy* 79 a V. Vavřínek, *Staroslověnské životy* 33) nebo podle počítání alexandrijského, kdy vychází rok 863 (F. Pastrnek, *Dějiny* 71). Formulace o okamžitěm vytvoření písma je nepochybně hagiografická stylisace a ke vzniku hlaholice bylo potřeba delšího času, cf. F. Grivec — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 201. Viz dále Chrabr, *O pismenech*, pozn. 7.

⁸ Jde více méně o regest listu císaře Michaela III., zachovaný jen v tomto pramenu. L. Havlík, *Constantine and Methodius* 31 a id., *Velká Morava* 210 n.

⁹ O významu získání vyšší (větší) hodnosti jako uznání Rostislavova postavení v rámci římského univerzu, L. Havlík, *O politických osudech* 114.

a mnoho jiných to hledali, nenalezli. Tak jak (to) mohu nalézt já?“ Filosof však řekl: „Jenže kdo může napsat řeč na vodě nebo si získat jméno kacíře?“ Odpověděl mu pak znovu císař s Bardou, svým strýcem: „Kdybys chtěl ty, tak ti (to) může dát Bůh, který dává všem, kteří prosí bez pochybností, a otvírá tlukoucím.“

Filosof pak šel a podle dřívějšího zvyku se oddal modlitbě i s jinými pomocníky. A brzy, hle, dal mu zjevení Bůh, který poslouchá modlitby svých služebníků; a tehdy složil písmena² a začal psát text evangelia: Na počátku bylo slovo a slovo bylo u Boha a Bůh byl slovo a tak dále.

Zaradoval se tedy císař a se svými rádci vzdal slávu Bohu. A vyslal jej s mnoha dary, napsav takto list Rostislavovi⁸: „Bůh, který chce, aby každý došel k poznání pravdy a usiloval o větší důstojenství⁹, uviděv tvou víru a snahu, učinil i nyní za našich let — zjeviv pro váš jazyk písmena — to, co se nestalo (už) dávno, leda za prvních let: abyste i vy byli připočtení k velkým národům

ЯЗЫКЪ, ЕГОЖЕ НЕ БѢ ДАНО БЫЛО, ТОКМО ВЪ ПЕРВАИ ЛѢТА, ДА И ВЫ ПРИЧТОТЕСА ВЕЛИЦѢХЪ ЯЗЫЦѢХЪ, ИЖЕ СЛАВАТЬ БОГА СВОИМЪ ЯЗЫКОМЪ. И ТО ТИ ПОСЛАХОМЪ ТОГО, ЕМОУЖЕ СЕ¹ БОГЪ НАВИ, МОУЖА ЧЕСТНА И БЛАГОВѢРНА, КНИЖНА СѢЛО И ФИЛОСОФА. И СЕ ПРИИМЪ ДАРЪ БОЛИИ, ЧЕСТНѢШИИ ПАЧЕ ВСЕГО ЗЛАТА И СРЕБРА, И КАМЕНЬЯ ДРАГАГО И БОГАТСТВА ПРХОДАЩАГО, И ПОИДИ С НИМЪ СПѢШНО ОУТВЕРДИТИ РѢЧЬ И ВСѢМЪ СРЪДЦЕМЪ ВЗИСАТИ БОГА И ОБЫЧАЮ СПАСЕНИЯ НЕ ОТРИНИ, НО ВСА ПОДВИГНИ НЕ ЛѢНИТИСА, НО ИТИСА ПО ИСТИННЫИИ ПОУТЬ, ДА И ТЫ, ПРИВЕДЪ А ПОДВИГОМЪ СВОИМЪ ВЪ БОЖИИ РАЗОУМЪ, ПРИМШИ МЪДОУ СВОЮ В ТОГО МѢСТО В СИИ ВѢКЪ И В БОУДОУЩИИ, ЗА ВСА ТЫ ДОУША, ХОТАЩАНА ВЪРОВАТИ ВЪ ХРИСТОСЪ БОГЪ НАШЪ, ОТЬ НЫНА И ДО КОНЧИНЫ, И ПАМАТЬ СВОЮ ОСТАВЛЯЯ ПРОЧИМЪ РОДОМЪ, ПОДОБНО КОСТАНИНОУ, ЦАРИЮ ВЕЛИКОМУ.

XV ДОШЕДЪШНО ЖЕ ЕМОУ МОРАВЫ²,

¹ Sic 2; вса 1; са 7, 15; om. 3, 6, 8—12, 14, 21; ² reliqui cod.

XV * МУРАВЕ 25.

¹⁰ Privilegium používání vlastního jazyka a písma v liturgii bylo výsadou, udělenou v této době již jen výjimečně. V lublaňském hlahol. breviáři je místo „velkým národům“ „prvním národům“, oslovení jsou Moravané a ne Rostislav, cf. F. Grivec — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 202.

¹¹ Konstantina.

¹² Tak překládá i J. Vašica slovo „řeč“, jiní překladatelé však jinak, srov. např. F. Grivec *rem*, T. Lehr-Splawiński *te sprawę* aj.

¹³ Konstantin Vel. byl vzorem křesťanského panovníka a patriarcha Fotios ho dával za příklad i bulharskému králi Bogorisovi-Michaelu, Migne, P. G., vol. 102, col. 660, F. Dvornik, *Les Slaves* 165.

XV

¹ F. Pastrnek, *Dějiny* 72, F. Dvornik, *Les Légendes* 229, F. Grivec. *Vitae* 84, id., *Konstantin u. Method* 68; Z. R. Dittlich, *Christianity* 106; V. Vavřínek, *ibid.* 34 a další předpokládají, že se tak stalo r. 863. F. Hýbl, *Slovanská liturgie* 8, J. Dekan, *Začiatky* 73, L. Havlík, *Byzantská mise* 111, id., *Constantine and Methodius* 45, id., *Velká Morava* 211 uvažují spíše o jaru roku 864. K tomuto datování by přispělo i to, že suchozemská cesta na Moravu (jinak bylo ovšem možné jet lodí do Benátek, resp. Grada či jiného jadranského přístavu nebo i některého černomořského přístavu na sever od Bulharska) přes Bulharsko byla volná až po christianizaci Bulharska z Byzance, k čemuž došlo podle H. Grégoire (*Byzantion* V, 1930, 340) po 3. září 863, resp. až počátkem roku 864, jak uvádějí A. Vaillant a M. Lascaris, *La date de la conversion des Bulgares*, *Rev. des ét. slaves* XIII, 1933, 5—15, *vid* dále pozn. 8.

ktelé slaví Boha svým jazykem.¹⁰ A tak jsme ti poslali toho, jemuž Bůh dal zjevení, může ctihodného a zbožného, velice vzdělaného a filosofa.¹¹ Nuže tedy, přijmi dar větší a úctyhodnější než všechno zlato a stříbro, drahé kamení i pomíjivé bohatství (a) snaž se společně s ním upevnit řeč¹² a z celého srdce hledat Boha. A nezanedbávej spásu obecnou, nýbrž pobízej všechny, ať nelení, ale nastoupí cestu pravdy, abys i ty, když je svým úsilím přivedeš k poznání Boha, přijal za to svou mzdu ve věku tomto i budoucím za všechny ty duše, které uvěří v Krista Boha našeho od nynějška až do skonání, zanechávaje tak svou památku dalším pokolením podobně jako veliký císař Konstantin.¹³“

с великою честью^b принять и ростиславъ^c, и собравъ оученики, вдасть а оучити^d. в скорѣ же са весь прѣловьный чинъ прѣложи^e, и наоучи а оутрени, и годинамъ, обѣднѣи, и вечерни, и навечерни, и таинѣи слоужбѣ^f. и отвѣрзопаса, по пророческому словеси, оуши глоухыхъ оуслышати книжнаа слова, и языкъ яснѣ въистъ оутривимъ. богъ же са възвесели о семъ вельми, и дьяволъ постыдѣса. растушоу же божию оученю, злыи завистники исперва, дьяволъ, не терпа сего добра, нъ вшедъ въ своя съсоуды, начатъ многы въздвизати, глагола имъ: не славится богъ о семъ. аще бо вы емоу сице оугодно было, не вы ли могли створити, да быша исперва писменныи пишуще въсѣды своя, славили бога? но три языки оубо есть токмо (избралъ^h), еврѣискъ, греческъ и латинскыиⁱ, имже достоинъ славою богоу въздана. вѣша же се глаголюще латиньстии и фражестии^j

jal jej Rostislav s velikou poctou,² a shromáždil učedníky, svěřil (mu) je na učení. Brzy pak byl přeložen veškerý církevní řád a naučil - je jitří i hodinkám. (mši)^{2a}, nešporám a kompletáři i obřadům mešním. I otevřely se podle slov prorokových uši hluchých, aby uslyšely slova knih, a jazyk koktavých zjasněl. Bůh pak se nad tím velice zaradoval a ďábel byl zahanben.

Když se však boží učení rozrůstalo, ďábel, odedávna zlý závistník, který nesnášel toto dobro, nýbrž vstoupil do svých nástrojů, začal mnohé popíchovat, říká jim: „Tímto (způsobem) se Bůh neslaví. Vždyť kdyby mu bylo vhod toto, cožpak by byl nemohl způsobit, aby slavili Boha od počátku (tak), že by zapisovali svá slova písmeny? Jenže (on) nepochybně vyvolil toliko tři jazyky, hebrejský, řecký a latinský, jimiž se slušívá Bohu slávu.“ Promlouvali pak takto latínští a franští arcikněží s kněžími a učedníky.³

^{b-b} přijali ego kniaziv: rostislavъ i svyatopolkъ vo svoji palati ego vovsedoša i velikouju čest' emou daja. onъ же совѣщалъся со князи, да быша емоу оученикѣ собрали, да впроучятъ имъ боуквы в наоученіе 16. ^c Nonnulli cod. rastislavъ. ^d прѣложъ (-и) reliqui cod.; add. na slovinskoe pismo 25. ^e oны же вскорѣ повелѣнное имъ сотвориша и совокоупиша младцовъ пядеснѣтъ, онъ же благослови ихъ и дасть имъ боуквы. овъи младци божию благодатию преснѣвахоу в наоученіи единѣ въ славенскомѣ, друзии же в греческомѣ, да вы разумѣли силоу книгы. и ихъ изоучи (...) 16. ^f oутренѣ i годинѣ i обѣднѣи i вечернѣи i навечерниці i таинѣи слоужбѣ 2, 7, 15, 17; оутрени, вечерни i навечерниці i таинѣи слоужбѣ 4, 10-12; оутрени, вечерни, навечерниці i таинѣи слоужбѣ 5, 6, 8, 9, 14; оутрениці, и в(е)чернѣ, и пов(е)черниці (па- 23) i таинѣи слоужбѣ 22-24, 13; ютѣни i годинамъ i вечерни i машинимъ служамъ 25. ^g add. и тамо остави и инии оучениа, граматикию и моусиню. прѣвысть тамо во моравѣ мѣснаницѣ четиредеснѣтъ и аѣи по пророческомъ словоу исполнилоа 16. ^h писмена 11, 21; писаниа 3, 5, 6, 8, 9, 14; писали 4, 10, 12. ⁱ om. № 1; sic reliqui cod. ^j om. 1, 3-6, 8-12, 21. ^k i прочѣстии 15; i съ прочими оучители 7; в спрочѣстии 17, 18; съпричѣстииці 22-24, 13.

² Cf. *Vita Const. cum transl.*, c. 7.

³ Latinské či v jiných rukopisech franské duchovní dělí pramen na archijereje (archipresbyteri — tak překládá F. Pastrnek, *Dějiny* 202, a F. Dvorník, *Les Légendes* 374), jereje a učedníky. Archijereji či archipresbytery, arcikněží představovali mezistupeň mezi biskupy a kněžími (jereji, popy). Měli v okruhu své působnosti právo světít kostely, jáhny, a rozhodovat man-

архирѣи съ иерѣи и оученици. и бравожеса с ними, яко давидъ съ иноплеменикы, книжными словесы повѣжан, нарече а трѣязычникы^k, яко пилатоу тако написавшоу на титлѣ господни. не токмо же се едино глаголахоу, но и иномоу вециню оучахоу, глаголюще: яко подѣ землею живоутъ чловѣци велетлави^l, и весь гадъ дьявола тваръ есть, и аще кто оубиеть змию, девати грѣхъ извоудеть того ради. аще чловѣка оубьеть кто, три мѣсаци да пиеть въ дрсанѣ чаши, а стекланѣ са не прикасасть. не вранахоу же жертвъ творити по нѣрвоу обьичаю ни женитвъ вецислєныхъ^m творити. все же се, яко терние посѣтъ, словеснымъ огнемъ попали, глагола: пророкоу глаголюцю о семъ: пожри богови жертвоу хвалѣ, и въздаждь вышнему молитвы твоа. жены же оуности твоа не отпусти. аще бо ю възненавидѣвъ отпустиши, не покрьеть нечестъⁿ похоти твоа, глаголетъ господъ вседержитель. и схранитса доухомъ вашимъ, и да не оставитъ кождо васъ жены оуности своа. и сихъ, ихже ненавиждѣхъ, твораств, яко богъ свѣдѣтельствова между тобою

A když s nimi bojoval⁴ jako David s cizinci, dobýváje vítězství slovy knih, nazval je trojjazyčníky, protože Pilát tak napsal na nadjpise (kříže) Páně.

Ale neprohlášovali jen tuto jednu (věc), nýbrž učili i jiným nehoráznostem, říkajíce, že pod zemí žijí lidé⁵ s velikými hlavami a že každý plaz je výtvorem ďáblovým a kdokoli zabije hada, zbaví se za to devíti hříchů. Jestliže někdo zabije člověka, nechť pije tři měsíce z dřevěné číše a nedotýká se skleněné. Nebránili pak v konání obětí podle dřívějšího obyčeje ani v uzavírání bezectných sňatků.⁶

To vše jako trní vysekal a sežehl ohněm slov, říká: „Prorok o tom praví: Obětuj Bohu obět chvály a vzdej své modlitby nejvyššímu. Ženu své mladosti pak nepropouštěj, neboť jestliže ji — když ji začneš nenávidět — propustíš, neskrýje hanebnost tvého chťíce, praví Pán všemohoucí. A: Ostříhejte ducha svého, ať žádný z vás neopustí ženu své mladosti. A tyto věci, které jsem nenáviděl, jste konali, takže Bůh byl svědkem mezi tebou a mezi ženou tvé mladosti, kterou jsi opustil; a ta (je) tvou pomocnicí a ženou tvé smlouvy.“ A v evangeliu (Pán) pravil:

Ps 49.14
Ma 2.15-16

Ma 2.14-16

^k на четыре язычници 10-12; на четыре азыки 4. ^l Sic reliqui cod.; велетлаоливи 1, 4, 12. ^m вѣсчѣстныхъ 22-24, 13. ⁿ Sic reliqui cod.; № 1 честь.

želské pře. Podle údaje pramene jich bylo na území Velké Moravy zřejmě více a představovali patrně organizaci archipresbyteriátů, cf. L. Havlík, *Velká Morava* 162n a V. Vavřínek, *Die Christianisierung* 25n; J. Vašica (*Na úsvitu* 38) a F. Grivec (*Constantinus et Methodius* 203) překládají biskupové, i když autor ŽK rozlišuje mezi episkopy a archijereji, sc. kap. XIV, XVI, XVII; že jde o archijereje potvrzuje znovu F. Dvorník, *Die Bedeutung* 18.

⁴ Po děvinském míru r. 864 (Ann. Fuld. ad a. 864), cf. F. Grivec — F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 203, L. Havlík, *Constantine and Methodius* 32.

⁵ Jde o zkomolené učení o tzv. antipodech, vycházející z antických představ o zemi jako kouli, zatlačované v raném středověku naivnějšími představami o zemi jako desce. Názor o kulatosti světa žil však v Anglii a Irsku, dostal se v 7.—8. stol. na pevninu a do Bavor, odkud byl přinesen na Moravu; k tomu I. Dujčev, *Un episodio* 90-96, F. Repp, *Deutsch-slavische Kulturbeziehungen* 18ln a id., *Zur Erklärung* 114-118; Z. R. Dittrich, *Christianity* 43-45; L. Havlík, *Velká Morava* 21ln.

⁶ Cf. F. Grivec — F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 203-204, pozn. 10-16.

и мѣжю женоу оуности твоѣна, **иже еси оставилъ, и та овѣщница твоя, и жѣна завѣта твоего, и въ евангеліи глагола: слышасте, ѿко речено естъ древнимъ: не створиши прелюбы.** азъ же глаголю вамъ, ѿко всакъ, иже възрїте на женоу похотѣти си, оуже прелюбы с нею срѣдцемъ своимъ створилъ естъ. и пакы: глаголю вамъ, ѿко иже поууститъ женоу свою, развѣ словеса любовѣнаго, творить ю прелюбы дѣяти, и иже поймѣтъ поуустенную отъ моружа, прелюбы дѣбеть. и апостолю рече: ѿже естъ

о-о и тако наоучивъ ихъ страхуу и законуу вожию и пакы матсн поути ко царсвоюуцемоу градуу. князи же го со великою честию опроваждахоу и даваха емоу много злата и срѣбра, онъ же не хоташе не токмо злата и срѣбра, ни иньнѣи вещи, положи въ евангелское слово и без пища, но токмо испросивъ грековъ плѣвнѣныхъ отъ овохъ дѣвѣть сотъ и отпусти ихъ, самъ же иде поуцѣмъ, радомуна со оученикии своими, да явить царєви и патриархоу о гылода трюда своего. но идущоу емоу поуцѣмъ, князь панонский коцлынакъ со своими воляры чѣсте емоу велию сотвори и возлюбьл велии книги словенския и наоучиса отъ него и вда до тридѣсѣть оучениковъ, и мимо провождѣ его и данис емоу много богатства, онъ же не хоташе. гдѣ же приходше ко цариградоу, тамо же емоу во срѣтєніе патриархъ со причомъ своимъ и со воляры сотворше. дошѣдъ до царя, велию чѣсте принѣтъ и сѣде на своемъ сѣдлащоу малое врѣмѣ, и пакы на благовѣстїе оутверждатсѣ на славенскїе страны. дошѣдъ же во свои градъ, аможе родивсѣ, оттоудоу во дальнѣи страны, даже до рыма 16.

⁷ Tak v rukopise; jinde však je text shodný s citátem z evangelia, viz ve variantách pozn. o-o.

⁸ Počítáno od první poloviny prosince r. 867 zpětně, bez pobytu v Panonii (podle *Conv. Bag. et Carant.*, c. 14, nemohli být v Blatensku déle než tři měsíce) a v Benátkách, který trval dohromady ne více než půl roku, odešli z Moravy počátkem léta nebo koncem jara r. 867, s čím není v rozporu ani *ZM*, kap. VI, udávající, že byli na Moravě dobu delší tři let. *Vita, Const. cum transl.*, c. 8 udává čtyři a půl roku, co se vzhledem k tomu, že údaj byl přejímán z *ZK* a Gauderikova vyprávění, považuje za chybu přepisu místo správného: tři a půl roku; F. Hýbl, *Slovanské liturgie*, 8. Nelze však vyloučit ani druhou možnost, tj. chybu kyriilského opisovače, který písmena hlábovice, udávající dobu 4 roky a 5 měsíců, mechanicky nahradil stejnými kyriilskými fonogramy, majícími však odlišnou číselnou platnost: 3 roky a 4 měsíce (= 40 měsíců). Tak by příchod mase spadal na samý počátek r. 863, cf. R. Jakobson, *Minor Native Sources* 48. To by sice souhlasilo s údajem *Vita Const. cum transl.*, ale odporuje údají *ZM* o době (málo) delší tři let. Cf. dále F. Grivec — F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 204.

⁹ Poněvadž autor životopisu nepraví, kde chtěli vysvětit své záky, kteří podle *Vita Const. cum transl.*, c. 8 byli hodni biskupské hodnosti, přichází v úvalu Cařihrad (tak F. Dvorník, *Les Légendes* 234, 248), proti čemuž se však — opráje se o P. Lavrova (*Kyrylo ta Metodij* 63) — postavil F. Grivec, *Vitae* 270—271), který hájí tezi, že šlo o Řím, podobně jako už F. Pastrnek, *Dějiny* 78. Podle E. Golubinského (*Sv. Konstantin i Metodij* 23—29) a I. Malyševského (*Sv. Kiril i Metodij* 140n) šlo o gradského patriarchu Vitala I. (854—873), obdrževšího sice pallium z Říma, ale nakloněného cařihradskému patriarchátu; podle V. Vavříneka a dalších (in: *Staroslověnské životy* 37) o profranského patriarchu akvilejského Teotmara (850—872), sídlícího v Čedadu a podřízeného Římu. F. Grivec — F. Tomšić, *ibid.* 205 uvažuje nověji o Akvileji. Cf. dále přehled u Z. R. Dittricha, *Christianity* 147—153 a *Život Metoděje V*, pozn. 15.

¹⁰ Kniže blatenský (podle Blaten- či Blatnogradu (urbs paludarum), Mosaburg u dn. Zalaváru), F. Grivec, *Slovenski knez Kocelj*, Ljubljana 1938; Z. R. Dittrich, *ibid.* 155—156.

Slyšeli jste, že bylo řečeno starým: nezizoložíš. Já však pravím vám, že každý, kdo pohlédne na ženu s žádostí, již s ní zizoložil svým srdcem. A dále: Pravím vám, že ten, kdo propustí svou ženu kromě příčiny zizoložství, nutí ji zizoložit, a ten, kdo pojme propuštěnou od muže, zizoloží. A apoštol řekl: Které dva lidi spojil Bůh, ti nechtě nejsou rozlučovány.⁷

вогъ съчталъ чловѣка, да не разлучастасѣ. и тако чстырѣдѣсѣть мѣсѣць створи въ моравѣ, и иде сватитѣ оученикъ своихъ. принѣтъ же и идущѣ коцелъ⁹, кнѣзь панонскъ⁸ и възлюбѣ велии словенскыи воукви⁸, и наоучиса имъ, и вѣдавъ до пѣтидѣсѣть оученикъ имъ, и великоу емоу чѣсте створи, мимо шроводи и не взѣтъ же ни отъ ростислава⁴, ни отъ коцела⁴ ни злата, ни срѣбра, ни инона вещи, положи же евангелское слово без пища, нѣ токмо плѣвнѣники испрошѣ отъ овоу дѣвѣть сотъ⁷, и отпусти на⁰.

XVI въ натѣхъ⁸ же бѣвъшоу емоу, собращасѣ на нѣ латиньстїи⁹ епископи и поповѣ и чернорисци⁸, ѿко врани на соколѣ, и въздвигоша триязычноу ересъ, глаголюще: (чловѣче, скажи намъ, ѿко ты еси нынѣ створилъ словѣномъ книги, и оучиши а, иже

A tak strávil na Moravě čtyřicet měsíců;⁸ i vydal se vysvětit své učedníky.⁹ Přijal je pak cestou Kocel, kníže panonský,¹⁰ a velmi si oblíbil slovanské písmo a naučil se mu. A světil mu na padesát učedníků, aby byli vyučeni, projevil mu velikou úctu a doprovodil ho dále.¹¹

Nevzal pak ani od Rostislava ani od Kocela zlato ani stříbro ani (žádou) jinou věc,¹² ale světil (jim) slovo evangelia bez zisku; vyžádal si však od obou jedině zajatce, (a to) devět set, propustil je (na svobodu).¹³

XVI Když pak byl v Benátkách,¹ sebrali se na něj latinští biskupové, kněží a mnši jako havrani na sokola a vyvolali trojjazyčné kacířství, říkajíce: „Človče, pověz nám, jak to, že tys nyní vytvořil Slovanům písmena a učíš jim, a nikdo jiný je nevnalezl dříve, ani apoštol ani římský papež

⁹ Коцелъ 4, 7, 10—12, 15, 21; костель 2; коцли (-ы) 22—24, 13; коцлынакъ 16; om. 3, 5, 6, 8, 9, 14. ⁸ поганскъ 1, 10, 11; паганскъ 4, 12; влатенскыи 2, 7, 15, 18; либерскъ 21. ⁸ книги 22—24, 13. ⁴ вт 3; к 5, 6, 8, 9, 14. ⁴ Nonnulli cod. РАСТИСЛАВА. ⁷ коцла (-а) reliqui cod. ⁷ десѣть сотъ 2, 3, 5, 6, 8, 9, 14, 19; ѿ с(ь)тъ 22—24, 13; поусти тысяча доухъ 21.

XVI * в натихъ 2, 7, 15, 17; въ натехъ 6, 14, 19, 20; въ натыхъ 3; натехъ 14; мнатѣхъ 11; и натѣхъ 12; въ нат' 5; въ натѣ же 8, 9; и на тѣхъ 4, 10; въ нятоу 21; въ венстїи 22—24, 13. ⁹ Om. 2, 4, 7, 11—13, 22—24. ⁸ черныци 3, 5, 6, 8, 9, 14.

¹¹ Poněvadž šlo o oblast solnčhradského arcibiskupství, nemohli Konstantin a Metoděj jako cizí duchovní zde působit bez svolení arcibiskupa déle než tři měsíce (*Conv. Bag. et Carant.*, c. 14), F. Grivec, *Vitae* 89.

¹² I když není vyloučen topický charakter odměny, odměna zlatými i stříbrnými předměty, jakož i jinými cennostmi byla v této době běžná.

¹³ Propuštění zajatců považuje V. Vavřínek, *Staroslověnské životy* 60, za topos, cf. J. Bujnoch, *Zwischen* 172.

XVI

¹ Pobyt v Benátkách spadá do podzimu r. 867. Benátky náležely pod jurisdikci gradského patriarchátu (*Dandolo Chron. VIII*, č. 14, pars 17), a to od doby Karla Vel., jak ukazuje potvrzení císaře Oty II. (MG Dipl. II, 84, č. 71). Dále viz *Johannis Chronicon Gradense*, MG SS VII, 46. O tom, že hranicí mezi aquilejským (Forumiuli) a gradským (benátským) patriarchátem byly staré hranice mezi Langobardy a Byzanci z doby papeže Řehoře II. (715—731) cf. Z. R. Dittrich, *Christianity* 157.

иѢСТЬ НИКТОЖЕ ИИЪ ПЕРВѢЕ ОБРѢЛЪ,
 НИ АПОСТОЛЪ, НИ РИМСЬСКИИ ПА-
 ПЕЖЬ⁴, НИ ФЕОЛОГЪ ГРИГОРИИ, НИ
 ИСРОНИМЪ, НИ АВРОУСТИИЪ⁵? МЫ ЖЕ
 ТРИ ЯЗЫКИ ТОКМО ВѢМЪ, ИМИЖЕ
 ДОСТОИТЬ ВЪ КНИГАХЪ СЛАВИТИ БОГА,
 СВРЪБИСКЫ, БЛИНЬСЬСКЫ, ЛАТИНЬ-
 СКА⁶. ОТВѢЩА ФИЛОСОФЪ К НИМЪ:
 НЕ ИДСТ ЛИ ДОЖДЬ ОТЪ БОГА РАВНО НА
 ВСА, ИЛИ СЛѢНЦЕ ТАКОЖЕ НЕ СИ-
 НАСТЪ ЛИ НА ВСА, НИ ЛИ ДЫХАЕМЪ НА
 АСРЪ РАВНО ВСИ? ТО КАКО ВЪ СА
 НЕ СТЫДИТЕ, ТРИ ЯЗЫКИ ТОКМО
 МНАЩЕ, А ПРОЧИМЪ ВСѢМЪ ЯЗЫКОМЪ
 И ПЛЕМЕННОМЪ СЛѢПЫМЪ ВЕЛАЩЕ
 БЫТИ И ГЛОУХЫМЪ? СКАЖИТЕ МИ,
 БОГА ТВОРАЩЕ НЕМОЩНА, ИАКО НЕ
 МОГОУЩА СВОЮ ДАТИ, ИЛИ ЗАВИСТ-
 ЛИВА, НЕ ХОТАЩА ДАТИ? МЫ ЖЕ
 МНОГЫ РОДЫ ЗНАЕМЪ, КНИГИ ОУМѢЮ-
 ЩА И БОГОУ СЛАВУ ВЪЗДАЮЩА
 СВОИМЪ ЯЗЫКОМЪ КОЖДО. ИАВѢ ЖЕ
 СОУТЬ СИ: ОРМЕНИИ⁷, ПЕРСИ, АВАЗЪГИ,
 ИВЕРИИ, СОУГДИ⁸, ГОТЬФИ, ОБРИ,
 ТОУРСИИ⁹, КОЗАРИ, АРАВЛАНИ, ЕГУЦ-
 ТАНИ, СОУРИ¹ И ИНИИ МНОЗИ. АЩЕ ЛИ
 НЕ ХОЩЕТЕ ОТЪ СИХЪ РАЗОУМѢТИ,
 ПОНЕ ОТЪ КНИГЪ ПОЗНАИТЕ СОУДИЮ.
 ДАВИДЪ БО ВОПИЩЕЪ ГЛАГОЛА: ПОИТЕ
 ГОСПОДЕВИ ВСА ЗЕМЛЯ. ПОИТЕ И
 ВЪЗВЕСЕЛИТЕСА, И ВЪСПОИТЕ. И ДРОУ-
 ГО АКО: ВСА ЗЕМЛЯ ДА ПОКЛОНИТСА,
 И ДА ПОШТЕ ТБѢ, ДА ПОЮТЬ ЖЕ ИМЕНИ
 ТВОСМОУ, ВЫШНИИ. И ПАКЪ: ХВАЛИТЕ
 БОГА ВСИ ЯЗЫЦИ, ПОХВАЛИТЕ ЕГО
 ВСИ ЛЮДИ. И: ВСАКО ДЫХАНІЕ ДА
 ХВАЛИТЬ ГОСПОДА. ВЪ СЪАГГЕЛИИ ЖЕ

ани Řehoř Bohoslovec? ani Jeroným
 ani Augustin? My však víme jenom
 o třech jazycích, jimiž se sluší slavit
 Boha v knihách: hebrejsky, řecky
 a latinsky.“

Odpověděl jim Filosof: „Cožpak ne-
 padá déšť od Boha stejně na všechny?
 Nebo nesvíti slunce rovněž na všechny,
 ani (snad) nedýcháme na vzduchu
 všichni stejně? Tak jak to, že vy se
 nestydíte brát v úvahu jen tři jazyky,
 ale všem ostatním národům a kmenům
 přikazovat, aby byly slepé a hluché?
 Povězte mi, (to) děláte Boha bezmoc-
 ného, jako by toto dát nemohl, nebo
 závistivého, jako by dát nechtěl? My
 však známe mnoho národů, které
 ovládají umění písma a vzdávají Bohu
 slávu každý svým jazykem. (Jak) zná-
 mo, jsou (to) Tito: Arméni, Peršané,
 Abasgové, Iberi, Sugdové, Góti, Avaři,
 Tursi, Chazaři, Arabové, Egyptané,
 Syřani a mnoho jiných.“

Jestliže však nechcete porozumět na
 základě tohoto, poznejte aspoň roz-
 souzení z knih. David přece volá, říka:
 Pějte Pánu všechny země, pějte Pánu
 píseň novou. A ještě: Zvolejte k Pánu
 všechny země. Pějte a veselte se a zazpí-
 vejte. A jinde: Celá země ať se pokloní
 a ať ti zpívá, ať zpívají tvému jménu,
 nejvyšší. A ještě: Chvalte Boha, všechny
 národy, velejte ho, všichni lidé, a vše,
 co dýchá, ať chválí Pána.

V evangeliu pak se praví: Kolik-

⁴ папа 3, 19, 20. ⁵ в Іп № 1 еггоге авроустимъ. ⁶ сврѣбскѣ (-и 7), блинѣсскѣ, латинѣсскѣ 2, 7, 15, 17, 18; сврѣа, блинѣи, латѣни 3, 19, 20; сврѣи, блинѣи, латѣни 23. ⁷ Nonnulli cod. армени. ⁸ гоугди 1. ⁹ тоурци 2, 7, 15. ¹ Sic 1—4, 6, 7, 9—12, 15; руси 5, 8.

² Většina rukopisů má „bogoslovъ (feologъ) Grigorij“, což byl Řehoř z Nazianzu. Čtyři rukopisy mají „dialog“ Gr. (a stejně i prology), což by znamenalo Řehoř Dialog, tj. papež Řehoř Veliký, F. Grivec, *Vitae* 90 a J. Vašica, *Na úsvitu* 248.

³ Abasgové jsou Abcházcí, Iberové Gruzínci, Sugdové snad Alani a Tursy považuje F. Dvorník, *Les Légendes* 207—209 za Maďary. Podle F. Grivce — F. Tomšiče, *Constantinus et Methodius* 205 to však neznamená, že všechny uvedené národy měly vlastní liturgii. V Persii byla chaldejská, Abcházcí měli společnou liturgii s Gruzínci a v Sugdei žilo mnoho Arměně.

ГЛАГОЛЕТЪ: СЛИКО ЖЕ ЕСТЬ ПРИПАЛО
 ИХЪ, ДАСТЬ ИМЪ ОБЛАСТЬ, ДА ЧАДА
 БОЖИНА БОУДОУТЬ. И ПАКЪ ТОИЖС:
 НЕ О СИХЪ БО ВЪПРАШАЮ^к ТОКМО,
 ИЛИ О ВѢРОВАВШИХЪ СЛОВОМЪ ИХЪ
 В МА, ДА ВСИ ЕДИНО БОУДОУТЬ,
 ИАКОЖЕ И ТЫ, ОТЕЦ, ВО МИ, И АЗЪ
 В ТОБѢ. МАТФЕИ БО РЕЧЕ: ДАНА МИ
 ЕСТЬ ВСАКА ВЛАСТЬ НА НЕБЕСИ И НА
 ЗЕМЛИ. ШЕДШЕ ОУБО НАОУЧИТЕ ВСА
 ЯЗЫКИ, КРѢСТАЩЕ Я ВО ИМА ОТА
 И СЫНА И СВАТАГО ДОУХА, ОУЧАЩЕ
 А ХРАНИТИ ВСА, СЛИКО ЗАПОВѢДАХЪ
 ВАМЪ, И СЕ АЗЪ С ВАМИ БСМЪ ВО ВСА
 ДЪНИ ДО СКОНЧАНИЯ ВѢКА, АМИНЬ.
 И МАРКЪ ПАКЪ ГЛАГОЛЕТЪ: ШЕДШЕ
 ВЪ ВСЕ МИРЪ, ПРОПОВѢДИТЕ ЕУАГ-
 ГЕЛИЕ ВСЕИ ТВАРИ: ВѢРОВАВШИ И
 КРѢЩЕСА, СПАСЕТЬСА, А НЕ ВѢРО-
 ВАВШИИ ОСОУДИТСА. ЗНАМЕННА ЖЕ
 ВѢРОВАВШИИХЪ ПОИДОУТЬ СИ: ИМГ-
 НЕМЪ МОИМЪ БѢСЫ ИЖДЕНОУТЬ,
 ЯЗЫКИ ВЪЗГЛАГОЛЮТЬ НОВЫ. ГЛА-
 ГОЛЕМЪ ТОЖЕ И КЪ ВАМЪ: ГОРЕ ВАМЪ,
 КНИГЪЧИИ, ФАРИСѢИ ЛИЦЕМЪРИИ,
 ИАКО ЗАТВАРАТЕ ЦАРСТВО НЕБЕСНОЕ
 ПРѢДЪ ЧЛОВѢКИ, ВЫ БО НЕ ВХОДИТЕ,
 И ХОТАЩИХЪ ВНИТИ НЕ ОСТАВЛАТЕ.
 И ПАКЪ: ГОРЕ ВАМЪ, КНИГЪЧИИ, ИАКО
 ВЗАСТЕ КЛЮЧЪ РАЗОУМѢНІА, САМИ НЕ
 ВХОДИТЕ, И ХОТАЩИМЪ ВЪНИТИ
 ВЪЗВРАНИТЕ. КЪ КОРЕНЬОМЪ ЖЕ
 ДАВЕЛЬ РЕЧЕ: ХОЩОУ, ДА ВСИ ЯЗЫКИ
 ГЛАГОЛЕТЕ, ПАЧЕ ЖЕ ДА ПРОРИЩАТЕ.
 БОЛИИ ОУБО ПРОРИЩАИИ, НЕЖЕЛИ
 ГЛАГОЛА ЯЗЫКИ, РАЗВѢ АЩЕ НЕ
 СКАЗАТЬ, ДА ЦРЪКВИ СЪЗДАНИЕ ПРИ-
 МЕТЬ. НЫНѢ ЖЕ, БРАТЕ, АЩЕ ПРИДОУ
 КЪ ВАМЪ, ЯЗЫКИ ГЛАГОЛА, КОЮ
 ВАМЪ, ПОЛЬСОО СЪТВОРИЮ, АЩЕ ВАМЪ
 НЕ ВЪЗЪГЛАГОЛОУ ИЛИ ОТКРОВЕНІЕМЪ
 ИЛИ РАЗОУМОМЪ, ИЛИ ПРОРОЧЬ-
 СТВОМЪ, ИЛИ ОУЧЕНІЕМЪ? ОБАЧЕ ВЪЗЪ-
 ДОУШНАНА¹ ГЛАСЪ ДАЮЩА, АЩЕ ЛИ
 НИЩАЛИ, АЩЕ ЛИ ГОУСЛИ, АЩЕ ЛИ

koli jich přijalo (jej), dal jim moc,
 aby se stali dětmi božími. A ještě
 týž (evangelista): Nejen za tyto se J 17.20—21
 totiž přimlouvám, ale i za ty, kteří
 ve mne uvěří skrze jejich slovo, aby
 byli všichni jedno, stejně jako i ty,
 otče, ve mně a já v tobě. Matouš
 přece řekl: Dána je mi všeliká moc
 na nebi i na zemi. Jděte tedy (a) učte
 všechny národy, křtíce je ve jménu
 otce i syna a svatého ducha (a) učíce
 je zachovávat všechno, cokoli jsem vám
 přikázal. A aj, já jsem s vámi po
 všechny dny až do skonání věku.
 Amen. A Marek praví rovněž: Jděte
 do celého světa (a) hlásejte evangelium
 všemu tvorstvu. Ten, kdo uvěří a pokřtí
 se, bude spasen, ale ten, kdo ne-
 uvěří, bude ztracen. A pro ty, kteří
 uvěří, přijdou tato znamení: v mém
 jménu vyženou běsy, budou mluvit
 jazyky novými. Pravíme rovněž i vám:
 Běda vám, zákoníci, farizeové lícoměrní,
 že zavíráte království nebeské před
 lidmi, neboť vy nevcházíte a ty, kteří
 chtějí vejít, (vstoupit) nenecháváte. Me 23.13—20
 A ještě: Běda vám, zákoníci, že jste
 vzali klíč poznání. Sami jste nevešli
 a těm, kteří chtěli vejít, jste zabránili. L 11.52

A ke Korintským Pavel řekl: Chci,
 abyste všichni mluvili jazyky a víc,
 abyste prorokovali. Větší je zajisté ten,
 kdo prorokuje, než ten, kdo mluví
 jazyky, pokud by (to ovšem) nevyložil,
 aby se církev poučila. Nyní však,
 bratři, jestliže k vám přijdu, mluvě
 jazyky, jaký užitek vám přinesu, ne-
 budu-li k vám mluvit ve zjevení nebo
 v poznání nebo v prorocství nebo
 v naučení? Avšak jestliže bezduché
 (předměty), vydávající hlas — ať (jsou
 to) píšťala nebo housle —, nevyjádří
 rozdíl zvukem, jak se pozná to, co se
 10 14.5—40

^к Sic 4, 10—12; въпрашаа 1; молю (прошоу) reliqui cod. ¹ Sic reliqui cod.; № 1 възъдоушенъ.

РАЗНЬСТВА ГЛАСОМЪ НЕ ДАСТЕ, КАКО РАЗОУМЬТЕСА СОПОМОГЪ ИЛИ ГОУДОМОСЪ? ИВО АЩЕ БЕЗВЬСТЕНЪ ГЛАСЪ ДАСТЕ ТРОУВА, КТО ОУГОТОВЛАСА НА БРАНЬ? ТАКО И ВЫ НЬЗЫКОМЪ АЩЕ НЕРАЗОУМНА СЛОВЕСА ДАСТЕ, КАКО РАЗОУМНО ВОУДЕТЬ ГЛАГОЛЕМОСЪ? ВОУДЕТЕ^m БО ВЪ АСРЬ ГЛАГОЛЮЩЕ. ТОЛИКЪ ОУВО, АЩЕ СА КЛЮЧИТЬ, РОДЪ ГЛАСНЫХЪ ВЪ ВСЕМЪ МИРЬ, И НИ ЕДИНЪ ЖЕ ИХЪ БЕЗЪГЛАСЕНЪ. АЩЕ ОУВО НЕ ВЪМЪ СИЛЫ ГЛАСОУ, ТО ВОУДОУⁿ ГЛАГОЛЮЩОУ МИ^o ВАРВАРЪ И ГЛАГОЛАИ МНЬ ВАРВАРЪ. ТАКО И ВЫ, ПОНЕЖЕ РЕВНИТЕЛИ ЕСТЕ ДОУХОВНЫМЪ, КЪ СЪЗДАНИЮ ЦРЪКВИ ПРОСИТЕ, ДА ВЫ ИЗБЫВАЕСТЬ. ТЪМ ЖЕ, ГЛАГОЛАИ НЬЗЫКОМЪ, МОЛИТВО, ДА СКАЖΟΥТЬ ТИ. АЩЕ БО МОЛИТВОУ ДЪА НЬЗЫКОМЪ, ТО ДОУХЪ МОИ МОЛИТСА, А ОУМЪ МОИ БЕС ПЛОДА ЕСТЬ. ЧТО ОУВО ЕСТЬ: ПОМОЛЮСА ДОУХОМЪ, ПОМОЛЮСА И ОУМОМЪ, ПОЮ ДОУХОМЪ, ПОЮ ЖЕ И ОУМОМЪ? АЩЕ БЛАГОСЛОВИШИ ДОУХОМЪ, ИСПЛЪНАИИ МЪСТО НЕРАЗОУМНАГО, КАКО РЕЧЕТЕ, АМИНЬ ПО ТВОСИ ХВАЛЪ? ПОНЕЖЕ НЕ ВЪСТЬ, ЧТО ГЛАГОЛЕСИ. ТЫ ОУВО ДОВРЪ ХВАЛИШИ, НО ДРОУГЫИ НЕ СИЖДЕТСА. ХВАЛЮ БОГА МОРО ОТЪ ВСЪХЪ ВАСЪ ПАЧЕ ЖЕ НЬЗЫКИ ГЛАГОЛА. БО ВЪ ЦРЪКВИ ХОЩОУ ПАТЬ СЛОВЕСЪ ОУМОМЪ СВОИМЪ ГЛАГОЛАТИ, ДА ИНЫ НАОУЧЮ, А НЕ ЕЖЕ ТМОУ СЛОВЕСЪ НЬЗЫКОМЪ. БРАТИЕ, НЕ ДЪТИ БЫВАИТЕ ОУМЫ, НО ЗЛОВОЮ МЛАДЕНЬСТВОУИТЕ, ОУМЫ ЖЕ СЪВРЪШЕНИ ВОУДИТЕ. ВЪ ЗАКОНЪ ЖЕ ВЪСТЕ, ПИШЕТЕ, ЯКО ИНОНЬЗЫЧНИКЪ И ОУСТНАМИ ИНЪМИ ВЪЗГЛАГОЛЮТЬ ЛЮДЕМЪ СЛЪТЪ, И ТАКО НЕ ПОСЛОУШАЮТЪ МЕНЕ, ГЛАГОЛЕТЪ ГОСПОДЬ. ТЪМ ЖЕ НЬЗЫЦИ ВЪ ЗНАМЕНЕ (НЕ ВЪРНЫМЪ, НО) НЕВЪРНЫМЪ

^m Sic 2, 3, 22—24; воудеть 1, 4, 7, 8, 10—13, 15. ⁿ In № 1 егготе воудоуть. ^o In № 1 егготе гл(агол)иуща оуми; глаголющоу ми оуми 4, 10—12; глаголющоу ми 5; глаголющемоу ми 2, 7, 15; глаголемьи 3, 6, 8, 9, 14; гл(агол)иущемоу ми 22—24, 13; то воудоу подовенъ слышашемоу варвара гл(агол)иущаго ми въ варварски 20.

пискá, nebo to, co se hude? A tedy vydá-li trouba zvuk nejistý, kdo se bude hotovit k boji? Tak i vy, jestliže vydáte jazykem slova nesrozumitelná, jak se stane pochopitelným to, co se říká? Vždyť budete mluvit do vzduchu. Tak mnoho tedy — chcete-li — (je) druhú zvukú na celém světě, a žádný z nich (není) bezhlasy. Jestliže tedy neznám moc hlasu, tak budu tomu, kdo ke mně mluví, cizincem a cizincem (bude) i ten, kdo mluví ke mně. Stejně i vy, poněvadž jste horliví zastánci věcí duchovních, prostě, ať (jich) máte hojnost k zbudování církve. Pročež ten, kdo mluví jazykem, (ať) se modlí, aby mohl podat výklad. Neboť konám-li modlitbu jazykem, pak duch můj se modlí, ale má mysl je bez užtku. Co tedy jest? Pomodím se duchem, pomodím se i myslí. Zpívat budu duchem, zpívat pak budu i myslí. Kdybys blahorečil duchem, jak ten, kdo zaujímá místo nevědomého, řekne po tvé chvále amen? Vždyť neví, co pravíš. Ty jistě chválíš dobře, jenže ten druhý se nevzdělává. Chválím Boha svého, že více než vy všichni mluvím jazyky. Ale ve sboru chci (raději) pronést pět slov svým rozumem, abych poučil jiné, než deset tisíc slov jazykem. Bratří, nebuďte děti rozumem, ale buďte mladičci zlobou, rozumem však buďte dokonalí. V zákoně pak, (jak) víte, je psáno: Skrze cizí jazyky a jiná ústa promlouvati budou (k) lidem těmto a (ani) tak mne neposlechnou, praví Hospodin. Pročež jazyky jsou znamením ne těm, kteří věří, nýbrž nevěřícím, kdežto prorocství ne těm, kteří nevěří, nýbrž věřícím. Vždyť sejde-li se celá církev dohromady a všichni budou mluvit jazyky a vejde nepo-

соуть, и пророцество не невѣр-нымъ, но вѣроующимъ: аще бо съидетса црѣкви вса вѣкоутѣ, и вѣси глаголють нзъики, вѣи-детъ же неразоумивъ, или невѣ-ренъ, не речет ли, како слѣ са дѣте? аще ли вѣси пророцествоу-ють, вѣидеть же инъ невѣренъ, или неразоумивъ, обличаетса предъ всѣми, вѣстазастса отъ всѣхъ. и тайнаа срѣдца его навѣ бываестъ, и тако падъ ницѣ и поклонитса богоу, повѣдаа, яко вѣ истиноу богъ вѣ васъ естъ. что оуво естъ, братіе? егда съходитса, коиждо васъ псаломъ имать^p, оученіе имать, явленіе имать, нзъикъ имать. сказаніе имать, вса же къ създанию да бывають. аще ли кто нзъикоу глаголетъ, по двѣма или сѣло по тремъ, и по части, единъ (да)^q сказаетъ. аще ли не воудетъ глагольщика, да молчитъ вѣ црѣкви, себѣ да глаголетъ и богоу. прочинъ^r же два или три да глаголють, а друуги да ска-зають. аще ли иномоу навитса сѣдашоу, прѣвыи да молчитъ. мо-гоуть бо по единомуу вѣси про-рочествовати, да вси оучатса и вѣси оутѣшаютьса. и вѣси пророци^s пророкомъ повиноуютса. нѣсть во нестроению (богъ)^t, но мироу^u. господна бо заповѣдь естъ. аще кто не разоумѣетъ, (да неразоумѣ-васть^v). тѣм же, братіе, ревнуйте прорицанию, и не враните глаго-лати азъики. вса же благовѣрно

^p Sic reliqui cod.; № 1 имате 18. ^q Sic reliqui cod. ^r пророци reliqui cod. ^s доуси про-рочств(и) reliqui cod. ^t Sic reliqui cod. ^u Яко въ всѣхъ пр(ѣ)р(ѣ)вахъ с(в)ѣтъхъ, жены вапе да млъчеть, не велитъ бо се имъ гл(агол)ати, нѣ да повиноуютса, якоже и законъ гл(агол)иеть. аще ли чесоу наоучитисе хотеть, въ домохъ своихъ моуже да вѣпрашють: срамно бо естъ) женѣ вѣ пр(ѣ)р(ѣ)ви гл(агол)ати. или отъ васъ слово в(о)жіе изыде? или вѣ васъ единѣхъ оврѣтесе? и аще кто мнитсе прор(о)къъ быти, или д(оу)ховнъ, да разоумѣетъ, еже пишюу вамъ, яко 22—24, 13. ^v Add. 22—24, 13, 16; да оучитса и разоумѣетъ 2, 7, 15.

učený nebo nevěřící, zdaleka neřekne, že blázníte? Jestliže však všichni budou prorokovat a vejde jiný nevěřící nebo nepoučený, odhalí se přede všemi, ode všech bude odsuzován a tajemství jeho srdce se stane zjevným. A tak padne tvář k zemi, pokloní se Bohu (a) vyzná, že mezi vámi je jistě Bůh. Co (to) tedy znamená, bratří? Když se scházíte, každý z vás má žalm, má učení, má zjevení, má jazyk, má výklad; všechno nechť je ke vzdělání. Jestliže někdo mluví jazykem, (ať se to děje) po dvou nebo nejvýše po třech a postupně; jeden ať podává výklad. Jestliže se nevyškytne vykladač, nechť ve shromáždění mlčí (a) promlouvá (k) sobě a Bohu. Dva nebo tři proroci pak nechť mluví a druzí nechť podávají výklad. Jestliže jinému sedícímu je dáno zjevení, ať první mlčí. Mohou totiž prorokovat jeden po druhém všichni, aby se všichni poučili a utěšili. A duchové proroctví jsou podřízeni prorokům, neboť Bůh není (Bohem) různic, ale míru.⁴ (To) je totiž přikázání Hospodinovo. Jestliže někdo nechápe, ať nechápe. Proto, bratří, horlivě usilujte o prorokování a nebraňte mluvit jazyky. Všechno nechť se děje náležitě a podle řádu. A ještě praví: Každý jazyk (ať) vyznává, že Ježíš Kristus (je) Pánem v slávě Boha otce. Amen.“

⁴ V rukopisech 1—12, 14, 15 chybí text veršů 33—37; viz ve variantách esl. textu pozn. u

И ПО ЧИНОУ ДА БЫВАЮТЬ. И ПАКЫ
ГЛАГОЛЕТЬ: ВСАКЪ АЗЫКЪ ПСЛОВѢСТЬ,
ѢКО ГОСПОДЬ ІУСОУСЪ ХРИСТОСЪ
ВЪ СЛАВОУ БОГОУ ОЦОУ. АМИНЬ.
Ph 2.11 СИМИ ЖЕ СЛОВЕСЫ И ННѢМИ БОЛШИУ
ПОСАМЛЪ А ОСТАВИ.

XVII ОУВѢДѢВЪ ЖЕ РИМСКЫИ ПА-
ПЕЖЬ,^b ПОСЛА ПО НЕГО.^a И ДОШЕДШОУ
ЕМОУ РИМА, ИЗИДЕ САМЪ АПОСТОЛѢЦЪ^c
АНДРИАНЪ ПРОТИВОУ ЕМОУ СО ВСѢМИ
ГРАЖДАНЫ И СВѢЩА НЕСОУЩЕ, ОУВѢ-
ДѢВШЕ, ѢКО НЕСЕТЬ МОЩИ СВАТАГО
КЛИМЕНТА, МОУЧЕНИКА И ПАПЕЖА^d
РИМСКАГО. И ТОГДА БОГЪ ЧЮДЕСА
НАЧА ТВОРИТИ. ОСЛАВЛЕНЪ ЖЕ ЧЛО-
ВѢКЪ ТОУ ИСПѢЛѢ, А ИНИИ МНОСИ
РАЗЛИЧНЫХЪ НЕДОУГЪ ИЗВЫША, ТА-
КОЖДЕ И ПЛѢННИЦИ^e ПЛѢННИХЪ А,
НАРЕКШЕ ПАМАТЬ СВАТАГО КЛИМЕНТА,
ИЗВЫША^e. ПРИИМ ЖЕ ПАПЕЖЬ^f КНИГИ
СЛОВѢНСКЫА, ОСВАТИ И ПОЛОЖИ А
ВЪ ЦРЪКВИ СВАТЫА МАРИА, ѢКЪ СА
НАРИЦАСТЬ ФАТНЬ^f, ПѢША ЖЕ С НИМИ

^v № 1 вольше.

XVII. ^{a-a} и ОУВѢДѢВЪ АНДРИАНЪ, РИМСКИЙ ПАПА, МОЛЕНІЕ ПОСЛА ЧЕСТНЫМИ МУЖИИ И ФИ-
ЛОСОФИ, ДАВЫ ДОШЕЛЪ В РИМѢ. И БГДА ДОИДОША ПОСЛАНЫИИ ПАПОУ, МОЛИША ЕГО, ОНЪ
ЖЕ ПРЕКЛОНИСА КО МОЛЕНІЮ 16. ^b ПАПА 6, 8, 9, 14, 19, 20. ^c АПОСТОЛѢЦЪ 3, 5, 6, 8, 9,
19, 20; АПОСТОЛѢЦЪ И ПАПА 16. ^d ПАПЫ 3, 5, 6, 8, 9, 14, 19, 20. ^{e-e} ДА (ОП. 13) ѢКОЖЕ
И ПЛѢННИЦИ ХРИСТА НАРЕКОШЕ (НАРЕКШЕ 13) И С(ВЕТА)ГО КЛИМЕНТА, ПЛѢННИХЪ РОУКЪ
АБИЕ (ОП. 13) ИЗВАВИШЕСЕ 22, 13; ДА ѢКО ЖЕ ПЛѢННИЦИ ПЛѢННИИ ХРИСТА НАРЕКШЕ И СВЕ-
ТАГО КЛИМЕНТА ИЗВЫШЕ 23. ^f Sic 3, 5, 6, 8, 9, 14, 19; ФАТНЬ 1, 4, 10—12; ФАТАНЪ 2, 7, 15,
17, 18; ФАТНИ 21; ФОТИДА 22—24, 13. ^g ПАПА 3, 6, 9, 14, 19, 20.

⁵ O této disputaci cf. J. Bujnoch, *Zwischen* 172 a Z. R. Dittrich, ibid. 158—160, dále V. Vavřínek, *Staroslověnské životy* 76n.

XVII

¹ Mikuláš I. (858—867). Pozvání „litteris apostolicis“ (Vita cum transl., c. 8) spadá do doby před 13. listopadem 867; o motivech L. Havlík, *Byzantská mise* 114 a Z. R. Dittrich, *Christianity* 160—162.

² F. Grivec—F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 208 se domnívají, že to bylo v souvislosti s jejich činností na Moravě a v Panonii.

³ Hadrián II. (867—872), který nastoupil 14. prosince 867. Z. R. Dittrich, ibid. 163 předpokládá, že Konstantin a Metoděj dorazili do Říma v první polovině ledna 868. Označení apo-
stolik (cf. F. Grivec—F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 212, pozn. 15) je užíváno v okruhu
moravské literární školy jen pro vládnoucího papeže, cf. ŽM VI, pozn. 1.

⁴ Cf. kap. VIII, pozn. 10.

⁵ V l. 867—868 existoval podle F. Grivce (ibid. 209) staroslověnský misál (sakramentář) římského ritu, jehož části jsou obsaženy v Kyjev. listech. O dalších knihách cf. kap. XV.

⁶ Lat. Ad Praesepe, dnešní Santa Maria Maggiore.

Těmito slovy a mnoha jinými je zahbil (a) opustil.⁵

XVII Dovědév se (o něm) římský papež,¹ poslal pro něho.² A když dorazil do Říma, vyšel mu naproti sám papež Hadrián³ se všemi měšťany a nesli svíce, protože se dověděli, že přináší ostatky svatého Klimenta, mučedníka a papeže římského.⁴ A tu Bůh začal konat zázraky. Člověk raněný mrtvicí se zde uzdravil a mnoho jiných se zbavilo rozličných neduhů a rovněž i zajatci, když vzývali památku svatého Klimenta, zbavili se těch, kteří je zajali.

Papež pak přijav slovanské knihy,⁵ posvětil je a uložil v chrámu svatě Marie, který se nazývá Fatné.⁶ Pěli pak nad nimi liturgii: A potom papež

ЛИТОУРГИЮ. И ПО СЕМЪ ПОВЕЛѢ ПА-
ПЕЖЬ^a ДВѢМА ЕПИСКОПОМА, ФОРМО-
СОУ^b И ГОНДРИХОУ^c, СВАТИТИ СЛО-
ВѢНСКЫА^k ОУЧЕНИКЫ. И ѢКО А
СВАТИША, ТОГДА ПѢША ЛИТОУРГИЮ
ВЪ ЦРЪКВИ СВАТАГО ПЕТРА СЛОВѢНС-
СКИМЪ НАСЬКОМЪ^l, И ВЪ ДРУУГЫИ
ДЕНЬ ПѢША ВЪ ЦРЪКВИ СВАТЫА
ПЕТРОНИЛЫ^m И ВЪ ТРЕТИИ ДЕНЬ ПѢША
ВЪ ЦРЪКВИ СВАТАГО АНДРЕА, И ОТТОУ-
ДОУ ПАКЫ ОУ ВЕЛИКАГО ОУЧИТЕЛА
НАЗЫЧСКАГО, ПАВЛА АПОСТОЛА, ВЪ
ЦРЪКВИ ВЪ НОЩИ ПѢША СВАТОУЮ
ЛИТОУРГИЮ СЛОВѢНСКЫ НАДЪ СВА-
ТЫМЪ ГРОВОМЪⁿ, ИМѢЮЩЕ НА ПО-
МОЩЬ АРСЕНІА ЕПИСКОПА, ЕДИНОГО
СОУЦА ОТЪ СЕДМИ ЕПИСКОПЪ, И^o АНА-
СТАСІА ВІВЛОТЕКАРА^o. ФИЛОСОФЪ ЖЕ
СЪ СВОИМИ ОУЧЕНИКЫ НЕ ПРЕСТААШЕ
ДОСТОЙНОУЮ ХВАЛОУ ВОГОУ ВЪЗДАА
О СЕМЪ. РИМЛАНЕ ЖЕ НЕ ПРЕСТААХОУ
ИДОУЩЕ КЪ НЕМОУ, ВЪПРАШАЮЩЕ
ЕГО О ВСЕМЪ, И СКАЗАНИЕ СОУГОВЪ

přikázal dvěma biskupům, Formo-
sovi a Gauderikovi,⁷ aby vysvětlili slo-
vanské učedníky.⁸ A jakmile je vysvě-
tili, tehdy pěli liturgii v chrámu sva-
tého Petra slovanským jazykem. A dru-
hého dne pěli v chrámu svatě Petronily⁹
a třetího dne pěli v chrámu svatého
Ondřeje¹⁰ a poté ještě u velikého učitele
národů apoštola Pavla¹¹ pěli v chrámu
v noci svatou liturgii slovansky nad
svatým hrobem, majíce na pomoc
biskupa Arsenia,¹² jednoho ze sedmi
biskupů, a Anastasia bibliotékaře.¹³
Filosof pak se svými učedníky nepřes-
tával za to vzdávat Bohu náležitý dík.

Římané pak neustále k němu při-
cházelí,¹⁴ tážíce se ho na všechno, a při-
jímali od něho dvojí i trojí vysvětlení.

^a ПАПА 3, 5, 6, 9, 13, 22—24. ^b ФОРМОСОУ 2, 5—9, 14, 19, 20; ФОРМУОУСОУ 4, 12; ФАРМО-
УСОУ 10; ФОРМУОУСОУ 11; ФИРСОУСОУ 22—24, 13. ^c Sic 2, 7, 15; ГОНРДИХОУ 1, 5, 6, 8,
9; ГОДРИХОУ 3, 14; ГОРДИХОУ 4, 10—12; ГОИДРОУХМО 22; ГОИДРОУХМОУ 13; ГОИДРОУХОУ
23. ^k РОУСКЫА 3, 5, 6, 8, 9, 14, 19, 20. ^l РОУСКЫ 3, 5, 6, 8, 9, 14, 19, 20. ^m ПЕТРОНИДЫ
2, 7, 15, 17, 18; ПЕТРОНИДИ 22, —Ы 13. ⁿ Add. СВАТАГО АПОСТОЛА ВДѢНІЕ И ЛИТОУРГИЮ НАДЪ
СВАТЫМЪ ГРОВОМЪ 16; ОБНОЩЕ ПѢВШЕ СЛОВЕНЬСКИ И СЛЮЖБОУ ПѢША 4, 10—12; ПѢВШЕ
ЛИТОУРГИЮ 3, 5, 6, 8, 9, 14; И ВЪСОУ НОЩЕ ПѢШЕ, СЛОВОСЛОВЕЩЕ СЛОВЕНЬСКИ. И НАОУТРѢИ
ПАКЫ ЛИТОУРГИЮ НАД СВ(Е)ТЫМЪ ГРОВОМЪ ЕГО 22, 13. ^{o-o} Оп. 3, 5, 6, 8, 9, 14.

⁷ Formosus byl biskup portský, který byl papežským legátem a r. 866 navštívil Bulharsko. V l. 891—896 se stal papežem. Gauderik byl biskup z Velletri, titel památky papeže Klimenta a autor první verze Vita cum transl.

⁸ Podle *Života Metodějova* VI, byl Metoděj vysvěcen na kněze a s ním další tři učedníci (patrně Gorazd, Kliment, Naum); další dva učedníci se stali anagnosty, tj. lektory nebo jáhny (snad Angelár a Sáva). Jejich jména uvádí řecký *Život biskupa Klimenta*, kap. 2; dále *Vita Const. cum transl.*, c. 9. K tomu Z. R. Dittrich, ibid. 166.

⁹ Rotunda, stojící až do 16. stol. vedle chrámu sv. Petra.

¹⁰ Dnes sv. Řehoř (in monte Coelio) nebo rotunda vedle chrámu sv. Petra, J. Vašica, *Literární památky* 228. Ondřej je patron Řeků.

¹¹ S. Paolo fuori le mura.

¹² Arsenius byl biskup ortský, jeden ze sedmi římských (suburbských) biskupů, z nichž vznikl později sbor kardinálů, jedna z předních osobností kurie a papežský legát ve Franské říši r. 865. Poněvadž 7. března 868 uprchl z Říma a nedlouho poté zemřel, spadají uvedené události před toto datum. F. Grivec—F. Tomšić, ibid. 209; F. Grivec, *Konstantin und Method* 81seq.

¹³ Anastasius byl synovec Arseniův, opat a papežský bibliotékař, člen papežské legace v Cařihradě r. 869 a přítel Konstantinův. Za Benedikta III. byl dokonce zvolen papežem, ale nové hodnosti se zřekl.

¹⁴ Konstantin a Metoděj a jejich průvodci bydleli patrně v klášteře sv. Praxedy vedle kostela Sancta Maria Maior; tam bylo středisko řeckého duchovenstva v Římě.

И ТРЕГОВЪР ПРИМАХОУ ОТЪ НЕГОР.
ЖИДОВИНЫ ЖЕ НЪМЪШ ТАКОЖДЕ ПРИ-
ХОДА, СТАСАШЕСА С НИМЪ, И РЕЧЕ
ЕМОУ ЕДИНОУ: НЪСТЕ ОУЖЕ ПРИШЕЛЪ
ХРИСТОСЪ ПО ЧИСЛОУ ЛЪТНЕМОУ,
О НЕМЪЖЕ ГЛАГОЛЮТЬ КНИГЫ И ПРО-
РОЦИ, ЯКО ОТЪ ДЪВЫ СА (ЕМОУ) ЕСТЬ
РОДИТИ. ПОЧЕТЪ ЖЕ ЕМОУ ФИЛОСОФЪ
ВСА ЛЪТА ОТЪ АДАМА ПО РОДОМЪ,¹
СКАЗА ЕМОУ ПОТОНКОУ, ЯКО ПРИ-
ШЕЛЪ ЕСТЬ, И СЕЛИКО ЛЪТЪ ЕСТЬ
ОТТОЛЪ ДОСЛЪ, И НАОУЧИВЪ И,
ОТПОУСТИ.

XVIII ПОСТИГШИМ ЖЕ И МНОГЫМЪ
ТРОУДОМЪ, БОЛѢТИ НАЧА, И ТРЪПАЩОУ
ЕМОУ ЯСЮ БОЛѢЗННОУЮ МНОГЫ
ДНИ, ЕДИНОУ ЖЕ ВИДѢВЪ БОЖИЕ
ЯВЛЕНІЕ, НАЧАТЬ ПЪТИ СИЦЕ: О РЕК-
ШИХЪ МНѢ, ВЪНИДЕМЪ ВЪ ДВОРЫ
ГОСПОДНА, ВЪЗВЕСЕЛИ МИ СА ДОУХЪ
МОИ И СРЪДЦЕ ОБРАДОВАСА. ОБЛЪК-
ЖЕСА ВЪ ЧЕСТНЫА СВОА РИСЫ, И ТАКО
ПРЪВЫСТЪ, ВЕСЕЛАСА ВСЕЪ ДЕНЬ И
ГЛАГОЛА: ОТСЕЛЪ НЪСМЪ АЗЪ, НИ
ЦАРИО СЛОУГА, НИ ИНОМОУ НИКОМОУ-
ЖЕ НА ЗЕМЛИ, НО ТОКМО БОГОУ
ВЪСЪДРЪЖИТЕЛЮ И ВЪХЪ² И СМЪ
ВЪ ВЪКЪ АМИНЪ. ВЪ ОУТРИИ ЖЕ
ДЕНЬ ВЪ СВАТЫИ ИНОЧЬСКЫИ³ ОБРАЗЪ
ОБЛЪКЪСА, И СВѢТЪ КЪ СВѢТОУ

Rovněž jakýsi Žid přicházejе, přel se
s ním a jednou mu řekl.: „Podle počtu
let ještě nepřišel Kristus, o němž
mluví knihy i proroci, že se má na-
roditi z panny.“ Ale když mu Filosof
spočetl všechna léta od Adama po ro-
koleních, vyložil mu přesně, že přišel
a (že) od té doby dodnes je tolik a tolik
let. A poučiv jej, propustil jej.

XVIII Protože zakusil mnoho strázní,
onemocněl. A když po mnoho dní trpěl
bolestným neduhem, spatřiv jednou
zjevení boží, jal se takto zpívat: „Nad
tím, že mi řekli: Vstoupíme do domu
Páně, rozveselil se můj duch a srdce se
zaradovalo.“ Obléknuv se pak do
svého ctihodného roucha,¹ setrval tak,
vesele se celý den a říkáje: „Od nu-
nějška nejsem služebníkem ani císa-
ře² ani nikoho jiného na zemi, ale
jedině Boha všemohoucího; (nebyl
jsem) a stal jsem se a jsem na věky.
Amen.“

Příštího dne pak obléknuv se do
svatého mnišského stavu a přijav
světlo k světlu,³ nazval se jménem

¹—² О ВЪПРОШЕННИХЪ СВОИХЪ ПРИГМЛЮЩЕ ОТЪ НЕГО, РАДОСТНИ ВЪ СВОЕ ПАНЪИ ВЪЗВРАЩААХОУСЯ
ДОМЫ 22. ³ Sic reliqui cod. praeter 1, 2: по радюу; 7, 10, 12, 13, 15, 17, 18: по родоу.

XVIII ^a не вѣх, и выхъ 22—24, 13. ^b чернечьскыи 2, 7, 15, 17, 18; м(ъ)нишьскыи reliqui
cod.

XVIII

¹ Ctihodným rouchem se obvykle myslí mnišský šat, nižší stupeň mnišství, J. Vašica, *Na úsvitu* 249, jindy se uvažuje i o obleku biskupském, F. Grivec, *Vitae* 96 a id.—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 210.

² Cēsariu (carju) sluga, tj. císaře, kterým byl v tu dobu Basileios I.

³ J. Vašica překládá „k úmluvě úmluvu“. Slovo „světlo“, kterého je užito v osl. textu, má podle řeckých tradic též význam „křest“ a slib klášterní je podle této tradice „druhým křtem“ (= světlem); „přijav světlo k světlu“ má tedy prakticky ten význam, který je uveden např. v překladu T. Lehra—Splawiňského: „zlozywszy śluby zakonne“. Podle J. Vašici, ibid. 249 jde o druhý stupeň mnišství. Cf. dále F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 210—211.

ПРИМЪ, И ИМА СЕВѢ НАРЕЧЕ: КУРИЛЪ.
ВЪ ТОМ ЖЕ ОБРАСѢ ПРЕВЫСТЪ ПАТЬ-
ДЕСАТЬ^с ДНИ, И ЯКО ЖЕ СА ПРИПЛИ-
ЖИ ГОДИНА, ДА ПОКОИ ПРИМЪ, ПРЕ-
СТАВИТСА НА ВЪЧНОЕ ЖИТИЕ^d, И
ВЪЗДВИГЪ КЪ БОГОУ РОУЦЪ СВОИ,
И СЪТВОРИ МОЛИТВОУ СЪ СЛЕСАМИ,
СИЦЕ ГЛАГОЛА: ГОСПОДИ БОЖЕ МОИ,
ИЖЕ ЕСИ АНГЕЛЬСКЫА ВСА ЧИНЫ
И ВСЕПЛОТНЫА СЪСТАВЛЪ СИЛЫ И
НЕБО РАСПЕНЪ, И ЗЕМЛЮ ОСНОВАЛЪ,
И ВСА СОУЩАА ОТЪ НЕБЫТІА ВЪ БЫТИЕ
ПРИВЕДЪ, ИЖЕ ЕСИ ВЪСЪГДА ВЪЗДЕ
ПОСЛУШАЛЪ ТВОРАЩИХЪ ВОЛЮ ТВОЮ,
БОЖИЦХСА ТБЕ И ХРАНАЩИХЪ ЗАПОВ-
ВѢДИ ТВОА, ПОСЛУШАИ МОБА МОЛИТ-
ВЫ И ВЪРНОЕ ТВОЕ СТАДО СЪХРАНИ,
ЕМОУЖЕ МА БѢ ПРИСТАВЛЪ НЕКЛЮЧИ-
МАГО И НЕДОСТОИНАГО РАБА ТВОЕГО.
ИЗБАВЛАА ВСА ОТЪ ВСАКЪА ВЪЗВОЖ-
НЪА И ПОГАНЬСКЪА СЛОВЫ, И ОТЪ
ВСАКОГО МНОГОРЪЧИВАГО И ХОУЛНАГО
БРЕТИЧЬСКАГО ЯЗЫКА, ГЛАГОЛЮЩАГО
НА ТА ХОУЛЖ, ПОГОУБИ ТРИНАСЫЧ-
НОУЮ БРЕСЪ^e, И ВЪРАСТИ ЦРЪКОВЪ
СВОЮ МНОЖЕСТВОМЪ, И ВСА ВЪ ЕДИНО-
ДОУШІЕ СЪВЪРОУИЛЪ, СЪТВОРИ ИЗ-
РАДНИ ЛЮДИ, ЕДИНОМЫСЛЛАЦА О ИС-
ТИНЪИ ВЪРѢ ТВОБИ И ПРАВѢМЪ
ИСПОВѢДАНИ, ВЪДОХНИ ЖЕ ВЪ СРЪД-
ЦА ИХЪ СЛОВО ТВОЕГО ОУЧЕНІА. ТВОИ
ВО ЕСТЬ ДАРЪ. АЩЕ НИ ЕСИ ПРИЛЪ
НЕДОСТОИНЪА НА ПРОПОВѢДАНИЕ ЕМОУ
БЛАГЪЛНА ХРИСТА ТВОЕГО, ОСТРА-
ЩААСА НА ДОБРАА ДЪЛА И ТВОРАЩАА
ОУТОДНАА ТБѢ, ЕЖЕ МНѢ БѢ ДАЛЪ,
ЯКО ТВОЕ И ТБѢ ПРЕДАЮ А. ОУСТРОИ

Cyril.⁴ V tom stavu setrval padesát
dní.⁵

A když se přiblížila hodina, aby přijal mír a byl přenesen do věčného života, tu pozdvihnuv své ruce k Bohu, se slzami vykonal modlitbu, promlouvaje takto: „Pane Bože můj, jenž jsi stvořil všechny kůry andělské i netělesné síly a nebe sklenul a zemi založil a všechno, co je, z nebytí do bytí přivedl,⁶ který jsi vždy (a) všude naslouchal těm, kteří vykonávali tvou vůli, kteří se tě báli a kteří zachovávali tvá přikázání, vyslechni mou modlitbu a ochraňuj věrné tvé stádo,⁷ jemuž jsi mne postavil do čela, neúčitečného a nehodného služebníka tvého. Ty, jenž zbavuješ všechny od všeliké bezbožné a pohanské špatnosti i od všelikého mnohmluvného a utrhačného kacířského jazyka, který proti tobě vyslovuje rouhání, zahub trojjazyčné kacířství a dej své církvi vyrůst množstvím a ze všech — sjednotiv (je) ve svornosti — učiní řádné lidi, kteří budou jednomyslní v pravé tvé víře a ve správném vyznání. Vdechni pak do jejich srdcí slovo tvého učení. Vždyť tvůj je (to) dar, jestliže jsi k hlásání evangelia tvého Krista přijal nás nehodné, strojící se k dobrým skutkům a konající to, co je ti milé. Ty, co jsi dal mně, vracím zas tobě jakožto tvé. Řid je svou silnou pravicí, pokrýj je příkrovem svých křídel, nechť všichni chválí a oslavují tvé jméno, otce a syna a svatého ducha na věky, amen.“

Ps 60.5

^c осмь 21. ^d покои прияти святамоу отцоу нашему и оучителю константиноу философу 16. ^e триязычныя вѣры бресъ 22; триязычную вѣроу и бресъ 13; бретичьскую бресъ 26.

⁴ Mnišské jméno Kyrillos mělo stejné začáteční písmeno, jak bylo zvykem, se jménem světským. Kyrillos zvolil na počest sv. Kyrila Alexandrijského, oslavovaného v kostele Santa Maria Maggiore, F. Grivec—F. Tomšič, ibid. 211.

⁵ Slovo pochvalno uvádí 55 dní. Ke vstupu do kláštera došlo tedy koncem r. 868.

⁶ Z liturgie J. Chrysostoma, srov. *ἐκ τοῦ, μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρῆγγας* nebo *ἐξ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παρῆγγων*.

⁷ Tj. Moravany.

А СИЛЬНОЮ ТВОЮЮ ДЕСНИЦЮ, ПОКРЫВАИ А КРОВОМЪ КРИЛОУ ТВОЮЮ, ДА ВСИ ХВАЛАТЬ И СЛАВАТЬ ИМА ТВОЕ, ОТЦА И СЫНА И СВАТАГО ДОУХА ВЪ ВѢКЫ, АМИНЬ. ЛОВѢЗАВЪ ЖЕ ВСА СВАТЫМЪ ЛОВЗАНІЕМЪ, И РЕЧЕ: БЛАГОСЛОВЕНЪ БОГЪ НАШЪ, ИЖЕ НЕ ДАСТЬ НАСЪ ВЪ ЛОВИТВОУ ЗОУБОМЪ НЕВИДИМЫХЪ ВРАГЪ НАШИХЪ, НО СЪТЪ ИХЪ СЪБРОУШИСА И ИЗБАВИ НЫ ОТЪ ИСТЛѢНІА ИХЪ. И ТАКО ПОЧИ О ГОСПОДѢ, ВЫВЪ ЛѢТЪ ЧЕТЫРЕДСАТЬ И ДВА¹, ВЪ ЧЕТВЕРТЫНАДСАТЬ ДЕНЬ МѢСАЦА ФЕВРУАРИА, ВЪ ИНДИКТЪ .Б. ОТЪ ТВАРИ ВСЕГО МИРА ВЪ ЛѢТО ̅Ϛ̅ ̅ϛ̅. ПОВЕЛѢ ЖЕ АПОСТОЛИКЪ² ВСѢМЪ ГРЕКОМЪ, ИЖЕ ВАХОУ ВЪ РИМѢ, ТАКО И РИМЛАНОМЪ ВСѢМЪ, СЪ СВѢЩАМИ СЪШЕДШЕСА ПѢТИ НАДЪ НИМЪ И СЪТВОРИТИ ПРОВОЖДЕНІЕ СМОУ, ИЖЕ И САМОМУ ПАПЕЖОУ³ СЪТВОРИТИ. ТАКО ЖЕ И СЪТВОРИША. МЕФОДИИ ЖЕ, БРАТЪ ЕГО, ПРОСИ АПОСТОЛИКА, ГЛАГОЛА: ИЖЕ МАТИ НАСЪ ЕСТЬ ЗАКЛАЛА, ДА ИЖЕ НАЮ ПРѢВѢ НА СОУДЪ ИДЕТЬ, ДА ПРИНЕСЕТЬ БРАТА ВЪ СВОИ МАНАСТЫРЬ, И ТОУ И ПОГРЕВЕТЬ. ПОВЕЛѢ ЖЕ ПАПЕЖЪ⁴ ВЪЛОЖИТИ И ВЪ РАКОУ И ЗАВИТИ И ГВОЗДИ ЖЕЛѢЗНЫМИ, И ТАКО ДРЪЖА И СЕДѢМЪ ДНІИ, ГОТОВА НА ПОУТЬ. РЕКОША ЖЕ КЪ АПОСТОЛИКОУ РИМСТИИ ЕПИСКОПИ: ПОНЕЖЕ ЕСТЬ БОГЪ, ПО МНОГАМЪ ЗЕМЛАМЪ ХОЖДѢША, ПРИВЕЛЪ И СѢМО И ЗДЕ ДОУШОУ ЕГО ИЗАЛЪ, ЗДЕ СМОУ ДОСТОИТЬ ЛЕЖАТИ, ИЖЕ ЧЕСТНОУ МОУЖОУ. РЕЧЕ ЖЕ АПОСТОЛИКЪ: ТО ЗА

Polřbiv pak všechny svatým polřbením, řekl: „Blahoslaven (budiž) Bůh náš, který nás nedal za kořist zubům našich neviditelných nepřátel, ale jejich síť ztrhal a nás osvobodil z jejich zkázy.“ A tak v Pánu zesnul, když mu bylo dvaadváct let, čtrnáctého dne měsíce února, ve druhé indikci, roku 6377 od stvoření světa.⁸

Papež⁹ pak přikázal všem Řekům, kteří byli v Římě, a stejně i všem Římanům, aby se sešli se svícemi a zpívali nad ním a uspořádali mu pohřební průvod, jaký se pořádá pro samého papeže. A tak i učinili.

Metoděj, jeho bratr, žádal však papeže,⁹ řka: „Matka nás zapřísáhla, aby ten z nás, který prvně půjde na soud, přinesl bratra do jeho kláštera¹⁰ a tu jej pohřbil.“ Přikázal pak papež uložit jej do rakve a zatlouci jej železnými hřebíky a tak ho choval sedm dní, konaje přípravy na cestu. Řekli však papeži římsí biskupové: „Ponevadž jej Bůh — ačkoli chodil po mnoha zemích — přivedl sem a zde vzal jeho duši (k sobě), sluší se, aby spočíval jakožto ctihodný muž zde.“ I řekl papež:⁹ „Nuže, pro jeho svatost a lásku přestoupím římský obyčej (a) pohřbím ho ve své hrobce v chrámu svatého

¹ М. и двѣма лѣтома 3, 5, 6, 8, 9, 14; МВ ма лѣтома 22—24, 13; чѣтыредсѣтъ два лѣта 7; М. лѣтъ и двоу 4, 10—12. * ѿ и .т. ѿ .ѿ. (лѣтъ 15) 2, 15; ѿа (ѿ. тѣа 9) тѣсаца .то. и .з. лѣтъ 3, 5, 6, 8, 9, 14; а и .т. и .о. и .з. лѣтъ 4, 10—12; а .тоз. лѣто 7; — ѿто лѣто 22; с тѣсоуць и тѣста и ѿ лѣтъ 23; сѣи лѣтома чѣтыредсѣтъ и двѣма, во лѣто шѣсть тѣсаць тѣста сѣмьдсѣтъ седмого, мѣсаца февруаріа во чѣтвертѣдсѣтъ дѣнь 16. ² папа 21. ³ папѣ 22—24, 13. ⁴ папа 22—24, 13.

⁸ Tj. r. 869.

⁹ О výrazu *apostolík* viz kap. XVII, pozn. 3.

¹⁰ Patrně do olympského kláštera u Brusy v Bithynii.

СВАТЫНЮ ЕГО И ЛЮБОВЬ, РИМСКЫИ ОБЫЧАИ ПРѢСТОУИТЬ, ПОГРЕБОУ И ВЪ МОЕМЪ ГРОВА ВЪ ПРѢКВИ СВАТАГО АПОСТОЛА ПЕТРА. ОТВѢЩА ЖЕ БРАТЪ ЕГО: ТО ПОНЕЖЕ МЕНЕ НЕ ПОСЛОУШАСТЕ, И НЕ ДАСТЕ МИ ЕГО, АЩЕ ВЫ ЕСТЬ ЛЮБО, ДА ЛАЖЕТЬ ВЪ ПРѢКВИ СВАТАГО КЛИМЕНТА, СЪ НИМЖЕ ЕСТЬ СѢМО ПРИШЕЛЪ. ПОВЕЛѢ ЖЕ АПОСТОЛИКЪ СЪТВОРИТИ ТАКО, И ПАКЫ СЪБРАВШИМСА ЕПИСКОПОМЪ ВСѢМЪ, И ЧЕРНЦЕМЪ¹¹ И ВСѢМЪ ЛЮДЕМЪ, ПРОВОДИТИ И ЧЕСТНО. ХОТАЩИМЪ ЖЕ ПОЛОЖИТИ И, РЕКОША ЕПИСКОПИ: ОТГВОЖДѢШЕ РАКОУ, ВИДИМЪ, АЩЕ ЕСТЬ ЦѢЛЪ, ЕДА ЕСТЬ ЧТО ВЪЗАТО ОТЪ НЕГО. И ТРОУЖДѢШЕСА МНОГО, НЕ МОГОША ОТГВОЗДИТИ РАКЫ, ПО БОЖІЮ ПОВЕЛѢНІЮ. И ТАКО СЪ РАКОЮ ВЪЛОЖИША И ВЪ ГРОВА, О ДЕСНОУЮ СТРАНОУ ОЛТАРА ВЪ ПРѢКВИ СВАТАГО КЛИМЕНТА, ИДЕЖЕ НАЧАНА ТОГДА МНОГА ЧОДЕСА БЫВАТИ, ЕЖЕ ВИДѢВШЕ РИМЛАНЕ, ВОЛѢ СА ПРИЛОЖИША СВАТЫНИ ЕГО И ЧЕСТИ, И НАПИСАВШЕ ИКОНОУ ЕГО НАДЪ ГРОВОМЪ, НАЧАША СВѢТИТИ НАДЪ НИМЪ ДЕНЬ И НОЩЬ, ХВАЛАЩЕ БОГА, ПРОСЛАВЛЯЮЩАГО ТАКО, ИЖЕ¹ И СЛАВАТЬ¹¹. ТОМОУ БО ЕСТЬ СЛАВА И ЧЕСТЬ ВЪ ВѢКЫ, АМИНЬ.

apostola Petra.“ Odpověděl pak jeho bratr: „Když jste mě tedy neposlechli a nedali jste mi ho, je-li vám líbo, nechť je uložen v chrámu svatého Klimenta, s nímž sem přišel.“

Papež⁹ pak přikázal učinit tak, a když se znovu shromáždili všichni biskupové a mniši a všichni lidé, aby jej s počtou doprovodili, a když ho chtěli uložit, řekli biskupové: „Otevíme rakev (a) vyzme, je-li celý, není-li něco z něho vzato.“ A ačkoli se hodně namáhali, nemohli rakev z boží vůle otevřít. A tak jej s rakví uložili do hrobu po pravé straně oltáře v chrámu svatého Klimenta. A ihned se tam začaly dít mnohé zázraky. A Římané vidouce to, (ještě) více si vážili jeho svatosti a ctihodnosti, a namalovavše nad hrobem jeho obraz,¹¹ jali se nad ním ve dne v noci svítit, chválíce Boha, který takto proslavuje ty, kteří slaví jeho; neboť jemu je sláva a čest na věky. Amen.

¹¹ СТРИЖНИКОМЪ 4, 10—12; ом. 22—24, 13. ¹ № 1 et nonnulli cod. такоже. ¹¹ м своа оугодники 2, 7, 15, 18.

¹¹ K tomu J. Wilpert, Die römischen Mosaiken und Malereien der kirchlichen Bauten vom IV.—XIII. Jahrhundert, II, Freiburg im Breisgau 1917, 1021—1025; IV, tab. 214. Cf. dále J. Vašica, *Literární památky* 230.

POCHVALA KIRILLU
POCHVALA CYRILŮVI

Pochvala Kirillu (dále PK) je staroslověnská literární památka, která vznikla na Velké Moravě po Konstantinově smrti (869) a jejímž autorem je — jak se většinou v odborné literatuře uvádí — Kliment Velický († 916); jeho jméno jako autora skladby je ostatně připomenuto v záhlaví některých opisů PK (a v některých je — zjevně záměnou jmen — uveden chybně „Kliment, papež římský“).

Věcně je PK zcela zakotvena v ŽK, jehož některé údaje ve stručném shrnutí opakuje. Nad svůj pramen však nepřináší žádná nová fakta, neboť se v ní jakožto v panegyriku, tj. oslavné řeči k uctění světcovy památky, uplatňuje na prvním místě složka ornamentálně řečnická. V bohatém rukopisném zastoupení redakce ruské, bulharské i srbské (Grivec uvádí 7 rukopisů — viz *Sv. Cyril in Metod* 1963 —, Angelov zná 12 rukopisů — viz *Izv. na Džražavna biblioteka „Vasil Kolarov“ za 1956 g., Sofija 1958*) jsou doloženy dvě mírně odlišné textové verze PK. Druhá, mladší verze, eliminující některé subjektivně autorské prvky a opakovaní obsažená ve verzi původní, vznikla patrně dodatečnou úpravou první verze samotným autorem na bulharské půdě.

Po prvním vydání v Šafaříkových *Památkách dřevního písemnictví Jihoslovani* (1851) byla PK vydána často, např. od Sreznevského, Perwolfa, Teodorova—Balana aj. Z pozdějších edic jsou zvláště důležitá vydání Bodjanského (*Čtenija* 1865, 1866), vydání Lavrovova (*Materialy* 1930), v němž jsou otištěny in extenso dva rukopisy reprezentující obě verze, a vydání J. Ivanova (*Bǎlg. starini* 1931), kde jsou publikovány rukopisy zastupující obě verze přehledně v paralelních sloupcích.

Existuje už i několik překladů PK do češtiny, Perwolfův ve FRB I (1873) a Vašičovy (jednak v knize *Život a pochvala svatého Cyrila* 1927, jednak ve sborníku *Na úsvitu křesťanství 1942* a jednak konečně v knize *Literární památky epochy velkomoravské*, Praha 1966). Slovenské překlady pořídili J. Stanislav (*Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch* 1950³) a E. Pauliny (*Slovesnosť a kultúrny jazyk Velkej Moravy* 1964), překlad do bulharštiny je otištěn ve sborníku *Proslava na Kiril i Metodij* (Sofija 1963); je to přepracovaný starší už překlad od B. Angelova a M. Genova.

Vydáváme text památky ve znění nejstaršího zachovaného rukopisu bulharské redakce ze 13.—14. stol. podle edice Lavrovovy (*Materialy* 93—95) s výběrem variant z rukopisů 1 (srbský opis ze 14. stol., otištěný u Lavrova na str. 95—99), 2 (jiný srbský opis ze 14. stol.), 3 a 4 ruské redakce (u Lavrova zkratky Sav. a Sb. ž.).

Památku nevydáváme v úplnosti, nýbrž některé čistě rétorické pasáže vypouštíme (a vypuštěná místa označujeme třemi tečkami v kulatých závorkách).

М(Ъ)С(А)ЦА. АПРІЛ(ІА) 2.
ПАМАТ(Ъ). И ПОХВАЛ(А).
ПРЪВЛ(А)ЖЕНОГО О(ТЬ)ЦОУ
НАШЕГО. И НАСТАВНИКОУ СЛО-
ВЪНЬСКОУ БЪЗЫКОУ. КУРИЛА
ФИЛОСОФА. И С(ВА)ТАГО М(Е)ФОДНА
ОУЧИТЕЛЪ. БЛ(АГО)С(ЛО)ВИ
О(ТЬ)ЧЕ^а.

(...) ПРЪВЛ(А)Ж(Е)НЫ^b СЪ О(ТЬ)ЦЪ.
И ОУЧИТЕЛЪ НАШЪ. ОСТАВИ ЖИТИА
СЕГО ВСА КРАСОТЪ ДСМЪ И В(О)РАТЬ-
СТВО. О(ТЬ)ЦА И М(А)Т(Е)РЪ БРАТІА
И СЕСТРЫ. ИЗ МЛАД(А) ЖЕ ВЪС(ТЬ)
ЧИСТОТОЖЪ НАКО АНГ(Е)ЛЪ. ОУКЛА-
НЪА СА И ОУВЪГАА ОТ ЖИТИС-
КЫИХЪ СЛАСТЕИ. ПРЪВЫВАА ПРИСНО.
ВЪ ПСАЛМЪХЪ И ПЪНИХЪ. И ВЪ ПОУ-
ЧЕНИ Д(ОУ)Х(О)В(Ъ)НЪ. ЕДИНЪ ПЪТЪ
ГОНА. ИМЖЕ ВЪЗЫТИ НА Н(Е)В(Е)СА.
ТЪМЖЕ И ИЗЛИАСА ВЪ ОУСТЪХЪ ЕГО
В(О)ЖИА БЛ(АГО)Д(Ъ)ГЪ. НАКОЖЕ РЕ-
Ч(Е) ПРЪМЖДРЫ СОЛОМОНЪ. ВЪ ОУСТ-
НАХЪ ПРЪМЖДРОУ ВАЗИТ(Ъ) ЧЮВЪСТ-
ВІЕ. ЗАКОНЪ ЖЕ И М(И)Л(О)СТЬ НА
ЖЪЗЫЦЪ НОСИТЪ. ИМЖЕ СВАЗА ЗЛО-
ХОУЛНАА ОУСТА Е(РЕ)ТИГОМЪ. ЕРСЕИ
БО ВЪСТАВНИ. ПРИ ТЕОФИЛЪ ИКОНО-
БОРЦИ^с. МНОГАА ЛЪТА ПРЪВЫС(ТЬ)
ИКОННАА С(ВА)ТЪНИ ГОНИМА И РАЗА-
РЪЖМА. ПРИ БЛ(АГО)ВЪРНЪМЪ ЖЕ
П(Ъ)СА)РИ^d МИХАИЛЪ. ПРАВОВЪРНИИ
СЪБОРЪ СЪТВОРИШЕ ПОУСТИШЖ ЕГО НА
ЕРСТИГЪ ТЫ. И ВСА ЗЛОБЖ ИХЪ
ПОПАЛИ. Д(ОУ)ХОВНОЖЪ СИЛОМЪ^e. ИДЕ-
ЖЕ БО АЩЕ СЛЫШААШЕ КАКОВЖ

6. (dne) měsíce dubna, památka
a pochvala blaženého našeho otce
a vychovatele slovanského
národa Cyrila Filosoфа
a svatého učitele Metoděje.¹
Požehnej, otče.

(...) Tento náš přeblažený otec
a učitel opustil veškerou nádheru to-
hoto života, dům i bohatství, otce
i matku, bratry i sestry. Od dětství
byl čistý jako anděl, vzdaloval a vyhý-
bal se světským rozkošem, jsa neustále
pohroužen do pení žalů a písní a do
duchovního učení; sledoval jediné tu
cestu, jíž by vystoupil na nebesa.²
Proto se také v jeho ústech rozlila
moudrost boží, jak řekl přemoudrý
Šalomoun: V ústech moudrého vězí
cit, zákon pak a milosrdenství nosí na
jazyce, jímž svázal zlolajná ústa kacířů.
Když totiž za obrazoborce Teofila³
vzniklo kacířství, po mnoho let byly
svaté obrazy pronásledovány a ničeny.⁴
Když pak za zbožného císaře Michaela⁵
svolali pravověrní sněm,⁶ poslali ho
na ty kacíře a on veškerou jejich zlobu
sežehl silou ducha, neboť kdekolí slyšel
nějaké rouhání proti božskému obrazu,
hned jako okřídlenec přelétal všechny
země, a jasnými výklady deptaje
všechna pokušení a dávaje poučení
o pravé víře, naplňoval ostatky Pav-
lovy.⁷

Ps 44.3
Pr 15.7,
31.26

Is 10.22
R 9.27

^a МѢСЦА ТОГО ДѢ ДНѢ ПОХВАЛА БЛАЖЕННАГО ОТЬЦА НАШЕГО И ОУЧИТЕЛНА СЛОВЪНСКАГО КИРИЛА ФИЛОСОФА. СЪПИСАНА КЛИМЕНТОМЪ ПАПОМЪ РИМСКЫМЪ. ВЛАДЪКО ВЛАГОСЛОВИ 1; М(Ъ)С(Е)ЦА ФЕВРУАР(А) ВЪ ДѢ Д(Ъ)НѢ КЛИМЕНТА ПАПИ РИМСКАГО ПОХВАЛА БЛ(А)ЖЕНОМОУ О(ТЬ)ЦОУ НАШЕМОУ И ОУЧИТЕЛЮ СЛОВЪНЬСКОМУ КОУРИЛОУ ФИЛОСОФУ ОЧЕ БЛ(АГО)С(ЛО)ВИ 2; ПОХВАЛА С(ВА)Т(О)МОУ КИРИЛОУ. ОУЧИТЕЛЮ СЛОВЪНЬСКОУ АЗЫКОУ. СЪТВОРЕНО КЛИМЕНТОМЪ ЕП(И)С(КО)ПОМЪ 3. ^b БЛ(А)Ж(Е)ННЫИ 3, 4. ^c ЦАРИ 1—3, П(Ъ)С(А)РИ 4. ^d КНЕЗИ codices serb. ^e Add. вѣаше же начелникъ ересы тои ании патриархъ, егоже облычившє и съгнаше съ стола 1—3.

¹ Metodějovo jméno není v ostatních rukopisech a skladba sama Metodějovi ani věnována není.

² ŽK III.

³ Císař Theofilos (829—842) obnovil ikonoklasmus.

⁴ Ikonoklasmus vznikl za císaře Lva III. Isaurijského (717—741).

⁵ (842—867).

⁶ Synoda se konala r. 843 z popudu císařovny Theodory, matky Michaelovy.

⁷ Poznámka se týká Konstantinovy disputace s patriarchou Jannešem VII. Gramatikem (Lekanomantis), cf. ŽK XV.

ХОУЛЖ. О Б(О)Ж(Ь)СТВЫНЪМЪ ОБРАЗЪ.
ТО НАКО КРИЛАТЬ ПРЪЛАТААШЕ ВСА
СТРАНЫ. НАСНАМИ ПРИТЧАМИ. СЪБЛАЗ-
НЫ ВСА РАЗАРЪНА И НАОУЧАНА ПРАВО-
ВЪРЬНО. ПАВЛА ОСТАНКЫ НАПЛЪНЪА-
ШЕ. ПРЪЛАТАЖ НАКО ОРСЛЪ НА ВСА
СТРАНЫ. ОТ ВЪСТОКА ДО ЗАПАДА. И ОТ
СЪВГРА И ДО ЮГА. ВЪ КОЗЪРЪХЪ ЖЕ.
И СРАЦИНЪХЪ. О С(ВА)ТЪИ ВЪРЪ ВЪ
СЪБОРЪХЪ ОБРЪТАМЪ С.А. ТРЪСВЪТЛАМИ
ЗАРЪМИ НАКО СЛ(Ъ)Н(Ь)ЦЕ СНАА.
ВСЪКЪЖ ВЛАЦИ ИХЪ РАЗАРЪА. ВЪ
ФОУЛЬСЦЪ¹ ЖЕ НЪЗЫЦЪ. БЕЗВОЖ-
НЖА ЛЪСТЬ РАЗОРЪ. ТРЪБЕЗНАЧАЛ-
НЫ СВЪТЪ ВСИА². СЛОВЪНЬСКОУ
НЪЗЫКОУ В НЕРАЗУОУМИИ И ВЪ МРАЦЪ
ГРЪХОВНЪМЪ СЖЩОУ. М(И)Л(О)СТИА
И ЧЛ(ОВЪ)КОЛОУИЕМЪ. Г(ОСПОД)А НА-
ШЕГО ИС(ОУ) Х(РЪ)СТ)А. НАВЛЕНЪ
ВЫС(ТЪ) ПАСТЫРЪ И ОУЧИТЕЛЬ. И
ЗАТЪЧЕ ОУСТА ВЪЛКОМЪ. ТРЪНЪЗЫЧ-
НЫМЪ¹ БРЪТИКОМЪ.¹ ИЗЪРАШИНЪЖ
ПРОРОЧЬСКИ. НЪЗЫКА ИЗГНЕВА. И
ПИСМЪНЫМИ НАПРАВЛЪНА ВСА. НА
ПЖТЬ С(Ъ)П(А)СЕННА. ВЪ РИМЪ ЖЕ²
ИЗВОЛИ Г(ОСПОД)Ъ Б(О)Г)В. ПРЪЧЪСТ-
НОМОУ ТЪДОУ ЕГО ПОЧИТИ.

(...) ВСЪМЪ БО НЪЗЫКОМЪ СЪКРЪ-
ВЕНЬНЪЖ ТАИНЫ. ВЪ ИЗВЪСТНЫХЪ¹
СЛОВЕСНЫХЪ РАЗУОМНО ИСПОВЪДОУНЪЖ
СКАЗА. ОВОМОУ ПИСМЪНЫ. ОВОМОУ
ОУЧЕНІЕМЪ.

(...) ТЪМИ БОГ(О)ГЛ(А)СНЫМИ
ОУСТЫ НАПОИШЖСА ЖЖЖДЖЩИИ. РА-
ЗУОУМА Б(О)ЖИА. ТЪМИ НАСЛАДИШЖСА
МНОСИ. ЖИВОТНЫНЪЖ ПИЩА. ТЪМ ЖЕ
ОБ(О)ГАТИ Б(О)Г)Ъ МНОГЫ НЪЗЫКЫ

¹ Фильсцѣ 1. ² Add. дрѣвою творимому чѣсть смоуже имѣ нарѣкше Александръ, кланяхоусѣ (add. набо(о)гоу тревоу полагающе 3, 4), ероже искорѣни блаженныи съ 1—4. ³ Add. освѣти и наоучи ихъ правовѣрию 1—4. ⁴ трѣзычникомъ 1—3. ⁵ иже, завѣстиво омрачшесе, глаголахоу, набо недостоите инѣмъ ѣзыкомъ бога славити тѣкмо жидомъ и румлянѣмъ (роумномъ 3) и еллиномъ (грѣкомъ 4), и причестници злобою ниллатоу твореще се, ихъже блѣды разоры насными притчами, горе силою свѣтаго ѣзыкъ, иде въ румъ, ведии на сѣврѣшние извранные си стадо и радостию сѣврѣши течениемъ, накоже 1—4. ⁶ извѣтѣхъ 1—4.

⁸ ЖК VI—XII.

⁹ ЖК XIV, XV.

¹⁰ ЖК XV—XVIII.

Přelétaje jako orel na všechny strany — od východu na západ a od severu až na jih — zjevoval se mezi Chazary i Saracény na shromážděních jednáních o svaté víře, záře jako slunce trojtypnými záblesky a všechny jejich bludy potíraje. Když pak ve fuském národě potřel bezbožný klam, zažehl věčné trojsvětlo.⁸

Národu slovanskému, který žil v nevědomosti a v mraku hříchu, z milosrdenství a lásky k člověku Pána našeho Ježíše Krista byl ustanoven za pastýře a učitele.⁹ I zaspal ústa vlkům, trojjazyčným kacířům, tím že zjasňoval — podle proroka — jazyk huhňavý a písmem všechny uváděl na cestu spásy. Pán Bůh pak rozhodl, aby jeho ctné tělo spočinulo v Římě.¹⁰

(...) Všem národům vyložil skrytá tajemství, hlásaje v přesných slovech tomu písmem, tomu učením.

(...) Skrze ta ústa hlásající Boha byli žíznící napojeni božím poznáním, skrze ně okusili mnozí životodárné potravu; skrze něho obohatil Bůh božím poznáním mnohé národy. Zvláště

Б(О)ОРАЗУОУМНЕМЪ. ПАЧЕ Б(О)ГОТКАН-
НЫМЪ ВЪНЦЕМЪ ОУВАЗЕ МНОГОПЛЪТЕ-
НАА² НЪЗЫКА СЛОВЪНЬСКА. ТОМОУ
ТЪИ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПОСЛАШЕ ВЫС(ТЪ).
ОТ ТЪХЪ ОУВО ОУСТЪ ИСТЕЧЕ. ИСТОЧ-
НИКЪ ЖИВОТНЫХЪ СЛОВЕСЪ. НА-
ПААА ИС'ХПАА СОУХОТЖ НАШЖ.
И ТЪМИ СВАЗАСА МНОГОХОУЛНЫ
НЪЗЫКЪ БРЪТИЧЬСКИ. ТА ВО ОУСТА
ЧЪСТНАА. НАВИШЖСА НАКО ЕДИНЪ ОТ
СБРАФИМЪ. Б(О)А ПРОСЛАВЛЪЖЩИ.
И ТЪМИ ПОЗНАХОМЪ ТРИСЪСТАВНО²
Б(О)Ж(Ь)СТВО ЕДИНЪМЪ СЖЩЕСТВОМЪ
ОВЕДРЪЖИМО. СВОИСТВИ ЖЕ ИМНО-
ВАНЫ РАЗДЪЛЪЕМО. И РАВНО ПРО-
СЛАВЛЪЕМО. СЪПРИСОСЖЩНА О(ТЪ)-
ЦА. И С(Ъ)НА. И С(ВА)ГО Д(ОУ)ХА.
ТЪМЖЕ ВЛ(А)ЖЖ ТВОИ ОУСТНЪ О ВЛ(А)-
Ж(Е)НЫ О(ТЪ)ЧЕ КУРИЛ(...). ВЛ(А)-
ЖЖ ПР(Ъ)Ч(Ь)СТНЪИ ТВОИ РЖЦЪ.
ИМАЖЕ СЪНИДЕ МОЕМОУ НЪЗЫКОУ.
Б(О)ОРАЗУОУМНАА ТЖЧА. НАПАЩИ
Б(О)ОТЖЧНОМЪ РОСОУЖ. ИЗГОРЪВШАА
ГРЪХОВНОА СОУХОТОА. СРДЦА НА-
ПАА. ВЛ(А)ЖЖ Б(О)ОДВИЖНЫНА ТВОЖ
ПРЪСТЫ. ИМИЖЕ НАПИСАСА. МОЕМОУ
НЪЗЫКОУ СВОБОДА. ОТ ГРЪХОВНАГО
ИГА. ВЛ(А)ЖЖ ЗЛАТОЗАРНАЖА ТВОА
НЪТРОВЖ. ОТ НЕНАЖЕ ИСТЕЧЕ НЪЗЫ-
КОУ МОЕМОУ ЖИВОТНАА ВОДА. СЪВЫ-
ШЕ СХОДАЦИ ТВОИМИ М(О)Л(И)ТВАМИР.

(...) ПОЧИ ЖЕ СЪ МИРОМЪ О Г(ОС-
ПОД)И В ДЪТ(О) ОТ СЪЗДАНИА ВСЕГО
МИРА¹. М(Ъ)С(А)ДА ФЕВРЪРЪ. ВЪ ДЪ.
Д(Ъ)НЪ. И ПРИЛОЖИСА ЖИТИЕМЪ И
ВЪРОЖ. КЪ ВСЪМЪ С(ВА)ТЪИМЪ О(ТЪ)-
ЦЕМЪ. И ВСЪХЪ ЧИНЫ И ТРОУДЫ
В СЕБЪ СЪВРЪШИВЪ. И ВЫС(ТЪ) СЪ АГ-
Г(Е)ЛЫ НАКО АГГ(Е)ЛЪ. И СЪ АП(О)-
С(ТО)ЛЫ АП(О)С(ТО)ЛЪ. И СЪ ПР(О)-
Р(О)КЫ ПР(О)Р(О)КЪ. СЪ ВСЪМИ
С(ВА)ГЪМИ. СЪОБЦНИКЪ СЛАВЪ
Б(О)ЖИИ.

však mnohotkaným věncem ověnil velmi rozvětvený národ slovanský. K němu byl on poslán jako apoštol. Vždyť z těch úst vytryskl pramen životodárných slov, napájejících náš vyprahlý suchopár, a jimi byl svázán rouhavý jazyk kacířů. Ta ctná ústa se přece projevila jako jeden ze Serafínů, oslavující Boha, a skrze ně jsme poznali božství ve třech osobách, spojené jedinou podstatou, rozdělované však vlastnostmi a názvy, a stejně oslavované — souvěčného otce a syna a svatého ducha.

Proto dobrořečím tvým ústům, ó blažený otče Cyrile, (...) dobrořečím tvým přectným rukám, skrze něž sešel na můj národ déšť božího poznání, ovládující rosou z Boha prýštící naše srdce vyprahlá suchopárem hříčů. Dobrořečím tvým prstům, uvedeným do pohybu Bohem, jimiž bylo mému národu napsáno vysvobození z jařma hříčů. Dobrořečím tvému zlatostkvcímu nitru, z něhož vytryskla mému národu životodárná voda, sestupující shůry pro tvé modlitby.

(...) Zesnul pak pokojně v Pánu 14. dne měsíce února roku (6377) od stvoření světa¹¹ a připojil se životem i vírou ke všem svatým otcům, usku-tečniv sám v sobě důstojenství i úsilí všech. I stal se s anděly andělem a s apoštolem a s proroky prorokem, se všemi svatými spoluúčastníkem slávy boží.

² многоплоднааго 1—4. ³ трѣсвѣтлог 1—3. ⁴ Om. codices versionis II. ⁵ Add. стов. 1—4.

*

¹¹ Letopočet v základním csl. rukopise uveden není; dodáváme jej podle variant z ostatních rukopisů. R. 6377 je podle východořímského počtu rokem 869.

VITA CONSTANTINI-CYRILLI CUM TRANSLATIONE
S. CLEMENTIS
ITALSKÁ LEGENDA

Tento text (BHL 2073) byl vydán tiskem poprvé Bollandisty v Actech Sanctorum v II. svazku měsíce března (Martii tomus II, pp. *19—*21, který vyšel roku 1668 (přetisk 1865). Vydavatelé (Bolland, Henschen, Papebroch) jej zařadili, v čele celkem čtyř cyrilometodějských textů, k 9. březnu, kdy se slavil od 14. století u katolických Slovanů po příkladu Moravy (Olomouce) svátek soluňských bratří, než byl přeložen papežem Piem IX. roku 1863 na 5. červenec. Užili k vydání jediného opisu, který si pořídil z rukopisu jim neznámého vynikající francouzský historik André Duchesne (1583—1640) a který jim věnoval po jeho smrti spolu s jinými hagiografickými rukopisy jeho syn François Duchesne (1616—1693). Neznajíce s určitostí jméno autora, nadepsali vydavatelé edici *Vita* (rozuměj s. Constantini-Cyrilli) *cum translatione s. Clementis*. Dobrovský navrhl pro tento text označení *Italská legenda* (na rozdíl od *Moravské legendy*), kterého se dosud nejčastěji užívá, ačkoli Martynov, Pastrnek aj. dávají přednost názvu *Legenda Římská*.

Pokud jde o autorství a datování Italské legendy, vyslovili už její první vydavatelé dohad, že je to výtah z 3. knihy *Života sv. Klimenta* (*Vita s. Clementis papae*, BHL 1851), který napsal, pokračuje v práci svého zemřelého jáhna Jana Hymnonida, současník a příznivec soluňských bratří Gauderich, biskup ve Velletri u Říma, jehož biskupský chrám byl zasvěcen sv. Klimentu. Z tohoto Gauderichova spisu, psaného samozřejmě latinsky, se nám zachovala v montecassinském rukopise č. 234 vedle první knihy a části knihy druhé předmluva s věnováním papeži Janu VIII., z níž vyplývá, že se v jeho třetí knize pojednávalo právě o přenesení ostatků sv. Klimenta do Říma. Bollandistům bylo také už známo, že *Legenda aurea* Jakuba de Voragine († 1298) cituje na konci života papeže Klimenta stručnou zprávu ostijského biskupa Lva († 1115), že tělo světcovo našel a přenesl do Říma „jakýsi kněz, jménem Filosof“. Tato zpráva se shoduje téměř doslova s příslušnou pasáží Italské legendy, ale její první vydavatelé nevyvodili a nemohli vyvodit z tohoto poznání určitější závěr.

K potvrzení autorství Gauderichova a k osvětlení způsobu jeho práce přispěl v novější době významně objev listu papežského bibliotekáře Anastasia adresovaného Gauderichovi (BHL 2072), který publikoval Joh. Friedrich roku 1892. (U nás jej přetiskl Fr. Pastrnek, *Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Methoda*, Praha 1902, str. 246—249. Slovenský překlad Peter Ratkoš, *Pramene*, str. 182—186. V našich Pramenech vyjde tento text v 3. díle.) Z tohoto listu jsme se mj. dověděli, že Anastasius přeložil pro Gaudericha z řečtiny do latiny dva spisky Konstantinovy, Krátkou historii (*Brevis historia* nebo *Storiola*) o nalezení ostatků sv. Klimenta a Oslavnou řeč (*Sermo declamatorius*) na tuto událost. Anastasiův vlastní citát z překladu Krátké historie a staroslověnská verze jmenovaných Konstantinových řeckých prací, zachovaná pod titulem *Slovo na přenesení moštěm preslavnago Klimenta* pak ukázaly, že autor Italské legendy vskutku užil

Konstantinovy Krátké historie v Anastasiově překladu, a jevíly se přesvědčivým svědectvím pro autorství Gauderichovo.

Ještě více než otázka autorství Italské legendy zajímala však badatele od té doby, co vešly v širší známost *staroslověnské Životy soluňských bratří* (r. 1843), její poměr k těmto památkám a byl veden dlouholetý úporný boj o to, zda byl latinský text předlohou staroslověnského *Života Konstantinova*, či naopak. Do této otázky zasáhli rozhodujícím způsobem bollandista Paul Devos a benediktin Paul Meyvaert. Jejich obsáhlá a obsažná studie *Trois énigmes Cyrillo-Méthodiennes de la Légende Italique résolues grâce à un document inédit*, uveřejněná v *Analecta Bollandiana* 73, 1955, str. 375—461, znamená zásadní obrát v celém komplexu otázek, týkajících se Italské legendy, zejména též po stránce textologické. Jmenovaným badatelům se totiž podařilo zjistit ve Vatikánském rukopise lat. 9668, ze století 12., předlohu, z níž si pořídili v 17. století opisy Italské legendy (rukopis byl tenkrát majetkem jezuitské koleje v Clermontu) jak André Duchesne, tak jeho současník Jacques Sirmond. Nadto však objevili v knihovně Metropolitaní kapituly v Praze další rukopis této literární památky v kodexu sign. N XXIII ze století 14 (fo 147^b - 150). Před vlastním textem legendy se čte v tomto rukopise prolog, který ve Vatikánském rukopise chybí a v němž se představuje jako její autor *Leo, ecclesie Hostiensis ac Vellitrensis indignus episcopus*, Lev, nehodný biskup církve Ostijské a Velletrijské.

Pražský rukopis se tedy shoduje se zprávou Legendy zlaté, která cituje Lva z Ostie jako autora zprávy o nalezení a přenesení ostatků sv. Klimenta. Tímto převrapujícím zjištěním však není otázka autorství rozřešena ve prospěch Lva z Ostie a v neprospěch Gaudericha. P. Devos a P. Meyvaert totiž prokázali podrobným srovnáváním zachovaných prací Gauderichových a Lvových, že Lev z Ostie jen přepracoval, ba přímo opisoval spisy svého dávného předchůdce v úřadě biskupském, ale přitom ho vůbec nejmenoval. To platí i o prologu Italské legendy a tak nabývá zvláštní ceny zpráva prologu, že je obsah legendy čerpán *partim ex Sclavorum litteris, partim vero ex relatione inventioris eiusdem corporis, de Grecis (sc. litteris) ... translata*. „Vyprávění náleze (ostatků) přeložené ... z řečtiny“ je zřejmě Konstantinova *Brevis historia*, kterou přeložil Anastasius pro Gaudericha. Prolog však uvádí, jak patrně, na prvním místě jiný pramen, o němž není zmínka ani v listě Anastasiově, ani v Gauderichově dedikaci Janu VIII.: *Sclavorum litterae*, slovanský spis. Lze pak stěží pomýšlet v této souvislosti, jak právem dovzrají objevitelé pražského rukopisu, na jiný pramen než na slovanský *Život Konstantinů—Cyrillův*. A přijmeme-li tuto identifikaci, je tím rozhodnut starý spor o prioritu textů ve prospěch textu staroslověnského, jehož sepsání je třeba položit před datum smrti Jana VIII. (15. 12. 1882). Srov. též Paul Devos a Paul Meyvaert, *La date de la première rédaction de la „Légende Italique“*, *Cyrillo-Methodiana*, *Slavistische Forschungen*, Bd. 6, Köln—Graz 1964, 57—71.

Italská legenda zůstává přesto jedním z nejstarších a nejvýznamnějších svědectví o činnosti Konstantinově, neboť je v podstatě prací současníka soluňských bratří, biskupa Gaudericha (nikoli bibliotekáře Anastasia, jak se dohadoval V. Chaloupecký). Proto jsme ji i my zařadili na první místo mezi latinskými prameny hagiografickými. Nelze ovšem vyloučit, že Lev z Ostie Gauderichův text stylisticky upravil nebo rozšířil. O tom by snad bylo možno víc povědět po formálním rozboru Italské legendy a po jejím jazykovém a stylistickém srovnání se zachovanými pracemi obou autorů. Ale ať by toto srovnání dopadlo jakkoli, je jistě pozoruhodný sám fakt, že v době, kdy se u nás Kosmas snažil co nejvíce oslabit, ne-li přímo umlčet slovanskou tradici cyrilometodějskou, vysokému římskému církevnímu hodnostáři nevařil tento moment (v Italské legendě arci nijak silný), aby neuvedl dílo Gauderichovo pod svým jménem znovu do oběhu a aby se nepo-

kusil posílit svou autoritou snahy o smír byzantského Východu a latinského Západu.

Vydání Bollandistů v AASS bylo častěji přetištěno v různých publikacích, u nás Josefem Perwolfem v *Pramenech dějin českých (FRB)* I, r. 1874, str. 93—99, a Fr. Pastrnkem v cit. díle, str. 239—245. Kritické vydání vydali ovšem až Paul Devos a Paul Meyvaert (*D-M*) přílohou k citované studii v *Anal. Boll.* 73, 1955, str. 455—461. Základem své edice učinili pražský rukopis (*P*), jenž má některá lepší čtení než rukopis vatikánský (*V*), ačkoli je asi o 200 let mladší (viz výše). Text, který zde otiskujeme a jímž se řídíme i ve svém překladu, je text edice *D-M*, od níž se odchylujeme jen na dvou místech a z jejíhož kritického aparátu citujeme v poznámkách jen několik pozoruhodnějších variant. Interpunkci jsme upravili podle našich zvyklostí.

Prolog pražského rukopisu, který otiskují *D-M* odděleně od vlastního textu legendy na str. 412—413, jsme nepokládali za nutné zde přetiskovat a překládat. *D-M* nadpisují svou edici *Translatio s. Clementis auctore Leone Ostiensi*, ale nezdálo se nám vhodným je v tom následovat, když nám zde jde o život Konstantinův a když sami vydavatelé pokládají za vlastního autora legendy Gaudericha.

Do češtiny přeložil Italskou legendu J. Perwolf ve *FRB* I, r. 1873, str. 93—99, do slovenštiny Ján Stanislav, *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda*, Turč. Sv. Martin r. 1950, str. 139—147, a Peter Ratkoš (už podle vydání *D-M*), *Pramene* 1964, str. 131—138. O cizích překladech a vydáních viz bibliografii Antonína Salajky ve sborníku *Slovuší bratří*, Praha 1962, str. 213 n. Třeba dodat, že vydání *D-M* přetiskl a do bulharštiny přeložil Strašimir Lišev ve *Fontes Latini historiae Bulgaricae* II (Academia Litterarum Bulgaria, Sofia 1960), str. 294—302.

Vita Constantini-Cyrilli cum translatione s. Clementis

1 Tempore igitur, quo Michael imperator Nove Rome regebat imperium, fuit quidam vir nobili genere, civitate

Život Konstantinův-Cyrilův s přenesením sv. Klimenta*

1 Tedy za času, kdy císař Michael¹ spravoval císařství² Nového Říma,³ žil nějaký muž vznešeného rodu, pochá-

1

¹ Císař Michael III. vládl v l. 842—867.

² Tj. říši (východo)římskou—byzantskou.

³ Tj. Konstantinopole-Čařhradu.

* Byl-li stsl. *Život Konstantina* dílem velkomoravského centra duchovní kultury a kredem a apologií jeho činnosti a programu zároveň, a byl-li svým jazykem omezen na okruh slovanských zemí, seznamoval s Konstantinovými osudy západní Evropu latinský spis *Vita Constantini*. Motivem jeho napsání byly jak okolnosti objevu a přenesení Klimentových ostatků do Říma a obraz Konstantinova života, tak i politické tendence, související s otázkou stsl. liturgie na Moravě a postavením Velké Moravy vůči Byzanci a římské kúrii, otázky, které nabývaly v politice papežství a zvláště při uplatňování římských univerzalistických idejí v evropském prostředí velkého významu od dob Mikuláše I. a v době pontifikátu Hadriána II. (867—872) a Jana VIII. (872—882). Přepřacování, kterého se tomuto spisu dostalo na počátku 12. stol., po velkém zápase o univerzalistu papežské moci, jehož se zúčastnily i české země, jejichž panovník se pokusil získat u kúrie ochranu a povolení stsl. liturgie, v době po první křížové výpravě a současně, když v Ochridě vytvářel arcibiskup Theofylakt řecký životopis velického biskupa Klimenta, nescházelo nic z ceny tohoto pramene, který svou chronologií náleží do těsné souvislosti se stsl. ŽK a před ŽM.

Thessalonica ortus, vocabulo Constantinus, qui ob mirabile ingenium, quo ab ineunte infantia mirabiliter claruit, veraci agnomine Philosophus est appellatus. Hic cum adolevisset atque a parentibus fuisset in urbem regiam ductus essetque insuper magna religione ac prudentia peditus, honorem quoque sacerdotii ibidem, ordinante Deo, est adeptus. Tunc temporis ad prefatum imperatorem venerunt Gazarorum² legati, orantes ac supplicantes, ut dignaretur mittere ad illos aliquem virum eruditum, qui eos fidem catholicam veraciter edoceret, adicientes inter cetera, quoniam Iudei ad fidem suam, modo Sarraceni ad suam nos convertere e contrario moliantur. Verum nos ignorantes, ad quos potissimum nos transferamus, propterea a summo et catholico imperatore consilium querere nostre fidei ac salutis decrevimus, in fide vestra et veteri amicitia plurimum confidentes. Tunc imperator, simul cum patriarcha consilio habito, prefatum Philosophum advocans, simul cum legatis illorum ac suis honorifice transmisit illuc, optime confidens de prudentia et eloquentia eius.

2 E vestigio igitur preparatis omnibus necessariis iter arripiens, venit Cersonam, que nimirum Gazarorum terre vicina et contigua est, ibique gratia discendi linguam gentis illius est ali-

zející z města Soluně, jménem Konstantin, jenž pro své podivuhodné nadání, kterým se od časného dětství podivuhodně skvěl, byl nazýván pravdivým příjmením Filosof. Ten, když dospěl a byl od rodičů přiveden do hlavního města⁴ a nadto vynikal velkou zbožností a moudrostí, dosáhl tam řízením božím i hodnosti kněžské.⁵ V tom čase⁶ přišli k řečenému císaři vyslanci Chazarů se snažnou prosbou, aby jim ráčil poslati nějakého učeného muže, který by je pravdivě vyučil ve víře katolické, dodávající k tomu mimo jiné: „Nyní se nás pokoušejí brzy Židé, brzy na druhé straně Sarraceni obrátit na svou víru. Ale my, nevědouce, ke kterým z nich bychom měli nejspíše přestoupiti, rozhodli jsme se proto hledat radu stran naší víry a spásy u svrchovaného a katolického císaře,⁷ důvěřující nejvíce ve vaši věrnost a staré přátelství.“ Tu císař, poradiv se také s patriarchou,⁸ povolal k sobě řečeného Filosofa a poslal ho tam s poctami, v doprovodu jejich i svých vyslanců, maje nejlepší důvěru v jeho moudrost a výmluvnost.⁹

2 Připraviv si tedy ihned všechno potřebné, vydal se na cestu a přišel do Chersony,¹ která totiž leží v samém sousedství země Chazarů. I zdržel se tam nějaký krátký čas, aby se naučil

² Gazarorum: Cazarorum *V*, tak i dále.

⁴ Čařhradu.

⁵ Cf. *Život Konstantina* II—VII.

⁶ Patrně v r. 860.

⁷ Označení císaře Michaele III. „summus et catholicus imperator“ vychází zřejmě z byzantských univerzalistických tendencí, které se objevují i v *Životě Konstantina*.

⁸ Fotios.

⁹ Cf. ŽK VIII.

2

¹ Chersonés na Krymu.

quantulum remoratus. Interea, Deo inspirante, qui iam iamque tantum tamque pretiosum thesaurum, corporis videlicet sancti martyris Christi Clementis, fidelibus suis revelare decreverat, cepit prefatus vir, ac si curiosus explorator, ab accolis loci diligentissime perscrutari ac sollerter investigare illa, que ad se tum litterarum traditione, tum vulgari etiam fama, de corpore beati Clementis et de templo angelicis sibi manibus preparato sive de archa ipsius pervenerant. Ad quem prefati omnes, utpote non indigene, sed ex diversis gentibus advene, se, quod requireret, omnino nescire professi sunt. Siquidem iam ex longo tempore, ob culpam et negligentiam incolarum, miraculum illud marini recessus, quod in ystoria passionis prefati pontificis celebre satis habetur, fieri destiterat et mare fluctus suos in pristinas stationes refuderat. Preterea et ob multitudinem incursantium barbarorum locus ille desertus est et templum neglectum atque destructum, et magna pars regionis illius fere desolata et inhabitabilis reddita, ac propterea ipsa quoque sancti martiris archa cum corpore ipsius obruta fluctibus fuerat.

3 Super quo responso miratus valde ac tristis Philosophus nimis redditus, ad orationem conversus est, ut, quod per homines explorare non poterat, divina sibi revelatio meritis prefati pontificis sancti dignaretur ostendere. Civitate ipsius metropolitam, nomine Georgium, simul cum clero et populo ad eadem de celo expetenda invitans, super hec etiam referens illis gesta passionis seu miraculorum eiusdem beatissimi martiris, plurimos illorum ad lit-

2 ŽK VIII.

3

1 Šlo o chersonského arcibiskupa Georgia, F. Dvornik, *Les Légendes* 205.

jazyku onoho národa. Mezitím vnuknutím Boha, který se rozhodl již již ukázati svým věřícím tak veliký a tak cenný poklad, totiž tělo svatého mučedníka Kristova Klimenta, počal se řečený muž, jako nějaký horlivý zvěd, pilně vyptávatí místních obyvatelů a bedlivě pátrati po tom, co se k němu doneslo jednak písemným podáním, jednak i lidovým vyprávěním o těle svatého Klimenta a o chrámu, který byl pro něho rukama andělů připraven, nebo o jeho rakvi. Ale všichni řečení lidé, protože to nebyli tuzemci, ale cizinci přišli z různých krajů, prohlášovali, že vůbec nevědí o ničem, nač se jich táže. Neboť pro vinu nebo nedbalost obyvatelů onen zázrak mořského odlivu, který se v historii umučení řečeného velekněze velice oslavuje, již dávno se přestal objevovati a moře vylilo své vlny zpět k dřívějším břehům. Mimoto i pro množství barbarských vpádů bylo ono místo opuštěno, chrám zanedbán a zbořen a velká část toho kraje byla proměněna téměř v poušť a stala se neobyvatelnou. A proto i sama rakev svatého mučedníka s jeho tělem byla zatopena vlnami.²

3 Nad touto odpovědí velmi se podiviv a nadmíru se zarmoutiv, obrátil se Filosof k modlitbám, aby mu boží zjevení ráčilo pro zásluby řečeného svatého velekněze ukázati to, co nemohl vyzkoumati s pomocí lidí. Vyzvav metropolitu toho městečka, jménem Georgia,¹ spolu s duchovenstvem a lidem, aby za touž věc nebe prosili, když jim mimoto také vyložil o utrpení a zázracích téhož nejblaženějšího mučedníka, podnítil svým povzbuzováním pře-

tora illa accedenda et fodienda^b et tam pretiosas margaritas tamdiu neglectas requirere et in lucem, Deo iuvante, reducere suis adhortationibus animavit. Quadam igitur die, que tertio kalendarum Ianuariarum inscribitur, tranquillo mari navem ingressi, Christo duce iter arripiunt, predictus videlicet Philosophus cum episcopo ac venerabili clero, nec non cum nonnullis de populo. Navigantes itaque cum ingenti devotione ac fiducia, psallentes atque orantes pervenerunt ad insulam, in qua videlicet existimabant sancti corpus martiris esse. Eam igitur undique circumdantes et multo luminum splendore lustrantes, ceperunt magis ac magis precibus sacris insistere et in acervo illo, quo tantum thesaurum quiescere suspicari dabatur, curiose satis et instantissime fodere.

4 Ubi diu multumque desiderio sancto certantibus et de spe divine miseracionis plurimum confidentibus, tandem ex improviso, veluti clarissimum quoddam sydus, donante Deo, una de costis martiris pretiosi resplenduit. Ad quod spectaculum omnibus immensa exultatione repletis magisque ac amplius sine aliqua iam hesitatione terram certatim eruderantibus, sanctum quoque caput ipsius consequenter apparuit. Quante iam omnium voces in celum, quante laudes et gratiarum actiones in Deum ab universis cum lacrimarum profusionibus acte sint, si vel estimare quidem vix possumus, quanto minus exprimere! Tanta siquidem in omnes tum pro sanctarum inventione reliquiarum, tum pro immensissimi odoris suavitate erat innata letitia, ut iubilatio ineffabili

mnohé z nich k tomu, aby se odebrali na to pobřeží a kopající tam, aby hledali tak vzácné perly, tak dlouho nepovšimnuté, a aby je s pomocí boží vynesli zase na světlo. Jednoho tedy dne, jenž se píše 30. prosince,² za klidného moře vstoupí na loď a pod Kristovým vedením se vydají na cestu, totiž řečený Filosof s biskupem a ctihodným duchovenstvem a s několika muži z lidu. A tak plující s nesmírnou zbožností a důvěrou, zpívající žalmy a modlice se dorazili k ostrovu, o němž soudili, že je na něm tělo mučedníkov. Obstoupivše jej tedy ze všech stran a procházejíce jím v jasné záři pochodní, začali víc a více naléhati svatými modlitbami a na jednom pahrbku, o kterém se bylo možno domýšleti, že v něm odpočívá tak veliký poklad, velmi horlivě a usilovně kopati.³

4 Když dlouho a mnoho závodili v svatě touze a skládali největší naději a důvěru v boží slitování, konečně znenadání jakoby nějaká přejasná hvězda zazářilo z přízně boží jedno ze žeber vzácného mučedníka. Uzřevše to, byli všichni naplněni nesmírným jásetem, a když ještě více a horlivěji, již bez jakéhokoli váhání, o závod vyhrabávali zemi, objevila se hned potom i jeho svatá hlava. Jestliže si stěží dovedeme představití, jak hojné hlasy všech stoupaly k nebesům a jak hojné chvály a díky byly Bohu ode všech s proudy slz vzdávány, oč méně to dovedeme vylíčiti! Neboť taková všechny pojala radost jednak pro nalezení svatých ostatků, jednak pro líbeznost přenesmírné vůně, že blahopřejíce si v nevýslovném plesání měli dojem,

^b illorum ... fodienda: eorum accedere V.

² Slovo na prenesenie udává 30. ledna. K tomu F. Dvornik, *Les Légendes* 196; F. Grivec — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 184.

³ Cf. ŽK VIII.

gratulantes in paradiso quodammodo extra se se putarent consistere, cum ecce post paululum rursus quasi ex quibusdam adytis^c relique sanctorum reliquiarum particule paulatim et per modica intervalla omnes, miserante Deo, invente sunt. Ad ultimum quoque ipsa etiam anchora, cum qua in pontum est precipitatus, apparuit.

5 Omnibus igitur pro tantis Dei donis immensa repletis letitia, celebratis ibidem a sancto pontifice sacrosanctis mysteriis, ipsemet sanctus vir super proprium caput sanctorum reliquiarum loculum levans, ad navim cum ingenti universorum subsequentium tripudio detulit ac deinde Cersonam metropolim cum ympnis et laudibus maximis transportavit. Interea cum iam civitati appropinquarent, vir nobilis Niceforus, eiusdem civitatis dux, illis cum pluribus aliis obviavit et, adoratis sacrosanctis reliquiis, cum multis gratiarum actionibus, precedens sanctum loculum ad urbem cum gaudio properavit. Ibi etiam cum ingenti universorum tripudio sanctum ac venerabile corpus receptum adoravit et, recitato coram^d omni populo inventionis eius mysterio, cum iam advesperasceret et pre nimia populi frequentia progredi ultra non posset, in templo sancti Sozontis^e, quod urbi erat contiguum, cum diligenti custodia posuerunt; demum vero ad ecclesiam sancti Leontii transtulerunt. Inde cum mane factum fuisset, universa civitatis multitudo conveniens, assumpto sanctorum reliquiarum loculo, totam in circuitu cum magnis laudibus

jako by se ocitli mimo sebe někde v ráji, když ejhle po chvíli ostatní částky ostatků zase jakoby z nějaké krypty, poněnáhu a v malých přestávkách, milostí boží všechny byly na světlo vyneseny. A nakonec se ukázala i sama kotva, s kterou byl uvržen do moře.¹

5 Když tedy byli všichni naplněni nemírnou radostí nad tolikým dobrodiním božím a když svatý velekněz vykonal tamtéž posvátné mešní obřady, sám svatý muž pozdvihl nad svou hlavu schránku se svatými ostatky, donesl ji na loď za náramného jásotu všech, kdo ho doprovázeli, a potom ji dopravil za hlasitého zpěvu hymnů a chval do metropole Chersony. Mezitím, když se již blížili k městu, urozený muž Nikéforos, vladař toho města, vyšel jim s přemnoha jinými vstříc a vzdav poctu posvátným ostatkům, s mnohým díkůvzdáním, kráčeje před svatou schránkou, radostně spěchal k městu. Tu vzdal opět poctu za nesmírného jásotu všech svatému a ctihodnému tělu znovu získanému, a když bylo všemu lidu vylíčeno tajemství jeho nalezení, protože se už stmívalo a pro příliš velký nával lidí se nemohlo v cestě dále pokračovati, uložili je pod bedlivou stráž v chrámu svatého Sozonta, který stál v sousedství města, nakonec však je přenesli do kostela svatého Leontia¹. Potom, když se rozednilo, sešel se veškerý městský lid a vzavše schránku se svatými ostatky, obešli za hlasitých chvalozpěvů kolem

^c adytis *D-M*: aditis *P*, additis *V*. ^d coram *V*: nemá *P, D-M*. ^e Sozontis: Sosontis *V*.

4

¹ Cf. ŽK VIII, a údaje v Brevis historia, Sermo declamatorius (i v tzv. Chersonské legendě).

5

¹ F. Pastrnek, *Dějiny* 54.

lustraverunt urbem, et sic ad maiorem basilicam venientes, in ea illum honorifice locaverunt; sicque demum omnes ad sua gaudentes reversi sunt.

6 Post hec supradictus Philosophus iter arripiens et ad gentem illam, ad quam predicandam missus fuerat, veniens, comitatus gratia redemptoris omnium Dei, predicationibus et rationibus eloquiorum suorum convertit illos omnes ab erroribus, quos tam Sarracenorum quam et Iudeorum perfidia retinebat. Unde plurimum exhilarati et in fide catholica corroborati atque edocti, gratias referebant Deo omnipotenti et famulo eius Constantino Philosopho. Litteras insuper imperatori cum multis gratiarum actionibus transmiserunt, pro eo quod studio illos suo ad veram et catholicam revocare studuerit fidem, affirmantes se ob eam rem imperio eius semper subditos et fidelissimos de cetero velle manere. Deducentes autem Philosophum cum multo honore, obtulerunt ei munera maxima. Que ille omnia ut re vera philosophus respuens, rogavit ut pro muneribus illis, quotquot captivos christianos haberent, sibi secum mox reversuros dimitterent. Quod protinus adimpletum est.

7 Philosopho autem reverso Constantinopolim, audiens Rastislaus¹, princeps Moravie², quod factum fuerat a Philo-

dokola celé město, a když přišli k velké basilice, s poctami ji tam uložili. A pak se teprve všichni radostně vrátili do svých domovů.

6 Potom se vydal svrchu řečený Filosof na cestu, a když přišel k onomu národu, ke kterému byl jako kazatel vyslán, odvrátil je všechny, jsa doprovázen milostí Boha vykupitele všech, svými kázáními a výmluvnými důvody od bludů, které obsahovala nevěra jak Saracénů, tak Židů. Tím převelice rozradostněni a v katolické víře utvrzeni a vyučeni, vzdávali díky Bohu všemohoucímu a jeho služebníku Konstantinu Filosofovi. Poslali kromě toho císaři list s mnoha projevy díky za to, že se svým přičiněním vynasnažil je přivést k pravé a katolické víře, ujistující ho, že proto chtějí zůstat už trvale poddaní a zcela věrní jeho říši. Doprovázejíce pak Filosofa s mnoha poctami, nabídli mu převeliké dary. Ale on je všechny odmítl jako pravý filosof a požádal je, aby mu místo těch darů propustili všechny křesťanské zajatce, které mají, aby se s ním mohli hned vrátit. A to bylo neprodleně splněno.¹

7 Když se pak Filosof vrátil do Konstantinopole, Rostislav¹, kníže moravský,² uslyšev, co vykonal Filosof

¹ Rastislaus: Rastilaus *V*; Suatopluc *P, D-M*. ² Moravie: Miravie *V*.

6

¹ Cf. ŽK IX—XII.

7

¹ V pražském rukopisu je — patrně vlivem textů české provenience, které Rostislava jménem neznají — Svatopluk místo správného Rastislaus v rukopise vatikánském.

² Přesněji: vládce Moravy. O významu princeps jako obecně vůbec vládce, jímž byli v 11. stol. označováni i císařové, a principatus = imperium vid. H. Koller, *Die Bedeutung des Titels „princeps“ unter den Saliern und Staufern*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. 68, 1960, 65, 70.

sopho in provincia Gazarorum, ipse quoque genti sue consulens ad predictum imperatorem nuntios misit, insinuans hoc, quod populus suus ab ydolorum quidem cultura recesserat et christianam legem observare desiderabat, verum doctorem non talem habent, qui ad liquidum eos et ad perfectum legem ipsam edoceat; rogare se ut talem ad partes illas hominem dirigat, qui pleniter fidem et ordinem legis et viam veritatis populo illi ostendere valeat. Cuius precibus annuens imperator, eundem supra nominatum Philosophum ad se venire rogavit eumque illuc, id est in terram Sclavorum, simul cum Methodioⁿ germano suo transmisit, copiosis valde de palatio suo datis expensis. Cumque ad partes illas, Deo prosperante, venissent, cognoscentes loci indigene adventum illorum valde gavisi sunt, maxime cum reliquias beati Clementis secum eos ferre audierant et ewangelium in eorum linguam a Philosopho predicto translatum. Exeuntes gitur extra civitatem obviam, honorifice et cum ingenti letitia eos receperunt. Ceperunt itaque ad id, propter quod venerant, peragendum studiose insistere et parvulos eorum docere litteras, officia ecclesiastica instruere et ad correptionem diversorum errorum, quos in populo illo repererant, falcem eloquiorum suorum inducere, sicque abrasit et

v kraji Chazarů,³ maje sám také péči o svůj národ, vypravil posly k řečenému císaři s tím vzkazem, že se jeho lid sice odvrátil od uctívání model a že si žádá zachovávat zákon křesťanský, ale že nemají takového učitele, který by je v tom zákoně jasně a dokonale vyučil. Že prosí, aby jim takového člověka do oněch končin poslal, který by dovedl onomu lidu plně ukázat víru, řád zákona a cestu pravdy.⁴ Císař vyhověv jeho prosbě požádal téhož svrchu jmenovaného Filosofo, aby k němu přišel, a poslal ho tam, to jest do země Slovanů, spolu s jeho bratrem Metodějem, poskytnuv jim velmi hojně prostředky z císařské pokladny.⁵ Když pak přišli s božím přispěním do oněch končin,⁶ místní obyvatelé, dozvěděvše se o jejich příchodu, velice se zaradovali, zvláště když uslyšeli, že s sebou přinášejí ostatky svatého Klimenta a ewangelium přeložené od řečeného Filosofo do jejich jazyka. Vyšedše jim tedy z města vstříc, přijali je uctivě a s nesmírnou radostí.⁷ I počali se horlivě věnovati té činnosti, pro kterou přišli, učiti jejich děti písmu, zařizovati církevní bohoslužby, srpu své výmluvnosti užívati k vyhubení rozličných bludů, které v tom lidu shledali, a tak vypevše a vytrhavše z onoho zkázonosného pole rozmanité hloží neřestí, zasévati símě slova božího.⁸ Setrvali pak na Moravě po čtyři

ⁿ Methodio: Mechodio V; všude dále Methodius V, Methodius P.

³ Život Konstantina ani Život Metodějův nemají zmínku o tom, že by Rostislavovi byla známa Konstantinova mise u Chazarů a byla jednou z pohnutek jeho žádosti k císaři Michailovi, jak je uvedeno zde.

⁴ O tom cf. ŽK XIV; dále ŽM, V.

⁵ ŽK XIV. O bohatém vybavení mise z císařského paláce není jinde zprávy.

⁶ Zemí, tj. na Moravu.

⁷ O přijetí mise před městem má zprávu jen tento pramen. Je však otázka, není-li celé toto místo jen hagiografickou stylizací.

⁸ Cf. ŽK XV.

extirpatis de agro illo pestifero multifariis vitiorum sentibus, divini verbi germina seminaré. Manserunt autem in Moravia¹ per annos IIII et dimidium, et direxerunt populum terre illius in fide catholica, et scripta ibi reliquerunt omnia, que ad ecclesie ministerium necessaria videbantur.

8 His omnibus auditis, papa gloriosissimus Nicolaus valde letus super his, que sibi ex hoc relata fuerant, redditus, mandavit et ad se illos litteris apostolicis venire invitavit. Quo nuntio fratres illi percepto valde gavisi sunt, gratias agentes Deo, quod tanti essent habitati, qui mererentur ab apostolica sede vocari. Mox igitur iter aggressi, duxerunt etiam secum aliquantulos^k de discipulis suis, quos dignos esse ad episcopatus honorem recipiendum censebant; sicque Romam post aliquot dies applicuerunt.

9 Sed cum ante non multos dies supradictus papa Nicolaus transisset ad Dominum, secundus Adrianus, qui illi in pontificatu^l successerat, audiens, quod prenomatus Philosophus corpus beati Clementis, quod studio suo re-

a půl roku⁹ a vedli lid té země ve víře katolické a zanechali tam všechny knihy, které se jevily být nezbytné pro církevní obřady.

8 Když o tom všem uslyšel přelavný papež Mikuláš,¹ velice potěšen tím, co mu bylo z toho sděleno, uložil jim a pozval je apoštolským listem², aby k němu přišli. Obdrževše toto poselství, velice se ti bratři zaradovali a vzdávali díky Bohu za to, že byli uznáni za tak významné, aby si zasloužili být pozváni od apoštolské stolice. Vydavše se tedy ihned na cestu, vzali s sebou několik ze svých žáků, které pokládali za hodné, aby získali úřad biskupský,³ A tak dorazili po několika dnech do Říma.

9 Protože však před nemnoha dny svrchu řečený papež Mikuláš odešel k Pánu,¹ Hadrián II., který po něm následoval v papežské hodnosti,² uslyšev, že svrchu jmenovaný Filosof s sebou přináší tělo svatého Klimenta,

¹ Moravia: Marania V. ^k aliquantulos: aliquos V. ^l in pontificatu: in p. Romano V.

⁹ Poněvadž ŽK XV, uvádí, že Konstantin a Metoděj prodleli na Moravě 3 roky a 4 měsíce (ŽM VI udává dobu delší tří let), předpokládal F. Hýbl (*Slovanská liturgie* 8), že údaj ve Vita je chybný vinou přepisu a správně má být 3 a půl roku. Jelikož však Vita souvisí s údaji ŽK XV, není vyloučeno, že v hlazol. originále původně stálo též 4 roky a 5 měsíců (G, D), což v kyrilském přepisu však značí 3 roky a 4 měsíce (= 40 měsíců), cf. ŽK XV, pozn. 8 a 1.

8

¹ Mikuláš I. (858—867)

² Podle tohoto údaje šlo o oficiální slavnostní pozvání, F. Pastrnek, *Dějiny* 84.

³ Těmito učedníky, hodnými biskupské hodnosti — z údaje (nejde-li o hagiografický obrat) by mohlo plynout, že Konstantin a Metoděj snad už nepomýšleli na návrat na Moravu a pokračovateli jejich díla se měli stát jejich žáci — Gorazd, Kliment, Naum, Angelár a Sáva; *Život Klimenta*, kap. 2. Cf. F. Grivec — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 49—50.

9

¹ 13. listopadu 867.

² Hadrián II. nastoupil 14. prosince 867.

pererat, secum deferret, valde nimis exhyllaratus est, et extra Urbem cum clero et populo procedens illis obviam, honorifice satis eos recepit. Ceperunt interea ad presentiam reliquiarum sanctarum per virtutem omnipotentis Dei sanitates mirabiles fieri, ita ut quovis languore quilibet oppressus fuisset, adoratis sacrosanctis martinis pretiosi reliquiis, protinus salvaretur. Quapropter tam venerabilis apostolicus quam et totius Romani populi universitas gratias et laudes Deo maximas referentes, gaudebant et iocundabantur in ipso, qui eis post tam prolixo temporis spatia concesserit in diebus suis sanctum et apostolicum virum et ipsius apostolorum principis Petri successorem in sede sua recipere, et non solum Urbem totam, sed et orbem quoque totum Romani imperii signis eius ac virtutibus illustrare. Multis itaque gratiarum actionibus prefatus Philosopho pro tanto beneficio redditus, consecraverunt fratrem eius Methodium in sacerdotem,^m nec non et ceteros eorum discipulos in presbiteros et dyaconos.

10 Cum autem idem Philosophus, qui et Constantinus, diem transitus sui imminere sibi sensisset, ex concessione

které vlastním přičiněním našel, velice se zaradoval a vykročiv jim s duchovenstvem a lidem z města vstříc, přijal je s velikými počtami. Mezitím se počaly působením svatých ostatků a zázračným přispěním Boha všemohoucího dát podivuhodná uzdravení, takže ať byl kdo postižen jakoukoli nemocí, když vykonal adoraci u posvátných ostatků vzácného mučedníka, ihned se uzdravil. Pročež jak ctihodný papež, tak všechen římský lid vzdávali díky a chvály převeliké Bohu a radovali a těšili se v něm, který jim po tak dlouhém čase dopřál, aby za svých dnů přijali svatého a apoštolského muže, nástupce samého knížete apoštolů Petra v jeho sídle a aby bylo oslaveno nejen celé Město, ale i celý oksek Římské říše jeho divy a zázraky. Vzdávše tedy díky řečenému Filosofu za tak veliké dobrodiní, vysvětili jeho bratra Metoděje na kněze³ a také i ostatní jejich žáky na kněží a jáhny.⁴

10 Když pak týž Filosof neboli Konstantin cítil, že se blíží den jeho odchodu, dal si se svolením nejvyššího

^m fratrem ... in sacerdotem P: *Silně porušené místo ve V čti Duchesne a Sirmond ipsum et Methodium in episcopos, což převzala A S a další vydání až do D-M. Podle M. Tadiná lze i porušené místo ve V číst celkem shodně s textem P.* (Srov. A. Salajka, *Solušští bratři*, str. 215.)

³ S. Sakač, *De dignitate episcopali sancti Cyrilli Thessalonicensis*, Orient. Christ. Per. XVI, 1950 se domníval podle staršího rekonstruovaného textu vatikánského rukopisu „consecraverunt ipsum et Methodium in episcopos“, že Konstantin byl vysvěcen na biskupa; tento údaj má též proložní život Kyrilův a některá officia; F. Grivec, *Vitae* 39. Pražský rukopis má místo toho však: „consecraverunt fratrem eius Methodium in sacerdotem“. Metoděj obdržel popovstvo *λεγομένη* — samo o sobě to může značit i biskupskou hodnost, cf. F. Grivec — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius*, 224, pozn. 3; k tomu dále: „Si quis episcopatum (sacerdotium) desiderat...“ (1 Tim 3,1) — počátkem r. 868 (ŽM VI) a biskupem byl ustanoven r. 869 (ŽM VIII). Nicméně je zajímavé, že k téměř shodnému textu, jaký má pražský rukopis (P. Meyvert — P. Devos, *Trois énigmes cyrillo-méthodiennes de la „Légende Italique“*, Analecta Boll. 73, 1955, 455—461), došel na základě rozboru sporného místa ve vatikánském rukopisu M. Tadin, *La légende intitulée Translatio corporis s. Clementis*, Paris 1955. K otázce znovu S. Sakač, *Novissima de Legenda Italica* 198n. a Z. R. Dittrich, *Christianity* 166—167.

⁴ Počátkem r. 868 byli vysvěceni na kněze (popy), ŽM VI, Gorazd, Kliment a Naum, anagnosty Angelár a Sáva.

summi pontificis inposuit sibi nomen Cyrillus, dicens hoc revelatum sibi fuisse, et sic post quinquaginta dies dormitionem accepit in Domino, XVI. kal. Martias. Precepit autem sanctus apostolicus, ut omnes tam Greci quam Romani clerici ad exequias eius occurrerent cum psalmis et canticis, cum cereis et thymamatibus,ⁿ et non aliter ei quam ipsi quoque apostolico funeris honorem impenderent.

11 Tunc supradictus frater eius Methodius accedens ad sanctum pontificem et procidens ad vestigia eius ait: „Dignum ac necessarium duxi suggerere beatitudini tue, apostolice pater, quoniam quando ex domo nostra ad servitium, quod auxiliante Domino fecimus, sumus egressi, mater cum multis lacrimis nos obtestata est, ut, si aliquem ex nobis, antequam reverteremur, obiisse contingeret, defunctum fratrem frater vivens ad monasterium suum reduceret et ibidem illum digno et competenti obsequio sepeliret. Dignetur igitur sanctitas vestra hoc munus mee parvitati concedere, ne precibus maternis vel contestationibus videar aliquatenus contraire.“ Non est visum apostolico, quamvis grave sibi aliquantulum videretur, petitioni et voluntati huiusce modi refragari, sed clausum diligenter defuncti corpus in locello marmoreo et proprio insuper sigillo signatur^o, post VII dies dat ei licentiam recedendi. Tunc Romanus clerus, simul cum episcopis ac cardinalibus atque nobilibus Urbis consilio habito, convenientes ad apostolicum ceperunt dicere: „In-

velekněže jméno Cyril, řka, že mu to bylo zjeveno, a tak po padesáti dnech zesnul v Pánu dne 14. února. Nařídil pak svatý papež, aby všichni duchovní, jak řečtí tak římstí, přišli na jeho pohřeb se žalmy a zpěvy, se svícemi a kadidlem a aby mu prokázali pohřební počtu nejinak než jako samému papeži.¹

11 Tehdy jeho svrchu řečený bratr Metoděj přišel k samému svatému veleknězi a klesnuv mu k nohám řekl: „Pokládal jsem za slušné a potřebné, abych připomněl tvé blaženosti, apoštolský otče, že když jsme vyšli z našeho domu za službou, kterou jsme s pomocí Páně vykonali, matka nás zapřísahala, prolévajíc hojně slz, kdyby se stalo, že by někdo z nás umřel dřív, než bychom se vrátili,¹ aby zemřelého bratra přenesl ten bratr, který by zůstal na živu, do svého kláštera a tam aby ho důstojně a řádně pochoval. Nechť tedy ráčí vaše svatost mé nepatrnosti povolití splnění toho úkolu, aby se nezdálo, že jsem nějak jednal proti prosbám a zapřísaháním matčiny.“ Nezdálo se vhodným papeži, ačkoli se mu to jevilo dosti těžkým, nevyhověti takové žádosti a vůli, a tak uzavřev pečlivě tělo zesnulého do mramorové rakve a zapečetiv ji kromě toho vlastní pečeti, dal mu povolení, aby po sedmi dnech odešel. Tehdy římstí duchovní po poradě s biskupy kardinály a se šlechtici Města, přišli k papeži a jali se taktro mluvit: „Zdá se nám velmi nevhodné, ctihodný otče

ⁿ thymamatibus: thuris odoribus V. ° signatur: signatum V; text zřejmě porušen.

10

¹ Cf. ŽK XVIII.

11

¹ F. Grivec — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 63 vyvozují, že bratři z Moravy zamýšleli odejít do kláštera.

dignum nobis valde videtur, venerabilis pater et domine, ut tantum tamque^p magnificum virum, per quem tam preciosum thesaurum Urbs et ecclesia nostra recuperare promeruit et quem Deus ex tam longinquis et exteris regionibus ad nos sua gratuita pietate perducere et ad hoc etiam ex hoc loco ad sua regna est dignatus assumere, qualibet interveniente occasione in alias patiamini partes transferre. Sed hic, si placet, potius honorifice tumuletur, quia et dignum valde est, ut fame tam celebris homo in tam celeberrima Urbe celebrem locum habeat sepulture.“ Placuit consilium apostolico et statuit, ut in beati Petri basilica poneretur, in suo videlicet proprio monumento.

12 Cernens Methodius ita suum defecisse propositum, oravit iterum dicens: „Obsecro vos, domini mei, quandoquidem non est placitum vobis meam petitiunculam adimplere, ut in ecclesia beati Clementis, cuius corpus multo suo labore ac studio repertum huc detulit, recondatur.“ Annuuit huiuscemodi petitioni presul sanctissimus et, concurrente maxima cleri ac populi frequentia, cum ingenti letitia et reverentia multa, simul cum locello marmoreo, in quo pridem illum predictus papa condiderat, posuerunt in monumento ad id preparato, in basilica beati Clementis, ad dexteram partem altaris ipsius, cum ympnis et laudibus maximis gratias agentes Deo, qui in loco eodem multa et miranda opera operatur, ad laudem et gloriam nominis sui, per merita et orationes ipsorum sanctorum suorum, qui est benedictus et gloriosus in secula seculorum. Amen.

^p tamque: tamquam P.

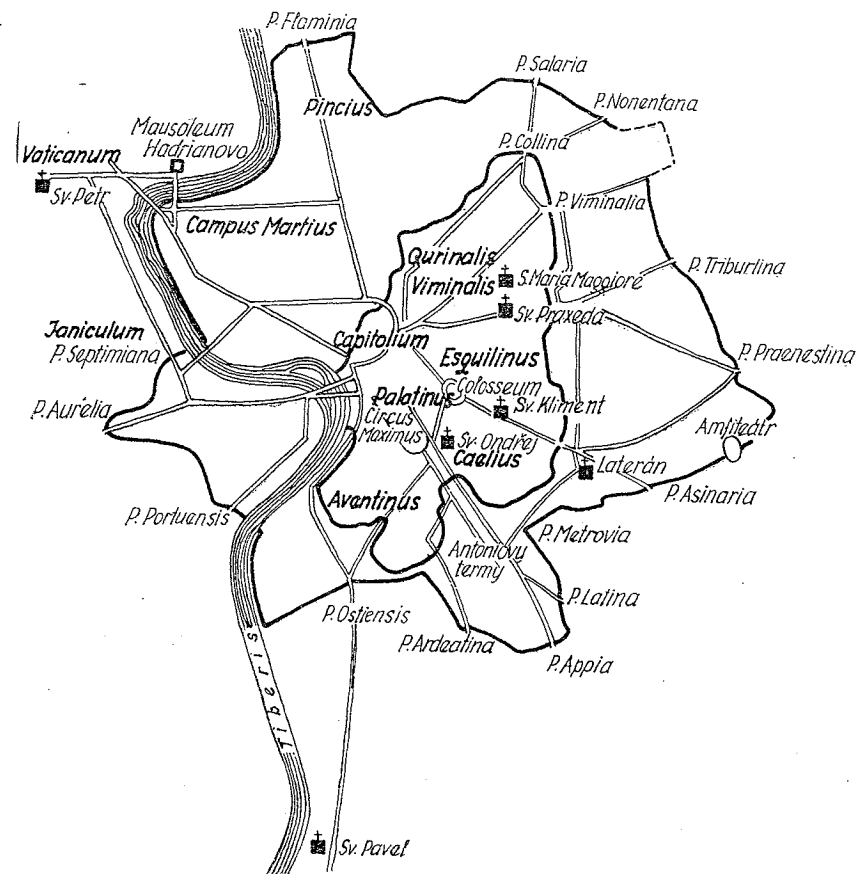
² ŽK XVIII; ŽM VII.

12

ŽK XVIII.

a pane, abyste dovolil z jakéhokoli důvodu do jiné země přenést tak velkého a tak znamenitého muže, jehož zásluhou naše Město a církev získaly zpět tak vzácný poklad a kterého ráčil Bůh ve své dobrotě a laskavosti z tak vzdálených a cizích krajín k nám přivésti a k tomu ještě z tohoto místa do svého království přijmouti. Ale ať je raději zde, jestliže s tím souhlasíte, s poctami pochován, protože se nadmíru sluší, aby člověk tak slavné pověsti měl v tak přeslavném Městě hrob na slavném místě.“ Líbila se ta rada papeži a rozhodl, aby byl pochován v basilice sv. Petra, a to v jeho vlastní hrobce.²

12 Metoděj pozoruje, že se jeho úmysl takto zhatil, znovu prosil řka: „Když jste tedy odmítli splnit moji nepatrnou prosbu, zapřísahám vás, páni moji, aby byl pochován v kostele svatého Klimenta, jehož tělo s velkou námahou a horlivostí našel a sem přinesl.“ Vyhověl této žádosti přesvatý velekněz, a když se shromáždilo velké množství duchovenstva a lidu, s nesmírnou radostí a velkou uctivostí pochovali ho v mramorové rakvi, do které ho předtím řečený papež uložil, do hrobky k tomu přichystané v basilice sv. Klimenta, po pravé straně jeho oltáře, vzdávající za doprovodu hymnů a chvalozpěvů díky Bohu, který koná na tom místě mnoho podivuhodných zázraků k chvále a slávě jména svého, pro zásluhy a prosby těch svých svatých, jenž je požehnaný a velebený na věky věkův, amen.¹

Plán Říma

ŽITÍJE MEFODIJA ŽIVOT METODĚJŮV

Staroslověnská skladba Žitíje Mefodija (dále ŽM) patří spolu s ŽK k základním historickým pramenům moravských a vůbec střeoevropských dějin druhé poloviny 9. století. Obě památky spolu přes jisté stylové rozdíly souvisí neobyčejně těsně po stránce věcné: kratší ŽM pomíjí nebo jen stručně načrtává události, o nichž podrobněji pojednává ŽK, a naopak podrobněji zachycuje události, kterým bylo v ŽK věnováno méně pozornosti — a hlavně jej ovšem doplňuje vyličením časového úseku mezi smrtí Konstantinovou (869) a Metodějovou (885). Pro tuto úzkou látkovou a kompoziční souvislost a návaznost se proto v odborné literatuře pojednává obvykle o obou památkách pohromadě a obě se spojují i (ne zcela přesným) společným názvem „panonské (moravsko-panonské) legendy“ nebo „životy“.

Vznik ŽM spadá na Moravu do doby brzy po úmrtí arcibiskupa Metoděje, snad ještě do r. 885 nebo nejpozději do počátku r. 886, kdy hlavou moravské církve byl Metodějem designovaný nástupce Gorazd a kdy Velká Morava v čele se Svatoplukem (stojícím od r. 880 pod přímou patronací kurie, potvrzenou znovu r. 885 a současně titulovaným kurii králem) byla na vrcholu svého mocensko-politického vývoje a územního panství. Autor ŽM, učedník Metodějův, měl k dispozici nejen latinská a řecká díla své doby, spisy Konstantina Filosofova a dílo Metodějovo, ale i korespondenci moravského dvora, hlavně s kurií a Byzancí, a měl zřejmě mnoho příležitostí těžit z živých politicko-kulturních styků Velké Moravy s okolním evropským světem. ŽM vznikal v době, kdy začínal mocný nápor na slovanskou stranu moravské církve s cílem rozvrátit dědičtí byzantské mise a strhnout vedení církve na duchovenstvo latinské liturgie, především franko-bavorského původu, které se stavělo negativně k moravským privilegiím (cařihradskému a římskému); této usurpace se snažilo dosáhnout ještě před příchodem papežských legátů na Moravu. Zcela záměrně se proto v ŽM poukazuje na úlohu slovanské moravské církve v politickém životě a vývoji Velké Moravy, na poměr k římské kurií a primát latiny před staroslověňštinou, jakož i římský ritus ve slovanské moravské církvi, aniž se ovšem na druhé straně opomíná zmínka i o přátelských vztazích s (východo)římským císařem, žijícím konečně v době díla v plné shodě s kurií. V tomto smyslu je ŽM apologetickým dílem s protifranskou tendencí, klíčícím v hagiografickém byzantsko-římském rámci formou životopisu církevně politické Metodějovy boje s protivníky jeho a Velké Moravy se snahou zobrazit Metoděje jako pravověrného představitele pravověrné církve, jediného vždy nejen v intencích moravských politických zájmů, ale i politicky římské kurie a pod jejím patronátem, zatímco jeho protivníky odhaluje jako zřejmě škůdce Velké Moravy a Říma. Vůdčím motivem této církevně politické tendence je kromě úsilí vyzvednout těsné sepětí slovanské moravské církve s kurií zdůraznění doktríny univerzalizmu duchovní moci papežství, přičemž se poněkud dostává do stínu myšlenka univerzalistické světské moci (východo)římských císařů, projevující se vý-

razně v ŽK. Byl-li ŽK určen spíše širší evropské veřejnosti mimo Moravu, ŽM mří k vládnoucím složkám moravské společnosti v čele se Svatoplukem, hledaje u nich podporu v nastávajícím zápase Gorazda a Klimenta a jejich duchovenstva s Vichingem a jeho přívrženci.

Stejně jako u ŽK bylo v odborné literatuře věnováno hodně pozornosti autoru ŽM. V současné době převládají na tento problém názory negativní: a) že pravděpodobně ŽK a ŽM neměly jednoho společného autora a b) že nelze prokázat ani přisoudit autorství ŽM žádnému ze známých literárních tvůrců té doby (někdy se v této souvislosti uvažovalo o Klimentu Velickém nebo o Gorazdovi).

Vědecká literatura o ŽM je převážně společná s literaturou o ŽK, viz proto přehled autorů a titulů uvedených zde v úvodu k edici ŽK (str. 57n). Ze speciálních prací o ŽM samém lze uvést např. tyto: F. Tomšič: *Vita Methodii* (Slavistična revija 8, 1955; 9, 1956); A. Vaillant: *Quelques notes sur la vie de Méthode* (ByzSlav 24, 1963); V. Vavřínek: *Ugrzrskyjъ korobъ dans la vie vieux-slave de Méthode* (ByzSlav 25, 1964); H. Birnbaum: *Zur Sprache der Methodvita* (Cyrillo-Methodiana, Köln—Graz 1964); J. Schröpfer: *Eine armenische Quelle der slavischen Vita Methodii, Kap. IX.* (Cyrillo-Methodiana, Köln—Graz 1964); E. Stankiewicz: *The Life of Methodius in the Light of Related Sources* (Indiana Slavic Studies II, 1958).

Rovněž edice a překlady ŽM — zase většinou společně s ŽK — jsou zde přehledně zachyceny už v úvodu k edici ŽK (str. 58n). Samostatně se ŽM vydával a překládal jen zřídka; taková je např. edice (normalizovaného znění v předpise latinkou) s nově-českým překladem J. Vajse v Časop. katol. duchovenstva 67 (1901).

ŽM je dochován v menším počtu mladších csl. opisů (vesměs ruské redakce) než ŽK: Grivec jich zná 8 (Radovi 1960), Angelov jich ve svém přehledu počítá 16 (Izv. na Dăržavna biblioteka „Vasil Kolarov“ za 1956 g., Sofija 1958). Nejstarší a nejvzácnější z nich je obsažen ve sborníku moskevského Uspenského chrámu z 12. stol. Vydáváme jej podle P. A. Lavrova (*Materialy* 67—78) i s výběrem variant z ostatních 7 rukopisů uváděných už u Bodjanského (a zachovávané vžitě a obecně přijímané jako číslování) podle aparátu Lavrovova (l. c.) a Tomšičova (Radovi 1960).

М(Ъ)С(А)ЦА. АПРЪЛНА ВЪ Ъ Д(Ь)НЬ
ПАМАТ(Ь) И ЖИТИЕ О(ТЬ)ЦА
НАШЕГ(О) И ОУЧИТЕЛЯ МЕФОДИЯ.
АРХИЕП(И)С(КО)ПА МОРАВСКА.
Г(О)СПОДИ ВЛ(А)Г(О)С(ЛО)ВИ
О(ТЬ)ЧЕ.

6. dne měsíce dubna. Památka a život
našeho otce a učitele Metoděje,
arcibiskupa moravského.
Pane, požehnej, otče.

И В(О)ГЪ ВЛ(А)ГЪ И ВСЕМОГАН, ИЖЕ
ИСТЬ СТВОРИЛЪ ОТ НЕБЫТИНА ВЪ БЫ-
ТИЕ ВСАЧЬСКАНА, ВИДИМАНА ЖЕ И
НЕВИДИМАНА, И ОУКРАСИЛЪ ВСАКОЮ
КРАСОТОЮ, ЮЖЕ КЪТО РАЗМЫШЛАНА.
ПОМЪШПЛАИ ПО МАЛОУ, ОТ ЧЪСТИ^а
МОЖЕШЪ РАЗОУМЪТИ, И ТОГО ПОЗНАТИ,
ИЖЕ ИСТЬ СТВОРИЛЪ СИЦА ДЪЛА

I Dobrý a všemohoucí (jest) Bůh,
který stvořil z nebytí k bytí všechny
věci viditelné i neviditelné a okrášlil
(je) vší krásou, kterou kdo(koli)
uvažující a (i jen) pomalu promyšlejší
může (jen) zčásti pochopit a poznat
toho, který stvořil takováto podivu-
hodná a mnohá díla. Podle velikosti

VI ОУВѢДѢВЪ ЖЕ ТАКОВА МОУЖА АПОСТОЛИКЪ НИКОЛА, ПОСЪЛА ПО НА, ЖЕЛАНА ВИДѢТИ НА, НАКО АНГ(Е)ЛА В(О)ЖИНА, С(ВА)ТИ ОУЧЕНИИ ЮЮ, ПОЛОЖЪ СЛОВѢНСКОЮ СВАНГ(Е)ЛИЦЕ НА ОЛТАРИ С(ВА)Т(А)ГО ПЕТРА АП(О)-С(ТО)ЛА. С(ВА)ТИ ЖЕ НА ПОПОВѢСТВО ВЛ(А)Ж(Е)НАГО МЕФЕДИНА. БААХОУ ЖЕ СТРА МНОГА ЧАДЪ, ЯКЖЕ ГОУЖАХОУ² СЛОВѢНСКЪНА КНИГЪИ, ГЛ(АГОЛ)ЮЩЕ, НАКО НЕ ДОСТОИТЬ НИКОТОРОМОУЖЕ ЯЗЫКОУ ИМѢТИ ВОУКОВЪ СВОИХЪ, РАЗВѢ СВРЕИ И ГРЪКЪ И ЛАТИНЪ, ПО ПИЛАТОВОУ ПИСАНИЮ, ЯКЖЕ НА КРЪСТѢ Г(ОСПОДЪ)НИ НАПИСА, ЯКЖЕ АПОСТОЛИКЪ ПИЛАТЪНИ И ТРЪ-ЯЗЫЧЬНИКЪИ НАРЕКЛЪ ПРОКЛАТЬ. И ПОВЕЛѢ ЯДИНОМОУ ЕП(И)С(КО)ПОУ, ИЖЕ ВѢ ТОЮЖЕ ЯЗЕЮ БОЛЪНЪ, И С(ВА)ТИ ОТ ОУЧЕНИКЪ СЛОВѢНСКЪ ТРИ ПОЦЪИ А .В. АНОГНОСТА.

VI. * Sic 2, 7 (—aa—). 8; ОУЧАХОУ 1; ХОУЛАХОУ 4, 6; ХОЖАХОУ 5; add. ХОУЛАХОУ in margine 2; add. СИ РѢЧЪ ХОУЛАХОУ 3; add. СИ РѢЧЪ ХОУЖАХОУ in margine 8.

Moravě seznali, že Morava náleží k římskému patriarchátu, byli nuceni jít do Říma, ač nikdo nemůže popřít, že po skončení svého poslání na Moravě (ustavit na Moravě hierarchii schopnou čelit franko-bavorskému tlaku) se chtěli vrátit do Byzance; avšak místo dalšího vykonávání funkce císařových misí zamýšleli vést život klášterní. Cf. též ŽK XV, pozn. 9 a přehled celé otázky u Z. R. Dittricha, *Christianity* 147—153, dále v. K. Bosl, *Kyryll und Method* 35—54 a P. Duthilleul, *L'évangélisation des Slaves. Cyrille et Méthode*. Bibl. de theol. IV, Hist. de la theol., vol. 5, 129 n..

VI

¹ Apostolik: tohoto termínu se v ŽM i ŽK užívá důsledně jen pro vládnoucího nebo jednajícího papeže, zatímco ostatní jsou nazýváni obecným termínem papež; J. Kurz, *Patriarcha, císař a papež v Životě Konstantinově a Metodějově*, Sborník F. Wollmanovi k sedmdesátinám, Praha 1958, 22—34. Tento termín se objevuje jen v okruhu moravské literární školy; V. Vavřínek, *Staroslověnské životy* 110. Termín apostolikus je dále překládán jako „papež“.

² Mikuláš I. (858—867).

³ Pozvání se patrně uskutečnilo během října nebo počátkem listopadu, poněvadž 13. listopadu Mikuláš I. zemřel, cf. ŽK XVII.

⁴ Byl to už papež Hadrián II., který nastoupil 14. prosince 867.

⁵ Vedle této generalizace cf. podrobnější popis v ŽK XVII.

⁶ Popovstvo by sice samo o sobě mohlo znamenat i biskupství, ale jak dovozuje F. Grivec—F. Tomšič (*Constantinus et Methodius* 224), jde vzhledem ke kap. VIII a Pochvalnému slovu zřejmě o kněžství. Cf. *Vita Const. cum transl.* c. 9.

⁷ Pokud je známo ze ŽK XVII, světili slovanské učedníky biskup portský Formosus, papežský legát k Bulharům, a velletrijský biskup Gauderik. Poněvadž o Gauderikovi je známo, že byl pro ostatky Klimentovy příznivcem obou bratří, zdá se, že tímto biskupem mýnil autor pramene Formosa.

⁸ Patrně Gorazd, Kliment a Naum.

⁹ Anagnosta: lektori, jedno z nižších svěcení. Šlo patrně o Angelára a Sávu.

VI Když se o takových mužích dozvěděl papež¹ Mikuláš², poslal pro ně³, neboť je toužil vidět jako anděly boží. Posvětil jejich učení,⁴ položiv slovanské evangelium na oltář svatého apoštola Petra⁵. Vysvětil pak blaženého Metoděje na kněze⁶.

Bylo pak hodně jistých lidí, kteří proti slovanským knihám reptali a říkali, že nepřislouží žádnému národu mít vlastní písmo kromě Židů, Řeků a Latinů podle Pilátova nápisu, který napsal na kříž Páně. A ty nazval papež pilátníky a trojjazyčníky a proklel (je); i dal příkaz jednomu biskupovi⁷, který byl zachvácen touž nákazou, aby vysvětil ze slovanských učedníků tři kněze⁸ a dva lektory⁹.

VII ПО Д(Ь)НЬХЪ ЖЕ МНОЗѢХЪ ФИЛОСОФЪ, НА СОУДЪ ГРАДЪНИ, РЕЧЕ КЪ МЕФОДИЮ БРАТОВУ СВОЕМОУ: СЕ, БРАТЕ, ВѢ СОУПРОУГА БАХОВѢ, ЯДИНОУ БРАЗДОУ ТАЖАЩА, И АЗЪ НА ЛѢСѢ ПАДАЮ, СВОИ Д(Ь)НЬ СЪКОНЪЧАВЪ; А ТЪИ ЛЮБИШИ ГОРОУ ВЕЛЪМИ, ТО НЕ МОЗИ ГОРЪИ РАДИ ОСТАВИТИ ОУЧЕНИИ СВОЕГО, ПАЧЕ ВО МОЖЕШИ КЪИМЪ С(Ъ)П(А)СЕНЪ БЪИТИ.

VIII ПОСЪЛАВЪ ЖЕ КОЦЕЛЪ КЪ АПОСТОЛИКОУ ПРОСИ МЕФОДИНА ВЛ(А)ЖЕ-НАГО ОУЧИТЕЛА НАШЕГО, ДА БЪИ И КЕМОУ ОТПОУСТИЛЪ. И РЕЧЕ АПОСТОЛИКЪ: НЕ ТБЕ ЯДИНОМОУ ТЪРЪМО, НЪ И ВСѢМЪ СТРАНАМЪ ТЪМЪ СЛОВѢНСКЪИМЪ СЪЛЮ И ОУЧИТЕЛЬ³ ОТ Б(О)ГА И ОТ С(ВА)Т(А)ГО АПОСТОЛА ПЕТРА, ПЕРВАГО НАСТОЛЬНИКА И КЛЮЧЕДЪРЖЦА Ц(Ъ)САР(Ъ)СТВИЮ Н(Е)-Б(Е)СЪНОМОУ. И ПОСЪЛА И, НАПИСАВЪ ЕПИСТОЛИЮ СИЮ: АНДРИАНЪ ЕП(И)С-

VII Po mnoha dnech Filosof, odcházeje na soud (boží)¹, řekl svému bratru Metodějovi: „He, bratře, my dva jsme byli spežení táhnoucí jedinou brázdou. A já padám na líše, svůj den ukončiv. Ale ty velice miluješ horu² — tak jen kvůli hoře neopust' své učení. Vždyť čím jiným bys mohl být více spasen?“

VIII Obrátiv se pak k papeži Kocel¹, prosil o Metoděje, našeho blaženého učitele, aby jej k němu propustil². A papež řekl: „Nejen tobě samému, nýbrž i všem oněm slovanským zemím³ jej posílám (jako) učitele⁴ od Boha a od svatého apoštola Petra, prvního zástupce⁵ a klíčníka království nebeského.“⁶

A poslal ho⁷, napsav tento list:⁸ „Hadrián, biskup a sluha boží, Rosti-

VIII. * о учитела 2—4, 8.

VII

¹ Konstantin zemřel 14. února 869.

² Horou je míněn Olymp, na jejímž úpatí leželo vedle jiných i Metodějovo opatství Polychron.

VIII

¹ Kocel, syn Pribinův, vládl v blatenské Panonii v l. 861—874/6.

² Kocelovo poselství k papeži Hadriánu II. spadá buď na jaro r. 869 nebo až do doby po odražení franského útoku Moravany v létě; *Ann. Fuld.* ad a. 869 a *Ann. Bert.* ad a. 869. O časném jaru Z. R. Dittrich, *Christianity* 171. O plánu kurie P. Alexander, *The Papacy, the Bavarian Clergy and the Slavonic Apostles*, The Amer. Slav. Yearbook, 1, 1941, 266 seq. K otázce dále Z. R. Dittrich, *ibid.* 171 seq.

³ Tj. hovořícím slovanskými jazyky.

⁴ Metoděj se stal r. 869 učitelem, doktorem (missionarius, legatus apostolicus); F. Grivec—Tomšič, *Constantinus et Methodius* 169.

⁵ První náměstek odpovídá řeckému označení sv. Petra protòthronos, F. Grivec, *Vitae* 113.

⁶ Jak uvádí M. Kos (*O písmu papeže Hadriana II.*, 271n), jde patrně o zlomek z odpovědi Hadriána novy na Kocelovo poselství.

⁷ S Metodějem se setkáváme (v. konec kapitoly) v r. 869 u Kocela, kam dorazil buď v létě v době bojů Moravanů s Franky (cf. pozn. 2) nebo během podzimu. O Kocelově knížectví L. Hauptmann, *Mejna grofija spodnjepanonska*, Ljubljana 1923, a F. Grivec, *Slovenski knez Kocelj*, Ljubljana 1938. O tom, že měl jako papežský legát prověřit u Kocela, Rostislava a Svato-pluka plány na zřízení samostatného biskupství, podřízeného Římu a získat souhlas pro své vysvěcení a jmenování v čelo této nové organizace, cf. Z. R. Dittrich, *Christianity* 173 až 177.

⁸ CDB I, 12. Jde o poměrně obsáhlý výtah, který se patrně blíží původnímu listu. Jeho obsah známe jen z VIII. kap. ŽM a stručného znění v Pochvalném slově (F. Grivec, *Sermo pane-*

Ps 116.1 с(ва)го и бл(а)г(о)с(ловле)но в(о)го-
 а 2.11, 4 мь и нами и всюю кафоли-
 кицю и ап(о)с(то)льскою пр(ь)-
 к(ъ)вюу боуди, да въисте оудовъ
 заповѣди б(о)жия навъкли. съ же
 ѡдинъ хранити овъчан, да на
 мъши пръвѣе чѣоутъ ап(о)с(то)ль
 и еванг(е)лие римскы, таче сло-
 вѣньскы, да са испълнити книж-
 ною слово, ѡко въсхвалятъ г(ос-
 подин)а вси языци, и другоиде:

Мт 7.15 вси възгл(а)голютъ языкы раз-
 личны велчны вожиа, ꙗкоже
 дастъ имъ с(ва)гын д(оу)хъ отвѣ-
 щавати. аще же къто от сѣбрьа-
 нъихъ вамъ оучителъ и чшющихъ
 слоухы и от истинны отвращаю-
 щихъ на блади начнеътъ, дърз-
 ноувъ, инако развращати въ, гада
 книгы языкы вашого, да боудетъ
 отлоученъ не тѣмю въсоуда,
 нъ и^б пр(ь)к(ъ)ве, доиде са испра-
 вить. ти бо соутъ вълци, а не
 овьца, ꙗже достоинъ от плодъ ихъ
 знати^с и хранитиса ихъ. въ же,
 чада възлюбленаа, послушайте
 оучениа вожиа и не отринѣте
 казаниа пр(ь)к(ъ)вънаго, да са
 обращае истинныи поклонителе
 б(о)жии, о(т)ѣцю нашему н(е)-
 б(е)снному съ всѣми с(ва)гыними,
 аминь. приять же и коцль съ ве-
 ликою чъстъю и пакы посѣла и
 къ апостоликоу и .к. мужь чъст-
 ны чадъ, да и смоу с(ва)титъ на
 еп(и)с(ко)пство въ панонии, на
 столь с(ва)г(а)го андроника ап(о)с-
 (то)ла от .о., ꙗже и въистъ.

^b въ соуданы 7; в соудъ даньи 2, 3, 8; въсоуда ны 1; в соудъ даны 4, 6; в соудъ данъ 5. ^c Sic 4, 8; № 1 ергоге изгнати.

²⁰ Jde patrně o narážku na bavorské a italské duchovní, resp. i řecké, kteří se stavěli proti cařihradskému a římskému privilegii Moravanů.

²¹ F. Pastrnek, *Dějiny* 94: „milovaní synové“, podobně F. Grivec, *Vitae* 116: „filii carissimi.“

²² Viz pozn. 7.

²³ Muži čestného původu; muži urozeného původu; muži, urozenými lidmi.

²⁴ *Světitz* na *episkopatství* v *Pannonii* označuje spíše „constitutio“ než „ordinatio“. I když tento text nevylučuje ordinaci, nevylučuje ani možnost, že Metoděj byl ordinován na biskupa již dříve, což se zdá F. Grivicovi–F. Tomšičovi (*Constantinus et Methodius* 228, pozn. 29)

naplnilo slovo knih: Chváliti budou Pána všechny národy, a jinde: Všichni budou mluvit o velikých skutečích božích různými jazyky, jak jim dá odpovídati duch svatý. Kdyby se někdo ze shromážděných u vás učitelů a těch, kteří lahodí ušim a odvracejí (tak) od pravdy k bludům, opovážil a začal vás rozeštvávat, tím že by haněl knihy vašeho jazyka, necht' je vyobečován nejen od přijímání, ale i z církve, dokud se nepolepší.²⁰ Neboť jsou to vlci a ne ovce a ty se sluší podle jejich plodů poznávat a varovat se jich.

Vy pak, dítky milé,²¹ buďte poslušni učení božii a neodmítejte církevní nauku, abyste byli shledáni pravými vyznavači Boha, otce našeho nebeského, se všemi svatými. Amen.²²

Kocel ho přijal²³ s velikou poctou a poslal jej znovu k papeži — i dvacet mužů, lidí vznešených —,²⁴ aby mu ho vysvětil pro biskupskou funkci v Panonii, na stolec svatého apoštola Andronika, (jednoho) ze sedmdesáti.²⁴ Což se i stalo.²⁵

IX ПО СЕМЬ ЖЕ СТАРЫИ ВРАГЪ, ЗА-
 ВИДѢЛИВШИ ДОБРОУ И ПРОТИВНИКЪ
 ПСТИНЪ, ВЪЗДВИЖЕ СР(Ь)Д(Ь)ЦЕ ВРА-
 ГОУ MORABЪСКАГО КОРОЛА НА НЪ^а
 СЪ ВСѢМИ ЕП(И)С(КО)ПЪИ, ꙖКО НА
 НАШЕИ ОБЛАСТИ ОУЧИШИ. ОНЪ ЖЕ

IX Potom však starý nepřítel nenávi-
 dějící dobro a odporující pravdě po-
 nítíl proti němu¹ nepřitele moravského
 krále² se všemi biskupy³ prý, v naší
 oblasti učíš.⁴ On však odpověděl: „Já
 sám, kdybych byl věděl, že je vaše,

J 8.44

IX. а нас 2—8.

pravděpodobně, poněvadž i v listinách této doby často *ordinare* značí vlastně „constituere“. Cf. i pozn. 15).

Metoděj byl ustanoven (F. Grivec, *Vitae* 117) arcibiskupem obnoveného arcibiskupství srémského (Sirmium), zaniklého r. 582, které mělo obsáhnout oblast panonsko-moravskou (tj. Panonii a Velkou Moravu, resp. i Moesii), z níž značný díl Panonie připojil Karel Veliký po jejím dobytí na Avarech k solnohradskému arcibiskupství. Ač byl Metoděj označován původně za arcibiskupa panonského (r. 879: *Methodio archiepiscopo Pannoniensis ecclesiae*, CDB I, 23; r. 873: *Pannonica dioecesi*, CDB I, 18; *ad Pannoniensium... dioecesis*, CDB I, 16), od r. 880 (CDB I, 24) vystupuje již jako arcibiskup moravský (*archiepiscopus... s. ecclesiae Morabensis*) a byl také poslán kurii pod ochranu moravského panovníka (r. 873: *ad Pentepulcum*, CDB I, 18; *Methodius vester archiepiscopus... vobisque directus*, 879, CDB I, 22). Andronikus byl prvním legendárním biskupem v Sirmiu (Mitrovica), hlavním městem pozdě-římské prefektury Illyricum, k níž náležela i Panonie. Tendence spojovat počátek církevní organizace s blízkostí apoštolů nebo jejich učedníků byla v raném středověku běžná i na západě Evropy, cf. J. Bujnoch, *Zwischen* 183.

O významu autokefální panonské, resp. moravské církve pro posílení samostatnosti Velké Moravy vůči franské říši F. Pastrnek, *Dějiny* 100, a V. Vavřínek, *Staroslověnské životy* 43, o smyslu tohoto aktu z hlediska zájmů kurie vůči Byzanci F. Dvorník, *Les Slaves* 201n a id., *Les Légendes* 267n, o papežské politice vůči franské říši a Byzanci L. Havlík, *Byzantská mise* 115—116 a id., *Constantine und Methodius* 34; Z. R. Dittrich, *Christianity* 176—181.

²⁵ Metodějův příchod do Panonie spadá na konec podzimu (nebo roku) 869 nebo počátek (jaro) r. 870. O únoru 870 uvažuje Z. R. Dittrich, ibid. 180. Jeho příchod do Panonie, jako zásah do práv solnohradského arcibiskupství, bez jehož svolení neměl žádný biskup mít právo vykonávat tam církevní záležitost, zaznamenal i anonymní autor *Conversio Bag. et Carant.*, c. 12, 14. Pozdější *Excerptum* pak udává, že Metoděj přišel do Panonie z Istrie a Dalmácie a vypuzen Korutanci, uchýlil se na Moravu (M. Kos, *Conversio* 140). Cf. též V. Burr, *Konflikt* 43n.

IX

¹ Proti Metodějovi. Není známo, kde byl Metoděj v době vnitřní krize na Moravě a sporu mezi Rostislavem a Svatoplukem, který vyvrcholil Rostislavovým zajetím v květnu 870 (cf. *Ann. Fuld.* ad a. 870), zda v Panonii nebo už na Moravě. Zřejmě však byl nucen ještě r. 870 se dostavit k Ludvíku Němci, který koncem roku dlel v Řezně. Většinou se předpokládá, že Metoděj v r. 870 už na Moravu nedešel, pouze snad někteří jeho žáci (Gerazd, Kliment aj.), Z. R. Dittrich, *Christianity* 179—181, 186—191.

² *srđьce vragu Moravъskajego krále* — místo je nepřesné — nepřitelem je míněn král Ludvík Němec (833—876), jehož se týká i označení král, podobně jako dále, pozn. 7. Cf. J. Bujnoch, *Zwischen* 183 a Z. R. Dittrich, ibid. 190—191, příklánějí se k mínění A. Bielowského (*Mon. Pol. Hist.* I, 116), že v původním textu stálo „vraga Moravъskago, krále“.

³ Podle listů papeže Jana VIII. to byl solnohradský biskup Adalwin, pasovský biskup Hermanarich a frimský biskup Anno. F. Grivec (*Quaestiones* 115—118) se domnívá, že synoda bavorského episkopátu se konala ve Freisingu. O procesu s Metodějem viz dále S. Sakač, *Bemerkungen* 175—180 a R. Rogošič, *De incarceratione* 262—282. F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 230 uvádějí, že soud se konal r. 870 v Řezně.

⁴ Hlavním žalobcem byl zřejmě solnohradský arcibiskup, reklamující příslušnost Panonie ke své církvi. Na obranu solnohradských práv v Panonii vznikl poté spis *Conversio Bagoariorum et Carantavorum*. Dotčen se citil ovšem i pasovský biskup Hermanarich, osobující si jurisdikci nad církevní organizací na Moravě, jak vysvítá z jeho chování vůči Metodějovi, popsáném v listě Jana VIII., CDB I, 19; k otázce cf. Z. R. Dittrich, ibid. 189—191; V. Burr, *Konflikt* 52n.

ОТВѢЩА: И АЗЪ АЩЕ БЫХЪ ВЪДѢЛЪ,
НАКО ВАША КѢСТЬ, КРОМЪ БЫХЪ
ХОДИЛЪ, НЪ С(ВА)Т(А)ГО ПЕТРА КѢСТЬ.
ДА ПРАВЬДОУ АЩЕ ЛИ ВЪ РЪВНИИ
РАДИ И ЛАКОМЪСТВА НА СТАРЪИИ
ПРЪДѢЛЪИ ПОСТОУПАЕТЕ ЧЕРСОТЪ КА-
НОНЪИ⁵, ВЪЗБРАЮЩЕ ОУЧЕННА В(О)-
ЖИИ, БЛЮДѢТЕСА, ЕДА КАКО, ХОТАЩЕ
ЖЕЛЪЗНОУ ГОРОУ КОСТАНЪМЪ ТЪМЕ-
НЪМЪ ПРОВИТИ, МОЗГЪ ВАШЪ ИЗЛЪ-
КЪТЕ. РЪША КЪМОУ, ИАРО ГЛ(АГОЛ)Ю-
ЩЕ: ЗЛА ДОВОУДЕШИ. ОТВѢЩА ОНЪ:
ИСТИНОУ ГЛ(АГОЛ)Ю ПРЪДЪ Ц(Ъ)С(А)-
РИ И НЕ СТОУЖЮСА, А ВЪИ ТВОРИТЕ
ВОЛЮ ВАШОУ НА МНЪ. НЪСМЪ БО ЛОУ-
ЧИИ ТЪХЪ, ИЖЕ СОУТЪ ПРАВЬДОУ
ГЛ(АГОЛ)ЮЩЕ, МНОГАМИ МОУКАМИ И
ЖИТИИ СЕГО ИЗВЪЛИ. МНОГАМЪ ЖЕ
РЪЧЪМЪ ПРОГОНСАМЪ⁶, И НЕ МОУОУ-
ЩЕМЪ ПРОТИВОУ ЕМОУ ОТВѢЩАВАТИ,
РЧЕ КОРОЛЬ ИЗНИЦА: НЕ ТРОУЖАИТЕ
МОЕГО МЕФОДИИ, ОУЖЕ БО СА КѢСТЬ,
НАКО И ПРИ ПЕЦИ, ОУПОТИЛЪ. РЧЕ
ОНЪ: ЕИ, ВЛ(А)Д(Ъ)ИКО, ФИЛОСОФА
ПОТЪНА ИНЪРГДА СЪРЪТЪШЕ ЛЮДИИ,
РЪША КЪМОУ: ЧТО СА ПОТИШИ?
ДѢТЕ ОНЪ: СЪ ГРОУВОЮ СА ЧАДЪЮ
ПЪРЪХЪ. О ТОМЪ ЖЕ СЛОВЕСИ СЪПЪРЪ-
ВЪШЕ СА РАЗИДОША, А ОНОГО ЗА-
СЪЛАВЪШЕ ВЪ СЪВАБИ, ДЪРЪЖАША
ПОЛЪ ТРЕТЬА ЛѢТА.

⁵ ЗАКОНЫ 5. ⁶ ПРОГЛАГОЛЕНАМ 2, 3; ПРОГЛАГОЛА ГОРЪ НАМЪ 8.

⁵ Tj. náleží pod přímou supremacií kurie, která tyto oblasti přidělila do správy svému legátu arcibiskupu Metodějovi. Starými hranicemi je míněna církevní organizace prefektury Illyrium. Kan. 13 antiochijské, kan. 3 serdické a kan. 2 ekumen. koncilu v Cařihradě ustanovují, že žádný biskup nesmí překročit hranice své diecéze a vykonávat v cizí oblasti duchovní funkce, cf. Mansi II, col. 1313 seq., III, col. 7; 559.

⁶ Cf. listy papeže Jana VIII. králi Ludvíkovi, Adalwinovi, Annovi a Hermanarichovi, CDB I, 18, 18, 19, 21.

⁷ Ludvík Němec. Předlohou celého líčení mohly být Faustovy „Dějiny Arménie“ IV/8, S. Schröpfer, *Eine armenische Quelle* 432–439.

⁸ Šlo snad o švábský klášter Ellwangen, kde byl Metoděj vězněn, A. W. Ziegler, *Der Slawenapostel Methodius* 169–189 a id., *Methodius auf dem Wege* 369–382; F. Grivec se domnívá, že Metoděj byl dočasně vězněn v Nieder-Altaichu, Passové a Freisingu (*Prepír o Metodějových ječah* 159–170) a pak v Ellwangen (*Metodova ječa — Ellwangen*, Zgodov. čas. 10–11, 1956–1957); souhrnně vid. F. Grivec, *Konstantin umd Method* 92n, id. — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 230; Z. R. Dittrich, ibid. 192; V. Burr, *Konflikt* 55.

⁹ Byl-li Metoděj po procesu vězněn dva a půl roku a propuštěn v červnu r. 873 (vrátil se na Moravu na podzim r. 873), konalo se shromáždění bavorských biskupů někdy koncem r. 870. Údaj kurie o Metodějově třiletém vzdálení z úřadu (CDB I, 18) se patrně vztahuje na celou dobu Metodějova pobytu v Bavorsku a Švábsku a určuje dobu jeho zajetí přibližně na počátek léta r. 870.

bych ji minul; jenže (ona) je svatého Petra. Jestliže však vy — popravdě (řečeno) — z řevnivosti a z lakomství okupujete stará území proti (znění) kánonů⁵ a kladete tak překážky božímu učení, strážte se, abyste jen ve snaze prorazit železnou horu kostěným temenem (hlavy) nevytili svůj mozek.“ Řekli mu vztekle: „Dopadneš zle.“⁶ On odpověděl: „Pronáším pravdu (i) před císaři a nestydím se; zato vy se na mně dopouštíte zvěle. Nejsem přece lepší než ti, kteří v mnoha mukách přišli i o tento život, protože mluvili pravdu.“

Když bylo vyměněno mnoho řečí a oni mu (už) nebyli s to nic namítnout, řekl král,⁷ zvednuv hlavu: „Netrapte mého Metoděje, vždyť už se zapotil jako u pece.“ On řekl: „Zajisté, panovníku. Když kdysi lidé potkali filosofa zproceného, řekli mu: Co se potíš? (A) on praví: Přel jsem se s hrubou čeládkou.“ Když se o tento výrok pohádali, rozešli se. Jej však dopravili do Švábska⁸ (a tam ho) drželi půl třetího roku (ve vazbě).⁹

Х ДОИДЕ КЪ АПОСТОЛИКОУ, И ОУВЪ-
ДѢВЪ ПОСЛА КЛАТВОУ НА НА, ДА НЕ
ПОЮТЪ МЪША, РЕКЪШЕ СЛОУЖЪБЪИ,
ВСИ КОРОЛЪВИ ЕП(И)С(КО)ПИ, ДОНДЕ
И ДЪРЪЖАТЬ. И ТАКО И ПОУСТИША,
РЕКЪШЕ КОПЪЛОУ: АЩЕ СЕГО ИМАШИ
ОУ СЕБЕ, НЕ ИЗБОУДЕШИ НАС ДОБРЪ.
НЪ ОНИ НЕ ИЗВЪША С(ВА)Т(А)ГО
ПЕТРОВА СОУДА, Д. ВО ОТ НИХЪ
ЕП(И)С(КО)ПИ ОУМЪРОША. ПРИКЛЮЧИ
ЖЕ СА ТЪГДА, МОРАВЛАНЕ ОЧЮЩЕШЕ
НЪМЪ ЧЪСКЪИНА⁸ ПОИЪ, ИЖЕ ЖИВАА-
ХОУ ВЪ НИХЪ, НЕ ПРИАЮЩЕ ИМЪ,
НЪ КОВЪ КОУЮЩЕ НА НА, ИЗГНАША
ВЪСА, А КЪ АПОСТОЛИКОУ ПОСЪЛАША:
НАКО И ПЪРВЪКЕ О(ТЪ)ЩИ НАШИ ОТ
С(ВА)Т(А)ГО ПЕТРА КРЪЩЕНИИ ПРИА-
ЛИ, ТО ДАЖЕ НАМЪ МЕФОДИИ АРХИ-

X (Zvěst o tom) dorazila k papeži.¹ A jakmile se (to) dověděl, dal je do klatby:² ať žádný králův biskup³ nezpívá mše, to jest služby, dokud jej budou držet (ve vazbě). A tak ho propustili, řkouce Kocelovi: „Budeš-li mít u sebe tohoto (muže), nezbavíš se nás v dobrém.“⁴ Zatím však (právě) oni neušli soudu svatého Petra, neboť čtyři z nich, biskupové, zemřeli.⁵

Tehdy se stalo,⁶ že Moravané, když prohlédli německé popy, kteří žili mezi nimi, ale nebyli jim příznivě nakloněni, nýbrž proti nim kuli pikle, všechny vyhnali³ a obrátili se s poselstvím k papeži.⁸ „Jako už dříve naši otcové přijali křest od svatého Petra,⁹ tak (i) nám dej Metoděje za arcibiskupa a učitele.“¹⁰

X. ^a НЕМЕЦКЪИ 3; НЪМЕЧКЪИ 5; НЕМЕЦЬСКЪИ 8.

X

¹ Tímto apostoликem byl Jan VIII. (872–882). Viz pozn. 8.

² Vykonavatelem papežovy vřely byl jeho legát ankonský biskup Pavel, vyslaný r. 873 k Ludvíku Němci, CDB I, 18.

³ Biskupové krále Ludvíka Němce. Jak vysvitá z papežských listů, šlo o solnohradského arcibiskupa Adalwina a biskupa Hermanaricha z Pasova a Annona z Freisingu. Poněvadž je dále řeč o čtyřech biskupech, kteří zemřeli a řezenský biskup Embrich (864–891) (cf. *Ann. Fuld.* ad a. 872), ač výslovně nejmenován, se celé akce účastnil, byl patrně tímto čtvrtým biskupem sábenský (brixenský) Lantfried, který zemřel r. 875. Zmínka není také o biskupu eichstättském.

⁴ Podle údaje Metodějova biografa byl tedy moravský arcibiskup propuštěn a jak vyplývá z textu, odešel nejprve ke Kocelovi do panonského Blatenska. Tato domněnka není vyloučena, uvážíme-li tehdejší přímé styky Kocela s kurii, CDB I, 15. Poněvadž však blatenská Panonie nenáležela tehdy pod panství Svatopluka, ale byla v této době franskou pohraniční markou, mohl bavorský episkopát — neuznávající rozhodnutí kurie ve věci Panonie — Kocelovi vyhrožovat, aby odeslal Metoděje pryč (ke Svatoplukovi, který o něj požádal, viz pozn. 11.).

⁵ Solnohradský Adalwin zemřel 14. 5. 873, Hermanarich r. 874, Lantfried a Anno r. 875.

⁶ V l. 871–873.

⁷ V l. 870–871 (v době zajetí Rostislava a poté Svatopluka až do jeho vítězství u urbs antiqua Rastizi, *Ann. Fuld.* ad a. 870, 871) si pasovský biskup Hermanarich přisvojil diecézní jurisdikci nad Moravou a franko-bavorské duchovenstvo pomáhalo frankobavorským okupačním posádkám (list bavorského episkopátu, CDB I, 30); cf. L. Havlík, *Velká Morava a Franská říše* 136–138. K vypuzení došlo patrně v době povstání Moravanů proti Frankům a po Svatoplukově vítězství. Stejně též J. Bujnoch, *Zwischen* 184 a Z. R. Dittrich, *Christianity* 193 oproti mínění J. Cibulky, *Velkomoravský kostel* 287 a V. Vavříňka, *Staroslovanské životy* 30, kteří bez podkladu v pramenech a proti chronologii ŽM uvádějí dobu po r. 850.

⁸ Z dalšího textu vysvitá, že to byl patrně Svatopluk, který po bezúspěšné intervenci v Metodějově záležitosti u Ludvíka Němce v dubnu (cf. *Ann. Fuld.* ad a. 873) obrátil se v této záležitosti ke kurii. Z. R. Dittrich, ibid. 196 se domnívá, že šlo o společnou akci s Kocelem.

⁹ Je otázka, zda tato formulace o římském původu moravského křesťanství (dovolává se ho i kurie r. 879, CDB I, 22) nemá v této souvislosti jen univerzalistický politický tendenci ráz.

¹⁰ Šlo patrně nejen o prosté vyslání Metoděje na Moravu, plynoucí ze skutečnosti, že bavorský episkopát se nemínil podříditi rozhodnutí kurie v záležitosti Panonie a že tam znemožňoval

бп(и)с(ко)па и оучи҃с҃ла. аби҃с жє пось҃ла и апостоликъ. и приимъ и с(ва)топѣлкъ князь съ всѣ҃ми моравланъи и пороучи ѡмоу всѣа пр(ѣ)к(ѣ)ви и стри҃жьникы въ всѣ҃хъ градѣхъ. от того же д(ѣ)не вельми начатъ расти оучени҃е б(о)жїе и стри҃жьници множитиса^b въ всѣ҃хъ градѣхъ и погании вѣровати въ истиньнѣи б(о)гъ, своихъ владии отмѣтающе҃са; тольми наче и моравьска область пространити начатъ всѣа страны и браты своа побѣжати и съ испогрѣшениємъ, ѡко и сами повѣдають присно.

XI бѣ же и пр(о)р(о)чьска бл(а)г(о)д(ѣ)ть въ немь, ѡко са соуть събѣвала многа пр(о)р(о)цаниа ѡго, от нихъ же ли ѡдино ли

Papež pak jej hned poslal.¹¹ A když jej kníže Svatopluk se všemi Moravany přijal,¹² dal mu do správy všechny chrámy a kleriky ve všech městech.¹³

Od toho dne pak velmi začalo růst učení boží, klerici se ve všech městech začali rozmnožovat a pohani věřit v pravého Boha, zřikajíce se svých bludů. I moravská říše¹⁴ začala tím více rozšiřovat všechna (svá) území a porážet své nepřátele, a to bez úhony,¹⁵ jak to sami vždycky vyprávějí.¹⁶

XI Byl pak v něm i dar prorocký, neboť mnoho jeho proroctví se vyplnilo; a z nich povíme o jednom či dvou.¹

^b Add. от того же начатъ расти и множитиса 1, 5—8.

Metodějovi další činnost (viz pozn. 4), ale o snahu a žádost, aby si z těchto důvodů (jakož i vzhledem k politicko-církevní samostatnosti Velké Moravy vůči Pasovu a Ludvíku Němci) panonské arcibiskupství získalo domicil na Moravě a stalo se současně i arcibiskupstvím moravským (cf. L. Havlík, *Byzantská mise* 119). Nic se tím neměnilo na skutečnosti, že Metoděj nadále zůstal arcibiskupem srémským (panonským), přičemž hlavní a základní oblastí jeho provincie se stala Morava, podle níž se nakonec i panonské arcibiskupství počalo nazývat — i když kanonický titul zůstal Srému. Cf. k tomu F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 31, 230; Z. R. Dittrich, *Christianity* 198—203.

¹¹ Jan VIII. odeslal patrně ještě v květnu 873 svého zvláštního legáta biskupa Pavla z Ankony k Ludvíku Němci, kterému objasnil právo kurie na Panonii a přikázal propuštění Metoděje; bavorským biskupům Hermanarichovi a Annovi, jakož i solnohradskému arcibiskupu Adalwinovi (mezitím zemřel 14. května) pohrozil pak přísnými tresty. Někdy, patrně v červnu, byl Metoděj propuštěn a podle instrukcí kurie doprovázen legátem Pavlem se ubíral ke Svatoplukovi na Moravu, zastaviv se zřejmě cestou nejprve u Kocela. Viz pozn. 4.

¹² Přijetí Metoděje Svatoplukem se zdá nasedětovat předpokladu, že Svatopluk byl iniciátorem intervence v Římě.

¹³ K městům, hradům a kostelům cf. J. Poulík, *Starí Moravané* 53—178, L. Havlík, *Velká Morava* 81—103, 158—165, 341—350.

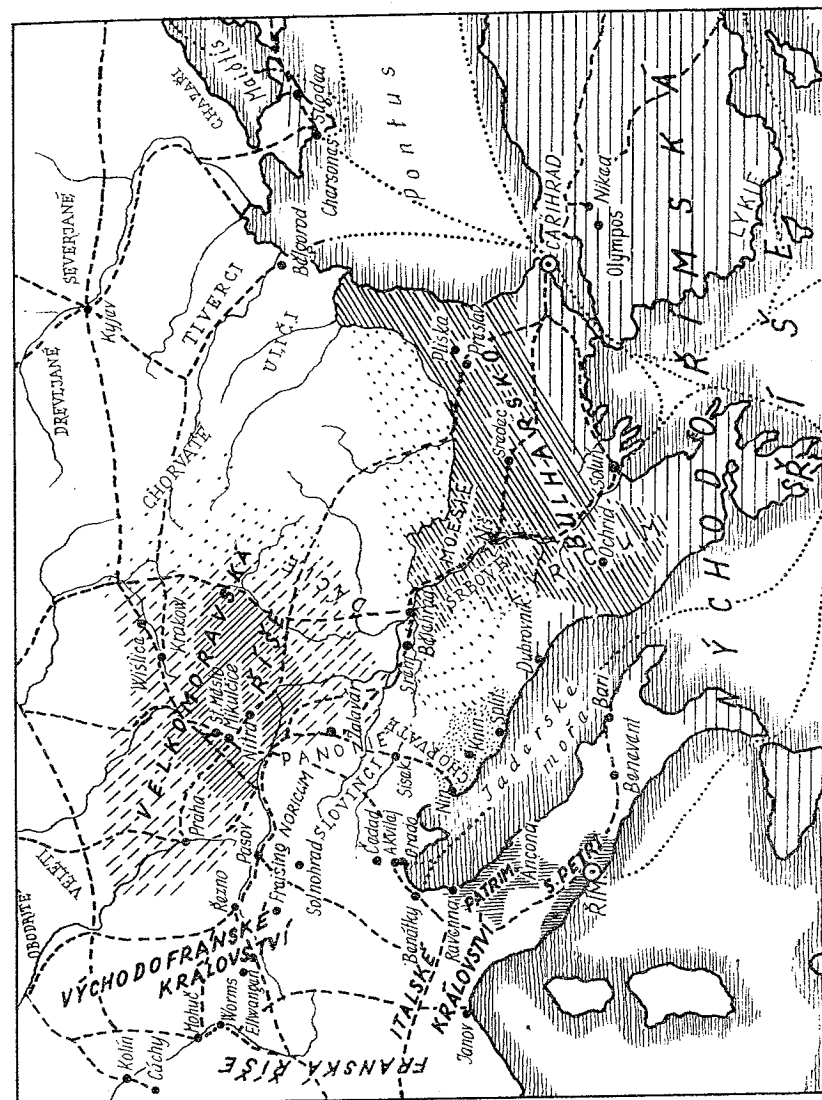
¹⁴ Moravská říše; moravská moc, panství. J. Vašica: moravská říše, F. Grivec: regio Moraviae.

¹⁵ Rozšiřování území Velké Moravy na okolní země a s tím spojená vítězství nad nepřáteli souvisí jednak s úspěchy Moravanů vůči Karlomanovi a Ludvíku Němci, jednak s jejich expanzí a s christianizací sousedních zemí, cf. L. Havlík, *Územní rozsah* 9—76 a id., *Velká Morava* 237n.

¹⁶ I když se autor životopisu hlásí k širšímu slovanskému celku podle jazyka, diferencuje se zde od vládnoucí vrstvy, označující se a označované jako Moravané.

XI

¹ Nejde zde jen o projev hagiografického schématu, jak uvažovaly E. Procházková a P. Suchá, *Poměr* 64, nebo literární topoi, ale o skutečné historické události (J. Bujnoch, *Zwischen* 185, a stejně V. Vavřínek, *Staroslověnské životy* 98), uváděné jako příklady ke zprávě o šíření panství Moravanů v předchozí kapitole.

Hlavní cesty vedoucí v 9. století na Moravu

дѣвѣ събражсѣмъ. поганьскѣ князь, сильнѣ вѣлми, сѣда въ вислѣ², роуташеса крѣс(ти)аномъ и пакости дѣаше. послѣавъ же къ нему рече: добро ти са кр(в)ст(и), с(ы)ноу, волюю своєю на своѣи земли, да не плѣненъ ноудьми крѣщенъ боудеши на чужѣи земли, и поманеши ма, кже и вѣст(в). инѣгда же пакы с(ва)топѣлгоу воующоу на поганьма и ничьсоже оуспѣющоу, нѣ моудашю, с(ва)т(а)го петра мѣши приближающиса, рече: кѣше слоужьбѣ, посла къ нему гл(агол)а: како аще ми са обѣщаши на с(ва)тѣи петровѣ д(л)нѣ съ вои своими сътворити оу мене, вѣроую въ в(о)гъ, како прѣдати ти иматъ за вѣскорѣ. кже и вѣст(в). етеръ другъ, богать зѣло и свѣтъникъ, ожениса коуцстрою своєю, рекъше нѣгръвью. и много казавъ и оучивъ и оутѣпавъ, не може юю развѣсти. ини бо, в(о)жии раби творашеса,

XI. ^a въ вислѣх 4, 6, 7.

² Въ *Visle, v. Vislěchv.* Šlo patrně o vévodu, ovládajícího horní Povisli (pozdější Krakovsko) a sídlícího snad na hradisku Wiślica nad řekou Nidou, blíže jejího ústí do Visly nebo v Krakově.

³ Když se první christianizační pokus Metodějův minul účinkem, došlo zřejmě podle slov životopisce (*ježe i bystъ*) k mocenskému zásahu Svatoplukovu, čemuž by nasvědčovala i slova — vztahuje-li se následující část listu bavorského episkopátu na Vislany — že Svatopluk je podmanil a postaral se, aby se z pohanů stali křesťané. CDB I, 30. O Vislanech přináší zmínku Descriptio a Alfréd Veliký; K otázce of. G. Labuda, *Studia nad počatkami państwa* 217; J. Widajewicz, *Państwo Wiślan*, Kraków 1946 a id., *Prohor i Prokulj* 17 seq.; B. Stasiewski, *Zur Verbreitung des slavischen Ritus in Südpolen während d. X. Jh.*, Forschungen zur osteurop. Gesch. VII, 1959, 7 seq.; L. Havlík, *Územní rozsah* 38n; dále K. Lanckorońska, *Studies* 10n a K. Tymieniecki, *Wiślane* 3—29; F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 231 považují osobní účast Metodějovu za pravděpodobnou. Cf. též Z. R. Dittich, *Christianity* 205.

⁴ O slovanské liturgii sv. Petra J. Vašica, *Literární památky* 37—41.

⁵ Pod zdůrazněním významu připnutí k svatému Petru (římské kurii) a svěcení jeho svátku (29. června) jde patrně o jiné tažení Svatoplukovo v l. 874—879.

⁶ Druh, socius, amicus. A. Vaillant, *Une homélie* 41 považuje term. druh za označení člena družiny.

⁷ Podle Miklošiče zde vypadlo jméno Svatoplukovo.

⁸ Glosa nepřesně vysvětlující předchozí „kmotra“ (*kupetra*); proto ji někteří editoři a překladatelé (J. Vašica, F. Grivec aj.) vypouštějí.

⁹ Sňatek s duchovními příbuznými středověká církev velmi přísně trestala, cf. *Clozianus*, I, 100—103; *Zákon sudnýj*, čl. 7, k tomu V. Vavřínek, *ibid.* 98—100. Tamtéž o protifranské tendenci příběhu.

¹⁰ Tj. franko-bavorské duchovenstvo.

Velice mocný pohanský kníže se sídlem na Visle² hanobil křesťany a činil (jim) příkoří. I vypraviv k němu poselství, řekl: „Bylo by dobré, synu, aby ses dal pokřtít ze své vůle a ve své zemi, abys (pak) nebyl pokřtěn násilím v zajetí v cizí zemi; však si na mne (ještě) vzpomeneš.“ Což se i stalo.³

Jednou zase, když Svatopluk bojoval proti pohanům a nic nemohl pořídit, ale váhal, a když se přibližovala mše svatého Petra, to jest služba,⁴ vzkázal mu po poslech: „Jestliže mi slíbíš, že se svými vojsky strávíš Petřův svátek u mne, věřím v Boha, že ti je brzy vydá.“ Což se i stalo.⁵

Jakýsi druh,⁶ veliký boháč a (panovníkův) rádce, oženil se se svou kmotrou, to jest sestřenicí.⁸ A ačkoli jim mnoho domlouval a poučoval (je) i utěšoval, nedokázal je rozvést.⁹ Jiní totiž, kteří ze sebe dělali služebníky boží,¹⁰ potají

таи развращаху ѿ, ласкающе имѣннѣ ради, да сътънѣе отлоучиша ѿ^b отъ цркве. и рече: придеть час(в), кгда не могуът помощи ласкавнннчн ти, а моа словеса помнати имата, нѣ не боудеть чьто створити. вѣнезапоу по в(о)жню остоупленнню паде напастъ на нѣю, и не обрѣтеса мѣсто юю, нѣ како и вихръ прахъ вѣзьмъ расѣва. и ина многа подобьна симъ, кже притѣчмаи ѿвѣ събрашаше.

XII сихъ же вѣсѣхъ не търѣна старѣи врагъ, завистьникъ чл(о)в(ѣ)чю родоу, въздвиже етеръ на нь, како дафана и авирона на мосѣна, овѣи ѿвѣ, а другъма таи, иже волатъ инопаторьскою ересью и славѣнша съврашають къ себѣ съ правого поутн, гл(агол)юще: намъ юсть папѣжъ власть даль, а сего велить вѣнъ изгнати и оученинѣ юго. събравъше же вса люди моравьскѣна, вѣлахоу прочисти прѣдѣ ними епистолию, да вѣнша слѣшалаи изгнанинѣ юго. людинѣ же, кже юсть обѣчмаи чло(о)в(ѣ)комъ, вѣспиччаловахоуса и жалдахоу си, лишаѣми пастыра

^b отлоучитиса 2; отлоучини на 5, 7, 8.

XII

¹ Hyiopatorským bludem se v řecké theologické terminologii nazývalo ztotožnění první božské osoby s druhou. První hyiopatorskou heresí byl již modalismus Sabelliův ve 3. stol. Patriarcha Fotios použil tohoto označení o vsouvání „Filioque“ do kředa, které se tehdy praktikovalo ve franské říši, nikoli však v Římě, podobně jako ne v Řecku. Na Moravě se však Metoděj setkal s touto praktikou u franko-bavorského duchovenstva. F. Grivec, *Vitae* 120 a J. Vašica, *Na úsvitu* 251; F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 232.

² Franko-bavorská strana, vedená presbyterem Vichingem, se v l. 879—880 pokusila získat vedoucí postavení v moravské církvi a osočila pomocí Jana z Benátek Metoděje u kurie z věroučného bludu (z hlediska franko-bavorského byl řecký způsob, uznávaný však i v Římě, heresí) a z porušení zákazu používání staroslověnštiny (CDB I, 22, 23). K osočení Metoděje na Moravě využili Vichingovci doby, kdy Metoděj dlel v Římě. (P. Lavrov, *Kyrylo ta Metoděj* 77.)

³ Jak se zdá, byl k podvodu sepsán i falešný list, vycházející patrně z povolání Metoděje do Říma (CDB I, 22, 23), které mohlo být vykládáno jako jeho sesazení. O Vichingově podvodu hovoří list Jana VIII. z r. 881, CDB I, 25.

je nahlodávali, lichotíce (jim) kvůli jmění, aby je posléze odloučili od církve. I řekl: „Přijde doba, kdy tito lichotníci nebudou s to pomoci; zato si vzpomenete na má slova, jenže (to už) nebude (možno) nic dělat.“ Náhle, když Bůh od nich odstoupil, přikvačila na ně zkáza a nebylo nalezeno (ani) jejich (poslední) místo, ale jako by víchř zdvihl prach a rozvál.

Ps 103.13

(Přihodilo se) i mnoho jiných (příběhů) podobných těmto; a ty v podobnostvích jasně vyložil.

XII Protože starý nepřítel (a) nenávisník lidského rodu to všechno nesašel, popudil proti němu některé — (podobně) jako Dathana a Abirona proti Mojžíšovi —, jedny zjevně a druhé skrytě, kteří jsou zachvázeni hyopatorským kačířstvím¹ a svádějí slabší s pravé cesty k sobě, prohlašující: „Papež dal moc nám, kdežto tohoto (člověka) i jeho učení příkazuje vyhnat ven.“²

Když pak shromáždili všecken moravský lid, přikázali přečíst před ním list,³ aby všichni slyšeli o jeho vyhnání. A lidé — jak už to mají lidé ve zvyku — všichni zesmutněli a stěžovali si, že jsou zbavováni takového pas-

ТАКОГО И ОУЧИТЕЛНА, РАЗВѢ СЛАБЫ-
ИХЪ, НАЖЕ ЛЬСТЕ ДВѢЗАШЕ, ЯКО СЕ
ВѢТРЪ ЛНТВІЕ. ПОЧТЪШЕ ЖЕ АПОС-
ТОЛШКОВІА КНИГЫ, ОБРѢТОША ПИСА-
НИЕ: ЯКО БРАТЬ НАШЕ МЕФОДИИ
С(ВА)ТЪИ ПРАВОВѢРНЪ ЮСТЬ, И
АП(О)С(ТО)ЛЬСКО ДѢЯНИЕ ДѢЛАСТЬ,
И ВЪ РОУКОУ ЮГО СОУТЬ ОТ В(О)Г)А
И ОТ АП(О)С(ТО)ЛЬСКАГО СТОЛА ВЪСА
СЛОВЪНЬСКЪНА СТРАНЪ, ДА ЮГОЖЕ
ПРОКЛѢНЪТЬ, ПРОКЛѢТЬ, А ЮГОЖЕ
С(ВА)ТИТЬ, ТЪ С(ВА)ТЬ ДА БОУДИ. И
ПОСРАМЛЪШЕСА, РАЗИДОШАСА ЯКО
МЪГЛА СЪ СТОУДЪМЪ.

XIII НЕ ДО СЕГО ЖЕ ТЪКЪМО ЗЛОБА
ИХЪ СТА, НЪ РѢША ГЛ(АГОЛ)ЮЩЕ:
ЯКО Ц(Ѣ)С(А)РЬ СА НА НЪ ГНѢВАТЬ,
ДА АЩЕ И ОБРАЩЕТИ, НѢСТЬ ЮМОУ
ЖИВОТА ИМѢТИ. ДА И О ТОМЪ НЕ ХОТА
ПОХОУЛИТИ СВОЕГО РАВА В(О)Г)Ъ М(И)-
л(О)СТИВЪИ, ВЪЛОЖИ ВЪ СР(Ъ)Д(Ъ)ЦЕ
Ц(Ѣ)С(А)РЮ, ЯКОЖЕ ЮСТЬ ПРИСНО
ВЪ РОУЦѢ В(О)ЖИИ Ц(Ѣ)С(А)РЕ СР(Ъ)-
Д(Ъ)ЦЕ, И ПОСЛА КНИГЫ КЪ НЪМОУ:
ЯКО О(ТЪ)ЧЕ ЧЪСТЬНЪИ, ВЕЛЪМИ
ТЕБЕ ЖЕЛАЮ ВИДѢТИ. ТЕ ДОБРО СЪТВО-
РИ, ПОТРОУДИСА ДО НАСЪ, ДА ТА ВИ-
ДИМЪ, ДОНДЕЖЕ ЮСИ НА СЕМЪ СВѢТѢ,

týře a učitele, kromě slabých, které
(ten) úklad rozehvěl jako vítr listů.
Když však přečetli papežův přípis,⁴
našli (tam) napsáno: „Náš bratr Metro-
děj je svatý a pravověrný a koná dílo
apoštolské. A do jeho rukou jsou (vlo-
ženy) od Boha i od apoštolského stolce
všechny slovanské země, takže necht je
proklet ten, koho (on) prokleje, a necht
je posvěcen ten, koho (on) posvětil.“⁵
I zastyděli se a zahanbeni se rozešli
jako mlha.

XIII Než ani tím ještě jejich¹ zloba
neustala, nýbrž řekli doslova: „Císař²
se na něj hněvá, a dopadne-li jej, určitě
si život nezachová.“ Ale aby ani
v tomto případě milosrdný Bůh nez-
působil svému služebníkovu újmu, po-
ložil (tu záležitost) na srdce císaři — pro-
tože císařské srdce je neustále v rukou
božích³ — a (ten) k němu poslal dopis:
„Stihodný otče, velice si tě žádám
vidět. Prokaž (mi) tu laskavost (a) ob-
těžuj se k nám, ať tě spatříme, dokud
jsi (ještě) na tomto světě, a přijmeme
tvou modlitbu.“⁴ Když tam ihned

XII. ^a ап(о)с(толь)скыя релиқи cod.

⁴ Těmito „knihami“ bylo privilegium Jana VIII. *Industriae tuae* z června r. 880 (CDB I, 24), které Metoděj přinesl na Moravu adresátovi, tj. Svatoplukovi.

⁵ Zmínka o Metodějově pravověrnosti a pravomoci legáta pro všechny slovanské země je parafrází textu privilegia *Industriae tuae*, kterým byla Svatoplukovi udělena přímá patronance kurie a Metodějovi potvrzena pravomoc nad celým územím Velkomoravské říše, F. Pastrnek, *Dějiny* 109—116; F. Dvorník, *Les Légendes* 280n a L. Havlík, *Velká Morava* 244—249 a id., *The Relationship* 110.

XIII

¹ Přívrženců nitranského biskupa Wichinga.

² Basileios I. (867—886). F. Dvorník, *Les Slaves* 271—280 předpokládá, že Metoděj pojal už v r. 880 úmysl navštívit ještě za svého života jednou Cařihrad, jak by tomu mohla nasvědčovat slova: cum deo duce reversus fueris z listu z r. 881, CDB I, 25; k tomu Z. R. Dittrich, *Christianity* 249.

³ Jde o biblické (Prov. 21, 1) vyjádření teze o původu moci světské z duchovní, cf. in cuius manu sunt omnia iura regnorum, list *Quia te zelo fidei* Štěpána V. Svatoplukovi r. 885, CDB I, 26.

⁴ Pozvání je zachováno jen v tomto velmi stručném registu. O motivech L. Havlík, *Byzantská mise* 125. Z. R. Dittrich, *ibid.* 244—250.

И М(О)Л(И)ТВОУ ТВОЮ ПРИИМЕМЪ.
АЩЕ ЖЕ ШЕДЪШО ЮМОУ ТАМО,
ПРИНАТЬ И СЪ ЧЪСТЬЮ Ц(Ѣ)С(А)РЬ
ВЕЛИКОУ И РАДОСТЮ, И ОУЧЕНИЕ
ЮГО ПОХВАЛЕ, ОУДЪРЪЖА ОТ ОУЧЕ-
НИКЪ ЮГО ПОПА И ДЪЯКОНА СЪ КНИ-
ГАМИ. ВЪСЮ ЖЕ ВОЛЮ ЮГО СЪТВОРИ,
ЮЛИКО ХОТѢ, И НЕ ОСЛОУШАВЪ НИ
О ЧЪСОМЪ ЖЕ, ОБЛЮБЛЪ И ОДАРЪ
ВЪЛЪМИ, ПРОВОДИ И ПАКЪИ СЛАВНО
ДО СВОЕГО СТОЛА. ТАКО ЖЕ И ПА-
ТРИАРХЪ.

XIV НА ВЪСѢХЪ ЖЕ ПОУТЬХЪ ВЪ МНО-
ГЪИ НАПАСТИ ВЪПАДЪШЕ ОТ НЕПРИ-
ЯЗНИ. ПО ПОУСТЫНАМЪ ВЪ РАЗВОИ-
НИКЪ, И ПО МОРИЮ ВЪ ВЪЛНЪИ, ВѢ-
ТРЪНЪИ ПО РѢКАМЪ ВЪ СЪМЪРТИ,^a
ЯКО СА СЪКОНЕЧАТИ НА НЕМЪ АП(О)С-
(ТО)ЛЬСКОМУ СЛОВЕСИ: ВѢДЫ ОТ
РАЗВОИНИКЪ, БѢДЫ ВЪ РѢКАХЪ, ВѢ-
ДЫ ОТ ЛЪЖИВРАТИИ, ВЪ ТРОУДѢХЪ
И ПОДВИЖНИИХЪ, ВЪ ЗАБѢДЪНИИ
МНОЖИЦЕЮ, ВЪ АЛЪКАНИ И ЖАЖИ
МНОЖИЦЕЮ, И ПРОЧИМЪ ПЕЧАЛЪМЪ,
НАЖЕ АП(О)С(ТО)ЛЪ ПОМИНАЮТЬ.

XV ПОТОМЪ ЖЕ ОТВѢРГЪ ВЪСА МЪЛЪ-
ВЪИ И ПЕЧАЛЬ СВОЮ НА В(О)Г)А
ВЪЗЛОЖЪ, ПРѢЖЕ ЖЕ ОТ ОУЧЕНИКЪ
СВОИХЪ ПОСАЖЪ ДѢВА ПОПЫ СКОРО-

přišel,⁵ přijal jej císař s velikou poctou
a radostí, a schváliv jeho učení, zadržel
(u sebe) z jeho učedníků kněze a jáhna
(i) s knihami. Každé jeho přání splnil,
a ať chtěl cokoli, v ničem ho neoslyšel.
Velmi si ho oblíbil a obdarovav, vy-
provodil ho zase slavně na jeho stolec.⁶
A tak i patriarcha.⁷

XIV Na všech cestách upadal do
mnoha léček (nastrojonych) od ďábla:
na pouštích mezi lotry, na moři do vln
větrných, na řekách (do nebezpečí) ne-
nadále smrti, takže se na něm skuteč-
nilo slovo apoštola: Strážně od lotrů,
strážně na moři, strážně na řekách,
strážně od lživých bratrů, v práci a ná-
maze, v mnohonásobném bdění, v mno-
honásobném půstu a žizni a v ostatních
strastech, které apoštol připomíná.¹

2C 11.26—27

XV Potom se vytrhl ze všech zmatků
(světa) a svou starost vložil na Boha.
Dříve však (ještě) určil ze svých učed-
níků dva kněze, zdatné rychlopisce,

XIV. ^a Sic 4, 6, 8; reliqui cod. СЪМЪРТЪНЪИ.

⁵ Viz J. Bidlo, *Cesta Metodějova* 35—54, F. Dvorník, *Les Slaves* 271—281. Pobyt v Cařihradě spadá patrně do posledních dvou třetin r. 881, nejpozději do počátku r. 882; L. Havlík, *Constantine and Methodius* 38, J. Bujnoch, *Zwischen* 185, uvádí r. 882. Z pozvání a přijetí v Cařihradě usuzují F. Grivec—F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 233) na intenzivní styky mezi Metodějovými žáky a Byzanci. J. Bujnoch, *Zwischen* 185 soudí, že Metoděj hledal v Byzanci oporu proti Vichingové straně. Z. R. Dittrich, *ibid.* 250 klade cestu a pobyt Metodějův v Byzanci do podzimu 882 a do r. 883.

⁶ J. Vašica: „sídlá“. F. Grivec, *Vitae* 122 hovoří o průvodu až do Metodějova sídla na Moravu k hranicím východořimské říše; id.— F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 233.

⁷ Fotios, tehdy usmířený s kurií.

XIV

¹ Jde o rétorickou pasáž (s volným použitím slov 2. listu Pavla ke Korintským a mající za vzor řeč Rehoře z Nazianzu na Athanasia), která měla zdůraznit Metodějovy životní nesnáze v jeho apoštolském poslání; V. Vavřínek, *Staroslověnské životy* 101.

письца зѣло, прѣложи въ врьзѣ
вса книгы испълнь, развѣ мага-
вѣи, от грѣчьска языка въ сло-
вѣньскѣ, шестню мѣс(а)цѣ, начнь
от марфа м(ѣ)с(а)ца, до дѣвою-
десагоу и шестню^a д(ь)нь. октабра
м(ѣ)с(а)ца. оконъчавъ же, достоин-
ноу хвалоу и славоу б(ог)оу
въздасть, дающемоу таковоу бл(а)-
годать и поспѣхъ. и с(ва)тоу
възшошнѣ танноу съ клиросѣмъ
своимъ възнесъ, сътвори памать
с(ва)т(а)го димитриа. псалтырь бо
бѣ тѣкѣмо и еванг(е)лиѣ съ ап(о)с-
(то)лѣмъ и избранъими слоужь-
вами цр(ь)к(ь)вьньими съ фило-
софѣмъ прѣложили пьрѣвѣне.
тѣгда же и номоканонъ, рекъше
законоу правило, и о(тѣ)чьскыя
книгы прѣложи.

XVI ПРИШЕДЪШЮ ЖЕ НА СТРАНЪ
ДОУНАИСКЪЯ КОРОЛЮ ОУГЪРЬСКО-

XV. ^a до двою на десатѣ и шести 5.

XV

¹ V úvahu přichází rok 882 nebo 883. A. Brückner, *Wahrheit* 94 se přiklání k r. 883, Z. R. Dittrich, *Christianity* 258 k r. 884.

² Mechanickým přepisem hlazol. dz (hodnota 8) kyrilským dz (hodnota 6) došlo asi k záměně v počtu měsíců.

³ Demetrius (Dimitrij) byl nejen patron Soluně, ale i patron srémského-panonského arcibiskupství, jehož pokračování bylo na Moravě. K počtě Dimitrijově vznikl na Moravě i staroslověnský kánon; F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 234.

⁴ Soudí se, že nomokánonem byl Synagogé Joannis Scholastici (cařihradského patriarchy v l. 565—577) 50 titulorum; H. F. Schmid, *Die Nomokanonübersetzung des Methodios*, Leipzig 1922, F. Grivec, *Vitae* 123, a W. Lettenbauer, *Eine lateinische Kanonensammlung* 246 až 269. J. Vašica, *Metodějův překlad Nomokánonu*, Slavia 24, 1955. Nejstarší tři rkp. stsl. překladu s moravskými jazykovými prvky existují z 13. stol. cf. J. Bujnoch, *Zwischen* 186. Dále J. Vašica, *Literární památky* 63—70.

⁵ Snad Paterikon (Dialogi de vita et miraculis patrum Italicorum), který byl v 8. stol. přeložen do řečtiny. N. v. Wijk pomýšlí naproti tomu na řeckou sbírku 'Ανδρῶν ἁγίων βιβλίος, cf. F. Grivec, *Vitae* 123.

XVI

¹ Je-li adjekt. *ugrýskyj* pozdější interpolace podle stavu od 11. stol. nahoru, bude možné pod tímto králem spatřovat císaře Karla III., s nímž se Svatopluk sešel r. 884 ve Vídeňském lese (*Ann. Fuld.* ad a. 884), A. Brückner, *Die Wahrheit* 94—95; podobně V. Vařínek, *Ugrýskyj korolj* 261n. Bylo byzantským zvykem označovat franské císaře (Byzanc římské císařství Franků z velké části neuznávala) termínem král. Také F. Grivec, *Vitae* 124 pochybuje, že by autor označil pouhého vůdce maďarské skupiny jako krále, id. — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 235. Dále v. Z. R. Dittrich, *Christianity* 256—257, který připouští, že skutečně šlo o maďarského vévodu, patrně v r. 881, kdy se Maďaři objevili u Vídně (*Ann. Iuvav. max.* ad a. 881). Vyloučena není možnost, že šlo o krále bulharského vzhledem k válce mezi Moravany a Bulhary r. 882, *Ann. Fuld.* ad a. 884.

přeložil vbrzku¹ úplně všechny knihy (bible), kromě Makkabejských, z řeckého jazyka do slovanského za šest měsíců,² začav od měsíce března do šestadvacátého dne měsíce října. Když (práci) ukončil, vzdal náležitou chválu a slávu Bohu, který (mu) poskytl takovou milost a zdar. A když obětoval se svým duchovenstvem svatou a tajemnou obětí, oslavil památku svatého Dimitrije.³ S Filosofem totiž prve přeložil toliko žaltář a evangelium s apoštolem a vybranými církevními službami. Tehdy pak přeložil i nomokánon, to jest pravidlo zákona,⁴ a knihy otců.⁵

XVI Když přišel do dunajských krajín uherský král,¹ chtěl jej vidět. A přestože

моу, въсхотѣ и видѣти. и ствромъ
гл(агол)ющемъ и неплъцющемъ,
нако не извоудеть ѿго без моукъ,
иде къ нему. онъ же, нако досто-
итъ вл(а)д(ь)цѣ, тако и приять
чьстѣно и славно съ веселиемъ.
и бесѣдовавъ съ нимъ, накоже
достоаше таѣма моужема бесѣ-
ды гл(гола)ти, отпусти и, оу-
любль и обловъзавъ, съ дары
великъими. рекъ ѿмоу: помани
ма, чьстѣныи о(тѣ)че, въ с(ва)тѣ-
ихъ молитвахъ твоихъ присно.

XVII такоже вса вины отсѣкъ
по вса страны, и оуста много-
рѣчьньихъ загради, тѣчениѣ же
съвьрши, вѣроу съелюде, чаю
правдѣнаго вѣньца. и понеже тако
оугожъ б(ог)оу, възлюбленъ бысть.
приближатиса начатъ вѣма покои
прияти от страсти и многоихъ
трудоу мздоу. въпросиша же и
рекъше: кого чоужши, о(тѣ)че и
оучителю чьстѣныи, въ оучени-
цѣхъ своихъ, давы от оученина
твоего тебѣ настольникъ вѣль?
показа же имъ ѿдиноу от извѣстѣ-
ньихъ оученикъ своихъ, нарицае-
маго горазда^a, гл(агол)а: съ ѿсть
ваша земля свободъ моужъ оу-
ченъ же добръ въ латинскыя
книгы, правовѣрнъ. то воуди
вожи а вол а и ваша любь, нако-
же и мо а. съвьравъшемъ же са
имъ въ цѣтѣноую нѣдѣлю, въсѣмъ
людьмъ, въшьдъ въ цр(ь)к(ь)вь и не-

se někteří domnívali a říkali, že od něho nevyvázne bez mučení, přece k němu šel. On však, jak náleží vladaři, tak ho přijal: s úctou, slávou a veselím. A promluviv s ním (tak), jak se slušelo takovým mužům vést rozhovor, propustil ho, oblíbiliv si (ho) a políbil, s velikými dary; (a) řekl mu: „Pamatuj na mne, ctihodný otče, stále ve svých svatých modlitbách.“

XVII Když tedy tak na všechny strany zlikvidoval všechny záminky (k nepřátelství), zahradił ústa mnohomluvných,¹ běh (života) završil, víru zachoval, očekáváje korunu spravedlnosti. A protože se tak Bohu zalíbil, byl (jím) milován.

Začal se přibližovat čas, aby přijal pokoj od strastí (pozemských) a odplaty za velkou práci. I otázali se ho, řkouce: „O kom, otče a ctihodný učitel, ze svých učedníků myslíš, (že je hoden toho,) aby ti byl nástupcem v tvém učení?“ Ukázal jim tedy jednoho ze svých oddaných učedníků, zvaného Gorazda,² řka: „Toto je svobodný muž (z) vaší země,³ obeznalý dobře v latinských knihách, pravověrný. To budíž vůle boží i vaše láska, jakož i moje.“⁴

Když pak se shromáždili všichni lidé na Květnou neděli, vešel do chrámu, a jsa (už) neschopen (pohybu), kázal

XVII. ^a ГОРАЗДАДЪ 5—8.

XVII

¹ Je to narážka na klatbu na Wichinga, cf. F. Grivec, *Vitae* 124—125, id. — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 236; Z. R. Dittrich, *Christianity* 261 seq.

² Gorazda připomíná i řecký *Život biskupa Klimenta*, kap. VI, VII, VIII, IX, XII.

³ Moravan. Pasáž o Gorazdovi jako svobodném Moravanu považuje R. Večerka, *Slovanšké počátky* 56, za formulaci feudálního moravského vlastenectví.

⁴ Vyvolený designovaný moravský arcibiskup musel být ovšem schválen a potvrzen kurií, která ho proto r. 886 citovala do Říma, *Commonitorium*, c. XII, CDB I, 27.

Ps 62.12

Sap 4.10

Ap 14.13

Sap 5.16

МОГЪИИ, КАЗАВЪ БЛ(А)Г(О)ДАТИ. Ц(Ѣ)-
С(А)РА И КИЗА И КЛИРИКЪИ И ЛЮДИ
ВСА. И РЕЧЕ: СТРѢЗЪТЕ МЕНЕ ДѢТИ
ДО .Г. НАГО Д(Ь)НЕ, НАКОЖЕ И ВЪСТЪ,
СВИТАЮЩОУ .Г. МОУ Д(Ь)НИ, ПРО-
ЧЕЖЕ РЕЧЕ: ВЪ РОУЦѢ ТВОИ, Г(ОСПОД)И,
Д(ОУ)ШЮ МОЮ ВЪЛАГАЮ. НА РОУКАХЪ
ЖЕ ИЮРЪИСКАХЪ ПОЧИ ВЪ .Г. Д(Ь)НЬ
М(Ѣ)С(А)ЦА АПРИЛА ВЪ .Г. ИНДИКТЪ.
ВЪ .Ж. И .Т. И .Ч. И .Г. ЛѢТ(О) ОТ ТВАРИ
ВСЕГО МИРА. ОУСОУЖЬШЕ ЖЕ И
СВОИ ОУЧЕНИЦИ И ДОСТОИНЫ ЧЪСТИ
СЪТВОРИВЪШЕ, И СЛОУЖЬБОУ ЦР(Ь)-
К(Ь)ВЪНОУЮ ЛАТИНСКЪИ И ГРЪЧЬСКЪИ
И СЛОВЪНСКЪИ СЪТРѢБИША И ПОЛО-
ЖИША И ВЪ СВЪОРЪНЪИ ЦР(Ь)КЪВИ,
И ПРИЛОЖИСА КЪ О(ТЪ)ЦЕМЪ СВОИМЪ
И ПАТРИАРХОМЪ И ПРОР(О)КОМЪ И
АП(О)С(ТО)ЛОМЪ, ОУЧИТЕЛЕМЪ, М(Ж)-
Ч(Е)И(И)КОМЪ. ЛЮДИИ ЖЕ ВЪЩИСЛЬНЪ
НАРОДЪ СЪБЪРАВЪСА, ПРОВАЖААХОУ
СЪ СВѢЩАМИ, ПЛАЧОУЩЕСА ДОВРА
ОУЧИТЕЛА И ПАСТЪРА, МОУЖЬСКЪ
ПОЛЪ И ЖЕНЬСКЪ, МАЛИИ И ВЕЛИЦИ,
И БОГАТИИ, И ОУВОЗИИ, СВОДОДНИИ
И РАБИ, ВЪДОВИЦА И СИРОТЫ, СТРАНЬ-
НИИ И ТОЗЕМЪЦИ, НЕДОУЖЪНИИ И
СЪДРАВИИ, ВЪСИ БЪВЪШААГО ВЪСАЧЬ-
СКО ВЪСЪМЪ, ДАВЪИ ВЪСА ПРИОВРЪЛЪ.
ТЪИ ЖЕ СЪВЪИШЕ, С(В)АТАНА И ЧЪСТЬ-
НАНА ГЛАВО, М(О)Л(И)ТВАМИ СВОИМИ
ПРИЗИРАИ^b НА НЪИ, ЖЕЛАЮЩАНА ТБЕБЕ,
ИЗБАВЛАИ ОТ ВЪСАКОУ НАПАСТИ.
ОУЧЕНИКЪИ СВОИ, И ОУЧЕНИКЪ ПРО-
СТРАНАЧЪ, А ЮРЪСИ ПРОГОНА, ДА
ДОСТОИНО ЗЪВАНИИ ВАШЕГО^c ЖИВЪ-

žehnat císaře i knížata,⁵ duchovní
i všechny lidi. A řekl: „Střezte mne,
děti, do třetího dne.“ A tak se i stalo.
Když nastával třetí den, řekl ještě:
„Do tvých rukou, Pane, vkládám svou
duši.“ Na rukou kněží pak zesnul
6. dne měsíce dubna, ve 3. indikci,
roku 6393 od stvoření světa.⁶

Když jej pak jeho učedníci uložili
do rakve, vzdali (mu) náležitě pocty;
sloužili i smuteční obřad latinsky,
řecky a slovansky a uložili jej v kapi-
tulním chrámu.⁷ A připojil se ke svým
otcům a patriarchům i prorokům
a apoštolům, učitelům (a) mučední-
kům.⁸ Když se pak shromáždil nespo-
četný zástup lidí, doprovázeli (jej)
se svícemi, oplakávající dobrého učí-
tele a pastýře — muži i ženy, malí
i velcí, bohatí i chudobní, svobodní
i otroci, vdovy a sirotky, cizinci i tu-
zemci, choří i zdraví — (ti) všichni
(opлакávající) toho, který se stal vším
pro všechny, aby všechny získal.⁹

Ty pak shůry, svatá a ctihodná
hlavo, shlížej ve svých modlitbách na
nás, kteří po tobě toužíme, ty, který
zbavuješ všelikého příkoří své učedníky
a učení rozšiřuješ, ale kacířství pro-
následuješ; nechť zde žijeme hodni
našeho poslání a staneme (pak) s tebou,

ШЕ СЪДЕ, СТАНЕМЪ СЪ ТОВОЮ ТВОЮ
СТАДО О ДЕСНОУЮ СТРАНУ Х(РИСТ)А
В(О)Г(А) НАШЕГО, ВЪЧЬНОУЮ ЖИЗНЬ
ПРИЕМЛЮЩЕ ОТ НЕГО. ТОМОУ БО
ЖЕСТЬ СЛАВА И ЧЪСТЬ. ВЪ ВЪКЪИ
ВЪВРОМЪ. АМИНЬ.

tvoje stádo, po pravé straně Krista
Boha našeho, přijímající od něho
věčný život. Neboť jemu náleží sláva
a čest na věky věků. Amen.

L 23.46
Ps 30.46

A 13.36
Mach 2.39

1С 9.22

^b ПРИЗИРАИ 4, 6. ^c Sic omnes cod. pro нашего.

⁵ Není zřejmé, zda je tvar „císaře i kněze“ sg. nebo pl. a zda tedy jde o císaře východořímského (Basileia I.) a franského (Karla III.) a více knížat (kterých?), nebo spíše podle překladu J.Vašici („císaři a knížeti“) jen o Basileia I. a Svatopluka.

⁶ Tj. r. 885.

⁷ Stoličním, synodálním, hlavním chrámu. Viz *Prohl. Žitije Kirilla i Metodija*.

⁸ Celá věta — i s úryvkem z Act — je citátem z řeči Řehoře z Nazianzu na paměť Athanasiovu.

⁹ Líčení Metodějovy smrti a pohřbu je místy schematické a pojato topicky podle panegyriků Řehoře z Nazianzu na Athanasia, Kypriana a Basilia. Podobné pasáže jsou také ve *Vita Nicephori patriarchae* a *Vita Methodii patriarchae*; F. Grivec—F. Tomšić, *Constantinus et Methodius* 237—238.

PROLOŽNOJE ŽITIJE KONSTANTINA I MEFODIJA
PROLOŽNÍ ŽIVOT KONSTANTINŮV A METODĚJŮV

Životopisy Konstantina a Metoděje jsou obsaženy i v slovanských tzv. prolozích (které odpovídají řeckým synaxárům), tj. ve sbornících shrnujících krátká znění životů svatých. Dochované životy Konstantina a Metoděje tohoto druhu lze podle doby jejich vzniku seřadit do tří chronologických vrstev: první tvoří proložní život věnovaný oběma bratřím, druhou proložní životy věnované každému z nich odděleně; zvláště oblíben byl ve středověké csl. literatuře krátký život Cyrilův a jeho dvojí mladší zpracování (v rukopisném dochování až ze 17. stol.) tvoří konečně vrstvu třetí.

Z novější literatury k proložním životům — kromě příslušných pasáží v pracích souborných nebo syntetických — viz zejména R. Jakobson: *Minor Native Sources for the Early History of the Slavic Church* (Harvard Slavic Studies II, Cambridge (USA) 1954).

Nejstarší — proložní život Konstantinův a Metodějův (dále PŽKM) — je ve skutečnosti krátkým poučením o činnosti Konstantina a Metoděje na Moravě. Se vši pravděpodobností je plodem posledního roku existence staroslovanské školy velkomoravského centra duchovní kultury a byl určen (patrně moravským autorem) jako stručný přehled a poučení duchovenstvu staroslověnské liturgie v době bojů Gorazda a Klimenta s Vichingovou stranou. Byl složen po ŽK a ŽM a po panegyricích, neboť se o tyto památky obsahově opírá. Je zachován jen v několika rukopisech ze 13.—14. stol. (Grivec uvádí 3 — Radovi 1960, Angelov jich uvádí 5 — Izv. na Dářžavna biblioteka „Vasil Kolarov“ za 1956 g., Sofija 1958.) Z nich jeden — srbské redakce — vydal už v r. 1824 Kalajdovič v knize o Janu exarchovi bulharském (a v r. 1826 v transkripci latinkou J. Dobrovský v knize *Mährische Legende von Cyrill und Method*); památka pak byla vydána ještě vícekrát.

Naše vydání podává její znění podle rukopisu bulharské redakce ze 14. stol., vydaného u Lavrova (*Materialy* 100—101), s výběrem variant uvedených v Lavrovově poznámkovém aparátu.

МѢСАЦА АВГУСТА .КѢ. В ТЪЖДЕ
ДЪНЬ ПАМАТЬ ВЪ СВАТЫХЪ ПО
ИСТИНѢ ПРѢПОДОБНОЮ ОТЬЦОУ
НАШЕЮ П АРХИЕПИСКОПУ МО-
РАВЪСКОЮ, КОСТАНДИНА НАРИ-
ЦАНЕМААГО КИРИЛА ФИЛОСОФА
П МЕСТОДИНА БРАТА КЮ. ОУЧИ-
ТЕЛЪ СЖЦА СЛОВѢНСКОМУ
ЖЗЫКОУ. П ТВОРИТЬ ЖЕ СА ПА-
МАТЬ КЮ Т. АПРИЛѢ МѢСАЦА И
ВЕЛЪМИ ЦРЪКВИ ПРАЗНУЮЕТЪ ВЪ
ДЪНЬ ПАМАТИ КЮ.

СЫИ ОУВО БЛАЖЕНЫИ П ПРѢПО-
ДОБНЫИ ОТЬЦЪ НАШЕ МЕТОДИЕ^а,
АРХИЕПИСКОПЪ ВЫШНАЖ МОРАВЫ^б,
БРАТЬ СЖЦЕ ПРѢПОДОБНААГО КИРИЛА
ФИЛОСОФА, ПРѢВААГО ОУЧИТЕЛѢ СЛО-
ВЕНЬСКИХЪ КНИГЪ, РОДОМЪ СЖЦА
СОЛОУНѢНИНА. ВЪ ЖЕ СЫИ МЕТОДИЕ
СЪ СВОИМЪ БРАТОМЪ ВЪ СРАЦЫНѢХЪ
И КОЗАРѢХЪ, ОУЧА НА С НИМЪ ПРАВО-
СЛАВНѢИ ВЪРѢ. ПРОШЕДША ЖЕ ВСА
ПРѢЖДЕРСЧЕНЫЖ ЗЕМЛА, И ВЪ МО-
РАВѢ НАОУЧЫША ОУЧЕНИКЫ И ПОУМ-
ША Ж В РИМЕ ИДОСТА. РИМЛѢНЕ ЖЕ
ДѢЛО КЮ СВАТО И АПОСТОЛЬСКО
НАРЕКШЕ ПОСТАВИШЖ ПРЕЗВИТЕРЖ
СЛОВѢНСКИЖ ОУЧЕНИКЫ. АВИЕ ЖЕ
ПОЧИНОУ БЛАЖЕНЫИ КИРИЛѢ. АН-

25. (den) měsíce srpna. V týž den památka velebných zajisté mezi svatými otců našich a arcibiskupů moravských,¹ Konstantina nazývaného Cyril Filosofof a jeho bratra Metoděje, jenž byl učitelem slovanského národa. I koná se jejich památka 3. (dne) měsíce dubna a církev velmi slaví v (ten) den jejich památku.

Tento blažený a velebný otec náš Metoděj, arcibiskup horní Moravy,² jenž byl bratrem velebného Cyrila Filosofofa, prvního učitele slovanských knih, rodem Soluňana,³ — tedy tento Metoděj byl se svým bratrem u Saracénů a Chazarů (a) učil je pravoslavné víře.⁴ Když pak prošli všechny výše uvedené země a na Moravě vyučili učedníky,⁵ vzali je (s sebou a) odešli do Říma. Římané pak nazvali jejich dílo svatým a apoštolským (a) ustavili slovanské učedníky kněžimi.⁶ A blažený Cyril brzy skoná.⁷

Hadrián, papež římský, jmenoval

^а мѢФ(О)ДИЕ. ^б ВЫШНЮЮ МОРАВУ.

¹ Arcibiskupem moravským byl pouze Metoděj, cf. ŽM VIII—XVII; CDB I, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26. Text nadpisu je ostatně pozdější přípis.

² Tak podle textu u P. Lavrova. Podle FRB i A. Teodorova-Balana je na uvedeném místě Š = 6.

³ *Vyšně Moravy, vyšně Moravy*; v rumjanc. rukopise je *vyšnjuju Moravu* (horních Morav); jde o protiklad k Moravě dolní, kterou v případě sg. může být buď Slovensko (tak R. Jakobson, *Minor Native Sources* 63) nebo srbské Pomoraví, v případě duálu (tj. Morava i Slovensko) jen srbské Pomoraví. Dolní srbské Pomoraví spolu s přilehlým severním břehem Dunaje se v 9. stol. označovalo jako Morava; K. Jireček — J. Radonić, *Istorija Srba* 69. Obě Moravy se rozlišovaly: (Kyril i Metoděj) byli postaveni episkopi v Morava slavjanomъ, ne srbska Morava što ide prež Šumadia, no druga Morava pri Okianъ more.... *Istorija slavenobolgarskaja* VIII.

⁴ Viz ŽK II, ŽM V.

⁵ Viz ŽK VI, VIII—XII, ŽM IV.

V žádném z nich však není zmínka o tom, že by Metoděj provázel Konstantina ke kalifovi; v té době (843—856) byl archónem byzantské provincie blíže Soluně. Zmínku o Metodějově cestě k Saracénům má též Slovo pochvalno na paměť Kyrila a Metoděje.

⁶ V l. 864—876. ŽK XV, ŽM V.

⁷ Tj. přišli do Říma, poněvadž o původním cíli cesty není v ŽK a ŽM žádné zmínky.

⁸ Vedle Metoděje to byl patrně Gorazd, Kliment a Naum, zatímco Angelár a Sáva byli anagnosty; ŽK XVII, ŽM VI, *Vita Const. cum transl.* 9 a řecký *Život biskupa Klimenta*, kap. 2.

⁹ 14. února 869, ŽK XVIII, ŽM VII.

ДРИ .НЬ ЖЕ ПАПЕЖЬ РИМЬСКИ ПОСТАВИ(И) АРХИЕПИСКОПА БЛАЖЕНАГО МЕТОДИНА НА СТОЛЪ АНДРОНИКА АПОСТОЛА ПАНОНСКИХЪ ОБЛАСТИ, ИДЕЖЕ ОУЧА МНОГЫХЪ НАПАСТИ И ПАКОСТИ ПРѢТРЬЦѢ ОТ СЫПРѢЧЕСКИХЪ ЕПИСКОПЪ И ПРЕЗВИТЕРЬ. ПРОТИВАЩИХЪСА ПРАВѢИ ВѢРѢ ПО ИЗВЛЖДЕНИЮ ГЛИГОРѢ ДИОЛОГА^d. СѢДѢШЕ ВЪ ЗЕМЛИ МОРАВЪСТѢИ ПРѢЛОЖИ ВЪСА. ̅ КНИГЪ ВЕТХАГО И НОВААГО ЗАКОНА ОТ ГРЪЧЕСКАГО ВЪ СЛОВѢНЬСКИХЪ^e ВЪ .Г. ЕНДИНТЬ ВЪ .Ъ. ТНОЕ. ТРИ СТА. Д ГО СТА ТРЕТИЕ ЛѢТО^e. ПРИ СВАТОПОЛЬЦА КНАЗЫ. ЦѢСАРЬ БѢШЕ ГРЪЧЕСКИ ВАСИЛИЕ. А ВЪБГАРОМЪ ОТ БОГА КНАЗЪ БОРЫСЬ. КРАЛЪ НѢМЕЧЕСКИМЪ ЛЮДЕМЪ. И НАОУЧЪ ЖЕ ОУЧЕНИКИ СВОЖ ПРАВѢИ ВѢРѢ^f И ПРОРЕКЪ О СВОИ СМРТИ ПРѢЖДЕ ТРЪМИ ДЪНЬМИ ОУСПЕ О ГОСПОДИ СЪ МИРОМЪ. ЛЕЖИТЬ ЖЕ ВЪ ВЕЛИЦАИ ЦРКВИ МОРАВЪСТѢИ О ЛѢВЪХЪ СТРАНѢ ВЪ СТѢНѢ ЗА ОЛТАРЕМЪ СВАТЫХЪ БОГОРОДИЦЪ. ДОУШЪ В РЪЦѢ БОГОУ ПРѢДАВШЕ. ПРИЕМЪ ЦАРЬСТВО НВЕСНОЕ. ТѢХЪ МОЛИТВАМИ ХРИСТЕ СПАСИ ДОУШЪ.

blaženého Metoděje do funkce arcibiskupa na stolec Andronika, apoštola panonské oblasti;¹⁰ a když tam učil, zakusil mnoho úkladů a protivenství od franských¹¹ biskupů a kněží, kteří se protivili pravé víře podle bludného učení Řehoře Dialoga.¹² Sídliil v zemi Moravské (a) přeložil všech 60 knih Starého i Nového zákona z řečtiny do slovanštiny ve 3. indikci roku 6393¹³ za knížete Svatopluka,¹⁴ (kdy) byl řeckým císařem v Basileios¹⁵ a Bulhaři (měli) od Boha knížete Borise¹⁶ (a) král německý (vládl) lidem.¹⁷ Když naučil své učedníky pravé víře a předpověděl svou smrt tři dny předem, zesnul smířen v Pánu.¹⁸ Leží pak ve velkém¹⁹ chrámu moravském²⁰ po levé straně ve stěně za oltářem svatě bohorodičky, vloživ duši do rukou božích a přijav království nebeské.

Skrze jejich modlitby, Kriste, spas duše.

^e СЫПРѢЧЕСКИХЪ. ^d ГЛИГОРИА ДИОЛОГА. ^{e-e} ВЪ .Г. ЕНДИНТЬ. ВЪ .Ъ. СОТНОЕ .Г.ОУ. И ТРЕТИЕ ЛѢТО. ^f ПРАВОВѢРНО.

¹⁰ V. ŽM VIII.

¹¹ Podle FRB „odporných“. Novější výklady odvozují však toto adjektivum od slova Frank (frang > frog > frok > frok) změněné v poslední instanci naznačeným způsobem na slovanštině. Mělo tedy být: frožských.

¹² Tj. papež Řehoř Veliký.

¹³ Rukopisy jsou v těchto místech porušeny (písmena označující cifry jsou vyškabována); ve FRB je rekonstruováno se čtením ч místo д-рота, u A. Teodorova-Balana (podle Bodjanského devěta desáta místo д го ста. V obou případech vychází rok 6393, tj. 885. Jde však o rok Metodějova úmrtí, nikoli pořízení překladu, v. ŽM XV.

¹⁴ Vládl v l. 871—894.

¹⁵ Basileios I. (867—886).

¹⁶ Boris/Bogoris/Michael (852—889).

¹⁷ Je otázka, zda šlo o císaře Karla III. (králem východofranským v l. 876—887, císařem od r. 881), příp. jeho slavizované jméno (král), nebo neznamenají-li slova německým lidem zkomoleninu z Ludvíka Němce, který však v době pořízení překladu už nežil († 876).

¹⁸ 6. dubna 885, cf. ŽM XVII.

¹⁹ Rumj. rkp. nemá. R. Jakobson, *Velikaja Moravija* 483—488 čte „въ Velicē Moravstěi“ a tužto Velici či Velikou ztotožňuje s Veligradem.

²⁰ Cf. ŽM XVII, pozn. 7.

POCHVALNOJE SLOVO KIRILLU I MEFODIJU POCHVALNÉ SLOVO CYRILLOVI A METODĚJOVI

Pochvalné slovo Cyrilovi a Metodějovi (dále PSKM) je staroslověnská památka, která vznikla po smrti Metodějově (885) ve velkomoravské literární družině patrně ještě před zákazem slovanské liturgie a před vypuzením Metodějových žáků z Moravy. Za jejího autora se někdy pokládá Kliment Velický, ale jeho autorství PSKM prokázáno není.

PSKM je silně závislé na obou stsl. Životech (ŽK a ŽM), za nimiž je většinou v rukopisech umístěno. Opakuje fakta v nichž obsažená, místy je parafrázuje, ba některé obraty přejímá doslova. Na rozdíl od jiného velkomoravského panegyriku — PK — je však v PSKM rétorický prvek slabší a památka přináší i některá pozoruhodná faktová nova a o některých událostech, v ŽK a ŽM jen naznačených, podává zprávy podrobnější. Jak pro věcné dodatky, tak i pro potvrzení věrohodnosti některých údajů v ŽK a ŽM představuje PSKM při svém stáří důležitý historický pramen k velkomoravským dějinám.

Památka byla častěji vydávána; důležité jsou zejména edice Bodjanského (Čteníja 1865, 1866), Lavrova (*Materialy* 1930) a Goševova (*Godišnik na Sofijskija universitet* 1938).

Do češtiny přeložil PSKM Perwolf ve FRB I (1873) a J. Vašica (*Literární památky epochy velkomoravské* 1966), do slovenštiny J. Stanislav (*Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch* 1950) a P. Ratkoš (*Pramene k dejinám Velkej Moravy* 1964), do latiny F. Grivec (*Acta Acad. Velehradensis* 18, 1947).

Ze speciální literatury o PSKM — kromě příslušných pasáží v rozsáhlejších pracích souborných a syntetických — uvádíme studie F. Grivce *Pochvala sv. Cyrila a Metoděje* (Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje 33, 1946) a *Pochvala sv. Cyrilu in Metodiju* (Razprave Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Filozofsko-filološko-historični razred, 1950); St. Sakač: *Die kürzere slavische Fassung des Briefes „Gloria in excelsis Deo“ Hadrians II.* (Cyrillo-Methodiana, Köln—Graz 1964).

PSKM je dochováno ve větším množství rukopisů než PK — Grivec jich uvádí 17 (*Sv. Cyril in Metod* 1963), Angelov dokonce 24 (Izv. na Džržavna biblioteka „Vasil Kolarov“ za 1956 g., Sofija 1958). Vydáváme text památky ve znění starobylého rukopisu ruské redakce moskevského Uspenského chrámu z 12. stol. (v němž je zachován i nejstarší opis ŽM) podle edice Lavrovovy (*Materialy* 79—87) s výběrem variant z dalších rukopisů, které Lavrov podle Bodjanského označuje ve svém aparátu čísly 1—15, a z opisu 16 (tj. Vladislava Gramatika r. z. 1469, který Lavrov otiskuje in extenso na str. 89—93) a 17 (tj. z Gramatikova opisu tzv. „rilského“ podle variant, které Lavrov uvádí v aparátu k 16).

Památku nevydáváme v úplnosti, nýbrž některé čistě rétorické pasáže vypouštíme (a vynechávky označuje třemi tečkami v závorkách).

Samostatně dále vydáváme část dodatku k ŽK, který se objevuje u dvou jeho ruko-

пису (16 a tzv. 2. lvovského) a který líčí události po Cyrilově smrti. Je sice věčně shodný se základní verzí PSKM, ale textově a formulačně od ní odlišný. Text přetiskujeme podle Lavrova (*Materialy* 37—38).

М(Ъ)С(А)ЦА ТОГОЖ(Е) ВЪ .Ъ. СЛОВО ПОХВАЛЬНО НА ПАМАТ(Ъ) С(ВА)ТЪИМА И ПРЪСЛАВЪНЪИМА ОУЧИТЕЛСМА СЛОВЪНЬСКОУ ЯЗЫКОУ, СЪТВОРИШЕМОУ ПИСЬМЕНЪИ ЮМОУ, ПРЪЛОЖЪШЕМА НОВЪИИ И ВЪТЪХЪИИ ЗАКОНЪ ВЪ ЯЗЫКЪ ИХЪ, БЛАЖЕНОМОУ КУРИЛОУ И АРХИЕП(И)С(КО)ПОУ ПАНОНЪСКОУ МЕФОДИОУ. ГОСПОДИ БЛ(А)Г(О)С(ЛЮ)ВИ О(ТЪ)ЧЕ.

Job. 1.1

(...) ВЪ ЖЕ ВЪ СЛОУОНЪСТЪМЪ ГРАДЪ^с МОУЖЪ СТЕРЪ ИМЕНЪМЪ ЛЪВЪ, ЧЛ(О)В(Ъ)КЪ НЕПОРОЧЪНЪ, ИСТИНЪНЪ И Б(О)Г(О)ЧЪТЬЦЪ, ОГРЪБАНАСА ОТЪ ВЪСАКОНА ЗЛОБИ И ИСПЪЛНАСА ВЪСА ЗАПОВЪДИ В(О)ЖИНА, НАКОЖЕ ПОВЪ. (...) ИС ТОГО БО КОРЕНЕ ВЪСИНАСТА ИЗДРАДЪНЪ ДЪВЪ ЛЪТОРАСЛИ СВЪТОЗАРЪНЪ, БЛ(А)Г(О)СЛ(ОВ)Е^нНЪ ПЛОДЪ НА СЕБЕ НОСАЩА, ЖИТИЕ ЖЕ НЕПОРОЧНО ОТ ОУНОСТИ ИМОУЩА. ПРЪМОУДРОСТЬ БО СВЪЪ НАКО И СЕСТРОУ СТВОРЪША, ТОКУ ОУКРАСИСТА И Д(ОУ)ШЮ И ОУМЪ, ЛЮВЪВИЮ ЖЕ И ВЪРОУ ДРОУГЪ ДРОУГА ЮЮ ПРЪСПЪВСТА, МОУДРОСТИЮ ЦВЪТОУЩА ПРИСНО, НАКО ЦВЪТЬЦЪ БЛАГОУУХАНЪНЪИ. РОДЪМЪ СЪИ МЪНИИ БЛ(А)Ж(Е)НЪИИ КОСТАНТИНЪ^д, А ОУМЪМЪ И ДОВРОДЪТЕЛЪМИ ВЪСИПРЪ ВЪЗЛЪТАНА, НАКОЖЕ ОРЪЛЪ Д(ОУ)ХОВЪНЪИМА КРИЛОМА, ТИ Б(О)Г(О)ЗАРЪНЪИИМЪ СВЪТЪМЪ ОУМА ПРОСВЪЩЪ СИ, СЪСОУДЪ ИЗЪБРАНЪ С(В)АТОМОУ Д(ОУ)ХОУ, И ТЪМЪ СВЪТАСА ВЪСЪМЪ ОУЧЕНИЕМЪ ФИЛОСОФЪСКЪИМЪ, НЕСКОУДЪНОЕ СЪКРОВИЩЕ

6. dne téhož měsíce.

Pochvalné slovo na památku svatých a přeslavných učitelů slovanského národa, kteří pro něj vytvořili písmena a přeložili do jejich jazyka Nový i Starý zákon, blaženého Cyrila a panonského arcibiskupa Metoděje. Pane, požehnej, otče.

(...) Byl v městě Soluni jeden muž jménem Lev,¹ člověk bezúhonný, opravdový a zbožný, který se vystříhal veškeré zloby a plnil všechna příkázání jako Job.² (...) A z toho kořene se mimořádně zaskvěly dva jasně zářící výhonky, které na sobě nesly požehnaný plod, majíce od mládí bezúhonný život. Učinivše si totiž sestrou moudrost, ozdobili jí i duši i rozum; s láskou a vírou pak jí jeden druhého překonávali, rozkvétajíce moudrostí neustále jako libovonný květ.³

Rodem byl blažený Konstantin mladší, ale rozumem a etnostmi vysoko vzletal jako orel na duchovních křídlech a bohozárným světlem osvětlil svůj rozum, vybraný nástroj svatého ducha. A tak se zářivě projevil jako nevyčerpateľná pokladnice všeho filosofického učení. (...) (Životodárný duch) v něm totiž vzkypěl, vyhlil se jeho ústy a celý svět sladce naplnil radostí, rozléváje

^a Om. 16, 17. ^b сътворшма 15—17. ^c въ градѣ солонѣ 16, 17. ^d константиъ 16, 17.

¹ ЖК II.
² ЖК II.
³ ЖК III.

ОБРЪТЦСА. (...) ТЪ БО ВЪСКЪИПЪ ВЪ НЕМЪ, ИЗЛИНАСА ОУСТЪНАМА ЮГО И ВЪСОУ ВЪСЛЕНОУЮ СЛАСТЪНО ВЪЗВЕСЕИИ, СЛОВО РАСЪВНА КОМОУЖДО ЯЗЫКОУ ПРОТИВОУ СВОМОУ РАЗОУМОУ. БЪ БО ЮМОУ ДАНЪ ДАРЪ Д(ОУ)ХОВЪНЪИИ ЯЗЫКЪИ ГЛА(ГО)ЛАТИ, НАКО И АП(О)С(ТО)ЛОУ. СТАРЪИШИИ ЖЕ ЮГО БРАТЪ, ПРЪВЛ(А)Ж(Е)НЪИИ МЕФОДИИ, ИЗ МЛАДА ЖИТИИСКЪИНА САНЪИ НАЧАТЪ ПРИМАТИ. МОУДРОСТИЮ БО НАКО ЦВЪТЪ БЛ(А)ГОУУХАНЪНЪ ЦВЪТЪИИ, ВЪСЪМЪИ ВЛАДЪКИМАИ БЫС(ТЪ)ЛОВИМЪ. ВЪ ВЕСЪДАХЪ БО НАКО СОЛОМОНЪ ЯВЛНАШЕСА, ДИВЪНЪИИ ПРИТЪЧА И НАКАЗАНИИ И ВЪПРАШАНИИ ИЗНОСА И СР(Ъ)Д(Ъ)ЧЪНААГО СБЛА, И НА СЛОУЖБЪ ВЪСЪМЪ ОУГОДЪНЪ, НАКО КРИЛАТЪ ОБРЪТАШЕСА, И НА ВОИНЪ НАКО И САМЪСОНЪ И ГЕДДЕОНЪ И ИС(ОУС)Ъ НАВЪГИНЪ СТРАШЪНЪ ЯВЛНАШЕСА. ТЪМЪ ЖЕ И ВОЕВОДСКЪИИ САНЪИ ПРИИМЪ, ПОВЪИСТЪ ВЪ НЕМЪ МАЛО, И РАЗОУМЪВЪ МНОГОМАТЕЖЪНЪИИ СЪ СВЪТЪ, НАКО СЪНЪ ПРЪХОДАЩЪ НЕПОЛЕЗЪНО, ПАЧЕ ЖЕ Г(О)СПОДЪНЕ СЛОВО НАКО И СТРЕЛОУ ВЪ СР(Ъ)Д(Ъ)ЦИ СИ ПРИИМЪ, НАКОЖЕ РЕЧЕ. КАНА ПОЛЪЗА КЕСТЪ ЧЛ(О)В(Ъ)КОУ, АЩЕ ВЪСЪ МИРЪ ПРИОБРАЩЕТЕ, А Д(ОУ)ШЮ СВОЮ ОТЪЦЕТИТЪ, ЛИ ПОГОУВИТЪ? ЛИ ЧЪТО ДАСТЪ ЧЛ(О)В(Ъ)КЪ ИЗМЪНОУ НА Д(ОУ)ШИ СВОИИ? ПРЪМЪНЪ ЖЕ ЗЕМЪНЪИИИ Н(Е)Б(Е)СЪНАНЪ, ВРЪМСЕНЪНА ОУВО ОМЪТАНА ОТ СЕБЕ, ПРЪЗЪРА, ВЪ ВЪЧЪНЪИИ ПОДВИГНОУСА. И ИПЪДЪ ВЪ ОЛУМЕЪ, ПОСТРИЖЕСА ВЪ ЧЕРНЪИ РИЗЪИ, ЧАЪ ПРИАТИ ВЪЛОУ И НЕТЪЛЪНЪНОУ АНГ(Е)ЛЪСКОУЮ ОДЕЖЮ, И ВЪ ПОВИНОУСА ВЪСЪМЪ (...) ДОНДЕЖЕ ПА-

slovo každému národu tak, aby mu rozuměl. Byl mu totiž dán duchovní dar mluvit jazyky, stejně jako apoštolovi.⁴

Jeho starší bratr, blažený Metoděj, začal už od mládí přijímat světské hodnosti, neboť rozkvétaje moudrostí jako libovonný květ, byl milován ode všech velmožů. Projevoval se totiž v rozmluvách jako Šalomoun, vynášeje z úkrytu srdce podivuhodná podobství, naučení a problémy.⁵ I ve službě — jsa u všech oblíben — byl shledáván přímo andělem a v boji se projevoval strašný — jako Samson a Gedeon a Josue Navin.

A tak tedy přijav i hodnost vládcovskou,⁶ setrval v ní krátce, a poznav tento svět, plný shonu a pomíjející bez užitku jako stín, přijal raději boží slovo jako šíp do svého srdce, jak bylo řečeno: „Jaký užitek je člověku, jestliže celý svět získá, ale duši uškodí nebo ji zahubí? Nebo co dá člověk výměnou za svoji duši?“ Vyměnil tedy věci pozemské za nebeské a odvrhnul od sebe s pohrdáním věci dočasné, vzepjal se k věčným. A odešel na Olymp,⁷ dal se vysvětit za mnicha-černooděnce, doufaje, že přijme bílé a nepomíjející roucho andělské.⁸

Mt 16.26

I byl poddán všem (...), až patriarcha, doslechnuv se o jeho úsilí, pře-

⁴ ЖК III.⁵ ЖМ II.⁶ ЖМ II, III.⁷ ЖМ III.⁸ Černé roucho je znakem prvního kněžského gradu (*μικρὸν σχῆμα*), bílé roucho gradu nejvyššího (*μέγα καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα*).

ТРИАРХЪ, ОУСЛЪШАВЪ ПОДВИГЪ ЕГО, БЪДИША И ПОСТАВИТИ МИТРОПОЛИТА ВЪ ЧЕСТЬНЪ МЪСТЪ, И НЕ МОРЪШЕ ЕГО ТОМЪ ПРИВЪДИТИ, ПОСТАВИША И ИГОУМЕНА ВЪ МАНАСТЫРИ, КЖЕ НАРИЦАЕТСЯ ИМЕНЕМЪ ПОЛХРОНЪ, ВЪ НЕМЪЖЕ ВАШЕ О(ТЪ)ЦЪ О., И ПО ТО СА КЪМЪ, ПРЪБЪВАШЕ ЯКО И БЕС ПЛЪТИ, ВЪ М(О)Л(И)ТВАХЪ ПРИСНО.⁹

(...) СИЯ ЖЕ С(В)АТАКА И ПРЪСЛАВНАЯ О(ТЪ)ЦА И ОУЧИТЕЛА (...) ЗАКОНЪ ЖЕ В(О)ЖИИ СОУРОУВО ПРЪЛОЖЫША, ВЪ НОВЫИ ЯЗЫКЪ ПРЪДАСТА, ПИСМЕНА¹ СЪТВОРЬША КЪМОУ. КЖЕ БЪ СА ОТ ПРЪМОУДРЬИХЪ И РАЗОУМЪНЬИХЪ ОУТАИЛО, ТО ОТКРЪВЕНО ВЪИСТЪ МЛАДЕНЦЕМЪ ВЪ ПОСЛЪДНИИ ВЪКЪ СИМА, (...) ВЕСКВРЪНЪИ⁸ И МИРЪНЪИ Х(РЪСТ)ОВЪНЪИ СЛОУЖЪ ВЪ СЛОУЗЪ И ПРОПОВЪДАТЕЛА ЯВИСТАСА, АП(О)С(ТО)ЛОМЪ СОУПРОУЖНИКА, НА ТОЖЕ ДЪЛО ИЗВЪРАНА. КР(Ъ)С(ТЪ) СЪМЪИСЛЪНО НА РАМОУ СВОЮЮ ВЪСПРИИМЪША, ВЪСЮ ВЪСЕЛЪНУОУ ОВИДОСТА, ИСПЪЛНАЮЩА ОУЧЕНИЕМЪ ТА МЪСТА, ВЪ НИХЪ(ЖЕ)¹¹ ОНИ НЕ ПОСТОЯША ЛИ ОУДЪЛЖЕНИЕМЪ ПОУТИ, ЛИ ЗА ОУМНОЖЕНИЕ ИНЪХЪ СТРАНЪ ВЛИЖЪНЬИХЪ, ВЪ НИХЪЖЕ РАШЪДЪШЕСА, ЯКО ЛОУЧА СЛ(Ъ)Н(Ъ)ЧЪНЪИ А СВЪТЪМЪ В(О)ОРАЗОУМЪНЬИМЪ ПРОСВЪТИША ВЪСЪ МИРЪ. ПО ТЪМЪ ЖЕ СТОПАМЪ И СИ ХОДАЩА И ТОГОЖЕ Д(ОУ)ХА НАПОУНА ОТ В(О)А, ТОМОУЖЕ СЛОВЕСИ БЫСТА ПРОПОВЪДНИКА И НОВАЯ АП(О)С(ТО)ЛА, НЕ НА ТОУЖЕМЪ ОСНОВАНИИ СВОЕ ДЪЛО ПОЛАГАЮЩА, НЪ ИЗНОВА ПИСМЕНА ВЪОБРАЖЪША, И СЪВЪРШИСТА ЯЗЫКЪ НОВЪ.

mlouval⁹ ho, že ho ustanoví metropolitou na významném místě. A když ho k tomu nedokázali pohnout, ustanovili jej opatem v klášteře, který se nazývá jménem Polychron a v němž bylo 70 otců.¹⁰ A když se toho ujal, setrval jako bez těla neustále v modlitbách.

(...) Tito dva svatí a slavní otcové a učitelé (...) boží Zákon dvojnásobně přeloživše, převedli jej do nového jazyka,¹¹ vytvořivše pro něj písmena. To, co bylo dříve utajeno moudrým i rozumným, dětem bylo odkryto v poslední době prostřednictvím těchto dvou. (...) Projevili se jako služebníci a hlasatelé neposkvrněné a pokojné služby Kristovy, jako soudruzi apoštolů, vybraní k témuž dílu. Přijavše vědomě na svá ramena kříž, obešli celý svět, naplňující učením ta místa, na nichž ti první nestanuli buď pro délku cesty nebo pro množství jiných, bližších zemí, do nichž se rozešli a jako sluneční paprsky osvětili světlem bohopoznání celý svět. I tito, chodíce v týchž stopách a jsouce napojeni týmž duchem od Boha, stali se hlasateli a novými apoštoli téhož slova. Svě dílo nezaložili na cizím základě, nýbrž vytvořili nově písmo a dokonali dílo v novém jazyce.

⁹ Om. 16, 17. ¹ писме 17. ⁸ в скръвнѣи 16, 17. ¹¹ Sic 5, 7, 15—17; reliqui cod. в нихъ.

⁹ V originále *bēdiša* 3. os. pl. stejně jako v ŽM, z něhož je zde souvislý citát od „patriarcha... po 70 otců“; v ŽM je ovšem plurál na místě, neboť je to shoda s dvojnásobným podmětem (*carъ i patriarchъ*).

¹⁰ ŽM IV.

¹¹ „Dvojnásobně“, tj. novým jazykem a novým písmem; časté „nový jazyk“ se zde objevuje ve smyslu Mc 16.17.

(...) ВЪ СРАЦИНЪХЪ ЖЕ И КОЗАРЪХЪ ЯВЪЛЪШАСА НЕПОВЪДНА (...) И ВСА НАСЛАДНАСТА МЕДОТЪЧЪНЪИМИ СЛОВЕСЫ, ТРЪБЪЗНАЧАЛНАГО ЖЕ В(О)ЖЕСТВА ЯСНО ИСПОВЪДАСТА, ОУКАЗАСТА ВЪ КЪДШНОМЪ СОУЩЕСТВЪ РАВЪНЪСТВЕМЪ СИ ЯЮЩА О(ТЪ)ЦА И С(Ъ)НА И С(ВА)ТАГО Д(ОУ)ХА. ТАКО Я ОУЛОВИСТА ЯКО И РЫБЫ СЛОВЕСНОЮ МРЪЖЕЮ. И КРЪ(СТИ)СТА ОТ КОЗАРЪ ЧЕСТЪНЪИЯ ЧАДИ ДО ДВОЮ СЪТОУ РАЗВЪ ЖЕНЪ И ДЪТТИИ, ТРЪГОУБОУ ПОХВАЛОУ ОТ ВЪСЪЯ ПР(Ъ)К(Ъ)ВЪ ПРИИМЪША. ПРЪИДОСТА ОТГОУДОУ¹² НА ЗАПАДЪНЪИЯ СТРАНЫ, ВЛ(А)ГОВЪЕСТВУОУЮЩА СЛОВО В(О)ЖИИ ВЪ ЯЗЫКЪ НОВЪ, И ВСЪ ПР(Ъ)К(Ъ)ВЪНЪИИ ЗАКОНЪ ПРЪЛОЖЫША ОТ ГРЪЧЪСКАГО, ВЪ СВОИ ИМЪ ЯЗЫКЪ ПРЪДАСТА, ТРЪЯЗЪЧЪНИКОМЪ ЖЕ ЗЪЛОБОУ НИЗЪЛОЖЫША, ПОТРЪБИСТА, ЯКО ПЛЪВЕЛЪ ОТ ПЪШЕНИЦА ОТВРАЩЪЩА, ТИ ЧИСТО ПР(Ъ)К(Ъ)ВИ И СВЪТЪОБРАЗНО ЖИТО ПРЪДАСТА. ВЪ ЗАПАДЪНЬИХЪ ЖЕ СТРАНАХЪ ПАНОНЪСТЪХЪ И МОРАВСКАХЪ СТРАНАХЪ, ЯКО СЛ(Ъ)Н(Ъ)ЦИ ВЪСИЯВЪША, МРАКА ГРЪХОВНА ОТГЪНАВЪША, ПРОСВЪТИСТА БОУКЪВАМИ¹³, И НАОУЧЪЩА ОУЧЕНИКЪ ПР(Ъ)К(Ъ)ВЪНОМОУ ЧИНОУ ИСПЪЛНЪ. И ТАКО ТЪЧЕНИЕ СЪКОНЪЧАВАЮЩА, ПОУТИ СА ЯСТА РИМСКАГО АП(О)С(ТО)ЛЪСКОМО ПРЪСТОЛОУ ПОКЛОНИТИСА, ВЕДОУЩА СЪ СОБОЮ НА С(В)АЩЕНИКЪ Д(ОУ)ХОВЪНЪИИ ПЛОДЪ. КЖЕ СЛЪШАВЪ АПОСТОЛИКЪ АНДРИАНЪ, ИЗИДЕ ПРОТИВОУ ИМА ДАЛЕЧЕ ОТ ГРАДА РИМСКА, И ТАКОЖЕ НА ПРИНАТЪ, ЯКО АНЪГ(Е)ЛА В(О)ЖИИ, И, ОУЧЕНИКЪ КЪЮ ПРИЛЮБЪ, ПОСТАВИ ВЛАЖЕНАГО МЕФОДИА НА ПРЕЗВОУТЕРСТВО И ОУЧЕНИКЪ КЪЮ.

(...) Mezi Saracény a Chazary se projevili jako neporazitelní (...) a všechny oblažili medovými slovy,¹² jasně vyložili trojvěčné božství a ukázali, jak v jedné podstatě rovnocenně září otec a syn a svatý duch. Tak je ulovili jako ryby slovesnou sítí. I pokřtili u Chazarů na dvě stě urozených osob kromě žen a dětí a přijali od celé církve trojnásobnou pochvalu.

Odtud přešli do západních zemí, hlásající slovo boží novým jazykem; a všechn církevní zákon (jim) předali, přeloživše jej z řečtiny do jejich vlastního jazyka. Zlobu trojjazyčníků potřešli, vymýtili a oddělili od pšenice jako plevel a čisté a zářící obilí předali církvi.¹³

Když v západních zemích — panonské a moravské — zazářili jako slunce a odehnali mraky hříchů, učedníky osvětili písmem a naučili úplnému církevnímu řádu.¹⁴ A dovršující tak životní běh, vydali se na cestu do Říma, aby se poklonili papežské stolici, vedouce s sebou duchovní plod na vysvěcení. Když to uslyšel papež Hadrián, vyšel jim naproti daleko z města Říma a přijal je tak jako anděly boží; a oblíbiv si jejich učení, ustanovil blaženého Metoděje i jeho učedníky za presbytery.¹⁵

¹² Sic 15—17; reliqui cod. errore от двоина. ¹ Om. 15—17. ¹ писмени 16, 17.

¹² ЖК X.

¹³ ЖК XIV—XVI; ŽM V—VI.

¹⁴ ЖК XV.

¹⁵ Cf. ŽK XVII; ŽM VI.

ПРИБЛИЖИ ЖЕ СЯ ВРѢМА ПОКОИ
 ПРИНАТИ ПРѢС(ВА)ТОМОУ И ПРѢБЛ(А)-
 Ж(Е)НОМОУ О(ТЬ)ЦОУ НАШЕМОУ И
 ОУЧИТЕЛЮ КОСТАТИНОУ^к ФИЛОСО-
 ФОВ. ВИДѢВЪ ЖЕ ЯВЛЕНИЕ ОТ
 В(О)ГА О ПОКОИ СВОЕМЪ, ОБЛѢЧЕСА
 ВЪ ЧЕРНЫ РИЗЫ, И Д(Ь)НЬ ЖЕ НА-
 РЕКЛЪ ПОКОЮ СВОЮГО, ПРѢВЫСТЬ
 ДО НЕГО Д(Ь)НЬ¹, ВЕСЕЛАСА И СЛАВА
 В(О)ГА, И ТАКО ПОЧИ О Г(ОСПОД)И
 ВЪ ЛѢТО 8703, И ПРИЛОЖИСА КЪ
 О(ТЬ)ЦЕМЪ СВОИМЪ, ПРОРОКОМЪ И
 АП(О)С(ТО)ЛОМЪ, М(Ж)Ч(Е)НИКОМЪ И
 ВСѢМЪ С(ВА)ТѢИМЪ. И ПОЛОЖИША
 И ВЪ ЦР(Ъ)К(Ъ)ВИ С(ВАТА)ГО КЛИМЕН-
 ТА, ИДЕЖЕ НАЧАША МНОГА ИЦѢЛЕ-
 НИЯ БѢВАТИ ОТ ЧЪСТЬНАГО ГРОБА
 ЕГО. СЛѢПНИИ АВІЕ НАЧАША ПРОСВѢ-
 ЩАТИСА, НЕДОУЖЬНИИ ЦѢЛИТИСА,
 БѢСИ ИСХОДИТИ. ЮЖЕ ВИДѢВЪШЕ
 РИМЛЯНЕ, ПАЧЕ СЯ ПРИЛОЖИША КЪ
 С(ВА)ТѢИНИ ЮГО. С(ВА)ЩЫШЕ ЖЕ
 ПРѢЧЪСТЬНАГО И В(О)Р(О)ЧЪСТЬНАГО
 МЕФОДИЯ НА АРХИЕП(И)С(КО)ПСТВО,
 НА СТОЛЪ С(ВА)Т(А)ГО АНДРОНИКА
 АП(О)С(ТО)ЛА, ВЪ ПАНОНИИ^м ОТ .О.
 ПОУСТИША И НА СТРАНЪ СЛОВѢНЬ-
 СКЪНА ОУЧИТЕ ВЪ ЯЗЫКЪ ИХЪ, НА-
 ПИСАВЪШЕ ЕПИСТОЛИЮ СИЮ КЪ КНА-
 ЗЕМЪ СТРАНЪ ТОУ, РОСТИСЛАВОУ
 И С(ВА)ТОПЪЛКОУ И КОЦЬЛОУ^п. АН-
 ДРИАНЪ ЕП(И)С(КО)ПЪ, РАВЪ ВСѢМЪ
 РАВОМЪ В(О)ЖИЕМЪ, КЪ РОСТИСЛА-
 ВОУ И С(ВА)ТОПЪЛКОУ И КОЦЬЛОУ.
 СЛАВА ВЪ ВЪШЬНИХЪ В(О)ГОУ И НА
 ЗЕМЛИ МИРЪ, ВЪ ЧЛ(О)В(Ъ)ЦѢХЪ
 ВЛ(А)ГОВОЛИНИИ. ИАКО О ВАСЪ
 СЛЫШАВЪШЕ Д(ОУ)ХОВЬНИ РАДОСТИ,
 ИАЖЕ ИМАТЕ НА С(Ъ)Ц(А)СНИИ,
 СЪЛЮЕМЪ БРАТА НАШЕГО ЧЪСТЬНАГО
 МЕФОДИЯ, С(ВА)ЩЕНА НА АРХИЕП(И)С-

L 2.14

Ps 116.1

Přiblížila se však doba, kdy měl
 přijmout pokoj svatý a blažený náš
 otec a učitel Konstantin Filosof. Spatřiv
 od Boha zjevení o svém skonu,
 oblékl se do černého roucha a do toho
 dne, který označil jako den svého skonu,
 setrval v radosti a oslavách Boha.
 A tak zesnul v Pánu roku 6377 a byl
 připojen ke svatým otcům, prorokům
 a apoštolům, mučedníkům¹⁶ a všem
 svatým. I uložili ho v chrámu svatého
 Klimenta, kde se začala dít mnohá
 uzdravení od jeho ctného hrobu: slepí
 hned začali prohlédávat, choří se začali
 uzdravovat, běsi vycházet. Římané,
 vidouce to, ještě více si vážili jeho
 svatosti.¹⁷

Když ctného a bohobojného Metoděje
 vysvětili na arcibiskupa na stolec sva-
 tého Andronika, apoštola v Panonii,
 (jednoho) ze sedmdesáti,¹⁸ poslali ho
 do slovanských zemí učít v jejich
 jazyce, napsavše tento list knížatům
 té země Rostislavovi, Svatoplukovi a
 Kocelovi: „Biskup Hadrián, sluha
 všech sluhů božích, Rostislavovi, Sva-
 toplukovi a Kocelovi. Sláva na vý-
 sostech Bohu a na zemi mír, mezi lidmi
 dobrá vůle. Protože jsme slyšeli o vás
 radostné duchovní věci, které máte ke
 spáse, posíláme našeho bratra, ctného
 Metoděje, vysvěceného na arcibiskupa,
 do vaší země — jak jste u nás prosili —,
 aby vás učil, překládaje do (vašeho)
 jazyka knihy, aby se naplnilo slovo
 proroků, když řekli: „Chvalte Boha
 všechny národy a pochvalte ho všichni

^к константиноу 16, 17. ¹ до сего дне 8, 10; до него дне 13; до него дни. (дне 15—17
 16, 17 не). ^м Add. единого 16, 17. ^п растиславоу и светоулькоу и коцлоу 16, 17.

¹⁶ ЖМ XVII.
¹⁷ ЖК XVIII.
¹⁸ ЖМ VIII.

(КО)ПСТВО, НА СТРАНЪ ВАША, ИАКО-
 ЖЕ ЮСТЕ ПРОСИЛИ ОУ НАСЪ, ДА ВЪИ
 ОУЧИТЕ, ВЪ ЯЗЫКЪ (ВАШЪ) ПРѢЛА-
 ГАНА КНИГЪ, ДА СЯ ИСПЪЛНИТЕ
 ПРОФ(О)ЧЬСКОЕ СЛОВО, ИАКОЖЕ РѢ-
 ПА: ХВАЛИТЕ Г(ОСПОД)А ВСИ ЯЗЫЦИ
 И ПОХВАЛИТЕ ЕГО ВСИ ЛЮДИЕ, И:
 ВСАКЪ ЯЗЫКЪ ИСПОВѢСТЬ, ИАКОЖЕ
 Г(ОСПОД)Ь ІС(ОУСЪ) Х(РЬСТО)СЪ ВЪ
 СЛОВОУ В(О)ГОУ О(ТЬ)ЦОУ АМИНЬ.
 И ВЪ ЕВАНГ(Е)ЛИИ РЪЧЕ Г(ОСПОД)Ь,
 ПОСЫЛАА СВОЯ ОУЧЕНИКЪ: ШЕДЪШЕ
 НАОУЧИТЕ ВСЯ ЯЗЫКЪ, КРЪСТАЩЕ
 НА ВЪ ИМА О(ТЬ)ЦА И С(Ъ)НА И С(ВА)-
 Т(А)ГО Д(ОУ)ХА, ОУЧАЩЕ НА БЛЮСТИ
 ВСА, ЮЛИГО ЗАПОВѢДАХЪ ВАМЪ,
 И СЕ АЗЪ СЪ ВАМИ ЮСМЪ ВЪ ВСА
 Д(Ь)НИ ДО КОНЪЧИНЪ ВѢКОУ АМИН.
 ВЪИ ЖЕ, ЧАДА ВЪЗЛЮБЛЕНАЯ, ПО-
 СЛОУШАИТЕ ОУЧЕНИ А° ВОЖИНА, ЮЖЕ
 ВЪ ПОСЛѢДЪНАЯ ВРѢМЕНА ПРѢДАНО
 ВЫСТ(Ь) ВАШЕГО РАДИ С(Ъ)ПАСЕНИА,
 ДА ПОУЧАЮЩЕСА РАЗОУМНО, ПЛОДЪ
 ДОСТОИНЪ СЪВОРИТЕ, И ПРИИМЪТЕ
 ВЪНЬЦЪ НЕТѢЛѢНЬИ И ВЪ СЪ ВѢКЪ
 И ВЪ ГРАДОУЩИИ СЪ ВСѢМИ С(ВА)-
 ТЪИМИ ВЪ ВѢКЪ АМИНЬ.

Дошъдъши же смоу въ странъ
 моравьскы, вси людие съ ра-
 достию изидоша въ сърѣтеніе
 юмоу, и тако приаша и яко
 анг(е)ла б(о)жиа. и отвързошаса
 очеса слѣпчимъ и оушеса глуо-
 хыхъ, и языци вълъсноующєи
 възгла(гола)ша мира^р, и имижє
 оусты вѣша цървѣне жърътвы
 несприназинны въздали^г на кла-
 дѣихъ^г и на всѣхъ мѣстахъ хоуло-
 вали в(о)га, тѣмъже дѣти ихъ
 словесъныа и всквѣрньныа
 слоужбы в(о)гоу въздають за всѣ

lidé.“ A: „Každý jazyk nechť vypoví, Ph 2.11
 že Pán Ježíš Kristus v slávě Boha
 otce.“ Amen. A v evangeliu řekl Pán,
 posílaje své učedníky: „Jděte a po- Mt 28.19—20
 učte všechny národy, křtíce je ve jménu
 otce a syna a svatého ducha, učíce je
 zachovávat vše, co jsme vám přikázal.
 A hle, já jsem s vámi po všechny dny
 až do skonání věku.“ amen. Vy pak,
 děti milené, buďte poslušni učení,
 které vám v poslední době bylo pře-
 dáno pro vaši spásu, abyste — jsouce
 poučení rozumně — přinesli důstojný
 plod a přijali nevadnoucí věnec i v tom-
 to věku i v budoucím se všemi svatými
 na věky. Amen.“¹⁹

Když pak dospěl do zemí morav-
 ských, všichni lidé mu s radostí vyšli
 v ústrety a přijali ho tak jako anděla
 božího. I otevřely se oči slepých a uši
 hluchých a jazyky (dříve) němé hlá- Is 35.5—6
 saly mír. A těmi ústy, jimiž předtím
 vzdávali ďábelské žertvy na studán-
 kách a na všech místech se rouhali Bohu,
 týmiž jejich děti slouží duchovní a ne-
 poskvrněné služby Bohu za celý svět,
 a na každém místě se boží jméno osla-
 vuje novým jazykem, jemuž se osvědčil
 hlasatelem a novým apoštolem, zazářiv
 jako slunce a zaháněje mlhu nevěděni.

° оучителя 16, 17. ^р славов в(о)гоу 16, 17. ^{г-г} Om. 16, 17.

¹⁹ Cf. ЖМ VIII, kde list předchází ordinaci na panonské biskupství. Buď jde v *Pochvalném slově*
 o zestručněný výťah z listu uvedeném v ЖМ VIII (tak naposlady S. Sakač, *Die kürzere Fassung*
 411—431) nebo podle J. Vašici, *Literární památky 246* o druhý list Hadriána II. Cf. ЖМ VIII,
 pozn. 8.

МИРЪ, И ВЪ ВСАКОМЪ МѢСТѢ ИМА
 Б(О)ЖИЕ ПРОСЛАВЛЕНІЕ ВЪ НА-
 ЗЫКЪ НОВЪ, КМОУЖЕ НАВИСА ПРО-
 ПОВѢДНИКЪ И АП(О)С(ТО)ЛЪ НОВЪ,
 ВЪСИНАВЪ НАО СЛ(Ъ)Н(Ъ)ЦЕ, МЫЛОУ
 НЕВѢДНИ:А ОТГОНА, И Б(О)РАЗУОУ-
 МЪНЫМЪ СВѢТЪМЪ ВСѢМЪ СР(Ъ)-
 Д(Ъ)ЦА ПРОСВѢТИ, КРОТОСТІЮ ЖЕ И
 СЛАСТІЮ ВСА КЪ СЕБѢ ЛЮБВЪЮ
 ПРИВЛАЧА, ТВЧЕНІЕ СВОЕ СЪКОНЪ-
 ЧА, ВЪРОУ СЪВЛОДЕ, ПР(Ъ)К(Ъ)ВИ
 ПѢСНЫМИ ОУКРАСИ И ПѢНИИ Д(ОУ)-
 ХОВЪНЫМИ, И ТАКО ПОЧИ О Г(ОС-
 ПОД)И, ВЪ ЛѢТ(О) ОТ ТВАРИ ВСЕГО
 МИРА ≈ Я. Т. Ч. Д. И ПРИЛОЖИСА КЪ
 О(ТЬ)ЦЕМЪ СВОИМЪ ПАТРИАРХОМЪ
 АВРАМОУ, ИСАКОУ, ИАКОВОУ.

(Dodatek k ŽK ve Ivovském rukopise)

ПОТОМ ЖЕ ОСВАЩЕ ПРЧЕСТНАГО
 И БОГОНОСНАГО МЕФОДИА НА АРХИЕПИС-
 КОПСТВО, НА СТОЛЪ СВАТАГО АНДРО-
 НИКА АПОСТОЛИКА СОТ СЕДМИДЕСАТ
 ВО ПАНОНИИ, И ПОУСТИША ИХ НА
 СТРАНЫ НА ОУТВЕРЖДЕНІЕ ЛОУЧШЕЕ
 И НАПИСАША СПИСТОЛИЮ СИЦЕ КО
 КНАЗЕМ СТРАНЪ ТѢХЪ, РОСТИСЛАВОУ
 И СВАТОПОЛКОУ И КОДЛОУ: АНДРИ-
 1. 2. 14 **АНЪ** ЕПИСКОПЪ, РАВЪ ВСѢМЪ БО-
 ЖИМЪ РАВОМЪ. СЛАВА ВО ВЫШНЫХ
 БОГОУ, И НА ЗЕМИ МИРЪ, ВО ЧЛОВѢЦХ
 БЛАГОВОЛЕНІЕ. НАКО ОТЪ ВАС СЛЫ-
 ШАХОМЪ, ДОУХОВНЪА РАДОСТИ ИС-
 ПОЛНИСТЕСА, СЖЕ ИМАТИ ВО СПАСЕНІЕ
 СВОЕ КНИГИ ВО СВОИ АЗЫКЪ. ВОЗВЪ-
 ЦАЮ БЛАГОРОДИЮ ВАШЕМОУ О ПРЕ-
 СТАВЛЕНІИ ОТЦА И ОУЧИТЕЛНА И ПРО-
 СВѢТІТЕЛНА ВАШЕГО АЗЫКА, КИРИЛА

A světlem bohopenání osvětlil srdce
 všech, mírností a laskavostí všechny
 k sobě s láskou přitahoval. Svůj životní
 běh završil, víru zachoval, chrámy
 ozdobil písněmi a duchovními zpěvy.
 A tak zesnul v Pánu roku 6394 od stvo-
 ření světa²⁰ a byl připojen ke svým
 otcům,²¹ patriarchům Abrahamovi,
 Izákovi a Jakubovi.

Vysvětlivše potom ctného a bohu-
 milého Metoděje za arcibiskupa na
 stolec svatého apoštola Andronika,
 (jednoho) ze sedmdesáti,¹ v Panonii,²
 propustili je (s ním) do (jejich) krajín
 k lepšímu upevnění (víry) a napsali
 knížatům těch zemí, Rostislavovi, Sva-
 toplukovi a Kocelovi, tento list: „Bis-
 kup Hadrián, sluha všech sluhů božích.
 Sláva na výsostech Bohu a na zemi mír,
 mezi lidmi dobrá vůle. Jak jsme se
 o vás doslechli, naplnili jste se du-
 chovní radostí, že máte ke spásě své
 knihy ve svém jazyce. Podávám vaší
 urozenosti zprávu o skonu otce, učitele
 a vzdělavatele národa, Cyrila Filosofa,
 který ve vašich zemích mnoho vykonal
 a prostřednictvím svého bratra Metro-
 děje vám dává poslední políbení, mír

²⁰ 886 podle východořímského přepočtu; ŽM XVII uvádí r. 6393, tj. 885.

²¹ Cf. ŽM XVII.

¹ V rukopise *sot sedmdeset* — „set sedmdesáti“; *sot* je zde patrně omylem za *ot* a proto je pasáž přeložena stejně jako podobný základní text v ŽM.

² Cf. ŽM VIII, pozn. 24).

ФИЛОСОФА, КОТОРИИ ВО ВАШИХ СТРА-
 НАХ ТРОУЖДАЛСА. НО БРАТОМ СВОИМЪ
 МЕФОДИЕМЪ ДАСТЬ ВАМЪ ОСТАТНОЕ
 ПѢЛОВАНИЕ, МИР И БЛАГОСЛОВЕНИЕ.
 ВЫ ЖЕ, ЧАДА ВОЗНОВЛЕННА, НЕ
 ОУНЫВАЙТЕ ВО СВОЕМЪ ВЪ НАОУЧЕНІИ,
 НО ПАЧЕ ПРБОУСПѢВАЙТЕ, ДА И ИНЫХЪ
 ПРИВЛЕЧЕТЕ СВОИМЪ ПОДВИГОМЪ,
 НАЖЕ ВО ПОСЛѢДНАЯ ЛѢТА ДАЛЪ
 БОГЪ ВАМЪ, ВАШЕГО РАДИ СПАСЕНІА,
 ПООУЧАТИСА РАЗОУМНО, ДА ПЛОДЫ
 ДОСТОИНЫ СОТВОРИТЕ, И ПРИМѢТЕ
 ВѢНОЦЪ НЕТЛѢННЫХЪ ВЪ СЕМЪ И БОУ-
 ДОУЩЕМЪ ВѢЦѢ, СО ВСѢМИ СВАТЫМИ
 ВО ВѢКИ. АМИНЪ. ДОШЕД ЖЕ МЕФОДИЕ
 ВО СТРАНЫ МОРАВСКІЕ, И КАКО ВЪХО-
 ДИТЬ ВО ГРАДИ ИЛИ В СЕЛА, ВСИ ЛЮДИ
 СО РАДОСТІЮ НАКО АГГЕЛА БОЖІА
 ПРИИМАХОУ. И НАЧА ИХ ПАКИ ОУЧИТИ
 И ОУТВЕРЖДАТИ ВО ВѢРѢ. ДОШЕД ЖЕ
 И ДО МОРАВЫ, И ДАДЕ КНАЗЕМЪ ПРО-
 ЧЕСТИ ПОСЛАНІЕ ПАПИ АНДРИАНА.
 И ПРОЧТОША И ПЛАЧЪ ВЕЛИИ СОТВО-
 РИША ПО ПРОСВѢТІТЕЛЮ СВОЕМЪ.
 МЕФОДИЮ ЖЕ БРАТОУ ЕГО ВЕЛИЮ
 ЧЕСТЬ ТВОРИАХОУ. ОН ЖЕ ДЕНЬ И НОЩЬ
 ВО ОУЧЕНІИ ОУВѢРЕННОЕ ЕМОУ СЛО-
 ВЕСНОЕ СТАДО ОУЧАШЕ И ОУТВЕРЖ-
 ДАШЕ ОТ СИЛЫ ВО СИЛОУ. И ОТВЕРЗО-
 ШАСА ОЧЕСА СЛѢПЫХЪ И ОУШЕСА
 ГЛУОУХЫХЪ, И АЗЫЦИ ВЛАСНОУЮЩИИ
 ВОЗГЛАГОЛАША СЛОВОУ БОЖІЮ. И
 ИМЫЖЕ ОУСТЫ ВАХОУ ПЕРВѢ ЖЕРТ-
 ВОУ НЕПРИЯЗНЕМЪ ВОЗДАЛИ И НА
 ВСѢХЪ МѢСТѢХЪ ВОГА ХОУЛИЛИ, ТѢМИ
 ЖЕ ПАКИ И ДѢТИ ИХЪ СЛОВЕСНЫЕ И НЕ-
 СКВЕРНЫЕ ЖЕРТВЫ СЛОУЖЕБЫ БОГОУ
 ВОЗДАЮЩЕ ЗА ВЕС МИР. И НА ВСІА-
 КОМЪ МѢСТѢ БОГЪ ПРОСЛАВИСА ВО
 АЗЫКЪ НОВЪ, СМОУЖЕ НАВИСА ПРО-
 ПОВѢДНИКЪ И АПОСТОЛЪ НОВЫИ,
 ВОСПА НАКО СОЛНЦЕ, МГЛОУ НЕВИДѢ-
 ННА ОТГНА И БЛАГОРАЗОУМНЫМЪ СВѢ-
 ТОМЪ ВСѢХЪ СЕРДЦА ПРОСВѢТИ, КРО-

a požehnání. Vy pak, dítky milé, ne-
 umdlévejte ve svém vzdělání, ale (ještě)
 více se přičiňujte, abyste i jiné strhli
 svým úsilím — pro něž vám dal v po-
 sledních letech Bůh kvůli vaší spásě
 (možnost), abyste byli poučeni s poro-
 zuměním, — abyste přinesli důstojné
 plody a získali korunu netlející ve
 věku tomto i budoucím, se všemi sva-
 tými (až) na věky, amen.“³

Když pak Metoděj dorazil do zemí
 moravských,⁴ kdykoli vstupoval do
 města nebo do vsí, všichni lidé jej při-
 jímali s radostí jako anděla božího.
 I začal je zase učit a upevňovat ve víře.

Když pak dorazil až na Moravu a dal
 knížatům přečíst poselství papeže Ha-
 driána, (oni je) přečetli a dali se do
 velikého pláče za svého vzdělavatele.⁵
 Metodějovi, jeho bratru, pak prokazo-
 vali velkou úctu. A on ve dne v noci
 duchovní stádo svěřené mu do učení
 učil a upevňoval stále silněji a silněji.
 I otevřely se oči slepých a uši hluchých
 a jazyky (dříve) němé hlásaly slávu
 boží. A ti, jejichž ústy se před tím
 vzdávala žertva ďáblům a na všech
 místech se hanobil Bůh, ti a rovněž
 i jejich děti duchovní a neposkvrněné
 oběti sloužili Bohu mše za všechen svět.
 A na každém místě byl Bůh oslavován
 novým jazykem, pro něž se jako hla-
 satel a nový apoštol zjevil (on). Zazářil
 jako slunce, mlhu nevědomosti roze-
 hnal a bohobojným světlem osvětlil
 srdce všech, mírností, lbezností a lás-
 kou všechny k sobě připoutal, běh
 (životní) završil, víru zachoval a chrámy
 okrášlil písněmi a zpěvy duchovními.
 A tak zesnul v Pánu roku šest tisíc tři

³ Cf. ŽM VIII, pozn. 8.

⁴ Je otázka, dorazil-li Metoděj na cestě z Říma v l. 869/870 vůbec na Moravu, cf. ŽM IX.

⁵ V. pozn. 4.

ТОСТИЮ И СЛАДОСТИЮ И ЛЮБОВИЮ ВСА
К СЕБѢ ПРИВЛЕЧЕ, ТЕЧЕНІЕ СОВЕРШИ,
И ВѢРОУ СОВЛЮДЕ, И ЦЕРКВИ ОУКРАСИ
ПѢСНМИ И ПѢНМИ ДОУХОВНЫМИ. И
ТАКО ПОЧИ О ГОСПОДѢ, ВЪ ЛѢТО
ШЕСТЬТЫСОУЩНО ТРИСТА ДЕВЯТДЕ-
САТЬ ЧЕТВЕРТО. И ПРИЛОЖИСА КО ОТ-
ЦЕМЪ СИМЪ, КО АВРААМОУ, ИСААКОУ
И ИАКОВОУ.

sta devadesát čtyři⁶ a připočten byl
k těmto otcům, (totiž) k Abrahamovi,
Izákovi a Jákobovi.

I. ŽITIJE NAUMA

I. ŽIVOT NAUMŮV

S moravskou duchovní emigrací se dostal do Bulharska také Metodějův žák Naum. Jak se zdá, nebyl však v průvodu Klimentově, jehož knězem nakonec byl, ale dostal se do Ochridu přes Cařihrad prostřednictvím byzantského dvora. Stopy přítomnosti moravské emigrace v Cařihradě a další styk mezi Cařihradem a Ochridem se projevují jak v tomto Životě Naumově, tak i v díle císaře Konstantina Porfyrogeneta.

Spolu s Klimentem se Naum stal koncem 9. stol., za krále Simeona (893—927), zakladatelem ochridského centra staroslověnské vzdělanosti, rozvíjejícího dále velkomoravskou kulturní tradici, které spolu s Cařihradem působilo i na uchování této tradice v klášteřích Athosu.

V starší bulharské literatuře se naumovská látka, představující i důležitý historický pramen pro počátky slovanského písemnictví, dočkala několikerého zpracování. Historicky i literárně nejceněnější je tzv. „první“ (starší) Naumův život; pochází už z první poloviny 10. stol. a jeho autorem byl některý žák Klimenta Velického, který měl blízko i k Naumovi. Vyprávění obou těchto Metodějových žáků, Klimenta a Nauma, bylo totiž hlavním pramenem jeho skladby. Jediný dosud známý rukopis památky, pocházející z 15. stol., vydal poprvé J. Ivanov v I. vydání knihy *Bălgarski starini* (1908). Náš úryvek je přetištěn z téže publikace ve vydání z r. 1931 (306—307).

O skladbě psali P. Lavrov, V. Zlatarski, N. Bobčev aj.; z novější naumovské literatury viz M. Kuseff, *St. Nahum* (*The Slavonic and East European Review* 29, 1950/1951). O památce dále pojednávají příslušné pasáže v příručkách staršího bulharského písemnictví a bulharských dějin, srov. např. celou kapitolu, kterou jí věnuje E. Georgiev v knize *Razcvetăt na bălgarskata literatura v IX—X v.* (Sofija 1962). Slovenský překlad pořídil J. Stanislav (*Živ. C. a M. v leg. a listoch, též Dejiny slovenského jazyka III*, Bratislava 1957) a P. Ratkoš (*Pramene* 288n). Překlad do bulharštiny pořídil V. Sl. Kiselkov: *Sveti Kliment Ochridski — život dejnost žitije* (Sofija 1941) a znovu ve sborníku Proslava na Kiril i Metodij (Sofija 1963).

⁶ Tj. r. 886 podle cařihradského počtu, cf. ŽM XVII. Podle alexandrijského počtu by vycházel r. 894.

М(Ъ)С(А)ЦА ДЕКЕВРІА КГ. ПР(Ъ)-
П(О)ДОВ(Ъ)НАГО О(ТЪ)ЦА НАШЕГО
НАОУМА.

(...) и се же вѣдомо боуди
всѣмъ почитающоу какоже
прѣжде написахом. наго еретици
овы моучише много. а другыне
продаше жидомъ на цѣнѣхъ презви-
теры и диаconi. ты же жидове
поемше и вѣдоше къ венѣткомъ,
и вѣнегда продахоу е по строгню
в(о)жю. приидѣ же тогда ц(ѣса)рь
моужь къ венѣткомъ, от коньстан-
тина града. ц(ѣса)рь дѣло дѣлаа.
и оувѣдѣвъ о них. и овыхъ искоу-
пи ц(ѣса)рь моужь и овыхъ тако
поемъ, вѣдъ въ константинъ градъ.
и сказа о них ц(ѣса)рю василю.
и оустроише ю пакы въ свое чины.
и саны презвитеры и диаconi,
какоже и прѣжде бѣше. и оуроки
даше. и никтоже въ работору не
оумрѣ. нь ови въ константинѣ
градѣ. ц(ѣса)рми навидми покои
пріеше. овыи въ бѣлгарскоу землю
пришѣдше съ великою чѣстю по-
кои пріеше.

А моравскаа земля, какоже бѣ
прорекль с(в)тѣи мѣфодіе архі-
епископъ. за безаконіа дѣла дѣла
ихъ, і ересы. и за изгнаніе право-
вѣрныхъ от(ъ)ць. и за стр(а)сти
ихже пріеше от еретикъ. имже оны

23. (den) měsíce prosince. (Památko) velebného našeho otce Nauma

(...) A to pak budiž známo všem čte-
nářům¹ — jak jsme už dříve napsali —
že kacíři² jedny mnoho mučili a druhé
prodali Židům za odměnu, (hlavně)
presbytery a jáhny.³ Ti Židé (je) vzali
a zavedli do Benátek. A když je prodá-
vali, z úradku božího tehdy přišel do
Benátek z Konstantinopole císařův
muž, aby využíval císařovy záleži-
tosti. A jakmile se o nich (ten) císařův
muž dověděl, hned jedny vykoupil
a druhé vzal (s sebou), přivedl do Kon-
stantinopole a pověděl o nich císaři
Basileiovi.⁴ I byli znovu uvedeni do
svých funkcí a hodností jakožto pres-
byteri a jáhnové, (tak) jak byli už prve,
dostali platy a žádný nezemřel v (otroc-
ké) práci, ale někteří našli útočiště
v Konstantinopoli, zabezpečeni (zde)
od císaře, někteří (zase) přišli do bul-
harské země (a) s velkou počtou (tam)
našli útočiště.⁵

Ale moravská země, jak byl proro-
koval arcibiskup svatý Metoděj, za
nezákonnost jejich skutků a za kacíř-
ství i za vyhnání pravověrných otců
a za strasti, které zakusili od kacířů,
jimž oni⁶ uvěřili, brzy přijala od Boha

вѣроваше, въ скорѣ мѣсть пріеше
от б(о)га. на по мнозѣхъ же лѣтѣхъ
приндоше оутри пѣонскіи языкъ.
и поплѣнише землю их и опоусті-
ше ю. ихже бо не поплѣнише
оутри. то въ бѣлгары вѣжааше.
и оста земля ихъ поуста оутромъ
въ власть.

odplatu: Po nemnoha letech přišli
Uhři,⁷ národ panonský,⁸ a poplenili
jejich zemi a zpusťovali ji;⁹ nu a ti, které
Uhři nevzali v plen, uprchli prostě
do Bulharska.¹⁰ I zůstala jejich země
pustá (a) v moci Uhrů.¹¹

¹ Autor vypráví o tom, že když byl druh Naumův Kliment ustanoven biskupem, car Simeon ustanovil učitele (tj. latinsky: doctor) Nauma. Ten vybudoval klášter na východ od Bílého jezera, kde učil sedm let a žil pak dalších deset, až nakonec přijal mnišství. Zemřel šest let před napsáním životopisu; viz M. Kusseff, *St. Nahum* (The Slav. and East Europ. Review 29, 1950—1951).

² Tj. přívrženci nitranského biskupa Vichinga (880—893/899).

³ O tom viz řecký *Život biskupa Klimenta*, kap. XI/34. Událost spadá do jara a počátku léta 886.

⁴ Basileios I. (867—886). Do Cařihradu přišli před 26. srpnem 886 (tj. před smrtí Basileiovou). F. Dvorník, *The Slavs* 101 předpokládá, že Naum se dostal do Cařihradu přes Benátky; k tomu F. Grivec, *Konstantin und Method* 152.

⁵ Je pozoruhodné, že autor pramene nevypráví nic o dalších osudech první skupiny, která údajně byla mučena (uvězněna podle *Života Klimentova*, kap. XII, XIII) a jejíž vypuzení, putování do Bulharska a další osudy v této zemi popisuje *Život Klimentův*, kap. XIII—XV a XVI až XXIX. Věta prozrazuje styk ochridského centra s Cařihradem, odkud tato informace pocházela.

⁶ Tj. Moravané.

⁷ O příchodu Maďarů v. *Ann. Bert.* ad a. 862, *Ann. Iuvav. max.* ad a. 881 a *Reginon. Chron.* ad a. 889.

⁸ Peon'skij je zjevně záměnou *Παυγλία* || *Паυγλία*, častou u byzantských autorů. Od počátku 10. stol. se Maďari usadili v Panonii; odtud zmíněné označení.

⁹ Do Panonie vpadli mohutnějším nájezdem však teprve r. 894 (*Ann. Fuld.* ad a. 894) a kolem r. 896 se usadili v Potisi a jihovýchodní Panonii. V severovýchodní Panonii se usadili až na počátku 10. stol. V r. 902 (*Ann. Fuld.* ad a. 902) a 906 (*Annal. Saxo*) jsou zprávy o tom, že Moravané odrazili maďarské nájezdy, i když už v r. 906 pronikli územím Velké Moravy do Polabí.

¹⁰ Mohlo jít jak o politické činitele, tak i o osoby duchovní. O této druhé emigraci z Moravy není jiné zpráv.

¹¹ Vedle Panonie zasahovala moc Maďarů i na jižní Slovensko, tj. východní část Velké Moravy. Pokud jde o vlastní Moravu, není o tom dokladu. Podobnou verzi, jako je zde, zaznamenal *Konstantin Porfyrogenetos, De administrando imperio*, c. 40, cf. pozn. 7.

Dále autor životopisu upozorňuje, že neměl písemný podklad ke svému dílu a podal je podle vyprávění Klimentova a Naumova, jakož i Marka, žáka Klimentova a čtvrtého děvolského biskupa. Naum zemřel kolem r. 910, biskup Kliment r. 916.

ŽITIJE VEČESLAVA

ŽIVOT KNÍŽETE VÁCLAVA

(První staroslověnská legenda o sv. Václavu)

Život knížete Václava (dále ŽV), zvaný též *První staroslověnská legenda o sv. Václavu*, je církevněslovanská skladba, která vznikla v Čechách patrně brzy po Václavově násilné smrti, tj. v polovině 10. stol.; protože je však zachována až v mladších csl. opisech ze 14.—17. stol., není přesné datování jejího vzniku zcela nesporné a někteří autoři ji kladou až na konec 10. stol. nebo do doby ještě pozdější. Pro svou věcnost a pevné zakotvení v sociální realitě zobrazované doby byla hned od objevu prvního rukopisu A. Ch. Vostokovem (v žurnále *Moskovskij Věstník* 1827) hodnocena jako prvořadý pramen k českým dějinám 10. století. Dostalo se jí proto i velké pozornosti v odborné literatuře; speciální studie jí věnovali už Palacký a Šafařík a po nich se ŽV zabývali další slavisté — filologové i historici — až do současnosti, mimo jiné např. Vondrák, Sobolevskij, Jagić, Pastrnek, Pekař, Vacek, Slavík aj. O větší syntézu dosavadního bádání (hlavně filologického, ale zčásti i historického) se pokusil M. Weingart v díle *První česko-církevně-slovanská legenda o svatém Václavu* (Praha 1934) (k tomu viz důležitou recenzi B. Havránka v ČMM 1935). Přehled literatury i se shrnujícím pojednáním je uveden v knize M. Weingarta *Československý typ církevní slovančiny* (Bratislava 1949); z novější literatury o ŽV, eventuálně ze starší literatury vztahující se speciálně k úryvku, který otiskujeme, srov. ještě např. J. Vajs: *Postřižiny sv. Václava* (*Časopis katolického duchovenstva* 70, 1929); B. Havránek: *Kritické poznámky k první staroslověnské legendě o sv. Václavu* (sb. *Slovanské studie*, Praha 1948); J. Frček: *Byl sv. Václav postřižen podle ritu východního či západního?* (sb. *Slovanské studie*, Praha 1948); O. Králík: *K historii textu I. stsl. legendy václavské* (*Slavia* 29, 1960); O. Králík: *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách* (Praha 1960); Z. Fiala—D. Třeštík: *K názorům o Králíkovi o václavských legendách* (*Čs. časopis historický* 10, 1962); O. Králík: *Vznikovenije 1-go staroslavjanskogo „Žitija Vjačeslava“* (*Byzantoslavica* 27, 1966).

Úryvek z ŽV otiskujeme (podle vydání v publikaci *Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmíle*, Praha 1929, kterou uspořádá J. Vajs) třikrát, a to ve znění

1. redakce charvátskohlaholské se základním textem z breviáře no rljanského z 15. stol. a s výběrem z variant podle breviáře lublaňského z konce 14. nebo počátku 15. stol. (1), podle breviáře římského ze 14. stol. (2) a podle breviáře moskevského z 15. stol. (3);

2. redakce jihoruské (vostokovovské) podle rusko-csl. rukopisu Toržestvenniku ze 16. stol.;

3. redakce severoruské (minejní) se základním textem podle rukopisu velkých minejí Sofijské knihovny (nyní Gosud. publ. bibl.) ze 16. stol. (1) a s výběrem z variant podle rukopisu velkých minejí Uspenského chrámu (2), podle rukopisu zářijových minejí (I. Miljutina) z poloviny 17. stol. (3), podle dvou rukopisů čet. minejí (G. Tulupova) z po-

loviny 17. stol. (4), (5) a podle rukopisu sborníku z knihovny Sergijevské lavry z konce 16. stol. (6).

(Obě ruské redakce vydal v citovaném sborníku N. J. Serebrjanskij.)

Překlad památky do češtiny pořídil o. c. J. Vajs.

(I. redakce charvátsko-hlaholská)

Н(А) С(В)ЕТОГО ВЕЩЕСЛА(А)ВА ПС-
(ПОВЕДЬНИРА).^a

(...) ВИСИ ЖЕ КНЗ СТРЪ^b В ЧЕ-
СЪХЪ ИМЕНЕМЪ ВРАТИСЛАВЪ, ЖЕНА ЖЕ
ЕГО НАРИЦАЕМА^c ДРАГОМИРА. И РОДША
С(И)НЪ СВОИ ПРВЪНАЦЪ, И КРСТИСТА
И, И НАРЪСТА ИМЕ ЕМОУ. ВЕЩЕСЛАВЪ.
ВЗРАСТШОУ ЖЕ ЕМОУ ЪКО ПОДСТРИЦИ
И, ПРИЗВА ВРАТИСЛАВЪ О(ТЪ)ЦЪ ЕГО
НА ПОДСТРИЖЕНИЕ^d БИСКОУПА ИМЕ-
НЕМЪ НОТАРА, И^e С КЛИРИКИ ЕГО^f;
И ВСПЪВИМЪ ЖЕ ИМЪ МАПОУ^g ЕМОУ
ВАЗАМЪ БИСКОУПЪ ОТРОКА ПОСТАВИ
И НА КРИЛЪ ПРЪКВЕ СТЕПЕНЪМЪ
ПРЕДЪ ОЛТАРОМЪ, И ПЛ(АГОСЛО)ВИ^h
И РЕКИ: Г(ОСПО)ДИ В(ОЖ)Еⁱ ИСОУ
Х(РЪСТ)Е^j, ВЛ(АГОСЛО)ВИ ОТРОКА СЕГО,
ЪКОЖЕ ВЛА(ГОСЛО)ВИ ВСЕ ПР(А)В(Ъ)-
Д(Ъ)НИКИ ТВОЕ; СИЦЕ ЖЕ З ЕЛ(АГО-
СЛОВЛЕ)НИЕМЪ ПОДЪСТРИЖЕНЪ ВИСТЬ.
ТЪМЪЖЕ МНИМЪ ЪКО ВЛ(АГОСЛОВЛЕ)-
НИЕМЪ БИСКОУПА ТОГО ПР(А)В(Ъ)Д(Ъ)-
НАГО^k И М(О)ЛИТВАМИ ЕГО^l НАЧЕСТЬ
ОТРОКЪ РАСТИ БЛАГОДЪТНО В(О)-
ЖИСЮ ХРАНИМЪ^m. НАВИЧЕ ЖЕ КНИГИ
СЛОВЪНСКИЕ И ЛАТИНСКИЕⁿ ДОБРЪ^o.

Na (den) svatého Václava vyznavače.

(...) Byl v Čechách jeden kníže jménem Vřatislav¹ a jeho žena zvaná Drahomíra. I zplodivše svého prvorozeného syna, pokřtili ho a nazvali ho jménem Václav. Když vyrostl, takže mu bylo třeba postřižnout vlasy, pozval Vřatislav, jeho otec, k postřižinám biskupa jménem Notara² i s jeho kleriky. Když odezpívali mši, vzal biskup před oltářem a požehnal ho řka: „Pane Bože Ježíše Kriste, požehnej tohoto chlapce, jak jsi požehnal všechny své spravedlivé.“ A tak byl postřižen s požehnáním. Proto se domníváme, že požehnáním tohoto spravedlivého biskupa a jeho modlitbami začal chlapec růst, jsa ochraňován boží milostí. Naučil se pak dobře písmu slovanskému i latinskému.

I a-a na Д(Ъ)НИ С(В)ЕТОГО ВЕЩЕСЛАВА М(ОУ)Ч(Е)НИКА 2. b Ом. 1—3. c ИМ(Е)Н(Ъ)МЪ 2; НАРИЦАЕМА ИМЕНЕМЪ 3. d ПОДСТРИЖЕНИЕ 2; add. ЕГО 1, 2; add. ПРИЗВА 2; ом. НА ПОДСТР. ЕГО 3. e Ом. И 1—3. f СЪ СВОИМЪ ЕМОУ КЛИРОМЪ 1, 3 (КЛИРОМЪ); КЛИРИКОМЪ 2. g МИСОУ 2. h ВЛ(АГОСЛО)ВИ 1—3. i Ом. 1. j ИЗРАИЛЕВ 3. k-1 Ом. 1. m ХРАМЪ 2. n Ом. 3. o Ъ 2; ДОБРО 3; ЗЪЛО ДОБРЪ 1.

I

¹ Vřatislav (905—921).

² Pokud jde o Notara považuje ho B. Havránek, *Kritické poznámky* 141, za notáře, provázejícího biskupa, J. Frček, *Byl sv. Václav postřižen* 157—158 za vlastní jméno biskupa. J. Pekař, *Nejstarší kronika česká*, Praha 1903, 39 pokládá Notara za chorobiskupa nebo coepiscopa řezenského biskupa Tuta, V. V. Tomek (*Čas. čes. mus.* 1860, 287) se domníval, že šlo o jednoho z biskupů vysvěcených na Moravě r. 899 (cf. list bavorského episkopátu, CDB I, 30), který se po r. 907 uchýlil do Čech, J. Frček, *ibid.* ho pokládá za biskupa slovanského ritu římské obedience, snad jakéhosi episcopa gentium. Proti tomu, že šlo o biskupa z Velké Moravy, jak znovu myslí ještě V. Chaloupecký (*Svatováclavský sborník* I, 414), se postavil J. Pekař (*ČCH* 1903, 158) a V. Novotný (*České dějiny* I/1, 453). Otázka zůstává ovšem nadále otevřená. J. Vašica, *Na úsvitu* 258.

(II. redakce vostokovovská)

М(Ъ)С(А)ЦА СЕПТВРНА ВЪ. КН. Д(Ъ)НЬ ОУБШЕНЕ С(ВА)Т(А)ГО ВАЧЕСЛАВА КНАЗА ЧЕСЬКА. Г(ОСПО)ДИ БЛ(АГОСЛО)ВИ О(ТЬ)ЧЕ.

(...) БѢ ЖЕ КНАЗЪ ВЕЛИКЪ СЛАВОЮ В ЧЕХАХ ЖИВШИИ ИМѢНЕМЪ ВОРОТИСЛАВЪ. И ЖЕНА ЕГО ДОРОГОМИРЪ, РОДИСТА ЖЕ С(Ы)НА ПРЪВЪЕНЦА. И, ЯКО КР(Ъ)СТИСТА И НАРКОША ИМА ЕМОУ ВАЧЕСЛАВЪ. И ВЪРАСТЕ ОТРОКЪ ЯКО БЫ ОУЯТИ ЕМОУ БОЛОСЪ. И ПРИЗВА ВОРОТИСЛАВЪ КНАЗЪ ЕП(И)СКОПА СТРА СЪ ВСЪМЪ КЛИРОСОМ. И ПЪВШИМЪ ЛИТОУРГИЮ ВЪ ЦР(Ъ)К(Ъ)ВИ С(ВА)ТЪА М(А)РИА. И ВЗЕМЪ ОТРОКА ПОСТАВИ НА СТЕПЕНИ ПРѢД ОЛТАРЕМ. И ВЛ(АГО)С(ЛО)ВИ И СЕРЕКЪ Г(О)С(ПОД)Ъ ІС(ОУ)СЪ ХР(И)СТО СЪ ВЛ(АГО)С(ЛО)ВИ ОТРОЧА СЕ ВЛ(АГО)С(ЛО)ВЕНИЕМЪ. ИМЖЕ ВЛ(АГО)С(ЛО)В(И)Л ЕСИ ВСА ПРАВЕДНИКИ ТВОА. И ПОСТРИГОША КНАЗИ ИНИ ТЪМЖЕ МНИМЪ. ЯКО ОУВО ВЛ(АГО)С(ЛО)ВЕНИЕМЪ ЕП(И)СКОПА ТОГО. НО М(О)Л(И)ТВАМИ ВЛ(А)ГОВЪРНЫМИ. НАЧА ОТРОКЪ РОСТИ ВЛ(А)Г(О)Д(Ъ)ТЮ Б(О)ЖИЮ ХРАНИМЪ. И ВЪДА И БАБА СВОА ЛЮДМИНА ОУЧИТИ КНИГАМЪ СЛОВЕНЬСКІМЪ. ПО СЛѢДОУ ПОПОВУ И НАВЫЧЕ РАЗОУМЪ ДОБРЪ. ОТСАДИЖ(Е) ВОРОТИСЛАВЪ В БОУДУЧЪ. И НАЧА ОТРОКЪ ОУЧИТИСА КНИГАМЪ ЛАТЫНЬСКІМЪ. И НАОУЧИСА ДОБРЪ.

(III. redakce minejní)

В ТОМ ЖЕ Д(Ъ)НЬ. ЖИТИЕ БЛАЖЕНАГО КНАЗА ВАЧЕСЛАВА БЫВШАГО.^а

(...) ВѢ ЖЕ ПЪКТО К(Ъ)НАСЪ ВЕЛИКЪ И СЛАВОЮ ЧЕСТЬНЪ. ВЪ ЧЕХСХЪ

II ^а От. 3—5; БЫВШАГО В ЛАСХЪ, ВЛ(АГО)С(ЛО)ВИ О(ТЬ)ЧЕ 6.

II

¹ J. Vašica, *Na úsvitu* 257—258.

28. dne měsíce září.
Zavraždění svatého Václava,
českého knížete.
Pane, požehnej, otče.

(...) Byl pak kníže veliký slávou, který žil v Čechách, jménem Vratislav, a jeho žena Drahomíra. Zplodili pak prvorozeného syna, a když ho pokřtili, nazvali ho jménem Václav. A chlapec vyrostl tak, že mu bylo třeba odebrat vlasy. I pozval kníže Vratislav jednoho biskupa se vším duchovenstvem. A když zazpívali liturgii v chrámu svaté Marie, vzal chlapce a postavil ho na stupeň před oltářem; a požehnal ho, řka toto: „Pane Ježíši Kriste, požehnej toto dítě požehnáním, jímž jsi požehnal všechny své spravedlivé.“ A jímž knížata jej postříhla. Proto se domníváme, že zajisté požehnáním toho biskupa, ale i pravověrnými modlitbami začal chlapec růst, jsa ochraňován boží milostí. I dala ho jeho bába Ludmila učit slovanskému písmu — podle knězova návodu — a on se dobře naučil (jeho) smyslu. Vratislav ho pak přemístil na Budeč a chlapec se začal učit písmu latinskému; (a) naučil se (mu) dobře.¹

Téhož dne.
Život blahoslaveného
knížete Václava českého

(...) Byl pak jeden veliký a slávou proslulý kníže, který žil v Čechách,

ЖИВШИИ ИМѢНЕМЪ ВРАТИСЛАВЪ^b. И ПОДРОУЖИЕ ЕГО ЗОВОМО ЕСТЬ. ДРАГОМИРЪ^c. И РОДИСТА ЖЕ С(Ы)НЪ СОВѢ ПРЪВОРОДНЫИ И ЯКО КРЕСТИНА И. И НАРКОША ИМА ЕМОУ ВО С(ВА)Т(Ъ)МЪ КРЕЩЕНИИ. ВАЧЕСЛАВЪ. СИЦЕ ВѢ ЗОВОУЩИМЪ^d ПО СВОЕМОУ ОБЫЧАЮ ДѢТЦЕ И ВОЗРАСТЕ ОТРОКЪ. И ЯКО БЫСТЬ О(ТЬ)ЦЮ ЕГО ВРАТИСЛАВОУ^e ПОСАДИТИ ОТРОКА НА СВОЕМЪ СТОЛѢ. САМЪ ЕБЪ СТАРЪ ЧААШЕ С(Ъ)МР(Ъ)ТИ СЕБѢ. И ПРИЗВАВЪ ВРАТИСЛАВЪ. КНАЗИ ИЖЕ БѢ ТОГДА ВО СВОИ ОБЛАСТИ І ЕПИСКОПИ. И ВСЪ ПРИЧЕТЪ ЦР(Ъ)К(Ъ)В(Ъ)НЫИ. ДОБРЫИ ЖЕ И ВЛ(А)ГОВЪРНЫИ ЕП(И)С(КО)ПЪ И НОТАРИИ^f. СО ВСЪМЪ КЛИРОСОМЪ ОТПЪВШЕ С(ВА)ГОУЮ ЛИТОУРГИЮ ВЪ ЦР(Ъ)К(Ъ)ВИ ЦР(Ъ)С(ВА)ТЪА ВЛАД(Ы)ЧИЦА НАШЕА Б(О)ГОРОДИЦА И ПРИСНОД(Ъ)ВЫ М(А)РИА. И ВОЗВЕШЕ ОТРОКА ПОСТАВИША НА СТЕПЕНИ ПРѢД ОЛТАРЕМЪ. И ВЛ(АГОСЛО)ВИ ЕГО ЕП(И)С(КО)ПЪ СИЦЕ РЕКЪ Г(О)СПОДЪ В(О)Г(Ъ) ІУС(ОУ)СЪ Х(РИ)СТО С(Ъ). ВЛ(АГО)С(ЛО)ВИ ОТРОЧА СИЕ ИМЖЕ ВЛ(АГО)С(ЛО)ВИЛЪ ЕСИ ВСА ПРАВЕДНИКИ ТВОА. АВРААМА ІСААКА, ЯКОВА. И ВЪНЧАЛЪ ЕСИ ПРАВЕДНЫХЪ Ц(Ъ)САРЕИ РАВНЫХЪ АЦ(О)С(ТО)ЛОМЪ КОСТАТИНА І ЕЛЕНУ. СИЦЕ ЖЕ РКШЮ ВЛ(А)ГОВЪРНОМУ ТОМОУ ЕПИСКОПОУ. И МОЛИТВАМИ ЕГО НАЧАТЬ ОТРОКЪ^g А ВЛ(А)ГОДАТИЮ В(О)ЖИЮ ХРАНИМЪ. И ВДА ЕГО БАБА СВОА ЛЮДМИЛА ОУЧИТИ ЕГО КНИГАМЪ СЛОВЕНЬСКІМЪ. ПОСЛѢДОУ ОУЧИТЕЛЮ СВОЕМОУ ДОБРЪ. И НАВЫЧЕ РАЗОУМОУ ВСЕМОУ ВЪ БОРЪБѢ. ОСАДИ ЖЕ И КНАЗЪ ВРАТИСЛАВЪ. ВЪ БОУДИЧЪ, И НАЧАТЬ ОТРОКЪ ОУЧИТИСА КНИГАМЪ ЛАТЫНЬСКІМЪ И НАОУЧИСА ДОБРЪ.

^b ВРАТИСЛАВЪ 3, 5; ВРАТИСЛАВЪ 6. ^c ДРАГОМИРЪ 6. ^d ЗОВОУЩЕ ИМ 6. ^e ВРАТИСЛАВЛАДОВ 3. ^f ИНАТАРИИ 3, 4. ^g Add. РАСТИ 6.

III

¹ V esl. originále *byvšago*, patrně zkomolením místo *česšsago*.

² Překlad podle B. Havránka, *Kritické poznámky* 141—142.

VITA BRUNONIS
ŽIVOT SV. BRUNONA

Spis *Vita s. Brunonis archiepiscopi Coloniensis fratris Ottonis M. imp. auctore Ruotgero seu Rotghero Benedictino seu clerico Coloniensi ad S. Pantaleonem* — Život sv. Brunona, arcibiskupa kolínského († 965), bratra císaře Otty Velikého od Ruotgera či Rotghera, benediktína a klerika kolínského u Sv. Pantaleona, se řadí mezi nejlepší středověké biografie. Byl napsán někdy v letech 966–967.

Použitý text: *Vita sancti Brunonis* ed. Pertz *MGH SS IV* 254–275; srov. dále i edici. in usum scholar. ex. *MGH* Pertz Hannov. 1841, Migne, *Patrolog. lat. CXXXIV*. 941–978.

Ruotgeri Vita Brunonis

255 3 Nimis longum est prosequi, quomodo memoratus rex, pater huius magni viri de quo agimus, ad illam tam gratae pacis serenitatem pervenerit, cum ipse omnia regni spacia et continuis finitimum incursionibus et gravissimis inter cives etiam et cognatos dissensionibus concussa et atrociter vexata repererit. Hinc etenim saeva Danorum gens terra marique potens, inde centifida Sclavorum rabies barbarorum frendens inhorruit; Ungrorum nihilominus insecuta crudelitas, transgressa terminos Marahensium, quos sibi non longe ante impia usurpavit licentia, plerasque provincias regni eius ferro et igne longe lateque vastavit...

Život Brunonův od Ruotgera

3 Bylo by příliš dlouhé líčit, jak zmíněný král,¹ otec tohoto velkého muže, o kterém jednáme, došel onoho jasu tak milého míru, ačkoliv sám našel všechna místa svého království otřesená a hrozně zpuštěná jak neustálými vpády sousedů, tak i velmi vážnými rozpory mezi občany, dokonce i spřízněnými. Vždyť z jedné strany vyvstal divoký kmen Dánů, mocný na souši i na moři, a z druhé strany nesmírně zuřivé běsnění slovanských barbarů; následovala rovněž ukrutnost Maďarů, která překročivši hranice Moravanů,² jichž se nedlouho předtím zmocnila bezbožnou zvěl, zpusťovala ohněm a mečem široko daleko většinu krajin jeho království...³

¹ Jindřich Ptáček (916–936).

² Může jít též v širším smyslu o hranice bývalého panství Moravanů.

³ Německo.

MIRACULA SANCTI APRI
ZÁZRÁKY SVATÉHO APRA

Jde o životopis sv. Apra, biskupa toulského, který sepsal někdy po r. 978 blíže neznámý mnich kláštera sv. Apra.

Použitý text: *Miracula s. Apri* ed. Waitz ap. Pertz *MGH SS IV* 515–520. Srov. též *AA SS Boll. 15. Sept. V.* 70–78.

Ex miraculis sancti Apri

Ze zázraků sv. Apra

217 ... seva Danorum pestis, Hungrorum rabiei iuncta, carceribus suae nativae habitationis remotis, ut fluvius subita tempestate excrescens, extra metas suorum terminorum in perniciem multarum eis citraque prope et procul se positarum gentium redundavit. Quibus nemine resistente — neque enim quispiam volebat furori Domini, digne omnibus imminente — Misia eversa, Marahensiumque licet gentium convulsis tabernaculis, suam olim Pannoniam irruerunt.

... po otevření ohrad jejich původních sídlišť se ke zhoubě kmenů, z této i z oné strany blízko i daleko bydlících, rozlila jako řeka mohutníci při náhlé bouři mimo své koryto, ukrutná zkáza v podobě Dánů, spojená se zuřivostí Maďarů. Když se jim nikdo nestavěl na odpor — ani se totiž nechtěl stavět na odpor hněvu božímu, ježto všem právem hrozil —, vyvrátili Moesii,¹ rozbořili přibytky² Moravanů, třebaš pohanů, a vtrhli do Panonie, která měla být v budoucnu jejich.³

¹ Jde o vpád Maďarů do Moesie r. 896, *Ann. Fuld.* ad a. 896; Konstantin Porfyrogenetos, *De administrando imperio*, c. 38, 40.

² Přehnal se přes sídla.

³ Z textu vyplývá líčení shodné s popisem cesty Maďarů u Konstantina Porfyrogeneta. Moravany zde uvedené bude patrně nutno lokalisovat do pomezí Moesie a Panonie, tj. do oblasti dolního srbského Pomoraví a území na sever odtud nebo předpokládat u autora kontaminaci severních Moravanů s těmito jižními.

CHRISTIANUS MONACHUS
KRISTIÁNOVA LEGENDA

(Kap. I-III)

Mnich Kristián, blízký příbuzný, patrně strýc druhého pražského biskupa Vojtěcha, předeslal ve své proslulé legendě, napsané někdy v letech 992—994, vlastnímu vylčení života a mučednické smrti sv. Ludmily a sv. Václava vyprávění o činnosti soluňských bratří na Moravě, především o Konstantinově-Cyrilově zavedení a obraně slovanské liturgie, o Metodějově arcibiskupství a o jeho klatbě, kterou uvalil na Svatopluka, ale i o tom, jak pokřtil na dvoře Svatoplukově českého knížete Bořivoje a jak byl Bořivoj zanedlouho nucen hledat u Svatopluka a Metoděje útočiště před protikřesťanskou vzpourou Čechů.

Právě tyto dvě kapitoly, jejichž údaje jsou v našich historických pramenech, zejména pokud se týká křtu Bořivojova a velkomoravských počátků českého křesťanství, nannoze zcela ojedinělé, vzbudily nedůvěru u Josefa Dobrovského, který prohlásil Kristiánovu legendu za falsum z počátku 14. století. Teprve Josef Pekař ukázal podrobným rozbohem formálním i věcným, že pochybnosti Dobrovského nejsou odůvodněné, a vyvrátil jeho pozdní datování Kristiána zjištěním nepochybných zlomků z něho v rukopisech 12. století. Pekařovou rehabilitací Kristiána, vyloženou nejpodrobněji v jeho spise *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians*, Praha 1906, a přijatou (s výjimkou Fr. Vačka, V. Novotného a Jana Slavíka) od většiny českých badatelů, pokusili se nověji (po roce 1945) otřást, návratem k datování Dobrovského, Závíš Kalandra, Rudolf Urbánek a F. M. Bartoš, ale práce našich slavistů, archeologů a filologů medievalistů přinesly naopak četné nové důkazy ve prospěch sporné památky a pro její datování do konce 10. století. Její význam nebyl pak oslaben ani pokusem Václava Chaloupeckého, *Prameny X. století Legendy Kristiánovy*, Praha 1939, zjistit její prameny v *Privilegiu Moraviensis ecclesie* a v legendě *Diffundente sole*, neboť jeho rekonstrukce, popř. identifikace těchto pramenů, kterou se odchýlil od Josefa Pekaře, neobstála před filologickou kritikou.

Jako historický pramen ocenil nově Kristiána z hlediska slavisty Roman Jakobson, *Minor Native Sources for the Early History of the Slavic Church*, Harvard Slavic Studies II., Cambridge, Mass. 1954, str. 39—73. Zabývá se tu zejména vztahy mezi Kristiánem a tzv. *Skazaním o přeložení knig* v staroruské *Povesti vremennych let* a otázkou nezachovaných literárních památek citovaných Kosmou I, c. 15, *Privilegium Moraviensis ecclesie* a *Epilogus Moravie et Boemie*. V tomto bodě vyslovuje domněnku, nutně velmi hypotetickou, že existovaly slovanské originály těchto latinských spisů, z nichž první, slovanský originál *Privilegia*, byl prý sepsán ještě na Moravě koncem 9. a druhý, slovanský originál *Epilogu* v Čechách na začátku 10. století. Kristiánově legendě věnoval v poslední době velkou pozornost též Oldřich Králík v knižních studiích *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách*, Praha 1960, a *Sázavské písemnictví XI. století*, Praha 1961, a v četných dalších příspěvcích. Velkomoravské motivy Kristiánovy uvádí Králík v souvislost

teprve s předpokládanou, ale podle našeho názoru neprokázanou slovanskou renesancí doby Vojtěchovy.

O dnešním stavu kristiánovské otázky viz naše přehledné stati: *Crescente fide, Gumpold a Kristián*, SPFFBU, D1, 1955, 57—66, a *Great Moravia Tradition in 10th Cent. Bohemia and the Legenda Christiani*, sborník Magna Moravia, Praha—Brno 1965, str. 525—566, popř. úvody k legendám *Diffundente sole* a *Beatus Cyrillus* (str. 276 a 299).

Kristiánovu legendu vydal poprvé Bohuslav Balbin, *Epitome historica rerum Bohemicarum* I, Praha 1677, pp. 40—65. Další vydání: Acta Sanctorum, 16. Sept. (t. V, pp. 354—363) a 28. Sept. (t. VII, pp. 769—778), r. 1755—1760; P. Athanasius a S. Iosepho (Elias Sandrich), *Vita S. Ludmillae et S. Wenceslai authore Christiano monacho*, Praha 1767; Jos. Emler, FRB, Praha 1873, pp. 199—227. Kritické vydání Kristiána, a v něm tedy i našeho textu, obsahuje cit. spis Jos. Pekaře (*WLL*), str. 88—125. Odtud přijímáme i označení rukopisů Kristiánovy legendy: *K* = rkp. Metropol. kapituly Pražské (nyní v archivu Pražského hradu) sign. G5, z let 1320—1342; *T* = rkp. Univ. knihovny v Praze (PUK) sign. XIX B1 z roku 1366; *U*₁ = rkp. PUK, s. XII B2 z r. 1360 až 1380; *U*₂ = rkp. PUK s. VIII A 28 z konce 14. až ze začátku 15. století; *B* = *Bodocensis*, rkp. Univ. knihovny v Münsteru, Monasteriensis 23 (Catal. 214, IV), část Velkého legendaria kláštera v Böödecke z 15. století. Obsahuje text prvních 6 kapitol Kristiána, poněkud pozměněný. Byl pořízen podle předlohy mnohem starší, snad až z 12. století, ale naprosto jej nelze pokládat za samostatnou původní legendu, jak to učinil R. Urbánek a pod jeho vlivem do jisté míry i Roman Jakobson. Otištěn je u V. Chaloupeckého, *Prameny*, str. 523—537. Rukopis (jen díl, který obsahoval Kristiána?) byl podle zprávy v Anal. Boll. 72, 1954, str. 433, pozn. 4, za války zničen. Fotokopie má Ústav české literatury v Praze.

První kapitolu Kristiána otiskl už Bollandisté r. 1668 v *AA SS* k 9. březnu, Martii A. II, *24—*25 (srov. úvod k Italské legendě) a to ze *starého rukopisu breviáře Olomouckého, ex veteri M. S. Breviarii Olomuc.* Tento text, začínající se slovy *Beatus Cyrillus natione Grecus* (p. 89, 30 Pekař) a končící se slovy *in hodiernum diem deflent* (p. 91, 20 Pekař) a rozdělený na 6 breviářových lekcí, byl pokládán za samostatnou legendu (BHL 2075 = 5031), a teprve Pekař konstatoval, že jde vsutku o zlomek Kristiánovy legendy, který označil v kritickém aparátu svého vydání *FO*. Dnes je třeba tento fragment Kristiána odlišovat od legendy *Beatus Cyrillus*, kterou otiskl poprvé Chaloupecký v *Pramenech*, str. 501—505, a kterou přetiskujeme níže (str. 299).

Z kterého rukopisu získali Bollandisté opis těchto lekcí, nebylo dosud zjištěno. Zato jsme našli též text v benediktinském breviáři kláštera Rajhradského z 15. století, nyní v UK v Brně sign. R 419 (fol. 87a—89a), kde je stejně rozdělen na 6 lekcí (cyrilometodějského officia *Adest dies gloriosa*). Označujeme jej v poznámkách *F Raj*.

Kratší zlomek (jen po slova: *vertere in sermonem* p. 90, 15 Pekař) nám zachoval rukopis olomouckého breviáře z r. 1467, nyní v Slezské studijní knihovně v Opavě, sign. RA 3 (fol. 232a—232b), rovněž v officiu *Adest dies gloriosa*. Odtud jej otiskl Ant. Kubíček, Sborník Histor. kroužku III 1902, str. 19 (srov. M. Boháček—F. Čáda, Soupis rukopisů Slezské stud. knihovny v Opavě, Opava 1955, č. 3, str. 17). Označujeme jej *FO*₁. Čtení *FO*, *FO*₁ a *FRaj* se zpravidla shodují a ukazují bezpečně, že breviářové lekce *Beatus Cyrillus* jsou vzaty z Kristiána (srov. NV XXVI, str. 219 n.).

Pro druhou kapitolu Kristiána užil Pekař též rukopisného zlomku, zachovaného v břevnovském rukopise Kosmovy kroniky z 16. století (mezi fol. XXIV—XXV). Označuje ho *FB*.

Část Böödecké úpravy Kristiána od slov *Pestilentiae cladibus afflicti* (p. 91, 31 Pekař = p. 525, 24 Chaloupecký) až po slova *cum omni gente sua regnoque coagmentabatur* (recte:

augmentatur, 95, 7 Pekař = 528, 24 Chaloupecký) otiskli Bollandisté za lekcemi *Beatus Cyrillus*, v cit. díle *AA SS*, pp. *25—*26, jako čtvrtý a poslední text cyrilometodějský. Ani při lekcích *Beatus Cyrillus*, ani při Böddeckém zlomku vydavatelé cyrilometodějských legend v *AA SS* nemohli r. 1668 vědět, že jde vskutku o zlomky Kristiánovy legendy, neboť ta byla vydána Balbinem o devět let později.

České překlady Kristiánovy legendy: Jos. Truhlář, *Prameny dějin českých* I, Praha 1873, str. 199—227; Ant. Stříž (s úvodem a poznámkami Jos. Pekaře) I. v. 1921, 2. v. 1927, 3. v. (komentoval Zd. Kristen) Praha 1941; Jaroslav Ludvíkovský ve sborníku *Na úsvitu křesťanství*, Praha 1941, str. 102—133. Odtud kapitoly 5—7 přeřtěny ve Výboru z české literatury I, Praha 1957, str. 93—102. Překlad 2. kapitoly podle Chaloupeckého přetisku textu Böddeckého podal Lubomír Havlík, *Velká Morava*, Praha 1964, str. 400—402.

Při revidování našeho textu jsme užili také výtěžků práce Bohumila Ryby, *Kronika Kristiánova s hlediska textové kritiky*, LF 1932, 112—121; 237—245. Z rukopisných variant zaznamenáváme jen důležitější a zejména takové, kde přijímáme jiné čtení než Pekař nebo kde přilhlíme k rukopisům nově zjištěným.

Christiani monachi

Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius

1 Moravia^a, regio Sclavorum^b, anti-
quis temporibus fama memorante credi-
tur et noscitur Christi fidem percepisse,
Augustini, magnifici doctoris, ut aiunt,
temporibus. Bulgri^c vel Bulgarii attam-
en longe ante eadem potiti fore re-
feruntur gracia. Siquidem Quirillus^{cc}
quidam, nacione Grecus, tam Latinis
quam ipsis Grecorum apicibus instructus,

Mniha Kristiána

Život a umučení sv. Václava a báby jeho sv. Ludmily

1 Morava, země slovanská, přijala, jak
se podle ústního podání věří a uznává,
víru Kristovu za dávných časů, za časů,
jak se praví, slovutného učitele Augus-
tina.¹ Avšak Bulgrové neboli Bulhaři
dosáhli prý této milosti již dlouho před
tím.² Neboť nějaký Cyril, rodem Řek,³
vzdělaný stejně v písemnictví latin-
ském jako v samém řeckém, když před

1. *Nadpis podle rukopisu K*: avie Pekař. *Prolog zachovaný v K a U neotiskujeme*. ^a Moravia: Morava B, tak i dále; ^b Sclavorum B, U, Pekař, tak i dále; Sclavorum (pův. Sclavorum, c vyškra-
báno) T, tak i dále; Bohemorum (jen zde místo Sclavorum) K. ^c Bulgri T, (opr. z Bulgari) K:
bulzga U (opr. na bulgri U₁). ^{cc} Quirillus B, K, T, U, Pekař, tak i dále; Cyrillus FO, FO₁, FRaj.

1

1 Jde snad o narážku na sv. Jeronýma († 420), narozeného v Dalmácii a pokládaného za apoš-
tola Slovanů, méně už o ariánské křesťanství Markomanů a dobu Severinovu. O Jeronýmovi je
v podobné souvislosti poprvé zmínka v listu papeže Inocence IV. r. 1248; F. Pastrnek,
Dějiny 145, o christianizaci Moravy za časů římských v listech pasovského biskupa Pilgrima.
Zmínka o časech Augustinových je nejpravděpodobněji vyjádřením tendence středověkého
autora posunout co nejvíce do minulosti datum christianizace země, o tom psal cf. J. Ludví-
kovský, *Great Moravia Tradition* 539.

2 Věta je poněkud nejasná: jejím smyslem je, že Bulharsko bylo christianizováno před Moravou,
nikoli však před časy Augustinovými, jak navědčuje další text, cf. pozn. 4.

3 Konstantin-Filosof.

postquam Bulgri^d crediderant, aggressus
est in nomine sancte Trinitatis et indi-
vidue Unitatis eciam supradicte genti,
Moravie^e degenti, fidei domini nostri
Iesu Christi predicare. Et cooperante
divina gracia, postquam illos Christo
lucratus erat, eciam apices vel caracte-
res novas comperit et vetus novum-
que testamentum pluraque alia de
Greco seu Latino sermone Sclavonicam^f
in linguam transtulit. Missas preterea
ceterasque canonicas horas in ecclesia
publica voce^g resonare statuit, quod et
usque hodie in partibus Sclavorum
a pluribus agitur, maxime^h in Bulgariis,ⁱ
multeque ex hoc anime Christo domino
acquiruntur.

Cumque quodam tempore memora-
tus Quirillus Romam causa oracionis^k
adisset, a summo pontifice vel a reliquis
sapientibus et rectoribus ecclesie red-
arguitur, ut quid contra statuta ca-
nonum ausus fuerit missarum sollemp-
nia instituere canere Sclavonica lingua.
Illo humiliter satisfaciante illis nec
omnino mitigare eos valente^l, arrepto
psalterio versus psalmigraphi in me-
dium^m recitavit, quo dicitur: Omnis
spiritus laudet Dominum. Et ipse ver-
sui alludens: „Si, inquit, omnis spiritus
laudet Dominum, cur me, patres electi,

tím Bulhaři víru přijali,⁴ jal se ve jménu
svatých Trojice a nerozdílné Jednoty
také národu svrchu řečenému, na
Moravě bydlícímu, kázat víru Pána
našeho Ježíše Krista. A když je získal
Kristu, s přispěním milosti boží, také
nové značky nebo písmeny vynalezl
a Starý i Nový Zákon a ještě jiné texty
přeložil z řečtiny⁵ a latiny⁶ do jazyka
slovanského.⁷ Mimoto ustanovil, aby
se mše a ostatní kanonické hodinky
zpívaly v kostele obecným jazykem,
jak se až podnes v zemích slovanských
namnoze děje, hlavně v Bulharsku,
a mnoho duší se tím Kristu Pánu
získává.⁸

Když pak jednou⁹ přišel jmenovaný
Cyril do Říma za pobožností, byl ob-
viněn od papeže a od ostatních před-
stavených a správců církevních, že se
odvážil proti kanonickým řádům usta-
noviti, aby se bohoslužby zpívaly slo-
vanským jazykem. Když se pokorně
před nimi ospravedlňoval, ale nemohl
je vůbec obměkčiti, uchopil žaltář a pře-
četl veřejně přede všemi verš žalmis-
tův, v němž se praví: Všeliký duch
chval Hospodina. A poukazuje na tento
verš, řekl: „Jestliže všeliký duch má
chváliti Hospodina, proč mně, otcové

Ps 150.6

^d Bulgri: pulgari FO₁, FRaj. ^e Moravie: Morave U₁. ^f Sclavonicam K, U, FO₁, FRaj: Sclavoni-
cam (ze Sclavonicam) T; tak i dále. ^g publica voce: publice FO, FO₁, FRaj. ^h maxime B, U, FO₁,
FRaj: maximeque K, Pekař. ⁱ Bulgariis: pulgaris FO₁, FRaj. ^k oracionis: devocionis FO, FO₁,
FRaj (a Diffundente c. 2). ^l nec o. mitigare eos valente též FO₁, FRaj: nec o. mitigari volentibus
(nikoli valentibus!) T. ^m in medium: in medio FO₁, FRaj (a Quemadmodum).

4 Podle Uspenija působil Konstantin nejdříve v oblasti řeky Bregalnice, podle kroniky *Regnum
Sclavorum*, kap. VIII, nejprve u Bulharů, a stejně i Legenda Moravica, c. 4. Podle *proložního
Života Kyrilova* odešel k Bulharům až z Moravy, podobně i podle *Povesti vrem. let k r. 6406*
(898). *Život Klimenta*, kap. IV/15 pak uvádí, že před moravskou misí christianizoval v Bul-
harsku Metoděj.

5 Cf. ŽK XIV, XV.

6 O překladech z latiny není ve starších pramenech zmínka. Podobně *Legenda Moravica*, c. 5.

7 ŽK XIV, XV.

S tím souvisí datace legendy, kterou Z. Fiala, *Přemyslovské Čechy* 91 považuje pro obsaho-
vé anachronizmy za neslučitelnou s poměry 10. stol.

8 Jde nejspíše o dobu Samuilovu (993—1014), příp. pozdější vliv období Asěnovců (1185—1280)?

9 *Legenda Moravica*, c. 6 přesněji určuje, že to bylo na pozvání papeže Mikuláše I., *Vita Const.
cum transl.*, c. 6.

prohibetis missarum celebritatemⁿ modulari scilicet seu alia queque de Latino vel Greco verbo eorum vertere in sermonem? Si enim quivissem ullomodo subvenire populo illi, ut ceteris nationibus lingua Latina vel Greca, omnimodo id non presumpsissem. Sed cernens populum dure cervicis fore et omnino ydiotas et ignaros viarum dei, solum hoc ingenium Omnipotentis cordi meo inspirante comperi, per quod etiam multos illi acquisivi. Quapropter ignoscite mihi, patres et domini, siquidem et beatus Paulus apostolus, doctor gentium, in epistola ad Corinthios inquit: *Loqui linguis^m nolite prohibere.*¹⁰ At illi hec audientes et admirantes tanti viri fidem, auctoritate sua statuunt et firmant suprascripto sermone partibus in illis missarum sollempnia ceterasve canonicas^o horas ymnizari.

Ipsa autem beatus Quirillus inibi persistens monachicumque^p habitum suscipiens, diem clausit extremum, relinquens supra memoratis in partibus fratrem suum nomine Metudium^{pp}, virum strenuum omnique decoratum sanctitate. Qui et postquam multos Christi domini manipulos in horreo congregarat, ab ipso principe, qui partibus in illis tunc dominabatur et imperabat universe terre ceu magnificus imperator, statutur summus pon-

vyvolení, bráníte zpívati služby boží slovansky nebo jiné texty překládati z latinského a řeckého znění do této řeči? Neboť kdybych byl mohl nějak pomoci onomu lidu, jako ostatním národům, jazykem latinským nebo řeckým, jistě bych se byl toho neodvážil. Ale pozoruje, že má ten lid tvrdou šíji a že jsou nevzdělaní a neznají cest božích, jedině tento prostředek jsem našel, jež všemohoucí Bůh vnukl srdci mému a jímž jsem jich také mnoho pro něho získal. A proto nemějte mi to za zlé, otcové a páni. Vždyť i blahoslavený apoštol Pavel, učitel pohanů, v listě ke Korintským praví: Jazyky mluvíti nezbraňujte.¹⁰ A tu oni slyšice to a podivující se víře tak velikého muže, svým usnesením ustanoví a písemně potvrdí, aby se v oněch zemích zpívaly mešní obřady a ostatní kanonické hodinky svrchu uvedeným jazykem.¹¹

Sám pak blahoslavený Cyril zůstal v Římě a obléknuv mnišský šat, dokončil tam poslední den svého života,¹² zůstaviv ve svrchu řečených zemích bratra svého jménem Metoděje,¹³ muže horlivého a všelikou svatostí ozdoběného. A když tento mnoho snopů do stodoly Krista Pána shromáždil, je od samého knížete,¹⁴ jenž tehdy v oněch krajích panoval a vládl veškeré zemi¹⁵

ⁿ celebritatem U, T: celebritates B, sollempnitatem K, Pekař, sollempnia celebrantem FO₁, FRaj. ^m linguis: variis přidává FRaj (a Quem.). ^o canonicas B, T, FO, FRaj: canonicorum K, U, Pekař. ^p monachicumque B, U, FRaj: monasticumque T, monachalemque K, Pekař. ^{pp} Metudium: Methudium B tak i dále.

¹⁰ Celá předchozí pasáž je zkrácený text Konstantinových disputací v Benátkách r. 867, ŽK XVI, Podobně *Legenda Moravica*, c. 7.

¹¹ Jde o narážku na list Hadriána II. z r. 869, ŽM VIII.

¹² ŽK XVIII, *Vita Const. cum translat.*, c. 10–12.

¹³ Cf. ŽM VII.

¹⁴ Tímto vládcem (označení princeps znamenalo nejen vévodu, ale i krále a císaře, mělo obecnější význam vládce, cf. H. Koller, *Die Bedeutung des Titels „princeps“ unter den Saliern und Staufern*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsf. 68, 1960, 65, 70. Podobně i jinde k použití termínu kníže za lat. princeps) by měl být Rostislav (846–870).

¹⁵ Tato charakteristika vlády vystihuje neodekvátnost zdrobněliny „kníže“ vůči termínu „princeps“, cf. pozn. 14.

tifex, habens sub se septem eiusdem sanctitatis pontifices. Sed quia ab ipso mundi exordio, vetiti postquam sumpsit amaritudinem prothoplastus pomi, seminarium discordie inter humilitatem et superbiam, inter dilectionem et odium et reliqua virtutum odora menta viciorumque fetorem humani generis inimicus usque ad presens fundere non desistit, ac dolens populum suis semper serviciis mancipatum sibi subtrahi veroque regi Christo domino acquiri, totis nequiciarum armis indutus, novos satellites et ignaros ad tantam perfidiam bellandi adit, discordiarum venenata semina inter ipsos primarios rectoresque iactitat, superbie ac avaricie ignita tela parat in tantum, ut Zuentepulc^o, qui erat nepos principis vel regis religiosi, qui institutor et rector tocius christianitatis seu religionis benignus extiterat, ipsum avunculum suum insidiis appetitum regno pelleret, visu privaret vitamque eius veneno conaretur auferre. Sed hausto ille pestifero potu, protegente se divina gracia, nil adversi patitur.

Dehinc Zuentepulc tyrannide suscepta, fastu arrogancie inflammatus,

jako vznešený císař,¹⁶ ustanoven arcibiskupem,¹⁷ maje pod sebou sedm biskupů stejné svatosti.¹⁸ Ale jakož nepřítel pokolení lidského od samého počátku světa, od té chvíle, co první člověk okusil trpkosti zakázaného jablka, až do dnešní doby neustává rozsevatí semeno nesvornosti mezi pokoru a pýchu, mezi lásku a nenávisť a mezi ostatní vlně čtností a zápach neřestí, tak nyní těžce nesl, že je mu odnímán lid, jenž byl stále podroben jeho otroctví, a že je získáván pro pravého krále Krista Pána.¹⁹ I oděje se všemi zbraněmi loby, nové a neznámé pomocníky si k svému tak ničemnému boji získá, otrávené semeno svárů rozmetá mezi samy vladaře a náčelníky a ohnivě střely pýchy a lakoty chystá, až Svatopluk, jenž byl synovec toho slavného knížete nebo krále,²⁰ který se stal dobrotivým zakladatelem a vůdcem všeho křesťanství a náboženství, vlastního svého strýce úkladně přepadl, s trůnu ho svrhl,²¹ oslepil²² a pokusil se ho jedem o život připraviti. Ačkoliv však tento vypil smrtonosný nápoj, přece chráněn jsa boží milostí, neutrpěl žádně škody.²³

^o Zuentepulc: Zwatopule K, Zwatopulc Pekař (tak i dále); Swatopluc U₁, Swathopluc U₂, Swatopluk T, FRaj; Zuentepulk B (zde i dále). Restituujeme tvar s nosovkou asi stejným právem, jako Pekař píše Premizl a Borivoi, ačkoli se ve většině rukopisů čtou v pozdější pravopisné formě s ř (rz). * qui FO, Pekař: nesprávně quique všech rkp. má i FRaj. Qui v FO je patrně oprava Bollandistů.

¹⁶ Pasáž o vládcově (Rostislavově) moci je anachronická kontaminace s pozdější mocí Svatoplukovou a její tradicí v Čechách.

¹⁷ V r. 869. Na Moravu však nedošel, až r. 873 tam byl povolán Svatoplukem; ustanovení arcibiskupem od mocného vládce lze proto vztahovat i na Svatopluka, čemuž nasvědčují i slova ŽM X, že svěřil Metodějovi moravskou církev.

¹⁸ Údaj o sedmi biskupstvích ve východní (dolní) Panonii a Moesii, jejichž provinciemi jsou Avarie a Morava, se objevuje též ve falsech pasovského biskupa Pilgrima (971–991): Urkundenbuch d. L. ob d. Enns II, 715, 711. Jde patrně o hagiografické číslo sedm, mající snad souvislost se „svatými sedmipočteníky“ a Metodějovými učedníky, R. Jakobson, *Minor Native Sources* 55.

¹⁹ Stručněji je podobně řečeno v ŽK XV, a ŽM IX.

²⁰ Slavným vládcem či králem je míněn Rostislav.

²¹ Svatopluk předešel záměry svého strýce Rostislava, který ho zamýšlel odstranit, a svrhl ho s trůnu, *Ann. Fuld.* ad a. 870.

²² O zrak dal Rostislava připravit východofranský král Ludvík Němec, *Ann. Fuld.* ad a. 870.

²³ Tento údaj — patrně legendistický topos — má jen Kristián a *Legenda Moravica*, c. 9.

cum sibi militantibus sodalibus pontificis Metudii predicacionem mellifluam quasi respuit, monitaque sacratissima non pleniter recepit, verum membra sua, scilicet plebem populumque suum, partim Christo, partim dyabolo servire exhibuit. Quapropter a pontifice beate memorie supra notato pagus^s eius cum habitantibus incolis anathemate percussa cum sulcis suis et fructibus diversis cladibus attrita usque in hodiernum diem deflet⁹. Data est enim in direptionem et captivitatem et predam et derisum et desolationem et in sibilum universe carni gradienti per eam, quoniam non est societas luci ad tenebras nec convencio Christi cum Belial. Quorum exempla nos quoque videntur respicere, qui eisdem passibus conamur incedere, quoniam qui domum vicini sui conspiciat concremari, suspectus debet esse de sua.

2 At vero Sclavi Boemia^a, ipso sub Arcturo positi, cultibusydolatrie dediti, velut equus infrenis sine lege, sine ullo principe vel rectore vel urbe, uti bruta animalia sparsim vagantes, terram solum incolebant. Tandem pestilencie cladibus attriti, quendam phitonissam, ut fama fertur, adeunt, postulantes spiritum^b consilii responsumque divi-

Potom Svatopluk, když se násilím zmocnil vlády, v záchvatu pýchy a zpupnosti společně se svou dvorskou družinou skoro pohrdl jako med plynoucím kázáním biskupa Metoděje a na jeho přesvatá napomínání plně nedbal, nýbrž dovolil svým údům, to jest lidu a národu svému, zčásti Kristu a zčásti ďáblu sloužiti.²⁴ Proto byla jeho země i s lidmi ji obývajícími od svrchu uvedeného biskupa blahoslavené paměti dána do klatby²⁵ a zkrúšena na polích a plodinách rozličnými pohromami, takže až do dnešního dne²⁶ proto úpí. Neboť byla dána v plen a zajetí,²⁷ v kořist a posměch, v spuštění a potupu všelikému tělu chodícímu po ní, poněvadž není obcování světla s temnotami, ani smíru mezi Kristem a Belialem. A tyto příklady vztahují se patrně i na nás, kteří se pokoušíme v týchž stopách kráčet, poněvadž ten, kdo spatří hořeti dům souseda svého, musí mít starost o svůj vlastní.

2 Ale Slované čeští, usazení pod samým Arkturem¹ a oddaní uctívání model, žili jako kůň neovládaný zdou, bez zákona, bez knížete nebo vládce a bez města a potulující se roztroušeně jako nerozumná zvířata, toliko širý kraj obývali. Konečně když byli postiženi zhoubným morem, obrátili se, jak pověst vypravuje, k nějaké hadačce se

^s pagus eius ... percussa ... deflet *K*, *Pekař*: pugnis *opr.* na humus *U*₁, humus *U*₂, mris (viris?) *T*; pagus eius et rus ... percussa ... deflent *FO*, *Ryba*; ale *Fraj* má deflet, což opravili asi *Bollandisté* v *FO* na deflent. *Kristián* patrně pokládal pagus za femininum, ostatně *Maigne d'Arnis*, *Leicon*, *uvádí vedle pagus i paga*; vel rus je snad glosa? *Srov.* též pars v *B*.

2. ^a Sclavi Boemi *Pekař*: Sclavi Bohemie *U*, Slawi (*opr.* ze Selawi) Bohemi *T*, homines Bohemi *K*, *FB*. ^b spiritum *B*: spem *K*, *U*, *T*, *Pekař*.

²⁴ Cf. řecký *Život biskupa Klimenta*, kap. V/18, 19

²⁵ Anathema vyslovil Metoděj vůči Vichingovi, cf. list papeže Štěpána V. (CDB I, 26).

²⁶ Bud jde o dobu děje legendy (přibližně 1. třetina 10. stol.) nebo dobu jejího vzniku.

²⁷ Tato slova připomínají text *Života Naumova*.

nacionis. Quo accepto civitatem statuunt nomenque inponunt Pragam. Post hinc invento quodam sagacissimo atque prudentissimo viro, cui tantum agriculture officium erat, responsione phitonisse principem seu gubernatorem sibi statuunt, vocitatum cognomine Premizl^c, iuncta ei in matrimonio supramemorata phitonissa^d virgine. Sicque a clade et multiplici peste tandem eruti, dehinc a supra memorato principe ex sobole eius rectores seu duces preposuere sibi, servientes demoniorum simulacris et prophanis sacrificiorum ritibus bachantes, donec ad extremum dominatus eiusdem regni pervenit ad unum ex eisdem principibus ortum, vocitatum Borivoi^{dd}.

Hic cum excellentissime forme et egregie iuventutis flore nitesceret, quodam tempore negotii sui populique sibi commissi causa duces suum vel regem Zuentepule Moravie adiit, a quo benigne suscipitur et ad convivium pariter cum reliquis adsciscitur. Verum sessionis ei locus inter christicolos minime conceditur, sed ritu paganorum ante mensam pavimento iubetur insidere. Cuius presul Metudius iniurie condolens, fertur dixisse ad eum: Ve, inquit, quod tu talis tantusque haut erubescis a principalibus repelli sedibus, cum et ipse in fascibus ducatum obtineas, sed magis cupias ob nefandam ydolorum culturam cum subuleis humotenus incubare. At ille: Quid, inquit, ob huius-

žádostí o dobrou radu a o věstecký výrok. A když jej obdrželi, založili hrad a dali mu jméno Praha. Potom naležše nějakého velmi prozíravého a důmyslného muže, jenž se jenom orbou zabýval, jménem Přemysla, ustanovili si ho podle výroku hadaččina knížetem nebo vládařem, dávše mu za manželku svrchu řečenou pannu hadačku. A když byli takto konečně vysvobozeni z rozličných ran morových, stavěli si v čelo po svrchu řečeném knížeti vladaře neboli vévody z jeho potomstva, sloužíce modlám a bůžkům a bujně slavíce oběti podle pohanských obyčejů, až na konec vláda nad tou zemí připadla jednomu z rodu těchto knížat, jménem Bořivojovi.²

Skvěje se květem vynikající krásy a mladistvé síly, navštívil tento jednoho času v nějaké záležitosti své a lidu sobě svěřeného svého knížete nebo krále Svatopluka na Moravě³ a byl od něho laskavě přijat a pozván společně s ostatními na hostinu. Ale nebylo mu dovoleno usednouti mezi křesťany, nýbrž byl vyzván, aby se posadil po způsobu pohanů před stolem na podlahu. A tu prý mu řekl biskup Metoděj, jemuž bylo líto jeho ponížení: „Jaká běda, ty, muž tak vynikající, a nestydíš se, žeš vyhoštěn ze sedadel knížecích, ačkoliv sám také vévodskou moc a hodnost máš, ale raději chceš pro hanebnou modloslužbu s pasáky sviní na zemi seděti.“ On pak řekl: „V jaké

^c Premizl *U*₁, *Pekař*: Primiz *B*, Przymysl *U*₁ na okraji, *U*₂, Przymysl *K*, Przemisl *T*, *FB*. ^d scilicet Libussie přidává *K*. ^{dd} Borivoi *Pekař*: Borivoi *B*, Borziwoy *K*, Borzywoy *U*₁ (na okraji, v textu boyevoi), *U*₂, *T*; podobně i *děle*.

² Jméno vládce Bořivoje je známo jen z tohoto pramene, odkud je přejala jiná díla. Goriwei v *Ann. Fuld.* ad a. 872 je dodatečný přípis ještě z 9. stol.

³ Svého vévodu nebo krále Svatopluka na Moravě: autor tu zřejmě naznačuje lenní vztah Bořivoje ke Svatoplukovi a bylo mu tedy známo, že Čechy náležely k Velkomoravské říši (cf. *Ann. Fuld.* ad a. 895; *Regin. Chron.* ad a. 890; *Thietmari Mers. Chron.* VI, 99; *Cosmae Chron. Boem.* I, 14); k tomu L. Havlík, *Územní rozsah* 47–60 a id., *Tři kapitoly* 50–59. Podle W. Wostrého, *Die Ursprünge der Přemysliden*, *Zeitschrift f. Gesch. d. Sudetenländer* 7, 1944, 156–253, byl Bořivoj za vévodu v Čechách dosazen králem Svatoplukem. O nadřazeném postavení krále Moravanů K. Bosl, *Problème* 27.

cemodi rem pericli pacior vel quid boni michi conferet christianitatis ritus? Si, inquit presul Metudius, abrenunciaveris ydolis et inhabitantibus in eis demonibus, dominus dominorum tuorum^e efficietis, cunctique hostes tui subiciuntur dicioni tue et progenies tua cottidie augmentabitur velut fluvius maximus, in quo diversorum confluent fluenta rivulorum. Et si, inquit Bořivoj, res se ita habet, que mora est baptizandi? Nulla, inquit pontifex, tantum paratus esto ex integro corde credere in Deum patrem omnipotentem eiusque unigenitum, dominum nostrum Iesum Christum, et in Spiritum paraclitum, illuminatorem omnium fidelium, non tantum mundialis causa substantie, verum etiam capessende salutis tue anime pro^f acquirenda perhennitatis gloriosa palma atque percipienda societate^g sanctorum <in>^g ineffabili leticia. Hiis et huiuscemodi mellifluis exortacionibus accensa mens juvenis estuabat gratiam baptismi percipere, et ut ne ulla mora fieret, cum suis omnibus, qui eum comitabantur, terrenus pedibus pontificis advoluti, obnixius postulavere. Quid plura? Mane facta ipsum ducem cum suis triginta,

nebezpečností bych se vydal pro tuto věc, nebo co dobrého mi přinese náboženství křesťanské?“ „Jestliže se zřekneš modél a zlých duchů v nich sídlících,“ pravil biskup Metoděj,⁴ „staneš se pánem pánů svých a všichni nepřátelé tvoji budou podrobeni moci tvé a potomstvo tvé každodenně vzrůstati bude jako převeliká řeka, do níž se vlévají proudy rozličných potoků.“⁵ I řekl Bořivoj: „Jestliže tomu tak jest, co překáží, abych byl pokřtěn?“ „Nic,“ pravil biskup, „jen buď hotov z celého srdce věřiti v Boha Otce všemohoucího a jeho syna jednorozeného Pána našeho Ježíše Krista a v Duchu Utěšitele, osvětitelého všech věřících, nejenom pro světské blaho, ale i pro spásu své duše, aby sis získal slavnou palmu věčnosti a stal se účastným společenství svatých v nevýslovné radosti.“ Tímto a podobným, jako med plynoucím povzbuzováním roznicen^a mysl jinochova prahla přijmouti milost křtu, i vrhnuv se s celou svou družinou na zemi k nohám biskupovým, velmi snažně ho prosil, aby se tak bez prodlení stalo.⁶ Nač třeba více slov? Druhého dne poučil věduví i s třiceti dvořany, kteří s ním přišli, o základech

qui advenerant, cathesizans, peractis ieiuniorum ex more sollempniis, sacrosancto baptismatis fonte innovavit, pleniterque eum de fide Christi instruens, multis locupletatum donis ad propria redire concessit, tribuens ei venerabilis vite sacerdotem nomine Caych^h. Quique reversi in sua, in castello, cui vocabulum inerat Gradioⁱ, supradictum sacerdotem statuunt, fundantes ecclesiam in honore beati Clementis pape et martyris, multa detrimenta sathane ingerentes, populum Christo domino acquirentes.

Que cernens perfidus chelidrus, propriis armis sumptis^k antiqua bella repetit. Populum cunctum Boemorum in furorem principis accendit, eo quod paternos mores relinqueret et novam atque inauditam sanctitatis legem christianorum arriperet. Surgunt adversus eum uno animo eademque sententia suisque eum a finibus perturbare conantur, seu etiam vitam auferre moliantur. Quo agnito princeps sese ab eis removit rursusque regem Zuentepule seu pontificem Metudium Moravie re-

víry, a když podle obyčeje vykonal obřad postu, obrodil je přeposvátným pramenem křtu.⁷ A když ho ve víře Kristově plně vzdělal, dovolil mu, obohativ ho mnohými dary, aby se vrátil domů, a dal mu s sebou kněze ctihodného života jménem Kaicha. Navrátivše se pak domů, usadili řečeného kněze na hrádku, jehož jméno bylo Hradec, a založili tam kostel ke cti blahoslaveného Klimenta,⁸ papeže a mučedníka, satancví mnoho škod působice a lid Kristu Pánu získávající.

Když to pozoroval onen věrolomný had, chopiv se svých vlastních zbraní, hleděl obnoviti starý boj. Ve všešerém lidu českém roznílil vzpouru proti knížeti, protože prý opouští otcovské mravy a přijímá nový a neslýchaný křesťanský zákon svatosti. Povstanou proti němu svorně⁹ a jednomyslně a snaží se ho vypuditi ze země, ba pokoušejí se i života ho zbaviti. Když to kníže poznal, odešel od nich a znovu se uchýlil na Moravu ke králi Svato-
plukovi a k biskupu Metodějovi.¹⁰ I byl od nich přijat s velkou slávou a jak se

^e dominorum tuorum *K, U, T, Pekař*; dominorum *B*. ^f pro ... societate místo ve všech rkp. porušené emend. takto *Ryba*: ad acquirendam ... palmam a. percipiendam societatem *Pekař*. ^g in přidal *Pekař*.

⁴ Podobnou zkazku, týkající se zase knížete Inga, přináší *Conversio Bag. et Carant.*, c. 7. Jde o hagiografický locus communis, který v tomto případě měl zdůvodnit Bořivojův poměr ke Svato-
plukovi.

⁵ Nejde zde samozřejmě o žádný proročský příslib Bořivoji, že Přemyslovci získají vládu nad Moravou — nejvýše by mohlo jít o příslib pomoci k upevnění Bořivojovy vlády v Čechách, jak ukazuje i další příběh o Strojmirovi, a také počátek 3. kap., kde se toto Metodějovo proroctví přímo vztahuje k Bořivoji — ale patrně o legendistické použití Balaamova proroctví pro Israel (*Num.* 24: 6, 7), kde k dominorum dominus efficietis bylo přidáno k zesílení účinku „tuorum“. O bezpodstatnosti vztahovat tuto vaticinatio ex eventu na Moravu cf. R. Jakobson, *Minor Native Sources* 60. Adresoval-li Kristián koncem 10. stol. toto proroctví Bořivoji, je zřejmé, že připisovat Bořivoji myšlenku na ovládnutí Moravy (jako např. V. Chaloupecký, *Svato-
václavský sborník* II/2, 183) bylo by zcela fiktivní. J. Ludvíkovský, *Great Moravia Tradition* 552 uvažuje o možnosti historického pozadí věty, které spatřuje v českém panství na Moravě koncem 10. stol.

⁶ Přijetí křtu znamenalo v té době i posílení a uznání svrchovanosti té světské moci, která stála za křtitelem. Např. u Vislanů byla christianizace přímo záminkou k mocenskému ovládnutí Svato-
plukem, *ŽM* XI. Cf. Z. Fiala, *Přemyslovské Čechy* 66.

^h Caych *K, T*; Caich *U, Pekař, Kaych B*. ⁱ Gradio *K, Pekař*; Gradio *opr. z Gradie U₁, Gradie U₂, Gradiec B, Hradec T, F B*. ^k propriis armis sumptis *B, T*; propriis atris sumptus (*nikoli superatus!*) *K*, propriis actibus sumptus *U*; propriis atris superatus *Pekař*; propriis artibus superatus *Ryba*.

⁷ Podle J. Cibulky (*Vyprávění legendy Kristiánovy o pokřtění Bořivojově*, ap. J. Ludvíkovský *Great Moravia Tradition* 541) svědčí příběh o Bořivojovi sedícím jako pohan na podlaže před stolem (podobně jako v *Conversio*, c. 7) o christianizační praxi běžné v bavorské církvi 9. stol. a donesené tam prostřednictvím iro-britským. Tři stupně konverse jsou v plném souhlasu s nařízením Alcuinovým, avšak v době Kristiánově byly již dávno opuštěny; proto jde podle J. Cibulky o starobylý prvek velkomoravského původu, převzatý Kristiánem patrně z *Pri-
vilegia Moraviensis ecclesiae*. O historickém jádru a pozadí příběhu cf. W. Wostry, *Die Ursprünge der Přemysliden* 156–253 a věrohodnosti tradice Z. Fiala, *Přemyslovské Čechy* 66, k tomu F. Graus, *Slovanská liturgie* 483n.

⁸ Hrad Gradio je dnešní Levý Hradec, kde podle listiny z l. 1125–1140 „počalo křesťanství“, tj. v Čechách. O. Králík, *Křesťenije Bořivoja i vopros o neprerývnosti staroslavjanskoi literatury v Čechii*, Trudy otdela drevnerus. literatury XIX, Moskva–Leningrad 1963, 159, klade vznik kostela v Levém Hradci až do dob Vojtěchových, proti tomu cf. J. Ludvíkovský, *Great Moravia Tradition* 547 poukazuje na skutečnost, že u Kristiána nejde o jeho imaginaci, ale že legenda je v jádru středověká historia ecclesiastica.

⁹ Je obtížné rozhodnout, pokud jde o hagiografické schema povstání proti christianizovanému vládcí a pokud o skutečnou pohanskou reakci.

¹⁰ Uchýlení na Moravu ke králi Svato-
plukovi pro pomoc a ochranu charakterizuje poměr Bořivojův ke Svato-
plukovi a dokládá, že autor si byl plně vědom moravské svrchovanosti (poli-
tické i církevní) nad Čechami v době Bořivojově.

petivit. A quibus clarissime et ut decebat suscipitur, aliquantulumque apud eos degens, perfectius doctrinam Christi nanciscitur. At vero plebs prefata in nequicia sua permanens, quandam duce[m] Ztroymir¹, nomen cuius in Latini-um vertitur sermonem: rege pacem^m, qui apud Theutonicosⁿ profugus exulabat gente ex sua, missis legatis, ad propria eum reducunt sibi que principem statuunt. Verum quoniam Veritas minime fallitur, que ait in ewangelio: Mt 14,13 Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus celestis, eradicabitur, ipsa cooperante dissipatum est consilium pravorum velociter. Nam isdem eorum electus dux licet ex eisdem genitus foret, diuturna tamen exulatio eum proprii privaverat labii eloquio. Quapropter a suis electoribus reicitur, se ipsos primum accusantibus, videlicet quod talem sibi elegissent, cuius neque vocem neque sermonem nosset^o haurire, quorumque clamores aures eius, ignaras lingue sue, penetrare non valent. Et quoniam Dei providencia disponente supramemoratus princeps Borivoi plurimos amicorum inibi sedens reliquerat, agitur eorum consilio, ut animus furencium plebium erga benignum rectorem mitigaretur atque adversus invasorem perfidum toto animu instigaretur ad necem. Verum quoniam pars quam maxima perfidorum tyranno favebat, ineunt consilium partibus ex utrisque, quo civitatem metro-

¹ Ztroymir K, T, Pekař: Stroimir, na okr. Stroymir U₁, Stroymyr U₂, Zroymir B. ^m rege pacem K, U, Pekař: iudicia pacem B, T. ⁿ Theutonicos K, Pekař: Teutonicos B, Theutonicos T. ^o nos- sent: possent B, T.

¹¹ Případ Bořivojův připomíná osud Slavitěgův, který se uchýlil o pomoc na Moravu, a Stroj- mírův jeho bratra neznámého jména, který byl Němci dosazen do Slavitěgova knížectví, *Ann. Fuld.* ad a. 857. O vztazích Čechů k Bavorsku a Řeznu cf. též *Ann. Fuld.* ad a. 845 a 895.

¹² Dux electus, (z)volený vévoda.

¹³ Cf. J. Ludvíkovský, *O Kristiána I*, Naše věda 26, 1948—1949, 233seq. a id., *Great Moravia Tradition* 540. V žádném případě nejde o bitevní pole (*Dalimil*, kap. 72, O. Králík, *Dalimil und Christian*, Zeitschrift f. Slawistik VII/5, 761—782; u Dalimila jde však jen o literární vý- pájku příběhu k události chronologicky mnohem pozdější). K významu termínu „campus“ cf. *Notkeri Gesta Karoli II*, 1, pozn. 5.

slušelo, a přebýváje u nich nějakou dobu, seznámil se dokonaleji s naukou Kristovou. Ale svrchu řečený lid, setrváváje ve své nepravosti, nějakého vévodu Strojníra, jehož jméno se do latiny překládá *rege pacem*, a který uprchnuv ze své země žil jako vyhnanec u Němců, přivede zpět domů, vypraviv pro něho poselství, a ustanoví si ho knížetem.¹¹ Ale protože Pravda se nikdy neklame, kterážto praví v ewangelii: „Všelike štípení, jehož neštípil Otec můj nebeský, vykořeneño bude“, s jejím přispěním byl rychle zmařen záměr nešlechtníků. Neboť ten vévoda, kterého si vyvolili,¹² ačkoli z nich pocházel, zapomněl v dlouhém vyhnanství mluvit svou rodnou řečí. A proto je zavržen od svých vlastních volitelů, kteří především sami sebe obviňovali, že si zvolili takového člověka, jehož hlasu ani řeči nejsou s to rozuměti a k jehož uším neznalým jejich jazyka nemůže proniknout jejich volání. A protože řízením prozřetelnosti Boží svrchu vzpomenuť kníže Bořivoj tam zanechal při svém odchodu přemnoho přátel, jedná se v jejich radě o tom, jak by se ukrotilo smýšlení lidu rozličného proti laskavému vladaři a jak by se popudilo vši mocí proti zrádnému vetřelci k jeho záhubě. Ale protože velká většina zrádců přála tyranovi, dohodnou se obě strany na tom, že vyjdou z metropolitního města, totiž Prahy, a že uváží na sněmovním poli,¹³

polim, Pragam scilicet, egredientes, in campo, quod sibi gerendum foret, perquirent. Sed perfida pars perfidorum perpere agens, arma secum loricisque occulte in eundem campum deferens, piorum adversus partem signum occultum necis inter se condixit, scilicet ut si ibi, qui ex parte principis Borivoi erant, eis assentire nollent, quilibet eorum excelsa voce occultum in medio proclamaret signum, inquires: Variemus, variemus nos!, sicque iam loricis et galeis, quas abscondite tulerant, induti, universos sibi contradictores frameis necarent. Quod consilium eorum pessimum minime partem Borivoi latuit, itaque et ipsi loricis sub tunicis induti procedunt in campum pro definiendo statu principis. Cumque parti Ztroymir non placuisset consultus partis Borivoi, unus eorum vocem in altum elevans, proclamat: Heia, nostri, variemus nos! Qua voce hausta et cognita, pars Borivoi, que loricata sub tunicis advenerat: Bene inquit, bene dixisti, ecce nunc diversis coloribus apparebis variatus. Sicque ferro obtruncato^p cunctos eius socios fugam inire coegerunt eorumque falsum principem patria pepulerunt; Moravie dehinc properantes, pristinum ducem reducetes, loco proprio restituunt. Quoniam vero isdem princeps Moravie degens, omnipotenti deo votum voverat, videlicet quo, si eum Dominus ad propria cum honore reduceret, basilicam in honore beate Dei genitricis et perpetue virginis Marie edificaret, reversus sine mora votum suum implere studuit in ipsa civitate Pragensi. Hic primus fundator locorum sanctorum congregatorque clericorum

co by měli činiti. Ale zrádná strana zrádců, křivě jednajíc, vzala si s sebou na to sněmovní pole tajně zbraně a krunýře a smluvili se mezi sebou proti straně spravedlivých na tajném znamení k vraždě, aby totiž někdo z nich, nebudou-li se stoupenci Bořivojovi tam s nimi chtít dohodnout, hlasitě a veřejně provolal tajné heslo, řka: Proměňme se, proměňme se!, a tu aby obléknouce si ihned krunýře a přilby, které si vskrytu přinesli, pobili svými meči všechny odpůrce. Ale tento jejich ničemný záměr nezůstal nikterak utajen straně Bořivojově a tak i tito obléknuvše si pod šatem krunýře, vyjdou na sněmovní pole, kde se mělo rozhodnout o ustanovení knížete. A když se straně Strojnírově nelíbila rada strany Bořivojovy, jeden z nich povýšiv svůj hlas zvolá: Hej, naši, proměňme se! Když však uslyšeli a poznali ten hlas straníci Bořivojovi, kteří přišli v krunýřích pod šatem, zvolají: Dobře, dobře jsi řekl, hle, nyní se ukážeš v pestrých barvách proměněn. A tak sklávše ho mečem obrátili všechny jeho druhy na útěk a jejich nepravého knížete vyhnali z vlasti. Potom pospíšivše na Moravu, přivedou dřívějšího vévodu zpět a znovu ho dosadí na jeho místo.¹⁴ Poněvadž pak tento kníže, když dlel na Moravě, učinil Bohu všemohoucímu slib, jestliže ho Pán přivede se ctí zpět do vlasti, že postaví basiliku ke cti blahoslavené matky boží a neporušené Panny Marie, když se vrátil, bez prodlení hleděl splniti svůj slib na samém hradě Praze.¹⁵ Ten platí za prvního budovatele míst svatých, shromažďovatele kněží a za-

^p obtruncato B, K: obtunicato U, T, Pekař.

¹⁴ Christianizace (středověkého) knížete a nastolení Svatoplukova patronátu nad Čechami (o tom cf. pozn. 3) spadají do l. 874—880/885.

¹⁵ F. M. Bartoš, *Kníže Bořivoj na Moravě a založení Prahy* (Josef Dobrovský 1753—1953, Praha 1953, 430-443) klade vznik tradice na Moravu do l. 1060-1119.

et tantille, que tunc fuit, religionis institutor extat.

3 Habuit etiam et^a uxorem nomine Liudmilam^b, filiam Slaviboris^c comitis ex provincia Sclavorum^d, que Psou^e antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik^f vocitatur. Que sicut par ei fuerat in errore gentilitatis, imolando simulacris, ita et in religione christiana imitando, immo precellendo virtutes sui viri, facta est vere Christi familia. Suscepit autem ex ea sepe memoratus princeps tres filios totidemque filias, et ut ei beatus Metudius propheticis ore predixerat, cottidianis incrementis cum omni gente sua regnoque augmentabatur. Peractoque temporis sui cursu, plenus dierum bonitateque, diem clausit ultimum, tricesimum quintum vite sue complens annum. Suscepitque pro eo regnum eius primogenitus filius ipsius Zpitigneus^g, cunctis virtutibus bonitatis fama que sanctitatis admodum fulgens. Imitator siquidem patris factus, fundator extitit ecclesiarum Dei, congregator sacerdotum clericorumque, perfectusque in fide Christi, peractis vite sue annis XL, luce ex hac migravit, astra petens. Cuius post transitum frater eius Wratizlau^h regni suscepisse dinoscitur gubernacula, ducens uxorem nomine Dragomirⁱ, ex provincia Sclavorum paganorum, que Ztodor^k dicitur,

kladatele víry křesťanské, tenkrát ovšem ještě nepatrně rozšířeně.

3 Měl také manželku jménem Ludmilu, dceru knížete Slavibora, z kraje slovanského, který se dříve jmenoval Pšov a který dnešní lidé nazývají nyní podle nově vystavěného hradu Mělníkem. A jako se mu tato rovnala v bludu pohanském, obětující modlám, tak také napodobující ho v náboženství křesťanském, ba vynikající ctnostmi nad svého muže, stala se vskutku služebnicí Kristovou. Měl pak s ní často jmenovaný kníže tři syny a tolikéž dcer, a jak mu blahoslavený Metoděj prorockými ústy předpověděl, každodenně více moci nabýval i s veškerým svým národem a knížectvím.¹ A dokonav běh času svého a naplniv dobrými skutky své dni, uzavřel den poslední dovršiv třicátý šestý rok svého života.² I ujal se po něm vlády jeho prvorozený syn Špytihněv,³ všelikými ctnostmi dobré povahy a pověstí svatosti nadmíru se stkvící. Neboť napodobuje svého otce, zakládal chrámy boží, shromažďoval kolem sebe kněží a kleriky, jsa dokonalejší ve víře Kristově a dovršiv čtyřicet let svého života, odešel z tohoto světa k hvězdám. Po jeho smrti se ujal správy knížectví, jak známo, bratr jeho Vratislav,⁴ jenž měl manželku jménem Drahomíř, ze Stodoran, země pohanských Slovanů, kterou třeba při-

3. ^a etiam et K, T; etiam B, U₁, Pekař, etiam iam U₂. ^b Liudmilam, srov. Pekař p. 99, rajhradský zlomek Kristiána F R z konce 12. stol.: Liutmilam B, Ludmilam K, U, Pekař, Ludmillam U₂, T. ^c Slaviboris U₁, Pekař; Slaviboris T, Zlauboris B, Slawyboris U₂, Slaviborii K. ^d Sclavorum: Bohemie K. ^e Psou K, Pekař; Pson (Psou?) U₁, Psoua (Psona?) U₂, Psow T, Speu B. ^f Mielnik K, Pekař; Myelnik U₁, Myelnik U₂, Melnyk T, Milnick B. ^g Zpitigneu B, U₁, Pekař; Spitigneu U₂, T. ^h Wratizlau U₁, Pekař; Wratizlau B, Wrathislau K, Wratyslaus U₂, Wratyslaus T. ⁱ Dragomir K, U, Pekař; Dragomyr B, T. ^k Ztodor B, K, T, Pekař; Zcodor U.

3

¹ V. kap. II, pozn. 5.

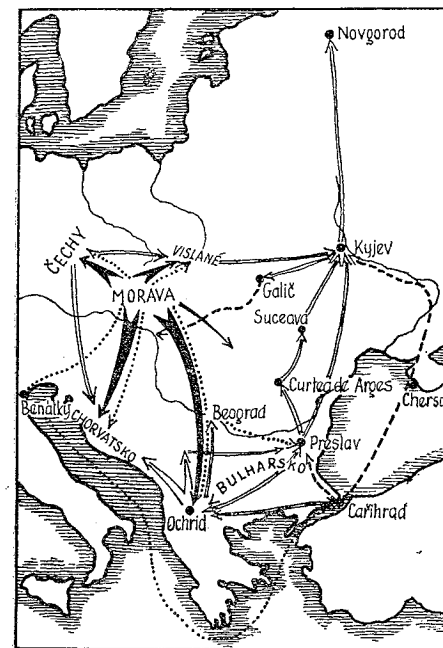
² J. Pekař, *Legenden* 223, udává léta 893–894, V. Chaloupecký, *Svatováclavský sborník* II/2, 59 podle *Letopisů českých*, udávajících r. 801, dospěl emendačí k r. 891.

³ Špytihněv I. (připomíná se r. 895), *Ann. Fuld.* ad a. 895.

⁴ Vratislav I. (905–916/921).

Iezabeli illi assimilandam, que prophetas malicia sua trucidavit, seu Ève, prothoplasti uxori, que Cain et Abelem enixa est. Siquidem Dragomir peperit ex ipso principe natos binos, unum vocitatum Wenceslau^m, alterum vero Boleslauⁿ. Sed hec locum suum prestolantur.

rovnati k oné Jezabel, jež ve své zlobě vraždila proroky, nebo k Èvě, manželce prvního člověka, která porodila Kaina a Abela. Neboť Drahomíř povila tomuto knížeti dva syny, jednoho jménem Václava,⁵ druhého pak Boleslava.⁶ Ale o tom bude řeč až na příslušném místě.

Rozšíření velkomoravských kulturních tradic

← Šíření velkomoravských tradic v době Metodějova moravského arcibiskupství

← Odchod moravské duchovní emigrace

← Další šíření velkomoravských tradic v 10. stol. a později

^m Wenceslau K, Pekař; Wenczslau U₁, Wenczslau U₂, Wenceslaus T, Wenzslau B. ⁿ Boleslau K, Pekař; Boleslaur U, Boleslaus T, Boleslaur B.

⁵ Václav I. (921–929/936).

⁶ Boleslav I. (929/936–967).

ŽIVOT SV. KLIMENTA

(Legenda bulharská)

Koncem 9. stol. vytvořili Metodějovi žáci, vypuzení z Velké Moravy, za podpory bulharského krále Simeona (893—925) na území Bulharské říše dvě významná střediska kulturního života. V jednom z nich, v Preslavi, kde se brzy uplatnilo nové slovanské písmo kyrilské, se stal biskupem Konstantin, zvaný též Presbyter, v druhém, ležícím v západní Makedonii blíže rodiště Konstantina Fil. a Metoděje, v území kolem Ochridu se stal biskupem jiný Metodějův žák Kliment, s nímž se v tomto kraji usadil i jeho druh Naum. Ochridské středisko se stalo brzy a na dlouhý čas pokračovatelem původních velkomoravských tradic slovesné i grafické a zde vedle stsl. *Naumova života* vznikl také stsl. *Klimentův život*. Řecký Klimentův život, který vznikl někdy kolem r. 1100 hagiografickým zpracováním a rozšířením staroslověnské předlohy, je jednak poplatný době v níž vznikl, jednak přináší řadu údajů nejen o osudech Klimentových v Bulharsku, odjinud neznámých, ale také o událostech na Moravě v době, kdy probíhal spor mezi příslušníky strany Gorazdovy a Klimentovy na jedné a přívrženci Vichingovými na straně druhé. Přes silný byzantský poschismový akcent, který dílu zřejmě dodal při svém zpracování Theofylaktos, nelze opomenout skutečnost, že si jako legendista nepovšiml některých rozporů, které svým líčením způsobil, např. při charakteristice Svatoplukově. Ač se mu Svatopluk jeví jako přívrželec latinské církve — a Svatopluk nepochybně stál na straně římského papežství — kterou často zaměňuje s franskou, ovšem nesprávně, a z tohoto hlediska líčí jeho příklon k latinské liturgii a jejím představitelům, proniká zde dosti zřetelně vedle typicky legendistického líčení jeho barbarství postaveného hagiograficky proti světectví Metodějovu, jeden značně sympatický rys, který naprosto do Theofylaktova legendistického schema nezapadá (tj. o Svatoplukově úctě k Metodějovým žákům a jeho dílu a poznámka o tom, že by nikdy nedopustil jejich věznění a vypuzení, kdyby byl přítomen v zemi) a může snad pocházet právě z Theofylaktovy předlohy. Je pozoruhodné, že ani Naumův život nikterak Svatopluka neosočuje a z ničeho ho neviní a naopak veškerá vina je v něm (II. red.) přičítána Vichingovi, k němuž ostatně ukazuje i líčení Theofylaktovo.

Otázkou autorství *Života sv. Klimenta* neboli tzv. *Bulharské legendy* se zabývalo mnoho badatelů (tak např. J. Dobrovský, P. J. Šafařík, B. Kopitar, Fr. Miklošič, F. M. Blumberger, A. Voronov, N. L. Tunickij, D. Kostič, Fr. Dvornik, G. A. Iljinskij, J. Vajs, O. Polách, Fr. Grivec, J. Stanislav, Milev). Jedni soudili, že Bulharskou legendu napsal Theofylaktos, který je také jako autor uveden v záhlaví rukopisů — ve dvou rukopisných zlomcích je toto místo vynecháno —, jiní vyslovili svůj nesouhlas s tímto názorem (srov. úvod J. Stanislava k publikaci *Osudy Cyrila a Metoděje, Bratislava 1950*, kde je podán výstižný přehled současného stavu bádání o celé problematice dotýkající se Bulharské legendy). Nyní se však obecně přijímá tvrzení, že autorem

legendy byl skutečně ochridský arcibiskup Theofylaktos (1094—1107), původem Řek, a že ji sepsal někdy na konci 11. anebo na začátku 12. stol. Jeden z nejpřednějších badatelů o Životě Klimentově, N. L. Tunickij rozděluje ve své práci *Sv. Kliment, episkop slovanskij. Ego žizn i prosvětitel'naja dejatel'nost', Serbijev Posad, 1913* na str. 63n. celý Život Klimentův podle obsahu a podle povahy pramenů tohoto Života na tři části. První část tvoří podle něho kap. I až VI, ve kterých se hovoří o činnosti Cyrila a Metoděje a pro které prý jako pramen Theofylaktovi sloužily *panonsko-moravské legendy* (srov. str. 000 této práce), pokud jde o kapitolu čtvrtou, hovořící o působení obou bratří v Bulharsku, tu mělo Theofylaktovi posloužit nějaké jiné svědectví o činnosti Cyrila a Metoděje. Do druhé části zahrnuje Tunickij kap. VII až XIII, líčící činnost žáků Cyrila a Metoděje na Moravě po smrti Metodějově a před jejich vyhnáním. Theofylaktos tu prý čerpal jednak z *listu Štěpána V. Svatoplukovi* z r. 885, jednak z *instrukcí* téhož papeže *biskupu Dominikovi a kněžím Janovi a Štěpánovi*. Konečně základem zbývající, třetí části, ve které se podávají dějiny života a působení Klimenta v Bulharsku, byl podle Tunického starší *slovanský Život Klimentův*, sestavený nějakým společným Klimentovým a Naumovým žákem, který na základě Klimentova a Naumova vyprávění sepsal rovněž *Život Naumův* (srov. str. 177 nn. této publikace), neboť z úvodních slov Života Naumova je jasné, že v době sepisování Života Naumova, Život Klimentův již existoval. Slovanský Život, který vznikl podle J. Stanislava (o. c. str. 39nn.) nedlouho po Klimentově smrti († 916), zpracoval Theofylaktos v jazyce řeckém, zachoval však přitom všechny specifčnosti byzantské hagiografické literatury jako je např. květnatý úvod a závěr, velké množství citátů z Písma apod.

Existuje několik rukopisů Bulharské legendy. Za nejlepší z nich považuje Tunickij *rukopis ochridský* z 14.—15. stol., který také obsahuje úplný text Klimentova Života. Jde o rukopis z metropolitního chrámu v Ochridu, který si odtamtud přivezl ruský slavista V. I. Grigorovič. Nyní se rukopis nachází v Leninově (dříve Rumiancově) muzeu v Moskvě pod č. 818. Kratší zlomky Života Klimentova se nacházejí v kláštorech na hoře Athos; jde o 1) zlomek Iverského kláštera 382 z 15. stol.; 2) Dionisiata 274 z 16. stol. a 3) Dionisiata 280 z 16. stol.

Život Klimentův vyšel v mnoha edicích. První, neúplné vydání pořídil spolu s latinským překladem v r. 1665 Leo Allatius, úplný řecký text vydali poprvé v Moschopoli v r. 1742 mniši G. Konstantinidés a Michel z Gory, podruhé v r. 1802 ve Vídni A. Pamperus a tato edice byla základem pro další vydání, Miklošičovo (Viedeň 1847). Následující edice byla vytvořena A. I. Menščikovem a vyšla spolu s prvním překladem Života do ruštiny v Moskvě r. 1855. Opomenout nemůžeme ani vydání Migneho v Patrologii (1864) a české vydání prvních 14 kapitol ve *FRB I*, 1872, kde je vždy paralelně k řeckému textu uveden překlad do češtiny od E. Novotného. V r. 1871 vydal řecký text s ruským překladem V. A. Bilbasov. Výtečné kritické vydání řeckého textu spolu s překladem do ruštiny pořídil N. L. Tunickij v publikaci *Materialy dla istorii žizni i dejatel'nosti sv. Kirilla i Methodija, Serbijev Posad 1918*. Tunickij založil své vydání na rukopise ochridském. Velmi užitečné je, že řecký text je v tomto vydání opatřen různocněním z jiných edic i rukopisů, ruský překlad pak poznámkovým aparátem a u těžších míst pak srovnává překlad Migneho do latiny, Laskova do bulharštiny a Novotného do češtiny. Tunickij se přidržuje rozdělení textu na kapitoly, tak jak jej provedl Fr. Miklošič, sám však přidal ještě rozdělení na kapitoly menší. V úvodu k této edici podává autor přehled dosavadních překladů, vydání a také se zabývá rukopisy Života.

V připojeném textově kritickém aparátu vycházíme z těchto rukopisů a edic: *Cod.* — rkp. ochridský ze 14./15. stol., obsahující úplný text; *J, D¹, D²* — tři zlomky obsahující text paragrafů 16—34 (část) z 15. až 16. stol., vesměs chované v kláštorech na hoře Athos;

A — Leonis Allatii In Roberti Creyghtoni apparatus... exercitationes, Romae 1665, t. I, p. 259—262. Jde o několik krátkých fragmentů z díla. Ms — Akolouthia... Klémentos..., En Moschopolei 1742; V — Bios... Klémentos, ed. A. Pampareios, Vídeň 1802; MK — Vita S. Clementis, ed. F. Miklosich, Vindobonae 1847; OE — omnes editiones (OE = Ms, V, MK).

Život Klimentův byl přeložen do slovenštiny J. Stanislavem, (o. c. str. 63—126) a vybrané kapitoly jsou přeloženy v publikaci P. Ratkoše *Prumene k dejinám Veľkej Moravy, Bratislava 1964, str. 365—384*.

Použitý text: N. L. Tunickij, *Materialy dla istorii žizni i dějatelnosti svv. Kirilla i Methodija — Monumenta ad SS. Cyrilli et Methodii successorum vitas resque gestas pertinentia, sv. I. Sergijev Posad 1918, str. 1—144*.

Βίος και πολιτεία και ὁμολογία τε και μερικῆ θαναμάτων διήγησις τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος, ἐπισκόπου^a Βουλγάρων, συγγραγεῖσα παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου και ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς και πάσης Βουλγαρίας κυρίου, Θεοφυλάκτου, χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντίνου πόλει μαίστορος τῶν ῥητόρων^b.

Život, vyznavačské působení a částečně i výklad o zázracích Klimenta, našeho svatého otce, biskupa Bulharů, sepsaný nejsvětějším a slavným arcibiskupem První Justiniány* a celého Bulharska, pánem Theofylaktem, který nabyl v Konstantinopoli hodnosti magistra rétorů.

Ps 33.12 **I 4 (4.)** Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ μου, Ps 65.16 δεῦτε και δηγήσομαι ὑμῖν, πάντες οἱ Ps 77.6 φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν γινῶ Ps 101.19 γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ τεχθῆσόμενοι, και ὁ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέση τὸν Κύριον. ταῦτα Δαβὶδ μὲν εἶρηκε και ἡμεῖς δὲ μετ' αὐτοῦ σήμερον· δεῖ γὰρ τὴν θείαν

I 1 Pojdte sem, děti, pošlete mne, pojdte sem vy všichni, kteří se bojíte Boha, a budu vám vyprávět něco, aby to zvědělo pokolení příští, synové, kteří se narodí, a lid, který bude stvořen, aby pochválil Pána. Toto pravil David a my s ním dnešního dne; neboť

* N. L. Tunickij, *Sv. Kliment*, 92—93, uvádí, že Prima Justiniána byla totožná s Ochridem, poněvadž Ochrid byla metropole Ilirie a Klimentovo biskupství potom nespřísně ztotožňovali s ilyrským. J. Vajs (*Cyril a Metod, apoštolové slovanští*, Spisy a projevy J. Dobrovského XII, Praha 1948, 111—112) namítá, že Ochrida (Lychnidus) je jen domněle Prima Justiniána a že se tak nazývala až za arcibiskupa Jana Komnena r. 1143, cf. J. Stanislav, *Osudy* 63.

Kliment byl biskup (veliký, slovenský); označení arcibiskup je pozdějšího data. O životě biskupa Klimenta vid. nověji M. Kusseff, *St. Clement of Ochrida, The Slav. ad East Europ. Review* 28, 1948—1949. Dále vid. pozn. v díle *Teofilakt Ochridski, Žitie na Kliment Ochridski* (ot Al. Milev), Sofija 1955; Iv. Snegarov, *Teofilakt Ochridski, Žitie na Kliment Ochridski*, Izvestija na Inst. za balg. istorija 7, 1957, 419—439 a dále Cv. Todorov, *Kliment Ochridski*, Sofija 1945; V. Velčev, *Kliment Ochridski i negotovo značenje za edineniето na slavjanstvo*, Ezik i literatura 1948—1949: 41—48; Al. Milev, *Kulturno-istoričeskoto značenje na deloto na Kliment Ochridski*, Duchovna kultura 11—12, 1957, 36—39; Iv. Snegarov, *Po vāprosna za eparchijata na Kliment Ochridski*, Izvestija na Inst. za istoriji 10, 1962, 205—220 a id., *Les sources sur la vie et l'activitē de Clément d'Ochride*, Byzantino-Bulgarica I, 1962, 79—119.

μεγαλοσύνην ἐκδηγεῖσθαι πάντοτε και πρὸς ἅπαντας, οὐ ταύτη μόνον, ὅτι τῆς τοῦ θεοῦ αἰνέσεως οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ὡς πιστεύομεν^a, ὅσα γὰρ ἂν ἀπαγγέλωμεν ἢ λαλήσωμεν, ὑπερ ἀριθμὸν ἐπληθύνθησαν τὰ λειπόμενα· ἀλλ' ὅτι και τοῖς ῥαθυμότεροις πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν ἀπονυστάζουσι διωπισμός τις γίνεται ἢ τῶν τοῦ θεοῦ θαυμασίων κρηττομένη μεγαλοπρέπεια.

2 οἶονται γὰρ οἱ πολλοὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς μὴ^b ἂν τι^a τῶν ἀρχαίων χωρήσαι, ἀλλὰ τοὺς μὲν προτέρους χρόνους και θαύμασι λαμπροῦνθῆναι και βίοις ἀνδρῶν κοσμηθῆναι, ἀσωμάτως σχεδὸν ζησάντων ἐν σώματι, τῇ δὲ ἡμετέρῃ γενεᾷ μηδὲν τοιοῦτον δωρηθῆναι παρὰ θεοῦ, ὅθεν και πρὸς τὸν σπονδαῖον βίον, ὡς τῆς νῦν φύσεως μὴ δεχομένης τοῦτον, ἔλεινωσ ἀπενόρησαν, κακῶς γε εἰδότες ἐκεῖνοι και λίαν ἐπισφαλῶς· ὁ τε γὰρ γῆς φύσεως λόγος ὁ αὐτός ἐστι και οὐκ ἠλλοίωται, και κατέλιπεν ἑαυτῷ Κόριος και τὸς ἡμετέροις χρόνοις ἀνδρας μάλα πολλοὺς, οἱ γόνυ τῶν κάτω συρομένων οὐδενὶ κάμψαντες εἰς δόξαν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς τῷ τοῦ βίου φωτὶ διέλαμψαν, φωστῆρες ἐν κόσμῳ γεγονότες λόγον ζωῆς ἐπέχοντες.

3 ὥσπερ οὖν και τὴν τῶν Βουλγάρων χώραν ἐφώτισαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦτοις καιροῖς πατέρες μακάριοι και διδάσκαλοι, λάμψαντες διδάγμασι τε και θαύμασι και βίῳ και λόγῳ καταστάντες παρὰ θεοῦ^c ἀμφιθέξιοι, ἂν τὸν πάντα μὲν βίον παραδιδόναι γραφῇ εὐχῆς ἔργον ἔμοι, πλὴν ἀλλὰ κρείττον τῆς τοῦ λόγου δυ-

je třeba velebnost boží hlásati vždy a všem nejen proto, že pro chválu boží není počtu, jak věříme — vždyť ať ji budeme hlásat a vypravovat sebe víc, to, co zbudě, převyšší počet —, ale i proto, že u pohodlnějších lidí, usnávajících při konání dobra, se stává hlásání velikoleposti božích zázraků jakýmsi probuzením.

Ps 146.5

2 Většina lidí se totiž domnívá, že naše časy snad již neobsahují nic z toho, co kdysi bývalo, nýbrž že dřívější doby se jednoduše skvěly zázraky, jednak že byly ozdobeny životy mužů, kteří žili v těle téměř jako bez těla, kdežto našemu pokolení že nebylo od Boha nic takového dáno. Proto také žalostně ochabli v přísném životě — jako by ho dnešní (lidská) přirozenost nepřipouštěla —, majíce o tom špatnou a příliš slabou vědomost. Neboť podstata přirozenosti zůstává stále táž a nezměnila se a Pán ponechal sobě i pro naše časy velmi mnoho mužů, kteří neohnuvše koleno před nikým z těch, kteří se plouží po zemi, zazářili světlem života k oslavě nebeského Otce, stavše se hvězdami ve světě a zachovávajíce slovo života.

SRg 19.18

Ph 2.15—16

^a ἀρχιεπισκόπου OE (in A J D¹ D² titulus s. Clementis omisus est) ^b ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου D¹ (in J D² haec omisus sunt) ^c om. OE ^d και ἄρτι Ms ^e Θεῷ OE

I/3

¹ Tj. Konstantin Filosof a arcibiskup Metoděj.

νάμεως· ὀλίγα δέ τινα παραθέμενος τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χάριν τεκμηριώσομαι, μεθ' ἡμῶν ὄντος καὶ ἐσομένου πάσας τὰς ἡμέρας ἄχοι τῆς συντελείας, ὡς ἡ ὑπόσχεσις, καὶ δείξω πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς οὐκ ἡ φύσις ἡμῶν ἠλλοίωται, ἀλλὰ διέστραπτται ἢ προαίρεσις.

II 4 Τίνας οὖν οἱ πατέρες οὗτοι, τάχα ζητεῖτε μαθεῖν; Μεθόδιος, ὁς τὴν Πανόνιον ἐκδόμησεν, ἐρχομένου Μοράβου γενόμενος, καὶ Κύριλλος, ὁ πολὺς μὲν τὴν ἕξω φιλοσοφίαν πλεῖον δὲ τὴν ἔσω, καὶ τῆς τῶν ὄντων ὄντως φύσεως ἐπιγνώμων, μᾶλλον τοῦ ἐνός ὄντος, ὃ^f τὰ πάντα ἐκ μὴ φαινομένων τὸ εἶναι ἔλαβον· οὗτοι γὰρ διὰ τὴν τοῦ βίου καθαρότητα θεὸν λαβόντες^a ἐν ἑαυτοῖς, καὶ διὰ τοῦ τὸν φόβον συλλαβεῖν ἐν γαστρὶ τὸ σωτηριῶδες Πνεῦμα ἀποτεκεῖν σπεύδοντες εἶχον μὲν ἱκανῶς λόγου διδασκαλικοῦ, ἐλλάδι γλώττει προφερομένου, καὶ πολλοὺς εἰλκεν ἢ τῆς τοιαύτης σοφίας ἄλυσις.

Ὡς ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Σθλοβενῶν γένος εἴτ' οὖν Βουλγάρων ἀσυνέτως εἶχον τῶν ἐν ἐλλάδι γλώττει συντεθειμένων γραφῶν, ζημίαν ἤρουντο τοῦτο

^a ὄν Ms παρ' οὗ V Mk * βαλόντες Mk

II/4

¹ Panonskou (Panonci) eparchie (provincii) stav se arcibiskupem Moravy; v r. 869 byla obnovena panonská provincie s metropolí Srěmem (Sirmium) a Metoděj se označuje až do r. 879 arcibiskupem panonským (CDB I, 23), i když už r. 869 a znovu r. 873 je výslovně poslán na Moravu (ŽM VIII; CDB I, 18) a označován r. 879 (CDB I, 22) jako arcibiskup „vestec“, tj. Svatoplukův, Moravanů; teprve r. 880 (CDB I, 24) je výslovně označen jako arcibiskup moravský.

² Doslova ve filosofii vnější ... ve filosofii vnitřní; správný je asi výklad D. T. Laskova (*Žitie* 16), založený na Pavlových listech (1 Tim. 3, 7; 1 Kor. 5, 12–13; 1 Sol. 4, 12), že jde protiklad „filosofie světská“ — „filosofie křesťanská“, resp. může vnější znamenat i starou řeckou. Cf. ŽK IV: божіимъ и чловѣчьскымъ вещьмъ разумь. Tato věta je stoickou definicí filosofie, opakovanou často Rehořem z Nazianzu, vid. F. Grivec — F. Tomšič, *Constantinus et Methodius* 174, pozn. 9.

II/5

³ „Bulharský národ“ pochází od bulharského žáka Klimentova nebo je Theofylaktův dodatek k původnímu slovanský-slověnský.

k člověku a o milosti Boha, který s námi je i bude po všechny dny až do skonání světa, jak bylo slíbeno, a ukáží všem lidem, že nikoliv naše přirozenost se nám změnila, nýbrž předsevzetí že se zvrátilo.

II 4 Toužíte se tedy asi dovědět, kteří jsou tito otcové? Metoděj, který ozdobil provincií Panonů,¹ stav se arcibiskupem moravským, a Cyril, veliký ve filosofii vnějšího světa, větší však ve filosofii vnitřní,² a znalý přirozené povahy věcí ve své podstatě existujících, více pak jediného jsoucícího, skrze něhož všechny věci vzaly z neviditelného svou existenci. Tito totiž čistotou svého života pojali Boha v sebe a usilující početím bázně ve svém životě zploditi spasitelného Ducha, byli mocni učitelského slova, pronášeného řeckým jazykem, a pouto takovéto moudrosti přitahovalo mnohé.

5 Ježto však národ Slovanů nebyli Bulharů³ nerozuměl Písmu složenému v řeckém jazyce, pokládali to svatí za největší nedostatek a to, že se v temném

μεγίστην οἱ ἄγιοι, καὶ τὸ μὴ τὸν λόγον τῶν γραφῶν ἐπανάπτεισθαι τῶ τῶν Βουλγάρων ἀχρηστοῦ τόπω ἀπαρακλήτου λύπης ἐποιούντο ὑπόθεσις ἦλλον, ἐδυσφόρον, ἀπελέγοντο τὴν ζωὴν.

6 τί γοῦν ποιοῦσι; πρὸς τὸν Παράκλητον ἀποβλέπουσιν, οὐ πρῶτον δὲ ὄντος αἱ γλώσσαι καὶ τοῦ λόγου βοήθεια. καὶ παρὰ τούτου τὴν χάριν ταύτην αἰτοῦνται, γράμματά τε ἐξενερέσθαι, δασύτητι Βουλγάρου γλώττης κατάλληλα, καὶ δυναθῆναι τὰς θείας γραφὰς πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ ἔθνους τῆ ἐρμηνεία^a μεταγαγεῖν. ἀμέλει καὶ νηστεία ἐτόνω καὶ προσεσχῆ ἐπιμόνω καὶ κακώσει τε σώματος καὶ ψυχῆς καὶ συντριβῆ καὶ ταπεινώσει ἐκδόντες ἑαυτοὺς τοῦ ποθουμένου τυγχάνουσιν· ἐγγὺς γὰρ, φησί, Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔτι λαλοῦντός σου ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρεμι· θεὸς γὰρ ἐγγύτων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ θεὸς πόρρωθεν.

7 ἐδρίσκουσιν¹ οὖν καὶ οὗτοι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ὡς ὄρθρον ἔτοιμον, καὶ φῶς ἀνέτειλε τοῖς δικαίοις γνώσεως, καὶ ἡ σύζυγος αὐτῶν ἐφροσύνη τὴν προτέραν λύπην αὐτῶν ἀπήλασε. τυχόντες οὖν τοῦ ἐνκαίτου τούτου χαρίσματος ἐξευρίσκουσι μὲν τὰ Σθλοβενικά γράμματα, ἐρμηνεύουσι δὲ τὰς θεοπνεύστους γραφὰς ἐκ τῆς ἐλλάδος γλώττης εἰς τὴν Βουλγαρικὴν, ποιοῦνται δὲ σπουδῆν τοῖς ὀφειλέτοις

^a τῆ ἐρμηνεία T sumpsit ex OE ἄντακούουσιν OE

II/6

⁴ Místo původního „slovanského“.

II/7

⁵ Slovanského v. ŽK XIV, XV; ŽM V; Traktát mnicha Chrabra.

⁶ Cf. ŽK XV; ŽM V;

⁷ V kap. XII/35 je jmenován místo Sávy ještě Laurentius.

kraji Bulharů nezažihá světlo Písma, bylo jim příčinou bezútěšného hoře; truchlili, těžce to nesli a odřikali se života.

6 Co tedy učiní? Obrátí zrak k Utěšiteli, jehož prvním darem jsou jazyky a pomoc slova. A žádají od něho tu milost, aby vynašli písmena, odpovídající drsnému jazyku bulharskému, a mohli přetlumocit boží Písmo do jazyka toho národa. Opravdu, oddavše se přísnému postu, ustavičné modlitbě, a jak trýznění těla, tak i zkroušenosti a pokoře duše, dosáhnou toho, po čem toužili. Praví se totiž: Blízký je Hospodin všem, kteří ho v pravdě vyzývají, a když ty ještě budeš volati, on řekne: „Hle, přišel jsem, neboť já jsem Bůh zblízka a ne Bůh zdaleka.“

Ps 144, 18

Is 58, 9
Jr 23, 23

7 Získávají tedy i oni milost Ducha jako jitro připravené a světlo poznání vyšlo pro spravedlivé, i zahrnala radost s tím spojená jejich předešlý žal. Když tedy dosáhli této vytoužené milosti, vynaleznou slovanská písmena, přetlumocí Bohem vnutknutá Písma z jazyka řeckého do bulharského⁵ a usilují o to, aby bystřejším z žáků předali božské nauky.⁶ Nemálo jich zajisté pilo z tohoto pramene poučení a mezi nimi

Os 6, 3

Ps 96, 11;
111, 4

τῶν μαθητῶν παραδοῦναι τὰ θεῖα μαθήματα· οὐκ ὄλλοι γὰρ τῆς διδασκαλικῆς ταύτης πηγῆς ἔπιπον, ὡν ἕκκοιτοί τε καὶ τοῦ χοροῦ κορυφαῖοι Γοράσδος τε καὶ Κλήμης καὶ Ναοῦμ καὶ Ἀγγελᾶριος καὶ Σάββας.

III 8 * Ἐπεὶ δὲ Παῦλον ἐγίνωσκον τοῖς ἀποστόλοις τὸ εὐαγγέλιον κοινωσάμενον τρέχουσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν Ῥώμην,^{*} τῷ μακαρίῳ τούτῳ πάπα τὸ ἔργον τῆς ἐρμηνείας τῶν γραφῶν ἐμφανίσοντες, ἐκατηνθύνθη ἐπ' αὐτούς, καὶ μὴ εἰς κενὸν ἔδραμον.

9 ὁ δὲ τηρικαῦτα τοῖς ἀποστολοῖς ἐμπρέπων θρόνοις Ἀδριανός, τὴν τούτων ἀκούσας ἔλευσιν, ἐχάθη μὲν χαρὰν μεγάλην σφόδρα· ἐκ μακροῦ γὰρ τῇ βροντῇ τῆς περὶ τῶν ἁγίων φήμης καταπληττόμενος ἐπόθει καὶ τὴν ἀστραπὴν ἰδεῖν τῆς ἐν αὐτοῖς χάριτος, ἐκεῖνο πάσχων πρὸς τοὺς θείους ἄνδρας, ὁ Μωσῆς πρὸς θεόν, καὶ ὄψιν αὐτῷ ἐφανισθῆναι τὴν ποθουμένην καὶ γνωστῶς ἰδεῖν ἐφιέμενος· οὐκ ἔτι δὲ κατέχειν οἶός τε ἦν ἑαυτόν, ἀλλὰ τὸ ἱερατικὸν ἄπαν σὸν τῷ παρευρεθέντι ἀρχιερατικῷ προβλαβόμενος ἐξῆλθεν εἰς τὴν τῶν ἁγίων συνάντησιν, τὸ τοῦ σταυροῦ τε σημεῖον προπορευόμενον αὐτοῦ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἔχων, καὶ τῷ τῶν λαμπάδων φωτὶ τὴν τῆς χαρᾶς ἐπισημαίνων φαιδρότητα, ἔστι δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὴν τῶν ἐπιξενουμένων λαμπρότητα, οὐδὲ δοξάζων ὁ τοῖς ἁγίοις ἐνδοξαζόμενος Κύριος θαυμάσια πολλὰ τελεσθῆναι παρ' αὐτῶν κατὰ τὸν τῆς εἰσόδου καιρὸν εὐδόκησεν. ὡς δὲ καὶ τὸ ἔργον ἐφανισθείη τῷ πάπα, καὶ

2Th 1,10

* τὸν Ῥώμης V Mk

III/8

1 Mikuláš I. (858—867); ŽK XVII; ŽM VI; Vita Const. cum transl., c. 8.

III/9

2 Hadrián II. (867—872).

vyvolení a náčelníci sboru Gorazd, Kliment, Naum, Angelar a Sáva.

III 8 Ježto pak věděli, že Pavel zvěstoval apoštolům evangelium, pospíchají i oni sami do Říma, aby ukázali blaženému papeži^{*} své dílo, překlad Písma. Povedlo se jim to a nepospíchali nadarmo.

9 Když Hadrián, jenž se tehdy skvěl na apoštolském stolci,² uslyšel o jejich příchodu, zaradoval se převelikou radostí. Zdaleka byv totiž ohromen zvěstí o těchto svatých, toužil spatřit i blesk milosti v nich skryté, pocituje k těm božím mužům to, co Mojžíš k Bohu, když dychtil, aby se mu zjevila vytoužená tvář (boží) a aby ji zřetelně viděl. I nebyl s to se již udržet, ale vzav s sebou všechno kněžstvo i s přítomným arcikněžstvem, vyšel světcům vstříci dáváje před sebou podle zvyku nést znamení kříže a naznačuje světleem pochodní jas své radosti a lze říci, že i vznešenost přicházejících hostí, k jejichž oslavě dovolil Pán, oslavený ve svatých svých, aby se skrze ně v době příchodu udály mnohé zázraky. Když i to dílo bylo papeži ukázáno a když on poznal, že překlad Písma do (slovanšského) jazyka je plodem duchovní milosti vskutku apoštolské duše, tu nevěděl, co počít radostí. Velebil tyto muže, nazýval je rozličnými jmény,

τὴν τῶν γραφῶν ἐν γλώττῃ μεταδέσω κατασκέπειται, ἀποστολικῆς ὄντως ψυχῆς χάριτος πνευματικῆς οὔσαν γέννημα, οὐκ εἶχεν ὁ χρήσαιτο τῇ χαρᾷ· ἐμακάριζε τοὺς ἄνδρας, παντοίως ὀνόμασιν ἀνεκάλει, πατέρας, ἐπιπόθητα τέκνα, χαρὰν οἰκείαν, στέφανον πίστεως, δόξης καὶ κάλλους ἐκκλησίας διάδογμα. ἐπὶ τούτοις τί ποιεῖ; τὰς ἐρμηνευθεῖσας βίβλους λαβὼν τῷ θεῷ θυσιαστικῶν προσήγαγεν, οἷόν τι ἀνάθημα ταύτας καθιερών τῷ θεῷ καὶ δεικνύς, ὡς τοιαύταις θυσίαις, καρπῷ χειλέων ἐθαυροσεύεται θεός, καὶ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τὰς τοιοιτοτρόπους καρπώσεις δέχεται. τί γὰρ τῷ λόγῳ λόγον τοὺς λογικοὺς ἀλογίας λυτρούμενον τερπνότερον, εἴπερ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον ἦδεται; ἀποστολικούς τε τοὺς ἄνδρας ἐπ' ἐκκλησίας ἐκήρυξεν, ὡς τῷ Παύλῳ τὸν ἴσον ὑποδύντας ἀγῶνα, καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν προσφορὰν τελείαν καὶ ἁγίαν τῷ θεῷ προσενεγκεῖν σπεύσαντας.

10 εἶτα τῶν ἐπομένων τοῖς ἁγίοις, ὅσοι καὶ Σθηλοβενικῶν γραμμάτων ἱκανὴν πεῖραν ἔχειν καὶ βίῳ σεμνῷ κεκοσμηθῆναι παρὰ τῶν διδασκάλων ἐμαρτυροῦντο, τοὺς μὲν τοῦ πρεσβυτερίου¹, τοὺς δὲ τοῦ τῶν διακόνων, ἔστι δ' οὐδὲς καὶ ὑποδιακόνων βαθμοῦ ἠξίωσεν, αὐτὸν δὲ τὸν μέγαν Μεθόδιον, καίτοι πολλὰ δραπετεῦντα καὶ ἀναδύμενον, ἐπίσκοπον Μοράβου τῆς Πανονίας χειροθετεῖ^m, οὐχ ὅσιν

¹ τοῦ πρεσβυτέρου Ms τοῦ τῶν πρεσβυτέρων V Mk ^m χειροτονεῖ V Mk

³ ŽK XVII; Vita Const. cum transl., c. 9. Theofylakt nebo už jeho předloha zcela pomíjí kompetence mezi Byzancí a Římem.

III/10

⁴ ŽK XVII: Vita Const cum transl., c. 9; ŽM VI. F. Pastrnek (Dějiny 86) předpokládá, že kněžími se stali Gorazd, Kliment a Naum, anagnosty Angelár a Sáva. Zpráva o svěcení podjáhňů je pouze v tomto díle. Učedníků však bylo mnohem více — jen v Panonii se mluví o padesáti, ŽK XV.

⁵ V r. 869. ŽM VIII.

⁶ Biskupa Moravy Panonie; Moravy (jako části) Panonie, tj. panonského arcibiskupství. Cf. pozn. 1 v části II/4. P. Beneš, Moráβov 93n. uvádí, že Moráβov lze chápat jako místní jméno.

otci, vytouženými dětmi, svou radostí, věncem víry, korunou slávy a krásy oírky. Co potom učiní? Vzav přeložené knihy, odnesl je k oltáři božimu a jako nějaký dar je zasvěcoval Bohu a ukazoval, že v - takových obětech, totiž v ovoci úst, má Bůh zalíbení a že jako líbeznou vůni přijímá dary plodů tohoto druhu. Vždyť co je pro Slovo radostnější nad slovo, které vymaňuje slovem obdařené z neznalosti slova,³ když přece se podobně raduje z podobného? Prohlásil ty muže v chrámě za muže apoštolské, jelikož podstoupili boj rovný Pavlovi a snažili se přinést Bohu dokonalou a svatou oběť národů.

Sap. 5,17

Hb 13, 15, 16

είναι κρίνας ἀμοιρεῖν τοῦ ὀνόματος τὸν ἀξιοθένητα τοῦ πράγματος, ἴσον γὰρ πλημελεῖσθαι, ὅταν τε τοῦ ὀνόματος τις τὸχοι πάμπολυ διωκισμένος τοῦ πράγματος, καὶ ὅταν ἐπίσκοπος τις ὦν τοῖς ἔργοις καὶ τῷ ἀξιώματι παρορῶτο τῇ τάξει τῶν ἰδιωτῶν ὑποκροῦσθαι, καὶ λύχνος ὦν ὑπὸ τὴν κλίνην τῆς ἀφανείας τλήθοιτο· ἀλλὰ Μεθόδιον μὲν οὕτως ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς τῷ ἐπισκοπικῷ τιμᾷ ἀξιώματι, μᾶλλον δὲ τὴν ἐπισκοπὴν δι' αὐτοῦ.

11 Κύριλλον δὲ τὸν ὄντως φιλόσοφος ὁ μέγας ἀρχιερεὺς εἰς τὰ τῶν ἁγίων προσκαλεῖται ἄγια, ἐκεῖ λειτουργήσου-
 Ps 93, 10
 τα ἔνδον τῆς σκηρῆς τῆς ἀθηναῖας καὶ τῶν μυστηρίων μεταληφόμενος πνευματικώτερον καὶ θειότερον καὶ τοῦ ποτηρίου τοῦ καινοῦ κοινωνήσουσα ὡς περὶ γὰρ ἐπὶ τούτῳ παραμεῖναι τῇ σαρκὶ ἐαθεῖς², ἵνα τὴν τε τῶν γραμμῶν εὖρεσιν καὶ τὴν τῶν γραφῶν μετάθεσιν πραγματεύσῃται, μετὰ τὸ ταῦτα διακονήσαι τῷ θεῷ βουλήματι παρὰ τοῦ διδάξαντος αὐτὸν τὴν γνῶσιν θεοῦ προσλαμβάνεται· προοιόμενος δὲ τὴν ἑαυτοῦ τελευτήν τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα ἐπαμφιέννυται, καὶ πάσαι μὲν τοῦτο ποθῶν, διὰ δὲ μετριοφροσύνην, ὡς μέγα τι καὶ τὴν αὐτοῦ ἰσχὺν ὑπερβαῖνον ἀναδύμενος· δέκα δὲ ἡμέρας ἐν τούτῳ διαγενόμενος καὶ φωτὶ φῶς προσλαβῶν εἰς οὐρανοὺς μετέστη, οὗ ὁ Χριστός, τὴν τοῦ κλανθμῶνος κοιλάδα, τὰ τοῦ σκοτασμοῦ σκηνώματα, τὸν πληθὸν τῆς ἰλῆος, τὴν ἐνταῦθα παροικίαν καταλιπὼν καὶ τὸ πνεῦμα μὲν τῷ θεῷ τῶν πνευμάτων παρέθηκε, σῶμα δ' ἐκείνο τὸ πᾶσι τῆς φυσικῆς νεκρώσεως τῆς προαιρετικῆς ἀπολαῦσαν ὄμοιοις ὑπὸ τε τοῦ θεοῦ πάπα

² ἐσθεῖς Ms

III/11

⁷ Proti edici N. L. Tunického dáváme přednost čtení rkp. O E, totiž εκδίνου. Cf. ŽK. XVIII; Vita Const. cum transl., c. 10—12.

bez toho jména ten, kdo se ukázal hodným věci. Je totiž stejnou chybou jak to, aby se dostalo někomu jména, ač by byl zcela vzdálen věci, tak i to, aby někdo jsa biskupem svými činy i svou vážností, byl ponecháván ve skrytu v řadě obyčejných lidí a jsa světlem byl stavěn pod lůžko temnoty. A tak římský velekněz poctil Metoděje biskupskou hodností, či spíše biskupský úřad jím.

11 Cyrila pak, skutečného filosofa, povolá velký arcikněz do svatyně svatých, aby tam, uvnitř opravdového stánku, konal službu boží, tak aby se stal duchovněji a božstěji účastníkem tajemství a přijal podíl na novém kalichu. Neboť jako by mu bylo dovoleno setrvat v těle jen na tak dlouhou dobu, aby vynalezl písmo a vyhotovil překlad Písma, je poté, co vykonal tuto službu božské vůli, povolán od Boha, který ho naučil poznání. Předvídaje svůj konec, oblékne roucho mnišské. Odedávna po tom toužil, pro svou skromnost se tomu však vyhýbal, jakožto věci veliké a převyšující jeho síly. Když v něm pobýl deset dní a přijal světlo k světlu, přesídlil na nebesa, kde (přebývá) Kristus, a opustil údolí pláče, příbytky tmy, bláto bahňivé, zdejší obydlí. A odevzdal ducha Bohu duchů; jeho pak tělo, které před smrtí přirozenou zakusilo umrtvování dobrovolné, bylo od svatého papeže a veškerého duchovenstva uctěno chvalozpěvy a uloženo v chrámě Klimenta, onoho Klimenta, který doprovázel Petra, hlavu apoštolů a podrobil moudrosti Kristově moudrost řeckou, jako paní služku. A bere k sobě filosof

καὶ τοῦ κλήρον παντὸς φιλοτιμηθὲν ἐγκατετέθη τῷ ναῷ Κλήμεντος, Κλήμεντος ἐκεῖνο⁹ τοῦ τῷ κορυφαῖω τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ πεφοιτηκός καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σοφίᾳ τὴν ἑλληνικὴν, οἷα δεσποῖνῃ δούλην, καθυποτάξαντος· καὶ δέχεται τὸν φιλόσοφον ὁ φιλόσοφος, ὁ μέγας⁹ διδάσκαλος τὴν τοῦ λόγου φωνὴν προσλαμβάνεται, ὁ τῶν ἐθνῶν καθηγητῆς τὸν τοῖς ἔθνεσι φωτίσαντα τὸ φῶς τῆς γνώσεως εἰσοικίζεται.

12 ἐπισημαίνει δὲ καὶ θεὸς προσμαρτυρῶντῳ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδεχομένην δόξαν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινομένων ποιεῖται κήρυκας· δαιμονῶντές τε γὰρ τῇ σοφῇ προσελθόντες ἰάσεις εὗροντο, καὶ πολλαῖς ἄλλαις νόσοις ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις μάλιστα ἐλάτεια γέγονεν· ἅμα τε γὰρ τις ἢ τῇ σοφῳ προσήει ἢ χῆ τὸννομα ἐπεκαλεῖτο τοῦ θεοφόρου τούτου πατρός, καὶ τῆς τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγῆς μέτρον τὴν πίστιν εὗρισκεν. ὅθεν πολὺς ἐν τοῖς Ῥωμαίων στόμασιν ὁ Κύριλλος ἔκειτο, καὶ πλείων ἐν ταῖς ψυχαῖς· ὡς εἶναι τὰς μὲν θανατοურγίας τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ὑπόθεσιν, ταύτην δὲ τῆς περισσοτέρας τιμῆς ἐπίβασιν, τὴν δὲ τοῦ ἁγίου τιμὴν τῆς τοῦ θεοῦ δόξης βεβαίωσιν.

IV 13 Ἄλλὰ Κυρίλλῳ μὲν οὕτως ἢ τελευτῇ τιμῆς καὶ παρὰ τοῦ θειοτάτου πάπα καὶ παρὰ θεοῦ τετίμηκεν, Μεθόδιος δὲ τὸν σύμπονον ἀποβαλὼν καὶ συνέμπορον, τὸν τὰ πάντα καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ γνήσιον ἀδελφόν, λύπη μὲν τὴν καρδίαν ἐβάλλετο, πάσχων τοῦτο δὴ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ σννηθείας⁴ ἀλώσιμος ἦν· παρεκαεῖτο δ' ἐτέρωθεν οὐδὲν ἤπτον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἐλπίζων ἔχειν τὸν Κύριλλον τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου συλλή-

filosofa, velký učitel přijímá hlas Slova, vychovatel pohanů usidluje u sebe toho, který pohanům zažehl světlo poznání.

12 I Bůh pak poskytne znamení, vydáváje svědectví o slávě, která očekává Cyrila na nebesích, a číní věci zjevné hlasateli věcí nezjevných. Posedlí zlým duchem našli uzdravení, když se přiblížili k jeho rakvi, a také pro mnohé jiné nemoci se milost Ducha svatého stala bičem vyhánějším. Neboť jakmile někdo buď přistoupil k rakvi nebo vzýval jméno tohoto otce, nosícího v sobě Boha, nacházel podle stupně své víry vysvobození ze své bolesti. Proto byl Cyril velký v ústech Římanů a ještě větší v jejich duších, takže záznaky byly základem jeho slávy, ta potom podkladem k jeho většímu uctívání a tato čest světceova pak potvrzením slávy boží.

13 Takto poskytla smrt Cyrilovi cti jak od nejsvětějšího papeže tak i od Boha, avšak Metoděj ztratilivspolečníka v práci i na cestách, opravdového bratra ve všem — i tělesně i v Pánu — oddával se v srdci zármutku, zakoušeje tento vskutku lidský stav, a byl v zajetí (svého) návyku na (bratrské) soužití. Na druhé straně se pak neméně, ne-li více, utěšoval nadějí, že má v Cyrilovi pomocníka v práci učitelské, a že čím více se on v odloučení od těla blíží

⁹ ἐκεῖνου sumpsimus ex OE (T praefert ἐκεῖνο) ⁹ μεγάλων Cod. (μέγας OE) ⁴ σννηθείας T sumpsi⁹ ex OE σνήθως Cod.

πτορα, ὅσω καὶ θεῶ πλησιάζοντα ἔκτος τῆς σαρκός, ἀνυσιματέραν ἔχειν τὴν παῖδησιαν.

14 ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν Μεθοδίῳ τῆς ἐπι τὴν Πανονίαν ὁδοῦ καὶ ἔδει λοιπὸν ἐπι τὴν τῆς χώρας ταύτης ἐπισκοπὴν ἀπιδεῖν, τὴν περιχρῦθεις τὸ μνημα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ θιαμινὰ τὸ φίλον ὄνομα, τὸν Κύριλλον, ἀνακαλεσάμενος, καὶ τὴν σωματικὴν μὲν ἐρημίαν ἀνακλαισάμενος, τὴν δὲ τῶν πρεσβειῶν χεῖρα εἰς βοήθειαν ἐπικαλεσάμενος, ὁδοῦ σὺν τοῖς μαθηταῖς εἶχετο. ὡς δὲ τὸν Μόραβον καταλάβοι, αὐτὸ τοῦτο ἐπίσκοπος ἦν, ὅσα παρὰ Παύλου χρώματα τῆ τοῦ ἐπισκόπου εἰκόνι ἐπεβλήθησαν, ἐαυτῷ ἐνεπιεικνύμενος καὶ πάντων προλάμπων τὸ διδασκαλικόν, οὗ γὰρ κατοῦζας τὸ τάλαντον, οὐδὲ τὴν χάριν ἀποκλείσας τὸ πνευματικὸν ὄρωρον τὴν ἀρχὴν τρυφῆς ἀρχὴν ἐποιήσατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἔκουοῦτο τὸ ἀγαθόν, ἀνατέλλων ἐπίσης τοῦ λόγου τὸν ἥλιον, καὶ περὶ τὸ διδοῖναι μὴ ἐνδιδοῦς τὸ εὐαγγελικὸν σιτομέτριον. ὅς γὰρ καὶ παρὰ τῆς ἐπισκοπῆς οὕτω τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέκειτο, καὶ ταῦτα μὴ ἐγκινδυνεύων τῷ πράγματι, πῶς, ὅταν ἐπιστεῦθῃ τὸ ἔργον καὶ τὴν παρακαταθήκην ἔλαβε καὶ τὸ οὐαὶ ἦδει τῷ ἀποστόλῳ μὴ εὐαγγελίζομένῳ ἀποκληρούμενον, οὐκ ἔμελλε τῆς διδασκαλίας ἀνθέξεσθαι τε καὶ περιέξεσθαι, καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτην ἔχειν τὰ θεῖα λόγια, ὑπερὸ μέλι καὶ κηρίον αὐτῷ ταπτόμενα τὴν γλυκύτητα;

15 ἀμέλει καὶ τῷ τότε ἀρχοντι Μοράβου Ῥασιοθλάβου⁶ καθ' ἑκάστην

⁶ διδασκαλικόν OE⁶ ἀπεμπολήσας Ms ἀπεμπωλήσας V Mk⁶ Ῥασιοθλάβου Ms

IV/14

¹ Šel do Panonie a prišiel na Moravu; jde opĕt o pojetí nadřazenosti pojmu Panonie nad Moravou.

IV/15

² Rostislav (846—870).

k Bohu, tím účinnější že je jeho přímluva.

14 Když pak Metodějovi nadešel čas k cestě do Panonie a bylo zapotřebí nadále obrátit pozornost k biskupskému úřadu tohoto kraje, objal bratřův hrob, zvolal mnohokrát milé jméno Cyril, a oplakav svou tělesnou osamocnost a přiznav si ku pomoci hrstku kněží, vydal se s žáky na cestu. Když pak přišel na Moravu, byl opravdovým biskupem¹ a projevoval takové vlastnosti, jaké byly vykresleny od Pavla v obraze biskupa a nade všechny se stkvěl v učitelském úřadě. Nezakopal totiž hřivnu ani neukryl milost daru duchovního a neučinil svou moc počátkem přepychu, ale všem poskytoval účast na blahu, spravedlivě dáváje vycházet slunci slova a nezkracuje míru při rozdávání pokrmu evangelia. Jak se totiž neměl ten, kdo se před přijetím biskupského úřadu takto věnoval slovu učitelskému, ač se ještě nevydával v nebezpečí při této práci, jak se neměl chápat a ujmát učitelského úřadu a po celý den se zaměstnávat slovy božími, jež mu nabízela sladkost větší než med a medový plást, když mu byla tato práce svěřena a on přijav tento úkol, věděl, že běda bude apoštolovi, který nehlásá evangelium.

15 On vskutku nejen nepřestával tehdejšího moravského knížete Rastislava²

οὐ διέλειπε παραιῶν καὶ ταῖς θείαις ἐντολαῖς ἐνθμιζων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Πανονίας συμπάσης κρατοῦντα, Κοτζέλης ὄνομα τοῦτω, παιδεύων ἦν καὶ νομοθετῶν³ τῷ φόβῳ Κυρίου καθηλώσθαι, καὶ τοῦτω ἐκκλίνας ἀπὸ παντὸς κακοῦ, οἷόν τι καλινῶ ἀνακρουόμενον καὶ ἀναστελλόμενον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν Βουλγάρων ἀρχοντα Βορίσην, ὃς ἐπὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως Μιχαὴλ ἦν, καὶ τοῦτον ὁ μέγας Μεθόδιος καὶ πάλαι μὲν τέκνον ἐποιήσατο, καὶ τῆς οἰκείας γλώττης τῆς τὰ πάντα καλῆς ἐξηγήσατο καὶ τότε δὲ ταῖς τῶν λόγων εὐεργεσίαις ἀδιαλείπτως εἶχε δωρούμενος.

16 ἦν γὰρ ὁ Βορίσης⁴ οὗτος καὶ ἄλλως γνώμης δεξιᾶς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ δεκτικῆς, ἐφ' οὗ καὶ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τοῦ θείου τε καταξιούσθαι βαπτίσματος καὶ χριστιανίζεω ἤρξατο ὅτε δὴ καὶ οἱ ἄγιοι οὗτοι, Κύριλλος, φημί, καὶ Μεθόδιος, τὸ πλῆθος τῶν πιστευόντων ἰδόντες, καὶ ὡς πολλὰ μὲν γεννῶνται Θεοῦ τέκνα δι' ὕδατος τε καὶ πνεύματος, καὶ τροφῆς δὲ πάντως πνευματικῆς δέονται, γραμμάτα τε ἐξεύρονο καθ' ἃ προει-

³ νομοθετῶν OE³ Ῥορίλας A; abusive incipiunt excerpta A J D⁴ D⁵

³ Kocel (861—874?) je zde — zřejmě vlivem ŽM VIII, a přežívajícího významu Panonie dob starších — označen jako osobnost důležitější než Rostislav; označením Kocela za vládcce celé Panonie vyjadřuje se opět pojetí nadřazenosti pojmu Panonie vůči Moravě.

⁴ Bogoris-Boris (Michael), 852—889.

⁵ Michael III. (842—867).

⁶ V řadě pozdějších pramenů se objevuje zpráva o působení Metoděje u Bulharů, resp. Borise; N. L. Tunickij, *Sv. Kliment* 69—71 se domnívá, že k setkání Borise s Metodějem mohlo dojít při cestě míse na Moravu. Koncem r. 863 došlo sice k pokřtění části bulharských velmožů, avšak vcelku se christianizace Bulharů klade až za jejich porážku od Byzance v r. 864; F. Dvornik, *Les Slaves* 187, což by vyloučilo možnost Metodějovy účasti, poněvadž v té době byl již na Moravě a doba předtím je ve znamení byzantsko-bulharského nepřátelství. K datu 864 se kloní A. Vaillant a M. Lascaris, *ibid.* 5—15, zatímco H. Grégoire, *ibid.* 340 uvádí, že k přijetí byzantského křesťanství Borisem došlo už po 3. září 863 (po boji mezi Reky a Arabů). V posledním případě by setkání Borise s Metodějem koncem r. 863 nebo počátkem r. 864 nemuselo být vyloučeno. Jiné vysvětlení tradice skýtá doba bojů chagana Presijana (836—852) s Byzancí a christianizační snahy cařihradského patriarchy Methodia (843—847).

IV/16

⁷ O překladech do slovanského jazyka ŽK XV; ŽM V.

každodenně poučovat a uvádět jeho duši v souhlas s božskými příkázáními, nýbrž i knížete celé Panonie, jménem Kocela,³ vychovával a vštěpoval mu, aby se připoutal k bázni před Pánem a v té aby se odkláněl od každého zla, jakoby nějakou uzdou zadržován a zastavován. Rovněž pak i knížete Bulharů Borise,⁴ který vládl za doby římského císaře Michaela,⁵ také toho veliký Metoděj již předtím učinil svým dítětem⁶ a přivedl ho k vlastnímu jazyku, ve všem krásnému, a neustále ho tehdy obdarovával dobrodiním svých slov.

Ps 118, 120

Jon. 3,5

οήκαμεν, καὶ τὴν τῶν γραφῶν ἐπὶ τὸ Βουλγαρικὸν μετέθεον ἐποιήσαντο, ἵνα τὰ γεννηθέντα τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ θείας προφήτης ἱκανῶς ἔχοιεν, καὶ εἰς αὐξὴν πνευματικὴν, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ ἀνατρέχοιεν καὶ οὕτω τῆς σκυθικῆς πλάνης τὸ Βουλγάρων ἔθνος ἀπαλλαγέν, τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀπλανεστάτην ὁδὸν, τὸν Χριστὸν, ἐπέγνωσαν, ὁπὲρ μὲν καὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἢ δωδεκάτην τὸν θεῖον δ' ὁὺν ἀμπελῶνα εἰσεληλυθὸς τῆ τοῦ καλέσαντος χάριτι ἐν ἔτει γὰρ ἑξακισχιλιοστῶ^υ τριακισιοστῶ ἑβδομηκοστῶ ἑβδόμω^υ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἢ τούτου τοῦ γένους κλήσις γεγένηται.

V 17 Ὅν ἐληγεν ὁὺν ὁ μέγας Μεθόδιος πᾶσαν νοουθεσίαν τοῖς ἄρχουσι προσάγων ἐκάστοτε, καὶ τούτο μὲν πρὸς βίον σεμνόν^υ ὁδηγῶν, τούτο δὲ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπαραιοίτητον ὄγμα παρατιθεῖς οἷον τι νόμισμα βασιλικὸν καὶ ἀκίβδηλον, καὶ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐσφραγίζων ἀνεπιβούλευτόν τε καὶ ἄσπλον^υ ἦσαν γὰρ ἦσαν οἱ τούτο καὶ τότε παραοράττοντες καὶ μετακινουῦντες ὄρια,² ὁ οἱ πατέρες ἡμῶν τῆ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἔθεντο, καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Φραγκῶν^α εἰσαγομένην παραφθορᾶ πολλοὶ τὰς ψυχὰς ἐβλάπτοντο, οἱ τὸν μὲν Υἱὸν γεννηθῆναι ἐκ Πατρὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα

* ἑξακισχιλιοστῶ in Cod. * ἑβδόμω omisso D¹ D² habent ἑξακισχιλιοστῶ τριακισιοστῶ ἑβδομηκοστῶ, inter γενέσεως et ἡ τοῦ γένους, omisso τούτου, J D¹ D² inserunt: ἐπὶ Ἀδριανοῦ πάπα Ῥώμης καὶ Μιχαὴλ βασιλέως Ρωμαίων ὁρθὸν J D¹ D² * add. πατέρων D¹ * παραγγῶν Cod. J Ms παραγγῶν D¹ D² Φραγγῶν V Mk

⁸ Tj. r. 869 podle byzantského počtu; tři rukopisy udávají r. 6370, tj. 862. Pokřtění Bulharů však spadá do období od konce r. 863, hlavně pak do l. 864—865.

V/17

¹ Cf. Poučení vladařům, jehož autorem byl Metoděj; J. Vašica, *Anonymní homilie rukopisů Clozova po stránce právní*, Slavica 25, 1956, 221—233, a A. Dostál, *Clozianus*, Praha 1959.

² Tj. duchovenstvem franko-bavorského původu a latinské liturgie a v širším smyslu vůbec to latinské duchovenstvo, které používalo dodatku filioque v Credo. Dodatek, že Duch sv. pochází kromě z Otce i ze Syna, vznikl na západě Evropy a poprvé jej schválil toledský koncil r. 675 a odtud byl převzat franskou církví (např. r. 868 bylo filioque schváleno ve Wormsu). Papežská kurie však ještě v době Jana VIII. této doložky nepoužívala (schválila ji až za Benedikta VIII., 1012—1024) a na cařihradském koncilu v l. 879/880 potvrdili papežští legáti i úvodní znění Credo bez filioque; F. Snopek, *Konstantin-Cyrillus und Methodius* 162—169; I. Grivec, *Konstantin und Method* 120n.

ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διατείνοντο, οἷς ὁ Ἅγιος ἀνθιστάμενος τούτο μὲν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου λόγων, τούτο δὲ ἐκ φωνῶν πατριῶν λογισμοὺς καθήρει καὶ πᾶν ἕνωμα τούτων κατὰ τῆς θείας γνώσεως ἐπαιρόμενον, πολλοὺς δὲ καὶ ἡχμαλώτιζεν εἰς τὴν ὀπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, μετατιθεῖς ἀπὸ τῆς πλάνου δόξης ἐπὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀμώμητον καὶ τιμίους ἐξάγον ἐξ ἀναξίων καὶ διὰ τούτο στόμα Θεοῦ καὶ γηγόμενος καὶ λεγόμενος· ἔθεν τοῖς πιστοῖς καθ' ἐκάστην πλατυσμὸς ἐπερίετο, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἤβησεν, ὁ περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διδασχῆς Λουκᾶ λέγοντος ἀκηκόαμεν, εἰ βούλει δέ μοι ἐκεῖνο τὸ παλαιόν, ὁ μὲν οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύετο, ὁ δὲ οἶκος Σαουλ ὑπεπόδιζε καθ' ἐκάστην ἑλλαττονουμενος.

18 τὸ δὲ τῶν αἱρετικῶν σύστημα τῆ τοῦ λόγου δυνάμει καὶ τῆ ἀληθείᾳ νικώμενον, ὁ μόνον ἠδύναντο, μάλλον δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ὑπεβάλλοντο, τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ τῷ κακοποιεῖν ἐγκραχωμένου, τούτο δὴ καὶ εἰργάζοντο, μυρίαὶ κακώσεσι καὶ πειρασμοῖς τὸν Ἅγιον θλιβόντες· ἐπει καὶ τὸν Σφεντόπλικον^υ, ὃς μετὰ Ῥασίσθλαβον ἤρξε Μοῦράβον, περιελθόντες ἀπάτη, βάρβαρον ἄνδρα καὶ τοῦ καλοῦ ἀνεκνόητον, ὅλον τῆς δόξης εαυτῶν ἐποιήσαντο· τί σὲ οὐκ ἔμελλεν ἐκεῖνος, ἀνδράποδον ἠδονῶν γυναικείων ὄν καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν μυσσῶν ἐγκυλιόμενος μίξεω,^υ ἐκεῖνος μάλλον διδοῦναι τὴν οἰκείαν γνώμην τοῖς θύρα αὐτῶ πρὸς τὰ πάθη

(Metoděj) stavě se proti nim, potíral jak slovy Páně, tak výroky Otců jejich názory i veškerou jejich pýchu, povyšující se proti božím poznání, mnohé z nich pak i jímá v poslušnost Kristu, odvraceje je od bludného učení k učení pravdivému a hanou neposkvrněnému, čině je z lidí nehodných lidmi počestnými, a stávaje se proto i jsa nazýván „ústý božími“. Proto den ode dne vzrůstal počet věřících a slovo boží se rozmáhalo, což, jak jsme slyšeli, praví Lukáš o učení apoštolů, nebo chceš-li slyšet ode mne onen starý výrok: „Dům Davidův vzrůstal, dům Saulův však upadal a den ode dne se umenšoval.“

18 Avšak společnost bludařů,⁸ přemáhaná silou a pravdou slova, co jen mohla, či spíše k čemu je povzbuzoval jejich otec, od počátku vrah lidí, chlubící se svými zločiny, to i činila, sužující svěťce tisícerym trýzněním a pokušením. Neboť ošálili klamem i Svato-pluka, který vládl na Moravě po Rastislavovi,⁹ muže drsného a neznalého dobra, a zcela jej obrátili na svou víru. Jak by onen, jsa otrokem ženských rozkoší a vále se v bahně ohavných smilstev, mohl neobrátit svou mysl spíše k těm, kteří mu otevírali dokořán dveře k vášním, než k Metodějovi, který stavěl na pranýř veškerou trpkost rozkoše, která ničí duši!⁶ Neboť co vynášel onen Eunomios, který byl

^υ Σφεντόπλικον T correxit ex ὁ σφοντόπλικον Cod. Σφενδόπλικον A Σφεντόπλικον OE ° ἀρέξεων OE

V/18

³ Tj. duchovenstvo uvedené v pozn. 2.

⁴ Cf. ŽM IX. Původce legendy zcela opomíjí jurisdikční jádro těchto sporů.

⁵ Svatoopluk se pokusil zmocnit se vlády v r. 870, ve skutečnosti vládl však až od r. 871.

⁶ Zdůraznění hrubé světské moci, aby tím více vynikla duchovní ušlechtilost svěťce, je obvyklým hagiografickým literárním locus communis.

ἀνοίγουσιν, ἢ Μεθοδίω τῷ πάσης ἡδονῆς πιερίαν ψυχολεθρον στηλιτεύοντι; ὅπερ γὰρ Εὐνόμιος ἐκεῖνος, ὁ τῆς τῶν Ἀνομοίων ἀρχῆς αἰρέσεως, ἐξεῦρε πρὸς τὸ μαθητὰς ἐπισπᾶσθαι πλείονας, τοῦτο δὲ καὶ τὸ τῶν Φράγγων ἔθνος ἀνόητον ἐπενόησε, τὸ τοῖς ἀμαρτάνουσι, φημί, πάντα συγχωρεῖν, ἀπόπως οὕτω καὶ ἀταλαιπώρως ὑπὲρ ἑνὸς τοῖς αὐτῶν συντίθεσθαι δόγμασι, καὶ βίον ὑπαρῶν ἐνδιδόναι ὑπὲρ τοῦ δόγμα στρεβλὸν κερδήσαι, ὡςπερ ἂν εἴ τις ἀλλήλοις ἀντιτιδοῖεν ὁ μὲν κοπιῶν ὁ δὲ βόρβορον, ἀξιολί γε τῶν τοιούτων ἐκεῖνοι θησαυρισμάτων τῆς πραγματείας, ἐν ἧ καὶ τὸ ἐμπόρευμα ὑπαρῶν καὶ τὸ ἀντάλλαγμα βδελυρῶν

19 ὑπὸ τούτων οὖν ὁ Σφεντόπλικος^h διαφθαρεῖς τῶν πάντα χαριζομένων αὐτῷ, τοῖς Μεθοδίου λόγοις ἐλάχιστα προσεῖχε τὸν νοῦν, τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ ὡς ἐχθρῶ προσεφέρετο.ⁱ βδέλνυμα γὰρ, φησὶν, ἀμαρτωλῶ θεοσέβεια· καίτοι τί μὲν οὐκ ἔλεγεν ἰλαρῶν, τί δὲ οὐκ ἠπέλει ποβερόν ὁ μέγας τῷ ἄρχοντι; τοῦτο μὲν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν τὴν τοῦ δόγματος εἰσάγων ὀρθότητα, καὶ ταύταις προσέχειν ὡς τὴν ζωὴν προξενούσας καὶ πηγὰς οὐσῶν^j τοῦ σωτηρίου διατα-

původcem bludu anomoioučů,⁷ aby k sobě přivábil více žáků, to vymyslíl i nerozumný národ franský, totiž hřešícím všechno odpouštět jen tak bez práce a namáhání, za jediné podmínky, že souhlasí s jejich učením, a dovolovat neřestný život, jen aby překrocené učení došlo úspěchu,⁸ podobně jako kdyby si někteří lidé vyměňovali navzájem jeden hnůj a druhý bláto, jsouce zajisté hodni obchodování s takovými poklady, při němž i zboží je špinavé i cena hnusná.

19 Svatopluk tedy, zkažen těmito lidmi, kteří se mu ve všem zavdčovali, obrátil svou pozornost k Metodějovým slovům v nejmenší míře, ba naopak choval se k němu dokonce jako k nepříteli.⁹ Zbožnost, jak se praví, je totiž hříšníkovi ohavností. A přece, co vlídného neřikal a čím strašným nehrozil veliký muž kníze? Jednak dokládá správnost (tohoto) učení z Písma božího a přikazoval ho dbát, ježto je dárce života a zdrojem spasení, Pán totiž učil, že v zkoumání Písma spočívá

^a σπαραγγῶν sic Cod. A Ms φραγγῶν V Φράγγων Mk ⁱ ἔθνος om. Cod. (T sumpsit ex A OE)

^h ἑατῶν OE ^h Σφεντόπλικος Cod. Σφεντόπλικος D¹ D² ⁱ διεφέρετο D¹ διελύγέτο τε καὶ διεφέρετο D² ^j ἐχοῦσας D¹

⁷ Eunomius, biskup v Kyziku a žák antiošského diakona Aětia, šířil ve 4. stol. arianismus a zastával názor, že Syn je od Otce ve všem odlišný (ánóμοιον) a úplně různé podstaty.

⁸ Cf. ŽK XV.

V/19

⁹ Život Klimentův je první pramen (a to poměrně pozdní: z doby okolo r. 1100), který hovoří o nesváru až nepřátelství mezi Svatoplukem a Metodějem. I když je u Svatopluka zřejmý příklon ke kuriální orientaci a odtud plynoucí zájem jeho i jeho dvora o latinské duchovenstvo, pokud nestranilo franko-bavorským biskupům a králům — cf. L. Havlík, *Constantine and Methodius* 35n — souvěkě zprávy nevědí nic o protivenstvích mezi nimi pokud jde o vnitřní nebo zahraniční politické věci, ba naopak v tomto směru je zřejmé, že šlo o vzácnou jednotu. Je sice nepochybné, že Metoděj mohl mít připomínky ke způsobu života Svatoplukova dvora (cf. ŽM XI, druhá část), avšak výklad, který podává autor, je zřejmou tendencí, aby vynikla více svatost Metodějova.

τόμενος· ὅ τε γὰρ Κύριος ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν γραφῶν τὴν ζωὴν κείσθαι ἐδίδαξεν,^k Ἥσαιας τε ἀντλεῖν ἡμῖν ὕδωρ οὐκ ἐκ τῶν αἰρέσεων βορβόρου, ἀλλ' ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου ἐντέλλεται, τοῦτο δὲ καὶ ἐκφοβῶν, ὡς, εἰ τοῖς αἰρετικοῖς προσδοῖτο^l καὶ ἑατῶν^m διαφθερεῖ καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτόν, τοῖς ἐχθροῖς γνώμενος εὐεπιχείρητος καὶ εὐχειρωτος, δυσσέβεια γὰρ κἂν πρὸς ὀλίγον ἀνθῆ,ⁿ ἀλλὰ τῷ χρόνῳ περὶ ἑαυτὴν καταθῆι, ἵνα μὴ κακίαν εὐσεβεῖς^o μάθωσι, καὶ ταῦτα, ἔλεγε, μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευταίαν τῷ ἄρχοντι προσγενήσεσθαι, ἅπερ οὖν καὶ κατὰ τὰς τοῦ Ἁγίου προρρήσεις γέγονε·

20 καὶ γὰρ ἕως Μεθόδιος ἐν τοῖς ζώσων ἐξεταζόμενος ἦν, οὔτε ὁ ἄρχων τὴν ὠδίνα τῆς καρδίας ἐξέδρήξεν, ἀλλ' εἶχε τὸν βασιλισκόν τοῖς ὡοῖς τῶν ἀσπίδων ἐγκροπτόμενόν τε καὶ ἐντροφόμενον, οὔτε ἡ δίκη τὴν οἰκείαν ἐπήγαγε μάλιστα, ἀλλ' εἶχε μὲν ἐντεταμένον τὸ τόξον καὶ τὴν ὄμοφαίαν ἐστίλβου, οὐπω δὲ βέλους ἀπέστειλεν ἐν καρδίᾳ τοῦ ἐχθροῦ οὐδὲ τὴν χεῖρα τῆ πληγῆ ἐπεστήριξεν· ἐπεὶ δὲ ὅτε Ἁγιος ἀπὴν καὶ ἡ κακία πᾶσα παρήν, οὐκ ὑπὸ παραπετάσματος καὶ προσωπειῶ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτουσα^p, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς πόρνης ὄψιν ἀναισχυρήσασα καὶ διωγμὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐγείρασα, τότε δὴ καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἄρχοντα ποιηλατῶν οὐκ ἐνέλειψεν, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

život, a Isaiáš nám ukládá čerpat vodu ne z bahna bludů, ale z pramenů spásení. Jednak ho pak i zastrašoval, že jestliže se připojí k bludařům, zahubí jak sebe tak i všechny své poddané, dáváje nepřátelům možnost, aby ho snadno napadli a snadno přemohli. Bezbožnost totiž, i když kvete krátkou dobu, přece jen časem sama od sebe vadne, aby se zbožní nenaučili zlému.¹⁰ A to, říkal, potká kníže po jeho (Metodějově) smrti, což se vskutku také podle světcových předpovědí stalo.¹¹

20 Vždyť pokud dlel Metoděj mezi živými, ani kníže nedal propuknout svému hněvu, nýbrž choval bazilíška skrytého a živého v hadích vejcích, ani spravedlnost neužila svého karabáče, nýbrž držela sice napnutý luk a měla obnažený meč, ještě však ne vypustila strelu do srdce nepřitele ani nezdvihla ruku k ráně. Avšak když svěťce již nebylo a nastala všeliká zloba, která neskrývala ošklivost pod závojem a maskou, nýbrž se podobně jako nevěstka oprostila od studu a vyvolala pronásledování pravověrných, tehdy ani Bůh neopomenul kníže ztrestat.¹² Ale o tom později.

^k ἐδέξατο J D¹ D² ^l προσεῖτο J D¹ πρόσθητος Ms πρόσθηται V Mk ^m αὐτῶν J D¹ ⁿ ἀρθῆ ἑαυτὴν Cod. J D¹ ^o ἀσεβεῖς D¹ ^p καλύπτουσα T sumpsit ex J D¹ OE (Cod. habet καταλύουσα)

¹⁰ K tomu cf. Metodějovu homilii o poučení vladařům, pozn. 1 v části V/17.

¹¹ Hagiografický locus communis je i tato věta, poněvadž Svatopluk nebyl až do konce svého života († 894) poražen. Snad se zde autor dal ovlivnit Životem Naumovým, jehož původce v hořkosti nad vypuzením Nauma a Klimenta konstatuje, že vpád Maďarů z Panonie na území staré Moravy je odplatou za toto příkoří.

V/20

¹² Jde opět o hagiografický locus communis. Nikde v legendě se ostatně o tom, jaký to byl trest, nemluví.

VI 21 Τότε δὲ ὁ Μεθόδιος τῷ τότε ἄρχοντι τὴν οἰκείαν προεῖπε τελευτὴν μετὰ τρεῖς ἑσπερινὴν ἡμέρας, τῶν συγχρῶν παρανεύσεων βεβαίωσιν τὴν προδόξωσιν ταύτην, ὡς ἐγὼ κρίνω, ποιούμενος· εἰ γὰρ ἡ προδότης προφήτην αὐτὸν ἐποίει εἰς ἔργον ἐκβάσα, καὶ τῶν μελλόντων τὴν προοφίαν λαχόντα τῷ Πνεύματι, προδότην, ὡς καὶ τὸ παρὰ τούτου συνεργοῦμενον δόγμα πνευματικῶν καὶ θεόπνευστον.

22 καὶ τοὺς ὁμιλητὰς αὐτοῦ συγκαλέσας μιμεῖται Παῦλον, μᾶλλον δὲ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῖς ἐξηγητοῖς αὐτοὺς παρακαλεῖ καὶ στηρίζει ὀφθαλμοῖς, καλὸν γε κληρὸν τοῖς παισὶν ἐκεῖνος διατυπούμενος καὶ τῶν καμάτων ἐπάξιον ὧν ἠνέσχετο, ἵνα τὴν τοιαύτην περιουσίαν ἐαυτῷ κτήσῃται· τίς ὁ κληρὸς, τάχα ποθεῖτε μαθεῖν τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια τὰ ἐπιθύμητα ὑπερὸ χροσίου καὶ λίθον τίμιον πολὺν καὶ ἡ σοφία, ἦν κρεῖττον ἐμπεπορευθῆναι ἢ χρυσοῖον καὶ ἀργυροῖον θησαυροῦς· οἴδατε γὰρ, φησὶν, ὅτι σπλάγγνα ἐμά, τὴν τῶν αἰρετικῶν ἐν κακίᾳ δύναμιν, καὶ ὅπως θολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πάντα τρόπον τοὺς πλησίον ἀνατροπὴν θολερὰν ποτίζειν σπουδαίους, δύο ταῦτα προσλαμβάνομενοι καὶ προσάγοντες, πιθανότητὰ τε καὶ ἀστηρότητα, τὴν μὲν τοῖς ἀπλουστέροις τὴν δὲ τοῖς δειλοτέροις· ἀλλ' ὑμῖν ἀμφοτέρωθεν καλῶς ἔχει τὰς ψυχὰς ἐλπίζω καὶ εὐχομαι, οὔτε γὰρ πιθανότητι λόγων παρασυρῆσεσθε καὶ διὰ τῆς κενῆς ἀπάτης συναγαγηθήσεσθε· τεθμελίωσθε γὰρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας καὶ διδασκαλίας πέτραν, ἐφ' ἣν τῆς ἐκκλησίας ὠκοδομημένης

VI 21 Tehdy Metoděj předpověděl tehdejšímu knížeti svůj konec, který prý nastane za tři dny,¹ vydávaje tuto předpověď, jak já soudím, na potvrzení svých četných napomenutí. Neboť jestliže ho předpověď, která se splnila, činila prorokem a člověkem, který obdržel schopnost předvídati budoucnost od Ducha, je jasné, že i učení, kterého se on zastával, bylo z Ducha a Bohem vnuknuté.

22 A svolav své učedníky, následuje Pavla, či spíše mého Ježíše, a nabádá i povzbuzuje je slovy na rozloučenou, vylučuje synům dědictví krásné a hodné námah, které snesl, aby pro sebe získal takové bohatství. Toužíte snad zvědět, jaké to bylo dědictví: slova boží, žádoucnější než mnoho zlata a drahého kamení, a moudrost, kterou získat je lepší než poklady zlata a stříbra. „Znáte totiž“, praví, „moji nejdražší, moc bludařů ve zlu, i to, jak se oni, kalice slovo boží, všemožně pokoušejí napájet své bližní špinavým převrácením Písma, přibírajíce a uplatňující dva prostředky, přemlouvání a přísnost. Ono pro lidi prostší, tuto pro lidi báznivější. Ale já doufám, že vaše duše jsou z obou stran dobře opatřeny a modlím se za to; vždyť vy se ani nenecháte zmásti přemlouváním, ani se nedáte přemoci prázdným klamem. Pevně totiž stojíte na skále² apoštolského vyznání a učení a církev na ní postavenou brány pekelné nepřemohou — neboť věrný je ten, jenž přislíbil —, a ani si žádným strachem nenecháte otrástit hradby svých srdcí. Vždyť jste se učili: Nebojte se výšky

πίλαι ἄδον ὁ κατισχύσουσι πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελιάμενος, οὔτε φοβερῶ τινι τοὺς τῶν καρδιῶν πύργους διασεισθήσεσθε· ἐμάθετε γὰρ, μὴ φοβείσθε ἀπὸ ὕψους ἡμέρας μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων κακῶσαι μᾶλλον μὲν οὖν τοὺς ἄλλους ἐπιστηρίζετε^a φυλάττειν τὴν παρακαταθήκην, ἣν παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν κατὰ καιρῶν πατέρων ἐλάβομεν, ἣν ἀπαίτησουσιν ἡμᾶς ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως· ἰδοὺ προεῖπον ὑμῖν καὶ ἁμαρτίας ἐνόχους διὰ τοῦ προεῖπειν ἐποίησα, εἰ μὴ γὰρ ἦλθον, φησί, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· ἀλλ' ὡς εἰμι ἐκ τοῦ αἵματος ὑμῶν, οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ λαλῆσαι ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ τοῦ σκοποῦ ἔργῳ κατὰ τὸν Ἰεζεκιὴλ ἐπηγρόυνησα βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατήσετε μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, καὶ πάση φυλακῇ τὰς ὑμῶν τε αὐτῶν καὶ τὰς ἀδελφῶν καρδίας τηρήσατε· ἐν μέσῳ γὰρ παγίδων διαβήσεσθε καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατήσετε· καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν εἰσελεύσονται καθ' ὑμῶν^b, λύκοι βαρεῖς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου τοῦ ἀπατῶν^c τὸν λαὸν ὀπίσω αὐτῶν, οἷς ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, ὁ Παῦλος ὑμῖν ταῦτα δι' ἐμοῦ διατίθεται· ὁ δὲ ἐπὶ πάντων Θεὸς καὶ Πατὴρ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς ἀπαθῶς Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀμέμπτους παραστήσει εἰς κτύχημα ἐμὸν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ^d.

23 ταῦτα καὶ πλείω τούτων εἰπὼν τὸ πνεῦμα τοῖς δορυφορήσασιν αὐτὸν ἄγγέλῳις καὶ ἐν πάσις ταῖς ὁδοῖς

dne ani těch, kteří zabíjejí tělo, duši však uškoditi nemohou. Raději tedy nabádejte ostatní, aby střežili svěřený majetek, kterého jsme nabyli od apoštolů a postupně od otců a který budou od nás žádat zpět v den odplaty. Hle, předpověděl jsem vám toto a skrze tuto předpověď jsem vás učinil odpovědnými za hřích, neboť kdybych nebyl přišel, dí (Kristus), a nebyl jim řekl, neměli by hřích. Jsem nevinný vaší krví, nezanedbal jsem hovor s vámi, ale podle Ezechiela jsem bděl ve službě strážného. Hledte, abyste opatrně chodili, ne jako nemoudří, ale jako moudří, a s veškerou ostražitostí střežte svoje srdce a (srdce) bratrů; budete totiž chodit uprostřed nástrah a budete se procházet po cimbuřích měst, neboť po mé smrti přijdou mezi vás draví vlci, kteří neušetří stáda, aby klamem zlákali za sebou lid — proti těm se postavte, pevní ve víře; Pavel vám toto skrze mne ukládá. Nade vším vládnoucí Bůh a Otec a Syn z něho před věky bez bolesti zplozený i Duch svatý vycházející z Otce vás pak uvede ve všelikou pravdu a bezúhonně vás představi k mé chvále v den Kristův.

Mt 16, 18

Hb 55, 3-4

Mt 10, 28

J 15, 22

A 20, 26-27

E 5, 15

Sap. 9, 18

A 20, 29-30

Ph 2, 16

^a ἐπιστηρίζετε Ms V ^b ὑμῶν T correxit ex ἡμῶν OE ^c ἀποσπᾶν OE

φυλάξασιν ἄγειν δέδωκε, τέταρτον μὲν πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἔτος τῇ ἀρχιερωσύνη ἐμπορέψας, πολλῶ δὲ μόχθῳ καὶ κόπῳ οὐ τὴν ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων σωτηρίαν κατεργασάμενος· οὐ γὰρ ἐσκόπει τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι, καὶ νυκτός καὶ ἡμέρας τοῦτο ζῶν μόνον, ὃ καὶ τοὺς ἄλλους ὠφέλει δηλοῖ δὲ καὶ τὸ πλήθος τῶν τε πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, οὓς καὶ τελευτῶν διακοσίους τῇ ἐνορία τῆς οἰκείας ἐκκλησίας ἐγκαταλέλοιπεν· εἰ γὰρ οἱ τοῦ βήματος μόνοι τοσοῦτοι, πόσον εἶναι τῶν λαϊκῶν τὸ πλήθος εἰκάσωμεν¹. ἐφέρετο δὲ ἄρα τούτων τὴν πρώτην Γοράσδος², ὃν καὶ προφθάσας ὁ λόγος ἐν τοῖς μάλιστα τῶν Μεθόδιου διμηλητῶν ἀπρηόθημυσεν, ὅς καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου τὰ τελευταῖα ζῶντος³ ἀνεκηρύττετο.

VII 24 Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἤνεγκεν ἡ πάντολμος πληθὺς τῶν αἰρετικῶν τὸν Μεθόδιον ἔχειν καὶ μετὰ θάνατον ζῶντα ἀντίμαχον⁴, ἀλλὰ δεῦτε⁵ εἰπόντες, Ἐνορία κατὰ τὸν Μοράβον παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου τὰ τελευταῖα ζῶντος⁶ ἀνεκηρύττετο.

kdyz vynikal 24 let v arcibiskupském úřadě⁴ a s velkým úsilím a námahou se staral nejen o své vlastní spasení, nýbrž i o spásu ostatních. Nehleděl totiž pouze na svůj vlastní zájem, nýbrž i na blaho lidu, aby došel spásy, a ve dne i v noci žil jen pro to, co i ostatním prospívalo. Důkazem toho je i velký počet kněží, jáhnů i podjáhnů, jichž umíraje zanechal⁵ v oblasti své církve⁶ dvě stě. Bylo-li pak tolik jen těch, kteří sloužili oltář, domysleme si, jak veliké bylo množství laiků. První místo mezi nimi zaujímal Gorazd, jenž byl již dříve uveden v našem vyprávění mezi nejbližšími Metodějovými učedníky a který byl i od samého světce na konci jeho života prohlášen arcibiskupem moravským.⁷

II 24 Ale drzý a opovážlivý zástup bludařů¹ nesnesl, aby měl Metoděje i po smrti živým protivníkem, a pravil: „Nuže vzhůru, potlačíme Gorazda a nastrojme mu úklady, neboť nepodobný nám je jeho život i odchýlné cesty jeho a vyčítá nám hříchy, a jestliže by on byl ponechán naživu, ožil by nám znovu Metoděj.“ I zbaví ho biskup-

¹ εἰκάσωμεν (= J D¹ OE) T correxit ex εἰκάσωμεν Cod. ² Γοράσδος J D¹ OE ³ γνότος OE * post ἀντίμαχον add. ἄμαχον J D¹

⁴ Metoděj se stal biskupem r. 869 a zemřel 885, svou funkci tedy vykonával asi 16 let; počítáme-li jeho uvěznění, ještě méně.

⁵ Počet dvou set duchovních v oblasti moravského arcibiskupství není jinde doložen.

⁶ Enoria je podle D. T. Laskova (Žitíe 34) větší církevní provincie asi jako dnešní metropolitní eparchie, cf. J. Stanislav, Osudy 82.

⁷ Cf. ŽM XVII; podle komonitoria (CDB I, 27) by se dalo soudit, že Gorazd byl vysvěcen biskupem; tak H. Richter, Slovánské kapitoly z české historie, II. Slovo k otázce cyrilometodějské, Olomouc 1922.

VII/24

¹ Duchovenstvo, výhradně latinské liturgie a většinou franko-bavorského původu (není vyloučeno, že i vlášského), vedené nitranským biskupem Vichingem; cf. pozn. 2 v kap. V/17.

ἀναβίῳ ἂν ἡμῶν ὁ Μεθόδιος⁷. καὶ τοῦτον μὲν τῆς ἐπισκοπῆς⁸ ἀρχῆς παραλόουσι, Βιχρίκον⁹ δὲ τινα τοῦ τῆς αἰρέσεως ἀκόρατου μεθυσοθέντα καὶ ἄλλους μεθεῖν δυνάμενον καὶ μέντοι διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Μεθόδιου τῷ τοῦ ἀναθέματος Σατανᾶ παραδοθέντα μετὰ τοῦ θιάσου τῶν οὐκ αὐτῶ μαινομένων, τοῦτον, ὃ πόνοι καὶ ἀγῶνες τοῦ Μεθόδιου καὶ Τριάς συγγεομένη τὰς ιδιότητος, ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγουσι, μᾶλλον δὲ τὸν θρόνον διὰ τοῦτον κατάγουσι, καὶ ὅσω διὰ Μεθόδιον ἐνδοξος ἦν καὶ τῶν πολλῶν προφανόμενος, τοσοῦτω διὰ Βιχρίκον⁹ τῆς ἀδοξίας κοιλάδι ἐπικλυόμενος.

VIII 25 Ἄλλ' ὁ μὲν οὕτω τῆς ἐπισκοπῆς παρανόμως καὶ μηδὲν αὐτῷ προσήκον ἐδράξατο, ἑαυτῷ λαβὼν τὴν τιμὴν καὶ ἀπαγαμὸν ἠγγασάμενος, καὶ τὸν ἐπὶ Θεοῦ κληθέντα τυραννίδι βραχίονος ἀμαρτωλοῦ παραγκωνισάμενος· κεφαλὴν δὲ ἡ αἰρεσις, αἶρει, καὶ κατὰ τῆς ὁρθοδοξοῦσης πληθὺς τῶν Μεθόδιον μαθητῶν γαυριᾶ¹⁰ καὶ δὴ θοροβήσαντες καὶ τοῖς πιστοῖς ἐπαναστάντες, διὰ τῆς φασίν, ἔτι τοῖς Μεθόδιον λόγους τοῖς ὀδωδῶσι καὶ νεκροῖς εὐνοῦστερον προσδιακείσθε, ἀλλὰ μὴ τῷ ζῶντι ἀρχιεπισκόπῳ συνίστασθε, καὶ ὁμολογεῖτε ἐκ Πατρὸς Υἱὸν γεννηθέντα, ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον¹¹;

ského úřadu² a jakéhosi Vichinga,³ opojeného čistým vínem bludařství a schopného opojit i jiné, jenž byl právě za to od Metoděje vydán Satanu a proklet spolu se zástupem těch, kteří s ním běsnili, tohoto člověka — ó námahy a zápasy Metodějovy, ó Trojice v jedno spojující (tři božské) osoby! — povýší na stolec, či spíše však skrze něho tento stolec sníží, a jak se (tento stolec) stkvěl zásluhou Metodějovou a nad mnoho jiných vynikal, tak vinou Vichingovou upadl do propasti opovržení.

VIII 25 A ten takto nezákonně a zcela bezprávně uchwátíl biskupský úřad,¹ sám si přisvojiv tuto hodnost a pokládaje ji za kořist, když muze povoláného Bohem odstrčil tyranskou silou ramene hříšníkova. Bludařství pozdvihuje hlavu a vypíná se nad pravověrný zástup Metodějových žáků. A s reptáním postavše proti věrným, praví: „Proč se stále ještě přikláníte raději k páchnoucím a mrtvým slovům Metodějovým a nespojíte se s živým arcibiskupem a neuznáte, že Syn byl zplozen z Otce a ze Syna že vychází Duch?“

⁸ ἀρχιεπισκοπικῆς D¹ ἐπισκοπικῆς OE ⁹ Βιχρίκον T sumpsit ex OE Βιχρίσκον Cod. Βιχρισκόν J D¹ Βιαχρίσκον J Βιχρικόν A ¹⁰ Βιχρίκον T sumpsit ex OE

² Gorazda zbavili práva vykonávat funkci arcibiskupa papežští legáti r. 886. K tomu cf. Z. R. Dittrich, Christianity 271.

³ Nitranský biskup Viching, ordinovaný r. 880.

⁴ O Vichingově suspensi hovoří list papeže Štěpána V. r. 885, CDB I, 26; V. Vavřínek, Staroslověnské životy 50.

VIII/25

¹ Podobně jako neslyšime nic o Gorazdovi, že by se po své citaci do Říma skutečně tam dostavil, nedovídáme se ničeho ani z jakého titulu uchwátíl Viching správu celé provincie (Štěpán V. ho r. 885 vrací pouze nitranské diecézi, CDB I, 26) a zda svou usurpaci měl potvrzenou kurií.

26 οἱ δὲ διὰ Γοράσδου καὶ Κλήμεντος ἔφασαν ὅτι μὲν Μεθόδιος ἐτι ζῆ, τοῦ Κυρίου πάντως ἐμάθομεν, ποτὲ μὲν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα κἄν ἀποδάνῃ ζήσασθαι φάσκοντος, ποτὲ δὲ διδάσκοντος τὸν Θεὸν τῷ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὡς ζῶσιν ἀλλ' οὐ νεκροῖς ἐπιλέγεσθαι. τί οὖν ἀμαρτάνομεν, εἰ τὸν ἐν Θεῷ ζῶντα διδάσκαλον ἔχομεν, πνευματικῶς ἡμῖν συνόντα καὶ συλλαλοῦντα καὶ καθ' ἡμῶν² συνεπιδρώνοντα; τὴν δὲ καιρὴν ταύτην πίστιν ἡμῶν οὕτω καὶ νῦν ἐπὶ γραφῆς μαρτυρουμένην οἴασθαι εὐρόντες οὐδ' ἐπὶ πατέρων ἁγίων συνθευμένην, ὀκνοῦμεν ὑποβαλεῖν ἑαυτοὺς ἀναθέματι, τοῦ Παύλου διαδόχῳ βῶντος· εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρὸς παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω ἡμεῖς γὰρ Πνεῦμα μὲν Υἱοῦ, ἐπεὶ καὶ Πνεῦμα ζωῆς καὶ ἀληθείας, ἃ καὶ ὁ Υἱός, καὶ νοῦν Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα πιστεύομεν, ἐξ Υἱοῦ δὲ τοῦτο προερχόμενον οὕτε μαθητήκαμεν οὕτε μαθησόμεθα, οὕτε τὴν πίστιν ἀρησόμεθα καὶ χεῖρονες ἀπίστων ἐσόμεθα, οὐ μὰ τὸν ἁγιασμόν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς μὲν προῖεται τὸ Πνεῦμα καὶ εἶναι τούτου αἴτιον καὶ προβολῆτον τοῦ Υἱοῦ γεννήτορα πεπιστεύκαμεν· εἶναι δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ οἰκεῖον καὶ δι' αὐτοῦ χορηγεῖσθαι τοῖς ἀξίοις ἐκάστοτε ἕτερον δὲ τὸ ἔκπορεύεσθαι³ καὶ ἕτερον τὸ χορηγεῖσθαι³. τὸ μὲν γὰρ τοῦ πῶς εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκφαντικόν, ὡς γὰρ ὁ Υἱός ἐστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητός³, οὕτω τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτός³. τὸ δὲ χορηγεῖσθαι οὐ τὸ πῶς εἶναι δηλοῖ, ἀλλὰ πλουτισμὸν ἐνδείκνυται καὶ διάδοσιν.

26 Ti pak řekli ústy Gorazdovými a Klementovými²: „Že je Metoděj ještě naživu, bezpečně jsme zvěděli od Pána, který praví, že kdo v něho uvěří, bude žít, byť i zemřel, a učí, že Bůh se nazývá Bohem Abrahamovým, Izákovým a Jakubovým jako Bůh živých a nikoli mrtvých. V čem tedy hřešíme, máme-li v Bohu živého učitele, který s námi duchovně obcuje, rozpráví a posiluje nás proti vám? Poněvadž jsme až do nynějška nezjistili, že by tato vaše nová víra byla potvrzena nějakým písmem či stanovena svatými otci, zdráháme se vydat sebe prokletí, neboť Pavel zřetelně volá: „Hlásá-li vám někdo jiné evangelium mimo to, které jste přijali, budiž prokletí!“ My totiž věříme, že Duch patří k Synu, neboť je Duchem života a pravdy, což jest Syn, a že Duch je rozumem Kristovým, avšak ani jsme se neučili, ani se učit nebudeme, že tento (Duch) vychází ze Syna, ani nezapřeme víru a nebudeme horší nevěřících — nyní jsme přesvědčeni, že Duch vychází z Otce a že jeho příčinou a původcem je zploditel Syna, že však jest (Duch) i Synovi vlastní a skrze něho že je vždy udělován těm, kteří jsou toho hodni. Přitom něco jiného je „vycházeti“ a něco jiného „býti udělován“; první (výraz) totiž vyjadřuje způsob vzniku Ducha, že totiž jako Syn je zplozen z Otce, tak že Duch z něho vychází, výraz „býti udělován“ však neznamena způsob bytí, nýbrž naznačuje obohacování a rozdávání.

² καθ' ἡμῶν sumpsimus e Mn μεθ' ἡμῶν D¹ (T praefert καθ' ἡμῶν, cf. app. crit. ad loc. cit.)
³ γεννητός T correxit secundum D¹ e γεννητός Cod. OE ^b ἐκπορευτός V Mk Mn

VIII/26

² Podle původce legendy se zdá, že Gorazd se do Říma neodebral, vid. i dále kap. IX, X, XI, XII.

27 καὶ ἴνα παραδείγματι τινι τὸν λόγον, ὡς ἐγγωρεῖ, φωτίσωμεν, ἐννόησόν μοι βασιλέα τινά πλούτον μάλα πολλὸν ἐκ τῶν οἰκειῶν θησαυρῶν προβαλλόμενον, τοῦτον δὲ τὸν νῆον παραλαβόντα οἰκεῖόν τε αὐτοῦ ἔχειν καὶ διανέμειν τοῖς ἐδαρευτοῦσιν αὐτοῖς· βασιλεὺς δὲ Πατήρ, πλούτος, ὡς ἐν εἰκόνι φάναι, τὸ Πνεῦμα τῶν τοῦ Πατρὸς ἀδελφῶν θησαυρῶν προβληθέν, υἱὸς βασιλέως δὲ τοῦ Πατρὸς Υἱός, οὗ τὸ Πνεῦμα, καὶ δι' οὗ χορηγεῖται. ὁρᾶτε τὸ Πνεῦμα, πῶς ἡμεῖς οἶδαμεν, ἐξ Υἱοῦ μὲν οὐ προερχόμενον, δι' Υἱοῦ δὲ χορηγούμενον. εἰ δὲ τὸ ἐμφυσησθαι τὸν Υἱὸν τοῖς ἀποστόλοις καὶ εἰπεῖν· λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, τοῦτό σε ταράττει, παχέως τοῖς εὐαγγελίοις ὠμίλησας· χάρισμα γὰρ τοῖς ἀποστόλοις ἐν τῶν τοῦ Πνεύματος δέδωκε τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν, ὡς δηλοῖ τοῖς ἐξῆς· πνεύματα δὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος καὶ τῷ Ἡσαΐα φίλον καλεῖν· ἀλλ' οὐκ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τηλικαῦτα τοῖς μαθηταῖς ἐχαρίσατο· ὅηλον δέ, καὶ γὰρ, εἰ τότε τὸ Πνεῦμα δέδωκεν, ἢ περισσὴ λοιπὸν ἢ ἐν τῇ πεντηκοστῇ τούτου κἀνοδος, ἢ ἄλλον πνεύματος, εἰ μὴ περισσὴ ποῖον οὐκ οὔτω; ὡς ἦγε ἐκκλησία ἐν ἁγίον⁴ προσβεβούσα φαίνεται. εἰ δὲ δύο εἶεν, ὁπότερον οὖν τούτων οὐχ ἅγιον; εἰ τοῖνον τὸ ἅγιον διὰ τοῦ ἐμφυσηματος, ὁ Κύριος δέδωκεν αὐτὸ ἐκεῖνο, ἀλλ' οὐχ ἐν πνευματικὸν χάρισμα, τὸ κατελθόν ἐν τῇ πεντηκοστῇ ὅηλον ὡς οὐχ ἅγιον· ἀλλ' εἰς κεφαλὰς ὑμῶν τὸ βλάσφημον τράποιτο, δύο δὲ ποιοῦντες ὑμεῖς ἀρχάς, τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τοῦ δὲ Πνεύματος τὸν Υἱόν, ἄλλην τιμὰ μανίαν μανικαῖκην μαίνεσθε.

27 A abychom ten výklad, pokud to lze, osvětlili nějakým příkladem, představ si, že nějaký král rozdává ze svých pokladů velmi značné bohatství, že syn je pak přijme a vládne jím jako svým vlastním a rozděluje z něho lidem, kteří jsou jim milí. Král je Otec, bohatství — abychom hovořili slovy obrazu — je Duch darovaný z nevýslovných pokladů Otce, syn králův je Otecův Syn, k němuž náleží Duch a skrze něhož se uděluje. Vidíte, že Duch, jak my víme, nevychází ze Syna, nýbrž je skrze Syna udělován. Jestliže pak tě mate to, že Syn dechnul na apoštoly a pravil: Přijměte Ducha svatého, pak sis nejspíše vložil evangelium. Udělil totiž apoštolům jeden z darů Ducha, totiž dar odpouštění hříchů, jak je zřejmé z následujících slov — také Isaiáš s oblibou označuje činnost Ducha jako „duchy“ — ale samotného Ducha tehdy učedníkům neudělil. Vždyť je jasné, že kdyby byl tehdy daroval Ducha, buď by bylo do budoucna zbytečné jeho sestoupení v padesátý den, anebo, kdyby nebylo zbytečné, bylo by to (sestoupení) jiného ducha. Jaký by to však byl duch? Vždyť církev zjevně uctívá jediného svatého (Ducha). Pakli by však byli dva, který tedy z nich by nebyl svatý? Jestliže je tedy svatý ten, který byl udělen dýchnutím, a Pán jim dal jeho samého a nikoli jediný dar Ducha, pak Duch, který sestoupil v padesátý den, nebyl zřejmě svatý. Nechť se však toto rouhání obrátí na vaše hlavy! Vy jste tím, že uznáváte dva počátky, tj. Otce jako původce Syna a Syna jako původce Ducha, posedlí jakýmsi jiným, manichejským šílenstvím.³

⁴ ἀτῶ J OE ⁴ post ἅγιον add. Πνεῦμα J D¹ ⁵ post ἅγιον add. Πνεῦμα J

VIII/27

³ Manichejci byli starokřesťanská sekta v Syrii, opírající se u učení Peršana Monese-Monichala († 277). Z jejich dualismu vycházeli bulharští bogomilové.

28 ἡμῖν δὲ εἷς μὲν Θεός, μία δὲ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀρχή, ὁ Πατὴρ· τοῦ μὲν Υἱοῦ Πατρὸς, τοῦ δὲ Πνεύματος προβολεύς· ὡςπερ οὖν καὶ εἷς ἥλιος ἀρχὴ τῆς τε ἀκτίνος καὶ τῆς ἐλλάμψεως ἦτοι θάλασσης. τῇ τοίνυν ἀκτίνι καὶ ἡ λάμψις σύνεστι καὶ ἡ θάλπις, ὡςπερ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα, καὶ τῆς ἀκτίνος ἡ λάμψις ἐστίν, ὡςπερ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ ἄμφω μέντοι ἐκ μιᾶς ἀρχῆς τοῦ ἡλίου καὶ ὡςπερ ἐν τῷ ὑποδείγματι διὰ τῆς ἀκτίνος ἡ λάμψις ἦτοι θάλπις τῷ σωματικῷ κόσμῳ δίδεται, οὕτω διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖται τῇ νοητῇ κτίσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντων. εἰ μὲν οὖν ὡς Μανιχαῖοι τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, οὕτως ἡμεῖς ἄλλο τι προ-ενεργεῖν ἔχετε τὴν τοιαύτην περὶ τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν εἰσηγησάμενον, δεῖξτε τοῦτο κεκαλονισμένον καὶ σωπῆσομεν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς εὐεργέτας τιμῆσομεν. εἰ δὲ τέσσαροι μὲν ἀρχαῖς ὁ τῆς ἐκκλησίας παραδείσος ἐκ μιᾶς πηγῆς χρομέναις ποτίζεται, Ματθαῖον, Μάρκον, Λουκᾶν καὶ Ἰωάννην, οἶμαι, συνήκατε. ὁ δὲ πέμπτον εἰσάγων εὐαγγέλιον τρισκατάρατος· Ἰωάννης δὲ ἡμῖν τὸν Υἱὸν παρεισάγει λέγοντα τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται παύσασθε καθ' ἐαυτῶν πηγνῦντες τὸ ξίφος ἐνστατικώτερον, παύσασθε τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, τῷ μεγάλῳ εὐαγγελιστῇ, καὶ ἔξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ εἰς ὃν εὐαγγέλιον πᾶν, μαχόμενοι καὶ χωρὶς τοῦ Πνεύματος περὶ τοῦ Πνεύματος δογματίζοντες, μᾶλλον δὲ τῷ ἐναντίῳ ὑποφθεγγόμενοι πνεύματι.

IX 29 Ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐνεγκόντες οἱ τοῦ Βιχρίκου¹ οσασίωται, τὰ ὅσα συσχόντες, καθάπερ οἱ Στέφανον πάλαι λιθοβολοῦντες τὸν τοῦ Λόγου γενναῖον

28 My však máme jediného Boha a jeden počátek těch, kteří jsou z něho, Otce. Ve vztahu k Synovi je Otcem, ve vztahu k Duchu je původcem, podobně jako jedině slunce je počátkem paprsku i světla či tepla. S paprskem je tedy spojeno i světlo a teplo, jako i se Synem Duch, a světlo patří paprsku jako Duch Synovi, oba však pocházejí z jediného počátku, slunce. A jako se v tomto příkladě dostává tělesnému světu světla či tepla skrze paprsek, tak je skrze Syna udělován rozumovému stvoření Duch svatý pro všechny. Můžete-li tedy i vy uvést — podobně jako manichejští evangelium Tomášovo — nějaké jiné (evangelium), které zavedlo takovéto učení o Duchu, dokažte, že bylo kanonizováno, a my budeme mlčet, ba spíše vás budeme ctít jakožto dobrodince. Je-li však ráj církve zavlažován čtyřmi proudy vytekajícími z jediného zřídla, uznáváte, myslím, Matouše, Marka, Lukáše a Jana. Ten však, kdo zavádí páté evangelium, třikrát je proklet. Vždyť Jan nám představuje Syna, jak hovoří o Duchu pravdy, který vychází z Otce. Přestaňte sami proti sobě obracet nepřátelsky meč, přestaňte zápasit se Synem božím, velkým zvěstovatelem evangelia, z něhož, skrze něhož a v němž je celé evangelium, a (přestaňte) učit o Duchu bez Ducha nebo spíše hovořit hlasem ducha protivního.¹⁴

29 Při těchto slovech si Vichingovi přívrženci, nesnášejíce je, zacpali uši — jako ti, kteří kdysi kamenovali Štěpána, pravého svědka Slova —, jen toto

¹ Βιχρίσκων Cod.

μάτρου, καὶ τοῦτο μόνον καλῶς ποιοῦντες ὡς οὐκ ἄξιοι τούτων ἀκούειν, θορυβεῖν καὶ πάντα συγγεῖν ἐπεβάλλοντο, καὶ μικροῦ μὲν καὶ εἰς χεῖρας ἤλθον τοῖς ὀρθοδόξοις, τῇ γλώττει καταπονηθείση τὴν χεῖρα δίδόντες σύμμαχον· τέλος δ' οὖν ἀναπηθήσαντες ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἤλθον καταφυγὴν αὐτῶν τὸν κοινοστὸν Σφεντόπλικον⁵, καὶ διαβάλλουσι μὲν τοὺς ὀρθοδόξους ὡς νεώτερα φρονοῦντας, καὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ κινήθησομένους ἂν, εἰ μὴ περὶ τὸ δόγμα τῷ ἄρχοντι συμφρονησάμεν. τὸ γὰρ ἀντίδοξον καὶ ἀντίμαχον. ὁ δὲ τοὺς τοῦ Μεθοδίου προσκαλεσάμενος, ἴτ', ἴφσι, 'τοῦτο τὸ σχίσμα^h ἐν ὑμῖν πολιτεύεται, καὶ καθ' ἐκάστην ἀλλήλους πολεμῶς συμπλέκεσθε; οὐκ ἀδελφοὶ πάντες ἐστέ; οὐ τῆς χριστιανῶν μερίδος; διὰ τί οὖν μὴ συμφρονεῖτε ἀλλήλους, μηδὲ τὴν ἔνωσιν ἐπισπεύδετε;

30 οἱ δέ, ὅσα στόματι Γοράσδω καὶ Κλήμεντι χροόμενοι (οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ τοῦ λόγου ἠγούμενοι), ἔδει μὲν περὶ τούτων, ἔφασαν, ὅτι ἄρχον, μακροῦς ἡμᾶς ποιησάμενος τοὺς λόγους· οὐ γὰρ περὶ ἐλαχίστων οὐδὲ περὶ ἐλάχιστων ἡμῖν ὁ κίνδυνος ἴσταται, ἀλλὰ περὶ δόγματος μὲν ἐκκλησιαστικοῦ τοῦ περὶ τῆς μακαρίας Τριάδος, περὶ δὲ ψυχῆς, τὸ πάντων ἡμῖν οἰκειότατον. ἐπεὶ δὲ σοὶ τὸ τῶν γραφῶν ἀνομίλητον μακροτέρων λόγων ἢ βαρυτέρων ἀκούειν οὐ δίδωσιν, ἀπλοῦς ἡμῖν ὁ πρὸς τὴν σὴν ἐρώτησιν λόγος, ὅτι σχιζόμεθα μὲν, ἐπειδὴ καὶ Κύριος μάχαιραν ἤλθε βαλεῖν καὶ

dobře říci, neboť nebyli hodni tato slova slyšet, začali křičet a působit všemožný zmatek a málem se pustili do bitky s pravověrnými, poskytujícíce umdlenému jazyku jako spojence svou paži. Nakonec pak vyčítivše se, obrátili se na své poslední útočiště, podlého Svatopluka, a osočí u něho pravověrné, že vymýšlejí novoty a kdyby se neshodli s knížetem ve víře, že by možná povstali proti jeho vládě. Neboť rozpor ve víře působivá zároveň rozbroj.¹ Ten si pak zavolal Metodějovu učedníky s praví: „Jaký rozkol se to mezi vámi děje a proč se každodenně navzájem nepřátelsky potýkáte? Což nejste všichni bratři? Což nejste křesťanské víry? Proč se tedy neshodnete mezi sebou a nesnažíte se o jednotu?“

30 Oni však pravili ústy Gorazdovými a Klimentovými (ti totiž vedli rozhovor): „Kníže, o tom bychom museli vést dlouhé řeči. Hrozí nám tu totiž nebezpečí ve věci nikoli nepatrné a v záležitosti nikoli bezvýznamné, nýbrž týkající se církevního dogmatu o svaté Trojici a o duši, věci pro nás ze všeho nejdůležitější. Když ti však neznalost Písma nedovoluje poslouchat rozsáhlejší a hlubší řeči, bude naše odpověď na tvou otázku jednoduchá: rozcházíme se proto, že i Pán přišel udeřit mečem a oddělit lepší od horšího a o Davidovi slyšíme, že nenáviděl ty, kteří nenáviděli Hospodina, velmi však ctěl přátele

⁵ τὸν Σφεντόπλικον D¹ σφοντόπλικον Ms Σφεντόπλικον Cod. (Σφεντόπλικον V Mk) ^h σχίσμα correctum est e σχῆμα, quod legitur in Cod., σχῆμα et in J D¹ σχῆσμα Ms σχίσμα V Mk

IX/29

¹ Jde patrně spíše o stylistický obrat než o skutečnou možnost, že by Gorazdova strana — nebude však jisté pochyb, že Gorazd a jeho rod měl řadu příznivců — mohla pozvednout proti Svatoplukovi boj. Z. R. Dittrich, ibid. 286 připouští, že šlo o skutečnost.

διχάσαι τὸ κρείττον ἀπὸ τοῦ χείρονος,¹
καὶ τοῦ Δαβὶδ ἀκούομεν μισούντος
τοὺς μισούντας τὸν Κύριον, λῶν δὲ
τιμῶντος τοὺς φίλους Θεοῦ· χριστιανὸς
δὲ οὐκ ἂν ποτε ἡμεῖς θεύμεν τοὺς
μὴ παραδεχομένους τὸ εὐαγγέλιον.
ἐκεῖ γὰρ τοῦ ἑνὸς τῆς Τριάδος, Υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ, εἰπόντος, τὸ Πνεῦμα τῆς
ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπο-
ρεύεται, οὗτοι φασὶν ἐκ τοῦ Υἱοῦ
ἐκπεπορευθῆναι τὸ Πνεῦμα· καίτοι
πάντως εἰ τοῦτ' ἦν, τί τὸ κωλύον
τὸν Κύριον εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τῆς
ἀληθείας, ὃ παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται;
ἔν μὲν οὖν τοῦτο· δευτέρον δὲ ἡ ἐν
Κωνσταντίνου πόλει δευτέρα τῶν ἐκ
πάσης τῆς οἰκουμένης ἀθροισθέντων
ἀρχιερέων σύνοδος περὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος ἀπεφώνησε, ἐπεὶ καὶ τούτου
χάριν συνήθροιστο ἐπὶ καθαίρειται τοῦ
πνευματομάχου Μakedονίου· ἐξέθετό
τε πιστεῶς σύμβολον οὕτω ἐπ' ἀνατροπῇ
τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου
τεθεσπισμένου, ἀλλ' ὅπερ ἐκείνη* ἐπέ-
λιπεν, οἷα δὴ μὴ κινήθωνται τότε
τῶν περὶ τοῦ Πνεύματος ζητημάτων
τοῦτο αὐτῇ ἀναπληροῦσα καὶ σώζουσα
τὸ τῆς μητρὸς ἡ θυγάτηρ ὕστερημα·
ἴδωμεν οὖν ἐν τούτῳ τῷ συμβόλῳ,
ὃ καθ' ἑκάστην ἐπ' ἐκκλησίᾳ ἐκφωνεῖς,
ὃ ἀρχον, καὶ σὺ ἐκ τῶν γραικῶν
βιβλίων μεταληφθὲν, πότερον πι-
στεύειν εἰς Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ
ἐκπορευόμενον ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
ὁμολογούμεν'. πῶς τοίνυν συμφωνή-
σομεν τοῖς παρὰ τὸ εὐαγγέλιον φρο-
νοῦσι καὶ τῆν μετὰ τοῦ Πνεύματος
τῶν πατέρων ἐκθεσιν, τοῖς ἀπὸ γῆς
φρονοῦσι κατὰ τοὺς ἐγγραστριμύθους·

¹ τὸ χείρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος J D¹ ἰ τοῦτ' ἦν ante τί τὸ κωλύον T sumpsit ex OE * ἐκείνη
correctum est ex ἐκείνος, quod scriptum est in Cod.; ἐκείνη J D¹ OE ἰ ὁμολογούμεν correctum
est in Cod. D¹ T, ὁμολογούμενον OE

² Druhý církevní sněm, svolaný císařem Theodosiem, se konal r. 381 v Cařihradě.

³ Cařihradský patriarcha Makedonios († 362) byl původcem učení, že Duch sv. slouží Otci a Synu.

⁴ První církevní koncil, svolaný r. 325 Konstantinem Velikým.

boží. Za křesťany bychom však nikdy
nemohli uznat ty, kteří nepřijímají
evangelium. Zatím co v něm totiž
jeden z Trojice, Syn boží, pravil: „Duch
pravdy, který od Otce pochází“, tito
říkají, že Duch vzešel ze Syna. Vždyť
kdyby tak tomu opravdu bylo, co by
bylo Pánu bránilo, aby řekl: „Duch
pravdy, který pochází ode mne?“ Toto
je tedy jedna věc. A druhou vyhlásila
o Duchu svatém druhá konstantino-
polská synoda velekněží shromáždě-
ných z celého světa,² když se sešla právě
za tím účelem, aby zavrhla Makedo-
nia,³ odpůrce Duchu. Vyložila Vyznání
víry nikoli tak, aby zvrátila to, co bylo
vyhlášeno synodou Nikajskou,⁴ nýbrž
to, co právě ona vynechala — neboť
tehdy ještě nepovstaly spory o Duchu —,
to doplňovala a jako dcera napravovala
nedostatky matěiny. Z tohoto Vyznání,
které — přeložené z řeckých knih — i ty
každodenně v kostele pronášíš, je tedy
možno vidět, kníže, zda máme vy-
znávat, že věříme v Duchu vycházejí-
cího ze Syna, či (v Duchu vycházejí-
cího) z Otce. Jak tedy máme souhlasit
s těmi, kteří smýšlejí proti evangeliu
a proti výkladu otců podávanému
s pomocí Duchu s těmi, kteří na způsob
břichomluvečů vydávají hlas ze země.
„Jaké je společenství světla s tmou?“
praví apoštol boží. Nuže, jestliže změni
své smýšlení a postaví se na stranu
evangelia a otců, přiběhneme k nim
jako bratři, obejmeme se a přivineme.
Jdou-li však, odmítajíce Krista, jedi-
ného našeho učitele, za svým rozumem
a jsou marní v myšlenkách svých, tu

τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; φησὶν
ὁ θεὸς ἀπόστολος. εἰ μὲν οὖν μετα-
βαλοῦνται τὰς γνώσεις^m καὶ μετὰ
τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν πατέρων
στήσονται, ὡς ἀδελφοὶⁿ προσδραμοῦ-
μεν καὶ περιπλακυσόμεθα καὶ περι-
πτυσόμεθα. εἰ δὲ τὸν ἕνα καθηγητὴν
ἡμῶν τὸν Χριστὸν ἀποποιούμενοι ἀπί-
σω τῆς διανοίας αὐτῶν πορεύονται
καὶ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν ματα-
ιοῦνται, σχολῆ γ' ἂν ἡμεῖς ἐπ' αὐτοῖς
καθηγηταῖς τὸ περὶ τῆς Τριῶδος
δόγμα μαθεῖν δεξόμεθα'. ταῦτα ἡ περὶ
τοὺς ὀρθοδόξους πληθῆς, προηγόροις
Γορασάδω καὶ Κλήμεντι χρώμενοι.

X 31 Ὁ δὲ ἀρχων μόλις μὲν
συνήκεν ὀλίγα τιτὰ τῶν λεχθέντων,
ἦν γὰρ παντάπασιν γνώαι τι τῶν
θείων ἡλιθιώτατος, ἅμα μὲν ὡς ἀνηγ-
μένος βρβαρικότερον καὶ συνόλω
εἶπειν ἀλογώτερον ἅμα δὲ καὶ τὸν
νοῦν ὑπὸ τῆς μιᾶς ἡδονῆς παρα-
σεσπλημένος, ὡς εἰρηται· πῶς γὰρ
ἐμελλε τοῖς περὶ Τριῶδος λόγοις ἐμβή-
ναι ἄνθρωπος, πάλμπολον τοῦ τῆς
σωφροσύνης ἀπέχων ἁγιασμοῦ, οὗ
χωρὶς οὐδεὶς τὸν Κύριον ὄφεται;

32 ὑπὸ δὲ τῶν αἰρετικῶν προβιβα-
σθεῖς, ἦν γὰρ ὄλωσ ἀτοῖς προσκεί-
μενος, τοιάνδε τοῖς ὀρθοδόξοις ἀπό-
φασιν ἔδωκεν· ἐγὼ μὲν ἐμαντῷ πολλὴν
τὸν ιδιωτισμὸν σύννοϊδα, καὶ ἀπλοῦς
εἶμι τὰ δογματικά· καὶ τί γὰρ ἢ
ἀγρόαματος· τοῦ μέντοι χριστιανισμοῦ
μεταποιῦμαι τε καὶ μεταποισομαι·
ἀμφιβολίας δὲ τιαύτας, οἷας ἡμῖν
ἀνεγείρετε, λύειν οὐκ ἵκανὸς ἐγὼ διὰ
λόγων οὐδὲ διακρίνειν ὀρθοδόξου ψευ-
δοδιδάσκαλον. ὡς οὖν χριστιανὸς δικά-
σω ὅμιν· ἀμέλει καὶ περὶ τούτου τοῦ
δόγματος ἀποφαίνομαι ὡς καὶ περὶ

^m γνώμας J D¹ OE ⁿ ἀδελφοίς J D¹ OE

my nikterak nepřijímeme dogma o Tro-
jici takovýchto učitelů.“ Toto (odpo-
vídal) zástup pravověrných, hovoře
skrze své mluvčí Gorazda a Klimenta.⁵

Is 8, 19, 19, 8

2C 6, 14

R 1, 21

Hb 12, 14

31 Kníže však sotva pochopil něco
málo z toho, co bylo řečeno, neboť byl
naprosto a úplně tupý na to, aby poroz-
uměl čemukoli z božských věcí, jednak
proto, že byl vychován zcela bar-
barsky, a zkrátka řečeno, bez všeho
vzdělání, jednak, jak již byla o tom
řeč, protože byl mrzkou rozkoší zbaven
rozumu. Jak totiž měl vzniknout do
úvah o Trojici člověk, naprosto vzdá-
lený od svatosti zdrženlivého života,
bez níž nikdo neužije Pána?

32 Byť pak naveden bludaři — byl jim
totiž zcela oddán — dal pravověrným
takovouto odpověď: „Já jsem si vědom
své velké nevědomosti a nerozumím
věcem věroučným. Vždyť co jsem
jiného než člověk neučený? Ovšem ke
křesťanství se hlásím a budu se hlásit.
Takové spory však, jaké u nás roz-
dmýchávají, já nejsem schopen řešit
rozumovými důvody ani rozlišovat
učitele lži od člověka pravověrného.
Rozsoudím vás tedy jako křesťan;
ovšem i o tomto dogmatu vyslovím
své rozhodnutí tak, jak jsem zvyklý je

⁵ Celá diskuse — i když nelze vyloučit, že skutečně mohlo dojít na Moravě k nějaké synodě — je zřejmě zaměřena proti uznání filioque ze strany Říma, k čemuž došlo za papeže Benedikta VIII. (1012—1024) a co bylo jednou z příčin schismatu r. 1054.

τῶν ἄλλων ἀποφαίνεσθαι εἰδισμαι-
δς ἂν παρῶν πρῶτος ὁμόσειεν, ὡς
καλῶς καὶ ὀρθοδόξως πιστεύει, τοῦτον
εἶναι τὸν κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν μηδέν
τι τοῦ ἀκριβοῦς περὶ τὴν πίστιν
δραλλόμενον, τούτω καὶ τὴν ἐκκλησίαν
παραδώσω καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας
ἐπιδώσω κατὰ τὸ εἶκος πρεσβυτέρων^ο.

XI 33 Οἱ τοίνυν Φράγγοι^ο προ-
θυμώματα περὶ τὸν ὄρκον διατεθέντες
οὐδὲ τὸ τέλος τῆς τοῦ ἄρχοντος
ἀναμενόντες ἀποφάσεως, ὄμοσαν καὶ
ἔστησαν τὴν κακοδοξίαν αὐτῶν, ἀνοήτω
κρίσει πέρας ἐπιθέντες κατάλληλον.
παρὰ τοιούτοις κριταῖς ἢ αἴρεσις κατὰ
τῆς ὀρθοδοξίας ἐστεφανώσατο, καὶ
πάσαν ἔσχεν ἐξουσίαν ἄγειν καὶ φέρειν
τοὺς Χριστοῦ γνησίους δούλους καὶ
τῆς πίστεως φύλακας. ‘εἰ γὰρ τις’,
φησί, ‘φωραθεῖη μὴ πιστεῦον κατὰ
τὴν τῶν Φράγγων^ο ἔκθεσιν, αὐτοῖς
ἐκείνοις παραδοθήσεται χρησιμοποιεῖν
ὃ τι καὶ βούλουτο^ο.

34 τὰ ἐπὶ τούτοις τίς ἂν ἐκδιηγῆσε-
ται λόγος, ὅσα κακία λαβομένη δυνα-

vyslovovat i o jiných věcech: Kdo při-
jde a první odpřísáhne, že věří správně
a pravověrně, to že je podle mého soudu
ten, který se v ničem nemýlí proti
správnosti ve víře a tomu také ode-
vzdám církev a svěřím, jak se sluší,
úřad staršího v církvi.^{οο}

XI 33 Tu Frankové¹, jsouce velmi
ochotní k této přísaze, nevyškali ani
konce vladařova výroku, složili přísahu
a setrvali při svém nesprávném učení,
učinivše nerozumnému soudu přimě-
řený konec.² Za takovýchto soudců se
bludařství ověnilo vítězstvím nad
pravou vírou a obdrželo plnou moc su-
žovat a utlačovat pravé služebníky
Kristovy a strážce víry. „Neboť jestliže
by byl někdo“ praví (kníže), „přisti-
žen, že nevěří v souhlase s výkladem
Franků, bude jim vydán, aby s ním
učinili, cokoli by chtěli.“³

34 Které asi slovo bude s to vystihnout
další události, jež napáchala zloba

^ο σπράγγοι Cod. Ms ^ο σπράγγων Cod. σπράγγων J D¹ σπράγγων Ms

X/32

^ο Rozhodování Svatopluka o církevním majetku a duchovenstvu, které je zde uváděno, je zcela
v souladu s pasáží v Životě Metoděje, kap. X, a s údaji papežských listů, CDB I, 22, 24, 26.
K tomu Z. R. Dittrich, ibid. 292. Nelogicky však autor legendy dává — zde jde zřejmě
o hagiografický obrat — původce rozhodovat přísahou o Credu, když Svatopluk byl o Trojici
obširně poučen Štěpánem V. (CDB I, 26) i legáty (CDB I, 27), a bylo mu tedy dobře známo
jeho správné (římské i byzantské) znění. Podle Z. R. Dittricha, ibid. 290 šlo Svatoplukovi jen
o plné podřízení Gorazdova duchovenstva římské kurni (k tomu viz Quia te zelo fidei, CDB I,
26) a obnovení míru v moravské církvi.

XI/33

¹ Frankové či kacíři je označení latinských duchovních, kteří se nedrželi římského a byzantského
způsobu Creta.

² O těchto přísahách cf. Z. R. Dittrich, ibid. 291–292.

³ Jde patrně o protifranskou Theofylaktovu tendenci (nesmíme zapomenout také, že dílo vznikalo
brzy po první křížové výpravě, na Balkáně, v Byzanci smutně proslulé mnoha násilnostmi),
která měla hagiograficky zdůvodnit Vichingovu usurpaci. Ve skutečnosti Svatoplukova poli-
tická orientace byla římská a nikoli franská a proto nemohl (jsa též v přímém styku s kurní a jí
dobře informován) přiznat správnost franskému vyznání; nadto i Viching byl v r. 880 a znovu
v r. 885 v Římě u kurie shledán ve smyslu římského Creta pravověrným (CDB I, 26). V kap.
VII/24 legenda obviňuje Vichinga z kacířství (tj. franského způsobu Creta).

στείας^ο εἰργάσατο; πῶρ ἀτεχνῶς ἐν
ὕλῃ πνεύματι ῥιπιζόμενον· οἱ μὲν
ἠνάγκαζον συνθέσθαι τῷ πονηρῷ δόγ-
ματι, οἱ δὲ τὴν τῶν πατέρων πίστιν
ὑπελογίζοντο· οἱ μὲν πάντα πράττειν,
οἱ δὲ πάντα πάσχειν παρεσκευάζοντο·
τοὺς μὲν ἀπανθρώπως ἠκίζοντο, τῶν δὲ
τὰς οἰκείας διήπαζον μινθύντες ἀσεβεία
πλεονεξίαν, ἄλλους γυνουῶς ἐπ’ ἀκανθῶν
ἔστυρον, καὶ ταῦτα γέροντας ἄνδρας καὶ
τοὺς δαβιτικῶς ὄρους τῆς ἡλικίας
ὑπερπηθήσαντας. ὅσοι δὲ τῶν πρε-
σβυτέρων καὶ διακόνων ἦσαν νεώτεροι,
τοὺτους τοῖς Ἰουδαίοις ἐπώλων οἱ
τῆς Ἰουδα μοίρας καὶ τῆς ἀγχόνης
ἐπάξιον· ὡς γὰρ ἐκεῖνος Χριστόν,
οὕτως οὗτοι τοὺς Χριστοῦ δούλους,
μᾶλλον δὲ φίλους, κατ’ αὐτὸν ἐκείνον
εἰπεῖν, θαρσύνοντας δὲ φησαιμι καὶ χρι-
στοῦς, τοῖς αἰεὶ παραπικραίνουσιν
ἀπεδίδοσαν. οὐκ ὀλίγοι δὲ πάντως
ἦσαν, ἀλλ’ εἰς διακοσίους ἀπαριθμού-
μενοι καθ’ ἃ δὴ προειρηκάμεν, οἱ τοῦ
βήματος.

XII 35 Ὅσοι δὲ διδασκάλων ἐπιεί-
χον τάξιν, οἷος δὴ Γορασθήης^ο ἐκείνος,
οὐ πολλάκις ἐμνήσθημεν, ὃν ἐκ Μο-
ράβου γενόμενον καὶ ἀμφω τὸ γλώττα
τὴν τε Σθλοβενικὴν ὄντα καὶ τὴν
ρραικικὴν ἰκανώτατον ἢ μὲν ἀρετῇ

^ο post δυναστείας add. κατὰ τῶν ἐξεβοδέξαν εἰργάσατο δευὰ τε καὶ πονηρά· οἱ τὸν βίον τῶν
προειρημένων ἀνδρῶν ὀρθοδόξων ἀκριβῶς διετέλειδαν, ἐκεῖνοι καὶ μέλασιν εἰα καὶ πύσα J D¹
D², hic finituntur excerpta J D¹ D² · Γορασθός OE

XI/34

⁴ Za tyto muže považuje Z. R. Dittrich, ibid. 294 řecké duchovní, kteří na Moravě působili
před příchodem byzantské mise.

⁵ Život Naumův vypráví podrobněji o prodeji duchovních Židům a do Benátek a jejich příchodu
do Cařihradu před 26. srpnem 886, kdy zemřel císař Basileios I.

⁶ Jde o slovní hříčku: christos = pomazaný, tedy vlastně „lidí pomazané“.

⁷ Oproti kap. VI/23, kde legenda udává celkový počet duchovenstva v mezích moravského arci-
biskupství dvěma sty, zde tentýž počet udává pro straníky Gorazda a Klimenta. Rozpor by se
dal vysvětlit tím, že v prvním případě mohlo jít jen o příslušníky vlastní Metodějovy diecéze,
nikoli celé provincie, nebo jen o duchovní používající staroslověnské liturgie. resp. i řecké
duchovní, jak se domnívá Z. R. Dittrich, ibid. 249.

XII/35

¹ Tj. v církevním významu: doctor; podobně jsou označováni Konstantin a Metoděj.

ujavší se moci? (Bylo to) vskutku
(jako) oheň v lese větrem rozdmýchaný:
jedni nutili (své protivníky), aby se
smířili s nesprávným učením, druhí
měli na paměti víru otců; jedni se
chystali všechno podnikat, druhí
všechno snášet — jedny nelidsky mu-
čili, příbytky druhých vylupovali, spo-
jující hrabivost s bezbožností, jiné vlá-
čeli nahé po bodlácích, a to staré muže,
i takové, kteří již překročili Davidovy
hranice věku.⁴ Ty pak z kněžů a z jáhnů,
kteří byli mladší, prodávali Židům,⁵
jsouce hodni Jidášova osudu a smyčky.
Neboť jako on Krista, tak tito prodá-
vali lidem stále vzpurným Kristovy
služebníky, či spíše — podle jeho vlast-
ních slov — přátele, ba osmělil bych se
dokonce říci „Kristy“.⁶ A nebylo jich,
služebníků oltáře, nijak málo, nýbrž se
jich počítalo na dvě stě,⁷ jak jsme již
dříve řekli.

Ps 89, 10

J 15, 14–15

Hb 3, 8

XII 35 Ty pak, kteří zaujímali po-
stavení učitelů¹ — jako byl onen Go-
razd, jehož jsme častokrát vzpomněli
a kterého, na Moravě zrozeného a zcela
zběhlého v obou jazycích, jak v slo-
vanském tak i v řeckém, povznesla

Μεθοδίω⁸ τῷ θρόνω¹ δέδωκεν, ἡ δὲ τῶν αἰρετικῶν κακία τὸν θρόνον τῆ στερησεί τοῦ ἀνδρὸς ἀπεκόσμησεν. καὶ μέντοι καὶ Κλήμης πρεσβύτερος, ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος, καὶ Λαυρέντιος καὶ Ναοὺμ καὶ Ἀγγελάριος, τοῦτους δὴ καὶ ἄλλους πλείους ὀνομαστοὺς σιδηροδέτους φυλακαῖς εἶχον ἐγκλείσαντες, ἐν αἷς πάσα παράκλησις ἀπηγόρευτο οὐ συγγενῶν, οὐ γνωστῶν θαρρόντων οὐδὲ ὁπωσοῦν τὴν προσέλευσιν·² ἀλλ᾽ ἐπακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς Κύριος, ὁ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν ἰώμενος, ὁ διὰ τῶν παρακλήσεων εὐφραίνων ψυχὴν ἀντιμετρούμενων τῷ πληθύνει τῶν ὀδυνῶν παρεκάλεσε τοὺς ἀγίους, ἐξαποστείλας αὐτοῖς τὴν ἐξ ἀγίου βοήθειαν.

36 οἱ μὲν γὰρ καὶ τῷ σιδήρῳ τῆς ἀλύσεως βαρυνόμενοι οὐδὲ οὕτως ἡμέλων τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς τρίτης ὥρας ᾠδὰς ὑπάσαντες, εἶτα καὶ τὸ τῶν ψαλμῶν ἐφύμνιον προσεπῆδον, δι᾽ οὗ τὸ πανάγιον Πνεῦμα τὸ ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς ἀποστόλοις ἐπιπεμφθέν ἐγκαινισθῆναι ἡμῖν εὐχόμεθα, Θεὸς δὲ ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν γῆν ἐποίησεν αὐτὴν τρέμειν, καὶ σεισμός μέγας ἐγένετο, ὥσπερ ἐν τοῖς δεσμοῖς ποτὲ Παύλου προσεχυομένου, καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἦχος, καὶ αἱ ἀλύσεις ἐξέπιπτον, καὶ οἱ τῶος δέσμοι ἀνετοί, μόνῳ τῷ τοῦ Χριστοῦ πόθῳ ἀλύτως δεσμούμενοι.

37 συνέσεισε μὲν τὴν γῆν ὁ Θεὸς καὶ συντετάραξεν. ἐσεισθήσαν δὲ ἄρα καὶ οἱ περὶ τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ τῷ γεγονότῳ διαταράχθησαν, ὥστε θαυμάζειν καὶ διαπορεῖσθαι, τί ποτ᾽ ἐν ἡ θεοσημεία βούλοιο. ὡς δὲ πλησιάζοιεν

ctnost na Metodějův stolec,² avšak zloba bludařův odstraněním tohoto muže zbavila onen stolec ozdoby, a rovněž kněz Kliment, muž nejznamenitější, i Vavřínc, Naum a Angelar³ —, tyto tedy i více jiných významných mužů zavřeli spoutané okovy do vězení, kde se jim odpírala veškerá útěcha, když ani příbuzní ani známí se nikterak neodvažovali je navštěvovat; avšak Pán, který těší ponížené, který uzdravuje zkroušené, který obveseluje duši útěchami přiměřenými množství bolestí, potěšil svétce, poslav jim pomoc ze Svatyně.

36 Neboť oni, i když byli obtíženi železem okovů, ani tak nezanedbávali modlitbu, nýbrž zazpívavše písni třetí hodinky, zapěli k tomu potom ještě i dopěvek k žalmům, v němž se modlíme, aby se v nás obnovil svatý Duch, poslaný o třetí hodině apoštolům. Bůh pak pohlédnuv na zemi způsobil, že se (země) otřásala, i nastalo veliké zemětřesení, podobně jako když se kdysi Pavel modlil v okovech, a s nebe jako by zazněl hukot, i padaly řetězy a ti, kteří byli až doposud v poutech, byli volní, jsouce nerozlučně poutáni pouze touhou po Kristu.

37 Zatřásl Bůh zemí a rozbouřil ji. Zatřásli se pak i obyvatelé onoho města a byli tou událostí uvedeni ve zmátek, takže se divili a nevěděli, co by asi znamenalo to boží znamení. Když se pak přiblížili k vězení a uviděli, co se

⁸ Μεθοδίω sumpsimus ex OE (T praefert Μεθοδίω) τὸν θρόνον Ms ἡ προσέλευσις V

² St, T, R... povznesla ctnost Metodějova na stolec (arcibiskupský). Cf. ŽM XVII.
³ Na rozdl od kap. II/7 objevuje se zde místo Sávy ještě Laurentius.

ἀλύσεων ἐκπεσοῦσάν ἐν ἀνέσει πάση σιῆγον τὴν θείαν ἀκουτισθέντες, ὡς ὁ Δαβὶδ φησιν, ἀγαλλασιν, δραμαῖοι προσελθόντες, τῷ ἄρχοντι, τί τοῦτο; φάναι, μέχοι τίνος πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μαχόμεθα δύναμιν; μέχοι τίνος πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας οὐκ ἀναβλέψομεν; ἀλλ᾽ ὄφθαλμοὺς ἔχομεν καὶ οὐ βλέπομεν, ὧτα καὶ οὐκ ἀκούομεν, οἷα τὰ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἶδωλα, εἰ βούλει δέ μοι, οἱ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ τὸ πνεῦμα λαβόντες τῆς κατανώξεως. οὐ συνήσομεν τὸ γενόμενον θαῦμα; οὐ τὴν θεοσημείαν δυσωπηθήσομεθα; οὐ δεσμῶται μᾶλλον ἡμεῖς τῆς πρὸς τοὺς ἐκ τῶν δεσμῶν λυθέντας τιμῆς ἐσόμεθα;⁴

38 ἀλλ᾽ ἡ τῶν αἰρετικῶν γλώσσα τὸ θαῦμα διαβάλλειν πειράται πάλην, ὥσπερ ἡ τῶν φαρισαίων τὰ τότε παρὰ μὲν τῆ φυλακῆς, ἴδοιεν δὲ τὸ περὶ τοὺς ἀγίους γενόμενον, καὶ ὡς τῶν τοῦ Κυρίου τελούμενα, καὶ ᾠροῦνται, φασί, καὶ μάγον τέχνην προφανεῖς ταῦτα, ἠρόπον ἔτερον τὸν Βεελζεβοὺλ τῆ κωφότητι τοῦ ἔργου ἐπιγραφόμενοι οἱ τῆς ἐκείνου ἐνεργείας κατάπλεω. εἶτα πάλην, ἔδει γὰρ μὴ συνίεναι τὸν ἀσύνετον ἄρχοντα, ἀλύσεις τοὺς ἀγίους εἶχον τῶν προτέρων βαρύτεραι, καὶ κάκωσεις ἐν τῇ φυλακῇ μᾶλλον ἢ πρότερον⁵ ἀπαράκλητοι. τρεῖς παρῆλθον ἡμέραι, καὶ πάλην τὴν τῆς τρίτης ὥρας τελούντων προσερχῆν ταῦτα συμβαίνει τοῖς ἐμπροσθεν σεισμός τε γὰρ μετ᾽ ἡχοῦ ἐξ οὐρανοῦ καὶ

⁴ συνίεναι T sumpsit ex OE (in Cod. συνείναι legitur) ⁵ προτέρων T sumpsit ex OE προεβντέρων Cod. πρωτέρων Ms V

XII/37

⁴ Zemětřesení jako vysvobození trpících pro víru je obvyklý hagiografický locus communis. Není však vyloučeno skutečné zemětřesení, které občas bývá pocíťováno zvláště na jižním Slovensku, J. Stanislav, *Slovenskí apoštolí* 80. O zemětřesení má zmínku i druhá redakce Života Naumova.

XII/38

⁵ Viz pozn. 1 v kap. XI/33.
⁶ Tj. Svatopluk. Autor si však hned dále odporuje tvrzením, že kacíři mu neznámili, co se stalo, a dále v kap. XIII/40, že dokonce vůbec nebyl přítomen.

uslyševše, jak praví David, božskou radost, přiběhli ke knížeti a dělali: „Co to znamená? Jak dlouho se budeme vzpírat božské moci? Jak dlouho nebudeme vzhlížet ke světlu pravdy? Vždyť máme oči a nevidíme, máme uši a neslyšíme — tak jako modly u Davida, či chceš-li, jako ti, kteří podle Izaiáše přijali ducha dřímoty. Neporozumíme zázraku, který se stal? Nepoděsíme se božího znamení? Nedáme se my raději spoutat úctou k těm, kteří byli zproštěni pout?“

Ps 50, 10

Ps 111, 12–16

Is 29, 10

38 Ale jazyk bludařů⁵ se naopak pokouší pomlouvat ten div, jako jazyk farizejů pomlouval to, co tenkrát činil stalo se svěťci,⁴ a jak oni, když s nich spadly okovy, žijí v úplné volnosti, Pán, i hovoří: „Jsou to čary a zřejmé šalby čarodějů“; nebo zase připisují neobyčejnost tohoto skutku Belzebubovi, oni, kteří byli sami plni jeho moci. Poté znovu — nemoudrý kníže neměl se o tom ovšem dovědět⁶ — svíraly svěťce řetězy těžší předešlých a trápení v žaláři bezúspěšnější než dřívě. Přešly tři dny a znovu se přihodilo totéž, co předtím, když konali modlitbu třetí hodiny, totiž zemětřesení (doprovázená) hukotem s nebe, a padaly řetězy, a odpůrci Boží opět knížeti nevyjevili nic z toho, co se

ἀλώσεις ἐκπίπτοσαι, καὶ πάλιν οἱ θεομάχοι, μηδὲν τῶν πραγθέντων τῷ ἄρχοντι ἐμφανίσαντες, ταῖς αὐταῖς κακώσεσι τοὺς ἀγίους ἐπέβαλον, ὧν αὐτοὶ πάντως ἦσαν ἀληθείας ψηφηφορούσης ἄξιοι.

39 ἀλλ' ἀντιφιλοτιμεῖτο Θεὸς ἐτέρωθεν, ἐντεῦθεν τὸ πῶγμα τῆς κακοχίας, ἐκείθεν τὸ δόγμα τῆς εὐθυμίας. ἡμερῶν γὰρ δέκα διαγενομένων πάλιν ἐκ τρίτου ἀνατολῆ ἕξ ὕψους οἱ ἀδελφαὶ ἐπεσκέφθησαν, καὶ οἱ ἀπληγηκότες αἰρετικοὶ τῆς αὐτῆς ἦσαν αὖθις πωρώσεως, καὶ τὸ διστραμμένον οὐ κατηνθάνετο, καὶ οὐκ ἐπεκοσμεῖτο τὸ τῆς γνώμης αὐτῶν περὶ τὴν τοῦ καλοῦ γνώσιν ὑστέρημα. μᾶλλον μὲν οὖν ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων τοῖς ἀγίοις προσέθηκαν. ὡς γὰρ πρὸς τὸ πράττειν τὰ κατὰ γνώμην αὐτῶν παρὰ τοῦ ἀρχοντος ἐδέξαντο τὸ ἐνδόσιμον, ἐξήγουσι μὲν τῆς φυλακῆς, αἰκίζονται δὲ ταῖς ἕξ ἀνθρώπων πληγαῖς, ὃ δὴ λέγεται, μήτε τῆς πολιᾶς μήτε τῆς ἀσθενείας, ἣν ἢ πολλὰ κακώσεις ἐπήγαγε τοῖς τῶν ἁγίων σώμασι, φειδῶ θέμενοι.

XIII 40 Οὐκ ἦδει δὲ ἄρα τούτων οὐδὲν ὃ τοῖς αἰρετικοῖς ἐκείνοις δουλεύων ἄρχων. ἔτυχε γὰρ ἀπὼν ὡς εἴ γε παρῆν, οὐκ ἂν τοιαῦτα τοῖς δμολογηταῖς τῆς ἀληθείας ἐνεπεδείξαντο, κἀν γὰρ μυριάκις τοῖς Φράγγοις^x προσετίθειτο, τὴν γε τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν ἀρετὴν ἐδυσαπεῖτο, καὶ μάλιστα τοῦ Θεοῦ το θαῦμα τρισεύσαντος, καίτοι γὰρ ἡμισθηρι-

událo, a uvrhli světce do týchž bēd, kterých si podle soudu pravdy plně zasloužili oni sami.

39 Ale z druhé strany (s nimi) zápasil Bůh: tu dšlo zloby, tam učení radosti. Po uplynutí desíti dní byli totiž bojovníci (boží) zase potřetí navštíveni vycházejícím z výsosti a bezcitní bludaři setrvali nadále ve své zatvrzelosti, co bylo křivého se naprímovalo a nedostatek jejich rozumu při poznávání dobra se nenapravoval. Spíš ještě přidali světcům více bolesti ran. Když totiž obdrželi od knížete dovolení jednat s nimi podle svého uvážení, vyvedou je sice ze žaláře, ale trýzní je ranami, jak se říká, nelidskými, neslitolavše se ani nad šedinami ani nad nedostatkem sil, ježž tělům světců způsobilo mnohé trýznění.

XIII 40 O ničem z toho tedy nevěděl kníže, sloužící oněm bludařům; nebyl totiž právě přítomen. Neboť kdyby byl býval přítomen, nebyli by se mohli takto projevit vůči vyznavačům pravdy.¹ I když se totiž tisíckrát příkláněl na stranu Franků,² přece — ačkoli byl napolo zvíře a člověk nemilosrdný — se bál síly svatých mužů, a zvláště

^x Σφράγγοις Cod. συναγραφαίς Ms Φράγγοις V Mk

XIII/40

¹ Je pozoruhodné, že autor stranicky zaujatý vůči Svatoplukovi pro jeho svolení k sesazení Gorazda a Vichingově usurpaci, Svatopluka zcela zprostil viny za uvěznění, prodej a vyhnání Metodějových žáků.

² O Svatoplukově náklonnosti k Frankům lze po r. 871 ztěžít hovořit, uvědomíme-li si jeho bezvýhradnou politickou orientací na římskou kurii, namířenou právě proti Frankům, cf. privilegium z r. 880 a list z r. 885 (CDB I, 24, 26), L. Havlík, *The Relationship* 100 n.

ώδης ἦν καὶ ἀμείλικτος. μετὰ δὲ τὰς ἀπανθρώπους ἐκείνας πληγὰς μηδὲ τροφῆς παραλαβεῖν τοῖς ἀγίοις παραζωρήσαντες, οὐδὲ γὰρ εἶων οὐδένα τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις, μᾶλλον δὲ Χριστῶν, προσορίπτειν οὐδὲ ἄρτου κλασμάτιον, στρατιώταις ἀπάγειν ἄλλον ἀλλαχοῦ τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον μερῶν παρεδῶκαν, τὴν ἐκ τῆς πόλεως ἀειφυγίαν τῶν οὐρανοπολιτῶν καταψηφισάμενοι.

41 παραλαβόντες οὖν τοὺς ἀγίους οἱ στρατιῶται ἄνθρωποι βάρβαροι, Νεμιτζοὶ γὰρ, καὶ φύσει μὲν τὸ ἀνήμερον ἔχοντες, προσλαβόντες δὲ τοῦτο καὶ ἐπιτάγματι, ἐξάγουσι μὲν τῆς πόλεως, ἀποδύσαντες δὲ γυμνοὺς ἔσθρον. καὶ δύο ταῦτα δι' ἐνόσ κατειργάζοντο. τό τε ἀσχημον καὶ τὴν ἐκ τοῦ αἵρος αἰε τοῖς παριστρώτοις μέρεσι παγετώδους ἐπιχειμένου κάκωσιν. ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ ξίφη τοῖς τραχήλοις ἐκείνων ἐπικατήγον ὡς πλήζοντες, καὶ τὰ δόρατα τοῖς πλευροῖς ἐπέφερον ὡς βαπτίσοντες, ἵνα μὴ μόνον ἕνα θάνατον θάνοιεν, ἀλλὰ τσαντάκις, δόσάκις ἐλπίζουσι, καὶ τοῦτο τοῖς στρατιώταις παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐνταλθέν. ἐπεὶ δὲ τῆς πόλεως ἀπέσχον πολὺ, ἀφέντες αὐτοὺς οἱ ἀπάγοντες τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν αὖθις ὁδοῦ εἶχοντο.

XIV 42 Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογηταί, μαθόντες τοῦ Κυρίου τοῖς

^x Χριστοῖς OE

XIII/41

³ Nemitzoi je název převzatý ze staršího Klimentova života, napsaného v Bulharsku přímým Klimentovým žákem před polovinou 10. stol., J. Stanislav, *Osvady* 96. Jde o označení německých (franských, bavorských) žoldnů.

⁴ Národnost žoldnů a blízkost Dunaje zdá se nasvědčovat tomu, že představitelé moravské církve byli odvléčeni Vichingem a věznění v Nitře (tak J. Stanislav, *Slovanskí apoštoli* 73–75 a Z. R. Dittrich, *ibid.* 296) nebo někde na jihozápadním Slovensku. O tom, že původcem jejich útupu a vyhnání byl Viching, hovoří přímo druhá redakce *Života Naumova*. A. Brückner, *Die Wahrheit* 105 a F. Hýbl, *Dějiny národa bulharského* I, 94 uvádějí, že papežští legáti asistovali při vyhnání Metodějových žáků, naproti tomu Z. R. Dittrich, *ibid.* 296 soudí, že k vypuzení došlo ještě před jejich příchodem, aby s nimi nemohli navázat styk.

Boha, který učinil třikrát zázrak. Po oněch nelidských ranách, když nedovolili světcům ani přijmout potravu — nedovolili totiž nikomu hodit ani kousek chleba Kristovým služebníkům, či spíše Kristu —, vydali je vojákům, aby odvedli každého do jiného z krajů při Dunaji, odsoudivše občany nebes k věčnému vyhoštění z města.

41 Světce tedy převzali vojáci, lidé barbarští — totiž Němci³ — již od přírody suroví, a když tuto jejich vlastnost ještě posílil obdržený rozkaz, vyvedou je z města, a svléknou je, vlekli je nahé. I působili jim jednou věci dvě (zla): jednak hanbu, jednak útrapy z mrazivého větru, v podunajských krajinách stále dorážejícího. Ale i meče jim příkládali k šíji, jako by je chtěli udeřit, a k bokům jim přibližovali kopí, jako by je chtěli do nich vrazit, aby neumírali pouze jednou smrtí, ale tolikrát, kolikrát ji očekávali. I toto bylo vojákům od nepřátel uloženo. Když se pak již značně od města vzdálili, tu je (vojáci), kteří je odváděli, propustili a ubírali se zpět do města.⁴

XIV 42 Vyznavači Kristovi pak, počívše se od Pána, který prikazuje

ΜΙ 10, 23 διακομμένοις ἐκ ταύτης τῆς πόλεως εἰς τὴν ἑτέραν πόλιν φεύγειν κελύοντος, Βουλγαρίαν ἐπόθουν, Βουλγαρίαν περιενδόν· Βουλγαρίαν τούτους δοῦναι ἄνεσιν ἐπιηλίζετο. οὐ μὴν ἄλλὰ καὶ ταύτην, εἰ μὴ τὴν ὁδὸν διακλέπτειεν, ἀπεγίνωσκον, ὅθην καὶ πάντας ὀφθαλμοὺς λαυθάνειν ἐσπούδαζον, βρωμάτων, ἐνδυμάτων ἀποροῦντες, πάσης κακώσεως ἀπολαβόντες· οὐκοῦν ἠναγκάσθησαν διὰ τὸ δέος ἀπ' ἀλλήλων διαιεθῆναι, καὶ δὴ ἄλλος ἄλλαχῆ διεσάρησαν, Θεῷ τούτο δόξαν, ἵνα καὶ πλείω μέρος τῶ κύκλω τοῦ εὐαγγελίου ἐμπεριλάβωσιν.

XV 43 Κλήμης μέντοι Ναοῦμ συμπαραλαβὼν καὶ Ἀγγελάριον τὴν πρὸς τὸν Ἰστρον φέρουσαν ὥδεον, καὶ κόμη τινὶ ἀπαντῶσι παρακλήσεως ἀξιώσοντες τὰ πεπονηκότα καὶ τροφῶν ἀπορία καὶ σκεπασμάτων σώματα, ζητήσαντες δέ, τίς ἐν τῇ κόμῃ φιλόθεος καὶ φιλόξενος, κἀπὶ βίον σεμνότητι μαρτυρούμενος καὶ ἀπὸ δὴ τούτου τὸ τοῦ Χριστοῦ εἰρήνης υἱός· ἐπειδὴ τοῦτον εὔρον, τοῦτω ἐπεξενώθησαν. τῷ δὲ ἦν πάϊς καὶ μονογενής καὶ καλός καὶ ἡλικίας ἔχων ἀνθηρῶς· ἅμα τε οὖν εἰσηλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν οἱ ξένοι, καὶ ὁ υἱὸς ἐξῆλθε τοῦ βίου, ἐκεῖνος ὁ περικαλλής, ὁ μόνος ὀφθαλμὸς τῶ πατρὶ, τὸ τοῦ γένους ἕρνος τὸ εὐδαιεστατον.

XIV/42

¹ Bulharské území začínalo v l. 886/887 na soutoku Drávy s Dunajem, na dolní Tise a v povodí Maroše.

XV/43

¹ S touto trojicí se setkáváme později i v Bulharsku. O Gorazdovi a Sávovi další zprávy od této doby mizí. Pouze o Gorazdovi tradice hovoří v Malopolsku (K. Lanckorońska, *Studies* 12–70) a v ochridské oblasti (seznam bulharských arcibiskupů z r. 1156: Γορασδος, χειροτονηθεὶς παρὰ Μεθοδίου, εἰδ' ὕστερον ἐκδιωχθεὶς παρὰ τῶν πνευματομάχων, Cod. Reg. 1004, Le Quien, *Oriens Christ.* II, 289). Podle S. N. Palauzova byl Gorazd pohřben v Beratu (*Vek bolgarskogo carja Simeona*, Sofija 1852, 77). Poslední domněnka se však zakládá na nedorozumění, cf. F. Grivec, *Konstantin und Method* 154. Podle Z. R. Dittricha, ibid. 299 žil Gorazd dále na Moravě, jak ukazuje jeho kult v Krakovsku (*Kalendarium Wislické*).

² Celá pasáž o oživení syna je hagiografickým locus communis, vsazená však ještě na území Velké Moravy.

těm, kdo jsou vyháněni z jednoho města, aby se utíkali do města jiného, byli jímaní touhou po Bulharsku,¹ uvažovali o Bulharsku, doufali, že Bulharsko jim poskytne odpočinek. Avšak i toho by se byli museli vzdát, kdyby svou cestu neutajili. Proto se také snažili, ačkoli měli nedostatek jídla i oděvu a zakoušeli všeliké útrapy, unikat všem očím. Tak tedy byli strachem donuceni odloučit se od sebe navzájem a rozešli se každý na jinou stranu, když se uzdálo Bohu, aby ještě více krajin pojali do okruhu evangelia.

XV 43 Kliment pak, vzav s sebou Nauma a Angelaria,¹ ubíral se cestou vedoucí k Dunaji. I narazil na jakousi osadu a toužice poskytnout svým tělům, utmáčeným nedostatky potraviny i oděvu, posilu, jali se pátrati, kdo je v té obci zbožný i pohostinný a slynoucí počestným životem, a tím tedy i synem pokoje Kristova. Když takového člověka našli, použili jeho pohostinství.² Ten měl jediného syna, krásného a v květu života, avšak právě když vstoupili cizinci do jeho příbytku, odešel syn ze života, překrásný chlapec, jediný oko otcovo, kvetoucí ratolest rodu.

45 ...καὶ δὴ τῷ παιδί ἐπευξάμενοι, ὡ καινοῦ θαύματος, ὡ τῆς ἀελαμπούσης σοι χάριτος, σώτερ Χριστέ, τῷ ποθοῦντι πατρὶ τὸν υἱὸν ζῶντα παρέστησαν.

XVI 47 Οἱ δὲ τὴν μὲν πίστιν τοῦ ἀνδρός προσηκάμενοι, πρὸς δὲ τὴν προκειμένην ὁδὸν κατασπεύδοντες, μόνοις ἐφοδίοις τὴν δεξιῶσιν αὐτοῦ περιγρῶσαντες, τὴν πρὸς τὸν Ἰστρον φέρουσαν ὥδεον, σὺν πολλῇ παραπεμφθέντες τιμῇ ὑπὸ τοῦ καταξιωθέντος ἐκεῖνου τοῦ θαύματος. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰστρον γενόμενοι ἑώρων τὸ θεῖμα πολλὰ καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄπορον, ξύλα τρία συνδήσαντες φιλόρα φλοῖῳ τῇ ἄνωθεν δυνάμει φρουρούμενοι τὸν ποταμὸν διεπέρασαν, καὶ κατακλισμοὺν αἰρέσεων φεύγοντες ξύλοις κατὰ θέαν ἐπιφροσύνην ἐσώθησαν, καὶ τῇ Βελαγράδων (πόλις δὲ αὕτη τῶν περὶ τὸν Ἰστρον ἐπισημοτάτη) προσελθόντες Βοριτανῶν τῷ τότε φυλάττοντι ταύτην ἐνεφανίσθησαν, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ ἀπήγγειλαν μαθεῖν θέλοντι. ὡς δὲ ταῦτα μαθὼν ἐκεῖνος ἔγνωσαν ἔλαβε τοῦ μεγάλους εἶναι τοὺς ἄνδρας καὶ Θεῷ πησιάζοντας, δεῖν ἔγνω πρὸς τὸν ἀρχοντα Βουλγαρίας Βορίσην (οὗπερ αὐτὸς ὑποστράτηγος ἦν) ἀποστειλεῖν τοὺς ξόνους· ἤδει γὰρ τὸν Βορίσην διψῶντα τοιοῦτων ἄνδρῶν. ἐκ μακροῦ ἀναπαύσας οὖν αὐτούς, εἶτα τῷ ἀρχοντι δῶρον πολῦτιμον ἔπεμψε, δηλώσας αὐτῷ τοιοῦτους εἶναι τούτους, οἷους αὐτὸς ἐπόθει πόθῳ σφοδρῶ.

² Βοριτανῶν Cod. βοριτανῶν Ms Βοριτανῶν V Mk

XVI/47

¹ Je otázka, zda představitelé moravské duchovní emigrace postupovali k Dunaji, tvořícímu dnešní jižní hranici Slovenska; podle dále uvedeného textu (o přelavbě přes Dunaj) a příchodu do Bělehradu) se zdá, že šlo spíše o Dunaj za ústím Drávy.

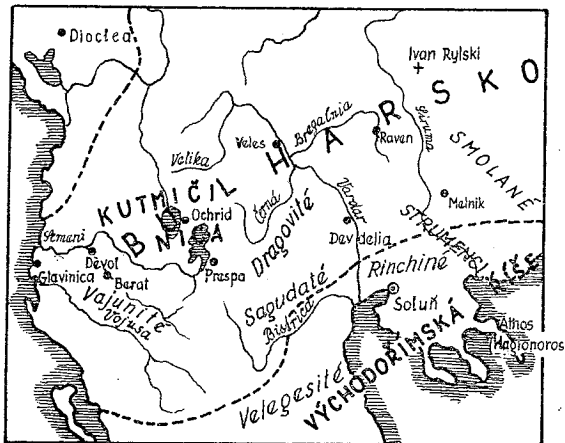
² V kapitolách XVI–XXIX se vypráví o přijetí, kterého se Klimentovi, Naumovi a Angelárovi dostalo v Bělehradě od bulharského velitele a od bulharského knížete Borise v Přeslavi. Kliment a Naum bývali nějaký čas pak u velmože Eschače a Angelár u Česlava. Posléze Boris-Michael (852–889) oddělil oblast Kutmičinicu (blíže Ochridu) od území Kotokija, a když jeho správou

45 ... A opravdu, když se pomodlili za syna — ó nový to zázrak, ó věčně zářící Tvoje milost, Kriste Spasiteli —, odevzdali toužícímu otci syna živého.

XVI 47 Oni pak spokojivše se slibem toho muže a pospíchajíce na cestu, která byla před nimi, omezili projevy jeho vděčnosti jen na to, čeho jim bylo třeba na cestu, ubírali se cestou vedoucí k Dunaji,¹ vyprovázeni s velkými počtami tím člověkem, který byl uznán za hodna onoho zázraku. Když se potom ocitli na březích Dunaje, viděli velký, a proto i nepřebroditelný proud, svázali tři klády lipovým lýčím, a jsouce chráněni vyšší mocí, přepravili se přes řeku. A unikajíce před přívalem bludů, boží prozřetelností se na kládách zachránili. Když pak přišli do Bělehradu — toto město je z těch, která leží při Dunaji, nejvýznamnější — předstoupili před Boritakana, který byl tehdy velitelem toho města, a všechno mu o sobě vypoověděli, neboť to chtěl zvědět. Když se to pak on dověděl a získal o nich představu, že jsou to velicí mužové a blízcí Bohu, uznal za potřebné poslat ty cizince k bulharskému vládci Borisovi, jehož byl on sám náměstkem; věděl totiž, že Boris prahne po takovýchto mužích. A tak je po dlouhé cestě nechal odpočinout, a potom je poslal vládci jako drahocenný dar, vysvětliv mu, že toto jsou takoví muži, po jakých on toužil silnou touhou.²

XXII 65 Σκοπόν δὲ τοῦ βίου τὸν μέγαν ἐποιεῖτο Μεθόδιον, καὶ πρὸς ἐκείνον ἀπευθυνόμενος μὴ ἀποτυχεῖν ἠπείγεται τε καὶ ἠῤῥητο, καὶ οἷόν τινα πίνακα σοφοῦ τὴν τέχνην ζωγράφου τὸν ἐκείνου βίου καὶ τὰς πράξεις τῆς οἰκείας ἀγωγῆς προστησάμενος ἑαυτὸν ἐξωγράφει πρὸς τοῦτον ἐπιμελῶς· τὸν γὰρ τούτου βίου ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐγίνωσκεν, οἷα ἐκ νέου καὶ ἀπαλοῦ ἐκείνω παρεκολοθηκῶς καὶ ὀφθαλμοῖς πάντα τὰ τοῦ διδασκάλου παρεληφώς.

XXIII 76 Ἄλλ' ὃ με διέλαθεν, οὐ μικρὸν τῆς τῶν ἁγίων συμφωνίας τεκμήριον· πρὸ γὰρ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς εἶδον ἐν ὕπνοις τινὲς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν Κύριλλον τε καὶ Μεθόδιον προσελθόντας τῷ Μακαρίῳ καὶ τὴν τοῦ βίου ἔξοδον αὐτῷ προσημεινόντας.

Okolí Soluně v 9. a na počátku 10. století.

pověřil jakéhosi Dometu či Dobetu, učinil tam Klimenta učitelem a dal mu darem tři dvorce v Devoli (dnešní Starý Devol) a další místa kolem Ochridu a Glavenice (Kefalia). V kap. XVII pak Theofylakt podává slova vlastního Klimentova žáka o činnosti jeho učitele, což se považuje za doklad o existenci staroslověnské kratší předlohy Života Klimentova. Druhý nástupce Michaelův Simeon (893—927) pak ustanovil Klimenta biskupem v Drevnici či Velici (Velika). Řeka Velika je pravý přítok horního Vardaru; v dolním toku se nazývá Treska.

XXVIII/76

¹ Kliment zemřel 27. VII. 916 a pochován byl v Ochridě v klášteře, který založil.

XXII 65 Za vzor svého života si kladl velikého Metoděje a usiloval i modlil se, aby se neuchýlil od přímé cesty k němu, a postaviv si před sebe jeho život a činy jakožto vzor vlastního způsobu života, jako jakýsi obraz malbě, znalého umění, pečlivě sebe utvářel podle něho. Znal totiž jeho život jako nikdo jiný, protože ho od útlého mládí následoval a na vlastní oči viděl všechny činy svého učitele.

... **XXVIII 76** Ale co mi to uniklo! Nemale svědectví o soužití duší světoů. Před jeho (Klimentovou) smrtí¹ spatřili někteří z jeho učedníků ve snách Cyrila a Metoděje, jak přišli k blahoslavenému a předem mu zvěstovali konec jeho života.

VITA SANCTI PROCOPII LEGENDA O SV. PROKOPU

Latinská legenda o zakladateli a prvním opatu slovanského kláštera Sázavského se nám zachovala ve dvou základních verzích: starší a kratší, *Vita minor*, a mladší a delší, *Vita maior*. — jak je nazval V. Chaloupecký — obě v početných rukopisech, dohromady více než šedesáti, byť často neúplných. V jednom rukopise *Vitae maioris* metropol. kapituly v Praze (nyní v archivu Pražského hradu), sign. P XIV, asi z konce 14. stol., se čte před legendou stručný prolog ke čtenářům, *prologus ad lectores*, který se pak vyskytuje i v rukopise *Vitae maioris* téže kapituly sign. G XXIII/1, ze začátku 15. stol., kde však před ním předchází ještě jiný, delší prolog k pražskému biskupu Šebířovi (1030—1067). V prologu *ad lectores* se mimo jiné praví (edice str. 131), že je legenda sice psána prostým a nenáročným stylem, ale že je to vyprávění — autor se tu dovolává Boha vševědoucího — pravdivé, přeložené ze slovanského písma do latiny. (*Deo tamen omniscio teste historia veridica, de Slavonicis litteris in Latinitate translata*).

Představa, že byl život sv. Prokopa vypsán na slovanské Sázavě nejprve jazykem církve vněslovanským, je sama o sobě dosti pravděpodobná, ale odporuje jí skutečnost, že se tento text nezachoval ani u nás, ani v Rusku nebo Charvátsku. Proto se názory badatelů o citované zprávě prologu „ke čtenářům“ rozcházejí. Sám znalec a vydavatel prokopských legend Václav Chaloupecký pokládal ještě ve sborníku „Na úsvitu křesťanství“ (Praha 1942, str. 168) zprávu o slovanské legendě prokopské za zbožný klam doby Karlovy, ale ve vydání „Středověkých legend prokopských“ (viz níže) se přiklonil k názoru, že původní zpracování legendy o sv. Prokopu bylo přece jen asi slovanské a že bylo sepsáno na Sázavě patrně po návratu slovanských mnichů z uherského vyhnanství, tedy v letech 1061—1067. S tím souvisí, že Chaloupecký přesunul ve své edici oba uvedené prology před text *Vitae minoris*, k níž podle jeho domněnky původně patřily a odkud je prý převzala v přestylisované podobě *Vita maior*. Pro existenci slovanské legendy prokopské se vyslovili nověji Oldřich Králík v Slavii 33, 1964, 443 n., a Jaroslav Kadlec tamtéž 35, 1966, 259 n., který se pokusil také dokázat, že Legendu minor byla sepsána před vyzvednutím ostatků sv. Prokopa, před r. 1093. Odchylné stanovisko zastával K. Jelínek v Slavii 34, 1965, 123 n.

Ať je tomu jakkoli, latinská *Vita minor* byla sepsána (snad s použitím slovanské legendy, ale nikoli z ní přeložena) ne-li dříve, tedy asi v první polovině 12. století, snad za opata Dětharta († 1134). Neboť v 70. letech 12. století ji už pojal v rámci kroniky *De exordio monasterii Sazaviensis*, O původu kláštera Sázavského, do svého letopisu anonymní pokračovatel Kosmův, tzv. Mnich sázavský. Vydává tedy prokopská *Vita minor*, tak jako celý Letopis sázavský (a jako Letopisy Hradištsko-Opatovické, viz díl I, str. 252) cenné a spolehlivé svědectví, že ani ve 12. století slovanská tradice cyrilometodějská v českém kulturním životě zcela nezanikla. To potvrzuje

ostatně i skutečnost, že byl první opat slovanské Sázavy r. 1204, za vlády Přemysla Otakara I., kanonizován samým velkým papežem Innocencem III., a to na žádost z Čech, při níž se nepochybně uplatnila právě naše legenda.

Větší, o nové motivy rozšířená, ale jinak namnoze s Menším životem doslova shodná *Vita s. Procopii maior* vznikla nejpozději v první polovině 14. století. B. Ryba uvádí (na str. 278 edice níže citované) rukopisný doklad, z něhož se zdá vyplývat, že *Vita maior* existovala už na začátku zmíněného století.

Vita minor byla pojata ve zkráceném českém zpracování do staročeského Pasionálu, jehož vznik se klade do 3. čtvrti 14. století. *Vita maior* se pak stala předlohou pro vynikající básnickou skladbu doby Karlovy, veršovanou Legendu o sv. Prokopu, která se nám dochovala v tzv. Hradeckém rukopise.

Všechny uvedené a ještě jiné prokopské texty (mimo veršovanou legendu) jsou obsaženy a starší edice a překlady zaznamenány ve vydání „*Středověké legendy prokopské*“. Jejich historický rozbor a texty napsal Václav Chaloupecký. Vydání textů dokončil, z dalších rukopisů rozmnožil a kritickým aparátem opatřil Bohumil Ryba, Praha 1953.⁴

Z kritických poznámek a doplňků Rybových je nejdůležitější Doslov (str. 275—283), kde dokázal mimo jiné, že Chaloupeckého *Vita antiqua* (legenda F, tzv. legenda Fejfalikova, zachovaná v rukopise metr. kapituly v Olomouci č. 230, asi z konce 13. stol. a v rukopise UK v Brně sign. A 53, z pol. 14. stol.) je vskutku odvozena z Menší prokopské legendy, a nikoli naopak.

Život Prokopův za staročeského Pasionálu byl nověji otištěn ve Výboru z české literatury I, Praha 1957, str. 530—534. Novočeský přepis podal Jan Vilikovský, Próza z doby Karla IV., 2. v. Praha 1948, str. 62—68. Veršovanou legendu o sv. Prokopu vydal Josef Hrabák, Dvě legendy z doby Karlovy, Praha 1959.

Zde otiskujeme (podle vydání V. Chaloupeckého a B. Ryby) začátek první kapitoly prokopské legendy se zmínkou o Prokopově slovanském vzdělání z jednotlivých latinských versí i ze staročeského Pasionálu, a pak kapitolu 16. (shodnou v Menším i Větším životě i v Sázavském letopise), kde se výslovně uvádí slovanská liturgie jako důvod prvního vyhnanství sázavských mnichů. Sem zařazujeme také paralelní úryvek veršované staročeské legendy (podle vydání Hrabákovy). U výkladu o Prokopových studiiích jsme tak učinit nemohli, protože příslušný list v Hradeckém rukopise chybí.

Z četných liturgických skladeb, které sebral a vydal B. Ryba (cit. edice str. 181—238) obsahuje jasnou narážku na slovanské písmo, pokud vidíme, jen známá sekvence (asi z počátku 14. století) *Plaudant chori monachorum* (č. 4, str. 188), v jejíž 3. sloce se oslavuje sv. Prokop jako *Nove legis novus lator, gentis native zelator, novis doctus literis*, Nového zákona nový původce, svého národa horlivý milovník, vyučený v novém písmu.

Vita minor

1. (Pag. 132). Fuit itaque abbas Procopius, nacione Bohemus, Sclavonicis

Menší legenda

1. Byl tedy blažený opat Prokop,¹ rodem Čech, nadmíru vzdělaný v slovan-

Vita minor

¹ Prokopios je jméno řecké (hotový k boji, rázný) a lze usuzovat, že bylo patrně přijato v řeckém resp. řecko-slovanském klášteře.

apicibus, a sanctissimo Quirillo episcopo quondam inventis et statutis canonice, admodum imbutus.

ském písmě, vynalezeném kdysi od nejsvětějšího biskupa Cyrila a kanonicky schváleném.²

Textus Monachi Sazaviensis

(Pag. 176). Tempore siquidem prefati ducis Odalrici, in divino cultu viri magnifici, fuit heremita Procopius nomine, natione Boemicus de villa Chotun, Sclavonicis litteris, a sanctissimo Quirillo episcopo quondam inventis et statutis canonice, admodum imbutus.

Text Mnicha sázavského

Neboť za času svrchu řečeného vévody Oldřicha,³ muže vynikajícího zbožností, byl poustevník jménem Prokop,⁴ rodem Čech z vesnice Chotúně, nadmíru vzdělaný v slovanském písmě, vynalezeném kdysi od nejsvětějšího biskupa Cyrila a kanonicky schváleném.⁵

Legenda F

1. (Pag. 112). Tempore Hinrici III. imperatoris Romanorum, ducis Boemie Breiczlay X. et venerabilis patris Severi episcopi Pragensis VI. fuit quidam Procopius,⁶ nacione Boemus, Slavonicis apicibus, a sancto Cyrillo, episcopo Wellegradensi, quondam inventis et statutis canonice, admodum imbutus.

Legenda Fejfalikova

1. Za doby císaře římského Jindřicha III.⁶ desátého vévody českého Břetislava⁷ a šestého biskupa pražského cti-hodného otce Šebfře⁸ byl nějaký Prokop, rodem Čech, nadmíru vzdělaný v slovanském písmě, vynalezeném kdysi od svatého Cyrila,⁹ biskupa velehradského¹⁰ a kanonicky schváleném.

⁴ K úpravě tohoto textu v edici V. Chaloupeckého nepřiklížme.

² Kyril byl původcem hlaholice.

Monachus Sazaviensis

³ Oldřich (1012—1034)

⁴ Podle V. Chaloupeckého, *Na úsvitu* 284 byl Prokop, než opustil rodinu a stal se mnichem, hradním presbyterem ve Zliti (Stará Kouřim), kde převládala slovanská liturgie.

⁵ Nárazka na schválení slovanské liturgie v Římě v 9. stol.

Legenda F

⁶ Jindřich III. (1039—1056).

⁷ Břetislav I. (1034—1055).

⁸ Šebfř (1030—1067).

⁹ Údaje o Kyrilově biskupské hodnosti má *Legenda Moravica*, c. 8, leg. *Beatus Cyrillus*, c. 4, proložní *Život Kyrilův*; *Quemadmodum*, c. 1 a *Hystoria nova* (leg. Karlova), c. 1 ho označují arcibiskupem.

¹⁰ Velehrad se poprvé připomíná v rukopise Olomoucké kapituly č. 230 (nejspíš z konce 13. století), pak u *Dalimila*, kap. 24, a v legendách doby Karlovy.

Vita maior

1. (Pag. 247). Beatus igitur Procopius natione Bohemigena, ex ingenuis parentibus et, ut sibi ille sapientissimus Salomon optat, nec divicias nec paupertatem patientibus, sed mediocriter recteque viventibus ac Deum diligentibus est procreatus. Cuius origo extat ex quodam territorio, cui nomen vulgari-ter usitavit Chotun ... Videntes autem huius preclari pueri genitores tantam gratiam Dei in eo rutilare, commendaverunt eum in castro Wyssergradensi magisterio^{b)} liberalium artium studiis, ut eorum informatione celestibus instrueretur disciplinis, ubi tunc temporis famosum studium Sclavonice lingue vigeat.

Život svatého Prokopa ze staročeského Pasionálu

1. (Pag. 163) Byl v české zemi jeden opat, jemužto jmě bylo Prokop, Čech urozený, jehož svatý Kvirillus, biskup, slovenskému písmu naučil.

Vita minor. Textus Sazaviensis.
Vita maior

16 b. (Pag. 147, 179, 257). Quo tempore sancti patris Procopii vaticinii ordo completur. Instigante namque zelo dyaboli multi emuli, ficticia venenosa detraccionum conspirantes, laqueos cavillationum in curia ducis contra Vitum abbatem et fratres eius astruere ceperunt atque aures principis favorabiliter

^{b)} Kontaminaci s legendou o sv. Oldřichu vznikla tu stylistická nejasnost.

Vita maior

¹¹ Je otázka, zda nejde o kontaminaci s Vyšehradem v Uhrách.

Vita minor. Textus Saz. Vita maior

¹² Opat Vít byl přítomen u knížete Vratislava v Olomouci při posvěcení kláštera Hradisko r. 1078.

¹³ Spytihněv II. (1055–1061) vypudil slovanské mnichy někdy v l. 1055/1056, V. Novotný, *České dějiny* I/2, 96–99.

Větší legenda

1. Blažený Prokop, rodem Čech, pocházel tedy z rodičů šlechtých, a jak si onen velemoudrý Šalomoun přeje, netrpících ani bohatstvím, ani chudobou, ale prostředně a správně žijících a Boha milujících. Jeho rodištěm je nějaké místo, jež se jmenuje v lidové řeči Chotůň... Vidouce pak rodičové tohoto znamenitého hochy, že v něm září taková milost boží, dali ho na hradě Vyšehradě¹¹ do učení ve svobodných uměních, aby byl jejich studiem vzdělán v naukách nebeských; tam totiž tenkrát kvetla proslulá škola jazyka slovanského.

Menší legenda. Sázavský text.
Větší legenda

16b. V té době se pořadem vyplnila předpověď svatého otce Prokopa. Neboť jsouce podníceni řevnivostí dáblou mnozí závistníci, vymyslivše si společně nepravdivé a jedovaté pomluvy, počali na dvoře vévodově strojiti léčky klevet proti opatu Vítovi¹² a jeho bratřím, a dorážejíce na sluch knížete¹³

compositis mendaciis obpulsantes^{e)}, eos multifariis vituperiis publicabant, scilicet dicentes per Sclavonicas litteras heresis secta ypocrisisque esse aperte irretitos ac omnino perversos. Quam ob rem eiectis eis in loco eorum Latine auctoritatis abbatem et fratres constituere omnino esse honestum constanter affirmabant.

16 c. Vitus itaque abbas, assumptis fratribus suis, quos unitas caritatis concordaverat, peregre profectus est in terram Hunorum.

lžemi příjemně upravenými, stíhali je rozmanitými žalobami, řkouce totiž, že se skrze slovanské písmo zřejmě zapletli do osidel sekty bludařů a pokrytců a že vůbec upadli ve zvrácenost. A tvrdili vytrvale, že se rozhodně sluší je proto vyhnati a na jejich místo ustanoviti opata a bratří podléhající latinské pravomoci.

16c. A tak tedy opat Vít, vzav s sebou své bratry, které jednota lásky ve svornosti spojila, odešel do ciziny, do země Uherské.¹⁴

Veršovaná legenda o sv. Prokopu

(Hrabákova vydání str. 65–66)

- Ale slyš, co se potom učini!
930 Svatého Prokopa proročstvie se splni.
Umřě kněz Břečislav milostivý,
by knězem Zbyhněv nelaskavý.
Ten toho kláštera nemilováše,
nebo mnohých sokóv^{d)} poslúcháše.
935 Ti jemu nevěrně sočiechu
a takto knězi mluviechu:
„Kněže! jsút zde kacís Slovéné,
jmajít kakos písmo jiné,
činiet poročstvie^{e)} přemnoho:
940 Kněže, nepřepúščeť jim toho!
Slúžiet slovenským hlaholem,
stojiece před Božím stolem.
Věz, ež kacieřskyt se obchodie,
žeť zde takú službu plodie.“
945 To i jiné na kněže Vitošě mluviechu
a na všě bratří, ješto s ním biechu;
tak je velmi opsovachu^{f)},
až je ottud i vyhnaču.
Vitoš opat s bratří se shluče,
950 svatému se Prokopu poručě,
i jide do uherského krajě
a velikú žalost jmajě.

^{e)} obpulsantes: *Sázavský letopis* obfuscentes. ^{d)} sokóv = nepřítel; ^{e)} poročstvie = hanba; ^{f)} opsoviti = sepsoti, potupiti.

¹⁴ Patrně do kláštera Vyšehrad nad Dunajem blíže Vácova.

PROLOŽNOJE ŽITIJE KIRILLA, PROLOŽNOJE ŽITIJE
MEFODIJA

PROLOŽNÍ ŽIVOT CYRILŮV, PROLOŽNÍ ŽIVOT METODĚJŮV

Z biografických csl. pramenů k dějinám Velké Moravy jsou důležité tzv. krátké neboli proložní životy Konstantina-Cyrila a Metoděje (viz o nich obecněji výše u proložního života Konstantinova a Metodějova, zde str. 164). Jejich mladší chronologickou vrstvu — se stopami literární tradice bulharské — představují proložní životy věnované každému z obou bratří zvlášť (dále PŽK a PŽM). Jsou dochovány v několika desítkách rukopisů, z nichž nejstarší pocházejí ze 14. a 15. stol. (PŽK zná Grivec v 10 rukopisech — viz *Sv. Cyril in Metod* 1963, ale Angelov ve 36 — viz *Izv. na Dăržavna biblioteka „Vasil Kolarov“* za 1956 g., Sofija 1958; PŽM zná Grivec — tamtéž — v 5 rukopisech, Angelov dokonce ve 44.) První novodobou edicí těchto památek pořídil (podle znění tištěných prologů) M. Pogodin v r. 1825 v překladu Dobrovského spisu o Cyrilu a Metodějovi. V naší edici je otištěn text PŽK ve znění rukopisu synodální knihovny ze 14. stol. a text PŽM ve znění rukopisu uspenského chrámu z r. 1405, tak jak je vydal Lavrov (*Materialy* 101—103), i s výběrem variant z jeho poznámkového aparátu.

Překlad obou památek do bulharštiny pořídil P. Dinekov ve sborníku Proslava na Kiril i Metodij (Sofija 1963).

ВЪ ТЪЖЬ ДЪНЬ ПАМАТЬ ПРЪПО-
ДОБНАГО ОТА НАШЕГО КЮРИЛА
ФИЛОСОФА И ОУЧИТЕЛА
СЛОВЪНСКА

ВЪ СЛУНЪСТЪМЪ ГРАДЪ^a ВЪ КЪ-
ТЕРЪ ДОБРОРОДЕНЪ МУЖЪ ИМЕНЕМЪ
ЛЕВЪ, САНОМ ЖЕ СОТНИКЪ, ОТ НЕ-
ГОЖЕ РОДИСА БЛАЖЕННИ КИРИЛЪ^b.
КЪДА ЖЕ ВЪСТЬ .3. ЛЪТЬ ОТРОЧИЦЕ,
ВИДѢ ВО СНѢ, КЪКО НЪКЪИ ВОКЪВОДА
СЪБРА ВСА ДЪВНИЦА И ПОВЕЛЪ КЮРИ-
ЛОВИ ОТ ВСЪХЪ ИЗВРАТИ СОВѢ ЮДИНУ.

Téhož dne¹ památka velebného otce
našeho Cyrila, Filosafo a učitele
slovanského

V městě Soluni byl jeden urozený
muž jménem Lev, hodností setník,
jemuž se narodil blažený Cyril.² Když
pak byl sedmiletým dítětem, spatřil
ve snu, jak nějaký vévoda shromáždil
všechny dívky a přikázal Cyrilovi, aby
si ze všech vybral jednu. A on vybral
si jednu jménem Sofia a procitnuv ze

^a В СЛУНЪСТЪМЪ СТРАНѢ М. ^b КЮРИЛЪ Pr. Pogod. № 59, Pr. 1432 Pr. Tip. № 153, № 161.

¹ 14. února.

² Cf. ŽK II.

ОНЪ ЖЕ ИЗЕРАВЪ ЮДИНУ СОВѢ ИМЕ-
НЕМЪ СОФЮЮ И ВЪСТАВЪ ОТ СНА СКАЗА
СИ ОЦЮ И МАТЕРИ. И ГЛАГОЛАСТА
КЪМУ РОДИТЕЛА КЪГО: ХРАНИ, ЧАДО,
КЪЖЕ ВИДѢ, ВОКЪВОДА БО АНГЕЛЪ
КЪСТЬ БОЖИИ, А ДЪВНИЦА МУДРОСТЬ
КЪСТЬ БОЖИИ, НО ДА ТИ БУДЕТЬ,
ЧАДО, СЕСТРА. МУДРО ЖЕ БѢ ОТРОЧА
ЗЪЛО. И ПОУША И В ПОЛАТУ ЦЕСА-
РСКУ И ПРЕДАНЪ ВЪСТЬ ЦЕСАРЕМЪ
ЛОГОФЕТУ ФИЛОСОФУ И ВЪ ТРИ МѢ-
САЦИ НАОУЧИСА ВСЕИ ХЫТРОСТИ И
МУДРОСТИ И ЧЕТЫРМИ КЪЗЫКИ ФИ-
ЛОСОФИИ НАОУЧИВСА: И ЮЛИНСКЫ
И РИМСКЫ, СУРСКЫ, ЖИДОВСКЫ.
И ВЪСТЬ ЛЮБИМЪ ЦЕСАРЕМЪ И НЕ
ИЗВОЛИ ЧЪСТИ ЦЕСАРЕВИ, НО ПАЧЕ
БОЖИЮ ВЪЗЛЮБИ, И ОТПЕДЪ НА
ОУЗКОЕ МОРЕ, ВЪСТЬ МНИХЪ. РЕВ-
НОСТЬ ЖЕ ИМѢЮ СВАТОГО ПАВЛА,
ТЩАШЕСА ЗА ХРИСТА ПОСТРАДАТИ.
И ПОСЛАНЪ ВЪСТЬ ЦЕСАРЕМЪ ВЪ СРА-
ЦИНЫ ВЪСТАЗАТИСА О ВѢРѢ. И ОБЛИЧИ
КЪРЕСЬ МАХМЕТОВУ НЕЧЪСТИВАГО И
ВСА ВОЛХВЫ КЪРЕСЬСКИЯ ОУКО-
РИВЪ. И ВЪЗВРАТИВСА С ВЕЛИКОЮ
ЧЪСТЮ. И ПАРЫ ОТИДЕ НА СЪВЕРЬ-
СКУЮ^c СТРАНУ ВЪ КОЗАРЫ И ОУЧАШЕ
ВЪРОВАТИ ВЪ ХРИСТА. И СТВОРШЕ
СВѢТЬ ЖИДОВЕ, ХОТѢША И ОУБИТИ,
НО НЕ ДАСТЬ КЪГО ИГЪМОНЪ. ДОНДЕЖЕ
ОУПРИТЕ КЪГО, РЕЧЕ, НЕ ИМАТЕ ВЛАСТИ
ПОГУБИТИ КЪГО. И СЪБРАШАСА МНОЗИ
ЖИДОВЪСТИИ ХИТРЕЦИ СЪ АГАРАНЫ
НА НЪ. КЮРИЛЪ ЖЕ ЮДИНЪ ВШЕДЪ,
ПОВѢДИ ВСА: АГАРАНЫ БО КЪКО
ВЪСОВЬСКИЯ СЛУГЫ ОБЛИЧИВЪ

^c В СУРСКУЮ Pogod. № 59.

³ Cf. ŽK III.

⁴ Logothetu Theoktistovi. Dále v. ŽK III.

⁵ O možnosti znalosti syrského (místo ruských /gótských/ písmen v ŽK X), cf. R. Jakobson, *Minor Native Sources* 68—69.

⁶ Bospor.

⁷ ŽK IV.

⁸ Cf. ŽK VI.

⁹ ŽK VIII—X.

¹⁰ Řekové nazývali všechny moslimy Agarény, cf. ŽK VI: Agaréni zvaní Saracéni.

spánku, vyprávěl to otci a matce. I řekli mu jeho rodiče: „Sťez, dítě, co jsi viděl, neboť (ten) vévoda je anděl boží a dívka je moudrost boží; tak nechtě se ti stane, dítě, sestrou.“³

A byl velice moudrým dítětem. I vzali ho na císařův dvůr a byl císařem svěřen filozofu logotetovi⁴ a za tři měsíce se naučil veškeré chytrosti a moudrosti, naučiv se filozofii ve čtyřech jazycích: řecky, latinsky, syrsky⁵ a židovsky. I byl od císaře milován. A(le) nezvolil si počtu císařskou, nýbrž více si zamiloval boží; i odešel na Úzké moře⁶ a stal se mnichem.⁷ Maje pak zánícení svatého Pavla, dychtil trpět pro Krista. I byl poslán od císaře mezi Saracény, aby s nimi disputoval o víře. Tak odhalil kacířství nečistého Mohameda a všechny kacířské žreče zahanbil a vrátil se s velikou ctí.⁸

Znovu pak odešel do severní země mezi Chazary a učil víře v Krista. Tu Židé radu učinivše, chtěli ho zabít, ale vládce ho nedal. „Dokud jej v disputaci nepřemůžete“, řekl, „nemáte moci, abyste jej zahubili.“⁹ I sebralo se na něho mnoho židovských mudrců s Agarény.¹⁰ Cyril však vstoupiv jediný, nade všemi zvítězil: Agarény totiž odhalil a usvědčil jako služebníky ďáblův, a Židy zase zahanbil jako od-

ОУКОРИ, ЖИДЫ ЖЕ ИАКО БОЖИИ ПР-
СТУПНИКЪИ ПОСРАМИ. И ОВИ ОТ НИХЪ
КРЪСТИШАСА, ДРУЗИИ ЖЕ ИЗГНАНИ
БЕЗЪ ПМЪНЪНА. ПО СЕМЬ ИДЕ В МОРАВУ
И МНОГИ НАОУЧИ ВЪБРОВАТИ ХРИСТОВИ
И ЗАМБРИНА КРЪСТИНА МОЛИТВОЮ ОУ-
МОРЦ, ИЖЕ НАОУСТИ ОУВЪТИ СВАТОГО.
ПО СЕМЬ ИДЕ В БОЛГАРЫ, ПРОПОВѢДАНА
ХРИСТА. ТАКОЖЕ И ВЪ СЛОВѢНЫ, ПРО-
ШЕДЪ ВСА ГРАДЫ, НАОУЧИ ХРИСТОВѢИ
ВЪРЪ И ПО ДУНАЮ. И СТВОРИША
И ЕПИСКОПА В КАНАОНѢ^d ГРАДѢ.
И МОЛИША И ДА НАОУЧИТЬ НА СВОИМЪ
ЯЗЫКОМЪ КНИГАМЪ. ОН ЖЕ ПО-
СТИВСА .М. ДНИИ, К БОГУ МОЛАСА,
И НАПИСА ИМЪ .Л. СЛОВЪ И .И. И НА-
ОУЧИ НА ТАКО СЛОВѢНСКИМЪ ЯЗЫ-
КОМЪ КНИГАМЪ, И СЕГО РАДИ СЛО-
ВѢНСКИИ ОУЧИТЕЛЬ НАРЧЕСА. И
ТАКО ПОЖИВЪ И ЧЮДСА СТВОРЪ,
В СТАРОСТИ ДОВРЪ К ГОСПОДУ ОТИДЕ
И ПОГРЕБЕНЪ БЫСТЬ ВЪ КАНАОНѢ^d
ГРАДѢ.

ВЪ ТЪЖЪ ДНЬ ПАМАТЬ
ПРЪПОДОБНАГО ОЦА НАШЕГО
МЕФЕДИ^а
ЕПИСКОПА МОРАВЪСКАГО

ПРЪПОДОБНЫИ ОТЕЦ НАШЪ МЕФЕ-
ДИИ ВЪ ОТ ГРАДА СЕЛОУНСКАГО. ОТ

padlíky od Boha. I pokřtili se někteří
z nich, kdežto jiní (byli) vyhnáni bez
majetku.¹¹

Potom šel na Moravu¹² a mnohé
naučil věřit v Krista;¹³ a modlitbou
potřel kačife Zambria, který navádel,
aby byl svatý zabit.¹⁴ Potom odešel
mezi Bulhary hlásat Krista a rovněž
mezi Slovany;¹⁵ a když prošel všechna
města, učil Kristově víře i na Dunaji.¹⁶
I učinili jej biskupem v městě Kana-
oně¹⁷ a prosili jej, aby je naučil knihám
ve vlastním jazyce. Tu on, postiv se
40 dní a modle se k Bohu, napsal jim
38 slov¹⁸ a naučil je tak knihám v slo-
vanském jazyce. A proto byl nazván
„slovanský učitel“.

A tak žil a zázraky konal a ve stáří
odešel v dobrém k Pánu a byl pohřben
v městě Kanaoně.¹⁹

Téhož dne¹ památka
velebného otce našeho Metoděje,
biskupa moravského

Velebný otec náš Metoděj byl z města
Soluně. Narodil se z rodičů urozených

^d канонѢ Pril. pr.

¹¹ ŽK XI.

¹² Cf. ŽK XIV a ŽM V.

¹³ ŽK XV.

¹⁴ Jméno snad pochází z kroniky Jiřího Hamartoly, který vypráví o sporu papeže Silvestra s židovským učencem Zambrijem, A. Teodorov-Balan, *Kiril i Metodij* II, 36.

¹⁵ Jde zde patrně o vliv bulharského prostředí, v němž prolog vznikl.

¹⁶ Na Dunaji ležela kromě Bulharska také Velká Morava a Panonie.

¹⁷ Jde patrně o zkomoleninu z jména Panonie, kontaminovanou s Catanií na Sicílii, kde zemřel biskup Kyril, který se r. 866 vypravil s christianizačními cíli na Rus, a dále snad i s Kataň/Kostencem, odkud pocházel Konstantin Kostenecký, cf. A. Teodorov-Balan, *ibid.* 36.

¹⁸ Tj. slov označujících jednotlivá písmena abecedy, tedy vlastně písmo.

¹⁹ Vid. pozn. 16. V městě Catanii (Kataoně) zemřel a byl v 9. stol. pohřben biskup Kyril. Konstan-
tin Filosof-Kyril zemřel a byl pohřben v Římě, ŽK XVIII, *Vita Const. cum transl.*, c. 10–12.

¹ 6. dubna; v jiných rukopisech 11. května.

САНОВИТОУ И БОГАТОУ РОДИТЕЛЮ РО-
ЖИНСА^a. БЪ ЖЕ ПЪЗ ОУНОСТИ ОУНОША
МОУДРЪ ВЕСѢДОЮ. КРЪПОКЪ ТѢЛОМЪ.
ТЪМЪ И ЗНАЕМЪ БЪ ЦАРЕВИ. НМЪНАШЕ
ЮГО ЦАРЬ ВСЕГДА ПРЕДЪ СОВОЮ.
ЮГДА ЖЕ БЫСТЬ .ВІ. ^b ПЪТЬ. ПОСТАВИ
ЮГО КНАЗЕМЪ ВЪ СЛОВѢНѢХЪ. И ПРЕ-
БЫВЪ ТАМО .І. ПЪТЬ. ИЗВЫЧЕ ЯЗЫКЪ
СЛОВЕНЬСКИИ. И ПОМЫСЛИВЪ СКОРО
МИНОУЩЕ ЖИТИЕ ВЪКА СЕГО И
ДОЛГОЕ ГРѢШНЫХЪ МОУЧЕНИЕ; И
ОУМИЛСА ВЪ СТРАХЪ БОЖИИ, ПОЛО-
ЖИВЪ САНЪ КНАЖЕНИИ^c ПРЕДЪ ЦА-
РЕМЪ^d. И ШЕДЪ НА АЛУОУМЪБЕСКОУЮ
ГОРУ И БЫСТЬ МНИХЪ. НѢКОГДА ЖЕ
ПОСЛА ЦАРЬ БРАТА ЮГО КЮРИЛА^e
ВЪ КОЗАРЫ, ДА ПРЕПРИТЬ ЖИДЫ.
И ИЖЕНЕТЪ НА ОТ ЗЕМЛА ИХЪ. ВАХОУ
БО ОУЖЕ КОЗАРИИ ПРИЧАДИ ЖИ-
ДОВЬСКОУЮ ВЪБРОУ. КОУРИЛЪ ЖЕ ОУ-
МОЛИ БРАТА СВОЕГО МЕФЕДИИ ИТИ
СЪ СОВОЮ, ИАКО ОУМЪНАШЕ ЯЗЫКЪ
СЛОВѢНСЬКЪ. ОВИДОША ЖЕ ВСЮ
СТРАНОУ ТОУ И СИЛОЮ ХРИСТОВОЮ
ВСА ЛЮДИ ОУВЕРИСТА И ЖИДЫ
ПРОГНАСТА. ПРОСАХОУ ЖЕ СЛОВЕНИ
КРЪЩЕНИИ^f, А КОЗАРИИ ОУЧИТЕЛА,
А МОРАВЛАНЕ ЕПИСКОПА, А БОЛГАРѢ
ОУЧИТЕЛА ЖЕ И НАСТАВНИКА. ВЪЗВРА-
ТИВЪШЮ СА МЕФЕДИЮ В КОСТАНТИНЪ
ГРАДЪ, ПАТРИАРХЪ ЖЕ СВАТИ ЮГО
ЕПИСКОПА, ПОСЛА ВЪ МОРАВУ^g ВЪ
ГРАДЪ КАОНЪ^h И ТОУ МНОГА СТВОРИ
ЧЮДСА. ЗАМБРИ ЖЕ НѢКТО, РОДОМЪ

a bohatých.² Byl pak (už) od mládí
mládenec moudrý řečí (a) silný tělem;
tím byl znám i císaři (a) císař ho měl
vždy na paměti.³ Když mu bylo 12
let,⁴ ustavil ho knížetem u Slovanů.
A proživ tam 10 let, naučil se slovan-
skému jazyku. A maje na paměti
rychle mijející žití tohoto věku a dlou-
hou muku hříšníků, byl sklíčen v stra-
chu božím, (a) složiv císaři knížecí
hodnost, odešel na horu Olymp a stal
se mnichem.⁵

Jednou pak poslal císař jeho bratra
Cyrila k Chazarům, aby v disputaci
přemohl Židy a vyhnal je z jejich
země. Chazaři totiž už před tím přijali
židovskou víru. Cyril tedy uprosil
svého bratra Metoděje, aby šel s ním,
neboť znal slovanský jazyk. Obešli pak
celou tu zemi a skrze sílu Kristovu
všichni lidé uvěřili a Židy vyhnali.⁶

A žádali si Slované křest a Chazaři
učitele a Moravané biskupa⁷ a Bulhaři
učitele⁸ a vychovatele. Když se Metoděj
vrátil do Konstantinopole, vysvětil jej
patriarcha za biskupa a poslal na Mo-
ravu⁹ do města Kaona¹⁰ a tam vykonal
mnoho zázraků.

Jakýsi Zambrij, rodem Chazar a ví-

^a add. о(тъ)ца л(ѣ)ва и м(а)т(е)ри м(а)рѣа Lv., Pogod. ^b R Lv. ^c Add. своего Lv. ^d ц(ѣ)-
с(а)ремъ Pogod. ^e кyрилa Pogod., Lv. ^f и възвратис(а) в моравѣ Pogod. ^g наинѣ Pogod.

² V jiných rukopisech je ještě: otce Lva a matky Marie.

³ ŽM II.

⁴ Ve variantách 20. Avšak ani to neodpovídá skutečnosti; stal-li se archónem (v. ŽM III) r. 843,
měl 30 let.

⁵ ŽM II, III.

⁶ ŽM IV.

⁷ Zde v. ŽK XIV, dále i ŽM V.

⁸ V *peř. Proł.*: Bulhaři i Vlaši. Jde o vliv bulharského, resp. bulharsko-rumunského prostředí.

⁹ Do Cařihradu se Metoděj vrátil až r. 881. Zde jde o záměnu Nového Říma za Starý Řím a pa-
triarchy (u něhož byl r. 881) za papeže, který Metoděje r. 869 vysvětil biskupem, cf. ŽM VIII.

¹⁰ Město Kaon (Kain, Nain) na Moravě, emenduje P. Lavrov na Paon, podobně jako u prolož-
ního života Kyrilova. O bulharském původu těchto zkomolenin A. Teodorov-Balan,
ibid. 40. Nejsnážší interpretace je považovat Kaon za Panonii.

КОЗАРИНЪ, А ВЪРОЮ КРСТИКЪ, НАЧА ПРОТИВИТИСА МЕФЕДИЮ, ХОУЛА ХРИСТОВОУ ВЪРОУ, И ПОВЕЛЪ КНАЗЪ МОРАВЪСКИИ БЫТИ СВОРОУ. И СОБРАСА ЖИДОВЪ СО ЗАМБРИЕМЪ ꙗв. МОУЖЪ. МЕФЕДИИ ЖЕ ЮДИНЪ ПРИИДЕ ПОСРЕДЪ ИХЪ. ЯКО ОПОЛЧИШАСА ХОУЛАМИ НА СВАТОУЮ ВЪРОУ. МЕФЕДИИ ЖЕ ЯКО ИЗАЩЕНЪ ВОРЕЦЪ ПРОРОЧЬСКИМИ И АПОСТОЛЬСЬКИМИ СЛОВЕСЫ, ЯКО СЛАВЕНЪ ВОИНЪ НА ОБЪ РОУЦЪ СТРЪЛАНЪ: НА ЖИДЫ ЖЕ И НА КРСТИКЪ, НИКАКОЖЕ НЕ ПОГРЪШАШЕ. И ЯКО ПРЪПРЪБИ БЫША ОТ МЕФЕДИИ, СТОРИСА ЧЮДО ВЕЛИКО: ЗАМБРИИ ОУВО РАСЪДЕСА, А СЕДИСЛАВА ПОЖРЕ ЗЕМЛА И ВЪ ПРОЧИХЪ ЖЕ ВЪЗГОРЪ ОГНЪ. И ТАКО РАЗВЪРОШАСА. РАДИ ЖЕ БЫША ХРИСТИАНЕ. И НАРЕКОША И ОУСТА ХРИСТОВА. ПОЖИВ ЖЕ ВЪ СТАРОСТИ ДОБРЪ И ПРЕСТАВИСА КЪ БОГОУ.

rou kacif, začal se protivit Metodějovi, rouhaje se víře Kristové.¹¹ I přikázal moravský kníže,¹² aby se konal sněm. I shromáždili se Židé¹³ se Zambriem — (celkem) 2.000 mužů¹⁴ —, Metoděj však přišel mezi ně jediný. Když se s rouháním rotili proti svaté víře, Metoděj pak jako znamenitý borec (a) slavný bojovník, prorockými a apoštolskými slovy střílející z obou rukou na Židy a kacife, ani jedenkrát se nemínil. A když byli Metodějem v disputaci potřeni,¹⁵ stal se veliký zázrak: Zambrij se totiž rozestoupil¹⁶ a Sedislava¹⁷ pohltila země a mezi ostatními vzplanul oheň,¹⁸ takže se rozutekli.¹⁹ A křesťané byli rádi a nazvali jej „ústa Kristova“.

Když pak dobře žil (až) do stáří, odebral se k Bohu.

¹¹ O Zambrijovi cf. ŽK. Zde však se udává, že šlo o Chazara izraelského vyznání. Chazarští Kovaři se připomínají r. 881 u Kulmitu (*Ann. Iuvav. max.* ad a. 881); poté se usadili v kraji kolem Samoše, cf. *Konstantin Porfyrogenetos, De adm. imp.*, c. 39—40.

¹² Vzhledem k samostatnému vystupování Metoděje by mělo jít o Svatopluka.

¹³ Podle víry; politicko-etnicky šlo o Chazary.

¹⁴ Cf. Num. 16:2.

¹⁵ Nejde-li o zkomolenou reminiscenci na cestu obou bratří ke Chazarům (tomu by mohlo navštědovat i vystupování Zambrije v PŽK), zdá se líčení hagiografickým schématem.

¹⁶ Num. 16:32.

¹⁷ Jméno Sedislav, Zdeslav se objevuje také v Cividalském evangeliáři, fol. 145. Zdeslav zde uvedený byl patrně v l. 878/9 kníže přímořských Chorvatů, F. Šišić, *Povijest Hrvata* 386n; R. Jakobson, *Minor Native Sources* 66—67.

¹⁸ Num. 11 : 1, 16:35.

¹⁹ Num. 16:34.

USPENIJE KIRILLA CYRILOVO ŪMRTÍ

Mladší csl. památka bulharského původu zvaná Uspenije Kirilla se v odborné literatuře klade do 11.—13. stol. Opakuje stručně (a neúplně) obsah ŽK s některými dodatky a změnami, založenými na autorově znalosti ŽM a proložního života i na bulharských literárních tradicích, které našly odraz např. v některých pramenech složených řecky.

Nejstarší rukopisy skladby jsou zachovány ze 14.—16. stol.; první vydání památky pořídil v r. 1858 Gilferding. Přetiskujeme text téhož rukopisu tak, jak jej vydal P. A. Lavrov (*Materialy* 154—156) s variantami podle rukopisu lvovského (pracovní označení 1) a bělehradského (2) podle Lavrova a podle rukopisu sofijského (3), který vydal I. Snegarov (*Godišnik na duhovnata akademija „Sv. Kliment Ochridski“*, t. III, 1953—1954, 159—163).

Německý překlad pořídil J. Franko (*AslPh* 36, 1916), bulharský K. M. Kuev v čítance *Christomatija po starobalgarska literatura* (Sofija (1962); též ve sborníku *Proslava na Kiril i Metodij* (Sofija 1963).

М(Ъ)С(Є)ЦА* ФЄВРОУАРИА. ДІ.
Д(Ь)НЪ. ОУСПЄНІЄ С(ВЄ)Т(А)ГО КУ-
Р(И)ЛА ФІЛОСОФА*.

14. den měsíce února,
úmrtí velebného Cyrila Filosofo

СЪИ ПР(Ъ)ПОД(О)ВНЪИИ ОТ(Ъ)ЦЪ
НАШЕ КУРИЛЬ. РОЖДЕНІЕМЪ ВЪС(Т) О
СОЛОУНА ГРАДА. РОДОМЪ СЪ ВЪЛГАРИНЪ.
ОТ БЛ(А)ГОВЪРЪННИХ РОДИТЕЛНИ РО-
ДИСЕ*. ІМЕ ЖЕ ЄМОУ ЛЪВЪ. И М(А)ТЕРИ
ЖЕ ЄГОВЪ МАРИА. БОГАТИ И ПРЪВЪИ
ГРАД(А) ТОГ(О). И БЛ(А)ГОЧЪСТИВЪИ,

Tento velebný náš otec Cyril pocházel z města Soluně (a) rodem byl Bulhar. Narodil se ze zbožných rodičů. Jméno jeho (otce bylo) Lev a jeho matky Marie.¹ (Byli to) zamožní a přední (občané) toho města, (lidé) bohabojní, kteří měli v sobě strach boží

* Původně ovšem м(ѣ)с(а)ца; protože se však а v grafickém systému rukopisu vůbec nevyskytuje, doplňujeme v rozvázaných zkratkách na jeho místě Е, běžné zde jako jeho střídnice. ^b житіє и жизнь пр(ѣ)п(о)д(о)внаго о(т)ца нашего курила философа, вл(а)го(по)ви о(т)че 1, сего пр(ѣ)п(о)д(о)внаго о(т)ца нашего курила философа отчество имѣше и трѣславныи и великыи град солоунъ, въ немже и родис(а) 2. ^c Add. с(ы)нъ лъва и маріє 2.

¹ Jméno matky Marie se objevuje i v některých rukopisech proložního ŽM.

ОГРѢБАЮЩЕСЯ ОТ ВЪСАКОГО ЗЛАГО НАХОЖДЕНІА. И РОДИСТА С(Ы)НА, СМОУ ЖЕ ИМЕ ОТ С(В)Е(Т)АГО КРЩЕНІА, СТРАХ Б(О)ЖИИ ИМОУЩЕ ВЪ СЕВѢ. КОСТАНДИНЪ, И ВЪДАШЕ И ДОИЛИЦИ ДА ЕГО ВЪСПИТАЮТ. ОН ЖЕ НЕ ХОТѢАЩЕС(Е) ДОИТИ ОТ ТОУЖДАГО СЪСЦА, ТЪКМО ОТ СВОЕЕ М(А)ТЕРЕ. М(А)ТИ ЖЕ ЕГО ВЪСПИТАВШИ И НАКАЗАВШИ, ВЛ(А)ГОЧЪСТІЮ И ВЛ(А)ГОВѢРІЮ. И ДОШЕДШОУ ДО ВЪЗРАСТА СОУЩОУ ВЪДАШЕ И НА ОУЧЕНІЕ КНИГАМЪ. ТЪ ЖЕ МЛ(А)Д(Ь)Н(Ь)ЦЪ, ВИДѢ ВЪ СЫНѢ НѢКОТОРАГО МОУЖА. СТОЩА И ПОКАЗОВАЮЩА СМОУ ДѢВИЦЕ. И Г(ЛАГО)ЛА КЪ НЕМОУ, КОНСТАНДИНЕ, ЮЖЕ ХОЩЕШИ ИЗВЕРИ СЕБЕ. ОН ЖЕ, ВИДѢВЪ ЕДИНОУ Д(Ъ)В(И)ЦЮ КРАСНОУ, С КАМЕНІЕМЪ И ВИСРОМ ОУКРАШЕНОУ, СИЖЕ ИМЕ СОФІА, ПОСТЬ Ю СЕВѢ. ТЪ ЖЕ КОСТАНДИНЪ ИЗМЛАДА ЧИСТОТОУ ЯКО АГГ(Е)ЛЬ, ОУКЛАНЯЕ СЕ И ВЪГАЕ ЖИТЕЙСКІЕ СЛАСТИ И ПРѢБЫВАЕ ПР(И)СНО ВЪ ПСАЛМѢХ И ПѢНІИХ, ПОСЛУШАНИИХ Д(ОУ)ХОВНЫХИХ. ПР(И)СНО ЕДИНЪ ПОУТ ГОНЕ. СЛЫШАВЪ ЖЕ ЛОГОФЕТЪ Ц(Ъ)САРЄВЪ О ДОБРОДѢТЕЛИ ЕГО, ПОСЛА ЗА НЪ. ТЪ ЖЕ ПРИШЕДЪ ВЪ КОНСТАНТИНЪ ГРАДЪ И ТОУ ОУЧИВСЯ, СЪ СЕСТРИЧИЦЕМЪ ЗА ЕДИНО МИХАИЛА Ц(Ъ)САРА. И ВЪ ТРЕТИИ М(Ъ)С(Е)ЦЪ НАВЫКЪ ГРАМАТИКІОУ, И ГЕОМЕТРИЮ, И ОМИРОУ ОУ ЛВА И ФОТѢ. И ВЪСЕ ФИЛОСОФСКОЕ ОУЧЕНІЕ НАВЫКЪ. И РИТОРИКІЮ, И АРИФМИТИКИ И АСТРОНОМИИ ЖЕ, И МОУСИИ. ВЪШЕЖ ТОГДА ІОАННЪ ПАТРИАРХЪ Ц(Ъ)САРОГРАДСКЫИ ЕРЕСЬ ВЪЗДВИГНОУЛЬ И ХОУЛОУ НА С(В)Е(Т)ЫЕ ИКОНЫ. И ОТ С(В)Е(Т)АГО СЪБОРА ОТ СТОЛА СЪВРЪЖЕНЪ БЫС(Т). ПРИШЕДЪ ЖЕ КОСТАНДИНЪ ФИЛОСОФЪ КЪ НЕМОУ И ПОСРАМИ ЖЕ И ПОПРАВЪ ЗЛОЧЪСТИ-

a vystříhali se každého zlého pokušení. I zrodili syna, jemuž (dali) od svatého křtu jméno Konstantin; a svěřili ho kojné, aby ho vychovala. On však se nechtěl kojit z cizího prsu, nýbrž jen od své matky. Když ho pak jeho matka vychovala a vzdělala v bohobojnosti a zbožnosti a když on dospěl do náležitěho věku, dala ho na studie.

Ten mládenec viděl ve snu jakéhosi muže, jak stál a ukazoval mu dívky; a řekl mu: „Konstantine, kterou chceš, (tu) si vyber!“ On pak, uviděv jednu krásnou dívku, ozdobenou (drahým) kamením a perlami, která se jmenovala Sofia, vzal si ji.²

Tento Konstantin (vynikal) od dětství čistotou jako anděl, odvraceje se od světských radostí a vyhýbaje se jim a setrvávaje stále v žalmech a hymnech a v naslouchání (věcem) duchovním, neboť vytrvale sledoval jedinou (životní) cestu. Když císařův logotet³ uslyšel o jeho ctnosti, poslal pro něho. On pak přišel do Konstantinopole a tu se učil spolu se synovcem císaře Michala;⁴ a (už) třetí měsíc zvládl gramatiku, geometrii i Homéra u Lva a Fotia; zvládl i všechno učení filosofické — rétoriku, aritmetiku, astronomii a muziku.⁵

Tehdy Jan, patriarcha cařihradský, vyvolal kacířství a s rouháním (se obrátil) proti svatým obrazům; i byl od svatého synodu sesazen s biskupského stolce. A Konstantin Filosofov přišel k němu, zahanbil ho (a) potřel jeho bohaprázdňé kacířství.⁶

² Cf. ŽK II, III.

³ Theoktist.

⁴ V ŽK III, se uvádí, že se učil s císařem, k tomu vid. pozn. 6.

⁵ Cf. ŽK IV.

⁶ ŽK V.

ВОЮ ЕРЕСЬ ЕГО. ПОТОМ ЖЕ ШЕДЪ ВЪ ВРѢГАЛНИЦЮ, И ОБРѢТЬ ОТ СЛОВѢНСКАГО ЕЗЫКА НѢКОЛИКО НЕКР(Ъ)ЩЕНІХ⁴, КРСТИВЪ ИХЪ, ПРИВЕДЕ НА ПРАВОСЛАВНОУЮ ВѢРОУ. И НАПИСАВЪ ИМЪ КНИГЫ СЛОВѢНСКЫИМЪ ЕЗЫКОМЪ. И СІХЪ, ИХЪ ЖЕ ОБРАТИ НА ВѢРОУ ХРІСТІАНСКОУ, ЧЕТЫРИ ТЫСОУЩЕ, И, Н. БЫС(Т)ЖЕ ВЪ СРАЦИНѢХЪ СЪПРѢНІЕ ПРѢС(В)Е(Т)ѢИ ТРОИЦИ. И ПОСЛАШЕ СРАЦИНИ КЪ МИХАИЛОУ Ц(Ъ)САРЮ О С(В)А(Т)ОИ ТРОИЦИ И О ПРАВОСЛАВНІИ ВѢРѢ. ОН ЖЕ ПОСЛА СКОРѢЕ ФИЛОСОФА ТАМО ИТИ. ОН ЖЕ ШЕДЪ ОБЛИЧИ МАХМЕТОВОУ НЕЧЪСТІВОУЮ ЕРЕСЬ ИХЪ. И БЫШЕ ПОСРАМЛЕННИ ОТ ФИЛОСОФА. И НАПОИШЕ ЕГО ОБААНИ СЪ ЯДОМЪ. ОН ЖЕ Б(О)ЖІЕЮ ВЛ(А)Г(О)Д(А)ТІЮ НЕВРѢЖДЕНЪ БЫС(Т) ОТ ОБААНИ А ИХЪ. ПОСЛАНИ ЖЕ БЫШЕ ОТ ЗАХАРИЕ⁵ КНЕСА ГАГАНА КЪ МИХАИЛОУ Ц(Ъ)САРЮ. ИЩОУЩЕ ЧЛ(ОВѢ)КА, ИЖЕ НАСТАВИТЬ ТѢХЪ НА ПРАВОСЛАВНОУЮ ВѢРОУ. ПОИЖЕЖЕ И ЕЩЕ ИМЪ НЕ СОУЩЕ ХРІСТІАНОМЪ. НАПАДАХОУ НА НИХЪ СРАЦИНЕ И ЕВРЕИЕ, ПРИВЕСТИ ИХЪ НА СВОЮ НЕЧЪСТІВОУЮ ЕРЕСЬ. Ц(Ъ)САРЬ ЖЕ МИХАИЛЬ ПОСЛА КОСТАНДИНА ФИЛОСОФА, СЪ БРАТОМЪ ЕГО МЕФОДИЕМЪ. ОНИ ЖЕ⁶ ДОШЕДШЕ ДО ХЕРСОНА, НАОУЧИТИСЯ ТОУ ЖИДОВСКОИ ВЕСѢДѢ⁷ И КНИГАМЪ, НА ОСЬМЪ ЧЕСТИИ ГРАМАТИКІЮ ПРѢЛОЖИВЪ. И ОБРѢТЬ ТОУ САМАРѢНИНА, И САМАРѢНСКЫЕ КНИГЫ. И НА М(О)Л(И)ТВОУ БЪЗЛОЖИВЪ СЕБЕ И ОТ Б(О)Г(А) РАЗОУМЪ ВЪСПРІЕМЪ, И ЧЪСТИ

Potom odešel k Brěgalnici,⁷ a když tam nalezl jisté množství nepokřtěných (lidí) ze slovanského národa, pokřtil je a přivedl k pravoslavné víře, napsav jim knihy slovanským jazykem. A těch, které obrátil na křesťanskou víru, bylo čtyři tisíce a padesát.⁸

Vznikl dále u Saracénů spor o nej-světější trojici. I obrátili se Saracéni k císaři Michalovi (, aby jim byl podán výklad) o svaté trojici a o pravoslavné víře. On pak tam ihned poslal Filosofova; ten tam přišel (a) odhalil jejich bezbožnou mohamedánskou herezi. I byli od Filosofova zahanbeni a dali mu pít očarováného (nápoje) s jedem. On však z boží milosti zůstal nezasažen jejich čáry.⁹

Byli též vysláni k císaři Michalovi (poslové) od knížete-kagana Chazarského s žádostí o člověka, který by je naučil pravoslavné víře. Protože až dosud nebyli křesťany, činili k nim vpády Saracéni a Židé, aby je přivedli ke svému bezbožnému kacířství. Císař Michal tedy poslal Konstantina Filosofova s jeho bratrem Metodějem. Když přišli¹⁰ na Cherson, naučili se tu židovské řeči a písmu a přeložili gramatiku v osmi dílech. A našel tu Samaritána a samaritánské knihy, a pohrouživ se do modlitby a přijav od Boha rozum, začal ty knihy číst; a toho (muže) i jeho syna pokřtil.¹¹

⁴ и елицѣхъ же не обрѣть кр(ъ)щеніхъ. онже 1. ⁵ захаріѣ 1, хазаріѣ 2. ⁶ Add. хр(ъ)стіанскѣа 1. ⁷ и дошѣд до херсона. наоучив же се 2.

⁷ Bregalnica je levý přítok Vardaru v Makedonii.

⁸ Celá pasáž může být podle A. Teodorova-Balana, *Kiril i Metodi* II, 120, přejata ze Soluňské legendy (Slovo Kirila Filosofova), kde se mluví ještě o městu Raven, jehož zbytky jsou u vsi Trabotivišče. F. Grivec, *Vitae* 32 klade přesněji vznik Uspenija do 13. a Soluňské legendy do 14.—15. stol.

⁹ O Konstantinově cestě k bagdádkému kalifovi cf. ŽK VI.

¹⁰ Ve variantách též: přišel.

¹¹ ŽK VIII.

НАЧЕТ КНИГЫ ТЫЕ. И КРСТИ ТОГО¹
И С(В)НА ЕГО. И СЛЫШАВЪ ТОУ, ЯКО
И С(В)ТЫ КЛИМЕНТЬ И ЕЩЕ ВЪ МОРИ
ЛЕЖИТЬ. СЪТВОРИ М(О)Л(И)ТВОУ И
ОУВѢЖДЪ АРХІЕП(И)СК(О)ПА ХЕРСОН-
СКАГО, СЪ КЛІРОСОМ ВЪСѢМЪ. И
ВЪЛѢЗЪ ВЪ КОРАВЛЬ. ИДОУЩЕМ ЖЕ
ИМЪ НА МѢСТО И ОУТИШИВШОУСЕ
МОРОУ ВЕЛМИ, НАЧЕШЕ КОЛАТИ И
ПѢТИ. И АВІЕ ВЫС(Т) ВОНА ЯКО
И КАДИЛЬ МНОЖАШИХ. И ПОТОМ
С(В)Е)ТЫЕ ЕГО МОЩИ ЯВИШЕС(Е)
ИХЖЕ ВЪЗЪМШЕ, СЪ ВЕЛИКОЮ ЧЪСТИОУ
И СЛОВОЮ ВЪНЕСОШЕ ИХЪ ВЪ ГРАДЪ.
И ОТ ТОГО ГРАД(А) ИЗШЕД ФИЛОСОФЪ,
ПОУТ(Ъ)ШЕСТВОУЕ. И СЕ РАТИЦИ ВОЕ
УГРѢСТИ¹ НАПАДОШЕ НА НЬ. ФИЛОСОФ
ЖЕ, М(О)Л(И)ТВОУ СЪТВОРИВЪ, ОНѢХ
ОУВѢЩАВЪ, И СЪСЪДШЕ ПОКЛОНИ-
ШЕС(Е) ЕМОУ. И ОПРОВОДИШЕ И СЪ
ЧЪСТИОУ. И ВЪЛѢЗШОУ ВЪ КОРАВЬ,
И ПОУТИ СЕ ЕСТЬ ХАЗАРСКА. И ИШЕД
НА НѢКОЕ ОЗЕРО КАВ(К)АСКЫХ¹ ГОРЬ.
И ДОШЕДШОУ ЖЕ ДО КНЕСА ХАЗАР-
СКАГО ГАГАНА. И ТОУ СЪБРАВШЕС(Е)
СРАЦИНЕ И ЕВРЕИЕ, СЪ ФИЛОСОФОМ,
МНОГОУ ПРОУ СЪТВОРИШЕ. ФИЛОСОФ
ЖЕ СЪ БРАТОМ СИ МЕФОДИЕМЪ ОБЛИЧИ
ЗЛОЧЪСТИВОУЮ ИХЪ ЕРСЬ, И НИЗЛОЖИ
ИХЪ. ГАГАН ЖЕ ВИДѢВЪ ФИЛОСОФА,
ОБЛИЧ(И)ВША ИХЪ ЕРСЬ, И ВЪЗЪПИ
ВЕЛНЕМЪ ГЛАСОМ. СЕ ВИЖДОУ ФИЛО-
СОФА В(О)ЖІЕЮ ПОМОЩЮ, ГРЕДІНІЮ
ЖИДОВСКОУЮ НА ЗЕМЛЮ НИЗВРЪГША.
А СРАЦИНСКОУЮ НА ОНЪ ПОЛЬ РѢКЫ
ПРѢВРЪЖЕ. КОСТАДИН ЖЕ ФИЛОСОФЪ,
НАОУЧИВЪ ВСЕ ЛЮДИ, И ГАГАНА
ПРАВОСЛАВНѢИ ВЪРѢ. И КРСТИ ГАГ-
ГАНА И, С. ВЕЛМОУЖЪ. И ИНѢХ

¹ Add. САМАРАНИНА 2. ¹ ВЪГРѢСТИ 1, ЕРЪСЦИ 2. ¹ КАВРАСКЫХ 1.

¹³ ŽK VIII.

¹⁴ Автор ту kontaminoval v jednu dvě události: jednání s chazarským vojevůdcem a napadení Mađary, cf. ŽK VIII.

¹⁵ V ŽK IX: Маеотскé jezero a Капијскá врата Kavkazských hor.

A když zde uslyšel, že svatý Kliment stále ještě leží v moři, vykonal modlitbu a přiměl arcibiskupa chersonského se vším duchovenstvem, aby s ním vstoupili na koráb. Když (při)šli na (to) místo a moře se zcela utišilo, začali kopat a zpívat. I bylo tu okamžitě vůně jako z nesmírného množství kadidla a potom se objevily jeho svaté ostatky. A (oni) je vzali a s velikou počtou a slávou je přinesli do města.¹²

A když se Filosof vydal z toho města na (další) cestu, tu jej napadly válečné voje uherské. Filosof však, vykonav modlitbu, uchlácholil je a (oni) sesedli (s koní), poklonili se mu a vyprovodili ho s počtou.¹³ I vstoupil na koráb a vydal se na cestu k Chazarům. A když vystoupil k jednomu jezeru v kavkazských horách¹⁴ a došel až k chazarskému knížeti, (tak zvanému) kaganovi, shromáždili se tu Saraceni a Židé (a) uspořádali s Filosofem nejednu disputaci. Filosof je pak se svým bratrem Metodějem usvědčil z bezbožného kacířství a pokořil je. Když pak kagan uviděl, jak Filosof odhalil jejich kacířství, zvolal velikým hlasem: „Už vidím, že Filosof s boží pomocí pýchou židovskou na zem strhl a saracénskou na druhý břeh řeky přehodil.“ Konstantin Filosof pak naučiv všechny lidi i kagana pravoslavné víře, pokřtil kagana a 200 velmožů i mnoho jiných. Kagan mu pak přinesl mnoho darů, on však (je) nechtěl přijmout, ale vyprosil

МНОЗѢХ. ГАГАН ЖЕ ПРИНЕСЕ ЕМОУ МНОГЫ ДАРЫ. ОН ЖЕ НЕ ВЪСХОТѢ ПРІЕТИ, НЪ ИСПРОСИ ЕМОУ МНОЖѢСТВО Д(О)У)ШЕ ПЛѢМЪНЫИ ХРІСТІАНЪ. ОПЕШДОУ ЖЕ ЕМОУ ОТТОУД. И ДОШЕДШОУ ДО БЕЗВОДНЫХ МѢСТЬ, И ОВРѢТОШЕ ЖЕ ВОДОУ СЛАНОУ. СЪТВОРИВ ЖЕ ТЪ М(О)Л(И)ТВОУ, И ОУСЛАДШЕ ВОДА. И ПИВЪ ТЪ И СОУЩИИ СЪ НИМЪ. И ДОСПЕВШЕ ДО ХЕРСОНА. И ТОУ ПРОВѢЩА О АРХІЕП(И)СК(О)ПѢ^к, ЯКО ХОЩЕТЪ ОТ ЖИТІА СЕГО ПРѢСТАВИТИСЕ, ЯКОЖ И ВЫС(Т). И ПОТОМ, ПРИШЕД ВЪ ФОУЛСКЫИ СЪБЫКЪ, И ТОУ ОВРѢТЕ ДОУВЪ ВЕЛИКЪ, СЪБРАЩЕ СЪ ЧРѢШНЕЮ, ЕМОУЖ ЖРЪТВОУ ТВОРАХОУ, НАРИЦАЮЩЕ АЛЕКСАНДРЪ. ФИЛОСОФ ЖЕ ОУВѢЩАВЪ ТЫЕ ЛЮДИ ПРАВОСЛАВНѢИ¹ ВЪРѢ. ДОУЕ ЖЕ ТЪ РАСКОПАВЪ И СЪСѢЧЕ И ПОТОМ ВЪЗВРАТИСЕ ВЪ Ц(А)РИГРАД^м. И ТОУ ОВРѢТЕ ПОСЛАНИКЫ ОУ Ц(ѢСА)РА ОТ РА(С)ТИСЛАВА КНЕСА, ВЕЛИКЫЕ МОРАВЫ^п. И ПРОСЕЩЕ КР(Ъ)ЩЕНІА И ОУЧИТЕЛНА ПРАВОСЛАВНѢИ ВЪРѢ. ТОГДА Ц(ѢСА)РЕМЪ ВЫС(Т) ПОСЛАНЪ ВЪСКОРѢ ФИЛОСОФЪ СЪ БРАТОМ ЕГО^о. И ШЕДШОУ ДО ВЕЛИКЫЕ МОРАВЫ^п. И ПРИЕТЬ ВЪВЪ РАСТИСЛАВОМ КНЕЗЕМЪР. И ТОУ ПРѢЛОЖИВЪ КНИГЫ ИЗ ГРЪЧСКИХ, ВЪ СЛОВѢНСКИИ СЪБЫКЪ. И КРЪСТИВЪ ИХЪ, И ПРИВЕДЕ КЪ ПРАВОСЛАВНѢИ ВЪРѢ. И НАОУЧИВЪ

u něho množství¹⁵ zajatých křesťanů.¹⁶

Když pak odtud odešel a dorazil do bezvodé krajiny, našli vodu, (ale) slanou. Tu on vykonal modlitbu a voda zesládla; a napil se on i ti, kteří byli s ním. Když dospěli do Chersonu, předpověděl tam o arcibiskupovi, že má odejít z tohoto života; což se i stalo.

A potom přišel k národu fulekému a našel tam velký dub srostlý s třešní, jemuž přinášeli oběti, nazývající (jej) Aleksandr. Filosof přesvědčil ty lidi o (správnosti) pravoslavné víry a ten dub vykopal a skácel.¹⁷ A potom se vrátil do Cařihradu¹⁸ a našel tam u císaře posly od Rostislava, knížete Velké Moravy,¹⁹ kteří žádali o pokřtění a o učitele pravoslavné víry. Tu byl císařem bez prodlení vyslán Filosof se svým bratrem.²⁰

A když přišli na Velkou Moravu, byl přijat knížetem Rostislavem.²¹ I přeložil tu knihy z řečtiny do slovanského jazyka a pokřtiv je, přivedl je k pravoslavné víře a naučil je slovanskému písmu.²² A potom²³ šel do Panonie

* Add. в том градѣ 1. ¹ ПРАВОВѢРНѢИ 1. ^м ВЪ КОСТАДИНЦѢ ГРАД 1, 2. ^п МОРАВИЖ 1. ^о Add. МЕФОДИЕМЪ 2. ^р Add. ЧЕСКЫМЪ 3.

¹⁵ Podle var. add. „mužů“.

¹⁶ Vid. ŽK IX, X, XI.

¹⁷ Potud ŽK XII.

¹⁸ ŽK XIII.

¹⁹ Jde o první staroslověnský záznam názvu Velká Morava, předtím použitý císařem Konstantinem VII. Porfyrogenetem v polovině 10. stol. K tomu R. Jakobson, *Velikaja Moraviya* 483–488.

²⁰ Podle var. add. „Metodějem“. K tomu cf. ŽK XIV a ŽM V.

²¹ ŽK XV.

²² ŽK XV, a ŽM V. Zpráva o pokřtění v obou životopisech není a v *Úmrtí (Uspenije)* jde zřejmě o literární hagiografické topos.

²³ Dodáno podle variant.

ИХЪ СЛОВЕНСКЫМЪ КНИГАМЪ. И ШЪДЪ ВЪ ПАНОНОУ, И ТОУ ПРИЕШЪ ЕГО, КОЦЬЛЪ КНЕСЪ ЛЪШКЪИ. И ПОТОМЪ ПРЪБЕТЬ ТЪ .Н. ОУЧЕНИКЪ. И НАОУЧИВЪ ИХЪ ПРАВОСЛАВНЪИ ВЪРЪ И СЛОВЪН-СКЫМЪ КНИГАМЪ. И МНОГЪ БРЕТИКЪ ТОУ ОБРЪТЬ И БРЕСИ ИХЪ ПОСРАМИ И ОБЛЯЧИ. ФИЛОСОФЪ ЖЕ ИСПРОСИ ОТЪ КНЕСА ПЛЪНЪННЫХЪ ХРЪСТИАНЪ, ^ѣД(ОУ)ШЪ И СВОВОДИ ИХЪ. И ОУВЪД(Ъ)ВЪ ЖЕ ЕП(И)СК(О)ПЪ РИМСКИ^Г О ФИЛОСОФЪ. ПОСЛА ЗА НЬ ПРИИТИ ВЪ РИМЪ. ФИЛОСОФЪ ЖЕ НОСЕ С(ВЕ)Т(А)ГО КЛИМЕНТА ТЪЛО, ПРИИДЕ ВЪ РИМЪ. СЛЫШАВЪ ЖЕ СЕ ПАПА РИМСКЫИ АНДРИАНЪ О ТЪЛЕСИ С(ВЕ)Т(А)ГО КЛИМЕНТА И О ПРИХОЖДЕНИ ФИЛОСОФА, СРЪТЕ ЕГО СЪ ЧЪСТНОУ, И СЪ ВЪСЪМЪ ПРИЧЪТОМЪ. И СЪ СВЪЩАМИ, И СЪ ВЛ(А)ГОУХАННЫМИ КАДЛИ И ВОИНАМИ. И ОБЛОВИЗАВЪ ЖЕ ПАКЪ ПАПА ТЪЛО С(ВЕ)Т(А)ГО КЛИМЕНТА, И ВЪНЕСОШЕ Ю ВЪ РИМСКЫИ ГРАДЪ. ФИЛОСОФА ЖЕ ПРИЕШЪ ПАПА СЪ ЛЮБОВИОУ, И ВЕЛИКОЮ ЧЪСТНОУ. ПОСЛЪДСТВОУЮЖЕ ЖЕ ЕМОУ ОУЧЕНИЦИ ФИЛОСОФОВЫ ОТЪ ПАНОНИА И ОТЪ МОРАВЫ. ПОВЕЛЪНИЕМЪ ЖЕ ПАПИ НЪМЪ, ОС(ВЕ)ЩЕНИ ВЪШЕ ОТЪ ДВОЮ ЕП(И)СК(О)ПОУ. ФОРМОСА ЖЕ, И КОНДРАХА. ^ѣЖИДОВЕ ЖЕ ПРИХОЖААХОУ КЪ НЪМОУ НА ПРОУ, ТАКОЖДЕ ЖЕ И ЕП(И)СК(О)ПИ БРЕТИЦИ СЪ НИМИ. И ОБЛЧААШЕ ЗЛОЧЪСТИВОУЮ ИХЪ БРЕСЬ, И ПОСРАМИАШЕ ИХЪ. МНОЗЫ ЖЕ ЛЮДИЕ ОТЪ РИМЛНАНЪ ХОЖДААХОУ КЪ НЪМОУ. И ОУЧАШЕ ИХЪ О ПРАВО-

a tam ho přijal Kocel, kníže lašský.²⁴ A on potom převzal 50 učedníků a naučil je pravoslavné víře a slovanskému písmu. Pak když tu našel mnoho kacířů, kacířství jejich odhalil a usvědčil. Dále Filosof vyprosil u knížete zajaté křesťany — 6000 lidí — a osvobodil je.²⁵

Když se o Filosofovi dověděl římský biskup,²⁶ poslal pro něho, aby přišel do Říma. Filosof tedy přišel do Říma, nesa (s sebou) tělo svatého Klimenta. Když to uslyšel římský papež Hadrián — totiž o těle svatého Klimenta a o příchodu Filosofa —, vyšel mu vstříc s počtou a se vším klérem i se svícemi a s libovonnými kadidly a aromaty. A když pak papež tělo svatého Klimenta políbil, vnesl je do města Říma. Filosofa přijal papež s milostí a s velikou úctou. Filosofovi učedníci, kteří s ním šli z Panonie a z Moravy, byli na papežův příkaz vysvěceni ode dvou biskupů, Formosa a Kondracha.²⁷

Přicházeli pak s ním polemizovat Židé s a nimi zároveň i někteří²⁸ kacířští biskupové.²⁹ I dokazoval jim bezbožné kacířství a zahanboval je. Též mnozí z Římanů k němu přicházeli; i učil je o pravoslavné víře a oni si ukládali jeho učení do uší.³⁰ A když se

^Г АРХИЕП(И)СК(О)ПЪ 2, ПАПА 3. ^ѣ ГОНДРАХ 3.

²⁴ kněz *Lěški* či *ot Kocela knęza Lěšьskago*; původ názvu podle Lesence (*lěšьnica*) hledá J. Stanislav, *Slovenský juh* II, 25n, 312. Stejně je Kocel podle F. Grivce, *Vitae* 32 označován v mnoha pozdějších pramenech.

²⁵ ŽK XV. Údaj o šesti tisících zajatců je zřejmě hagiografické topos. ŽK XV (kde jde patrně o týž původ) se píše o devíti stech u Rostislava a Kocela dohromady.

²⁶ Papež Mikuláš I.

²⁷ Jde o biskupy Formosa a Gauderika, ŽK XVII.

²⁸ Dodáno podle variant.

²⁹ Zmínka o tomto biskupu pochází ze ŽM VI.

³⁰ ŽK XVII.

СЛАВНЪИ ВЪРЪ. ОНИ ЖЕ ВЪ СЛОУХЫ СВОЕ ВЪЛАГААХОУ СЛОВА ОУЧЕНИЯ. И ПОТОМЪ ВЪСПРИЕМЪ МНИШЬСКЫИ ОБРАЗЪ, И ТОГДА НАРЕЧ(Е)НЪ ВИС(Т)КУРИЛЬ. ВЪ ТОМЪ ЖЕ МНИШЬСТЪМЪ ОБРАЗЪ ПРЪВЫС(Т) .Н. Д(Б)НБИ. И ОУВЪДЪВЪ О СВОЕМЪ ПРЪСТАВЛЕННИ. И ПРИЗВАВЪ ОУЧЕНИКА СВОЕГО, ИЖЕ ВИС(Т) ЕП(И)СК(О)ПЪ ВЪ ЛИКИИ^Г, САВВОУ, И АГГЕЛАРА, ГОРАЗДА, НАОУМА. И СИХЪ ОУВЪЩАВЪ О ПРАВОСЛАВНЪИ ВЪРЪ, И НАОУЧИВЪ ИХЪ. И ТАКО ПРЪДАС(Т) Д(ОУ)ХЪ СВОИ (ВЪ РЖЦЪ В(О)Г)А ЖИВА, ЕГОЖЕ ИЗМЛАД(А) ВЪЗЛЮБИВЪ. ТОГО ЖЕ^У М(О)Л(И)ТВАМИ ДА ОУТВРЪДИТЬ Г(ОСПОД)Ь В(О)ГЪ^У ВЪСА Ц(ЪСА)РСТВА ПРАВОВЪРЪННЫХЪ ХРЪСТИАНЪ^У, ВЪ ВЪКЪИ ВЪКОМ. И ДА СПОД(О)ВИТЬ И НАС Г(ОСПОД)Ь И В(О)ГЪ Ц(ЪСА)РСТВОУ СВОЕМОУ ВЪ ВЪКЪИ БЕСКОНЪЧНЫЕ. ПОЧИ ЖЕ КОСТАДИНЪ НАРЕЧ(Е)ННЫИ КУРИЛЬ, СЪ ЛЪТЬ, МВ. МЪС(Е)ЦА ФЕВРОУАРИА, ДІ. Д(Л)НЪ. ВЪ ЕНДИКТО ВТОРОЕ. ОТЪ ТВОРЕНА ЖЕ ВЪСЕГО МИРА. ^ѣТЪЗ. ^У И ПОЛОЖЕНО ВИС(Т) ЧЪСТНОЕ ЕГО ТЪЛО ВЪ ПР(Л)КВИ С(ВЕ)Т(А)ГО КЛИМЕНТА. ИДЕЖЕ ЛЕЖИТЬ ТЪЛО С(ВЕ)Т(А)ГО СЕГО, И ДОСЕЛИЖЕ С(ВЕ)ТЪИЕ РАКЪИ БОУ ТОЧИТА ЦЪЛЪНЪИЕ ДАРЫ ПРИТЕКАЮЩИМЪ КЪ НИМЪ, СЪ ВЪРОУ И ЛЮБОВИОУ.

potom stal mnichem, tehdy byl nazván Cyril. V tom mnišství pak setrval 50 dní, a zvěděv o svém skonu, pozval si svého žáka, který byl biskupem v Lykii,³¹ Sávu i Angelárie, Gorazda a Nauma. A když je utvrdil v pravoslavné víře a poučil je, odevzdal svou duši do rukou Boha živoucího, jehož si zamiloval už od mládí. Jeho modlitbami nechtě upevní pán Bůh všechna království pravověrných křesťanů (až) na věky věků a nechtě učiní pán a Bůh i nás hodnými svého království na nekonečné věky.

Zesnul pak Konstantin, nazývaný Cyril, když mu bylo 42 let, 14. dne měsíce února (roku) 6367³² od stvoření světa, v druhou indikci, a jeho ctné tělo bylo uloženo v chrámu svatého Klimenta, kde leží (i) tělo tohoto svatého.³³ A dosud jejich svaté rakve oblažují dary uzdravení ty, kteří k nim přicházejí s vírou a láskou.

^Г ВЪ ЛИКИИ 1. ^У Add. 1—3. ^У Ц(Ъ)С(А)Р(Л)С(Т)ВО ВЪЛГАРСКОЕ 3. ^У В ПЪТ(О) ^ѣ Т О ^ѣ, ИНДИКТОНА ВТОРАГО 1, ОТ ТВАРИ, ОТ СЪЗДАНИЯ ЖЕ МИРОУ ВЪ ПЪТОШ. ^ѣ Т, О ^ѣ 2.

³¹ *ize byst episkopъ vlykye, vъ Likii* (Gilderding), *vъ Nykię* (Grigorovič), *vъ Likinię* (Lavrov) Jde zřejmě o zkomolené označení „velický“ (z „Veika“), a tedy biskupa Klimenta, který ostatně není ani jinak mezi ostatními žáky jmenován. Názvy pocházejí z řeckého *Života Klimentova*, kap. 2.

³² R. 869.

³³ ŽK XVIII.

II. ŽITIJE NAUMA II. ŽIVOT NAUMŮV

Mezi literární památky naumovského cyklu (viz o nich podrobněji výše v úvodu k I. Životu Naumovu, zde str. 177) patří i tzv. „druhý“ (mladší) Naumův život. Je to skladba podstatně mladší a jako historický pramen daleko méně spolehlivá než život první. Není vyloučeno, že je to překlad z řečtiny nebo aspoň kompilace pořázená na základě různých řeckých pramenů; opakují se v něm např. některé údaje z řeckého Klimentova života (viz jeho edici a překlad zde 200—234).

Jediný dosud známý rukopis památky ve sborníku ze 16. stol. vydal poprvé L. Kováčevič v *Glasniku LXIII* (1885). Přetiskujeme z ní úryvek podle vydání J. Ivanova (*Balg. starini*, 1931, 312—313).

Překlad do bulharštiny pořídil V. Sl. Kiselkov (*Sveti Kliment Ochridski — život, dejnost i žitija*, Sofija 1941, a znovu ve sborníku *Proslava na Kiril i Metodij*, Sofija 1963).

МЕСЕЦА ДЕКЕМВРИА .КГ.
ПАМЕТ ПРЪПОДОБНАГО
И БОГОНОСНАГО ОТЦА
НАШЕГО НАОУМА, ВЕЛИКАГО
ЧЮДОТВОРЦА, ИЖЕ ВЪ
ЛИВАНСИ ДЪВОЛСКО
БЛИЗЪ ГРАДА ОХРИДА

СѢИ ПРЪПОДОБНЫ И ВЕЛИКИИ ОТЕЦЪ
НАУМЪ ПРОЗЕВЪ ВЪ МИНСЮ. И ПО
ВЪСПИТАНЫИ ОТ БЛАГОРОДНИИХ (РО-
ДИТЕЛЪ) ЕГО ВЪМЕНИ БЛАГОРОДСТВО
И БОГАТСТВО, ВСѢ ЯКО ПЛЕВЕЛЫ,
И ПРИЛЕПИ СЕ РАВНОАПОСТОЛОМ КОН-
СТАНДИНОУ ФИЛОСОФУ И БРАТОУ
ЕМОУ МЕФОДИУ, ПРОХОДЕШТЕ И ОУ-

23. (dne) měsíce prosince

**Památka velebného a bohubilého
našeho otce Nauma, velkého
divotvorce, který (žil) v Livanii
děvolské blízko města Ochridu.**

Tento svatý a veliký otec Naum pocházel z Moesie.¹ A podle výchovy u svých urozených rodičů vzdal se (výhod své) urozenosti i bohatství, všeho jako plev, a připojil se ke Konstantinu Filosofovi a jeho bratru Metodějovi, kteří stejně jako apoštolé chodili a učili plemeno moesijské a dal-

¹ Tj. buď z oblasti na dolním toku srbské Moravy a severního břehu Dunaje nebo z pravobřeží dolního Dunaje a centrální oblasti bulharského státu.

ЧЕШТЕ РОД МУСИШКЪИ И ДАЛМАТИ-
СКЪИИ, ПОСЛЕДОВА ИХ ПО ВЪСОУД,
И НАЖЕ ДО СТАРАГО РИМА.

И ТАМО БЛАЖЕННОМУ АНДРИАНУ
ПАПЕ ПО ОТКРЪВЕННИ БОЖИЕМЪ ИЗ-
ВЪИТЬ ГРАДА СЪ ВСѢЮ ОПРИТЧЪЮ
САНА ПРКОВНАГО И ГРАДСКАГО ПРЪД-
СРЪБТЕ СЪ ЧСТИОМЪЖЕ ВЪЛИЧЮ. БОГЪ
ЖЕ ПОЯВЫ ЧЮДЕСА И ИСПЪЛЕНІА
МНОГА И ПРОСЛАВЫ СВЕТЫИ СВОИ.
ТАЖЕ БОЖСТВНОЮ ЛУТОУРГИЮ ВЪС-
ПЪВАШЕ, И КОНСТАНТИНА ФИЛО-
СОФА ВЪ ИНОЧЕСТВО ПОСТРИЗАСТЪ И
КУРИЛЛА ИМБНОВА И СВЕШТЕННИКА
ПОСТАВЛІАСТЪ, МЕФОДИА ЖЕ АРХІЕ-
ПИСКОПА МОРАВОУ И ВСѢ ПАНОНІЕ
РОУКОПОЛОЖЫ. ПО СЪВРЪШЕНИИ ЖЕ
ЛУТОУРГИЕ НАД ВСѢ КНИГЕ ПРЪВО-
ДИМИЕ ОТ ГРЪЧЬСКИ ВЪ БЪЛГАРСКИИ
ЕЗЫКЪ ВСѢМИ ПОКАЗА, ИБО САМЫ
КНИГЫ, РАЗГЫБАЮШТЕ СЕ, И КАЗО-
ВАХО СЕ. И РЕЧЕ ПАПА: БЛАГОСЛОВЕНЪ
БОГЪ, СІЕ КНИГЫ СОУТ ИСТИННАА
ЖРЪТВА ПРИНОШЕНІА ЖИВОТНЫ БЛА-
ГОУГОДНИ БОГОВЫ. ТѢМЪЖЕ И КЛИ-
МЕНТА И НАОУМА СЪ ПРОЧИМИ СВЕШ-
ТЕННИЦИ И ДІАКОНЫ РОУКОПОЛОЖЫ
И ЗАПОВѢДА ЯКО ДА СЕ ВСѢ ПРАВИЛО
СЪВРЪШИТЬ, ВЪЧЕРНОЕ И ОУТРЪНОЕ,
БЪЛГАРСКАГО ПИСАНІА ВЪ ВЕЛИКЫ
ХРАМ СВЕТАГО АПОСТОЛА ПЕТРА И
ПАВЛА О ЮЖЕ И ВЪС, ТАКОЖДЕ
И ЛИТОУРГИА ОТ ВСѢХ КОУПНО СЪ-
ВРЪШИ СЕ И О ВСѢ БОГА ПРОСЛАВИШЕ,
ПОКАЗАВШАГО ТАКОВА ЧЮДЕСА. ИБО
ВЪ НЕКОЛКО ВРѢМЕ СКОНЧАВАСТ СѢ
ВЪ РИМОУ БОГОНОСНЫ КУРИЛЛЪ МЕ-
СЕЦА ФЕРФАРІА .ДИ. И ПОЛОЖИ СЕ
ВСѢХВАЛНОЕ ТѢЛО ЯГО ВЪ ХРАМЪ

matské.² Následoval je všude, dokonce i do starého Říma.³ A tam jim papež Hadrián podle zjevení božského vyšel vstříc ven z města s celou suitou honorence církevní i městské s velikou počtou. Bůh pak projevil mnoho zázraků a uzdravení a proslavil své svaté. Tak tedy (papež) pěl boží liturgii a provedl postřižení Konstantina Filosofova do stavu řeholního, pojmenoval (jej) Cyril a ustavil (jej) knězem;⁴ Metoděje pak požehnal jako arcibiskupa Moravy a vši Panonie.⁵ Poté, když byla odsloužena mše nade všemi knihami, které byly přeloženy z řečtiny do bulharského jazyka,⁶ všem (je) ukázal, ježto knihy samy, rozevírajíce se, už se i ukazovaly.

I řekl papež: „Blahoslaven (budiž) Bůh. Tyto knihy jsou pravou obětí, hostií živoucí; (jsou) Bohu obzvláště milé.“ Proto pak požehnal i Klimenta a Nauma s ostatními kněžími a jáhny a přikázal, aby se sloužil celý kánon (a) pobožnost večerní i jitřní (z) bulharského zápisu ve velikém chrámu svatého apoštola Petra a Pavla, což se i stalo. Rovněž i mše byla sloužena všemi společně a všichni slavili Boha, který ukázal takové divy.⁷

A tu po jisté době umírá v Římě bohabojný Cyril 14. (dne) měsíce února.⁸ I bylo ctné jeho tělo uloženo všemi v chrámě svatého Klimenta Římského, učedníka svatého apoštola

² O působení Konstantina a Metoděje v Moesii a Dalmácii není kromě pozdější tradice autentických zpráv.

³ O pobytu Konstantinových a Metodějových učedníků v Římě, cf. ŽK XVII a ŽM VI.

⁴ Knězem byl v Římě vysvěcen Metoděj, ŽM VI.

⁵ ŽM VIII, *Vita Const. cum transl.*, c. 9. Údaj se shoduje s Metodějovým učením na Moravu (CDB I, 22, 24, 18), která byla církevně součástí panonské provincie.

⁶ Uvedení bulharského jazyka je poplatné prostředí vzniku pramene; ŽK XVII a ŽM VI, piše o slověnském (slovanském) jazyku.

⁷ Cf. pozn. 3 a 6.

⁸ R. 869.

СВСТАГО КЛИМЕНТА РИМСКАГО, ОУЧЕНИКА СВСТАГО АПОСТОЛА ПЕТРА. ВОГЪ ЖЕ ПОКАЗА ЧОУДЪСА И ЗНАМЕННА СВЪТЫИМЪ КУРИЛЛОМ И ПО СЪМЪРЪТИ И ПРОСЛАВЫ СВОЕГО ОУГОДНИКА ИСТИННАГО. МЕФОДІА ЖЕ ОТЛОЖИ ЖАЛОСТ ПРИСНАГО БРАТА СВОЕГО КУРИЛЛА И ПРИЕМЪ ОТ БЛАЖЕННАГО АНДРИАНА ПАПОУ РАСПОУСТЪНІЕ, И СЪ ВСЪМИ ОУЧЕНИЦЫ ОТИДЕ ВЪ ПАНОНИОУ, ВЪ ГРАД МОРАВОУ, ИЖЕ НАСЛЕДЫ АРХІЕРЕЙСТВОМ И ТАМО ОУСТРОИВЪ ДОБРЪ И НАОУЧИВЪ.

ПО СЪМЪРЪТИ ЖЕ МЕФОДІА НАСТА ВЪ АРХІЕРЕЙСТВО НЕКОТОРИ ВЛЪХОВЪ, ВИГЛИСКО ИМЕНЕМЪ, ИСПЛЪН ІЕРЕСЫ МАКЕДОНИА И АПОЛІНАРИА, И РАЗВРАТИ ВСА ОУЧЕНІА МЕФОДІЕВА, И ОУЧЕНИЦЫ НГО МНОГО ТОМИВЪ И ТЪМНИЦЫ И ОУЗИ ВЕЛІЕ ПРЪДАДЕ. СВЪТЫИ ЖЕ БОГОУ ПОМОЛИВШЕ СЕ, И ТРОИС БЫВАЕВЪ ВЕЛИКЪ И ДВОЕ И ТРОЕ, НАКО ВСЪМ ИЗЪ ДОМОВЪ ИЗВЪГНОУТИ, РАЗВРЪЗАЮТ СЪ ДВЪРЫ ТЪМНИЦЪ И ВЕРІГЫ РАЗДРЪШАЮТ СЕ О НОГАХ И РОУКАХ. И СЕМОУ ЧОУДЪСЫ ВСЫ ОУДИВИШЕ СЕ И СВЪТЫИХ ВЕЛИКИХ НАРЕКОШЕ; НЪ ДОУХОВОРИЦЫ СІА ПРЪТВОРИШЕ ВЪ ВЕЛЗАБОУЛА НАКО ЖЕ ПРИ ХРИСТЕ МОЕМЪ ІОУДЕІЕ, И СИХЪ ВО ДАЛЕЧЕ ОТ ЗЕМЛЮ СЪ ТОМНІЕМЪ ВЕЛІЕМЪ ИЖДЕНОУШЕ. ОВЫ ЖЕ ПРАХ ОТ ПОД НОГАМА ОТРЪСОШЕ, ПО ПИСАНОЕ, И КЪ ДОУНАВОУ ЗЕМЛЫ ПРИДОШЕ.

⁹ ŽK XVIII a *Vita Const. cum transl.*, c. 11–12.

¹⁰ Tj. nejprve do Panonie ke Kocelovi v l. 869/870 a posléze r. 873 ke Svatoplukovi na Moravu, ŽM VIII—X, CDB I, 14, 17, 18. Označení země Moravy jako města mohlo vzniknout kontaminací s městem Margus—Morava blíže ústí srbské Moravy, připomínaným už kolem r. 600 (*Exc. e Prisci hist.*, p. 167); r. 879 se zde uvádí biskup (resp. arcibiskup) Agathon (Mansi, *Sacr. conc. XVII*, 373), v 11.—12. stol. biskup *o Moraβov nrou Epavričdov*, K. Jireček—J. Radonić, *Istoriija Srba* 69.

¹¹ ŽM IX—XVI, CDB I, 22, 23, 24, 25.

¹² Metoděj zemřel r. 885.

¹³ Nitrianský biskup Viching (880—893/899).

¹⁴ Makedonius byl cařihradským patriarchou a Apollinaris laodicejským biskupem v Syrii ve 4. stol. Šlo o verzi bludu, zvaného též hyiopatorským, cf. ŽM XII, pozn. 1.

¹⁵ Na rozdíl od ostatních pramenů je tento Naumův životopis jediný, který za původce věznění a vyhánění slovanských duchovních moravské církve označuje Vichinga.

¹⁶ Jde o líčení podobné tomu, které je v řeckém *Životě biskupa Klimenta*, kap. V—XVI.

¹⁷ Viz pozn. 15.

¹⁸ Tj. do přídunajských oblastí Bulharska.

Petra.⁹ Bůh pak projevil skrze svatého Cyrila divy a zázraky i po (jeho) smrti a proslavil (jej tak jako) svého skutečného světce.

Metoděj pak odložil smutek nad svým věrným bratrem Cyrilem, a byl od blaženého papeže Hadriána propuštěn, odešel se všemi učedníky do Panonie, do města Moravy,¹⁰ které obdržel z (titulu svého) arcibiskupství, a tam vše dobře zařídil a věnoval se vyučování.¹¹

Po Metodějově smrti¹² se v arcibiskupství objevil jakýsi mág jménem Viching,¹³ plný kacířství Makedoniova a Apollinariova;¹⁴ rozvrátil všechno učení Metodějovo, jeho učedníky hodně týral a vsadil je v pevných poutech do vězení.¹⁵ Jakmile se však (tito) světci pomodlili k Bohu, hned nastává veliké zemětřesení — a druhé a třetí, takže všichni vybíhají z domů, dveře vězení se otvírají a řetězy na nohách a na rukách pukají. A tomuto zázraku se všichni podivili a nazvali světce velikými. Jenže odpůrci ducha tyto (zjevy) přisoudili dáblovi — stejně jako za mého Krista Židé —,¹⁶ a tudíž je s velikým trápením vyhnaní daleko ze (své) země.¹⁷ Oni však — podle Písma — vyrazili prach z obuvi své a přišli do země dunajské.¹⁸

TEMPORE MICHAELIS IMPERATORIS

Legenda Moravica

MORAVSKÁ LEGENDA

Za času císaře Michaela

Již Bollandisté, kteří poprvé vydali tuto legendu (Acta Sanctorum r. 1668), poznali, že je tento text (BHL 2074) z velké části přepracováním tzv. legendy *Italské, Tempore quo Michael imperator*, a pozdější její editor a komentátor Josef Dobrovský, jenž ji nazval, ne právě šťastně, *legendou Moravskou*, zjistil pak bez obtíží jako její druhý hlavní pramen *Legendu Kristiánovu*, kterou ovšem první vydavatelé nemohli ještě znát. Dobrovský prohlásil, jak známo, Kristiána za falsum z počátku 14. století a odtud mu nutně vyplynulo datování legendy *Tempore Michaelis (TM)* do tétoho století. Ale pokládal ji za starší než cyrilometodějskou legendu počínající se slovy *Quemadmodum ex historiis*, o níž usoudil, že byla sepsána, hlavně podle *TM*, někdy v době Karlově.

V relativní chronologii jmenovaných dvou textů se s Dobrovským v podstatě shodl i Josef Pekař, ale spolu s Kristiánem přesunul i *TM* do starší doby, do 12. nebo do 1. poloviny 13. století (*WLL*, str. 190). V. Chaloupecký, *Prameny*, str. 74, dospěl k názoru, že *TM* se svou zmínkou o slovanské liturgii mohla být napsána buď v století 11. nebo až na sklonku 13. století, popř. v století 14. V příloze *Pramenů*, str. 505 n. se přiklonil k druhé eventualitě, ale ve sborníku překladů *Na úsvitě křesťanství* dal přednost eventuality první (Ant. Salajka, *Solušití bratří*, str. 220, uvádí v této souvislosti přehlédnutím mé jméno).

Chaloupeckého datování *TM* do 11. století padlo ovšem Devosovým a Meyvaertovým objevem pražského rukopisu *Italské legendy* (viz výše str. 121) a *TM* se stala vůbec předmětem diskuse, když objevitelé pražského rukopisu obrátili svou pozornost k této legendě a k otázce jejích pramenů v pojednání *La Légende Morave des SS. Cyrille et Méthode et ses sources*, Anal. Boll. 74, 1956, pp. 441—469. Výsledek těchto studií shrnul Paul Devos v článku *Une mosaïque: La Légende Morave des Saints Cyrille et Méthode*, Anal. Boll. 81, 1963, str. 229—250. Podle něho čerpal autor *TM* nejen z Italské legendy a z Kristiána, ale převzal mnoho i z legend *Quemadmodum* a *Beatus Cyrillus* (= *BC*, otištěné poprvé V. Chaloupeckým v *Pramenech*, str. 503—505, viz níže str. 229n.), něco z Legendy zlaté a patrně i z dalších nezjistitelných textů, zkrátka je to prý zcela nepůvodní mosaika z různorodých citátů. Toto své (a Meyvaertovo) přesvědčení demonstroval P. Devos paralelním otištěním Moravské legendy a jejích bezpečných i hypotetických pramenů.

P. Devos polemizuje v tomto svém článku s mým pojednáním *Legenda Beatus Cyrillus* (SPFFBU 1961, ČS, str. 94—104), kde jsem se pokusil vyvrátit citovanou these jeho a Meyvaertovu, pokud jde o text *BC*. P. Devos si však přitom nevšiml mého hlavního důkazu pro závislost *BC* na *TM*, založeného na srovnání pasáže *Cernens autem animarum ludificator dyabolus* s paralelním místem Kristiána a *TM*, z něhož podle mého mínění bezpečně vyplývá, že autor *BC* převzal toto místo z *TM* a nikoli naopak. Ale i pokud jde o legendu *Quemadmodum*, dospěl jsem nyní po revisi celé této otázky k přesvědčení, že bude třeba setrvat při filiaci dosud obecně přijímané (s výjimkou R. Urbánka), podle níž

je legenda Quemadmodum mladší než *TM*. Čteme-li totiž nepředpojatě Moravskou legendu, nemůžeme se připojit k názoru, že to je pouhá mechanická kompilace (mosaika) ze všech starších cyrilometodějských textů. Její autor projevil naopak značnou míru samostatnosti už tím, že si uvědomil rozpory svých hlavních pramenů a že je hleděl odstranit. A počínal si přitom na středověkého autora pozoruhodně logicky. Tak spojil v kapitole 6. a 7. obratně s vypravováním Italské legendy o přinesení ostatků sv. Klimenta do Říma pasáž z 1. kapitoly Kristiána o obraně slovanské liturgie před papežem (*papa Nicolaus letus factus... mirabatur tamen ex alia parte...!*). Podobně vyrovnal rozpor mezi 1. kapitolou Kristiána, která se končí Metodějovým prokletím Svatopluka a jeho země, a 2. kapitolou, v níž pokřtí týž Metoděj knížete Bořivoje na dvoře Svatoplukově. Vložil sem vyprávění o Metodějově cestě za bratrem Cyrilem do Říma a o jeho marném pokusu donést tělo bratrovo tajně zpět na Moravu a neopomněl vysvětlit Metodějův návrat ke dvoru Svatoplukovu tím, že Svatopluk projevil účinnou lítost. (Tak si pomohl také upravovatel Kristiána v Bøddeckém rukopise, Chaloupecký, *Prameny*, str. 526, ř. 6 n.)

Autoru této kompoziční schopnosti (jíž se zdaleka nevyrovná autor textu *Quemadmodum*) není třeba upírat původství těch pasáží, které nenašel ve svých předlohách, Italské legendě a Kristiánovi, a které prý převzal podle citovaného výkladu Devosova namnoze doslova z legend *Quemadmodum* a *BC*. Je to především vyličení a výmluvná oslava misijní činnosti soluňských bratří na Moravě (kap. 5 a konec kap. 8) a pak vyprávění o Metodějově pokusu odnést tajně bratrovo tělo z Říma a o jeho slavném návratu na Moravu (kap. 12.—13.). Obě tato vyprávění vyrůstají docela organicky z motivů Italské legendy a z topické tradice hagiografické a není důvodu pochybovat o tom, že obě mohla vyjít z pera téhož autora, autora Moravské legendy.

Mezi důvody, které uvádějí Paul Devos a Paul Meyvaert pro prioritu textů *Quemadmodum* a *BC*, má jistě zvláštní váhu fakt, že pasáže těchto legend, shodné s paralelními místy *TM*, se nikde nepřekrývají, to jest že do *BC* neproniklo při excerpci Moravské legendy nic společného s textem *Quemadmodum* a naopak. Ale i to se vysvětlí dosti přirozeně odlišnou povahou obou odvozených textů a odlišným záměrem jejich autorů. Autor *BC* se vyhnul, zřejmě úmyslně, sebemenší zmínce o ostatcích sv. Klimenta nebo o slovanské liturgii, nezajímaje se vůbec o nic než o svou Moravu. Naopak autor legendy *Quemadmodum* věnuje pozornost právě těmto motivům a vděčně přijímá i vyprávění 12.—14. kapitoly *TM*. Zájmy obou autorů byly tedy zcela různé a není divu, že se textově nasetkaly.

Pro poměr Moravské legendy k legendě *Quemadmodum* je významné, že se v Moravské legendě neděje vůbec zmínka o Velehradě (v rukopisu *A* jde o pozdější přídavek), kdežto v legendě *Quemadmodum* má motiv Velehradu, sídla Svatoplukova a arcibiskupského sídla nejprve Cyrilova (!) a pak Metodějova, vynikající úlohu. Je stěží myslitelné, že by autor Moravské legendy tento motiv své předlohy umlčel, když ho užil sám Karel IV. na začátku své legendy o sv. Václavu. Skutečnost, že se v Moravské legendě nemluví o Velehradě, vyvrací sama také hypotézu R. Urbánka, že autorem této legendy byl Jan ze Středvy, známý příznivec tradice velehradské. Viz přesto ještě úvodní poznámky k legendě *Quemadmodum*.

Datování legendy *TM* je určeno na jedné straně její závislostí na Italské legendě, tedy začátkem 12. století jako terminem post quem. P. Devos a P. Meyvaert ovšem vyslovili názor (*Anal. Boll.* 74, 1956, str. 468), že se Italská legenda dostala do Čech teprve počátkem 14. století, a to zásluhou generála dominikánského řádu Mikuláše Boccasini (pozdějšího papeže Benedikta XI.), kardinála-biskupa ostijského a velletrijského, který prý pobýval v letech 1301—1302 jako papežský legát v Praze, kde měli dominikáni patronem svého chrámu právě sv. Klimenta. Byla by to jistě pozoruhodná

shoda okolností, ale Palacký a Šusta vědí jen o Mikulášově pobytu v Uhrách a v Rakousku, a uvážíme-li, jak byl u nás odedávna rozšířen kult sv. Klimenta, můžeme si docela dobře představit, že se k nám dostalo dílo Lva Ostijského už dříve.

Terminus ante quem pro legendu *TM* je dán jejím zápisem v kodexu olomoucké kapituly č. 12 asi z polovice 14. století. Autorova neznalost motivu velehradského, jenž je charakteristický pro dobu Karla IV., ale jenž se objevuje už na konci století 13, (srov. V. Chaloupecký, *Prameny*, str. 72n.), zdála by se ukazovat spíš do 13. století. Snad se bude možno vyslovit o této otázce s větší určitostí po prostudování krakovských rukopisů *TM* a *Quemadmodum*, mezi nimiž existuje, podle údaje Ign. Polkowského, *Cześć św. Cyrylla i Metodego w Polsce*, Kraków 1885, v pergamenovém kodexu katedrální kapituly krakovské (č. 147) z konce 13. nebo počátku 14. století rukopis *TM* ve znění už zkráceném. (P.S. při korektuře). Prostudováním fotokopii legendy *TM* z krakovského kapit. kodexu č. 147, které mi laskavě opatřil p. Dr. Julian Maślanka, jsem zjistil, že kodex č. 147 je vskutku mladší! Svědčí o tom jak jeho paleografický charakter, tak zejména fakt, že *TM* je tu sice zkrácena, ale obsahuje naopak dosti dlouhou pasáž z officia *Adest dies gloriosa*, zpracovaného podle legendy *Quemadmodum*. To ovšem neznamená, že by *TM* nemohla vzniknout už ve 13. století.

Editio princeps Moravské legendy vyšla v *Actech Sanctorum*, Martii tomus II, p. *22—*24, r. 1668, přetisk r. 1865.—Další vydání uspořádal a doprovodil komentářem Josef Dobrovský, *Mährische Legende von Cyrill und Method*, Praha 1826. — Odtud přetisk ve *FRB* I, r. 1873, str. 100—107. — O Schlözerově (1805) a Ginzelově (1861) přetisku viz Ant. Salajka, *Soluňští bratři*, str. 220. V. Chaloupecký, *Prameny*, str. 505—521, zvolil za základ své kritické edice rukopis Zemské knihovny ve Fuldě sign. Aa 96, původem z kláštera v Blaubeuren, z konce 15. století, jehož užila už editio princeps (u Chaloupeckého *B*). Varianty uvádí Chaloupecký ze všech rukopisů *TM* u nás zachovaných: *A* = PUK sign. X B 12 z konce 14. nebo začátku 15. století; *C* = = rkp. metropol. kapituly v Olomouci č. 12 z polovice 14. st.; *D* = tamtéž č. 155, z konce 15. stol. (jen prvé tři kapitoly); *E* = tamtéž č. 54, z r. 1410. O pěti krakovských rukopisech viz Chaloupeckého *Prameny*, str. 508. O novém otisku, který uveřejnil P. Devos v *Anal. Boll.* 1963, str. 236—250, byla už zmínka výše. P. Devos užil rukopisu *C*, který má (spolu s *A*) některá lepší čtení než rukopis *B*, jak konstatoval už Jan Vilikovsky, *NV* 1941, str. 92. K tomu jsme přihlédlí při revisi textu a svého překladu. Čtení rukopisu *C* přijímáme z vydání Devosova.

Do češtiny přeložili Moravskou legendu J. Perwolf ve *FRB* I, Praha 1873, str. 100 až 107, a Jar. Ludvíkovský, *Na úsvitě křesťanství*, Praha 1942, str. 154—160, do slovenštiny Ján Stanislav, *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda*, Turč. Sv. Martin 1950, str. 151—160.

Legenda sanctorum Cyrilli et Metudii patronorum Moravie

1 Tempore Michaelis imperatoris
fuit quidam vir genere nobilis, civitate
Thessalonica ortus, nomine Constan-
tinus, qui propter mirabile eius inge-

Legenda o sv. Cyrilu a Metodějovi patronech Moravy

1 Za času císaře Michaela žil ně-
jaký muž vznešeného rodu, pocházející
z města Soluně, jménem Konstantin
jenž pro své podivuhodné nadání byl

Nápis podle C, D, E. Rukopis B má Vita sancti Cyrilli episcopi et monachi atque sancti Methudii episcopi, fratris eius, qui Moraviam atque Bohemiam ad fidem Christi converterunt.

nium dictus est Philosophus. Hic quinquagesimo die ante obitum suum ex concessione^a summi pontificis inposuit sibi nomen Cyrillus,^b asserens sibi nomen hoc divinitus fuisse revelatum. Cumque adolevisset, magna religione et prudentia est peditus honoremque sacerdotii ibidem est adeptus. Eodem tempore ad prefatum imperatorem in Constantinopolim venerunt Gazarorum legati supplicantes, quatinus dignaretur aliquem virum eruditum ad illos mittere, qui eos fidem catholicam veraciter edoceret, adicientes inter cetera, quomodo nunc Iudei, modo Saraceni ad suam fidem eos molirentur convertere. Tunc imperator simul cum patriarcha habito consilio prefatum Philosophum illuc transmisit optime confidens de eius prudentia, conversatione laudabili et morum puritate.

2 Vir autem clarus iter arripiens venit Cersonam,^c que Gazarorum terre vicina et contigua est^d et ibi gracia discendi linguam gentis illius est aliquantum commoratus. Interea Deo inspirante interrogavit habitatores loci illius de corpore sancti Clementis. Sed quia advene erant potius quam indigene, professi sunt se nescire. Miraculum enim marini recessus ob culpam inhabitantium iam dudum cessaverat et ob incursum barbarorum templum fuerat destructum. Porro vir sanctus ad vigiliis, ad ieiunia et oraciones convertitur Domino supplicans, ut que per homines explorare non poterat, divina sibi revelacione pandere dignaretur. Tunc mari siccato divinitus, ecclesiam

nazýván Filosof.¹ Ten padesátého dne před svou smrtí dal si se svolením papežovým jméno Cyril, tvrdě, že mu bylo toto jméno Bohem zjeveno.² Když dospěl, vynikal velikou zbožností a moudrostí a dosáhl tamtéž hodnosti kněžské. V témž čase přišli k svrchu řečenému císaři do Cařihradu vyslanci Chazarů s prosbou, aby jim ráčil nějakého vzdělaného muže poslati, který by je pravdivě vyučil ve víře katolické, připomínajíce mimo jiné, že se brzy Židé, brzy Saraceni pokoušejí na svou víru je obrátit. Tehdy císař, poradiv se s patriarchou, poslal tam svrchu řečeného Filosofa, maje nejlepší důvěru v jeho moudrost, chvalitebný život a čistotu mravů.³

2 Slovný ten muž vydal se tedy na cestu a přišel do Chersony, která leží v samém sousedství země Chazarů, a zdržel se tam nějaký krátký čas, aby se naučil jazyku onoho národa. Mezi tím se dotazoval vnuknutím božím obyvatelů toho místa na tělo svatého Klimenta. Ale poněvadž tito byli spíše cizího než domácího původu, říkali, že o něm nevědí. Neboť zázrak mořského odlivu vinou obyvatelů již dávno pominul a chrám byl při vpádu barbarů zbořen. Potom se tedy svatý muž uchýlil k bdění, postům a modlitbám, prose Hospodina, aby mu ráčil svým božským zjevením ukázati, co nemohl vyzkoumati s pomocí lidí. Tu pak moře zázračně vyschlo a on vstoupil do

^a ex concessione A, C, D, E; ex licencia B, Chaloupecký. ^b Cyrillus C, Chal; Cirillus B, D, L; podobně i dále. ^c Cersonam C, D, E; Thersanam A, Gersanam B, Chersonam Chal. ^d est A, C, D; erat B, Chal.

1

¹ Cf. *Vita Const. cum transl.*, c. 1.

² O tom je ve *Vita Const. cum transl.* zmínka až v kap. 10.

³ Další text je parafrází *Vita Const. cum transl.*, c. 1.

ibi dudum constructam ingreditur et corpus sancti Clementis pape et martyris cum anchora inveniens et reverenter sustollens, quocumque iret loco,^e secum deportabat.

3 Post hec iter arripiens et ad terram Gazarorum perveniens prophetica et ewangelica semina serebat in populo virtutibusque^f exemplis lucebat omnibus.^g Dulci predicacionis sermone corda refecit esuriencium, ita ut ab errore ydolatrie ad viam veritatis terram illam reduceret. At illi plurimum exhilarati et in fide catholica roborati, omnipotenti Deo et famulo eius Constantino, quod ab ore draconis flammivomi essent eruti, gracias referebant, offerentes Philosopho maxima munera. Que ille^h omnia ut revera philosophus respiciens, rogavit eos, quatinus pro muneribus illis, quotquot captivos haberent christianos, servituti deditos, dimitterent liberos, quod protinus est adimpletum. Quo facto Philosophus reversus est Constantinopolim.

4 Audiens autem princeps Moravie, quod factum fuerat a Philosopho in Gazarorum provincia, ipse quoque genti sue consulens, misit ad predictum imperatorem nuncios, rogans eum, quatinus genti sue verum doctorem dirigat, qui eis pleniter fidem rectam, legis ordinem et viam veritatis valeat osten-

chrámu, který tam byl před dávnými časy vystavěn, a když tělo svatého Klimenta, papeže a mučedníka, i s kotvou nalezl, uctivě je vyzvedl a nosil je s sebou, kamkoli šel.¹

3 Potom se vydal na cestu do země Chazarů, a když tam přišel, zaséval símě proroků a evangelia v tom národě a příklady ctností svítil všem. Sladkými slovy svého kázání občerstvoval srdce všech lačných a tak přivedl onu zemi z bludu modloslužby na cestu pravdy. Oni pak nesmírnou radost z toho majíce a ve víře katolické jsouce upevněni, Bohu a služebníku jeho Konstantinovi vzdávali díky za to, že z tlamy draka oheň soptícího byli vyrváni, a nabízeli Filosofovi převeliké dary. On však je všechny odmítl jako opravdový filosof a požádal je, aby místo těch darů všechny křesťanské zajatce, kteří u nich byli v otroctví, propustili na svobodu, což ihned bylo splněno. A potom se Filosof vrátil do Konstantinopole.¹

4 Když pak uslyšel kníže moravský,¹ co vykonal Filosof v zemi Chazarů, maje také péči o svůj národ, vypravil k svrchu řečenému císaři posly, žádaje ho, aby jeho národu poslal dobrého učitele, který by jim dovedl plně ukázati pravou víru, zákonný řád a cestu pravdy. Vyhověv jeho prosbě, poslal

^e quocumque iret loco A, C, E; quocumque locorum ibat B, Chal. ^f virtutibusque B, Chal. (virtutisque?): virtutibus A, C, D, E. ^g lucebat omnibus A, C, D; lucebat; omnium B, Chal. ^h que ille C, D; qui illa B, Chal.

2

¹ Druhá kapitola legendy je výtahem z *Vita Const. cum transl.*, c. 2—5.

3

¹ Cf. *Vita Const. cum transl.*, c. 6.

4

¹ Vládc Moravy, jak zní jeho označení, byl Rostislav (846—870), Rastislaus ve *Vita Const. cum transl.*, c. 7.

dere. Cuius precibus annuens imperator prenommatum Philosophum cum Metudio,¹ germano suo, illum transmisit, mandans eis dari copiosas expensas pro itinere. Egressus itaque primo venit ad Bulgaros,² quos, divina gracia cooperante, sua predicacione convertit ad fidem.

5 Abinde procedens venit in terram Moravie, secum portans corpus beati Clementis. Cepit autem ad id, propter quod venerat, peragendum studioso insistere et ad correccionem errorum, quos in populo reppererat, falcem eloquiorum suorum inducere et de agro illo pestifero viciorum sentes extirpare et divini verbi germina seminare. Unde cottidie cum fratre suo Metudio perlustrabat civitates, vicos et oppida,^m stillando in auresⁿ infidelium verba vite, docens populum per baptismum remissionem peccatorum accipere, nec eos aliter salvari posse veraciter proclamabat. Dum hec saluberrima vir Dei predicaret eloquia et in corde regis ac populi iam inspirata divinitus illuxisset gracia, rex ipse cum multitudine populi sui hac doctrina firmiter confortatus, non moratus in via, nil dubitans in fide, magna hilaritate animi, magna spe salutis presentis et future, intimis instabat postulacionibus, quatinus catholice

Metudio A, C, E: Methudio B, Chal., ale obojí grafika se v rukopisech často prolíná. * Bulgares: Wlgares A. ¹ beati Clementis A, C: sancti Clementis B, Chal. ^m civitates, vicos et opida A, C: vicos et villas, opida et civitates B, Chal. ⁿ in aures B, Chal. (a legenda Beatus Cyrillus): in auribus A, C.

² Podle textu *Vita Const. cum transl.*, c. 7.

³ Zmínka o Konstantinově působení mezi Bulhary je obsažena až v proložním životě Kyrilově. V Uspeniju je zmínka o jeho působení na Bregalnici, a další zmínku o jeho působení u Bulharů má kronika *Regnum Sclavorum*, c. VIII a *Pověstí vrem. let* k r. 6406 (898). O působení Kyrilově, kontaminovaném s alexandrijským patriarchou Kyrilem, má zmínku *Kristián*, kap. 1, o Metodějově christianisaci Bulharů řecký *Život biskupa Klimenta*, kap. IV/15.

5

¹ Země Moravy.

² Cf. text *Vita Const. cum transl.*, c. 7.

³ Králem by tu měl být míněn Rostislav (846–870).

tam císař svrchu jmenovaného Filosofa s bratrem jeho Metodějem, rozkázav jim dáti hojně prostředků na cestu.² A tak vykročiv, přišel nejprve k Bulharům, které přispěním milosti boží obrátil na víru křesťanskou.³

5 Odtud dále se ubíraje, přišel do země Moravské,¹ nesa s sebou tělo blahoslaveného Klimenta. Počal se pak horlivě věnovati té činnosti, pro niž přišel, a k nápravě rozličných bludů, jež v tom národě shledal, srpů své výmluvnosti užívati, z onoho zkázoného pole trní neřestí vytrhávati a sítě slova božího zasévati. A proto procházeli s bratrem Metodějem každodenně města, vesnice a městečka, vštěpujíce uším nevěřících slova života a učíce lid skrze křest odpuštění hříchů dosahovati, a podle pravdy hlásali, že jinak nemohou býti spaseni.² Když muž boží promlouval přespatitelná kázání a v srdci krále³ i národa již zasvitla milost Bohem vnuknutá, král sám i s množstvím lidu svého velmi jsa posílen jeho učením neprodléval na cestě a nemaje pochybností ve víře, s velkou radostí v duši a s velkou nadějí na blaho časné i příští naléhal na něj nejnroučnějšími prosbami, aby byl

fidei firmis iniciaretur^o sacramentis. Hoc ut audierunt viri sancti, pre gaudio lacrimati, pro eorum conversatione et desiderio deprecabantur Dominum instancius, deinde sacri baptismatis unda mundatum eterno regi munus acceptabile regem obtulerunt mortalem.

Hii sunt duo luminaria, a quibus prefatus rex in via Dei eruditus et ab ore draconis erutus miserante Deo portam perpetue securitatis cum illustrissima Moravorum gente non pugna, sed fide est ingressus. Et ideo facta est gens sancta, populus acquisicionis, ut annuncientur in eo virtutes illius, qui eos de tenebris vocavit in ammirabile lumen suum. Quale tunc fuit sanctis Dei gaudium, qualis in ecclesia Christi leticia, cum viderent regem Ninive ad predicacionem Ione de solio maiestatis sue descendere, in cinere penitencie sedere et sub pia sacerdotum Dei dextra caput humiliare. O mira omnipotentis Dei clemencia! O ineffabilis divine bonitatis dulcedo! Qui sic vocat et respicit, rigat et erudit querentes se, nunquam derelinquet sperantes in se.

Cumque viri Dei ipsum regem cum populo suo religiosa sollicitudine ad fidei lumen omnino provocassent, illis deinde Vetus et Novum Testamentum

posvěcen neporušitelnými svátostmi víry katolické.⁴ Jak to uslyšeli svatí mužové, zaslzevě radostí, modlili se za ně pro jejich obrácení a touhu co nejnroučněji k Hospodinu a potom očistivše ho vodou svatého křtu, podali věčnému Králi jako vítaný dar krále smrtelného.⁵

To jsou dvě světla, od nichž svrchu řečený král byl vzdělán v cestě boží a byv vytržen z tlamy drakovy, milosrdenstvím božím vstoupil i s přelavným národem Moravským, nikoli bojem, ale vírou do brány věčné bezpečnosti. A tak se stal ten národ národem svatým a lidem získaným spásou, aby v něm byly zvěstovány divy toho, jenž jej z temnoty povolal k předivnému světlu svému. Jaká tehdy byla radost mezi svatými božími, jaké plešání v církvi Kristově, když viděli, že král Ninivetský po kázání Jonášově sestupuje s trůnu vladařského, sedí v popelu kajcnosti a pod otcovskou pravici kněží božích hlavu sklání! Ó podivuhodná laskavosti Boha všemohoucího! Ó nevýslovná sladkosti dobroty boží! Kdo takto k sobě volá a opatruje, posiluje a vzdělává ty, kteří ho hledají, nikdy neopustí těch, kteří doufají v něho.⁶

Když pak mužové boží krále i s jeho národem v zbožné pečlivosti vůbec k světlu víry povolali, potom je poučovali, vykládajíce jim s bdělou starostli-

^o iniciaretur C: eam ... iniciaret B, Chal.

⁴ O pokřtění moravského krále přináší kromě této legendy zprávu jen kronika *Regnum Sclavorum*, c. IX: v ní je však jmenován Svatopluk. Vedle toho mluví o Rostislavově pokřtění *Uspenije*.

⁵ Rukopis A má zde místo této věty pasáž, týkající se velehradské tradice, poprvé se jinak objevující až u *Dalimila*, kap. XXIII. Zní takto: Et deducentes sanctos viros ad castrum suum Welehrad ex concessione papali in loco, ubi castrum illud stabat, cathedralem fundavit ecclesiam, tytulum eiusdem sancte Marie annotando, ubi sedem archiepiscopalem locavit, regale diadema deponens, in cinere et cilicio prorsus plorabat excessibus. Hec videntes viri sancti, pro gaudio lacrimati, Dominum glorificabant instancius regemque regemque sacri baptismatis unda mundantes, eterno regi munus acceptabile obtulerunt.

⁶ Celou tuto pasáž *Vita Const. cum transl.* nemá.

vigilanti cura exponentes et informantes eos, plura de Greco et Latino transferentes, in Sclavonica^{oo} lingua canonicas horas et missas in ecclesia Dei publice^p statuerunt decantare. Manse- runt autem in Moravia annis quatuor et dimidium, quibus terre illius populum direxerunt in viam salutarem.

6 Hiis omnibus auditis papa Nicolaus, letus factus super hiis, que sibi relata fuerant, scilicet de conversione gentis Bulgarorum et Moravie et de reliquiis inventis sancti Clementis, mirabatur tamen ex alia parte, quomodo ausi fuissent sacerdotes Domini Cyrillus et Metudius horas canonicas in Sclavonico decantare. Quapropter mandavit per literas apostolicas illos ad se venire Romam. Qui mox iter aggressi, applicuerunt Romam. Interim vero papa Nicolaus moritur. Audiens autem papa Adrianus, quod Cyrillus corpus sancti Clementis secum deferret, exhilaratus valde, cum clero et populo procedens illis obviam, honorifice eos cum sacris suscepit reliquiis. Ceperunt interea ad presenciam reliquiarum sanctarum per virtutem omnipotentis Dei sanitates innumerabiles fieri, ita ut quovis languore quilibet oppressus fuisset, veneratis^q sanctis reliquiis sancti martyris, protinus sanaretur. Sepelierunt autem corpus sanctum in ecclesia, que in nomine eius diu ante fuerat constructa.

vosti Starý i Nový Zákon, a přeloživše mnoho knih z řečtiny a latiny do jazyka slovanského, ustanovili, aby se kanonické hodinky a mše zpívaly v chrámu božím obecným jazykem. Zůstali pak na Moravě čtyři a půl roku a za tu dobu obrátili lid oné země na cestu spásy.⁷

6 Když o tom všem uslyšel papež Mikuláš, měl radost z toho, co mu bylo oznámeno, že totiž byl na víru obrácen národ bulharský a moravský¹ a že byly nalezeny ostatky svatého Klimenta, ale na druhé straně se divil, jak se opovážili kněží Páně Cyril a Metoděj zpívati kanonické hodinky v řeči slovanské.² A proto jim uložil apoštolským listem, aby přišli k němu do Říma. Ti tedy vydavše se brzy na cestu, přiblížili se k Římu. Mezitím však papež Mikuláš zemřel.³ Když pak uslyšel papež Hadrián, že Cyril s sebou přináší tělo svatého Klimenta, zardovav se velmi, vyšel jim vstříc s duchovenstvem a lidem a uctivě je přijal spolu se svatými ostatky. Mezitím se počala působením svatých ostatků a záračným přispěním Boha všemohoucího dítí nesčetná uzdravení, takže at byl kdo postižen jakoukoli nemocí, když vzdal úctu svatým ostatkům svatého mučedníka, ihned se uzdravil. Pochovali pak tělo světcovo v chrámě, jenž byl ke cti jeho jména dlouho předtím postaven.⁴

^{oo} Sclavonica *Chal bez udání variant: Slavonica C, tak i dále.* ^p publice *místo správného (Kristi-ánova) publica voce mají též breviářové lekce Beatus Cyrillus.* ^q veneratis *A, C: venerandis B, Chal.*

⁷ Cf. druhou polovinu kap. 7 *Vita Const. cum transl.*

6

¹ *Vita Const. cum transl.*, c. 8, nemá.

² *Vita Const. cum transl.*, c. 9, až na zmínku o Klimentových ostatcích nemá.

³ 13. listopadu 867.

⁴ *Vita Const. cum transl.*, c. 9, nemá.

7 Apostolicus vero et reliqui rectores ecclesie corripiebant beatum Cyrillum, cur videlicet ausus fuisset horas canonicas in Sclavonica lingua statuere et sanctorum patrum instituta inmutare. At ille, humiliter respondens, dixit: Attendite, fratres et domini, sermonem apostoli dicentis: Loqui variis^r linguis nolite prohibere! Secutus ergo apostolicam doctrinam, que impugnat, institui. At illi dixerunt: Quamvis apostolus loqui linguis variis persuaserit, non tamen per hoc in ipsa, qua statuisti, lingua divina solempnia voluit canere.

Cum autem pro huiusmodi institutione plus et plus inter eos cresceret altercacio, beatus Cyrillus dictum Daviticum protulit in medium dicens: Scriptum est enim: Omnis spiritus laudet Dominum! Et si omnis spiritus laudando magnificat Dominum, cur me prohibetis sacra missarum solempnia Sclavonice modulare? Siquidem, si quivissem illi populo aliter aliquomodo ut ceteris nacionibus subvenire in lingua Greca vel Latina, omnino, que reprehenditis, non sanxissem. Sed quia idiotas viarum dei totaliter eos reperiens et ignaros, solum hoc ingenium, almi-flua Spiritus sancti gracia cordi meo inspirante, comperi, per quod eciam Deo innumerum populum acquisivi. Quapropter, patres et domini, cogitate consulcius, si hanc institutionis mee normam expediat inmutare! At illi audientes et admirantes tanti viri industriam et fidem, studiosa deliberacione prehabita, statuerunt supradicto ordine et sermone in illis partibus, quas Deo beatus Cyrillus acquisierat,

7 Avšak papež a ostatní správcové církve kárali blahoslaveného Cyrila, proč se odvážil zavésti kanonické hodinky v slovanském jazyce a měniti tak ustanovení svatých otců. Než on, pokorně odpovídaje, řekl: „Poslechněte, bratři a páni, slova apoštola, jenž praví: Mluvíti rozličnými jazyky nezbraňujte! Přidržíte se tedy učení apoštolského, zavedl jsem to, proti čemu brojíte“. Než oni řekli: „I když apoštol doporučoval mluvíti rozličnými jazyky, proto přece ještě nechtěl, aby se bohoslužby zpívaly v tom jazyce, v kterém tys ustanovil.“

Když se pak pro toto zařízení mezi nimi více a více vznášala hádka, blahoslavený Cyril uvedl výrok Davidův, řka: „Psáno je totiž: Všeliký duch chval Hospodina! Jestliže tedy všeliký duch chválou velebí Hospodina, proč mi bráníte obrady mše svaté slovansky zpívati? Neboť, kdybych byl mohl onomu lidu nějak jinak pomoci, jako ostatním národům, v jazyce řeckém nebo latinském, nebyl bych vůbec ustanovil to, co mně vytýkáte. Ale protože jsem shledal, že jsou zcela neznalí cest božích a nevzdělání, jediné tento prostředek jsem nalezl, ježž oživující milost Ducha svatého srdci mému vnukla, a jímž jsem také nesčíslný lid Bohu získal. A proto, otcové a páni, uvažte co nejopatrněji, zda by bylo prospěšné toto mé opatření měniti!“¹ A tu oni slyšíce to a podivující se horlivosti a víře tak velikého muže, po bedlivé úvaze rozhodli, aby se v oněch zemích, které blahoslavený Cyril Bohu získal, kanonické hodinky a mešní obrady i nadále konaly svrchu řeče-

1C 14, 39
A 2, 4

Ps 150, 6

^r variis *má též breviářový text F Raj (Beatus Cyrillus) a legenda Quemadmodum c. 2*

7

¹ Jde v podstatě o zkrácený text Konstantinových disputací v Benátkách, cf. ŽK XVI, v legendě přeložených do Říma. Téměř stejné znění má i *Christiani mon. Vita et Passio*, c. 1, až na to, že časově neurčuje pobyt Konstantinův v Římě jako *Legenda Moravica*.

sicut statuerat, canonicas horas cum missarum solempniis ita debere deinceps celebrari.

8 Cum igitur fama viri Dei magnificaretur in populo, expavescens, ne rumigero populi celebraretur favore, sub magna vigilancia deliberavit potius soli Deo cognitus esse, quam hominum efferri laudibus. Sciens omnium esse virtutum veram in humilitate custodiam, episcopatum renuncians, habitum induit monachalem et ex auctoritate apostolica dereliquit post se sanctum Metodium, fratrem suum, gloriosis virtutibus glorificandum, cui pro federe caritatis eterne, tamquam pius magister discipulo suo, amore devoto, curam commendavit pastorem, in quo caritatis munificencia, religio optime vite et verbi Dei instancia veraciter residebat.

Factus igitur Moravorum antistes et lucerna patrie, gregem commissum cure sue discreta pietate monuit, docuit et correxerat, evellens nocua, salubria seminans, ecclesias Dei ad culmen summi decoris erigens, mira exercens, unumquemque a polluta religione persuasit discedere et per baptismum induere Christum.⁵ Tali instancia vir Dei rexit ecclesias sibi commendatas. Sic per suam salutarem doctrinam sanctissimum Christi nomen

ným způsobem a jazykem, tak jak on ustanovil.²

8 Když tedy jméno muže božího bylo velebeno v národě, obává se, aby nebyl oslavován hlučnou přízní lidu, s velikou bedlivostí uvážil, že je lépe býti znám jedinému Bohu, než býti vynášen lidskými chválami. Věda, že všech ctností pravou stráží je pokora, zřekl se biskupství,¹ oblékl šat mnišský² a s apoštolským schválením zůstavil po sobě svatého Metoděje, bratra svého,³ slavnými ctnostmi slyšoucího, jemuž podle zákona věčné lásky, tak jako dobrý učitel žáku svému, upřímně ho miluje, světil péčí pastýřskou a v němž hojnost lásky,⁴ zbožnost dokonalého života a horlivost slova božího vpravdě sídlila.

Stav se tedy biskupem Moravanů a světlem vlasti, s opatrnou laskavostí napomínal, poučoval a napravoval stádo svěřené své péči, vytrhávaje škodlivé bylí a užitečné semeno zasévaje,⁵ chrámy k obzvláštní počtě Boha zřizuje a divy konaje, a jednohokazdého přemlouval, aby se odřekl ohavného pohanství a skrze křest přijal Krista. S takovou horlivostí řídil muž boží církev sobě svěřenou. Tak se skrze jeho spasitelné poučování nejsvětější

resonabat in ore cunctorum. Sic omnes quiescebant in pulchritudine pacis, omnes gaudebant in agnitione veritatis, universi letabantur in sanctitate christiane religionis.

9 Cernens autem ludificator animarum diabolus populum suis semper mancipatum serviciis sibi subtrahi et vero regi Christo Iesu⁴ applicari, nequiciarum indutus armis ad tantam malignitatis Deo odibiles excitavit perfidiam, ut sediciosus Swatopluk, princeps doli, cum sibi adherentibus fraudum complicibus fremeret in tantum, quod religiosum principem, avunculum suum, occulte pocione veneni appeteret occidere, quatenus in loco eius posset regnare. Sed pius rex, sumpto ignoranter potu letali, divina se gracia protegente, nil nocuum sensit in corpore.

10 Postquam vero devotus rex fuisset naturali morte defunctus⁵ et Swatopluk regnum Moravie gubernaret sua feritate, inflatus fastu arrogancie cum ministris Sathane, qui sibi pari conspiciatione tamquam canes rabidissimi erant connexi, doctrinam viri Dei vanam fore asserebant, et eos, qui una secum erroneos revocabant ad viam veritatis, salutis et graciae, laborabant exterminare. Preco autem Christi constantissimus plebem Deo fidelem admonuit, ut in via veritatis persisteret; qui alacri corde salutaria eius monita capaciter susceperunt. Rebelles vero contumaciter aspernabantur legem Do-

jméno Kristovo ozývalo v ústech všech. Tak všichni spočívali v kráse pokoje, všichni se radovali v poznání pravdy, všichni se těšili v svatosti náboženství křesťanského.

9 Když však pokušitel duší ďábel pozoroval, že je mu odnímán lid, jenž byl stále ujařmen v jeho otroctví, a že je pravému králi Kristu Ježíši získáván, oděv se zbraněmi nepravostí, podnítil lidi Bohu protivné k tak věrolomné špatnosti,¹ až odbojný Swatopluk, původce lsti, se sobě oddanými spoluviníky zločinu tak soutil, že chtěl nábožného knížete, svého strýce, tajně otráveným nápojem usmrtit, aby mohl místo něho panovati. Ačkoliv však zbožný král vypil, nic netuše, smrtící nápoj, přece chráněn jsa milostí boží, neutrpěl na svém těle žádné škody.²

10 Když však pobožný král přirozenou smrtí zemřel³ a Swatopluk spravoval podle své divokosti království Moravské, prohlášoval v záchvatu pýchy a zpupnosti společně se služebníky satanovými, kteří s ním byli spojeni stejným smýšlením, podobající se nejvzteklejším psům, učení muže božího za liché a ty, kteří spolu s ním volali zbloudilé zpět na cestu pravdy, spásy a milosti, usiloval vyhladiti. Avšak přestatečný hlasatel Kristův napomínal lid Bohu věrný, aby vytrval na cestě pravdy, a ti přijímali se srdcem nadšeným a vnímavě spasitelná jeho napomínání. Než buřiči zatvrzele pohrdali

vero regi Christo Iesu A, C: Christo regi B, Chal. ⁴ defunctus A, C: preventus B, Chal.

9

¹ Podobné začátky má ŽK XV a ŽM IX. Zcela obdobně legenda *Beatus Cirillus*, c. 2; stejnou myšlenku má i *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1.

² Podobné i *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1; cf. *Ann. Fuld.* ad a. 870 o boji mezi Rostislavem a Swatoplukem.

10

³ *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1 přesněji vypráví, že se Swatopluk zmocnil vlády násilím.

⁵ per baptismum induere Christum A, C: baptismum Christi induere B, Chal.

² Narážka na list Hadriána II. z r. 869, ŽM VIII. Téměř stejné znění této věty je i ve *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1.

8

¹ Údaj o Konstantinově biskupské hodnosti má *Vita cum transl.*, c. 9 (vatikánský rukopis), dále proložní život Kyrilův a některá officia; *Legenda Beatus Cyrillus*, c. 4. k tomu dodává, že se vrátil do Říma, kde přijal mnišství.

² Cf. *Vita Const. cum transl.*, c. 10.

³ Cf. ŽM VII.

⁴ Cf. legenda *Beatus Cirillus*, c. 2.

⁵ Podobně legenda *Beatus Cirillus*, c. 2. *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1 připisuje ustanovení Metoděje arcibiskupem vládcí Rostislavovi, kterého nezná jménem.

mini, plurimis iniuriis afficientes sacerdotes Domini.

11 Pater autem angelicus alta consideratione perpendens, quomodo nonnullos pie credentes splendor lucis accenderat, et alios impie credentes et derogantes tetra caligine diffuderat, et quomodo sequaces boni currunt ad gloriam et perfidi trahuntur ad penam, illorum declinans pertinaciam, illos tamquam hostes religionis catholice abhorruit, omnem eorum conversacionem detestans, Davitico suffultus exemplo,^v dixit intra se: Decetero non sedebo cum concilio malignancium et cum sceleratis non manebo, sed adhebebo innocentibus et circumdabo altare Dei mei. Quapropter in frontosum principem Swatopluk et suos satellites et in omnes eius gades excommunicacionis fulminavit sentenciam.

12 Quo facto Romam adiit, volens beatum Cyrillum secum reducere; sed inveniens eum mortuum, peciit papam, ut saltem fraternum corpus exanime secum posset Moraviam deferre, pro devocione gentis ipsius noviter converse. Cui petitioni cum non annuisset apostolicus, beatus Metudius occulte pro tempore stetit Rome et tandem quadam nocte ingrediens ecclesiam sancti Clementis, in qua corpus fraternum fuerat sepultum, illud occulte recipiens, versus Moraviam secum de-

^v exemplo *A, C, E*: eulogio *B, Chal*.

² Z vyhnání Metodějových žáků z Moravy — Svatoplukem přímo nezaviněného, jak svědčí ještě kolem r. 1100 řecký *Život biskupa Klimenta*, kap. VII/24 a zvláště XIII/40 — vytvořila se legenda o protivenstvích mezi nimi, rozšířená zvláště v době Karla IV., cf. *Cronica Przbikonis dicti Pulchava* A. D. 894.

11

¹ Anathema uvádí *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1, exkomunikaci vedle této legendy i legenda *Beatus Cirillus*, c. 2, interdikt a anathema *Cronica Przbikonis*. Anathema podle listu papeže Štěpána V. (CDB I, 26) se týkalo Vichinga; podle ŽM XVII arcibiskup Svatoplukovi před smrtí žehnal; řecký *Život Klimenta* kap. XIII/40 má dokonce apologii k jeho účasti na osudu Metodějových žáků.

zákonem Hospodinovým, přemnohá příkoří činíce kněžím Páně.²

11 Avšak andělský otec hluboko v mysli uvažuje, jak některé zbožné věřící jas světla osvětlil a jiné bezbožné utrahače hrozná temnota zahalila a jak následovníci dobra spějí k slávě a věrolomníci jsou vlečeni k trestu, odmítaje jejich zatvrzelost, odvracel se od nich jako od nepřátel náboženství katolického, odsuzuje celý způsob jejich života, a opíraje se o příklad Davidův, řekl sám k sobě: „Napříště nebudu sedati ve společnosti zlomyslných a se zločinci nebudu zůstávati, nýbrž přidržím se nevinných a budu obcházeti oltář Hospodina svého.“ A proto stihl bleskem klatby zpupného knížete Svato-pluka i jeho dvorskou družinu i všechny končiny jeho země.¹

12 Potom se odebral do Říma, chtěje blahoslaveného Cyrila s sebou zpět přivésti. Ale když shledal, že je mrtev, prosil papeže, aby mohl aspoň bratrovo mrtvé tělo vzíti s sebou na Moravu pro zbožnost národa jeho, nedávno na víru obráceného. Když však papež nevyhověl této prosbě, blahoslavený Metoděj zůstal po nějaký čas tajně v Římě, až konečně jedné noci vstoupil do chrámu svatého Klimenta, v němž tělo bratrovo bylo pohřbeno, a potají je vyzvednuv, chtěl je s sebou odnésti na Moravu

portare voluit. Cumque iam per aliquot dies corpus sanctum secum portaret in via et in loco quodam ameno pausaret causa requiei,^x et postea cum corpore sancto ulterius vellet procedere, nulla ratione ab illo potuit loco abire. Beatus autem Metudius oracionibus insistens, peciit sibi divinitus revelari, quonam corpus illud sacrum deberet deferri. Tunc sanctus Cyrillus, manu dextra elevata, ostendit fratri suo Metudio, multis videntibus, quod Romam iterum deberet reportari. Quo reportato, papa cum populo Romano sancto occurrens corpori et reverenter illud recipiens, in ecclesia sancti Clementis, ubi ante iacuerat, iterum sepelivit.

13 Post hec Swatopluk penitencia ductus super hiis; que viro sancto iniuste intulerat, misit [per] nuncios ad virum sanctum, per quos peciit, quatinus^v reverteretur ad ecclesiam suam, promittens errata emendare. Tunc vir Dei gregem suum revisere properat, quem reliquerat corpore, non affectu. Ad cuius adventum occurrentes nobiles cum civibus patrie et in mirum exultacionis gaudium versi, grates Deo dixerunt: „Visitasti Domine terram nostram et letificasti eam, remittens nobis nostrarum pastorem animarum.“

14 Accidit autem, ut rex Swatopluk in quodam convivio duce Boemie,

Když pak již několik dní svaté tělo s sebou cestou nesl, zastavil se k odpočinku na nějakém rozkošném místě, ale když potom chtěl se svatým tělem dále putovati, nemohl se nijak z toho místa pohnouti. I počal se blahoslavený Metoděj modliti a prosil, aby mu bylo zázračně zjeveno, kam by to svaté tělo mělo být doneseno. Tu zvedl svatý Cyril pravici a ukázal bratru svému Metodějovi před zraky mnohých, že má být donesen zase zpět do Říma. Když byl tedy zpět přinášen, vyšel papež s lidem římským svatému tělu vstříc a s uctivostí je přijav, pohřbil je znovu v chrámě svatého Klimenta, kde již dříve odpočívalo.¹

13 Potom Svatopluk, jat lítostí nad příkořím, které svatému muži způsobil, vypravil posly k svatému muži a žádal ho skrze ně, aby se navrátil k církvi své, slibuje, že napraví své chyby. Tu spěchá muž boží, aby znovu spatřil své stádo, jež opustil sice tělem, nikoliv však láskou. I přišli mu při jeho příchodu vstříc velmoži s ostatní obyvateli vlasti a dávajíce s jásotem najevo náramnou radost, díky Bohu vzdávali: „Navštívil jsi, Hospodine, zemi naši, potěšil jsi ji, navrátil nám pastýře duší našich.“¹

14 Přihodilo se pak, že král Svatopluk posadil na nějaké hostině vévodu čes-

^x pausaret causa requiei *A, C*: requiesceret *B, Chal*. ^v quatinus *C*: ut *B, Chal*.

12

¹ Kapitoly 8 (druhá půle) až 11 zřejmě předcházejí událostem v jejich skutečné chronologii. Logicky by kap. 12 náležela za první půlku kapitoly 8. Celá pasáž má typicky legendistický charakter a opírá se v některých bodech věcně o *Vita Const. cum transl.*, c. 11 a 12.

13

¹ Jde o ohlas kap. X Života Metodějova, týkající se ve skutečnosti vysvobození Metodějova ze švábského vězení a jeho příchodu na Moravu r. 873.

nomine Borzywoy, sub mensa sua in detestacionem sue perfidie locaret, incongruum asserens debere cum christicolis hominem gentilem edere. Quem sanctus presul Metudius convertit ad fidem catholicam, predicens ei ore prophetico, si baptizaretur, quod ipse et sui successores potenciores omnibus principibus et regibus fierent. Cuius verbis dux Borzywoy consensit, se peccat cum triginta suis numero baptizari. Quo baptizato, sacerdotibus secum receptis, in Boemiam revertitur et uxorem suam, sanctam Ludmillam, cum multitudine gentis Boemie procuravit baptizari. Qui in Christi fide viventes post multa tempora animas Christo reddiderunt, sancta exempla post se relinquentes posteris usque in hodiernum diem, ad laudem et gloriam Deo omnipotenti, cui est honor et gloria in secula seculorum, amen.

kého, jménem Bořivoje, na zemi vedle stolu svého, aby ho ponížil pro jeho nevěru, prohlásiv, že se nesluší, aby pohan jedl s křesťany. A toho obrátil svatý biskup Metoděj na víru katolicou, předpověděv mu ústy prorockými, že bude-li pokřtěn, stanou se on i jeho nástupci mocnějšími než všechna knížata a králové. Dav se tedy získati jeho slovy, žádal vévoda Bořivoj aby byl se svými průvodci, počtem třiceti, pokřtěn. Když pak byl pokřtěn, vrátil se do Čech, vzav s sebou kněží,¹ a postaral se, aby byla pokřtěna manželka jeho, svatá Ludmila,² s množstvím lidu českého. A tak žijíce ve víře Kristově, odevzdali po dlouhém čase duše své Kristu, příklady svatosti po sobě zůstávajíce potomkům až do dnešního dne, k chvále a slávě Bohu všemohoucímu, jemuž jest čest a sláva na věky věků. Amen.

KRÁTKÝ ŽIVOT SV. KLIMENTA (LEGENDA OCHRIDSKÁ)

Krátký život Klimentův neboli tzv. *Ochridská legenda* byl sepsán na začátku 13. stol. a jeho autorem byl ochridský arcibiskup Demetrios Chomatianos (1216—1234). Původně byl sepsán řecky, ještě v 13. stol. však byl přeložen také do jazyka církevně-slovanského. Nejde tu o dílo původní, ale — jak se o tom hovoří přímo v textu — o stručný výtah z života Klimentova, z tzv. Bulharské legendy (srov. na str. 200 této práce), s nepříliš spolehlivými historickými údaji.

Řecký text se nám dochoval v několika rukopisech pocházejících ze 13. stol. Poprvé vyšel v publikaci „Služby tak zvaných sedmipčetných slovanských svatých“, Moschopoli (Albánie), 1746. Odtud převzal text P. J. Šafařík a vydal ho zároveň s latinským překladem J. Curtia ve spise *Památky hlaholského písemnictví*, Praha 1853, str. LVII—LIX. Tento text pak přetiskl V. A. Bilbasov v publikaci *Kirill i Metoděj*, Sanktpeterburg 1871. V. I. Grigorovič objevil v r. 1845 v Ochridě nový řecký rukopis — rovněž z 13. stol. — a vydal ho spolu s vybranými variantami moschopolského vydání, s ruským překladem a s poznámkovým aparátem v *Žurn. min. nar. prosvěšč. v Petrohradě* r. 1847, č. 53, 1—28. Grigorovičova zpráva vyšla spolu s českým překladem památky v *ČČM* 1847, I, 508—521; na str. 516 tu Grigorovič upozorňuje, že v moschopolském vydání Ochridské legendy je uváděn jako autor sv. Sáva a také říká, že v moschopolském vydání je prý text proti rukopisu pozmeněný. Řecký text spolu se slovanským vydal dále J. Ivanov (*Bálgj. starini* 1931). A část řeckého textu vydal konečně A. Teodorov—Balan, *Kiril i Metodj II*, Sofia 1934, str. 177.

Krátkému životu Klimentovu neboli Ochridské legendě věnovala svou pozornost celá řada autorů, z nichž upozorňujeme na práci N. L. Tunického (*Sv. Kliment episkop slovenskij, Ego žizn i prosvětitelnaja dějatelnost*, Sergijev Posad 1913, str. 90), J. Vajse (edice spisu J. Dobrovského *Cyrrill und Method der Slawen Apostel*, Praha 1948, str. 112), F. Grivce—F. Tomšiče (*Constantinus et Methodius Thessalonicenses*, Zagreb 1960, str. 39n.) a rovněž na J. Stanislava (*Osudy Cyrila a Metoda*, Bratislava 1950, str. 59nn.); ten je také autorem překladu Ochridské legendy do slovenštiny (*Osudy Cyrila a Metoda*, str. 127—134).

Použitý text: *Kratko (proložno) žitie na Sv. Klimenta Ochridski*, ed. J. Ivanov, *Balgarski starini* 1931, str. 314—321 (srov i *Krátký život sv. Klimenta*, ed. P. J. Šafařík, *Památky hlaholského písemnictví*, Praha 1853, str. LVII—LIX).

¹ Cf. *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2.

² O pokřtění Ludmily Metodějem *Christ. mon. Vita et passio* zmínku nemá; jedinou zprávu má *Diffundente sole*, c. 6.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κς' ἰουλίῳ μηνί τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεράρχου καὶ θαυματουργοῦ Κλήμεντος, ἐπισκόπου Βουλγαρίας τοῦ ἐν τῇ Ἀχρίδι

1 Οὗτος ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν καὶ τῆς Βουλγαρίας φωστὴρ τὸ μὲν γένος εἴλεκεν ἐκ τῶν Ἐδρωπαίων Μυσῶν, οὗς καὶ Βουλγάρους ὁ πολλὸς οἶδεν ἄνθρωπος, πάλαι μὲν ἐκ τοῦ κατὰ Προῦσαν Ὀλύμπου πρὸς τὸν βόρειον ὠκεανὸν καὶ τὴν νεκρὰν θάλασσαν ὑπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου χειρὸς καὶ ἐξουσίας ἐκτοπισθέντων, μετὰ δὲ συγχρῶν χρόνων παραδρομῇ δυνάμει βασιλείᾳ τὸν Ἰστρον περραιωθέντων καὶ τὰ γειτονεύοντα πάντα κληρωσαμένων, Παννονίαν καὶ Δαλματίαν, Θράκην καὶ Ἰλλυρικὸν καὶ πολλὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θεταλίας.

2 Τὴν μὲν οὖν τοῦ γένους σειρὰν ἐντεῦθεν ὁ ὀσιος εἴλεκεν ἀνήρ, ἐκ κοιλείας δὲ μητρικῆς κατὰ τὸν Σαμουήλ ἐκλελεγμένος ὢν τῷ θεῷ καὶ δὲ ἐξ ἔτι βρέφους τὴν φιλόθεον ἀσπασάμενος ἀγωγὴν πρῶτος μετὰ τοῦ θείου Ναοῦ, Ἀγγελαρίου καὶ Γοράσδου τὴν ἱερὰν μετ' ἐπιμελείας ἐξεδιδάχθη γραφῆν, μεταγλωττισθεῖσαν συνεργείᾳ τῇ κρείττονι πρὸς τὴν ἐνθάδε Βουλγάρους διάλεκτον ὑπὸ Κυρίλλου, τοῦ ὡς ἀληθῶς θεοσώφου καὶ ἰσαποστόλου πατρὸς καὶ πρῶτον σὺν Μεθοδίῳ τῷ πάνυ διδασκάλῳ θεοσεβείας καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῷ Μυσῶν ἔθνει...

* Kliment byl biskupem v Ochridě (po r. 893 do r. 916).

1

¹ Tyto údaje neodpovídají historické skutečnosti.

2

¹ Konstantin Filosof.

² Tj. Bulharů.

Τέθοζ dne 27. května (se slaví) památka našeho svatého otce, velekněze a divotvorce Klimenta, biskupa Bulharska v Ochridě*.

1 Tento velký náš otec a světlo Bulharska odvozoval svůj původ od evropských Mysů, které mnozí lidé znají jako Bulhary a kteří se kdysi dávno pod Alexandrovou nadvládou a z jeho vůle přestěhovali od Olympu u Prusy k Severnímu oceánu a k Mrtvému moři a po dlouhé době se potom připravili s mocnou silou přes Dunaj a obsadili si sousední krajiny, Panonii, Dalmácii, Thrákii, Illyrikum i četné oblasti Makedonie a Thessalie.¹

2 Odtamtud tedy odvínoval nit svého původu ten zbožný muž; jsa oddán Bohu již z lůna mateřského — podobně jako Samuel — a hned od dětství si oblíbil bohubílý život, jako první se spolu s božským Naumem, Angelariem a Gorazdem pečlivě naučil svatému písmu, jež s vyšší pomocí přeložil do zdejšího bulharského nářečí Cyril,¹ otec v božských věcech vpravdě moudrý a rovný apoštolům, a to zprvu společně s Metodějem, velkým učitelem zbožnosti a pravé víry mezi lidem Mysů...²

4 Οὗτω δὴ τῷ θεῷ νόμῳ ἐξ ἀπαλῶν στοιχειούμενος τῶν ὀνύχων καὶ τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀκριβῶς μετιὼν πολιστεύων, τέως μὲν συνεργὸς τοῖς καθηγεμόσι καὶ ὀδηγὸς παντὶ τῷ Μυσῶν ἔθνει πρὸς τὴν εὐσεβείαν γίνεται, τοὺς αὐτοὺς τοῖς πατράσι καὶ διδασκάλοις ὑπομεμετηκῶς πειρασμῶν ὑπὸ τῆς κρατούσης τότε τῶν αἰρετικῶν δυναστείας, ὡς ἢ κατ' αὐτοῦ διεξοδικῶς ἱστορία διέξεισιν.

5 Ἐπει δὲ Κύριλλος μὲν ὁ θεοσπέσιος εἰς τὸν ἀμείνονα βίον μετίσταται, τὴν ἀποστολικὴν διακονίαν καὶ τὴν τοῦ πιστευθέντος ταλάντου ἐπίδοσιν γνώριμον Ἀδριανῷ καταστήσας, τῷ τῆνικαῦτα πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Μεθόδιος δὲ Μοράβου καὶ Βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος παρ' αὐτοῦ δὴ τοῦ πάπα προβάλλεται, τῆνικαῦτα καὶ Κλήμης εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ἀνάγεται, παντόστου Ἰλλυρικοῦ καὶ τοῦ κρατούντος τῆς χώρας Βουλγαρικοῦ ἔθνους ὑπὸ Μεθοδίου ἐπίσκοπος καταστὰς.

6 Μάλιστα δὲ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο περὶ τὴν Λυχνιδὸν Ἰλλυριῶν πόλιν, τῶν περὶ πόλεων οὖσαν μητρόπολιν, ἢ νῦν Ἀχρίς κατὰ τὴν Μυσῶν ὀνομάζεται γλώσσᾳ, καὶ τὴν Κεφαληρίαν μετονομασθείσαν τῇ Βουλγάρων φωνῇ Γλάβινίτζαν, ἐνθα καὶ ὑπομνήματα καταλέλοιπεν.

4

¹ Bulharů.

5

¹ Konstantin Filosof zemřel 14. února 869.

² Hadriánu II. Starší Řím je označen takto na rozdíl od Říma Nového, tj. Konstantinopole.

³ Metoděj byl ustanoven arcibiskupem panonským (moravským) r. 869.

⁴ Klimentova biskupská hodnost v době Metodějově je nedoloženým předpokladem. V Ochridě byl Kliment ustanoven biskupem bulharským králem Simeonem po r. 893.

6

¹ Ochrid.

² Glavenice, dnes v Albánii.

4 Takto byl tedy vychován podle zákona božího (již) od útlých dob a veda život přísně podle evangelia, stane se tehdy spolupracovníkem vévodů a veškerému lidu Mysů¹ průvodcem (na cestě) k zbožnosti, spolu s otcí a učitelem překonav pokušení ze strany panující tehdy nadvlády bludařů, jak to líčí podrobně vyprávění, které bylo o něm složeno.

5 Božský Cyril pak přesídlil do lepšího života,¹ podav o své apoštolské činnosti i o vzrůstu hřívnvy, která mu byla svěřena, zprávu Hadriánovi, tehdejšímu papeži staršího Říma.² Metoděj je od téhož papeže ustanoven arcibiskupem Moravy a Bulharska.³ Tehdy je i Kliment pozdvižen na biskupský stolec, byv od Metoděje určen biskupem celého Illyrika a bulharského národa vládnoucího té zemi.⁴

6 Nejvíce se pak zdržoval v Lychnidě, městě Illyrů, metropoli okolních měst, které se nyní v jazyce Mysů nazývá Ochris,¹ a v Kefalenii, přejmenované v jazyce Bulharů na Glavnice,² a tam také zanechal památky.

8 Τοιαῦτα δὲ καταλέλοιπεν ἡμῖν ὑπομνήματα καὶ ἱερὰς βίβλους ἐν τῇ Ἀχρίδι καὶ τῆς ὑψηλῆς διανοίας ἐκείνου καὶ τῆς χειρὸς πονήματα ἴδια, οὐχ ἥττον παρὰ τοῦ ἔθνους παντὸς σεβόμενα καὶ τιμώμενα ἢ καὶ Μωσαϊκαὶ θεόγραφοι πλάκες ἐκεῖναί.

9 Στήλας δὲ λιθῖνας ἐν τῇ Κεφαληνίᾳ ἔστιν ἰδεῖν ἄχρι καὶ εἰς τότε χρόνον σωζομένας, ἐν αἷς γράμματα ἐγκεκόλαπται, τὴν εἰς Χριστὸν παρὰ τοῦ ἔθνους προσέλευσιν καὶ οἰκείωσιν σημειούμενα.

14 Ἐσοφίστατο δὲ καὶ χαρακτηρὰς ἐτέροισι γραμμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον ἢ οὐκ ἐξεῦρεν ὁ σοφὸς Κύριλλος. Καὶ δι' αὐτῶν τὴν θεόπνευστον πᾶσαν γραφὴν καὶ τοὺς πανηγυρικοὺς τῶν λόγων καὶ μαρτύρων καὶ δόξων βίους ἁγίων, καὶ ἱερὰ ἄσματα γραφῆ παραδέδωκεν, ἃ καὶ ἐπιμελῶς τοὺς εὐφροστέροισι τῶν παιδῶν ἐδίδαξεν, ἐξ αὐτῶν δὲ τοὺς ἀξιότους καὶ πρὸς ἱερατικοὺς βαθμοὺς ἀνεβίβασε καὶ βάρβαρον οὕτω καὶ ἁμόν ἔθνος ἅγιον διὰ τῆς οἰκείας σπουδῆς μετεποίησεν, ἀποστολικὸν ἔργον ἀνύσας καὶ ἀποστολικῆς διὰ τοῦτο ἀξιοθεῖς χάριτος.

8 Zanechal nám tedy v Ochridě takové památky i posvátné knihy a rovněž vlastní výtvary svého vyspělého rozumu i ruky, jež byly od všeho lidu neméně uctívány a váženy, než ony bohem psané desky Mojžíšovy.

9 V Kefalenii lze pak spatřit kamenné sloupy, podnes uchovávané, na nichž je vyryt nápis, ohlašující příchod (toho) národa ke Kristu a jeho přijetí (Kristem).

14 Vymyslel pak pro větší zřetelnost i jiné tvary písmen, než které vynášel moudrý Cyril.¹ A jejich prostřednictvím písemně přetlumočil celé Písmo, Bohem vnuknuté, i pochvaly slov a životy mučedníků i zbožných mužů, a rovněž posvátné zpěvy a pečlivě jim naučil nadanější děti. Nejschopnějším z nich pak otevřel přístup i ke kněžským hodnostem a přeměnil takto svou vlastní horlivostí barbarský a divoký národ v národ svatý, dokončiv apoštolské dílo a stav se skrze ně hodným apoštolské milosti.

PROLOŽNOJE ŽITIJE KLIMENTA OCHRIDSKAGO PROLOŽNÍ ŽIVOT KLIMENTA OCHRIDSKÉHO

(Ochridská legenda)

Církevněslovanské znění *Proložního života Klimenta Ochridského (Ochridské legendy)* je starý překlad — už ze 13. století — řeckého spisu Demetrie Chomatiana (viz úryvky z originálního řeckého textu zde na str. 269—272). Vydal jej poprvé G. Balasčev (*Kliment episkop slověnski*, Sofija 1898) a po něm ještě J. Ivanov a P. Lavrov. Odborná literatura k památce je uvedena u základních děl klimentovské hagiografie (viz zde 269). Překlad do slovenštiny je dílem J. Stanislava (*Osudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom*, Bratislava 1950).

Otiskujeme úryvky z textu památky podle rukopisného prologu č. 47 Zografského kláštera, jak jej vydal J. Ivanov (*Bǎlg. starini* 1931, 314—321) s výběrem z variant rukopisu ochridského podle poznámkového aparátu v edici Ivanovově.

М(Ъ)С(Е)ЦЬ ЮЛІЕ, КЪЗ Д(Ь)НЬ. ПА-
МЕТЬ ПР(Ъ)ПОД(О)Б(Ь)НАГО О(ТЬ)ЦА
НАШЕГО, АРХІЕРА Х(РИСТО)ВА
И ЧУДОТВОРЦА КЛИМЕНТА
ЕП(И)СКОПА БЪЛГАРСКАА.
ИЖЕ ВЪ ОХРИДЪ.

27. (den) měsíce června.
Památka našeho blahoslaveného otce,
arcikněze Kristova
a divotvorce Klimenta,
bulharského biskupa v Ochridě.

(...) 1 съ великии о(ть)ць нашъ,
и българиинъ свѣтилникъ. рода
бѣ от европи мисискихъ иже
и българиинъ много разоумни. оу-
вѣдѣ чл(овѣ)къ прѣвѣ же от
проуси олимьискихъ. къ сѣвер-
номуу океану, и къ мрътвомуу
мору. от александровіе же роукы.
и повелѣна отганапес(с). малом
же лѣтомъ прѣшъдшимъ съ оуси-
лѣмъ тежкимъ доунавъ прѣидоше.
и искрѣнна вса наслѣдоваше.
панонию и далмантию. фракия же
и илирикъ. и многаа же македонъ-
скаа и солонъскаа.

(...) 1 Tento náš veliký otec a světlo
Bulharů byl rodem z evropských Mysů,
které mnohý člověk zná jako Bulhary
(a kteří) kdysi byli z Alexandrový
moci a příkazu vyhnáni z olypské
Prusi k Severnímu oceánu a k Mrtvému
moři. Když uplynulo málo let, pře-
kročili s mocnou silou Dunaj a obsa-
dili všechny okolní (krajiny): Panonii
a Dalmácií, Thrákií a Illyrikum i četné
(oblasti) Makedonie a Thessalie.

¹ Legenda připisuje Klimentovi sestavení kyrilice, předchůdce dnešní abjuky.

2 РОДНОЮ ЖЕ ЖИТЦЕЮ, ВЫС(ТЬ) АБИ ПРѢПОДОВНИИ СИ МОУЖЬ. ОТ ЧРѢВА ЖЕ М(А)ТЕРНА ПО САМОУПЛОУ ИЗВРАНЪ ВЫС(ТЬ) Б(О)ГОВИ. И ОТ МЛ(А)Д(Ь)НЬСТВА Б(О)ГОЛЮБОВНО ВЪЗЛЮБИ ЖИТИЕ. ПРЪВИ ЖЕ СЪ В(О)Ж(Ь)СТЪВНИМЪ НАОУМОМЪ. АНГЕЛАРИЕМЪ ЖЕ И ГОРАЗДОМЪ. С(ВЕ)ЩЕННОМОУ СЪПОТЪЩЕНІЕМЪ НАОУЧИ СЕ ПИСАНИЮ. ПРѢЛОЖЕННОЕ СЪДѢАНІЕМЪ ЛОУЧЪШИМЪ, КЪ СИМОУ БЪЛГАРСКОМУ ЕЗЫКОУ. ОТ КУРИЛА ИЖЕ ИСТИНО Б(О)ГОМОУДРАГО И РАВНОАП(О)С(ТО)Л(Ь)НА О(ТЬ)ЦА. И ПРЪВОГО СЪ МЕФОДИЕМЪ ВЕЛИКИМЪ ОУЧИТЕЛЕМЪ. БЛ(А)ГОВѢРИЮ И ПРАВОСЛАВНОИ ВѢРѢ МЫСЛЬНАГО^а ЕЗЫКА. (...)

4 ТАКОЖЕ КЪ В(О)Ж(Ь)СТЪВНОМУ ЗАКОНОУ, ОТ МЕРКИХЪ НОКТЕИ СЪСТАВЛЕНЪ ВЫС(ТЬ). СЕ ОУВО СЪДѢАТЕЛЬ ВЛАДУЩИХЪ. И НАСТАВНИКЪ МУСИСКОМУ ЕЗЫКОУ. КЪ БЛ(А)ГОВѢРИЮ БЫВАЕТЪ. И ОТ ТѢХЪ О(ТЬ)ЦЪ И ОУЧИТЕЛЕИ. ПРѢТРЪПѢВЪ НАПАСТИ ОТ ОБЪДРЪЖЕЩЕ ТОГДА БРЪТИЧЬСКИЕ СИЛЫ. ИЖЕ О НИХЪ ПИСАНІЕ ПРОИСХОЖДЕННО КАЖЕТЪ.

5 ПОНЕЖЕ КУРИЛЬ ОУВО Б(О)Ж(Ь)СТЪВНИИ, ВЪ БОЛШЕЕ ЖИТИЕ ПРѢСТАВИ СЕ АП(О)С(ТО)ЛЬСКОЮ СЛОУЖБОУ, И ВѢРОВАГО ТАЛАНТА ПОДАНИЕМЪ. ВѢДОМАА АНДРИАНА ПОСТАВИ. ТОГАЖЕ ПАПОУ ПРЕЗВУ(ТЕ)РЬСКОМУ РИМОУ. МЕФОДИЕ ЖЕ МОРАВЪ И БЪЛГАРИИ АРХІЕПИСКОПЪ, ОТ ТОГОЖЕ ПАПЕ ПОЛАГАЕТ СЕ. ТОГДА ЖЕ И КЛИМЕНТЬ НА ЕПИСКОПСКИИ ПРѢСТОЛЪ ВЪЗВОДИТ СЕ. ВЪСЕМОУ ИЛИРИКОУ, И ОБЪДРЪЖЕЩЕИ ЗЕМЛИ БЪЛГАРСКОМУ ЕЗЫКОУ. ОТ МЕФОДИА ЕП(И)СКОПЪ ПОСТАВИ СЕ.

6 ПАЧЕ ЖЕ ПРѢБЫВАНІЕ ТВОРАШЕ ВЪ ЛИХНИДОНѢ ГРАДЕ ИЛИРИЧЬСКО-

2 Niti (svého) původu byl tento zbožný muž odtud a (již) z mateřského lůna byl podle Samuela vybrán Bohu a od dětství si oblíbil bohubilý život. Jako první pak se s božským Naumem, s Angelářiem a s Gorazdem naučil horlivě svatému Písmu, které s vyšším přispěním přeložil do tohoto bulharského jazyka Cyril, otec v božských věcech vpravdě moudrý a rovný apoštolům, a to nejprve s Metodějem, velkým učitelem zbožnosti a pravé víry u mysijského národa.

(...)

4 Takto byl veden k božimu zákonu (už) od útlého věku a tak se tedy stává spolupracovníkem vládců a vychovatelem mysijského národa ve zbožnosti. A (s některými) z těch otců a učitelů přetrpěl pokušení od vládnoucích tehdy bludařských sil, jak o nich vypráví spis (již) složený.

5 A tak tedy přesídlil božský Cyril do lepšího života (a) uvědomil o apoštolské činnosti a vzrůstu svěřené hřivny Hadriána, tehdy papeže presbyterského Říma. Metoděj pak je od téhož papeže ustaven arcibiskupem Moravy a Bulharska. Tehdy je na biskupský stolec uveden i Kliment: od Metoděje byl ustaven biskupem celého Illyrika a bulharského národa ovládajícího (tu) zemi.

6 Nejvíce však pobýval v illyrském městě Lychnidě — které bylo matkou

МОУ. ОКРЕТНИИ ГРАДОВОМЪ БЫВШИ М(А)ТИ. ИЖЕ Н(Ы)НА ОХРИДЪ ИМЕНОВАЕТ СЕ, ПО МУСИСКОМУ ЕЗЫКОУ. И ВЪ КЕФАЛИИ ИМЕНОВАЕМОУ БЪЛГАРСКИМЪ ЕЗЫКОМЪ ГЛАВНИЦА. ИДѢЖЕ И ВЪСПОМИНАНІА ОСТАВИ РЕКИШЕ КНИЖІЕ.

8 ИНА ЖЕ ТАКОВА ОСТАВИЛЪ КС(ТЬ) НАМЪ ВЪСПОМИНАНІА. И С(ВЕ)ЩЕНІЕ КНИГЫ ВЪ ОХРИДѢ. И ВЫСОКАА ПОМЫШЛЕНІА ЕГО, И С(ВЕ)ТЪІЕ РОУКАА ТРОУДЫ СВОЕЕ. НЕ МЪНЪЕ ОТ ЕЗЫКА ВЪСАРОГО ПОЧТЕННА И ЧЪСТНАА. НЪ ИАКО МОУСЕИСКІЕ Б(О)ГОНАПИСАННІЕ ОТ ПЛОЧЕ ОНЪ.

9 СТЬПИ ЖЕ КАМЕННІЕ ВЪ КЕФАЛИИ КС(ТЬ) ВИДѢТИ И ДО СИХЪ ЛѢТ СТОЩЕ. ВЪ НИХЪЖЕ СЛОВЕСА НАЧРЪТАНАА. ИЖЕ ВЪ Х(РИСТ)А ОТ ТОГОЗИ ЕЗЫКА ПРОИСХОЖДЕНІЕ, И^в СВОИНСТВО ЗНАМЕНОВАЮ^с.

14 МОУДРѢСТВОВА ЖЕ И ОБРАЗЫ ИНІЕ СЛОВЕСНІЕ ЯВЛЕННЪИШЕ. ПАЧЕ ИХЪЖЕ ЗНААНІЕ ПРѢМОУДРИ КУРИЛЬ. И ОТ НИХЪ^д В(О)ГОДЪХНОВЕННО ПИСАНІЕ^е И СЪБОРНА^г СЛОВА. И М(ОУ)Ч(Е)Н(И)КОМЪ И ПР(Ѣ)П(О)ДОВНЫМЪ ЖИТИА С(ВЕ)Т(Ы)ХЪ. И С(ВЕ)ЩЕННАА ПЪНІА ПИСАНІЕМЪ ПРѢДАДЕ. ИЖЕ И ПОТЪЩАННО БЛ(А)ГОУОУЧЕНІЕ ДѢТИ НАОУЧИ. ОТ НИХЪЖЕ ДОСТОИНИХЪ НА ІЕРЕСКИИ СТЕПЕНЪ ВЪЗВЕД. И ВАРВАРСКИИ СИ СОУРОВИИ ЕЗЫКЪ. ВЪ ЕЗЫКЪ С(ВЕ)ТЪ, СВОИМЪ ПОТЪЩАНІЕМЪ ПРѢЛОЖИ. АП(О)С(ТО)ЛЬСКОЕ ДѢЛО СЪВРЪШИ. И АП(О)С(ТО)ЛЬСКОИ БЛ(А)Г(О)ДАТИ ТОГО РАДИ СПОДОВИ СЕ.

okolních měst a které se nyní v mysijském jazyce nazývá Ochrid — a v Kefálii nazývané bulharským jazykem Glavnica; a tam také zanechal památky, to jest písemnosti.

8 Jiné takové památky nám zanechal v Ochridě: i posvátné knihy i své hluboké úvahy i svaté výtvary své ruky, neméně ode všeho lidu uctívané a vážené než ony Bohem psané desky Mojžíšovy.

9 V Kefálii lze pak vidět kamenné sloupy stojící až dodnes, na nichž jsou vyryta slova, která ohlašují příchod téhož národa ke Kristu i (jeho) přijetí.

14 Vymyslel pak i jiné tvary písmen, zřetelnější než ty, které znal přemoudrý Cyril. A s jejich pomocí písemně zaznamenal Písmo vnučené Bohem, pochvalná slova, životy svatých mučedníků a zbožných mužů a posvátné zpěvy, kterým i horlivě naučil nadané děti. Z nich pak ty, kteří (toho) byli hodni, povýšil do kněžské hodnosti a vlastní horlivostí přeměnil tento barbarický a surový národ v národ svatý. Vykonal apoštolské dílo, stal se skrze ně hodným i apoštolské milosti.

^а МУСИСКОГО.

^{в-с} СВОИСТВО ЗНАМЕНОВАЮТЬ. ^д ИНИХЪ. ^е ПИСАНІЕМЪ ПРѢДАДЕ. ^г ИЗБОРНА.

LEGENDA DIFFUNDENTE SOLE

Legenda *Diffundente sole* (BHL 5030) je ve všech zachovaných rukopisech i v staročeském překladě spojena s oslavnou ludmilskou homilií *Factum est* a proto byly obě skladby pokládány až do nejnovejší doby za jedinou legendu, která bývá někdy zvaňna podle Dobrovského legendou *Českou*. Teprve Václav Chaloupecký ukázal (*Prameny X. století*, str. 117 n.), že jde o skladby dvě. Tento jeho poznatek získal obecný souhlas, ale přispěl bohužel k tomu, že se Chaloupecký pokusil o novou filiaci a nové datování vlastní legendy *Diffundente sole*, a to způsobem, s nímž nelze souhlasit. Vrátil se totiž proti zcela jasnému a přesvědčivému stanovisku Pekařovu (*WLL*, str. 72 n.), jenž označil *Diffundente sole*, jako dávno před ním už Bollandisté, za výťah z prvních kapitol *Kristiánovy legendy*, k pochybenému názoru Dobrovského, že *Diffundente sole* je předlohou, z které čerpal Kristián.

Zatímco se ovšem Dobrovský pohyboval při těchto svých filiačních úvahách ve 14. století a zatímco legendu *Diffundente sole* otiskl jen proto, aby ji podrobil zdrcující kritice, Chaloupecký ve snaze zjistit staré prameny Kristiánovy legendy prohlásil legendu *Diffundente sole* za apologii slovanské bohoslužby z druhé poloviny 10. století, asi z let, kdy se jednalo o založení pražského biskupství (973). Podle něho je tedy legenda *Diffundente sole* primárním pramenem pro poznání počátků českých dějin a všechno vysoké Balbinovo a Pekařovo hodnocení Kristiána se tím automaticky přenáší na tuto skladbu. Chaloupecký dospěl k přesvědčení, že je *Diffundente sole* totožná se spisem citovaným u Kosmy I, c. 15, jako *Epilogus eiusdem terre* (= *Moravie*) *atque Boemie*, a třebaš nenašel pro to v rukopisech legendy žádnou oporu, nadepisuje ji ve svém vydání (*Prameny*, str. 486 n.) jako *Epilogus* (ovšem v závorce) a v českém překladě přímo jako „Krátké sepsání o sv. Cyrilovi a Metodějovi i pokřestění země Moravské a České“. Za základ tohoto domnělého *Epilogu* — *Krátkého sepsání* pak prohlašuje Kosmou I c. 15 citované *Privilegium Moraviensis ecclesie*, které se pokusil rekonstruovat ze zachovaných cyrilometodějských legend, a ludmilskou legendu *Fuit in provincia Boemorum*, latinské zpracování slovanské legendy o sv. Ludmile. Za Kristiánův pramen uznává legendu *Diffundente sole*, ve výjimečném souhlase s Chaloupeckým, také R. Urbánek, *Legenda tzv. Kristiána*, kn. II, kap. 2, ale rozlišuje ji od *Epilogu* a za autora obou těchto spisů (ale i *Privilegia Moraviensis ecclesie* a *Legendy* o sv. Prokopu) pokládá hypoteticky sázavského opata Božetěcha, obránce hrouťící se slovanské liturgie na konci 11. století.

Hlavní thesi Chaloupeckého (a tím už také Urbánkovu) vyvrátil Jan Vilikovský v posudku Chaloupeckého *Pramenů* (NV 1941, str. 86—92), kde prokázal bezpečně prioritu Kristiánovy legendy, užívaje přitom mimo jiné rozboru rytmičkého. Tento důkaz Vilikovského jsem pak podepřel svým pojednáním *Rytmičké klausule Kristiánovy legendy a otázka jejího datování* v LF 75, 1951, str. 169—190. Jde o to, že legenda *Diffundente sole* je psána tzv. stylem gregoriánským (podle papeže Řehoře VIII., r. 1187),

v němž zcela převládá ve větých závěrech *cursus velox* (x x x, x x x x). Gregoriánský styl se rozšířil z papežské kanceláře koncem 12. století a k nám se dostal ve dvacátých letech století 13. *Diffundente sole* nemohla tedy vzniknout dříve. Ale především, srovnání textu *Diffundente* s Kristiánem ukazuje zcela nepochybně, že autor *Diffundente* přestyloval svou předlohu, to jest Kristiána, tak, aby se co nejvíc uplatnil *velox*, který se u Kristiána objevuje jen asi v 13% klausulí. Pro větší názornost označili jsme v našem textu přízvuk slabik, které tvoří tzv. klausule, tu a tam i jiné než *velox*, aby se mohl čtenář sám přesvědčit o rozdílu stylu obou skladeb, jež se jinak namnoze doslova shodují.

Vilikovský vyslovil v cit. recenzi, str. 88, pozoruhodný dohad, že *Diffundente* byla komponována nikoli jako samostatný spis, ale jako úvod k homilii *Factum est*, která se začíná smrtí Bořivojovou. Poněvadž homilie *Factum est* je také už psána umělou rytmičkou prózou, třeba odlišnou od stylu *Diffundente* (viz LF 1951, str. 189), lze sepsání *Diffundente* klást asi do druhé poloviny 13. nebo do první poloviny 14. století. Jak upozornil Vilikovský, nejstarší text *Diffundente* podává vlastně její staročeský překlad v Pasionále, konkrétně rukopisy Národního musea v Praze sign. III D 44 a III D 45, tento z roku 1379. (Staročeský překlad otiskujeme na str. 284.)

Legendu *Diffundente sole* vydal poprvé Josef Dobrovský, *Kritische Versuche I, Bořivoj's Tausche*, Praha 1803, str. 70. Toto vydání přetiskl J. Ginzel, *Geschichte der Slavenapostel C. und M.*, Wien 1861, Anhang, 19—20, a Josef Emler ve *FRB I*, Praha 1873, str. 191—193. S úplným kritickým aparátem, na základě sedmi zachovaných rukopisů, vydal ji V. Chaloupecký, *Prameny X. století*, Praha 1939, str. 481—493. Značky rukopisů podle edice Chaloupeckého: *A* = rkp. KNM v Praze, sign. XII D4, z konce 14. nebo spíš 1. poloviny 15. stol.; *B* = KNM, sign. XV E5, z 15. st.; *C* = PUK, sign. X B 7, z 15. st.; *D* = Univ. knihovna ve Vratislavi, s. IV F 183 ze st. 15.; *E* = rkp. Stát. archivu v Brně z kláštera Rajhradského, sign. Hl 6; *F* = Univ. knih. ve Vratislavi, s. IV Q 156, z konce 15. nebo spíš z počátku 16. stol.; *G* = rkp. Thunovské knihovny v Děčíně č. 211 (v PUK), z r. 1443.

Při úpravě textu jsme užili kritického aparátu V. Chaloupeckého, ale nepřijali jsme některá jeho čtení, jimiž text bezdůvodně archaisoval.

Novočeský překlad podali Jos. Truhlář ve *FRB* (viz výše) a Jaroslav Ludvíkovský ve sborníku V. Chaloupeckého *Na úsvitu křesťanství*, Praha 1942, str. 98—101 (nápis *Krátké sepsání* pochází ovšem od redaktora sborníku). Odtud přetisk ve *Výboru z české literatury I*, Praha 1957, str. 102—105, a slovenská verze u Petra Ratkoše, *Pramene k dejinám Velkej Moravy*, Bratislava 1964, str. 359—363, s datováním blíže nevysvětleným určité před *Kosmovou kronikou*.

De sancto Quirillo et conversione Moravie et Bohemie

1 Diffundente sole iusticie radios
sanctefidei christiane orbis per universa
climata, temporibus magnifici doctoris

O svatém Cyrilovi a obrácení Moravy a Čech

1 Když slunce spravedlnosti roz-
lévalo paprsky svaté víry křesťanské
po všech zeměpásech, za časů slovut-

Nápis podle rukopisu F. Jiné nadpisy: De sancto Quirillo et Metudio D. Sequitur vita et passio sancte Ludmille ducisse G. Passio et vita sancte Ludmille martyris A. De sancta Ludmilla B. E.

beatissimi Augustini, sanctus Cirillus^a grecis et latinis apicibus sufficientissime instructus, postquam Bulgariam^b ad fidem Iesu Christi convertisset, in nomine sancte Trinitatis et individue Unitatis Moraviam est ingressus, ubi omnipotenti Deo cum eius adiutorio non modicum populum acquisivit, inventisque novis apicibus sive literis Vetus et Novum Testamentum pluraque alia de Greco seu Latino sermone in Slavonicum^c transtulit ydeoma, missas ceterasque canonicas horas resonare Slavonica voce in ecclesia statuendo, quod usque hodie in Bulgaria^d et in pluribus Slavorum regionibus^e observatur multaque ex hoc anime Christo domino acquiritur.

2 Qui Cirillus, postquam multos manipulos in horreum Domini congregavit, fratrem suum, nomine Metodium, virum strennum omnique sanctitate decoratum in Moravia relinquens, causa devotionis Romam est profectus; ubi a summo pontifice et ab aliis sapientibus est redargutus pro eo, quod in Slavonico ydeomate missarum solempnia canere ordinavit. Qui se humiliter excusavit, accepto Psalterio, repertoque versu, in quo dicitur: Omnis spiritus laudare debet Dominum, cur, patres electi, prohibetis missarum solempnia Slavonice modulari, cum illud ydeoma ita bene Deus fecerit, sicut et cetera ydeomata! Et cum illis ad salu-

ného učitele, nejblahoslavenějšího Augustina, svatý Cyril, muž v řeckém a latinském písemnictví převlece vzdělaný, přišel, když byl předtím Bulharsko¹ na víru Ježíše Krista obrátil, ve jménu svatě Trojice a nerozdielné Jednoty na Moravu, kde všemohoucímu Bohu s jeho pomocí nemálo lidu získal a vynalezl nové značky nebo písmeny, přeložil Starý i Nový Zákon a mnoho jiných textů z řečtiny a latiny do řeči slovanské, ustanoviv, aby se mše a ostatní kanonické hodinky zpívaly v kostele slovanským jazykem, což se až dodnes v Bulharsku² a v mnohých jiných krajinách slovanských zachovává a mnoho duší se tím Kristu Pánu získává.³

2 Když pak ten Cyril mnoho snopů do stodoly Páně shromáždil, zanechal na Moravě bratra svého Metoděje, muže horlivého a všelikou svatostí ozdobeného, a odešel za pobožností do Říma. Tam byl od papeže a od ostatních představených obviněn, že zavedl obyčej, aby se služby boží zpívaly slovanským jazykem. On se pokorně obhajoval, uchopiv žaltář, a vyhledav verš, v němž se praví: Všeliký duch chval Hospodina!, řekl: „Jestliže všeliký duch má chváliti Hospodina, proč, otcové vyvolení, bráníte zpívati služby boží slovansky, když tuto řeč Bůh tak dobře stvořil jako řeči ostatní. A když jsem těm lidem nemohl k spáse duší jinak dopomoci, vnukl mi Bůh tento

^a Cirillus A, B, C, E; Cyrillus G, Quirillus F, Chaloupecký; tak i dále. ^b Bulgariam: Ungariam C, E, Pulgariam B. ^c Slavonicus, Slavi dříve A, D, E, F, G; Sclavonicus, Sclavi Chal. ^d Bulgaria: Ungaria C, E, ^e in pluribus Slavorum regionibus: in partibus Slavorum A, B. ^f inquit doplněme podle Kristiána.

1

¹ V rkp. Národní knihovny v Praze (X B 7) a knihovny rajhradské je Ungariam místo Bulgariam. Je otázka, jde-li o retrospekci k činnosti Konstantina v Panonii, nebo o vliv souvěkého stavu, kdy skutečně v Uhrách (cf. pozn. 2) ještě žila slovenská liturgie.

² V rkp. pražském (X B 7) a rajhradském je Ungaria.

³ Viz Christ. mon. Vita et passio, c. 1.

tem animarum aliter non potui subvenire, Deus mihi illud remedium inspiravit, per quod sibi plurimos acquisivi. Quapropter ignoscite mihi, patres sancti et domini! Siquidem et beatus Paulus, egregius doctor gentium, in epistola ad Corinthios dicit: „Loqui linguis nolite prohibere!“ At illi hec audientes et admirantes tanti viri fidem, sollempnia missarum ceterarumque canonicarum horarum in sermone prefato in partibus illis ymnisare auctoritate apostolica statuérunt et confirmavérunt.

3 Idem vero beatus Cirillus Rome remanens, eidem genti gratiam sedis apostolice destinavit monachicumque habitum suscipiens, diem clausit extremum. Predictus vero frater eius Metodium regem Moravie, qui vocabatur Svatopluk,⁴ religiosum utique devotum, qui tunc temporis potentissimus erat et quasi imperator, habens latissimum regnum, quod postea per insipientiam secundi Svatopluk, nepotis primi, dimembratum est, in archiepiscopum ordinatur, sibi aliis septem suffraganeis subrogatis.

4 Bohemi vero et Slavi, sub Arcturo positi in climate dyaripheon, cultibus ydolorum dediti, diu absque lege et principe permansérunt. Tandem per

prostředek, jímž jsem mu jich velmi mnoho získal. Proto odpusťte mi, svatí otcové a páni. Vždyť i blahoslavený apoštol Pavel, výborný učitel pohanů, praví v listě ke Korintským: Jazyky mluviti nezbraňujte!“ A tu oni, slyšíc to a podivujíc se více tak velikého muže, apoštolským usnesením ustanovili a písemně potvrdili, aby se mše a ostatní kanonické hodinky zpívaly v oněch končinách svrchu uvedeným jazykem.¹

3 Blahoslavený pak Cyril, zůstav v Římě, oznámil tomu národu milost stolice apoštolské a obléknuv mnišský šat dokonal tam svůj život.¹ Jeho svrchu řečený bratr Metoděj byl pak ustanoven arcibiskupem od krále moravského jménem Svatopluka — muže zbožného a bohobojného, který měl v té době převleikou moc a byl jako císař, maje velmi rozsáhlou říši,² která potom nemoudrostí druhého Svatopluka, synovce Svatopluka prvního, se rozpadla —³ a bylo mu podřízeno sedm jiných biskupů sufragánů.⁴

4 Čeští však Slované, usazení pod Arkturem, v zeměpásu hor Ripajských, a oddaní uctívání model, dlouho zůstali bez zákona a knížete. Konečně z ná-

⁴ Svatopluk A, B, C, E, G; Swanthopolcus F, Chal, Suathopluch D, podobně dále. ¹ Przemysl B, G; Przemisl A, C, Przyemysl E, Primislaus F, Chal.

2

¹ Viz Christ. mon. Vita et passio, c. 1.

3

¹ Viz Christ. mon. Vita et passio, c. 1.

² V osobě Svatoplukově je zde kontaminována z Christ. mon. Vita et passio, c. 1 nejmenovaná osobnost vládce zbožného a bohobojného, tj. Rostislava. Ostatní atributy moravského krále se však vztahují skutečně na Svatopluka, cf. pozn. 14–20, Christ. mon. Vita et passio, c. 1.

³ Historicky by přesněji odpovídalo sice skutečnosti líčení autora této legendy, kdyby ovšem Svatoplukem druhým byl skutečně miněn Svatopluk II., syn Svatopluka I., a nešlo o záměnu se Svatoplukem I., synovcem Rostislava.

⁴ Cf. Christ. mon. Vita et passio, c. 1, pozn. 18.

quandam phitonissam indúcti, civitatem Pragam statuunt, inventoque quodam sagacissimo et prudentissimo viro, nomine Przemysl,ⁿ sibi in principem élégerunt, eum predictae phitonisse, que vocabatur Lybussie,ⁱ matrimonialiter cópúlantes. Ex quorum illustri prosapia per successum temporis dux Borziwoy^k píissimus náscebátur. Hic dum excellentissime forme et egregie inventutis flóre nitéscebat, accepit uxorem, nomine Ludmillam de gente sua,¹ filiam scilicet comitis nomine Slawiborii,^m de provincia Mělnicensi,ⁿ que cum esset iuvenula, ýdolis ýmolábat.

5 Qui Borziwoy^m quodam tempore regem Moravie Swatoplukⁿ primum adit, a quo cum suis satrapis benigne ad convívium ínvitátur. Verum sessionis ei locus intra cristicolas minime conceditur, sed ante mensam in pavimento ritu pagánico cóllocátur. Cuius presul Metudius iniurie condolens, fertur dixisse ad eum: „Ve, quod tu talis tantusque non erubescis a principalibus sedibus repelli, cum tamen hábeas princípátum, sed magis cupias ob nephandam ydolorum culturam humótenus incubáre?“ At ille: „Quid, inquit, ob huiuscemodi rem periculi pacior vel quid boni conferet mihi christianitatis

vodu nějaké věstkyně založí hrad Prahu a nalezše nějakého velmi bystrého a důmyslného muže, jménem Přemysla, zvolili si ho za knížete, oženivše ho s řečenou věstkyní, jež se nazývala Libuše.¹ A z jejich slavného rodu se během doby narodil předobrotivý vévoda Bořivoj. Ten skvěje se květem vynikající krásy a mladistvé síly, pojal manželku ze svého národa jménem Ludmilu, dceru hraběte jménem Slavibora, z kraje Mělnického, jež jako mladá dívka obětovala modlám.²

5 Tento Bořivoj navštívil tedy jednou krále moravského Svatopluka Prvního¹ a byl od něho se svými velmoži laskavě pozván na hostinu. Ale nebylo mu dovoleno usednouti mezi křesťany, nýbrž byl posazen před stolem na podlahu po způsobu pohanském. A tu prý mu řekl biskup Metoděj, jemuž bylo líto jeho ponížení: „Jaká běda, ty, muž tak vynikající, a nestydíš se, že vyhoštěn ze sedadel knížecích, ačkoliv máš přece knížecí hodnost, a pro haněbnou modloslužbu chceš raději na zemi seděti!“ On pak řekl: „V jaké nebezpečnosti bych se vydal pro tuto věc, nebo co dobrého mi přinese nábožen-

¹ Lybussie E; Lybussye B, G, Lybusse A, Libussa D, Lubussa F, Chal. * Borziwoy A, B, C, E; Borzywoy G, Borziboy D, Burzybois F, Boriwoi Chal.; podobně i dále. ¹ de gente sua *vynechává Chal.* ^m Slawiborii B, G; Slavibori C, Slawibory Chal. Zlauniconis E, Zlauniconis D, Selauniconis F. ⁿ Mělnicensi A, B, C, E, G; Mělnizensi F, Chal.

4

¹ Viz *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2. Kristiánova legenda však jméno věstkyně nezná.

² *Christ. mon. Vita et passio*, c. 3 uvádí, že Bořivoj měl manželku „Ludmilam, filiam Slaviboris, comitis ex provincia Sclavorum, que Psou antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur“. Jako comes (nikoli jako kníže) je označen Slavibor i v legendě *Fuit*. Údaj „provincia Mělnick“ či „Mělnicensi“ se V. Chaloupecký, *Svatováclavský sborník* II/2, 154 pokusil emendovat na *Mělnensi*.

5

¹ Podle *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2 Svatopluk I. (871–894), viz c. 3, pozn. 2, 3.

ritus?“ „Si,“ inquit presul Metudius, „abrenunciaveris ydolis et inhabitantibus in eis demonibus, dominus dominorum tuorum efficieris cunctique hostes tui subicientur dicioni tue et progenies tua quotidie augmentabitur velud fluvius maximus, in quo diversorum fluentia cónfluunt rívolórum!“ Que prophécia certe completa est in principibus Bóhemórum. „Et si,“ inquit Borziwoy, „res ita se habet, que móra est bápťisándi?“ „Nulla,“ inquit pontifex, „tantum paratus esto ex íntegro corde credere in Deum, patrem omnipotentem, eiusque unigenitum filium, dominum nostrum Iesu Christum, et in Spiritum paraclitum, illuminatorem omnium fidélium ánimárum, non tantum causa substáncie témporalis, verum eciam propter salutem corporis et anime capescendam et propter acquirendam perhenitatis palmam gloriosam atque ob percipiendam sanctorum inedicibili letícia sóciétátem!“ Híis et similibus mellifluis exhortacionibus accensa mens iuvenis gráciam sacri bapťismi percípere éstuábat. Et ut nulla mora fieret, cum suis omnibus, qui eum comitabantur, terretenus pedibus advolúti pontíficis, obnixius póstulábant.

6 Quid plura? Mane factó, ipsum ducem cum suis triginta, qui secum advenerant, cathezizans, peractis ex more íeiuniórum sollémpniis, sacro fonte bapťismatis ínnovávit pleniterque eum de fide Christi ínstruens multisque locupletatum donis ad propria concéssit redíre, tribuens ei venerabilis vite Caych^o nómine sácercótem. Quique reversi ad sua in castellum,

^o Caych B, C; Chaych E, Carth D, F, Cayn A, G, Kaych Chal (podle *Bodec. rkp. Kristiána*).

² Viz *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2.

³ Vsuvka z doby pozdější, kterou *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2, 3 ještě nemá tak výraznou.

⁴ Viz *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2.

ství křesťanské?“ „Jestliže se zřekneš model a zlých duchů v nich sídlících,“ pravil biskup Metoděj, „staneš se pánem pánů svých a všichni nepřátelé tvoji budou podrobeni moci tvé a potomstvo tvé každodenně vzrůstati bude jako veliká řeka, do níž se vlévají proudy rozličných potoků.“² A toto proctví se zajisté vyplnilo na knížatech českých. ³ I řekl Bořivoj: „Jestliže tomu tak jest, co překáží, abych byl pokřtěn?“ „Nic,“ pravil biskup, „jen buď hotov z celého srdce věřiti v Boha Otce všemohoucího a jeho Syna jednorozeného, Pána našeho Ježíše Krista a v Ducha Utěšitele, osvětitele všech věrných duší, nejen pro světské blaho, ale také abys dosáhl spásy těla i duše a aby sis získal slavnou palmu věčnosti a stal se účastným společenství svatých v nevýslovné radosti.“⁴ Tímto a podobným, jako med plynoucím povzbuzováním roznícená mysl jinochova prahla přijmouti milost křtu, i vrhnuv se se všemi svými průvodci na zemi k nohám biskupovým, velmi snažně ho prosil, aby se tak bez prodlení stalo.⁴

6 Nač třeba více slov? Druhého dne poučil vévodu i s jeho třiceti průvodci o základech víry, a když podle obyčeje vykonali obřad postu, obrodil je posvátným pramenem křtu. A když jej ve víře Kristově plně vzdělal, dovolil mu, obohativ ho mnohými dary, aby se vrátil domů, a dal mu s sebou kněze ctihodného života jménem Kaicha. Navrátivše se pak domů na hrad,

cui vocabulum erat Grádíc,^p supradictum státuunt sácerdótem, fundantes ecclesiam in honore sancti^q Cleméntis, ubi multa detrimenta sáthane ingréntes, populum Christo dómno áquirébant.

Veniens vero in brevi tempore prefatus Metudius in Bohemiam, sanctam Ludmillam baptizávit cum múltis. Et sic dilatabatur fides christiana in terra horroris et vaste solitudinis.

7 Videns autem dyabolus Christi quotidie lucrá augéri et sibi magna fieri détriménta, excitavit membra sua adversus membra Christi ita, quod ducem propter fidem Christi de Bohémia expulérunt. Qui expulsus regem Swatopluk et Metudium episcopum iterató répetívit. A quibus clarissime, ut decébat, suscéptus,^r aput eos aliquamdiu, exilium paciens pro vere fidei dilatacióné, mórabátur, doctrinam Christi perféccius nánciscéndo. At vero prefata membra dyaboli quendam alium ducem sibi élegérunt. Sed quia iniquitas, diu duráre non pótést, licet ad tempus válde élevétur, predictus itaque pius dux cum honore de Morávia révocátus, ecclesiam in honore Dei genitricis Marie in urbe Praga, ut in exilio existens vóverat, fábricávit.

8 Hic primus fundator locorum sanctorum congregatorque clericorum et religionis christiáne ínstitútor de prefata

jenž se jmenoval Hradec, usadili tam řečeného kněze a založivše tam kostel ke cti blahoslaveného Klimenta, působili v něm satanovi mnoho škod, získávající lid Kristu Pánu.¹

Po krátkém čase přišel pak svrchu jmenovaný Metoděj do Čech a pokřtil svatou Ludmilu s mnohými jinými. A tak se šířila víra křesťanská v zemi drsnosti a nevzdělané pustoty.²

7 Vida však ďábel, že se Kristovy zisky každodenně množí a jemu že se děje veliká újma, pobouřil údy své proti údům Kristovým, takže vévodu pro víru Kristovu z Čech vypudili. Byv tedy vypuzen, uchýlil se znovu ke králi Svatoplukovi a biskupu Metodějovi. I byl od nich přijat s velikou slávou, jak se slušelo, a přebýval u nich nějaký čas, snášeje vyhnanství pro šíření pravé víry a seznamuje se dokonaleji s naukou Kristovou. Než svrchu řečený údové ďáblovi zvolili si nějakého jiného vévodu. Ale poněvadž nepravost nemůže dlouho trvati, i když se načas velice vyvýší, tedy jmenovaný dobrotivý vévoda byl se cti z Moravy nazpět povolán a zbudoval chrám ke cti Boží rodičky Marie na hradě Praze, jak slíbil, když žil ve vyhnanství.¹

8 Tento první zakladatel míst svatých, shromažďovatel kněží a náboženství křesťanského podporovatel,¹ měl s ře-

^p Gradíc E: Gray F, Gradick D, Hradecz supra Multaviam C, Gradyez supra Thetyn B, Hradecz supra Thetyn A, G, Gradyez Chal. ^q sancti A, B, C, F, G: beati Chal. ^r susceptus A, B, C, E, G: est susceptus F, Chal.

6

¹ Viz *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2.

² O pokřestění Ludmily Metodějem *Christ. mon. Vita et passio*, c. 3, neví, podobně ani *Legenda Moravica*, c. 14 a *legenda Fuit*.

7

¹ Viz *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2.

8

¹ Viz *Christ. mon. Vita et passio*, c. 2.

coniuge sua Ludmilla tres filios totidemque filias suscepit et de die in diem, ut ei beatus Metudius predixerat, accrescébat non solum in rebus temporalibus, sed in cunctis virtutibus, ut lilium germinádo. Quem beata Ludmilla son solum imitans in religione Iesu Christi, sed eciam precellens, facta est vera Christi famula. Peracto itaque vite sue cursu, plenus dierum honorum, predictus Borziwoy debitum persolvit humanum, pro terrenis celéstia percipitúrus.

9 Suscepitque pro eo regnum eius filius primogénitus Spítignéus, cunctis virtutibus refulgens, imitator siquidem patris factus, fundator exstitit ecclesiarum Dei, congregator sacerdotum clericorumque perfectus in fide Christi, peractis vite sue annis, diem clausit extrémum, ástra pétens. Cui Wratislaus, pater sancti Wenceslai, in ducátum succéssit. Hic, firmato regno suo, monasterium^s sancti Georgii martiris, omnique sanctitate et morum honestáte relúcens, transitoria in perpétua cómmutávit.

čenu manželkou svou Ludmilou tři syny a tolikéž dcer, a jak mu blahoslavený Metoděj předpověděl, den ze dne mu nejen přibývalo moci světské, ale i prospíval ve všelikých ctnostech, ut rozvíjeje se jako lilium. A blahoslavená Ludmila, nejen ho napodobujíc v náboženství Ježíše Krista, ale i nad něj vynikajíc, stala se pravou služebnicí Kristovou. A dokonav běh života svého a naphiv dobrými skutky své dny, zaplatil řečený Bořivoj dluh lidský, aby nebeský úděl za pozemský přijal.²

9 I ujal se po něm vlády jeho prorozený syn Spytihněv, všelikými ctnostmi se skvící. Neboť napodobuje svého otce, zakládal chrámy boží, shromažďoval kolem sebe kněží a kleriky, jsa dokonalý ve víře Kristově, a dovršiv léta svého života, skončil svůj poslední den, ubíraje se k hvězdám. Po něm pak nastoupil na vévodský trůn Vratislav, otec svatého Václava.¹ Ten upevnil svou říši, vystavěl klášter svatého Jiří mučedníka a záře všelikou svatostí a ušlechtilostí mravů, zaměnil tento pomíjející svět za život věčný.

^s monasterium A, B, C, D, F, G: basilicam Chal (podle *Kristiána*).

² Viz *Christ. mon. Vita et passio*, c. 3.

9

¹ Viz *Christ. mon. Vita et passio*, c. 3.

STAROČESKÉ ZPRACOVÁNÍ LEGENDY DIFFUNDENTE

SOLE

(Z Pasionálu)

V staročeském Pasionále, jehož vznik se obecně klade do doby Karla IV., objevuje se vlastní legenda cyrilometodějská v podobě kompilace nadepsané *Život svatých Crha a Strachoty* teprve v druhém jeho prvotisku z r. 1495, odkud ji níže otiskujeme (str. 314n). Ale vyprávění o sv. Cyrilu a Metodějovi a o jejich působení na Moravě, popř. v Čechách, se čte už ve všech zachovaných rukopisech *Pasionálu* počínajíc druhou polovinou 14. století, a to jednak zcela stručně v prvních větách českého znění *václavské legendy* Karla IV. (viz str. 297n), jednak, a ovšem obsírněji, v překladu, lépe řečeno v úpravě legendy *Diffundente sole*. Přitom je zajímavé, že v známém Pasionále musejním (s. III D 44, pag. 513) je Karlova václavská legenda nadepsána *Život svatého Cyrila biskupa* (teprve pozdější ruka připsala na okraji s. *Václava*) a že úprava legendy *Diffundente sole* má nadpis *Život svatého Círula* (opr. asi z *Quirilla*). V druhém musejním rukopise Pasionálu, III D 45 z roku 1379, se sice čte u obou jmenovaných textů označení *Život sv. Václava*, resp. *sv. Ludmily*, ale v universitních rukopisech PUK XVII C 52 (z roku 1395) a XVII F 6 má úprava legendy *Diffundente sole* zase titul *Od svatého Kwyrilla*, resp. *Život svatého Kwyrilla*, při čemž první z těchto rukopisů má na okraji přípisek *Lidmily děvy* a v rejstříku označení *Lidmily kněž(ny)*.

Upravovatelé staročeského Pasionálu si byli ovšem od počátku vědomi, že jde o legendu v podstatě ludmilskou. Vždyť za předlohu tu posloužil rukopis spojující legendu *Diffundente sole* s ludmilskou homilií *Factum est*. Proto také zařadili tuto legendu k svátku přenesení sv. Ludmily 10. listopadu a v pozdějších rukopisech a tiscích ke dni jejího umučení 16. září, ale to některým z nich zřejmě nebránilo v označení tohoto textu jménem Cyrilovým. Ostatně jako legenda cyrilometodějská je označena legenda *Diffundente sole* jak výše uvedeno, i ve vřatislavských rukopisech XV. století.

Nadpisem *De sancto Cirillio et Methodio* je také opatřen opis překladu legendy *Diffundente sole* z Pasionálu, který se čte v rukopise Státního archivu v Brně, sign. G 10, č. 505 (stará sign. M VIII 8). Tento rukopis byl kdysi majetkem křižovnického probošství v Hradišti sv. Hippolyta nad Znojmem a proto jej nazval Frant. Černý (Věstník ČAV, X, 1901, str. 48 n.) ne právě vhodně *Pasionálem křižovnickým*. Ve skutečnosti jde o výběr 46 legend a homilií, uspořádaný zhruba podle církevního roku. Na posledním foliu 195b je napsáno přes celou stránku jinou rukou datum *Anno Domini 1453*. S tímto datem se celkem shoduje i paleografická a orthografická povaha textu. Z pozdějšího přípisu na téže straně vyplývá, že byl rukopis r. 1564 majetkem nějakého faráře v okolí Prostějova a Pustiměře, ne-li v Prostějově samém. Že šlo o faráře katolického, prozrazuje text kázání o sv. Jakubu a Janu na fo 112, kde se připomíná, že jen kněz přijímá pod obojí, kdežto u ostatních věřících že stačí účast při tomto bohoslužebném aktu.

Náš text zapsaný na fo 78b—81b se shoduje, nehledě k obvyklým písařským chybám a variantám, s textem známým z rukopisů a obou prvotisků staročeského *Pasionálu*.

Pokládali jsme za vhodné jej zde přetisknout v prepise obvyklém dnes v edicích tohoto druhu, při čemž nám ochotně poskytl odbornou pomoc Dr. Vladimír Kyas, vědecký pracovník ČSAV. Opravili jsme jen zřejmé chyby a upozornili na některé zajímavější varianty, přihlížejíce zejména k musejnímu rukopisu III D 44 (A), z něhož otiskl náš text Šafaříkův Výbor z literatury české I, Praha 1845, sl. 308—313, a místy i k musejnímu rukopisu III D 45 (B). Text rukopisu kdysi znojemského a nyní brněnského (v Gebauerově Staročeském slovníku má tento rukopis zkratku Káz Leg) označujeme zde Z. Odstavce našeho přetisku odpovídají kapitolám edice *Diffundente sole*.

O tom, jak upravovatel této legendy pro staročeský *Pasionál* zkrátil latinskou předlohu, může se přesvědčit čtenář sám srovnáním této edice s latinským textem *Diffundente* a s naším překladem podaným výše. Náš text obsahuje, ve shodě se všemi rukopisy a tisky Pasionálu, v posledním odstavci vyprávění o smrti sv. Ludmily, kde se už o soluňských bratřích vůbec nemluví, ale které jsme nechtěli vynechat. Je to nadmíru stručný ohlas ludmilské homilie *Factum est*, která je spojena s legendou *Diffundente* ve všech jejích rukopisech (kritické vydání této homilie podal V. Chaloupecký, *Prameny*, str. 542—556). Ale nadto tu ještě čteme na samém konci větu s údajem o věku kněžny Ludmily přeloženou patrně z ludmilské legendy *Fuit in provincia Boemorum*. Že upravovatel našeho textu tuto legendu znal, lze usuzovat i z toho, že náš text jediný mezi všemi opisy Pasionálu jmenuje otcem sv. Ludmily správně *Slavibora*, a nikoli *Slavníka*.

O ohlasu tohoto textu v *Životě svatých Crha a Strachoty* viz dále v úvodě k jeho edici (str. 314).

De sancto Cirillio et Methodio

fo 78 b 1 Když chtěl všemohúci Hospodin, aby skrze jeho stkvúcie Ducha svatého paprsky^a křesťanská víra se po všem světu rozplodila, tehda za těch časuov, v nichžto duostojný mistr s. Augustin na světě živ jsa kvetl, za těch časuov vznikl jeden svatý muž jménem svatý Crh a neb Cirillus,^b jenž do téj vlasti, ježto Bulgaria^c slove, přišed, tu^d lid na křesťanskú vieru obrátil a potom do Moravy přišed ten lid také moravský k Bohu obrátil. Ale

že lid těch časov hrubý k službě boží bieše, vymyslíl sobě svatý^e Cirillus, aby Ducha svatého pomocí službu boží slovenským jazykem zřiedil a všechno písmo i starého i nového Zákona slovensky přeložil. A ten řád v slovenských vlastech držie až do dnešního dne.

2 Potom svatý Cirillus svého bratra, jemužto jsú Methodius, totiž Strachota^a říekali, u Moravě ostavil, sám

O nadpise našeho textu čti v úvodě. Šafaříkův Výbor jej nadpisuje podle A: *Život svatého Kyrilla, sv. Metudia a svaté Ludmily tuto se čte*.

1 ^a paprsky Z, *Výbor*: poprsky A, B. ^b svatý Crh a neb Cirillus (možno též číst Crha neb) Z: boží muž jménem Quirillus W. Quirillus píše i dále A, B, W, kdežto Z má Cirillus. Forma Crh je doložena i jinak, např. v *Životě Crha a Strachoty* (viz str. 314). ^c ježto Bulgaria W: Buguria (vstažně zájmeno vynecháno) Z. ^d tu Z: ten W. ^e svatý doplněno podle W.

2 ^a totiž Strachota přidává Z. Řecké jméno Methodios spojovali latiníci nesprávně s metus = strach a Metoděj bývá proto nazýván v českých textech Strachota nebo i Hrozňata. Jsou to stará česká jména stejně jako Crh, Crha, jak bývá nazýván sv. Cyril. Počeštěná jména obou bratří se vyskytují častěji od konce 14. století.

fo 79 a do Říma pro náboženstvie^b šel. A tu otec svatý, papež, a jiní mudrci svatého Crhy^c jsú treskali, proto že^d by byl slovensky^e boží službu zpievati ustavil. Jimžto se omluvil svatý Cirillus Ps150,6 a řka: Všeliký duch všelikým jazykem má Boha chváliti. A když jest Hospodin slovenský jazyk jako i jiné jazyky ustanovil, jakžto mi jest Hospodin vdechł, tak sem tím činem mnoho bludných^f na svatú vieru obrátil. To oni uslyšavše, jeho tvrdé vieře se podivivše, aby božie služba v těch vlas-tech byla slovensky zpievána, potvrdili i ustavili.

3 Jehožto potvrzenie na papežovi listov dobyt, do těch vlastí poslal a potom v duchovní stav vstúpiv, Bohu snažně slúživ skonál. A ten bratr jeho Methudius, jenž byl u Moravě ostal, králem moravským, jemužto jmě bylo Svato-pluk,^a arcibiskupem byl učiněn a pod sebu sedm jiných biskupov měl.

4 Za těch časuov česká země ještě u vieře blúdic, pohanským modlám se modléše. A tehdy byla jedna slovútná přirozeného smysla žena, ale čarodějnice, jménem Libuše, jejímžto nalezením Pražské město jest ustaveno. A potom když sobě Čechové jednoho sedlského oráčka, ale velmi múdrého, jménem Přemysla, kniežetem zvolili, tehda zaň Libuši vdali. Od jehožto pramene pošel národ českých kniežat i králův slovútných až do dnešnieho dne. Potom po mnohých časiach od

toho pramene pošel jest vévoda český^{jo 79 b} jménem Bořivoj, muž postavy nádobné^a i milosti^b plný. Ten sobě pojal z své země za hospodyní dceru Slaviborovu^c z mělnického kraje, jménem Lidmilu^d. Ta za své mladosti pohanským bohóm se modlila.

5 A když jeden čas český vévoda Bořivoj do Moravy k dvoru krále Svatopluka jel, jemužto král vítání dav jej k obědu pozval. Ale mezi křesťany jemu seděti nedal a řka: Podle pohanského obyčeje slušie tobě před stolcem siesti na podlaže. Nad nímžto se arcibiskup smilovav i zaň se zastyděv k němu vece: Knieže, toho se nestydieš, že jsi od duostojného sedění vysazen, ale pro své bludné viery modly^a raději na zemi nepoctivě sedíš? K němužto vévoda vece: Co na tom záleží, že já proto hanbu trpím, neb co mi vaše viera křesťanská pomáhá? Svatý Strachota k němu vece: Ochtěl-li by, mohl by toho dobře polepšiti. Odpověz se svých ďablových modl a budeš pánem nad svými^b pány a všechny své nepřátely pod svú moc podtepeš a tvé se prasčedie^c slovútně zmnožie. Neb jest to prorocvie o českých kniežatech dávno prorokováno. K němužto vévoda vece: Jest-li to tak, proč mě ihned nepokřtíš? Čiliť co překážie? Svatý Metudius vece: Nic nám nepřekážie, jediné bud' hotov, aby ustavičným srdcem uvěřil v Boha Otce všemohúcieho i v jeho syna, v Jezu Krista^{fo 80 a} a v Ducha svatého, jenžto jest osvítitel

všech věrných duší.^d A to mi učíň netoliko pro tělesného zbožie žádost,^e ale pro spasenie duše i těla a^f s Bohem na věky přebývanie. Tu řeč svatú české knieže uslyšav, Ducha svatého^g posílením snažně požádal, aby jeho arcibiskup pokřtil.

6 Když bylo nazajtrie, vida svatý otec Metudius tohoto kniežete ustavičnú žádost, jeho se třmidcat^a slúhami, ješto s ním byli přijeli, pokřtil. A tu se v svatěj vieře potvrdil, jednoho kněze,^b jemužto jmě bylo Kayk s sebu pojem, do Čech se vrátil a kostel ve jmě svatého Klimenta nad tím hradem, ježto Hradišče^c slove, učiniti kázal. A tu toho^d kněze starostú učinil. A zatíem lid české země též spoře svatú vieru přijímal. A potom po malých dnech svatý otec Metudius do Čech přijel a milú svatú Lidmilu se mnohými jinými pokřtil. Skrže něžto svatá viera v České zemi mocně se jest zplodila.

7 To vida ďábel, ano se z jeho moci duší množství zproščuje,^a české pány proti kniežeti vzbudil a pro křesťanskú vieru to věrné knieže z české země vypuzen. Pro něžto ihned se pozdvih, k králi Svatoplukovi a k biskupu Metudiovu jel a tu poctivě od nich přijat, některý čas s nimi byl. Ale jenž lidské lsti zlost načas pozbuzejíc, dlúho trvati nemuže, v České zemi starší páni opět zase svého vévodu se ctí jsú přijali^b a on vrátiv se ve jmě Svaté Krá-

lovny kostel v Pražském městě učinil, jakž byl v tom svém poběžení Matce boží v Moravě slíbil.

8 To ten boží muž z prvních České země kniežat byl, jenž jest boží domy zakládal, kněží s žakovstvem i s duchovními k boží službě připósobil. A potom s svú hospodyní svatú Lidmilú měl tři syny a tři dcery, jakžto jemu byl svatý otec Metudius předřekl, že jeho pokolenie^a ve všem dobrém mocně mělo se vzploditi. A zatím s velikú ctí ten vévoda své dni vzved, Bohu se poručiv, skonál (9) a miesto jeho syn jeho Spytihněv^a české kniežetství přijal. Ten také, jako i otec, kostelov, kněží viery křesťanské povýšiv skonál a Bohu se dostal. A miesto něho Vratislav, otec svatého Václava, v Čechách kniežetem byl. A ten jest ve jmě svatého Jiří duchovním pannám na Pražském hradě klášter učinil.

10 Zatím svatá Lidmila po svého hospodáře smrti v čistotě až do skončenie přebývala, Bohu snažně slúžiece, své tělo^a posty, klekáním, modlitbami i rozličnými činy trudila, v skutciech milosrdných mile pro Hospodina chudé,^b kněží i pútníky krmíce, nemocným i jatým, strastným i potřebným almužnu dávajíc, tak že muoz býti nazvána stkvúcie hvězda, ješto jest svých svatých příkladuov svými světlými poprsly^c všecku českú zemi osvietila. A jenž svatá Lidmila v svém poručení

^b náboženstvie W: nebezpečnostvie Z. ^c Crhy Z: Quirilla W. ^d proto že Z: proč A, B, W. ^e slovensky Z, B: slovenskú A, W. ^f bludných Z, B: obludných A, W.

3 ^a Swatopluk A, B, W: Swathopluk Z; tak i dále.

4 ^a nádobné W: nadobny Z. ^b milosti Z: múdrosti W. ^c Slaviborovu (správně) Z: Slavníkovu A, B, W. ^d Lidmilu: Lidmillu Z, Ludmilu W; tak i dále.

5 ^a viery modly W: viery a modly Z. ^b nad svými W: náde všemi Z. ^c prasčedie W: pradiedie Z.

^d osvítitel všech věrných duší W a Život sv. Crha a Strachoty: osvítitel všech věrných duše Z. ^e žádost W: radost Z. ^f a W: vymečává Z. ^g svatého W: swatym Z.

6 ^a třmidcat W: se třmi sty (nesprávně) Z. ^b kněze W: kniezete Z. ^c Hradišče Z: Gradišst A, Hradišt B, Gradišt W. ^d tu toho W: to (knieže) Z.

7 ^a zproščuje Z: zproštije W. ^b přijali Z: otezvali W.

8 ^a pokolenie Z: řcedie W.

9 ^a Spytihněv: Spityhniew Z, Sbyhněw W.

10 ^a tělo Z: tělesenstvie W. ^b chudé přidáno podle W. ^c poprsly Z: paprsly W.

fo s1 a ství vnůčka svého svatého Václava mějieše, toho jejie cti^d, nemilostivá pohanka, závidiec na svém srdci zlostně zamyslila, kterakby svatú Lidmilu zahubiec, to svaté děťátko, svatého Václava, k pohanským modlám obrátila a v tom křestany v České zemi zahladila. Jakož se jest o to potom pokusila, kněží z země vyhnavši a kostelní dveře všady zahraditi kázala. To svatá Lidmila zdaleka uznamenavši, do Tetína se na hrad přestěhovala a všicku svátost příjemši, svú duši Hospodinu poručila. A v tůž hodinu nemilostivá katy, na jejie smrt napravena, v jejie pokoj dveře^e na ni vyrazivše,^f beze všeho studu svú milostivú kněžnu nepoctivě trhati počesta. Jimažto ona vece: Co činíte, zdali toho nepomníte, co sem váma dobrého učinila, rúcho, stříbro, peníze vám častokrát dá-

vala.^g To šlechtná svěťice jich hřiecha viec než svého bezživotie želejíc mluvieše, ale oni na to nic netbavše, závojem^h jejie svaté hrdlo zatáhše ji zadávišta. K nimažto ona jakž mohúci vece: ě, radějšie mi hlavu setněte, ať se v své krvi pro Jesu Krista válejíc svatých mučedníkův korunu obdržím. Na to ta nemilostivá katy nic netbavše ji zadávišta. A tak ona u veliké vieře a v náboženství živa jsúci 41 letⁱ v Pánu Bohu život svůj dokonala a Pánu Bohu se poručivši duši jest pustila. A tu milú duši anjelé vzemše nesli do nebeské radosti. A potom mnoho svatých divów skrze svatú Lidmilu Buoh s rozličnými lidmi činil. A potom po některých časiech svatý Václav jejie svaté tělo z Tetína přenesl a u svatého Jiří, u duchovních panen,^k poctivě ji pochoval.

fo s1 b

LEGENDA QUEMADMODUM

Cyrlometodějská legenda začínající se slovy *Quemadmodum ex historiis* je obecně pokládána (už Josefem Dobrovským) za dílo doby Karlovy a spatřuje se v ní namnoze jen výtah z příslušných kapitol legendy Moravské, *Tempore Michaelis imperatoris*. Shoduje se vskutku s Karlovou legendou o sv. Václavu v tom, že v obou těchto textech pokřtí sv. Cyril pohana Svatopluka a stane se arcibiskupem velehradským a jeho nástupce v této hodnosti Metoděj pokřtí na Velehradě knížete českého Bořivoje (podle václavské legendy Karla IV. ovšem hned s jeho manželkou Ludmilou). V úvodě k Moravské legendě (TM str. 255n) jsme se už zmínili o novém názoru P. Devose a P. Meyvaerta (a v jistém smyslu už Urbánkové), podle něhož je *Quemadmodum* jedním z pramenů legendy TM, a vyložili jsme důvody, proč dáváme přece jen přednost starší filiaci a tím i datování legendy *Quemadmodum* do doby Karlovy, a to spíš před jeho Život sv. Václava.

Je přesto třeba dodat, že vztah legendy *Quemadmodum* k legendě TM není tak jedno-
duchý, abychom ji mohli prostě označit za výtah z TM. Autor *Quemadmodum* užil Kristiána, popř. lekcí z něho, aspoň zčásti přímo, a pokud se týká vyprávění o Metodějově pokusu dopravit bratrovo tělo z Říma na Moravu, zdá se vskutku, že je zde text TM místy původnější. Jinde je tomu ovšem zase naopak, takže by bylo snad třeba pomýšlet na existenci společného nezachovaného pramene této pasáže v obou legendách. Vysvětlení bude také potřebovat několik nápadných slovních shod mezi zprávou legendy *Quemadmodum* o nalezení ostatků sv. Klimenta a *Kronikou Martina Opatvského* (Martinus Polonus), jejíž rukopis G IV/2 Kapitulní knihovny v Praze klade Ant. Podlaha ve svém Soupisu do 1. polovice 14. století a vydavatel Kroniky v MGH, Scriptorum XXII, L. Weiland dokonce do 13. století (Martinus Polonus + 1279).

Legenda *Quemadmodum* si získala neobyčejnou oblibu, jak o tom svědčí velké množství zachovaných rukopisů. K tomu přispěl nepochybně její poměrně malý rozsah, který bylo možno dosti dobře vyčerpat v šesti breviářových lekcích. Ale jistě bylo příčinou její obliby i to, že obsahovala ve zkratce všechny hlavní motivy moravskočeské cyrilometodějské tradice, zejména motiv velehradský a bořivojovský. Vážné historické omyly (např. tvrzení, zdá se přímo polemické, že se svatý Cyril teprve z Moravy odebral na východ pro tělo sv. Klimenta) střelovským čtenářům a posluchačům zřejmě nevadily. A tak se stala legenda *Quemadmodum* už v 2. polovině 14. století základem oblíbeného cyrilometodějského officia *Adest dies gloriosa* (viz str. 337n) a později ještě i *Života svatých Črha a Strachoty*, pojatého roku 1495 do 2. prvořetisku staročeského Pasionálu (viz níže str. 314n). Dostala se také už do nejstarších tištěných breviářů.

Zajímavým přepracováním legendy *Quemadmodum* je text *Tradunt annales*, který znal Josef Dobrovský (J. D., Cyril a Metod, pozn. opatřil J. Vajs, Praha 1948, str. 37a 129) a který vydal z rukopisu Kapitul. knih. Olomoucké č. 182 (2. pol. 14. st.) Zd. Kristen

^d cti (cztí) Z: cztýe A, cztózye B, tště W, ^e dveře (dwerze) Z: dřwi W. ^f vyrazivše W: wystawiwssi Z. ^g rúcho... dávala přidává Z podle legendy Fuit, ^h závojem: V homilii Factum est (Chaloupecký, Prameny, str. 549) se zde mluví o provaze (funis) stejně jako v legendě Fuit, v staroslověnském prologu o sv. Ludmile a v Kristiánovi. Ze byla sv. Ludmila zardoušena (svým) závojem, wádí teprve Dalimil k. 26 a po něm jiné prameny. ⁱ V rukopisech legendy Fuit, odkud náš text tuto větu překládá, se udává stáří kněžny Ludmily většinou na 61, ale někdy i na 41 let. ^k v klášteře u duchovních panen W.

a stylistickým i věcným rozbořem doprovodil O. Králík (O. K.—Z. K., *Cyrlometodějská legenda Tradunt annales*, Příspěvky ke starší literatuře na Moravě II, Blansko 1965—1966, str. 1—9). V rukopise Kapit. knih. v Praze O IV (2. pol. 14. st.), fo 79—84b je text *Tradunt annales* součástí cyrilomet. homilie *Hodierna festivitas*, kterou rovněž znal Dobrovský (v. v.) a jejíž autor patrně takto přepracoval legendu *Quemadmodum* pro svůj účel.

Nehledíme-li k starým tiskům breviářovým, otisk legendu *Quemadmodum* poprvé Beda Dudík z rukopisu, který objevil v Petrohradě (jistě netuše, že stejný rukopis existuje u sv. Jakuba v Brně), spolu s officiem *Adest dies gloriosa*, v němž je zde užito lekcí z této legendy. (B. D., *Historische Forschungen in der kais. öff. Bibliothek zu St. Petersburg*, Sitzungsberichte der k. Akad. d. Wiss., Phil.-Hist. Cl., Band 95, Wien 1879, 341—350.) Celou tuto edici přetiskl pod titulem *Moravská služba* A. Teodorov—Balán, *Kiril i Metodi*, Sofia 1934, 190—195.

My jsme měli možnost srovnat vedle textu otištěného Dudíkem dalších 11 rukopisů, čímž ovšem není bohaté rukopisné dochování této legendy nijak vyčerpáno. Čtyři z těchto rukopisů obsahují souvislý text legendy:

A: rkp. PUK, sign. XIX B 1, *Legenda aurea* z r. 1366, původem z Thunovské knihovny v Děčíně č. 96. Je v něm obsažen mj. text Kristiána, Pekařův T. Je to nejstarší datovaný zápis legendy *Quemadmodum* (fo 264 a—265 a).

B: tamtéž, s. VIII A 28, *Legenda aurea*, stol. 14.—15., fo 346^b—347^a. Pekařův U₂.

C: Kapitulní knihovna v Olomouci č. 227, „Passionale ecclesie s. Mauricii in Cremsyr“ (*Legenda aurea* zač. XV. stol.).

D: PUK, s. I G 44, stol. 15.—16., fo 84^b—86^b.

Další čtyři rukopisy obsahují lekce z naší legendy v poměrně krátkém officiu sestaveném podle schématu *plurimum confessorum* (popř. *martyrum*), ale ne zcela stejně vypsáné:

E: KNM v Praze, sign. XIV E 18, olomoucký breviář (Liber viaticus) ze stol. 14., fo 26b—28a. Jen první dva odstavce až po *ceterasque horas canonicas sympnizare*.

F: Kapitulní knih. v Praze, s. F XLII, Notula de tempore et de sanctis secundum chorum Pragensem, 2. pol. 14. stol., fo 57b—59b; rozsah stejný jako v E.

G: UK v Brně, sign. Mk 116 (Mikulov), breviář z konce 14. století, fo 516b—517b, jen po *patres et domini mei* (v 2. odst.).

H: Městský archiv v Brně, Jakubský rkp. sign. S 34, *Breviarium Pragense* z r. 1393, fo 275a—276a.

V ostatních nám známých rukopisech se čte legenda *Quemadmodum* v rámci samostatného a obšírného cyrilometodějského officia začínajícího se slovy *Adest dies gloriosa* (viz níže str. 337n):

I: KNM v Praze, s. XV a 10, tzv. *Vesperarium svatovítské* z 2. poloviny 14. století, fo 294a—295b.

K: Měst. archiv v Brně, Jakubský rkp. N22/S 30, breviář z 15. stol., fo 404—408; má kratší lekce, které nevyčerpaly celý text *Quemadmodum*. Zbytek se čte na fo 92.

L: Slezská stud. knihovna v Opavě, sign. RB-15, breviář olomoucký z 15. stol., fo 373b—376b. Tamtéž jsou ještě dva olomoucké breviáře z 15. stol., sign. RB-7 a RB-8 s lekcemi z naší legendy v officiu *Adest dies gloriosa* (srov. M. Boháček—F. Čáda, *Soupis rukopisů Slezské stud. knih. v Opavě*, Opava 1955, č. 20 a 21), ale pro nás účel jsme už nepokládali za nutné je kolacionovat.

M: Rukopis vydaný B. Dudíkem (viz výše) z tehdejší Carské veřejné knih. v Petrohradě, *Theologia in 4°*, in charta, S. 4. Je to olomoucký breviář z 15. stol. z knihovny polských hrabat Zaluských. Známe jen z Dudíkovy edice.

Všechny tyto rukopisy mají větší nebo menší počet písařských chyb, které lze zpra-

vidla snadno opravit, ale jinak není mezi nimi podstatnějšího rozdílu. Při soustavném pátrání by se našlo, jak řečeno, rukopisů legendy *Quemadmodum* nepochybně mnohem víc. Je obsažena např. ještě v rukopise Kapituly olomoucké č. 155 (14. stol.) v officiu *Adest dies gloriosa*, dále v breviáři Kapituly katedrální v Krakově N. 30 (z r. 1443) a v rkp. UK ve Vratislavi sign. Iq 443, fo 379b (podle zjištění Pavla Spunara). Volně je citován její začátek v rukopise PUK, sign. I E 25 (konec 14. stol.), fol. 157b. V Admontském rukopise 603, fol. 23b (srov. V. Chaloupecký, *Prameny*, str. 484) se začíná legenda Q. několika řádky z legendy *Difundente*.

Přeložena byla tato legenda dosud jen částečně do staročestiny v *Životě svatých Crha a Strachoty*, který otiskujeme níže (str. 314n).

De sancto Cyrillo et Metudio legenda

Legenda o sv. Cyrilu a Metodějovi

1 Quemadmodum ex historiis plurimorum sanctorum et exronicis diversis colligitur,^a beatus Cyrillus^b et Metudius, fratres germani de Alexandria Grecie et Sclavonice^c lingue^d venerunt ad terram Moravie Domino Deo concedente ad salutem gentis illius in forma peregrinorum ac sacerdotali gradu sine tytulo^e insigniti. Quibus rex Swatopluk terre Moravie paganico ritui deditus cum gente sua occurrit et reverenter eos suscepit. Qui tandem gracia Dei largiente ipsum cum tota gente sua ad fidem Christi converterunt et ad

1 Podobně jako se shledává ve vyprávění o mnohých světcích a v rozličných kronikách, přišli blahoslavený Cyril a Metoděj, rovní bratři z Alexandrie v Řecku^a a slovanského jazyka, do země Moravské z vůle Pána Boha k spáse tohoto národa v podobě poutníků a v hodnosti kněží bez určitého sídla. Král Moravské země Svatopluk,^a oddaný pohanství, vyšel jim vstříc se svým lidem a s poctami je přijal. A ti ho nakonec s milostivou pomocí Boží s celým jeho národem obrátili na víru Kristovu a přivedli k milosti křtu.³

Nadpis podle D. Jiné rukopisy označují tento text podobně nebo uvádějí legendu jako breviářové lekce bez nadpisu.

1^a Quemadmodum ... colligitur: Q. in historiis ... legitur et exronicis ... colligitur A. ^b Cyrillus D, E, H, K, L: Cirillus A, B, C, M, Cyrillus G, Cyrillus F. Rozmanitou grafku jména Cyril dále nezaznamenáváme. ^c Sclavonice B, G, L: Slawonice A (c po s vyškraáno), M, Slavice E; podobně i dále. ^d lingue A, D, E, F: ligwe B, C, K, L, M, lingue H. ^e sacerdotali gradu sine tytulo (titulo) insigniti C, D, E, G, I, L, M: sive A, B, F, K; sacerdotali signiti gradu seu tytulo H; sine tytulo insigni L.

1

¹ Jde o kontaminaci Alexandrie s řeckou Soluní a související zčásti se záměnou Konstantina—Kyrila Filosofo s Kyrilem, patriarchou alexandrijským (†444). Údaj o tom, že Kyril pocházel z Alexandrie, má *Solvská legenda*.

² Jako v ostatních pramenech české provenience, i zde osobnost Svatoplukova kryje čirrost svého předchůdce Rostislava.

³ O pokřtění Svatopluka s celým královstvím přináší v polovině 12. stol. zprávu kronika *Recena M Sclavorum*, c. IX; dále *Legenda Mcravica*, c. 5 a *Beatus Cyrillus*, c. 3.

baptismi gratiam perduxerunt. Qui Swatopluk rex procuravit pro augmento fidei Christiane, quod sedes archiepiscopalis in Welegrad^f ecclesia <fieret>, quam Romane fidei^g ordinarerat et ubi sedes regni sui erat et septem episcopi suffragani sub ipsa sede ordinati in Polonia et Ungaria fuere. Sanctum quoque Cyrillum in archipresulem obtinuit ordinari. Cui magnifice beatus Cyrillus presidens, multos in fide Christi roboravit et per eius sanctam doctrinam multorum anime ad celos transierunt.

2 Et cum beatus Cyrillus missas et divina officia in Sclavonico decantaret et Romam causa oracionis^a venisset, delatus fuit summo pontifici et dominis cardinalibus, quod in lingua prohibita hoc faceret contra sanctorum patrum instituta, propter quod vocatus fuit ad dominum papam. Qui veniens suo se conspectui presentavit, causam sue vocacionis requirens. Quem dominus papa cum indignatione magna reprehendit, cur in lingua vetita missas et divina officia presumeret celebrare. Illo humiliter satisfaciente et eos volens

^f Welegrad A, D, E, K; Wellegrad G, Velegrad F, H, Welgrad M, Velgrad I, Welehrad C, H, L, Welhrad B; podobná rozmanitost i dále. ^g Romane fidei A, B, F, G, H, M; recte fidei L, recte fieri I, idem fieri D, E, K, idem ibi fieri C.

Místo ve všech našich rukopisech zřejmě porušené jsem se pokusil částečně emendovat doplněním slovesa fieret. Při korektuře zjišťuji, že J. Dobrovský cituje (Cyril a Metod, apoštolové slovanští, vydal J. Vajs, Praha 1948, str. 35) tuto pasáž podle breviáře diecése hnězdenské tišinského v Benátkách r. 1511, takto: Qui Swatopluk rex procuravit, quod sedes archiepiscopalis in Welhrad ecclesia, quam idem fieri ordinarerat, ibidem fundaretur, ubi sedes regni sui erat... Jde i tu patrně o úpravu vydavatelů, která se zdá však lepší než je naše.

2 ^a oracionis: devocionis B.

⁴ O zřízení arcibiskupství *Regnum Sclavorum*, c. IX, avšak zde již jde o poměry dalmatské. Dále *Legenda Moravica*, c. 5, rkp. A.

⁵ Cf. *Legenda Moravica*, c. 5, rkp. A, pozn. 5.

⁶ Údaj o sedmi biskupstvích mají (kromě listů pasovského biskupa Pilgrima) *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1. a *Diffundente sole*, c. 3; v obou se týká údaj Metoděje; označení sufragánů použila však jen legenda *Diffundente*.

⁷ Údaj o Kyrilově arcibiskupství je zde rekonstrukcí autora podle zprávy o zřízení arcibiskupství (*Legenda Moravica*, rkp. A, c. 5) a Kyrilovo zteknutí se hodnosti biskupské (*Legenda Moravica*, c. 8). Za biskupa považuje Kyrila též legenda *Beatus Cyrillus*, c. 4.

Král Swatopluk se pak postaral pro posílení víry křesťanské, aby bylo zřízeno sídlo arcibiskupské⁴ u kostela na Velehradě, který podřídil římské víře a kde bylo sídlo jeho království⁵ a sedm biskupů sufragánů⁶ v Polsku a v Uhrách bylo podřízeno přímo tomuto stolci. Také vymohl, aby byl svatý Cyril vysvěcen na arcibiskupa.⁷ A blahoslavený Cyril, zastáváje skvěle úřad arcibiskupský, posílil mnoho lidí ve víře Kristově a působením jeho svatě nauky duše mnohých přišly do nebe.

2 Když pak blahoslavený Kyril zpíval mše a církevní hodinky v slovanském jazyce a přišel do Říma za pobožností, byl obžalován u nejvyššího velekněze a pánů kardinálů, že to dělá v jazyce zapovězeném proti ustanovení svatých otců, a byl proto povolán k pánu papeži. Když tam přišel, předstoupil před jeho tvář a tázal se ho na příčinu, proč byl povolán. Pán papež ho káral s velkým rozhořčením, proč se odvážuje konati mše a církevní hodinky v zakázaném jazyce. Když se pokorně ospravedlňoval a chtěl je obměkčiti,

mitigare,^b arrepto psalterio versum psalmigraphi in medio^c recitavit, videlicet: Omnis spiritus laudet Dominum. Et ait: Cur me, patres electi,^d prohibetis missarum sollempnia decantare in lingua mea^e Sclawonica et verba Graeca seu Latina transferre in Sclawonicum? Nam nisi hoc facerem, nullomodo possem genti per me converse subvenire. Quia gens dure cervicis est et ydiota et ignara viarum Dei, hoc solum salutare eis reperi Deo inspirante, per quod multos illi acquisivi. Quapropter ignoscite michi, patres et domini mei. Siquidem^f et beatus Paulus apostolus inquit: Loqui diversis linguis nolite prohibere. At illi hoc audientes et admirantes tantam viri Dei fidem et meritum, auctoritate sua statuunt et confirmant^g Sclawonica lingua in partibus illis missarum sollempnia ceteraque horas canonicas ympnizare.

3 Demum sanctus Cyrillus ad partes suas rediens spiritu sancto edoctus ad Cersonam^a insulam marinam properat et mari siccato divinitus ecclesiam dudum per angelos ibi constructam ingreditur et corpus sancti Clementis pape et martiris cum anchora invenit, quod per multa tempora^b fuerat ibi proiectum. Quod reverenter recepit et illud ad ecclesiam suam Welegrad deportavit et ibidem multo tempore retinuit. Sed in spiritu previdens terre Moraviae destructionem futuram sus-

^b Illo humiliter satisfaciente et eos volens mitigare C, D, E, F, K, L, M; Ille humiliter satisfaci-one volens eos mitigare B; Illo humiliter faciente et non valens eos mitigare A. ^c in medio C, D, E, F, K; in eo A, G. ^d patres electi B, D, G, K; p. dilecti C, E, F, L, presbyteri electi M. ^e mea A, C, E, F, G, L; nostra B, I. ^f Siquidem A, B, C; Sic quidem D, I, L, Hic quidem K, Hinc quidem E, F, Item quidem M. ^g statuunt et confirmant A, B, D, E, F, K, M; statuerunt et confirmaverunt C, H, L.

3 ^a Cersonam A; cirsonam B, tersonam D, K, crisona C, crisononam H, crisogonam L, ^b per multa tempora A, B, I; multa t. M, ante m. t. K, L.

2

¹ Cf. *Legenda Moravica*, c. 6, 7.

uchopil žaltář a přečetl veřejně přede všemi verš žalmistův, totiž: Všeliký duch chval Hospodina. A řekl: „Proč mi, otcové vyvolení, bráníte zpívati mše v jazyce mém slovanském a slova řecká nebo latinská překládati do slovanštiny? Vždyť kdybych to nedělal, nemohl bych nijak pomoci lidu, který jsem na víru obrátil. Protože je to lid tvrdé šije, nevzdělaný a neznalý cest božích, našel jsem jim vnuknutím božím tento jediný prostředek spásy a tím jsem jich mnoho pro něj získal. Proto nemějte mi to za zlé, otcové a páni moji. Vždyť i blahoslavený apoštol Pavel praví: Mluvíti rozličnými jazyky nezbraňujte. „A tu oni slyšíce to a podivujíce se tak veliké víře a zásluze muže božího svým usnesením ustanoví a potvrdí, aby se v oněch zemích zpívaly mešní obřady a ostatní kanonické hodinky slovanským jazykem.¹

Ps 150, 6

1C 14, 39

A 2, 4

cepto corpore sancti Clementis Romam illud detulit et domino pape Nicolao nunciavit, quod tantum thesaurum Romam deferret. Dominus papa^c cum clero et toto populo Romano cum ingenti gaudio occurrit ei et illud corpus in ecclesia sancti Clementis,^d que ante multa tempora fuerat fabricata, sepelivit.^e

4 Ubi sanctus Cyrillus episcopatus renunciavit monachum se fieri obtinuit et ibi miraculis choruscans in Domino quievit et per dominum papam honorifice in eadem ecclesia tumulatur. Cui fratrem suum sanctum Metudium^a substituit in locum archipresulatus, quem multis graciis remunerans ad ecclesiam suam in Welegrad remittit. Qui benedictione papali recepta rogat, ut fratrum corpus secum possit deferre pro augenda devocione gentis Moravie et fidei christiane per eos susceptae confirmatione. Cuius petitioni papa noluit annuere. Sanctus tamen Metudius clam pro tempore stetit Rome et tandem nocturno tempore ingrediens ecclesiam sancti Clementis, corpus sancti Cyrilli occulte recepit et secum illud versus Moraviam deportavit. Et cum aliquot dietas cum eo fecisset, tandem in loco ameno cum eo requievit. Et cum ab illo loco illud vellet deferre, nulla ope seu ratione^b hoc facere po-

menta a odnesl je do Říma, oznámiv pánu papeži Mikulášovi, že nese do Říma takový poklad. Pán papež mu vyšel vstříc s duchovstvem a veškerým lidem římským s nesmírnou radostí a pochoval to tělo v chrámě svatého Klimenta, který byl dávno předtím postaven.¹

4 Tehdy se svatý Cyril zřekl biskupství a vymohl si, že se stal mnichem, a skvěje se zázraky zesnul tam v Pánu a je slavně pohřben pánem papežem v témž chrámu. Místo něho pak ustanoví arcibiskupem jeho bratra svatého Metoděje¹ a milostivě ho obdarovav, pošle ho zpět k jeho církvi na Velehradě. Ten pak, přijav papežské požehnání, prosí, aby mohl s sebou odnésti tělo bratrovo pro rozmnožení zbožnosti národa Moravského a pro posílení víry křesťanské, kterou přijali. Jeho žádosti nechtěl papež vyhověti. Svatý Metoděj však zůstal po nějaký čas tajně v Římě, až konečně vstoupil v nočním čase do chrámu svatého Klimenta, potají vyzvedl tělo svatého Cyrila a nesl je s sebou směrem na Moravu. A když s ním vykonal několik denních pochodů, zastavil se s ním konečně na utěšeném místě, a když je chtěl z toho místa dále nésti, nemohl to žádnou mocí a žádným způ-

^c Dominus papa A, B, M: cui dominus papa L, tunc d. p. C. ^d A přidává in Laterano. Srov. *Martina Opavského Chronicon*, MGH, SS 22, p. 429. ^e sepelivit B, I, M: honorifice sepelivit K, honorifice sepelierunt, D, C, sepeliunt A.

4 ^a Metudium A, B, L, M: Methudium C, K; *podobně i dále*. ^b nulla ope seu ratione A, M: nulla ratione s. ope H, nulla spe s. r. K, nullo opere B, C, D, nulla ratione L.

3

¹ Markantně porušená chronologie. Celá kapitola náleží vlastně zčásti do 1. (o cestě na Chersones) a zčásti před 2. (příchod do Říma).

4.

¹ *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1; *Legenda Moravica*, c. 8.

² Legendistické vyprávění, cf. *Legenda Moravica*, c. 12.

tuit. Nam adeo se grave illud corpus exhibuit, quod nulla arte potuit abinde removeri.

5 Et cum oracionibus, vigiliis ac ieiuniis sanctus Metudius insisteret, petens sibi divinitus revelari, utrum vellet Moraviam vel denuo Romam^a deferri, qui manu dextra elevata ostendit multis videntibus, quod Romam deberet deportari. Et cum illuc deportaretur, pape hoc nunciatur. Qui cum clero et populo Romano ei occurrit et illo recepto ad ecclesiam sancti Clementis illud defert et honorifice in eodem tumulo, in quo prius iacuerat, recondit. Post hec veniente sancto Metudio ad suam ecclesiam in Welegrad rex Swatopluk cum gente sua ei occurrit et usque ad suam ecclesiam conduxit.

6 Qui in fide Christi subditos suos informans ecclesiamque suam in omni sanctitate gubernans, tandem in quodam convivio, facto per regem Swatopluk principibus, ducem Borzywoy^a Bohemorum, qui sub mensa regis in detestationem sue perfidie locatus in convivio^b fuerat, convertit, predicans ei ore prophetico, quodsi baptizaretur, quod ipse et sui successores principes et reges maiores omnibus principibus et regibus lingwe Sclawonice fierent, quod verifice est impletum usque in hodiernum diem. Cuius verbis dux Borzywoy consensens se post refeccionem petit baptizari cum suis omnibus numero triginta, qui tunc ibi secum aderant. Et eis baptizatis et de fide Christi edoctis et sacerdotibus secum receptis

sobem učiniti. Neboť to tělo se ukázalo tak těžkým, že se jim nedalo žádným prostředkem odtud pohnouti.²

5 Když se pak svatý Metoděj oddal modlitbám, bdění a postům, prose, aby mu bylo zázračně zjeveno, zda chce být odnesen na Moravu, či znovu do Říma, on zvedl pravici a ukázal před zraky mnohých, že má být donesen do Říma. A když tam byl nesen, bylo to oznámeno papeži. Ten mu vyjde vstříc s duchovstvem a lidem římským a přijav je donese je do chrámu svatého Klimenta a pohřbí je slavně do stejné hrobky, ve které dříve odpočívalo.¹ Když potom přišel svatý Metoděj k svému chrámu na Velehradě, král Swatopluk vyšel mu vstříc a dovedl ho až do jeho chrámu.²

6 Ten vzdělává je jeho poddané ve víře Kristově a svou církev ve vši svatosti řídí, nakonec při jedné hostině, kterou uspořádal král Swatopluk pro knížata, obrátil na víru Bořivoje, vévodu Čechů, který byl při hostině posazen na zemi vedle stolu králova, aby byl ponížen pro svou nevěru, předpověděv mu ústy prorockými, že bude-li pokřtěn, stane se on i jeho nástupci mocnějšími knížaty a králi než všechna knížata a králové jazyka slovanského, což se pravdivě vyplnilo až do dnešního dne. Dav se tedy získati jeho slovy, žádal vévoda Bořivoj, aby byl pokřtěn se všemi svými lidmi počtem třiceti, kteří tam byli tehdy s ním. A když byli pokřtěni a ve víře Kristově vyučeni, vzav s sebou kněží, knihy a jiné potřeby,

5 ^a denuo Romam M: demum Romam B, D, Romam K, L, alias A.

6 ^a Borzywoy A, L, M: Borziwoy I, Borziwoi D, K, Brzywoy B. ^b in convivio: in imis A.

5

¹ Až potud pokračování legendistického vyprávění k c. 4. Cf. *Legenda Moravica*, c. 12.

<et> libris et aliis^c ornamentis, ad propria revertitur et uxorem suam sanctam Ludmillam cum tota gente Boemorum procurat baptizari. Qui in fide Christi viventes post multa tempora animas Christo reddiderunt, et sancta exempla post se relinquentes suis posteris usque in hodiernum diem, ad laudem et gloriam Deo omnipotenti, cui laus est et gloria per infinita secula seculorum. Amen.

vrátí se domů a postará se, aby byla pokřtěna jeho manželka svatá Ludmila s celým národem Českým. Žijíce pak ve víře Kristově odevzdali po dlouhém čase duše své Kristu, a příklady svatosti po sobě zůstavili svým potomkům až do dnešního dne, k chvále a slávě Bohu všemohoucímu, jemuž jest čest a sláva na věky věkův. Amen.¹

^c et libris et aliis ornamentis: libris et aliis ornamentis L; libris aliisquo ecclesie ornamentis A; et aliis ornamentis B, C, D, K.

VITA SANCTI WENCESLAI AUCTORE CAROLO IV.

Karlova legenda o sv. Václavu

Úvodem své václavské legendy se hlásí Karel IV. k té pokročilé a pověstmi zahalené fázi historické tradice, v níž je už spojen nejen křest Bořivojův se sv. Metodějem, ale i křest Svatoplukův se sv. Cyrilem a obojí tento akt s Velhradem, arcibiskupskou metropolí Svatoplukovy Moravy.

Tímto pojetím počátků moravského a českého křesťanství se shoduje Karel IV. očividně s cyrilometodějskou legendou *Quemadmodum*. Tak vzniká otázka, zda se legenda Karlova opírá ve svém úvodě o legendu *Quemadmodum*, či zda se naopak autor legendy *Quemadmodum* přizpůbil kulturně politickým názorům a potřebám Karlovým. Poslední vydavatel Karlovy legendy Anton Blaschka klade její sepsání do doby po Karlově korunovaci římským císařem (r. 1355). Opírá se přitom o formuli *divina favente clemencia*, která se čte v úvodě naší legendy, o formuli, které Karel IV. užívá ve svých listinách teprve jako císařský suverén. Proti tomu lze namítnout, že táž formule se vyskytuje i v prologu prokopské legendy biskupu Šebířovi (vydání V. Chaloupeckého a B. Ryby str. 129), kde nemůže jít o žádnou takovou souvislost. Ale ať vznikla Karlova legenda dříve či později (Jos. Emler ji kladl do prvních let vlády Karlovy) a ať Karel IV. použil či nepoužil legendy *Quemadmodum*, která se zdá přece jen starší, jisté je, že obě tyto legendy vycházejí ze stejné moravskočeské a konkrétně velehradské tradice, k níž měl Karel patrně i přímý vztah, jak ukazuje jeho pozoruhodná vědomost o existenci tamějšího kostela sv. Víta.

Karlova legenda (BHL 8842—8843) se nám zachovala v úplném latinském znění v rukopise Národního musea v Praze sign. XIII A 12, což je proslulý *Liber viaticus* Jana ze Středy, Karlova kancléře. Bez translace se čte v rukopise PUK sign. V B 1 z 15. století. Byla pojata též do Pulkavovy kroniky (FRB V., str. 18 n. a 222 n.) v jejím latinském, českém i německém znění, ale bez úvodu o počátcích našeho křesťanství, neboť o tom pojednal Pulkava už dříve. Jiný staročeský překlad se čte v Pasionálu, a to už v nejstarších, musejních rukopisech, KNM sign. III D 44 a III D 45 (z r. 1379).

Latinský originál naší legendy byl vydán poprvé Bollandisty v AA SS, 28. Sept., t. VII, pp. 778 — 80 (roku 1755—1760). Kritické vydání uspořádal a obsírným komentářem, zejména stylistickým, opatřil Anton Blaschka, *Die St. Wenzelslegende Kaiser Karls IV.*, Praha 1934. Odtud (str. 64) přetiskujeme náš úryvek.

Staročeský překlad Karlovy legendy v Pasionále otiskl podle rukopisu III D 44 (=A) P. J. Šafařík ve Výboru z literatury české I, r. 1845, str. 314, kdežto spíše rukopisu III D 45 (=B) se přidržel Josef Emler, Spisové císaře Karla IV., Praha 1878, str. 111 n.

V rukopise A je Karlova legenda nadepsána (pag. 513) „Život svatého Cyrilla biskupa“ a jen na okraji je připsáno pozdější rukou „S. Václava“.

Hystoria nova de sancto Wenceslao
martyre, duce Bohemorum,
per dominum Karolum,
imperatorem Romanorum,
regem Bohemie, compilata^a

1 Crescente religione Christiana, divina favente clemencia baptizato Svatopluko, Moravorum rege, a beato Cirillo, ibidem archiepiscopo, succedente sibi fratre in sede archiepiscopali beato Metudio baptizatus est illustris Borziwoy, dux Bohemie, una cum beata Ludmila martire, sua coniuge, ab ipso beato Metudio presule in civitate metropolitana Moravie Wellegradensi in ecclesia beati Viti.

Karlův Život svatého Václava ze staročeského Pasionálu

Když tomu všemohúcie milost božie chtěla, aby se viera křesťanská spoře rozmnožila, Svatopluk, moravský král, od svatého Cyrilla, moravského arcibiskupa, svatý křest jest přijal. A potom když bratr svatého Cyrilla, jménem Metudius, po jeho skončení miesto něho moravským arcibiskupem^b byl učiněn, tehda české slovútné knieže, jménem Bořivoj a jeho bohabojná kněžna, svatá Ludmila, v tom městě, ježto Velehrad slove, tu ježto tehdy moravského arcibiskupstvie stolec i hlava^c bieše, v kostele svatého Víta od blaženého arcibiskupa Metudia oba svatý křest jsta přijala.

Nová historie o sv. Václavu
mučedníku, vévodovi českém,
složená panem Karlem,
císařem římským a králem českým

1 Když se šířilo náboženství křesťanské, z přízně milosti boží byl pokřtěn Svatopluk, král moravský, od blaženého Cyrila, tamějšího arcibiskupa, a když po něm nastoupil na místo arcibiskupské blažený Metoděj, byl pokřtěn slovutný Bořivoj, vévoda český, společně s blaženou Ludmilou mučednicí, svou manželkou, od téhož blaženého biskupa Metoděje v metropolitním městě Moravy Velehradě, v kostele blaženého Víta.

LEGENDA BEATUS CYRILLUS

Václav Chaloupecký, který poprvé vydal tuto legendu tiskem (*Prameny*, str. 501 až 505), pokládal ji za památku z počátku 12. století, z doby Kosmovy, a pokusil se jí užít k rekonstrukci záhadného *Privilegia Moraviensis ecclesie* citovaného Kosmou, I c. 15. Tento pokus právem odmítl Jan Vilikovský v NV 1941, 92 a přitom konstatoval, že *BC* je zřejmě odvozena z legendy Moravské (Tempore Michaelis imperatoris, *TM*). S ním se v podstatě shodl i R. Urbánek, *Legenda I*, str. 136n., II, str. 90. Paul Devos a Paul Meyvaert naopak dokazovali v *Anal. Boll.* 74, 1956 (v. úvod k *TM*), že je legenda *BC* jedním z pramenů „mosaikové“ legendy Moravské, a Oldřich Králík (*Nové práce o Moravské legendě*, *Slavia* 1958, 475—483; *Privilegium Moraviensis ecclesie*, *Byzantinoslavica* 1960, 219—237; *Sázavské písemnictví XI. století*, Praha 1961, 62—81) neváhal ji ztotožnit přímo s *Privilegiem Moraviensis ecclesie*, ačkoli v ní není ani slovo o slovanské liturgii. Proti těmto názorům jsem dovozoval v čl. *Legenda Beatus Cyrillus v SPFFBU* 1961, C8, str. 94—103, že *BC* je vskutku odvozena z *TM* a že ji patrně sepsal nějaký konservativní Moravan až někdy v 2. polovině 14. století z opisece proti slovanským sympatiím doby Karlovy. Naposledy předložil Paul Devos v čl. *La Légende Christiani est - elle tributaire de la Vie Beatus Cyrillus?*, *Anal. Boll.* 81, 1963, 351 až 367, k diskusi překvapující thési, že *BC* byla už jedním z pramenů *Křesťanovy legendy* a že je to tedy jedna z nejstarších památek českolatinské literatury. Na tuto otázku je však třeba dát jak z důvodů historických, tak formálních (*BC* je psána vyspělým rytmičtým stylem) odpověď zápornou.

V. Chaloupecký vydal v *Pramenech*, str. 503—505, text *Beatus Cyrillus* podle rukopisu KNM v Praze, sign. XII D 11, z 15. století, a podle staršího opisu (z 19. st.) této legendy z *Knihy hodin* (*Liber horarum*) uložené po nějaký čas na faře v Moravské Třebové a později v Rajhradském klášteře, kde však po něm Chaloupecký marně pátral. Podruhé vydal *BC* Jar. Ludvíkovský v studii nahoře citované, a to už podle zmíněného rukopisu rajhradského, nyní znovu nalezeného a uloženého v UK v Brně, sign. R 625, fo 257b—258b. Rukopis *Liber horarum* je datován r. 1395 a rukopis KNM s. XII D 11 byl z něho přímo opsán. — Potřetí otiskl naši legendu P. Devos ve svém novém diskusním příspěvku, *Anal. Boll.* 1963 (v. výše), podle fotokopii rukopisu R 625.

K vydání, které následuje, jsme mohli použít vedle rukopisu R 625 (*A*, k musejnímu rukopisu není třeba přihlížet) ještě dalšího rajhradského (brněnského) rukopisu, sign. R 612 (= *B*). Je to breviář asi z první poloviny 15. století a naší legendy je tu užito (fo 281a—282a) k lekci v podobně krátkém officiu jako v R 625. Text *BC* se tu však nepodává celý. Chybí z našeho textu odst. 2., odst. 3. po slova *applicuit christiane*, odst. 4. od *meritorum splendore* až *commendavit pastorem* a celý odst. 6. Z této potřeby upravovatele breviáře zkrátit text legendy vyplývá, že naopak plus tohoto rukopisu lze pokládat za původní a tedy přijmout do naší edice. Do češtiny ani do jiného jazyka tato legenda dosud přeložena nebyla.

^a Tento nápis má legenda Karlova v rukopise Jana ze Středy. Hystoria znamená totéž co officium a text je zde vskutku rozdělen na breviářové lekce. ^b arcibiskupem *B*: biskupem *A*. ^c hlava *B*: sláva *A*

Cirilli et Methudii confessorum

1 Beatus Cirillus,^a natione Grecus, tam Latinis quam Grecis apicibus alte^b ab infancia instructus, virtutibus adornatus, prophetica et ewangelica semina, quocunque deveniret^c loco, serenda committebat. Qui tandem veniens Romam, a summo pontifice benigne susceptus, postea cum sancto Metudio^d in terram Bulgarorum^e missus devenit, ubi totis elaborabat viribus, quatinus divinis epulis^f omnium reficeret corda, castigans corpus suum et in servitute redigens,^g ne forte aliis predicans, ipse reprobis efficeretur, sed potius ut predicando et faciendo duplicatum de negotio lucrum Domino reportaret.^h

2 Cum autem beatus Cirillus divina gracia cooperante Bulgaros convertisset ad fidem, terram Moravie, terram obitam erroris caligine, salutiferis ingressus gressibus, ammirabatur terram spaciosam et delectabilem, frugum fertilitate exuberantem. Mirabatur quoque incolas personali forma conspicuos, morum gravitate honestos, magnanimos viros, preliatores egregios, regali militia ydoneos et omni exercitacione studiorum suorum huic seculo digniter conformatos. Sed quia, iuxta psalmidicam vocem, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, in chamo et

Nadpis z rukopisu A.

^a Cirillus A: Cyrillus B. ^b alte B: nemá A. ^c deveniret: devenirent B, adveniret A. ^d Metudio B: Methudio A: ^e Bulgarorum A: Wlgarorum B. ^f epulis A: preceptis B. ^g redigens B: rediens A. ^h sed ... reportaret: má jen B.

1

¹ V žádné jiné legendě není zmínka, že by Konstantin šel nejprve do Říma a teprve potom do Bulharska a na Moravu. *Regnum Sclavorum* c. IX udává, že na Moravě se zastavil cestou do Říma.

2

¹ Údaj o předcházející misii u Bulharů má (vedle nejasné narážky v *Christ. mon. Vita et passio*, c. 1.) *Diffundente sole*, c. 1, *Legenda Moravica*, c. 4, nemá však *Quemadmodum*.

O Cyrilu a Metodějovi vyznavačích

1 Blahoslavený Cyril, rodem Řek, od dětství hluboce vzdělaný stejně v písemnictví latinském jako v řeckém a etnostmi ozdobený, hleděl zasévati, kudykoli chodil, símě proroků a ewangelia. Když nakonec přišel do Říma, byl od nejvyššího velekněze laskavě přijat a potom odešel se svatým Metodějem do země Bulharů,¹ kde se ze všech sil přičiňoval, aby božskými hody občerstvoval srdce všech, krotě své tělo a v službu je podrobuje, aby snad káže jiným, sám se nestal hodným zavržení, ale aby spíše svým kázáním a konáním dvojnásobný zisk z díla Pánu přinesl.

2 Když pak blahoslavený Cyril s přispěním milosti boží Bulhary na víru obrátil,¹ vkročiv spásonosnými kroky do země Moravské, země zahalené temnotou bludu, obdivoval se zemi široké a utěšené, oplývající bohatstvím plodů. Obdivoval také obyvatele vynikající krásou postavy, budící úctu vážností mravů, muže statečné, bojovníky znamenité, k dvorské službě způsobilé a veškerým pěstováním svých zájmů tomuto světu připodobněné. Ale protože, podle hlasu žalmistova, byli jako kůň a jako mezek, kteří rozumu nemají, sevření uzdou a udidly satano-

freno sathane erant constricti, legem prevaricantes Dei adulteriis, rapinis, periuriis, dolis fedati et homicidiis, pestifera rabie ut feroces canes invicem se mordentes, mutua se cede prosternebant.

3 Cernens vero ewangelicus vir illos in actibus suis esse pessimos, predicationibus, vigiliis, lacrimis et oracionibus pro eis sollicite laborabat, ne tam elegantes viros insaciabilis voraci fauce absorberet, cottidie cum beato Metudio perlustrabat civitates, vicos et oppida, tandiu stillando in aures infidelium vite verba, donec ipsum regem cum universa populi multitudinē fidei applicuit Christiane. Igitur¹ hii sunt due olive et duo candelabra, a quibus prefatus rex in via Dei eruditus et ab ore flammivomi draconis erutus, miserante Deo portam securitatis perpetue cum illustrissima gente Moravorum non pugna,^k sed fide est ingressus. Et ideo facta est gens sancta, populus aquisicionis, ut annuncientur in eo virtutes illius, qui eos de tenebris vocavit in ammirabile lumen suum.

4 Cum¹ vero beati presulis fama magnificentaretur in populo, expavescens, ne rumigero populi celebraretur favore, sub magna vigilancia deliberavit plus Deo soli cognitus esse quam mundo, reversus est Romam ibique habitum induens monachalem, post multos afflictionum agones, post dierum tempora

vými, porušující zákon boží a jsouce poskvřňování cizoložstvím, loupežemi, křivými přísahami a vraždami, rvali se mezi sebou jako divocí psi a pobíjeli se navzájem.

3 Pozoruje tedy evangelický muž, že jsou ve svých skutcích nadmíru špatní, horlivě o ně bojoval kázáními, bděním, slzami a modlitbami, aby tak výborné muže nepohltil nenasytník svým žravým chřtánem, procházel každodenně s bratrem Metodějem města, vesnice a městečka,¹ tak dlouho vštěpuje uším nevěřících slova života, až samého krále s veškerým množstvím lidu obrátil na víru křesťanskou.² To jsou tedy dvě olivy a dva svícnové, od nichž svrchu řečený král byl vzdělán v cestě boží a byv vytržen z tlamy draka chrlícího oheň, milosrdenstvím božím vstoupil s přelavným národem Moravským, nikoli bojem, ale vírou, do brány věčné bezpečnosti. A tak se stal ten národ národem svatým a lidem získaným spáse, aby v něm byly zvěstovány divy toho, jenž je povolal z temnoty k předivnému světlu svému.³

4 Když však bylo jméno blahoslaveného biskupa velebeno v národě, on obávaje se, aby nebyl oslavován hluchou přízní lidu, uvažoval s velikou bedlivostí, že je lépe býti znám jedinému Bohu než světu.¹ Vrátil se do Říma a obléknuv tam mnišský šat, po mnoha těžkých zápasech, po dnech

¹ Igitur: má jen B. ^k pugna B: pugna A. ¹ Cum B, TM: dum A.

3

¹ Cf. *Legenda Moravica*, c. 5.

² *Legenda Moravica*, c. 5; *Quemadmodum*, c. 1.

³ Celá tato část, místy téměř doslova, odpovídá konci prvního odstavce v *Moravské legendě*, c. 5.

4

¹ Potud doslova *Legenda Moravica*, c. 8.

laudabiliter consummata, meritorum splendore choruscans, terrena terris commendans, feliciter in Domino obdormivit. Cum autem beatus Cirillus abire vellet de partibus, dereliquit post se sanctum Metudium, virum gloriosis meritis magnificatum, cui pro federe eterne caritatis,^m tamquam pius magister dilecto suo discipulo, devoto amore curam commendavit pastoralem. Beatus igitur Metudius, factus Moravorum antistes et lucerna patrie,ⁿ spirituali amore succensus, gregem sue cure commissum viam salutis et gratie docuit ambulare et unumquemque monuit discedere a polluta gentilium religione.

5 Cernens autem animarum^o ludicator dyabolus populum suis semper mancipatum servitiis sibi subtrahi et vero regi Christo Iesu^p applicari, nequiciarum indutus armis ad tantam malignitatis Deo odibiles excitavit perfidiam, ut sediciosus Swatopluk,^q princeps doli et artifex, cum sibi adherentibus fraudium complicibus sacerdotem Domini dire persequeretur eiusque doctrinam dulcifluam assereret^r esse vanam et errores seminantem.

6 Preco autem Christi constantissimus, divinis legibus precinctus, alta consideratione perpendens, quomodo nonnullos pie credentes splendor lucis

chvalitebně strávených, záře leskem svých zásluh, poručil pozemské věci zemi a šťastně v Pánu zesnul. Když však chtěl blahoslavený Cyril odejít ze země, zůstavil po sobě svatého Metoděje, muže pro slavné zásluhy velebeného, jemuž podle zákona věčné lásky, tak jako dobrý učitel svému žáku, upřímně ho miluje, svěřil péči pastýřskou.² Stav se tedy blahoslavený Metoděj biskupem Moravanů a světlem vlasti, rozvíjel duchovní láskou, učil stádo svěřené své péči kráčet po cestě spásy a milosti a jednohokaždého přemlouval, aby se odřekl ohavného pohanství.³

5 Když však pokušitel duší ďábel pozoroval, že je mu odnímán lid, jenž byl stále ujařmen v jeho otroctví, a že je získáván pravému králi Kristu Ježíši, oděv se zbraněmi nepravosti, podnítil lidi Bohu protivné k tak věrolomné špatnosti, že odbojný Swatopluk, původce a strůjce lsti,¹ se sobě oddanými spoluviníky zločinu krutě pronásledoval kněze Páně a prohlašoval jeho sladkou nauku za lichou a bludy zasévající.²

6 Avšak hlasatel Kristův nejneohroženější,¹ přepásaný zákony božími, hluboko v mysli uvažuje, jak některé zbožně věřící jas světla osvětil a jiné

^m caritatis *Devos* podle *T.M.*: claritatis *A.* ⁿ patrie *A.*: patens *B.* ^o ille před animarum, které čte *Devos*, byl s výhradou, v *A.*, *B.* nemá. ^p vero regi Christo Iesu *A.*: Chr. regi *B.* ^q Swatopluk *B.*: Swatopluk *A.*, tak i dále. ^r assereret *B.*: astrueret *A.*

² Věta je parafrází věty v *Moravské legendě*, c. 8.

³ Volné tlumočení posledního odstavce *Moravské legendy*, c. 8.

5

¹ Cf. *Legenda Moravica*, c. 9.

² *Legenda Moravica*, c. 10.

6

¹ Viz *Legenda Moravica*, c. 10.

accenderat et alios impie derogantes tetra caligo diffuderat, et quomodo sequaces <boni> currunt ad gloriam, perfidi vero trahuntur ad penam, illorum declinans pertinaciam, omnem eorum conversacionem detestans, Davidico suffultus exemplo dixit intra se: „De cetero non sedebo in malignancium concilio et cum sceleratis non manebo, sed adherebo innocentibus et circumdabo altare Dei mei.“ Quapropter in ipsum Swatopluk frontosum principem, et suos satellites et in omnes eius gades excommunicacionis fulminavit sententiam; quo facto Romam unde venerat et in Christi nomine remeavit.

bezbožné utrhače hrozná temnota zahalila a jak následovníci dobra spějí k slávě a věrolomníci jsou vlečeni k trestu, odmítají jejich zatvrzelost a odsuzuje celý způsob jejich života, řekl sám k sobě, opíraje se o příklad Davidův: „Napříště nebudu sedati ve společnosti zlomyslných a se zločinci nebudu zůstávat, nýbrž přidržím se nevinných a budu obcházeti oltář Hospodina svého“. A proto stihl bleskem klatby zpupného knížete Svatoopluka a jeho dvorskou družinu a všechny končiny jeho země.² Potom se do Říma, odkud přišel, zase ve jménu Kristově navrátil.³

Ps 25, 5-6

^o boni doplnil Chaloupecký podle *T.M.*

² Celá pasáž odpovídá textu v *Moravské legendě*, c. 11.

³ *Legenda Moravica* c. 12.

SOLUŇSKÁ LEGENDA

Soluňská legenda je mladší legendární skladba, prosycená silně fantasijními prvky. Pochází patrně až ze 14.—16. stol. a koření v bulharské tvorbě apokryfické. Poprvé její text otiskl I. Konstantinov v Glasniku Društva Srpske Slovesnosti (kn. 8, 1856) a později byly ještě několikrát publikovány i její další opisy. Je zachována ve třech rukopisech nalezených na makedonském území.

Naše vydání přetiskuje text rukopisu ze 16. stol., publikovaný J. Ivanovem (*Bългарски старини* 282—283), i s výběrem variant podle znění obou zbývajících rukopisů, jak je Ivanov uvádí tamtéž. Rukopis Konstantinův označujeme ve variantách 1, rukopis trnovský 2.

СЛОВО КЫРИЛА ФИЛОСОФА КАКО ОУВЪРИ БОУЛГАРЕ. О(ТЪ)ЧЕ БЛ(АГО)С(ЛО)ВИ

БѢШЕ ЖИТИЕ^b МОЕ ВЪ КАПАДОКЪИ.^c И ОУЧЕНИЕ МОЕ ВЪ ДАМАСЦѢ. И ВЪ ЮДИНЪ Д(Ъ)НЪ СТАХЪ ВЪ ПРѢКВИ ВЕЛИКОЙ ПАТРИАРХИИ АЛЕКСАНДРИИ, И ВИС(Т) ГЛАСЪ КЪ МНѢ ИЗЪ ОЛТАРА ГЛ(А)ГОЛЕ: КЫРИЛЕ, КЫРИЛЕ, ИДИ ВЪ ЗЕМЛИО^d И ВЪ ЯЗИКИ СЛОВИНСКЪИ СЕ РЕКНУ БЪЛГАРЕ, ТЕБЕ БО Р(Е)ЧЕ Г(ОСПОД)Ъ ОУВѢРИТИ ИХ И ЗАКОНЪ ДАТИ ИМЪ.

АЗЪ ОСКРѢВѢХЪ ВЕЛИКО, ПОНЕЖЕ НЕ ЗНАХ КАМО ЮС(Т) ЗЕМЛА БЪЛГАР-

Slovo Cyrila Filosofa, jak přivedl Bulhary k víře. Otče, požehnej!

Žil jsem¹ v Kapadokii a učil jsem se v Damašku. A jednoho dne jsem stál ve velkém chrámě alexandrijské patriarchie² a z oltáře se mi ozval hlas, který říkal: „Cyrile, Cyrile, jdi do rozlehlé země a k národům slovanským, to jest k Bulharům, neboť tobě Pán řekl, abys je přivedl k víře a dal jim zákon.“

Já jsem se velice zarmoutil, protože jsem nevěděl, kde je bulharská země.

^a—³ СЛОВО КИРИЛА СЛАВЕНЦА СОЛУНСКАГО ФИЛОСОФА БУГАРСКАГО 1; СЛОВО КИРИЛА ФИЛОСОФА 2. ^b РОЖДЕНИЕ 2. ^c КАДОКИ 1. ^d Add. ПРОСТРАННОУ 1, 2.

¹ Ve variantách „narodil jsem se“.

² Soluňský Konstantin. Kyril Filosof je zde kontaminován s Kyrilem Kappadockým, patriarchou alexandrijským (†444). Údaj o původu Kyrila (i Metoděje) z Alexandrie má i leg. *Quemadmodum*.

СКА, И ПРИДОХ ВЪ КИПЪРЪ И НЕ ЮХЪ ГЛАСЪ О ЗЕМЛИ БУГАРСКОЙ, И ХОТЧИЩОУ ВЪЗВРАТИТ СЕ, НОУ ОУВОНАХ СЯ ДА НЕ БОУДОУ ЯКО ПРОРОКЪ ИОНА, И ПAKИ СЪНИДОХ ВЪ КРИТЬ,^e И ТОУ МНЕ РѢША: СЪНИДИ ВЪ СОЛУНЪ ГРАД.

И СЪНИДОХ И ЯВИХ СЕ МИТРОПОЛИТОУ ИОНАУ, И ЯГДА ПОВѢДОХЪ ЮМОУ, ОНЪ ПОРОУГА СЕ МНѢ ВЕЛИКО И РЕЧ(Е): О СТАРЧЕ БЕЗОУМНИ, БЪЛГАРЕ СОУТЬ ЧЛ(ОВѢ)КОАДЦИ И ТЕБѢ ХОТЕТЬ ИЗЕСИТИ. ИЗИДОХ НА ТРЪГЪ И ЧОУХЪ БЪЛГАРЪ ГОВОРЕЩИ, И ОУСТРАШИ СЕ СРДЦЕ МОЕ ВЪ МНѢ, И ВИХ ЯКО ВЪ АДѢ И ТМѢ.

И ВЪ СДИНЪ Д(Ъ)НЪ ВЪ НЕДЕЛОУ С(ВЕ)ТОУЮ ИЗИДОХ ИС ЦРКВѢ И СЕДОХ НА МРАМОРѢ МИСЛЕНЦИ И СКРѢВЩИ. И ВИДѢХЪ^f ГОЛОУБА ГЛАГ(О)ЛЮЩИ,^g ВЪ ОУСТЕХ НОНАШЕ ЗВОРЪКЪ СЪЧИЦИ СКОКИНЕ^h СОУПОУЛЬ^h СВЪЗАНОУ, И ВРЪЖЕ МНѢ НА КРИЛО, И ПРѢЧТОХ ИХЪ, И ОВРѢТОХ ВСЕХЪ ЛВⁱ И ВЛОЖИХЪ ИХ ВЪ ПАЗОУХОУ НЕСОХ МИТРОПОЛИТОУ. ТОГДА ОНИ ВЪ ТѢЛО МОЕ СЪКРИШЕ СЕ, И АЗЪ ИСТРѢВИХЪ ГРЪЦКИ ЯЗИКЪ. ЯГДА ПОСЛА МИТРОПОЛИТЪ ЗВАТИ МЕ НА ТРАПЕЗОУ, АЗЪ НЕ РАЗОУМѢ ШО ГРЪЦК(И)^j КЪ МНѢ. ТОУ СНИДОШЕ СЕ ВСИ СОЛОНЕ,^k ЧЮДЕЩЕ СЕ О МНѢ.^l ТАКО ИСОУ МЕНЕ.^l

^m(ЧОУХА БЪЛГАРЪ О МНѢ, И ВЕЛИКИЙ КНАЗЪ ДЕСИМИРЪ МОРАВСКИ И РАДИВОИ КНАЗЪ ПРѢСЛАВСКИ И ВСИ КНАЗИ БЪЛГАРСКИ СОБРАШЕ СА ОКОЛОУ СО-

I přišel jsem na Kypr a neuslyšel jsem o bulharské zemi ani hlásku. Ochtěl jsem se vrátit, ale bál jsem se, abych nebyl jako prorok Jonáš. A tak jsem se vydal znovu na cestu — na Krétu (kde, jak jsem se domníval, budou Bulhaři; ale nebyli).³ A tam mi řekli: „Jdi do města Soluně.“

I šel jsem (tam) a ohlásil jsem se u metropolity Jana.⁴ A když jsem mu (vše) pověděl, on mi velice vylál a řekl: „Ó nerozumný starče, Bulhaři jsou lidojedi a tebe snědí.“ Vyšel jsem na trh a slyšel jsem Bulhary mluvit; i zděsilo se mé srdce a bylo mi, jako (bych byl) v pekelné tmě.

A jednoho dne, ve svatou neděli, vyšel jsem z chrámu a usedl jsem na mramor, zamyšlený a zarmoucený. I uzřel jsem holuba, jak mluví.⁵ V ústech nesl svazek (jakoby) třísek z dubu dvojité převázaný⁶ a hodil mi (je) na křídlo (chrámové); i přepočítal jsem je a nalezl jsem všech 32.⁷ Uložil jsem je do zánaďří a nesl k metropolitovi. Tehdy se skryly do mého těla a já jsem zapomněl řecký jazyk; když mi metropolita poslal pozvání k hostině, nerozuměl jsem, co ke mně řecky (mluví). Tu se sešli všichni Soluňané a podívovali se mi. A tak mě ukryli.

Doslechli se (však) o mně Bulhaři a veliký kníže Desimír Moravský i Radivoj, kníže Přeslavský,⁸ a všechna knížata bulharská se shromáždila okolo

^e Add. И ТОУ МНѢХЪ БЪЛГАРОМЪ И НЕ ВѢ 2. ^f—^l ВРАНА ГРАЧАЦА 2. ^g СО КУКИ 2. ^h И ЖГОЛѢ 2. ⁱ ЛЕ 1. ^j Add. ГЛАГОЛЕТЪ 2. ^k СОЛОУНИАНЕ 2. ^l—^l ТАКОЖДЕ И СКРѢХА МЕНЕ 2. ^m—^m Ом. 1.

³ Text v závorce dodán podle variantního znění.

⁴ Historicky je dosvědčen arcibiskup soluňský Jan r. 680 na cařihradském koncilu a dále kolem r. 695; v jeho době byla Soluň napadena okolními Slovany.

⁵ Ve variantách „havrana, jak kráká“.

⁶ Jde o nejasné a v dosavadní literatuře disparátně interpretované místo.

⁷ Ve variantách „35“.

⁸ Historicky jinak neznámé osobnosti.

ЛОУНА И РАТОВАХОУ СОЛОУНА ЗА
Г ЛѢТА, КРВИ ВЕЛИКІА^m ПРОЛИВАЮ-
ША, Иⁿ ГЛАГОЛАХОУ: ДАДИТЕ НАМ
ЧЛ(О)В(Ѣ)КА ЮГОЖЕ НАМЪ В(ОГ)Ъ
ПОСЛАТЬ. ТАКОЖДЕ И ДАШЕ МЕНЕ.

ПОЮШЕ БОУГАРЕ СЪ РАДОСТІЮ ВЕ-
ЛИКОЮ, И ПРИВЕДОШЕ МЕНЕ ВЪ ГРАД
РАВНЬ НА РѢЦѢ БРѢГАЛНИЦѢ. АЗЪ
НАПИСАХЪ ИМЪ ЛВ^o СЛОВѢ. АЗЪ ИХЪ
МАЛО ОУЧАХЪ, А ОНИ САМИ МНОГО
ПРѢОВРѢТАХОУ. ТЕ ВО Р(Е)ЧЕ Г(ОС-
ПОД)Ъ ПРАВОСЛАВНОУ ВѢРОУ ХРИСТ-
(ИАНС)Т(В)О В(ОГ)ОУ ПРЕДАДУТЬ.

Soluň a útočili na Soluň po tři léta,
prolévajíce mnoho krve.⁹ A říkali:
„Dejte nám (toho) člověka, jehož nám
poslal Bůh.“ Tak mě tedy vydali.

Vzali mě Bulhaři s velikou radostí
a přivedli mě do města Raven¹⁰ na
řece Brěgalnici.¹¹ Já jsem jim napsal
32¹² slov. Učil jsem je málo, ale oni
sami získali mnoho, neboť řekl Pán, že
odevzdají Bohu pravoslavnou víru (a)
křesťanství.

^{m-n} Add. 2. ° ꙗѣ 1.

⁹ II. legenda demetrioovská vypráví o útocích Slovanů v 8. stol. na Soluň a vzpomíná jejich
vůdce Chatzona a Pervunda. Přehled o bojích Slovanů a Bulharů u Soluň podává L. Niederle
Slovanské starožitnosti II, 226—236. Dále F. Barišić, *Čuda* a O. Ivanovski, *Borbite* 237—269,
B. Grafenauer, *Kronološka vprašanja* 21—54, A. Burmov, *Slavjanskite napadenija*.

¹⁰ Jeho trosky jsou při vsi Trabotivišče.

¹¹ Levý přítok Vardaru.

¹² Ve variantách „35“.

O PRESTAVLENII SV. KIRILLA

O ÚMRTÍ SV. CYRILA

(Pojednání o slovanských knihách)

Přinášíme úryvek z mladšího ruského pojednání o slovanských knihách a o pokřtění
Rusi za Vladimíra, jak je zachováno v synodálním rukopise (č. 354) ruské redakce
ze 17. stol., kde následuje bezprostředně za traktátem mnicha Chrabra. Základní text
i s výběrem variant — v našem úryvku prakticky jen podle znění rukopisu bývalé Mos-
kevské duchovní akademie — otiskujeme podle edice V. Jagiče (*Rassuždenije južnoslav-
janskoj i russkoj stariny o cerkovno-slavjanskom jazyke*, Issledovanija po russkomu
jazyku I, 1885—1895, str. 308—309).

O ПРЕСТАВЛЕНІИ С(ВА)ТАГО КИРИЛА ОУЧИТЕЛА СЛОВЕНЬСКОМОУ АЗЫКОУ

В ЛѢТО С Т О З ПРѢСТАВИСА КИРИЛЬ
ОУЧИТЕЛЬ СЛОВЕНЬСКОМОУ АЗЫКОУ
М(Ѣ)С(А)ЦА ФЕВРАЛА, ВЪ ДИ Д(Ь)НЬ,
ВЫВѢ МВ ЛѢТА, ПРОСВѢТИВЪ В(О)-
Ж(Е)СТВЕННЫМИ ОУЧЕНІИ К В(О)РОУ
ОТИДЕ. И ПОЛОЖЕНЪ БЫСТЬ В РИМѢ
ВЪ ЦР(Ь)КВИ С(ВА)ТАГО КЛИМЕНТА.
СЖЕ БОУДИ ВѢДОМО ВСѢМИ АЗЫКИ
И ВСѢМИ ЛЮДМИ, ИАКО РОУСКИИ
АЗЫКЪ НИ ОТКОУДОУЖЕ ПРИАТ ВѢРЫ
СА С(ВА)ТЪА И ГРАМОТА РОУСКАА
НИКИМЖЕ НАВЛЕНА, НО ТОКМО САМѢМЪ
В(О)РОМЪ ВСЕДЕРЖИТЕЛЕМЪ, О(ТЬ)-
ЦЕМЪ И С(Ы)НОМЪ И С(ВА)ТЫМЪ

O úmrtí svatého Cyrila, učitele slovanského národa

Roku 6377¹ zesnul Cyril, učitel slo-
vanského národa, 14. dne měsíce února,
když mu bylo 42 let. Osvítiv (mnohé)
božím učením, odešel k Bohu a byl
uložen v Římě v chrámu svatého
Klimenta.²

A to pak nechť vědí všechny národy
a všichni lidé, že ruský národ odnikud
nepřijal tuto svatou víru a ruské písmo
nikým (jiným) nebylo zjeveno, než
právě samým Bohem vševládným,
otcem a synem a svatým duchem.
Duch svatý vnukl Vladimírovi,³ aby

¹ Roku 869.

² Cf. ŽK XVIII.

³ 980—1015.

⁴ Roku 986.

д(оу)хомъ. владимиру д(оу)хъ с(ва)тыи вдохноу вѣроу приати, а крещеніе от грекъ и прочи нарадъ пр(ѣ)ковныи. а грамота роускаа навиласа в(о)гомъ дана в корсунѣ градѣ роусиноу, от негоже наоучиса константинъ философъ, и от тоуду сложивъ и написавъ книги роускимъ азыкомъ, и еврейскѣи грамоте тогдаже извыче от самаранина в корсунѣ. той же моужъ роусинъ живаше бл(а)говѣрно, постомъ и добродѣтелию въ чистѣ вѣре, единъ оубединивса, и той единъ от роускаго азыка нависа прже хр(и)стианъ, и невѣдомъ никимже от коуду естъ. той же высть в ц(ѣ)с(а)р(ѣ)ство михайла ц(ѣ)с(а)ра и м(а)т(е)ре ирины бл(а)гоч(ѣ)стивыа. и посланъ высть философъ константинъ в моравоу, михайломъ ц(ѣ)саремъ, моравьскомуу князю просивша философа. и тамо шедъ наоучи моравоу и лахи,⁸ и вѣроу в нихъ оутверди правоу^b и книги написавъ роускимъ азыкомъ и добре их наоучивъ от тоуду иде в римъ и тоу разволѣса і облечеса в черныа ризы и нарекюна има سموу кирилъ, и в тои болѣзни престависа. потом же мно-

пřijal od Řeků víru i křest i ostatní zřízení církevní.⁴ Ale ruské písmo se objevilo (tak, že bylo) dáno ve městě Korsuni⁵ od Boha Rusovi, od něhož se (mu) naučil Konstantin Filosof; a odtud složil a napsal knihy ruským jazykem.⁶ Tehdy se v Korsuni též naučil od (jednoho) Samaritána i písmu židovskému.⁷ A ten muž, (totiž onen) Rus, žil zbožně, v postu a dobrých skutečích, v dobré víře, sám jediný. A on jediný z ruského národa byl nejdříve křesťanem a nikomu nebylo známo, odkud jest.

To pak bylo za vlády císaře Michala a (jeho) matky bohabojné Irény.⁸ I byl Konstantin Filosof vyslán od císaře Michala na Moravu, protože moravský kníže žádal o Filosa.⁹ I vydal se tam a naučil Moravu a Lachy¹⁰ (i Čechy a ostatní národy)¹¹ a upevnil v nich pravou víru. A když jim napsal knihy ruským jazykem a dobře je naučil, odešel odtud do Říma a tam se rozstona a oděl se černou řízou;¹² i nazvali jej jménem Cyril a (on) v té nemoci zemřel.¹³

Potom když minulo mnoho let, přišel

гимъ лѣтомъ минувшемъ, пришедъ воитѣхъ^c в моравоу и в чехи и в лахи, разроуши вѣроу правоую и роускоюу грамотоу отвѣрже, а латыньскоую вѣроу и грамотоу постави, и правыа вѣры сп(и)ск(о)пы посече^d а друуга разгна. і иде в проускоюу землю хотаѣ тѣхъ в вѣроу^e латыньскоую^e привести. и тамо оубиенъ воитѣхъ^c латыньски пискоюу.

na Moravu, do Čech a do Polska Vojtěch,¹⁴ rozvrátil pravou víru a zavrhl ruské písmo, zavedl latinskou víru a písmo a biskupy pravé víry dal stít a jiné rozebral. I vydal se do pruské země, aby i ty (národy) přivedl k latinské víře; a tam (byl) Vojtěch, latinský biskup, ubit.

^a Add. и чехы и прочаа азыкы. ^b правовѣрноую.

⁵ V Chersoně za Konstantinovy cesty k Chazarům.

⁶ Jde o narážku na zprávu o ruských knihách v ŽK VIII.

⁷ Cf. ŽK VIII.

⁸ 842–867. Matkou císaře Michaela III. byla Theodora.

⁹ ŽK XIV; ŽM V.

¹⁰ Jde snad o narážku na Vislany, cf. ŽM XI, a šlo o Metoděje, nikoli Konstantina.

¹¹ Dodáno podle znění zachovaného ve staroslověnských variantách, vid. tam pozn. 1) Jde zřejmě o ohlasy tradic o pokřtění Bořivoje a Ludmily arcibiskupem Metodějem.

¹² Tj. stal se mnichem.

¹³ Cf. ŽK XVIII.

¹⁴ Jde o pražského biskupa Vojtěcha Slavníkovce (982–997).

^c вѣитѣхъ. ^d сп(и)ск(о)пы и попы исъсѣче. ^{e-e} Om.

PROLOŽNOJE ŽITIJE KIRILLA (II, III)
PROLOŽNÍ ŽIVOT CYRILŮV (II, III)

Nejmladší chronologická vrstva krátkých (proložních) životů Konstantina a Metoděje je reprezentována dvěma pozdními životy Cyrilovými (dále PŽK II a PŽK III), které jsou rukopisně zachovány až ze 17. stol. První z nich (č. 178 chludovské sbírky) představuje vlastně stále ještě zvláštní verzi PŽK, z něhož však některá místa vypouští a některé konkrétní údaje nahrazuje obecnými odkazy. Vydal jej A. N. Popov.

Autor druhého, značně již odlišného textu se zjevně opíral o ŽK a ŽM i o starší životy proložní, ale údaje svých pramenů namnoze zkomolil, takže jeho cena jako historického pramene je ze všech uvedených biografických památek tohoto typu nejmenší. Vydal jej poprvé A. Jacimirskij (Izv. Otd. russ. jaz. i slov. Imp. AN, t. V, 1900, kn. 4).

Oba texty vydáváme podle edice Lavrovovy (*Materialy*), a to PŽK II podle edice na str. 105—106 se záhlavím podle edice v úvodu (str. XXXV), PŽK III podle edice na str. 103—104.

ПР(Ъ)П(О)Д(О)Б(Ъ)Н(А)ГО
О(ТЪ)ЦА Н(А)ШЕГ(О).
АВКСЕНТІА. И ПР(Ъ)-
П(О)Д(О)Б(Ъ)НАГ(О) ОТЦА
Н(А)ШЕГ(О) КИРИЛА ФИ-
ЛОСОФА ОУЧИТЕЛЯ
СЛ(О)В(Ъ)НОМ И БОЛГАРОМ.
А С(ВА)Т(А)ГО ОТЦА
НАШЕГ(О) ЄВЛОГІЯ
АРХИЄПІСКУПА АЛЕКСАН-
ДРИСКАГ(О)

Velebného našeho otce Auxentia¹
a velebného našeho otce Cyrila
Filosofa, učitele Slovanů a Bulharů.
A svatého našeho otce Eulogia,
arcibiskupa alexandrijského²

(...) КИРИЛЬ БѢ ГРАДА СЕЛОУНА
ОТЦА ХР(И)СТИАНА ИМЕНЕМЪ ЛВА,
А В МИРѢ ИМА КОНСТАНТИНЪ. М(ОУ)-
ДРО БѢ ОТРОЧА ВЕЛМИ И ПОАША ЕГО
ВЪ ПОЛАТОУ Ц(Ъ)САРЄВОУ И Ц(Ъ)САРЬ
ОТДА ЕГО ЛОГОФЕТОВ ФИЛОСОФОВУ И

(...) Cyril byl z města Soluně,
(synem) křesťanského otce jménem
Lev; a světským jménem byl Konstan-
tin; a byl velice moudrým dítětem.³

I vzali ho na císařův dvůr a císař jej
svěřil filosofu logotetovi.⁴ Naučiv se

¹ Scholarios Avksentij byl původem z Bythinie a žil kolem r. 410.

² Eulogius byl alexandrijským patriarchou v l. 580—607.

³ Cf. ŽK II, III.

⁴ Theoktistovi. ŽK IV.

В ТРЕТІИ М(Ъ)С(А)ЦЪ НАОУЧИВСА ВСЕИ
ХИТРОСТИ И М(ОУ)ДР(О)СТИ И ЧЕ-
ТЫРМИ НЪЗЫКИ ФИЛОСОФИ НАОУ-
ЧИВСА, И ВЫС(ТЪ) ЛЮБИМЪ Ц(Ъ)САР-
ЄМЪ. НЕ ВОСХОТЕ ЖЕ Ч(Ъ)СТИ Ц(Ъ)-
САРЄВЫ И СЛ(А)ВЫ ЧЛ(О)В(Ъ)ЧЕСКИА
И ШЕДЪ НА УСКОЕ МОРЕ И ВЫС(ТЪ)
МНИХ. И МНОГА ЧЮДЕСА СОТВОРИ,
ПОДВИЗАС(А) О ПРАВОИ ВѢРѢ И МНО-
ГИЕ БРЕТИКИ ПОСТРАМИ, И НЕВѢРНЫА
НАУЧИ ВѢРЕ ХР(И)С(ТО)ВЕ, И ЗАМВРИА
БРЕТИКА М(О)Л(И)ТВОУ УМОРИ. И ПО
СЕМЪ ПРИДЕ В БОЛГАРЫ И В СЛОВАНЕ.
И ПО ДОУНАЮ ТАКОЖ(Є) НАОУЧИ
ВѢРОВАТИ ВО Х(РИСТ)А ПО АП(О)-
С(ТО)ЛЕ ПАВЛЕ. И В КАТААНЕ ГРАДЕ
ЄП(И)СК(О)ПОМЪ ВЫС(ТЪ). И ПОСТИ-
С(А) .М. Д(Ъ)НИИ И СОСТАВИ АЗВОУКОВ
СЛОВЕНСКОМУ НЪЗЫКОВУ, ПРЕВЕДЕ
РОУСКИМ АЗЫКОМ ГРЕЧЕСКИМ НА
РОУСКИИ. И СОТВОРИ .ЛІИ. СЛОВЪ
З БРАТОМЪ СВОИМЪ С МЕФОДИЄМ
ЄПИСКОПОМЪ МОРАВСКИМЪ. ВЪ ЛѢТА
≠ С. Т. Ё. Г. ПО СЕДМОМЪ СОБОРѢ ВЪ .МД.
ЛѢТО, ВО Ц(Ъ)С(А)Р(Ъ)СТВО МИХАИЛА
ГРЕЧЕСКАГО И МАТЕРИ ЕГО ФЕОДОРЫ,
ВО КН(А)Ж(Є)НИЕ КН(А)ЗА БОРИСА
ВОЛГАРСКАГО И РАСТИ(СЛАВА) КН(А)ЗА
МОРАВСКА И КОСТЕЛА КН(А)ЗА БЛА-
ТИНСКАГО, В ПЕРВОЕ ЛѢТО РЮРИКА
КН(А)ЗА КН(А)Ж(Є)НІА ЄГ(О) ЗА .РА.
ЛѢТ ВЛАДИМЄРОВА КР(Є)ЩЕНІА. А ВЛА-

(už) ve třetím měsíci veškeré chytrosti
a moudrosti, naučil se ve čtyřech jazy-
cích filosofii. I byl od císaře milován,
nechtěl (však) počtu císařskou ani
slávu lidskou.⁵ Odešel na Úzké moře
a stal se mnichem a vykonal mnoho
zázraků. Bojoval za pravou víru, po-
třel mnohé kacíře a nevěřící naučil
Kristově víře;⁶ i kacíře Zambria mod-
litbou zahubil.⁷

A potom přišel k Bulharům a Slo-
vanům⁸ a rovněž podél Dunaje⁹ učil
věřit v Krista po apoštolu Pavlovi.
A v městě Kataoně byl biskupem.¹⁰

I postil se 40 dní a sestavil abecedu
slovanského jazyka. Překládal do rus-
kého jazyka, (tj.) z řečtiny do ruštiny.
A vytvořil 38 slov se svým bratrem
Metodějem, biskupem moravským, roku
6363,¹¹ čtyřiačtyřicátého roku po sed-
mém sněmu,¹² za řeckého císaře Mi-
chaela¹³ a jeho matky Theodory, za
vlády knížete Borise bulharského¹⁴
a Rostislava, knížete moravského,¹⁵
a Kocela, knížete blatenského,¹⁶ prv-
ního roku knížete Rurika, (totiž) jeho
knížecí vlády,¹⁷ 101 rok před křtem
Vladimírovým¹⁸ — a Vladimír pokřtil
ruskou zemi roku 6497¹⁹ a Rus vzešla
z pokolení Jafeta, třetího syna Noemova

⁵ ŽK IV.

⁶ ŽK IV—XIII.

⁷ Proložní životy Kyrilův i Metodějův kladou Zambrije na Moravu.

⁸ Proložní život Kyrilův klade působení u Bulharů až po Moravě.

⁹ Tj. na Moravě a v Panonii.

¹⁰ Jde patrně o zkomoleninu z jména Panonie a kontaminaci s Metodějem.

¹¹ Tj. 855 podle východořimského a r. 863 podle alexandrijského počtu.

¹² Sedmý (druhý nikajský) se konal r. 787. Čtyřiačtyřicátým rokem po něm je r. 831, co naprosto
nesouhlasí s dobou vlády Michaela III. (842—867). Avšak lahoh. MD = 65 a pak 786 + 65 = 852.

¹³ Michael III.

¹⁴ Bogoris Michal (852—889).

¹⁵ Rostislav (846—870).

¹⁶ Kocel (861—874?).

¹⁷ Tj. 862/863.

¹⁸ Tj. 988 — 101 = 887.

¹⁹ Tj. 989 podle východořimského a 997 podle alexandrijského počtu. 989 — 101 = 888, co se
přibližně shoduje s údajem ruské Povesti (988) a dobou Vladimírovou (972—1015).

ДИМЕРЪ КР(Е)СТИ РОУСКОУЮ ЗЕМЛЮ
В ЛѢТО ≈ С. У. Ч. З. А РУСЬ ПОШЛА ОТ
КОЛѢНА АФЕТОВА ОТЪ ТРЕТІАГО С(Ы)НА
НОЕВА ... А БОЛГАРСКАА ЗЕМЛА КР(Е)-
ЩЕНА В ЛѢТО ≈ С. Т. О. А. ПРИ Ц(ѢСА)-
РИМИХАИЛЕ ГРѢЧЕСКОМЪ.

М(Ъ)С(А)ЦА ФЕВРАЛА ВЪ .ДІ.
Д(Ь)НЬ. ИЖЕ ВЪ С(ВА)ТЬИХ
ОТ(Ь)ЦА НАШЕГО КУРИЛА
АРХІЕПИСКОПА
КАТОНСКАГО МЖДРАГО
ФИЛОСОФА И ОУЧИТЕЛА
СЛОВЕНОМ И БЛЪГАРОМ
И РОУСОМ

СВАТЫИ КУРИЛЬ ФИЛОСОФЪ РО-
ДОМЪ СЪИ БЛЪГАРИНЪ ОТ СОЛОУНА
ГРАДА, ГРАМОТЖ НОВА СЪТВОРИ И
ПРѢЛОЖИ ГРѢЦСКЫИ ЖЫКЪ НА
РОУССКЫА КНИГЫ СЪ БРАТОМЪ ПРИ-
СНЫМЪ СВОИМЪ МЕФОДЕМЪ, ИЖЕ И
ТЪ ВЫСТЪ ПРѢВЫИ АРХІЕПИСКОПЪ
МОРАВСКИИ И ЧЕШЬСКИИ, ВЪ ЦАРЬ-
СТВО МИХАИЛА ЦАРА ГРѢЦСКАГО И
ВЪ Д(Ь)НИ АРХІЕПИСКОПА КОНЪСТАН-
ТИНА ГРАДА БЛАЖЕННАГО ПАТРИАРХА
ФОТІА, В ЛѢТА КНАСА БЛЪГАРСКАГО
БОРИСА И РАСТИЦА БОГОУСТНАГО
КНАСА МОРАВСКАГО И КОСТЕЛА КНАСА

— a bulharská země byla pokřtěna
roku 6371²⁰ za řeckého císaře Michaela.

14. (dne) měsíce února.
Otee našeho Cyrila,
který je mezi svatými,
arcibiskupa katonského,¹
moudrého Filosoфа a učitele
Slovanů, Bulharů a Rusů²

Svatý Cyril Filosof, který byl rodem
Bulhar z města Soluně, vytvořil nové
písmo a převedl řecký jazyk do ruských
knih³ se svým věrným bratrem Metodě-
jem, který se stal prvním arcibiskupem
moravským⁴ a českým⁵ za panování
Michala, císaře řeckého,⁶ a ve dnech
blaženého patriarchy Fotia, arcibi-
skupa Konstantinopole, v létech bul-
harského knížete Borise⁷ a Rostislava,
bohulibého knížete moravského,⁸ a Ko-
cela, knížete blatenského⁹ a lašského,¹⁰
a Zambria, kagana chazarského,¹¹
a Karla, krále německého,¹² a Dunaje,

²⁰ Tj. 863 podle východořímského a 871 podle alexandrijského počtu.

¹ Patrně panonského, viz proložní život Kyrilův.

² Jde o projev bulharsko-ruského prostředí, v němž Život vznikal.

³ Cf. pozn. 2).

⁴ V l. 869/870—873 až 885.

⁵ Jde o ohlas politických poměrů doby vzniku pramene.

⁶ 842—867.

⁷ 852—889.

⁸ 846—870. Označení bogoustnago cf. s bogomъ ustimъ v ŽK XIV.

⁹ 861—874.

¹⁰ Jde patrně o interpolaci ruskou, A. Teodorov—Balan, *Kiril i Metodii* I, 46.

¹¹ Viz proložní život Metodějův.

¹² Tj. císaře Karla III. (882—887)

БЛАТСКАГО И ЛѢССКАГО И ЖЪВРА
КОГАНА КОЗАРСКАГО И КАРЛОУСА КРА-
ЛА НѢМЕЦКАГО И ДОУНАА ГОСПОДАРА
ЖГОРСКАГО, ЦАРСТВУЮЩЕМОУ ЖЕ ВЪ
НОВГРАДѢ КНАСЮ РОУСЬКОМУ РОУРИ-
КОУ, ДО .РКВ. ЛѢТЬ ПРѢЖДЕ КРѢЩЕ-
НІА РОУСЬКЫА ЗЕМЛА, А ОТ СЪЗДАНІА
БОГОМЪ МИРОУ ВЪ ЛѢТО ≈ С. Т. ξ Г. С. И
АЗЪБОУКВЫ НЕЗНАЕМИ СЪСТАВИ ДО-
БРѢ. И КРѢСТИ СЛОВАНЫ И БЛЪГАРЫ,
ПОГАНСТВА ЖЕ ОТВРѢГШИМЪ СА ИМЪ.
И ПОСТАВИ .ОВ. ПОПЫ СКОРОПИСЦИ,
ПРѢЛОЖИ ВЪ БРѢСѢ ВСѢ КЪНИГЫ
ЦРЪКОВНАГО ОУСТАВА ОТ ГРѢЦСКАГО
ЖЫКА НА БЛЪГАРСКИИ. ОТ БЛАГО-
ВѢЩЕНІА ЖЕ ИМЪ НАЧЕНШИМЪ И
СЪКОНЧАВШИМЪ НА ПАМАТЬ СВАТОГО
ВЕЛИКОМЖЧНИКА ДИМИТРИА ОТ РОД-
НАГО ИМЪ ГРАДА СЕЛОУНА, ИЖЕ ИЗ-
НЕСЕ СВАТЫХЪ И БОГОНОСНЫХЪ МЖ-
ЖБИ СИХЪ. ПО СЕМЪ ЖЕ НАОУЧИВЪ
СЛОВАНЫ СВАТЫМЪ КНИГАМЪ, ПО-
ЖИВЕ КУРИЛЬ ФИЛОСОФЪ МЖДРЫИ
ЛѢТЫ .МВ. И ПРѢСТАВИСА В(Ъ) ЛѢТО
≈ С. Т. Д. З. И ПОСТАВИ ЕПИСКОПЫ ЛИ-
КІА, САВЖ, АНГЕЛАРИА, ГОРАЗДА,
НАОУМА, КЛИМЕНТА, ИЖЕ И ТЪИ БО-
ГОУТОДЕНЬ НВИСА И КЪ СВАТЫИХЪ
ЛИКОУ СЪПРИЧТЕСА И ПОЛОЖИШЖ
ТѢЛО ЕГО ВЪ ЦРЪКВИ СВАТАГО КЛИ-
МЕНТА, ИДѢЖЕ И ДО ДНЕ ПРѢБЫВАЕЪ.

pána uherského,¹³ když vládl v Nov-
gorodě ruský kníže Rurik, 122 let před
pokřténím ruské země¹⁴ a roku 6363
od stvoření světa Bohem. A neznámá
písmena sestavil dobře.¹⁵ I pokřtil
Slovany a Bulhary, když se zřekli
pohanství, a pověřil 72 kněží¹⁶ (funkcí)
rychlopisceů (a) přeložil v krátké době
všechny knihy církevního Zákona z ře-
ckého jazyka do bulharského.¹⁷ Začali
o Zvěstování a skončili ve svátek
svatého mučedníka Dimitrije z jejich
rodného města Soluně, který tyto
svaté a bohabojné muže povznášel
(na duchu). Pak když moudrý Cyril
Filosof naučil Slovanů svatým knihám,
žil 42 let a skončil roku 6377¹⁸ a ustavil
za biskupy Lykije,¹⁹ Sávu, Angelárie,
Gorazda, Nauma a Klimenta.²⁰ A též
se projevil jako Bohu milý a byl při-
počten ke sboru svatých. I uložili jeho
tělo v chrámu svatého Klimenta²¹
a tam spočívá až dodnes.

¹³ K tomu cf. ŽM XVI: *prišedъšju že na strany Dunajskuja korolju ugrskomu*. Jde o zkomoleninu v duchu ústní slovesnosti, kde se často objevuje „Dunaj“ jako jméno osoby, někdy dokonce i s přídomkem „hospodář uherský“, tj. pán maďarský.

¹⁴ Tj. 988 — 122 = r. 866.

¹⁵ Tj. r. 855 podle východořímského počtu a r. 863 podle alexandrijského.

¹⁶ ŽM XV, uvádí dva rychlopisce; číslo v tomto prameni vzniklo patrně kontaminací údaje ŽM a údajem o počtu překladatelů Písma, jejichž bylo podle tradice 70 (vid. např. v *traktátu mnicha Chrabra*).

¹⁷ V ŽM XV: „do slovanského“.

¹⁸ R. 869. V rukopise je však — patrně přepsáním — ϩ, tj. 9, místo očekávaného ж, tj. 70.

¹⁹ V *Úmrtí svatého Kyrila (Uspenije)* se hovoří o tom, že Kliment byl biskupem v Lykii (Malá Asie), což je zřejmě zkomolenina z „velický“ (ze subst. *Velika*). Lykie, která ze spojení *vs Lykii* byla vyabstrahována, byla i v tomto prameni přejata jako jméno osoby. Za skutečnou osobu považuje Lykia Z. R. Dittrich, *Christianity* 90.

²⁰ Viz řecký *Život biskupa Klimenta*, kap. 2.

²¹ V Římě, ŽK XVIII.

ŽIVOT SVATÝCH CRHA A STRACHOTY

Z druhého prvotisku Pasionálu (1495)

Jak jsme už konstatovali v úvodní poznámce k staročeské úpravě legendy *Difundente sole*, která bývá od začátku namnoze podávána jako legenda cyrilometodějská, vlastní legenda o soluňských bratřích se čte až v 2. prvotisku *Pasionálu* z r. 1495. Upravovatel tohoto druhého prvotisku, jenž bývá nazýván *Pasionálem utrakvistickým*, protože jeho některé exempláře určené utrakvistům byly doplněny vylíčením smrti Husovy a Jeronýmovy; opatřil na rozdíl od svých předchůdců většinu legend kalendářním datem. Tak např. úprava legendy *Difundente sole*, kterou jsme přetiskli výše, je tu připojena k svátku sv. Ludmily 16. září a Karlova legenda václavská k 28. září. *Život svatých Crha a Strachoty* není však zařazen k 9. březnu, který jim byl zasvěcen v olomoucké a pražské diecési, ale k 9. květnu, což patrně souvisí s tím, že u východních Slovanů je slaven tento svátek 11. května.

Základem *Života svatých Crha a Strachoty* je legenda *Quemadmodum*, z níž upravovatel vynechal vyprávění o Metodějově pokusu odnést tělo bratrovo tajně na Moravu (konec 4. kap. a kap. 5), ale kterou naopak jinde rozšířil, opíraje se o legendy *Difundente sole* a *legendu Moravskou (TM)*. Z Moravské legendy převzal zmínku o tom, že svatý Cyril a Metoděj přinesli na Moravu tělo sv. Klimenta, a o jejich misionářském působení v zemi Svatoplukově. Z překladu legendy *Difundente sole* pak převzal, po jazykové a stylistické úpravě odpovídající odstupu celého století a osobnímu vkusu, velkou část vyprávění o křtu Bořivojově. *Život svatých Crha a Strachoty* je tedy kompilace ze tří latinských cyrilometodějských legend a to kompilace málo uvážena. Jejím autoru kupodivu unikl rozpor mezi zprávou *Moravské legendy* (a ovšem i jiných pramenů), že tělo sv. Klimenta nalezl Konstantin-Cyryl už před cestou na Moravu, a mezi zprávou legendy *Quemadmodum*, že se vypravil pro tělo světcevo teprve z Moravy, a přijal obě tyto zprávy bez jakékoli poznámky od svého textu. Že potom otiskl překlad *Difundente sole* ještě k 16. září, už jsme uvedli.

Z toho mála, co kompilátor nepřevzal z jmenovaných tří předloh, je zajímavá zmínka o pokřtění Charvátů a Slováků (patrně jižních Slovanů), kterou nahradil starou tradicí o Cyrilově misi bulharské, zachovanou jak v *Difundente*, tak v *Moravské legendě*. Dal zřejmě přednost mladší tradici vycházející z kláštera na Slovanech, kde usadil Karel IV. charvátské glagoláše.

Přes své kompoziční nedostatky je *Život svatých Crha a Strachoty* cenným, nikoli ovšem jediným, svědectvím o životnosti našich latinských legend cyrilometodějských a vůbec o trvání středověké a především karlovske tradice cyrilometodějské, vycházející z Kristiána a z Italské legendy, tradice, na niž navazuje po obdobích jistého poklesu velmi významná složka barokního slavismu.

Náš text jsme přetiskli z faksimilovaného vydání *Pasionálu* od Zdeňka Tobolky (Praha 1926) už v čl. „*Život svatých Crha a Strachoty v staročeském Pasionále*“, ve sborníku

Rodné zemi, Brno 1958, str. 360—365. Odtud nahoře opakujeme i některé poznámky. Aby měl čtenář lepší představu o podílu jednotlivých předloh na této kompilaci, rozlišujeme je různým druhem písma. Garmond značí základní text *Quemadmodum*, *kursiva* legendu *Difundente*, proložený garmond Moravskou legendu a konečně *proloženou kursivou* je vyznačeno několik vět, pro které jsme nezjistili přímou předlohu.

Život svatých Crha a Strachoty

Svatý Crha a Strachota, bratřie vlastní z Alexandrie řecké jazyku slovanského, za času Michala císaře, když z daru božieho některé vlasti jako Charvaty a Slováky na vieru křestanskú obrátili, pod zpuosobú pútníkuov a prostých kněží do země Moravské pro spasenie národu toho z vuole božie přišli, nesúce s sebou tělo svatého Klimenta, kteréž byli v moři nalezli. Jimžto král Svatopluk se vším lidem vsťrieč vyšed s velikú poctivostí je přijal. Kteréhožto krále se vším lidem jeho k viere obrátili a k milosti křtu svatého přivedli, po městech a vesnicích chodiece slovo božie pilně kázali, a v milosti křtusvatého, ovšem bluduov se vystřiechajíce, aby trvali, napomínali. Tehdy král Svatopluk svatého Crhu za arcibiskupa vyvolil a potvrditi zpuosobil. A tak svatý Crha mnohé u viere Kristově utvrdil. A Zákon starý a nový z řecké řeči i latinské v slovanskú přeložil. A když svatú mši a jiné všecky hodiny v jazyku slúžil slovanském, uslyšav papež s kardinály, že by v zapověděném jazyku to činil, rozkázal skrze listy své, aby se k němu do Říma vypravil. A když to učinil, na příčinu svého obeslání od papeže se vytázal, jehožto papež s velikým hněvem treskal, proč by svatě mše a jiné hodiny v zapověděném jazyku slúžiti měl. A on pokorně chtě se vymluviti a je ukrotiti, zvav žaltář, ten veršík propověděl: Však psáno jest: Všeliký duch chval Hospodína! I vece:

Proč, otcové, bráníte zjevně mše svatě a jiné hodiny jazykem mým slovanským zpievati a písma řecká a latinská v slovanský jazyk překládati? Neb kdybych toho nečinil, nikoli bych tomu lidu prospěti nemohl, neb lid tvrdé šíje jest a hlupý a neznae cest božích. Protož toto spasitedlné jsem jim z vzdechnutie božieho nalezl, skrze něž mnohé sem z nich Pánu Bohu získal. A protož nemějtež mi za zlé, otcové. Však i svatý Pavel praví: Rozličními jazyky mluviti nechťejte brániti. A oni to slyšiece a viere svatého Crha se diviece i prospěchu, mocně ustavili a utvrdili a listy na to dali, aby v těch krajínách jich jazykem mše i jiné hodiny byly zpievány. Potom svatý Crha do krajín svých se navrátil a tělo svatého Klimenta s sebou do Velehradu přinesl. A pak potom přezvědév v duchu zkažení země Moravské, navrátil se do Říma s tělem svatého Klimenta a mnohé divy tam čině odpočinul skrze smrt v Pánu. A před smrtí svú bratra svého Strachotu neb Metudia ustanovil arcibiskupem miesto sebe a do Velehradu odeslal. A tak když se bral svatý Strachota do Velehradu, Svatopluk král s lidem svým proti němu vyšel a až do kostela jeho jest provodil poctivě. Kterýžto arcibiskup viere Kristově poddané ve vši svatosti zpravoval. Potom pak král Svatopluk hody kniežatóm udělal, mezi nimižto i vévodu českého Bořivoje pozval. A když k stolu sedli, kázal jemu na podlaže před stolem seděti, řka jemu, že neslušie tobě za

1C
14, 39
A 2, 4

stolem s křesťany, ale podlé pohanského obyčeje na podlaze před stolem seděti. Nad nímžto se arcibiskup Strachota sli-
tovav a zaň se postyděv vece k němu: *É, že ty, jsa tak veliké knieže, za to se nestydíš, že si od duostojného seděnie vy-
sazen, ale pro svú nevěru a modly na zemi nepoctivě sedíš? K němužto knieže Bořivoj vece: Cožpak jest? A co by mi vaše křesťanská viera pomohla? Odpověděl svatý Strachota: Kdyby ty modl nechal a křesťanskú vieru přijal a pokřtíl se, ty i tvoji potomní kniežata a králi byli by slavnější a duostojnější nade všeka kniežata a krále jazyka slovanského. Jehožto řeči vévoda Bořivoj povoliv prosil, aby byl pokřtěn. I řekl jemu arcibiskup: Věřž celým srdcem v Otce všemohúcieho i v jeho Syna Jezukrista*

a v Ducha svatého, jenž jest osvětitel všech věrných duší. A to učin najviev pro spasenie duše své i těla a s Bohem na věky přebývanie. I když jest k tomu povolil vévoda a vyznal a křtu snažně žádal, pokřtíl jest ho se třídcieti služebníky jeho a v svaté vieře potvrdil a vyučil a do Čech propustil. Kterýžto pojav s sebou kněží do Čech se navrátil. Potom po nemnohých dnech svatý otec Strachota do Čech přijev, svatú Lidmilu, manželku kniežete Bořivoje, s mnohými jinými pokřtíl a tak tudy svatá viera křesťanská v České zemi mocně se rozmnožila. A svatý Strachota zase do Moravy se navrátil a šlechtně živ jsa ve všem dobrém prospievaje Bohu se dostal.

KYJEVSKÝ MISÁL

(Kyjevské listy)

Hlaholici psaný misál, přesněji sakramentář, zvaný Kyjevský (též Kyjevské listy), představuje svým rukopisným dochováním z počátku 10. stol. nejstarší dosud známý slovanský rukopis se souvislým (literárním) textem. Rozsáhlá odborná literatura o této vzácné památce, k níž zaujali stanovisko po první zprávě Kolářově takřka všichni významní slavisté počínajíc Miklošičem a Jagičem, je spolu s přehledem problematiky uvedena v díle M. Weingarta: *Československý typ církevní slovančiny* (Bratislava 1949); z novější literatury srov. zejména: J. Vašica: *Slovanská liturgie nově osvětlená Kyjevskými listy* (Slovo a slovesnost 6, 1940); J. Vašica: *Slovanská liturgie sv. Petra* (ByzSlav 8, 1939—1946); D. Čiževskij: *K voprosu o liturgii sv. Petra* (Slovo 2, 1953); M. Leumann: *Die altkirchenslawischen Kiever Blätter und ihr lateinisches Original* (Festschrift Albert Debrunner, Bern 1954); K. Gamber: *Das glagolitische Sacramentar der Slavenapostel Cyrill und Method und seine lateinische Vorlage* (Ostkirchliche Studien 6, Würzburg 1957); G. Y. Shevelov: *Trst-type Groups and the Problem of Moravian Components in Old Church Slavonic* (The Slavonic and East European Review 85, 1957); A. J. Bahmut: *Doslidžennja rosijšskymy i ukrajivšskymy movoznavcjamy fonetyčnych i leksyčnych osoblyvostej Kyjivšskych lystkiv i Pražskych uryvkiv u zv'jazku z pytannjem pro pochodžennja cych pam'jatok* (Slov'janske movoznavstvo 2, 1958); F. V. Mareš: *Drevne-slavjanskij literaturnij jazyk v Velikomoravskom gosudarstve* (Voprosy jazykoznanija 1961, No 2); R. Jakobson: *Tainaja služba Konstantina Filosofova i dalnejšeje razvitije staroslavjanskij poezii* (Iz Zbornika radova Vizantološkog instituta, knj. VIII, Beograd 1963); K. Gamber: *Die Kiever Blätter in sakramentargeschichtlichen Sicht* (Cyrillo-Methodiana, Köln—Graz 1964); F. Zagiba: *Der historische Umkreis der Kiever Sakramentarfragmente* (Slovo 14, 1964). J. Stanislav: *Aus dem slowakischen Material zum Studium der Kiever Blätter* (Die Welt der Slawen 11, 1966); týž: *Kām vāprosa za izsledovaneto na Kievskite listi*, Ezik i literatura 22, 1967).

Přes jistou rozdílnost názorů na původ památky převládá dnes názor, že jde o dílo literárně velkomoravské (vzniklé jako překlad z latiny), v dochovaném rukopisném podání pocházející z Čech (ačkoli byla v poslední době vyslovena i domněnka, že už sám zachovaný rukopis je z Velké Moravy 9. stol.). Po prvním vydání Jagičově (1890) byl KM vydán ještě několikrát, mimo jiné i C. Mohlbergem (1928) s latinskými předlohami.

Modlitba (v pořadí skladby dvacátá), kterou z památky jako úryvek vydáváme podle edice v čítance M. Weingart, J. Kurz: *Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského* (Praha 1949, 126), je tak odlišná od příslušné modlitby v latinském originále, že představuje text samostatný. Její slovenský překlad vyšel v knize P. Ratkoše *Pramene* 282, český v knize J. Vašici *Literární památky* 111.

МЪШЪ .Г. О ТОМЪЗЕ

(п)БСАРЕСТВѢ НАШЕМЪ Г(ОСПОД)И МИ-
ЛОСТЬЖ ТВОЮЖ ПРИЗЪРИ. І НЕ ОТЪДАЗЪ
НАШЕГО ТОУЗИМЪ. І НЕ ОБРАТИ НАСЪ
ВЪ ПЛѢНЪ НАРОДОМЪ ПОГАНЬСКЪИМЪ.
Х(РЪСТ)А РАДИ Г(ОСПОД)И НАШЕГО. ІЖЕ
ЦБСАРИТЬ СЪ ОТЦЕМЪ І СЪ СВЯТЫМЪ.

Mše čtvrtá, o témže

Na naše království, Pane, se svým mi-
losrdenstvím pohlédni a nevydej to, co
je naše, cizím a neobrat nás v plen
pohanským národům;¹ pro Krista,
Pána našeho, který kraluje s otcem
a se svatým (duchem).

¹ Cf. Rege nostras domine propitius uoluntates, ut nec propriis iniquitatibus implicentur, nec subdantur alienis, per dominum. Codex Padovanus D 47.

² O modlitbě jako projevu moravského povědomí cf. L. Havlík, *K otázce národnosti* 502 a R. Večerka, *Slovanské počátky* 56. Dále celkově viz J. Vašica, *Literární památky* 41—47.

OTFRIDS VON WEISSENBURG EVANGELIENBUCH
EVANGELIJNÍ HARMONIE OTFRIDA Z WEISSENBURKU

Úryvek, který uveřejňujeme, je čtyřverší z evangelijní harmonie (Evangelienbuch), jejímž autorem byl mnich Otfrid von Weissenburg. Skladba vznikla v letech 863—871 a je psána nářečím jihorýnsko-franckým. První vědecké vydání památky pořídil Joh. Kelle, *Otfrids von Weissenburg Evangelienbuch*, 1. Band, Text und Einleitung, Regensburg 1856. Interpretací uvedeného čtyřverší se např. zabýval německý filolog E. Schröder (Zfda 55, Bd. 2—3, str. 377—381); z našich badatelů pak Arne Novák v článku *Ohlas působení Methodějova a Konstantinova v soudobém Německu* (ČČH, XXI., 1915, str. 79—80). Text otiskujeme podle vydání A. Teodorov-Balan: *Kiril i Metodi II.*, str. 249.

Nu es filu manno inthíhit, in sína
zungun scríbit,
joh ílit er gigáhe, thas sínaz io gihóhe:
Wánana sculun Fránkon éinon thaz
biwánkon,
ni sie in frénkisgon bigínnen sie gotes
lób singen?
(*Otfrid I 1,31ff*)*

Když mnozí lidé usilují o to psát
svým vlastním jazykem,
a velmi se snaží svůj národ stále
vyvyšovat:
proč by se měli zřici Frankové toho,
aby opěvovali chválu Boží jazykem
franckým?

* Cf. MGH Ep. VI, 19. s. 166—169, zvl. 168; okolo r. 865.

SLUŽBA MEFODIJU

SLUŽBA METODĚJOVI

Údaje o působení Konstantina a Metoděje na Velké Moravě jsou obsaženy i v tzv. „službách“ (officiích), tj. liturgických písňových skladbách určených pro kněžské (kanonické) hodinky. Věcně se tyto csl. služby opírají o oba Životy a panegyriky; formálně, svým skladem a rytmem, odpovídají cyrilské služby vzorům řeckým, hlaholské zase modelům západním (latinským).

K nejstarším z nich patří cyrilská služba věnovaná Metodějovi (dále SM). Vznikla pravděpodobně po vyhnání Metodějových žáků z Velké Moravy a před ustavením Klimenta biskupem bulharským, tj. někdy mezi roky 885—893, a jejím autorem byl patrně žák a spolupracovník Metodějův presbyter Konstantin, pozdější biskup přelavský; Konstantinovo jméno je obsaženo v akrostichu SM s dedikací Metodějovi.

SM je zachována ve 2 rukopisech bulharské redakce ze 13. stol. a byla už mnohokrát vydána. Nejstarší je vydání v publikaci *Bългарски книжици*, októvri 1860, a pak ji vydávali ještě V. I. Grigorovič (1862 a znovu v Kirillo-Mefodijevském sborníku 1865), I. I. Sreznevskij, P. A. Syrku, A. Alexandrov, P. A. Lavrov, J. Ivanov, A. Teodorov—Balana j.

Z odborné literatury o SM viz D. Kostić: *Bugarški episkop Konstantin, pisar službe sv. Metodiju* (ByzSlav 7, 1937/38); J. Pavić: *Staroslavenski pjesnički kmon u čast sv. Metodiju i njegov autor* (Bogoslovska smotra 24, 1936).

Vydáváme úryvky ze SM ve znění tzv. Draganovy mineje, jak je otištěna u J. Ivanova (*Bălg. starini* 301—305) s výběrem variant podle druhého bulharského rukopisu ve vydání P. A. Lavrova (*Materials* 122—127). V závěru otiskujeme ještě jeden ze tří samostatných troparů, které se v rukopise Draganovy mineje objevují mimo vlastní službu, jak je vydán Grigorovičem v Kirillo-Mefodijevském sborníku (1865) na str. 238.

ПР(Ъ)ПОД(О)Б(Ъ)НАГО
О(ТЪ)ЦА МЕФОДИА ОУЧИТЕЛЪ
СЛАВЪНЬСКОМОУ ЖЫКОУ.
БРАТЬ КИРИЛА ФИЛОСОФА^a

(...) ЗАКОНЪ БЛ(АГО)Д(А)ТИ. НА-
КАЗАТЕЛЪ СЪЖЖАЖ СИ. С(ВА)Т(ИТЕ)ЛЮ

Velebného otce Metoděje,
učitele slovanského národa,
bratra Cyrila Filosafo

(...) Světče Metoději, osvojiv si
zákon milosti Soudecovy, stal ses tak

^a М(ЪСА)ЦА АПРЕЛИА С. ПР(Ъ)П(О)Д(О)Б(Ъ)НАГО О(ТЪ)ЦА МЕФОДИА И КИРИЛА ФИЛОСОФА ОУЧИТЕЛЪ СЛОВЪНОМЪ.

МЕФОДИЕ. ТЪМЪ ОУВО БЫС(ТЪ) С(ВА)-
ТЫМЪ БОУКВАМЪ ПРЪМЪДРЪ НАСТАВ-
НИКЪ^b И ПРЪДАЛЪ ЕСИ СВОИМЪ
ЛЮД(Ъ)МЪ. И СТАДОУ ОУЧЕНИЕ ИХЪ
НИЖЕ ЧТЖЩЕ И ПОУЧАЖЩЕ СА.
ВЪ С(ВА)ТЫЖ КНИГЫ БЛ(АГОСЛО)ВАТЪ
Г(ОСПО)ДА ВЛАЖИМ ТА ДОС(ТО)ПНО.

(...) ОСТАВИВЪ РОД И О(ТЪ)ЧЕСТВО
ПОДРОУ(ЖИ)Е И ДЪТИ. С(ВА)ТЕ ОУЧИ-
ТЕЛЮ ВЪ ПОУСТЫНИ ИЗВОЛИ СЪ С(ВА)-
ТЫМИ О(ТЪ)ЦЫ ЖИТ(И) ПРЪСЛАВНЕ.

(...) О ПРЪСЛАВНЕ КТО МОЖЕТЪ
ИЗРЕЩИ. МЕФОДИА ДЪТЪЛИ И ТРОУДЪ
ЕЖЕ ПОСТРАД(А). ОТ ВЪСЪ ТРИЖЫЧ-
НИКЪ.

(...) НАКО СЛ(Ъ)Н(Ъ)ЦА СВЪТЛОС(ТЪ)
ВЪТСОКА ТА Х(РИСТО)С ВЪСИНАВША^c
КЪ ЗАПАДОУ О(ТЪ)ЧЕ. ПОСЛА МЪДРА
ОУЧИТЕЛЪ МЕФОДИА ВСЪМЪ. ПРОСВЪ-
ЩАЖЩА ГРАДЫ МНОГЫ И СТРАНЫ
БОУКВАМИ ТВОИМИ ПОЧИТАЖЩЖ ВСА
КНИГЫ Б(О)ГОДЪХНОВНЫИЖ^d ВЛАЖЕ-
НЕ ОУЧЕНИА Д(ОУ)ХА ПРЪС(ВА)ТААГО
НИИЖ МОЛИ СА НЕПРЪСТАННО О ХВА-
ЛАНИХ ТА.

(...) ТА ИМА О(ТЪ)ЧЕ ЗЕМЪ МОРАВ-
СКАА. СТЪНЖ ТВРЪДЖ. ЕЖЖЕ ПОВЪ-
ЖДАЕМЪ^e ЕРСТИКЫ.

ОДЕСНЖЖ ПРЪДСТОЖЩА. ПР(Ъ)С-
(ВА)ТЫЖ ТР(ОИ)ЦА ОУЧИТЕЛЪ. М(О)-
ЛИТА СА Х(РИСТ)ОУ СЪХРАНИТИ СТАДО
СЛОВЪНСКОЕ.

(...) ИСТЫИ НАСТОЛНИКЪ. АП(О)-
С(ТО)ЛА СЛАВНААГО. АНДРОНИКА СЛАВ-
НЕ ЖВИ СА. ОУКРАСА ПРЪСТОЛЪ
С(ВА)ТЫА ПР(Ъ)К(Ъ)ВЕ ПАНОНЬСКЖЖ
МЪДРЕ.

ТА МОЛИМЪ МЕФОДИЕ. С(ВА)Т(ИТЕ)ЛЮ
СЛАВНЕ. РАЗГНАНОЕ ЕРСТИКЫ. СТАДО
СВОЕ СХРАНИ. ВЪ ВЪРЪ ПРАВОВЪРНЪИ
М(О)Л(И)ТВАМИ СИ О(ТЪ)ЧЕ.

(...) В(О)ЖЕСТВНАА И ВЪРНАА. МЕ-
ФОДИА ВСИ ВЪСПОИМЪ ЛЮД(И)Е. И
ЛЮБОВИЖ ОУВЛАЖИМЪ. НАКО НАС-
ТЫРЪ БЕЛИКААГО СЛОВЪНОМЪ. СЛОУ-
ЖИТЕЛЪ НАОУЧИ ЧЕСТНО. ПРОГОНИ-

moudrým učitelem svatých písmen a předal jsi svým lidem a svému stádu poučení o nich, takže jejich prostřednictvím étouce a poučující se ve svatých knihách, žehnají Boha. Velebíme tě, jak náleží.

(...) Ó slavný, opustiv rodinu i vlast, ženu i děti, rozhodl ses, svatý učiteli, žít na poušti se svatými otci.

(...) Ó slavný. Kdo může vypovědět Metodějovy ctnosti a příkoří, která zakusil od dábelkých trojjazyčníků.

(...) Jako sluneční světlo poslal tě zazařivšího, otče, Kristus z východu na západ jako moudrého učitele a „ukazatele cesty“ všem, osvěčujícího mnohá města i země, které prostřednictvím tvých písmen, ó blažený, pročítají všechny Bohem inspirované knihy s učením o svatém duchu. Pros teď neustále za ty, kteří ti vzdávají chválu.

(...) Tebe má, otče, moravská země jako tvrdou stěnu, již porážíme kacíře.

Oba učitelé, kteří stojíte po pravici svaté trojice, modlete se ke Kristu, aby ochránil slovanské stádo.

(...) Ó slavný, projevil ses důstojným nástupcem slavného apoštola Andronika, ozdobil stolici svaté církve panonské, ó moudrý.

Tebe, slavný světče Metoději, prosíme: svoje stádo rozehnané kacíři zachovej v pravověrné víře svými modlitbami, otče.

(...) Božského a věrného Metoděje všichni lidé opěvujeme a s láskou velebíme jako velikého pastýře Slovanů. Služebníky (boží) vzácně vyučil na pronásledovatele kacířství. Zajisté se

^b ОБРАТНИКЪ. ^c ВЪСИЗВЪ. ^d Б(О)ГОДЪХНОВНЫИЖ. ^e ПОВЪЖЛАСТЬ.

ТѢЛѢ БРѢСИ. М(О)Л(И)Т БО СА НГ-
ПРѢСТАННО О ВСѢХ НАС.

ИКОС.

Ц(Ѣ)С(А)Р(Ъ)С(Т)ВИНА ПАНОМИНА.
КОУИНО НОВИИ СЖИЩЕ ЛЮД(И)Е. ТБСБ
НАСТЫРѢ ЧЕС(ТЪ)НА. СВѢДАЩИ ДАУ-
ДЕТ (!) СА¹.

(...) О ВАЮ С(ВА)ТАА ХВАЛИТ СА
СЛАВНО. ГРАДЪ СОЛОУНЬСЬКИИ КИ-
РИЛЕ⁸ С(ВА)ТЕ И МЕФОДИЕ. МИСИНА
И ПАНОМИНА И МОРАВЬСКАА ЗЕМѢ
БЛ(А)Ж(Е)НЕ. СЛАВАЩИ И ВЪПИЖИЦИ
БЛ(АГО)С(ЛОВЛЕНЬ).

(...) ТА БЛ(А)Ж(Е)НЕ ПОСТ ЗЕМѢ
МОРАВСКАА. ЧЕС(ТЪ)НО ТВОЕ ТѢЛО
ИМАЩИ. И ПАНОМЬСКАА С(ВА)Т(ИТЕ)-
ЛЮ. ПРОСВѢЩЕНѢ^h ТОВОА. И ЛЮД(И)Е
БЮ СЫШЕДШЕ СА. ПРАЗНОВАЖТЪ ТВОЖ
ПАМАТ.

ИМАЩА С(ВА)ТАА ПРА О С(ВА)ТЦИ
ТРО(И)ЦИ. КИРИЛЕ¹ ПР(Ѣ)Ц(О)ДОВ(Ъ)НЕ.
МЕФОДИЕ С(ВА)Т(ИТЕ)ЛЮ. СТАДО ВАЮ
С(ВА)ТОВ. ХОДАЩЕ ПО ЗЕМИ СТРАННѢИ.
СКРАПШЕ¹ СТАДО СВОЕ^k РАСТИТА. М(О)-
Л(ИТВА)МИ СИ БЛ(А)Ж(Е)НАА.

neustále modlí za nás za všechny
Ikos.

Noví lidé z království panonského
jsouce pospolu, radujeme se, dozvída-
jíce se o tobě, ctěném pastýři.

(...) Pro vás dva, svatí, dochází
slavně chvály město Soluň, svatý
Cyrile a Metoději, Moesie i Panonie
a moravská země, ó blažený, oslavujíc
a volajíc „Blahoslaven (budiž Bůh
oteců našich)“.

(...) Tebe, blažený, opěvuje mo-
ravská země, která má tvoje ctěné tělo,
i země panonská, tebou, světče, osvi-
cená. A lidé těch dvou zemí sešedše se,
oslavují tvou památku.

Vy dva svatí, kteří jste vedli pře
o svaté trojici, velebný Cyrile a světče
Metoději, ochraňte své svaté stádo
chodící po cizí zemi, své stádo svými
modlitbami rozmnožte, ó blažení.

(Tropar)

(...) МОРАВСЬКЫЖ ЗЕМЛА ВЕЛЕН
ГРАЖДАНИНЪ, СЛАВА ЖЕ И ПОХВАЛА
СѢВЕРЬСЬКЫЖ СТРАНЫ, СВАТИТЕЛЪ БО
МЕФЕДИЕ ВЫСОКЫМЪ СЪЗЫВАЕТЪ ПРО-
ПОВѢДАНИЕМЪ. ПРИДѢТЕ ПАМАТОЛЮБ-
ЦИ ВЪРОЖ СЪТЪЦЪМСА И ЛИКЪСТ-
ВОУИМЪ СЪ НИМЪ ВЪ ПРАЗДНЕСТВО
ОУСНЕНІА ЕГО ПРѢСЛАВНАГО. ДА ПРИ-
НОСИТЬ ТИ НЕПРѢСТАННЖ МОЛИТВЖ
КЪ ХРИСТОУ БОГОУ НАШЕМОУ ДА ИЗ-
БАВИТЬ ВСЕЖ ВѢДЫ И НАПАСТЕИ
ДОУШЖ НАША.

Veliký občan moravské země, sláva
a chvála severní krajiny, totiž světce
Metoděj, svolává nyní hlasitou výzvou.
Přijďte vy, kteří milujete (jeho) pa-
mátku, s vírou se setkejme a těšme se
s ním ve svátek jeho přeslavného
skonu. Necht' ti přináší neustálou mod-
litbu ke Kristu Bohu našemu, aby naše
duše zbavil všeho soužení a pokušení.

SLUŽBA KIRILLU

SLUŽBA CYRILLOVI

Služba Cyrilovi (dále SK) je podobně jako SM liturgická hymnická skladba, která
patrně vznikla koncem 9. nebo začátkem 10. stol. v Bulharsku a věcně se opírá o cyri-
lo-metodějovská díla biografická a panegyrická. Byla vyslovena domněnka, že jejím autorem
byl Sáva, jeden z Metodějových žáků a pokračovatelů v jeho díle na bulharském území;
to dosud nebylo prokázáno ani vyvráceno. Jakožto útvar básnický obsahuje SK méně
přímých sdělení o velkomoravské skutečnosti 9. stol. než její biografické a panegyrické
zdroje. Publikujeme z ní proto jen ty úryvky, které mohou mít — posuzovány jako histo-
rický pramen — hodnotu svými faktografickými údaji.

Památka byla ve středověkém esl. písemnictví velmi oblíbená; její opisy v redakci
ruské, bulharské i srbské jsou zachovány od století jedenáctého až do století sedmnáctého;
Angelov jich zná celkem 17 (Izv. na Dářž. bibl. „Vasil Kolarov“ za 1956 g., Sofija 1958).

O památce napsal pojednání P. S. Kazanskij v Kir.-Mef. sborníku (1865); další
literaturu viz v úvodu k SM (zde str. 322).

První vydání textu SK připravil V. I. Grigorovič v Uč. zap. Kazan. univ. (1862);
později vydávali její různé rukopisy ještě A. V. Gorskij, A. Aleksandrov, K. Rad-
čenko, A. Teodorov-Balan, B. St. Angelov aj. Důležité byly edice I. I. Sreznov-
ského (Svěděníja i zamětki, SPb. 1868) a N. V. Šljakova (Izv. ORJaSI XV, 1910, kn. 3)
s cennými variantami.

Český překlad SK je dílem J. Vašici (*Život a pochvala svatého Cyrila*. Stará říše 1927),
též Literární památky epochy velkomoravské, Praha (1966).

Základem našeho vydání je znění bulharské redakce SK v rukopise tzv. Draganovy
mineje ze 13. stol., jak je vydána u Lavrova (*Materialy* 116—122; viz též J. Ivanov,
Bǎlg. starini 296—300) s výběrem variant podle rukopisů 1 (srbské redakce), 2 (tzv. ruko-
pisu Palauzovova), jak je uvádí Lavrov se stejným číselným označením v poznámkovém
aparátu citované edice, dále podle rukopisů 3 (z tzv. Skopské mineje, sborníku bulharské
redakce 13. stol.), jehož text je vydán u J. Ivanova (*Bǎlg. starini* 290—295), a konečně
podle rukopisu 4 (č. 164 býv. Synodální knihovny, ruské redakce), jehož text je vydán
u Lavrova (*Materialy* 108—111). Na závěr otiskujeme ještě úryvek z rukopisu Palauzo-
vova, který není obsažen v ostatních verzích SK, podle Lavrova (*Materialy* 115).

¹ РАДУСМА. ⁸ КУРИЛЕ. ^h ПРОСВѢЩЕНА. ¹ КУРИЛЕ. ^k Ом.

«ФЕВРАЛА ДІ. ПАМАТ
ПРЪП(О)Д(О)Б(Ъ)НАГО ОЦА
НАШЕГО КОСТАДИНА
ФИЛОСОФА. ПРЪТВОРЕНАГО
ИМЕНЕМЪ КУРИЛА,
ОУЧИТЕЛЪ
СЛОВЪНЬСКОМОУ^б
ЖЪЗЫКОУ^а»

(...) КРОТОКЪ МЪДРОСТѢЖ^с, Б(О)-
ЖИЖ ЛЮБВС^д ИСПЛНЕНЪ, ПРАВО-
ВѢРНЫХ ОУЧЕНИИ ПРЪОУКРАШЕНЪ.
КУРИЛЕ ВЛ(А)ЖЕНС, ГРАДЫ ЖЕ И
СТРАНЫ ОУЛОВЛЕНА^е В(ОГО)МЪ. ВЛ(А)-
ЖЕНС^г. ПРОИДЕ ПРОСВѢЩАЖ ВЛ(А)-
Г(О)Д(А)ТИЖ. НЕ С(Ъ)П(А)С(Ь)НОВ^з
ИМАЩЪ РАЗОУМИС. СЕГО РАДИ ТА
ЧТЪМЪ С(ВА)Т(Ъ)МИ ПЪСНЬМИ.

(...) ПРОСВѢЩЪ ЯКО СВѢТИЛО ТА
СВѢТОДАВЦЪ Х(РИСТО)С В(ОГ)Ъ НАШЪ
ВСЕМОУ МИРОУ ЯВИ ОУЧИТЕЛЪ. И
ПОСЛА ТА ОУЧИТИ ТЕМНЫХЪ КНИГАМИ
ЗАКОНОУЧНЫМИ^и ЖЪЗЫКЫ ЗАПАД-
НЪЖ.

С(ВА)ТЫМЪ Д(ОУ)Х(О)МЪ ОТ ПЪЧИ-
НЫ ИЗВЛѢЧЕ В(О)ЖИМЪ СЛОВ(О)МЪ
ВЪСЕМОУ МИРОУ ОУЧИТЕЛЪ ВЛ(А)ГО-
ВѢРИА, МЪДРЕ. ДРАГЫИ БИСЕРЪ КНИ-
ГАМИ^{чн}, ВЛ(А)Ж(Е)НС, ЖЪЗЫК(Ъ) ОБО-
ГАТИ В(О)ЖИА ЗАКОНА.

(...) СЛОВОМЪ И СРДЦЕМЪ И ЖЪЗЫ-
КОМЪ Х(РИСТ)А С(Ы)НА В(О)ЖИА ПРО-
ПОВѢДА. ПРЪМЪДРОСТ ЖЕ И СИЛЖ
И СЛОВО ВЪПЛЫЩЕССА, ВЛАЖЕНС^і,
СТРОУЧАМИ ПРІТЪЧНАМИ ОУДАВЪ ТРИ-
ЖЪЗЫЧНИКЫ^і.

(...)^і ЯКО ЗАРЪ ПРОСВѢЩЪ ВСА
ЗЕМЛА. БРЕТИКЫ ГОНИШИ, ВЪЗЫСКАА.
НА ВЪСТОЦЪ И ЗАПАДЪ. И СЪВЕРЪ ЖЕ
И ЮСЪ. ТРИЖЪЗЫЧНИКЫ ПРАВИШИ.
ПРОПОВѢДАА СТРАНАМЪ. ЖЪЗЫКЫ ИМЪ
ГЛ(АГОЛ)А. И КНИГЫ^к ПРЪДАЖ. РИМА

14. února. Památka blaženého
našeho otce Konstantina Filosafo,
přejmenovaného jménem Cyril,
učitele slovanského národa

(...) Jsa mírný milosrdenstvím, na-
plněný boží moudrostí a okrášlený pra-
vověrným učením, prošel jsi, blažený
Cyrile, města i země, světců ulovený
Bohem, osvěcuje milostí ty, kteří ještě
nepřijali spásitelné poznání. Proto tě
uctíváme svatými písněmi.

(...) Kristus, náš Bůh a dárcе
světla, rozžav tě jako svítilnu, před-
stavil tě celému světu jako učitele
a poslal tě učit knihami zákona temné
západní národy.

S pomocí svatého ducha vytáhl jsi,
ó moudrý, z hlubiny božím slovem učí-
tele zbožnosti drahocennou perlu, kni-
hami božího zákona jsi obohatil národy,
ó blažený.

(...) Slovem i srdcem i jazykem
kázals Krista, syna božího, moudrost
a sílu, vtělené slovo, ó blažený. Proud-
em svých podobenství jsi zadával
trojjazyčnicku.

(...) Jako záře osvitiv všechny
země, pronásleduješ kacíře, vyhledá-
vaje je na východě i západě, severu
i jihu. Trojjazyčnicku přivádíš na pra-
vou cestu, kážeš zemím, mluvě (jejich)
jazyky a překládáje knihy. Doraziv do

^{а-а} м(ѣсац)а то(о) в(ъ) д(і) пр(ѣ)п(о)д(о)бн(а)го о(т)ѣца наш(е)го ауксентіа. и с(в.та)го
кюрила 1; с(ва)т(о)го кирила философа. оучителѣ словѣнскоу зыкоу 3. ^б словенскоу
2. ^с м(и)л(о)стиж 1, 2, 4. ^д мѣдрости 1, 2, 4. ^е оуловленъ 1—3. ^г Ом. 1; с(ва)т(е) 2, 4.
^з въ с(ѣ)п(а)с(е)нне приемша разоумне 1; не въ (оу) 4 с(ѣ)п(а)сително приемша разоумне
2, 4; с(ѣ)п(а)с(ѣ)нож 3. ^и закона 1, 2, 4; равно вѣлгарскыи 3. ^{чн} Add. вѣлгарскыи 3.
^{і-і} Ом. 3. ^{і-і} Ом. 1, 4. ^к книгами вѣлгарскыи 3.

ЖЕ ДОШЕДЪ. ТОУ ТѢЛО СВОЕ ПОЛОЖИ,
ВЛ(А)Ж(Е)НС. В РЖЦѢ Г(ОСПОД)ИИ
Д(ОУ)ШЪ СВОЖ ПРЪДАВЪ^і.

(...) РАВНОСОЩНИЖА ПРОПОВѢДАЛЪ
ЕСИ С(ВА)Т(А)ГО Д(ОУ)ХА СИЛЖ ОЦДОУ
И С(Ы)НОУ, ТРЪСЛ(Ъ)Н(Ъ)ЧИААГО СВѢ-
ТА. ИМЖЕ В(О)ЖИИ БЫВАЕМЪ ПО ПО-
ДАИНОУ. С(Ы)НОВЕ СВѢТОУ И ИСТИИ
НАСЛѢДНИИИ.

(...) ВЪЗЛЮБИВЪ ИЗМЛАД(А) МЪД-
РОСТЬ. ИСТИНИЖЖ МЪДРОСТЬ СЕСТРЖ
СЕВЪ ПРИЯЛЪ ЕСИ И ОУМЪДРИСА
Б(ОГО)МЪ, ВЛ(А)ЖЕНС, И АВИСА ЛЮВО-
МЪДРЕЦЪ.

(...)^і ПРЪСВѢТЛОЕ ЖИТИЕ ВЪЗЛЮ-
БИВЪ МЪДРЕ^ш. ЗАРЪМИ ТРЪСЛ(Ъ)Н(Ъ)-
ЧИАГО В(О)Ж(Ъ)С(Т)ВА ОСВѢТИМЪ ПРОИ-
ДЕ ЯКО МЛЪНИИ ВСЕЛЕНЪЖ. СЪВЕР-
СКИЖА И ЮЖИЖЖ^п ПРОСВѢТИВЪ
СТРАНЖ. ЗАПАДНЫМ ЖЕ СВѢТЪ НЕ-
ЗАХОДИМЪ ВСИА^і.

(...) НЕ ОУСТРАШИСА. ОУЧИТЕЛЮ.
ВОИНСКЫ ЕДИНЪ ВНИТИ ВЪ ПЛЪКЪ
ЖИДОВСКЫН^о, ВСѢХ ЖЕ НАРОДЪ ИХЪ^о
МЪДРОСТИЖ РАЗВЕРЪСЕ СТЬЛЪЦЪ. ЯКО
И ОНЪ ХАНАОНЬСКЫИ. ПРОРОЧЬСКИМИ
ПРИТЧАМИ.

(...) СВѢТЪ ПРИЛОЖЪСА. СВѢТЪ
ЯВИСА ВИАТИНОУ, ЕЖЕ ОТ В(О)Г(А)Р.
ФУЛОСОФЕ. ИНЪ БО ОБРЪТЪСА ПАВЕЛЬ
ДѢТѢЛМИ, ПРЪТЪСЖЪ ВСА ЗЕМА В ЖЪЗЫ-
ЦЪХЪ, СЛ(Ъ)П(Ъ)ЦА СВѢТЛЪС СИ АЖ
СЛОВОМЪ ОУЧЕНИА. ТИ ВЪИНА. Г(ОСПО-
ДЪ)А ПОНТЕ ДЪЛА.

ЪКОЖЕ ПРЪТРЪЖЕССА СЪИМЪ^с БУРЕИ-
СКЫИ ОСТРОТОЖ СЛОВЕСЪ ТВОИХЪ.
ВЛ(А)Ж(Е)НС^г. ВЪ ГРАДЪХЪ СЪВЕР-
СНЫХЪ. ВЪ ХАЗАРЪХЪ ПРИЛОЖИ ТИ СА.
ТЫ БО МНОЖЕСТВО^с ПОСЪЧЕ. ОУЧИТЕЛЮ
С(ВА)ТЫИ. ЯКО ГОЛИАДА Д(А)В(И)ДЪ
ВЪ ПОГАНЪХЪ.

ЪВЕЛИКА ТА ОТИЛОТА И ТВРЪДЪ
ЗЕМЪ ПАНОНЬСКАА ИМАЦИ, ВЛ(А)-
Ж(Е)НС^ч. ВЛАДИ БРЕТИЧЬСКИЖ РОУ-

Říma, složil jsi tam své tělo, ó blažený,
a odevzdal jsi svou duši v ruce Páně.

(...) Hlásal jsi, že je soupodstatná
otci i synovi síla svatého ducha, troj-
slunného světla, jímž se podle daru stá-
váme božími, syny světla a dědici
pravdy.

(...) Zamilovav si z mládí moudrost,
pravou moudrost jsi přijal sobě za
sestru; byl jsi k moudrosti přiveden
Bohem, ó blažený, a stal ses libo-
mudrcem.

(...) Zamilovav si život plný světla,
prošel jsi, ó moudrý, — jsa osvícen pa-
přsky trojslunného božství — jako
blesk celý svět, osvitiv severní i jižní
zemi, a západním (krajům) jsi rozžal
nezapadající světlo.

(...) Učiteli, nezalekl ses vejít bo-
jovně do zástupu Židů a podobenstvími
z proroků jsi rozmetal sloup (vytvor-
ěný) moudrostí všech jejich plmen
a (stejný) jako i onen kananejský.

(...) K světlu se přivinuv, projevil
ses jako světlo toho chápání, které je
od Boha, Filosofe, neboť jsi byl shledán
druhým Pavlem v činech, procházeje
všechny země, záře slovem učení mezi
národy jasněji než slunce a volaje:
„Opěvujte skutky Boží.“

Když byl ostřím tvých slov přetřzen
židovský sněm v severních městech
u Chazarů, připojil se k tobě, ó blažený.
Vždyť ty, svatý učiteli, množství jsi
porubal jako David Goliáše mezi
pohany.

Země panonská, majíc tě, ó blažený,
jako velkou hradbu a tvrz proti ka-
cířskému bludu, potírá knihami troj-

1-1 Ом. 4. ^м с(ва)т(е) 1, 2. ^п южскыж 2; роушскыж 3. ^{о-о} сьсѣкы же народъ ихъ 3.
^п Add. кириле 3. ^с съборъ 1. ^г Add. кириле 3. ^с Add. имиш 1; множества не ими 2, 4.
^{т-т} Ом. 1, 2, 4. ^{т-т} (вс)лиѣ та стѣна тврда земѣ итииска. блаженс. имащи 3.

ПШІТЬ КНИГАМИ^У ТРИЖЫЧНИКЫ.
КРѢПКО НАОУЧЕНА ТОВОЖ. ТѢМ ЖЕ ТА
ОУЧИТЕЛѢ МѢДРАГО ПОМИНАЖЦЕ.
ПРИСНО Х(РИСТ)А ПРОСЛАВЛѢМЪ^Т.

(...) ПАУЛОУ БЛ(А)ЖЕНОМОУ ОУ-
ЧЕНИКЪ БЫС(ТЬ). ЕГОЖЕ ДѢТѢЛМИ
ПОСЛѢДОУЖ. ПРОИДЕ ДО КРАИ ЗАПАД-
НЬИХЪ. СЛОВО РАСѢВАА ВЪ ЖЫ-
ЦѢХЪ. ВЪ ОКІАНѢХЪ. И В РИМѢ
Д(ОУ)ХЪ СВОИ В РЖЦѢ В(О)У СВОЕ-
МОУ ПРѢДАСТЬ.

КАКО СЛ(Ъ)Н(Ъ)ЦЕ НА ЗЕМЛИ ВЪСИНА,
ОУЧИТЕЛЮ. ВСЖДОУ ПРИТЧАМИ. ЛОУ-
ЧАМИ В(О)ГОГЛАСІА ПРОСВѢЩАЖ ПО-
ЖЩЖЖ ТА ВЪРОЖ И О РАЦѢ СТОЖ-
ЩИХЪ ТВОЕГО ТѢЛАУ. ПОМѢНИ, БЛА-
ЖЕНЕ, СВОА ОУЧЕНИКЫ^У.

Stichir

КЫРИЛЕ, СЛАВНЕ ОУЧИТЕЛЮ ДОВ-
РОТѢ, НАОУЧИ МОРАВЛѢНИ СВОИМИ
В(О)ГА БЛ(А)ГОДАРИТИ. ПРѢЛАГАА НА
СЛОВЕНЬСКЫ АЗЫКЪ ОТ ГРѢЧЬСКАГО
ЗАКОНѢ Г(ОСПОДЬ)НЬ И ПРАВДЕ ЕГО.
ТѢМЪ Н(Ъ)НѢ РАДУЖЩЕСА СЛОВЕНЬ-
СТИ НАРОДИ В(О)У СЛАВА ВЪСИ-
ЛОУАТЬ.

jazyčníky, jsouc tebou pevně vyučena.
Proto vzpomínajíce na tebe jako na
moudrého učitele, neustále oslavujeme
Krista.

(...) Byl jsi učedníkem svatého
Pavla. Následovals ho v činech a došelš
až do západních krajin, rozsévaje slovo
mezi národy v Panonii; a v Římě jsi
odevzdal svou duši do rukou svému
Bohu.

Učiteli, zsvítils jako slunce na zemi;
paprsky svých podobenství, v nichž
září Bůh, jsi osvěcoval všude ty, kteří
tě s vírou opěvují a stojí okolo rakve
s tvým tělem. Pamatuj, ó blažený, na
své učedníky.

Cyrile, slavný učiteli etnosti, naučils
Moravany svými (knihami) děkovat
Bohu, překládaje do slovanského ja-
zyka z řečtiny zákon Páně a jeho
pravdu. Proto nyní slovanské národy,
radující se, vzdávají slávu Bohu.

^У Add. словѣнскими 3. * въ клонѣ 1, 2, 4; om. 3. ^{У-У} Om. 2, 4.

SLUŽBA KIRILLU I MEFODIJU

SLUŽBA CYRILOVI A METODĚJOVI

Služba Cyrilovi a Metodějovi (dále SKM) pochází literárně pravděpodobně z 10. stol., ale rukopisně je zachována až v ruském sborníku dubnových minejí ze 13. stol. Stejně jako i u ostatních csl. cyrilometodějských služeb projevuje se v ní věcná závislost na starších slovanských dílech biografických, u SKM však je zvláště nápadná i těsná blízkost (stylová a formulační) ke skladbám panegyrickým (PK a PSKM).

SKM publikoval A. Gorskij v Kirillo-Mefodijevském sborníku (1865) a později byla vydána ještě vícekrát, Lavrovem (*Materialy* 1930) a Teodorovem-Balanem (*Kiril i Metodi II*, 1934). Lavrov ji uvádí s názvem „Služba Mefodiju“ (str. 111), ale je to služba věnovaná ve skutečnosti oběma bratřím, jak ostatně dosvědčuje její akrostich *Kurila Filosofo i Metodija poju* i její kompozice: v každé písni kánonu jsou první dva (event. tři) tropary věnovány vždy Konstantinovi, druhé dva (event. jeden) Metodějovi. Plyným právem se proto o ní v odborné literatuře většinou mluví jako o „Službě Cyrilovi a Metodějovi“.

Památku nevydáváme v úplnosti, nýbrž jen některé verše přinášející věcné údaje k moravským dějinám podle edice Lavrovovy (*Materialy* 111—114); vypuštěná místa označujeme třemi tečkami v kulatých závorkách.

Za výňatky ze SKM připojujeme ještě modlitbu z tzv. „krátké služby C. a M.“ Byla publikována A. Aleksandrovem (spolu s textem SKM) z rukopisné pozůstalosti I. M. Martynova bez bližších údajů o rukopisu; ten je srbské redakce se stopami toho, že byl opsán z hlaholské předlohy. Úryvek otiskujeme podle A. Teodorova-Balana (*Kiril i Metodi II*, 103).

ВЪ ТЪЖ(Є) Д(Ъ)НЬ
С(ВА)ТЪІМА ОУЧИТЕЛІМА
СЛОВѢНСКОУ АЗЫКОУ.
КУРИЛА ФИЛОСОФА.
И БЛАЖЕНАГО МЕФОДИА

Téhož dne.

Svatých učitelů slovanského národa,
Cyrila Filosofo a blaženého Metoděje

(...) ОЧИЩЬ СИ ИЗМЛАДА, СВАТЕ,
ДОУШЮ И ТѢЛО. ДОСТОИНЪ СЪСОУДѢ
ОВРѢТЕСА ПРЭСВАТОГОУМОУ ДОУХОУ,
ОТЬЧЕ КУРИЛЕ БЛАЖЕНЕ. ИМЪЖЕ ПРО-
СВѢЩЬСА. СИНАѢШИ ВЪ МИРѢ, ИЦѢ-
ЛЕНИ А ВЪСѢМЪ ОБИЛЬНО ПОДАВЪ,
ПРЭСЛАВЬЕНЕ.

(...) Ó svatý, očistiv již v mládí
svou duši i tělo, byl jsi shledán, bla-
žený otče Cyrile, důstojným nástrojem
ducha svatého. Byv jím osvěcen, záříš
na světě, když jsi poskytl hojně uzdra-
vení všem, ó slavný.

СТОПАМИ ВСЮ ВСЕЛЕННУЮ ОСВАТИ. БОГОГЛАСЕ ОТЧЕ МЕФОДИЕ. СЛОВО РАЗДАНА ВСѢМЪ СТРАНАМЪ. НОВѢМЪ НАЗЫКЪМЪ. ТѢМЪ ЖЕ ТА, БЛАЖЕ, ВСА ТВАРЬ СЛАВИТЬ ТВОИМИ СЛОВЕСЫ ПРОСВѢЩАЕМЪ.

ОБРѢТЕСА НОВѢИ ПАВѢЛЬ, ПРЕМОУДРЕ. ВСЪ МИРЪ БОГОВИ ПРИОБРѢТЕ. СЪМЫСЛНО КРѢСТЬ ХРИСТОВЪ НА СА ВЪСПРИМЪ. ДОИДЕ ДО ЗАПАДЪ, СВАТЕ. ЛЬСТЬ ИДОЛЬСКОУЮ ВСЮ РАЗАРАНА. ВСА БРЕСИ, БЛАЖЕНЕ, ПОТРѢВЛАНА.

(...) ФИЛОСОФОВОУ МОУДРОСТЬ ПОЧРПЕ. И БЕЗДЪНЫ БОЖИНА СЪКРОВИЩА. ИМЪЖЕ ОЗАРИВЪСА, СЛОВО РАСЪНА ВЪ НАЗЫКЪИ НОВЫ.

(...) ИДОЛЬСКОУЮ ЛЬСТЬ БЕЗБОЖНУЮ ИСКОРЕНИ. СЛАДОСТЬ ВСѢМЪ ИСТАЧАНА БОЖИНА СЛОВЕСЕ, СВАТЕ МЕФОДИЕ.

(...) НЕСКОУДНО СЪКРОВИЩЕ НАВИСА, КОУРИЛЕ, ПРЕСВАТОУОУМОУ ДОУХОУ, ИМЪЖЕ ПРОСВѢЩЕСА, НАОУЧИ ВСЪ МИРЪ НАЗЫКЪИ ВЪСПѢВАТИ ОТЦЪ НАШИХ.

АВРАМЪ ДРОУГЪИ ПРЕСЛЕНИЕМЪ НАВИСА, ОТЧЕ КУРИЛЕ, ВЪ ЗЕМЛЮ ХАНАОНЬСКОУ. ЮЖЕ ПРОСВѢТИ СЛОВѢМЪ НОВА ОУЧЕНИНА, ВЪСПѢВАН О(ТЬ)ЦЪ НАШ(ИХЪ).

МОРАВЪСКАНА СТРАНА ВЕЛИ ЗАСТОУПЪ И СТЫЛЪ ИМѢНА КЪ БОГОУ, ТОВОЮ ПРОСВѢЩЕНА, НАОУЧИ(СА) ВЪСПѢВАТИ ВЪ СВОИ НАЗЫКЪ О(ТЬ)ЦЪ НА(АШИХЪ).

БУАНГЕЛЬСКОУ СЛОВЕСИ ДОСТОИНЪ НАВИСА, ОТЧЕ МЕФОДИЕ, НАСНО ИСПОВѢДАТИ, НАОУЧИТИ КОНЬЦА ВСѢМИ НАЗЫКЪИ ВЪСПѢВАТИ ОТЦЪ НАШИХ.

ОТЪ ВЪСТОКА ПРОИДЕ НАКО СЛЪНЬЦЕ СВѢТОЗАРЬНОЕ, ЛЬСТЬ ПРОГЪНА ВЪСОВЪСКОУЮ, БОГОГЛАСЕ. ТОУЧАМИ КЪНИЖЪНЪИМИ СЛАСТНО НАПОИ ВСЪ МИРЪ, СЛОВО РАЗДАНА НАЗЫКОМЪ, ВЪЩИНА. ДѢТ(И) ВЛ(АГО)СЛ(ОВ)И(ТЕ)С.

ДОСТОИНОУ ТИ ПОХВАЛОУ КЪТО ИЗДРЕЧИ МОЖЕТЪ. ПОДВИГЪИ И ТРОУДЪИ

Svámi šlápějemi jsi posvětil celý svět, otče Metoději hlásající Boha, rozdávaje všem zemím slovo novým jazykem. Proto tě, ó blažený, oslavuje veškeré tvorstvo, tvými slovy poskytuje osvícení.

Projevil ses jako nový Pavel, ó přemoudrý. Celý svět získals Bohu, vzav na sebe uvážlivě Kristův kříž. Došels až na západ, ó svatý, deptaje veškerou modlářskou lest a potíraje všechna kacířství, ó blažený.

(...) Moudrost filozofa jsi načerpal i spousty božího pokladu; a jím jsa ozářen, rozsel jsi slovo novými jazyky.

(...) Bezbožnou modlářskou lest jsi vykořenil, vylévaje na všechny sladkost božího slova, svatý Metoději.

(...) Projevil ses, Cyrile, jako nevyčerpatelná pokladnice svatého ducha. A jím jsa osvícen, naučil jsi celý svět zpívat jazyky („Blahoslaven budiž Bůh) otců našich“.

Projevil ses, otče Cyrile, jako druhý Abraham (svým) přesídlením do země panonské, kterou jsi osvětil slovem nového učení, zpívaje („Blahoslaven budiž Bůh) otců našich“.

Moravská země mající (v tobě) velkého zastánce a oporu u Boha, tebou jsou osvícena, naučila se zpívat svým jazykem („Blahoslaven budiž Bůh) otců našich“.

Projevil ses, Metoději, hodným evangelního slova, abys jasně vypověděl a naučil všechny končiny zpívat všemi jazyky („Blahoslaven budiž Bůh) otců našich“.

(...) Od východu prošels jako světlozářné slunce, ďábelskou lest zapudils, hlase boží, knižním deštěm jsi sladce napojil celý svět, rozdávaje slovo národům a zpívaje „Dětinecth dobrořečí“.

Kdo může vypovědět chválu, která by tě byla hodná, uctívaje tvé boje

ТВОИ ПОЧИТАНА. ВЪЗГРЪМЪ НАКО ГРОМЪ НА ВСѢХЪ КОНЬЦИХЪ, СЛОВЕСЪНЪИ ПЛОДЪ ВСѢМЪ РАЗДАВАН, ОТЧЕ МЕФОДИЕ. ТѢМЪ ТА ЧТОУЩЕ ВЪРЪНО. ДѢТ(И) ВЛ(АГО)СЛ(ОВ)И(ТЕ)С.

a úsilí? Zahřměl jsi jako hrom ve všech končinách, rozdávaje všem slovesný plod, otče Metoději. Proto uctívajice tě věrně, nechť děti dobrořečí.

(Z krátké služby)

(...) ВСЕМОГИ ВЪКОВѢЧНИ БОЖЕ, ИЖЕ ЧРѢЗЪ БЛАЖЕНА ИСПОВѢДНИКА СВОЯ И АРХИБРѢЯ КУРИЛА И МЕТОДА СЛОВѢНЪСКИМЪ ЯЗЫКОМЪ КЪ ПОВНАНИЮ ИМЕНЕ ТВОЕГО ПРИТИ ДАЛЬ ЕСИ, ПОДАЖДЪ, ДА СЮЖЕ ПРАЗДЪНИКОМЪ СЛАВИМЪ СЕ ВЪ ТОУ СЪДРУЖЕНИЕ СЪБДИНИМЪ СЕ ГОСПОДЕМЪ.

Všemohoucí věkověčný Bože, který jsi dal slovanským národům přijít k poznání svého jména prostřednictvím svých blažených hlasatelů a arcikněží Cyrila a Metoděje, dej, abychom byli Pánem připojeni ke společenství těch dvou, jejichž svátek slavíme.

OFFICIA CYRILU A METODĚJOVI

Officia Cyrilu a Metodějovi, složená podle vzoru podobných skladeb latinských, jsou rukopisně zachována v charvátsko-hlaholských breviářiích ze 14.—15. stol. Otázka místa a doby jejich vzniku není dosud zodpověděna s definitivní platností. Většina badatelů, kteří podrobili analýze jejich jazyk i věcné údaje — např. I. Berčić, V. Jagić, F. Pastrnek, J. Vajs, P. Lavrov, F. Grivec aj. — shoduje se však přesto ve zjištění, že je v nich obsažena silná starobylá vrstva česká, a památky se proto kladou v nové době většinou do českého 10.—11. století*. Problematické dosud zůstává, zda lze už pro tuto dobu předpokládat existenci liturgických skladeb uvedeného typu a kompozice a zda tedy můžeme dochovaná znění chápat jako charvátské opisy už dříve hotových officí, nebo zda spíš máme přisoudit jejich definitivní zformování až mladšímu období charvátskému — ovšem s použitím materiálů starších. Zdá se, že nejbližší pravdě je právě tato představa „mozaikového“ skladu officí z prvků pocházejících z různých dob a prostředí. V officích je ostatně zastoupena i tvorba velkomoravská souvislými úryvky (v lekcích) z ŽK (ty zde neotiskujeme in extenso, nýbrž vybrané zvláštnosti jejich znění zapojujeme do textové kritického aparátu u vlastního ŽK — viz příslušný údaj v úvodu k němu, zde na str. 60). Svou „českou“ složkou koření pak officia v hloubi 10.—11. stol. a z této teritoriální oblasti lze i nejsnáze pochopit a vyložit specifické zkruslení historických fakt záležející v „české“ interpretaci cyrilometodějského působení (podobně jako v památkách bulharské proveniencce narážíme zase na interpretaci „bulharskou, v ruských na ruskou).

Officia vydal ve znění dvou rukopisů I. Berčić (*Dvě služby římskoga obreda za svetkovinu svetih Ćirila i Metuda*, Zagreb 1870), další edice (a reedice) pořídili I. Črnčić, M. Kević, A. Voronov, P. Lavrov, M. Japundžić aj. Český překlad I. Knjigoljubce byl otištěn ve Sborníku velehradském I, 1880.

Vydáváme úryvky z breviáře ljubljanského a z breviáře novljanského podle edice Lavrovovy (*Materialy* 128—147), tj. cyrilicí, ale upravujeme pravopis tak, že místo ѣ, který je všude u Lavrova, zavádíme důsledně ѣ, jak je při transliteraci charvátsko-hlaholských textů obvyklé. Výběr z variant k textu z breviáře ljubljanského podáváme podle breviáře vatikánského z r. 1465 ve vydání Japundžićově (Radovi 1955) (jeho text transliterovaný latinkou podáváme však — pro zachování jednotného grafického obrazu — v cyrilici).

* Viz např. *Dějiny české literatury I*, Praha 1959; *Slovník jazyka staroslověnského — Prolegomena*, Praha 1959; R. Večerka, *Velkomoravská literatura v přemyslovských Čechách* (Slavia 32, 1963).

(Z officia v breviáři ljubljanském)

ПЕРВАРА 14 СВѢТНХЪ
КУРИЛА И МЕДУДНЕ

(...) ПРѢСЛАВНИ ОТЧЕ, ОУЧИТЕЛЮ НАШЕ, КУРИЛЕ, (...) ИЖЕ ДУХОМЪ СВѢТИМЪ ВЪ СРДЦИ ВАЖЖЕНЪ НАМЪ ПРѢПИСАНИЕ^a ОТКРИ БОЖИЕ ТАЙНИ; И ПЛКУ ЧЕШКОМУ ТОБОУ СВѢТЛОСТЬ ПРОСИТЬ.

(...) ОТ ТЕБЕ ДИВНА ДИКА СЛОВѢНСКИМЪ БРѢОМЪ, ВСПОМИНАЮЩИМЪ ТВОЕ УЧЕНИЕ, ТВОИМИ НАСЪ ПРОСВАМИ ОТ ВѢЧНИС МУКИ ИЗБАВИ.

(...) АНТИФОНЪ. СЕ БСТА ДВѢ МАСЛИНѢ ИЗ ЗАГРАДИ СОЛИНСКИЕ^b, БИСКУПА И УЧИТЕЛА КНИГИ СЛОВИНСКИЕ И (НЕ НЕ)ЗНАНА КНИГИ ГРЧКИЕ И ЛАТИНСКИЕ, ПЛОДЕЩА БЛАГОСТИ ВЪБРИ ХРИСТѢНСКИЕ, УЧЕЩА И КРСТЕЩА НАРОДИ ЧЕШКИЕ, И НАСТАВЛЯЮЩА НА ПУТЬ ПРАВИ ПЛКИ ПОГАНСКИѢ.

(Z officia v breviáři novljanském)

ЩУРИЛА И ВАЛЕНТИНА

(...) СИ СУТЬ БРѢИ ТВОИ, ГОСПОДИ, ИЖЕ НАСИѢНАШЕ ЗЕМЛЮ СѢМЕНИ БЛАГИМИ, ГЛАГОЛИ ОТ СВѢТНХЪ ПИСАНИХЪ, КИ ИЗБИРАЮТЬ В ЖИВОТЬ ВѢЧНИ, ИЖЕ ДУХЪ МНОЖАСТВО АНГЕЛЪ ПРИИТЬ.

(...) ВЛАЖЕНИХЪ ИСПОВѢДНИКЪ И ЗАКОННИКЪ ХРИСТОВИХЪ ЩУРИЛА И

^a ПРОПИСАНИЕ. ^b СОЛУНСКИЕ.

¹ V esl. originále těžce srozumitelné (patrně zkomolené) místo, které interpretujeme s pomocí variantního čtení *prepisaniem*, které ze Salského breviáře uvádí v pozn. Lavrov (Mat. 128).

² V esl. originále *solinskie*, tj. vlastně doslova „solinské“, patrně omylem místo „soluňské“, viz i esl. variantu b.

³ Interpretujeme toto místo podle latinského znění, které uvádí Lavrov v poznámce (Mat. 138), tj. s vypuštěním předložky v.

14. února, svatých Cyrila a Metoděje

(...) Přeslavný otče, učiteli náš, Cyrile, (...) jenž jsi nám (s přispěním) svatého ducha vznítit v srdci (zbožnost a) písmem¹ odkryl boží tajemství; aj, českému kmeni tebou zazářilo světlo.

(...) Od tebe (se dostává) podivuhodné cti slovanským kněžím, kteří vzpomínají na tvé učení. Svými modlitbami nás zbav věčné muky.

(...) Antifona. Hle, vy jste dva výhonky ze zahrady soluňské,² biskupové a učitelé znalí knih slovanských, knih řeckých i latinských, plodící blaženství křesťanské víry, učící a křtící české národy a přivádějící na pravou cestu pohanské kmeny.

Cyrila a Valentina

(...) Toto jsou, Pane, tví kněží, kteří oseli zemi blahodárnými semeny — slovy ze svatých spisů, kteří volí život věčný,³ jejichž ducha přijalo množství andělů.

(...) Blažených zvěstovatelů a znalců zákona Kristova Cyrila a Metoděje,

метудие, двѣю брату, бившию в градѣ римсци. впадшу блаженному щурилу в землю чешку, и многоѣ дѣла творещу, философъ принарицаемъ бѣ. метудии же брат его, вискупъ, тожде не престаише благотворе, и службы црквение в всѣхъ исплинюе.

(...) На овак блажени щурилу велими подвизашесе блудещихъ душе на путь рѣсни привести: книги в истину словинскиѣ, ерѣи толи диаconi в чеспѣи земли урѣди. сие и папезу римскому изволившу паче христеѣнства ради, да и ти, невѣрни иногда бивше, обратетеся к вѣрѣ.

(...) в едином же возрастѣ прѣвистъ 50 лѣт, направлаѣ книгу и служители христови, иже словинскимъ гласомъ и ѣзикомъ службу богу вздаѣли више. с многими же латинскими учителя в латинской страни стезание имѣше. на овак апостоликъ философа в благое имѣше, того ради, ѣко вса твораше влагаѣ о господѣ. и тако водимъ духомъ светимъ и благодѣтию христовою прогна дѣвла от срдацѣ чловѣчскихъ, и многие прешираше, невѣрниѣ обрашас на вѣру христову.

kteří byli v městě Římě. Když přišel blažený Cyril do české země a konal mnoho (dobrých) děl, byl nazván Filosof. Jeho bratr, (arci)biskup⁴ Metoděj, pak rovněž neustále konal dobro a sloužil na všech (místech) církevní služby.

(...) Avšak blažený Cyril velice usiloval přivésti duše zbloudilých na pravou cestu; v české zemi pořídil knihy — zajisté slovanské — (a ustavil) kněze a též jáhny. K tomu dal souhlas i římský papež pro růst křesťanství, aby i ti, kteří dříve byli nevěřící, byli obráćeni na víru.

(...) V jednom postavení setrval 50 let⁵ jako správce knih i sluhů Kristových, kteří sloužili Bohu službu slovanským hlasem a jazykem. V latinské zemi měl spor s mnoha latinskými učiteli. Avšak papež choval Filosoфа v přízni proto, že všechno konal dobře v Pánu. A tak, jsa veden duchem svatým a milostí Kristovou, vyhnal ďábla z lidských srdcí, mnohé v disputaci porazil a nevěřící obracel na Kristovu víru.

⁴ Лавров uvádí v poznámce i csl. čtení *arcibiskups*.

⁵ Zjevně chyba. Správně je buď čtení „5 let“ (které bylo pokaženo záměnou graficky podobných hlaholských liter $d = 5$ a $l = 50$), nebo čtení 50 dní (jako narážka na 50 dní Cyrilova mnišství, uváděného v ŽK).

SLUŽBA NAUMU

SLUŽBA NAUMОВИ

Liturgická písňová skladba Služba Naumovi, která vznikla ve středověkém Bulharsku, byla složena na základě fakt známých z biografických památek naumovských. Uvádíme z ní úryvky vztahující se k velkomoravskému dějinám podle textu, který bez bližšího rukopisného udání otiskuje Lavrov (*Materialy* 187—192).

(...) ПРОПОВѢДАТЕЛЪ СВАГ(Е)ЛІЕ НАСИѢШИ БОЛГАРИВЪ КОНЦЕВЪ БЫЛЪ ЕСИ И ВОСАКОУ ДОУШОУ, ДОСТОИНОУ Ц(Ѣ)С(А)Р(Ъ)С(Т)ВІА ХР(И)СТОВА, МРѢЖАМИ, О(ТЬ)ЧЕ, ВѢРИ НАВѢ ОУЛОВИТЬ ЕСИ. И ОТ МОРАВЪ ИЗВЛѢКОЛЪ ЕСИ НЕВѢРІА.

(...) В(О)ЖЕСТВЕННЫИ НАОУМЪ БЫСТЬ С(ВА)ТИТЕЛА КЛИМЕНТА СПОМОЩНИКЪ, СТРАНОУ ЗАПАДНОУЮ ДОСТИЖЕ И СІЮ ПРОСВѢТИВЪ СВѢТОМЪ ПРОПОВѢДАНІА; ТѢМЖЕ СЪ НИМЪ И СПРОСЛАВЛАСА.

(...) НОВЪ АП(О)С(ТО)ЛЪ, О(ТЬ)ЧЕ, БЫЛЪ ЕСИ, СЕДМИДЕСАТИМЪ ПОДОБАСА, И ПОСЛѢДОУА МЕФОТИУ, НАКОЖЕ ПАУЛОУ, НАКО ТАИНИИГЪ ПРОПОВѢДЪ ВОЗВѢЩАА.

(...) ПОСЛОУШАТѢЛЪ ИСКРЕННИИ НЫВЪ, О(ТЬ)ЧЕ, ПРЕМОУДРЫХЪ ОУЧЕБИ В(О)ЖЕСТВЕННАГО МЕФОДА, ПАНОНИЮ ПОРОДИВШАГО С(ВА)ТЫМЪ КР(Ъ)ЩЕНІЕМЪ И ПИСЬМЕНЪ ПРЕЛОЖЕНІЕМЪ, ТОГО ТЫ ПРАВЪ ПОРБВНОВАЛЪ ЕСИ.

(...) ОУЧ(Е)Н(И)КОВЪ ЧЕТВЕРИЦОУ ИСПОЛНИЛЪ ЕСИ, МОУДРЕ, ПРОПОВѢДНИКОВЪ ХР(И)СТОВЫХЪ, МОУДРЫХЪ ТАИНОВОДИТѢЛЕИ, КУРИЛА И МЕФОДА, БОЛГАРОВЪ И СЛАВАНОВЪ (ВО)ЖЕСТВЕННЫА О(ТЬ)ЦЫ.

(...) Byl jsi nejjasnějším hlasatelem evangelia v bulharských krajích a každou duši hodnou království Kristova jsi zjevně ulovil sítěmi víry, otče, a z Morav jsi vyplel nevíru.

(...) Božský Naum byl pomocníkem svěťce Klimenta, dospěl do západní země a osvětil ji světlem zvěstování; proto je i oslavován spolu s ním.

(...) Otče, byl jsi novým apoštolem, podobaje se oněm sedmdesáti a kráčeje ve stopách Metodějových stejně jako Pavlových a jakožto strážce mystéria hlásaje zvěstování.

(...) Otče, byl jsi upřímným posluchačem moudrých naučení božského Metoděje, který obrodil Panonii svatým křtem a překladem písma, a horlils v jeho duchu.

(...) Ó moudrý, doplnils čtveřici učedníků Cyrila a Metoděje, hlasatelů Kristových, moudrých uvaděčů do mystéria, božských otců Bulharů a Slovanů.

ИЗГНАНИ БЫСТЕ ДАЛЕЧЕ, ТАЙНИЦЫ И ПРОПОВѢДНИЦЫ, ПРЕСТРѢСТЕ ЗАТВОРЕНІА И БІСНІА ВКУПѢ, О ИСХОЖДЕНІИ С(ВА)ТАГО Д(ОУ)ХА ВѢДСТВОУЮЩЕ.

ХОДИЛЪ ЕСИ ПОУТИ ДАЛНЫА СЪ КУРИЛЛОМЪ ПРЕМОУДРЫМЪ, ОТ СЕВЕРА ДАЖЕ ДО РИМА, ТОГО ТРОУДОВЪ ПРИЧАСТНИКЪ БЫЛЪ ЕСИ, МОУДРЕ, БОЛГАРОВЪ ПАКИ СЪ МЕФОДИЕМЪ ПРОСВѢТИЛИ ЕСТЕ.

(...) СОДѢВАА ЧОУДЕСА Б(О)ГЪ, ИЗБАВИ ТА, НАОУМЕ, ОТ ТМНИЦЫ И ЗАТВОРЕНІА НЕЧЕСТИВЫХЪ, ЧОУДЕСНѢ СО ДРОУТИ ТВОИМИ: ИБО ВНЕЗАПОУ СПАДОША РОУКЪ И НОГЪ ВАШИХЪ ОУЗЫ И РАЗРѢШИПАСА.

(...) РИМЪ, ОУВИДѢВЪ ВАШЕ РАВНОАП(О)СТ(О)ЛНОЕ ХОЖДЕНІЕ, Б(О)ЖЕСТВЕННЫЙ КУРИЛЕ, МЕФОДЕ Б(О)ГОБЛАЖЕННЕ СЪ НАОУМОМЪ СЛАВНЫМЪ, И ОУЖАСЕСА Б(О)ЖИИХЪ ЧОУДЕСЪ, СОДѢАННЫХЪ ВАМИ.

Vyhánáni jste byli daleko, strážci mystéria a kazatelé, zakusili jste žalářování i hromadné bití, trpíce tak pro východ svatého ducha.

Chodils po dalekých cestách s moudrým Cyrilem ze severu až do Říma, byl jsi účastníkem jeho úsilovné činnosti, ó moudrý. Rovněž jste s Metodějem osvětili Bulhary.

(...) Bůh, který činí zázraky, vysvobodil tě, Naume, s tvými druhy zázračně z vězení, z žalářování od bezectných, neboť pouta s vašich rukou a nohou náhle spadla a uvolnila se.

(...) Když Řím spatřil vaše putování rovnající se apoštolům, božský Cyrile a bohumilý Metoději se slavným Naumem, užasl nad božími zázraky, které jste vykonal.

CYRILOMETODĚJSKÉ OFFICIUM ADEST DIES GLORIOSA

Když byl zaveden dekretem olomouckého biskupa Jana, nepochybně Jana VII. Volka, a tedy roku 1349 (v. R. Urbánek, *Legenda II*, pozn. 240), v olomoucké diecési svátek patronů Moravy sv. Cyrila a Metoděje položený na 9. března, vznikla tím přirozeně potřeba officia pro tento svátek. Jak je pochopitelné, užívalo se přitom zpočátku antifon, responsorií a ostatních prvků obecného officia, a to officia vyznavačů, ale i mučedníků (*commune de pluribus confessoribus, c. plurimorum martyrum*). Do tradiční modlitby (*oratio*) byla ovšem dosazena jména obou bratří a lekce byly brány z jejich legendy.

Takto sestavené, poměrně krátké a ne vždy zcela stejné officium k svátku sv. C. a M. nám zachoval např. rukopis Národního musea v Praze s. *XIV E 18*, olomoucký breviář, *Liber viaticus iuxta ordinem nove rubrice Olomucensis*, ze 14. století; rukopis Kapitulní knihovny v Praze s. *F XLII*, což jsou výpisky z breviáře diecése pražské, *Notula de tempore et de sanctis secundum chorum Pragensem*, z 2. poloviny 14. století; rukopis mikulovský, nyní v UK v Brně s. *Mk 116*, breviář z konce 14. století; rukopis Městského archivu v Brně (Jakubské rukopisy) s. *S 34*, *Breviarium Pragense* z r. 1393.

V těchto rukopisech se čtou lekce z legendy *Quemadmodum* (v. náš úvod k této legendě, str. 289). Známe však i dva rukopisy s kratším officiem, ale s lekcemi z legendy *Beatus Cyrillus*. Jsou to rajhradské rukopisy, nyní v UK v Brně s. *R 625*, *Liber horarum* z r. 1395, a s. *R 612*, benediktinský breviář z polovice 15. století. Srov. naši edici legendy *BC* v SPFFBU 1961, C8, str. 96 n., a úvod k této legendě zde na str. 299. Z podobného krátkého officia, které bylo pojato do prvotisku *Breviarium iuxta ordinem ecclesie Olomucensis dyocesis*, otiskl Ant. Kubiček ve Sborníku Historického kroužku 3, 1902, str. 22, lekce vzaté však v tomto případě z legendy *Moravské (TM)*.

Na rukopisech s krátkým officiem a lekcemi z legendy *Quemadmodum* je pozoruhodné to, že jsou jak olomouckého, tak pražského původu. Odtud plyne, že svátek sv. Cyrila a Metoděje byl slaven od začátku stejně v Čechách jako na Moravě, což nás arci nemůže překvapit, když víme, že patrony Emauzského kláštera a kostela založeného Karlem IV. roku 1347, tedy před zavedením svátku sv. C. a M. na Moravě, byli ustanoveni z jeho vůle vedle sv. Jeronýma, Vojtěcha a Prokopa i soluňští bratří.

Máme však liturgický a literární doklad, který ještě jasněji ukazuje, že kult sv. Cyrila a Metoděje byl ve 14. století pěstován stejně horlivě v Čechách jako na Moravě, ba že se tu spíš Čechy ujaly iniciativy. Je to obšírné cyrilometodějské officium začínající se slovy *Adest dies gloriosa*.

Základem tohoto officia je legenda *Quemadmodum*. Z ní je čerpána látka antifon a některých responsorií, často téměř doslova, ale autor officia uvedl tyto citáty v rýmovanou prózu, při čemž se ovšem zpravidla spokojil jen shodou gramatických forem. Také lekce jsou ve většině rukopisů vzaty z legendy *Quemadmodum*, beze všeho zřetele k časové a obsahové souvislosti antifon a lekcí. Některé prvky officia, capitulum, žalmy, hymny,

veršiky, jsou vzaty z obecného officia (*commune sanctorum*) a shodují se tedy namnoze s kratším officiem, (které zde nazýváme, jak třeba ještě upozornit, „kratším“ nikoli z hlediska liturgického, ale jen v protikladu k obsírné rýmované „historii“ *Adest dies gloriosa*.)

Officium *Adest dies gloriosa* s lekcemi z legendy *Quemadmodum* otiskl poprvé Beda Dudík v Sitzungsberichte d. k. Akademie der Wiss., Phil.-Hist. Cl., Band 95, Wien 1879, 341—350, z olomouckého breviáře 15. století, který objevil v *Petrohradě* (v úvodní poznámky k legendě *Quemadmodum* str. 289n). Zachovalo se však v tomto spojení i v jiných rukopisech, tak v rukopise KNM, s. XV A 10 (fo 293b—295b), v tzv. *vesperariu svatovítském* z 2. pol. 14. století; v rukopise Měst. archivu v Brně (Jakubské rukopisy) s. N 22/S30, (fo 404 n.), breviáři z 15. století; v opavském rukopise, s. RB-15, fo 373b—376b, a v dalších dvou breviářích z téhož století RB-7 a RB-8 (M. Boháček—F. Čáda, Soupis rukopisů Slezské studijní knihovny v Opavě č. 28, 20, 21); v rukopise katolické farní knihovny v Kremnici, č. V., odkud otiskl tento text, napsaný před polovinou 15. století, Fr. V. Sasinek, Slovenský letopis I, Skalica 1876, str. 118 (srov. V. Chaloupecký, Prameny, str. 460); rukopis Kapitulní knihovny olomoucké č. 155, breviář olomoucký z r. 1493. (Opis Řehoře Wolného z Bočkovy sbírky č. 12235, St. archiv v Brně, s. L 261).

Existují však i rukopisy officia *Adest dies gloriosa* s lekcemi z *Kristiána* (lekce *Beatus Cyrillus*, nikoli legenda *BC!*). Je to, pokud jsme zjistili, rukopis olomouckého breviáře z roku 1467, nyní v Slezské studijní knihovně v Opavě *RA-3* a benediktinský breviář (15. st.) z knihovny kláštera Rajhradského, nyní v UK v Brně, s. *RA19* (v. úvod ke *Kristiánově* legendě, zde str. 186n).

Beda Dudík (cit. edice str. 349) uvedl officium *Adest dies gloriosa* v příčinnou souvislost se zavedením svátku sv. Cyrila a Metoděje v olomoucké diecési (které ovšem kladl až do roku 1380). Dovolával se přitom antifony *ad Benedictus*, *Festa veneranda*, kterou dole otiskujeme a v níž se mluví o svátku „našich apoštolů“ jako svátku právě zavedeném. Tento výklad Dudíkův je jen zčásti správný. Jednak jsme ukázali, že existovalo vedle officia *Adest dies* a patrně před ním ono kratší officium, jednak, a to je fakt z historického hlediska významnější, z textu officia *Adest dies gloriosa* se zdá vyplývat, že vzniklo spíš v prostředí českém než moravském. Mluví se tu sice opětovně o Velehradě a o Moravě, ale sv. Cyril a Metoděj jsou tu nazýváni apoštolý Čechů a Moravanů nebo jen Čechů (*tota gens Bohemorum* v responsoriu *Gaude Welegrad*). Zde mohou ovšem být zahrnuti do pojmu Českého národa i Moravané, ale o nespokojenosti některých Moravanů s „českým“ pojetím cyrilometodějského officia vůbec svědčí připomenutí už opavský (olomoucký) breviář *RA-3* z roku 1467, kde stojí dvakrát (v posledním responsoriu II. nokturna a v antifoně *ad Benedictus*) *Moravorum* místo *Bohemorum*. Přitom však pořadatel tohoto officia ponechal beze změny na konci *antifony ad Magnificat* slova *apostolique et conversores gentis illius* (rozuměj *Moravorum*) *et nostre* (rozuměj *Bohemorum*) *fuertunt*, slova, která mohl napsat jen Čech z království.

Rukopis *RA-3* je zajímavý také tím, že má jinak rozdělené antifony na jednotlivá nokturna než ostatní rukopisy nám známé a že přitom vypadly antifony týkající se Cyrillovy obrany slovanské liturgie. O vážnější nepřízni pořadatelově k slovanské bohoslužbě nelze však z toho činit závěr, neboť lekce jsou tu vzaty z I. kapitoly *Kristiána* (lekce *Beatus Cyrillus*), která tento motiv, jak známo, obsahuje. Z toho hlediska stojí spíš za zmínku, že část týkající se slovanské bohoslužby je vynechána v opisu antifon z officia *Adest dies*, který se čte (s notami) na konci rajhradského kodexu *R 625*, fo 345, oné Knihy hodinek, *Liber horarum*, ze které jsme otiskli legendu *Beatus Cyrillus* jako projev opovice části moravského kléru proti slovanským sympatiím doby Karlovy.

Uchování officia *Adest dies gloriosa* a vůbec cyrilometodějských textů v poměrně četných rukopisech nejen ze 14. ale i z 15. století lze označit za jistou korekturu zpráv o úpadku kultu soluňských bratří v 15. století. Zdeněk Nejedlý konstatuje v *Dějinnách husitského zpěvu*, kniha 5, 1955, str. 169, překvapující skutečnost, že se v husitských rukopisech nikde nevykytuje mše ke cti sv. Cyrila a Metoděje, ani žádné písně k jejich počtě. Zdálo by se však, že cyrilometodějský kult upadl v době husitské nebo pohusitské také u katolíků. Aspoň v marginálním příspěvku k opisu legendy *BC* v musejním rukopise *XII D II* (15. století), jehož začátek otiskl V. Chaloupecký v úvodě ke své edici tohoto textu, se vyslovuje rozhořčení nad tím, že se svátek sv. C. a M., slavený dosud po celé Moravě a Čechách, v této zlé době (*nunc isto ultimo pessimo tempore*) vůbec nesvětí. Tento příspěvek je psán rukou 15. století, ale nelze ho blíže datovat. Ať je tomu však jakkoli, existence rukopisů s officiem *Adest dies gloriosa* v 15. století je sama o sobě svědectvím, že ani v době náboženských různic kult sv. Cyrila a Metoděje u katolíků nepominul. A pokud jde o utrakvisty, není třeba pochybovat, že se dostali do styku s tradiční cyrilometodějskou, ne-li v liturgii, tedy aspoň jako čtenáři staročeského Pasionálu, v němž se tato tradice uplatnila, zejména když byl pojat do tzv. utrakvistického Pasionálu z roku 1495 *Život svatých Crha a Strachoty*.

Dudíkovo vydání officia *Adest dies gloriosa* s lekcemi z legendy *Quemadmodum* z roku 1879, které jsme nahoře uvedli, přetiskl nověji beze změny A. Teodorov-Balan, Kiril i Metodi, Sofia 1934, 190—195. Označení *Moravska služba*, které tomuto officiu dal, nezdá se nám však podle výsledků našeho zkoumání vhodné.

Text *Adest dies gloriosa*, který zde podáváme, nechce být kritickou edicí cyrilometodějského officia; ta by vyžadovala větší péče a hlubšího studia. Šlo nám jen o to, abychom ukázali souvislost tohoto officia s legendou *Quemadmodum* a abychom upozornili na jeho české nebo českomoravské pojetí. Proto také prvky čistě liturgické nevyepisujeme, ani nepřekládáme, popř. je (v poslední části officia) vůbec vynecháváme. Vynechali jsme ovšem i lekce vzaté, jak jsme vylíčili, z legendy *Quemadmodum* nebo z *Kristiána*, jejichž úplný text ostatně výše otiskujeme.

Přihlíželi jsme vedle Dudíkovy edice hlavně k rukopisům, které se shodují s jeho textem, totiž k opavskému rukopisu *RB-15* a brněnskému (Jakubskému) *N22/S30*, ale pojali jsme do textu podle kapitul. rukopisu olomouckého č. 155, rajhradského *RA19* a kremnického č. V čtyři antifony prvních nešpor (*Qui tocius quasi lingue Sclavice etc.*), které jsou v předešlé skupině vynechány. První z těchto čtyř antifon se zajímavě shoduje s *Kronikou Martina Opavského* († 1279), MGH, SS, 22, pag. 410 a 429, kde je sv. Cyril už nazýván *pene omnium Sclavorum apostolus*.

Úprava textu nečinila jinak zvláštní potíže a vzhledem k povaze a účelu této edice jsme nepokládali za potřebné připojovat k úvodním textologickým poznámkám varianty z jednotlivých rukopisů, které jsou ovšem četné, ale mimo ty, které jsme uvedli, nijak závažné.

Titul *Istoria sanctorum Cirilli et Metudii confessorum* uvádí B. Dudík z petrohradského rukopisu. V rukopise opavském *RB-15* se čte nadpis *Hystoria Cyrilli et Metudii*, v rajhradském *R625 Historia de sancto Cyrillo et Methudyo*, v brněnskému (Jakubskému) *N22/S20* prostě *Cyrulli et Metudii* a podobně i jinde. *Historia* je v této době obvyklý název pro officia toho typu, jakým je právě officium *Adest dies gloriosa*.

Historia sanctorum Cyrilli et
Metudii confessorum.

In primis vespere

Ad vespere antifona. Adest dies gloriosa pontificum beatorum Cyrilli et Metudii germanorum, de Alexandria Grecie genitorum.

Ant. Qui tocius quasi lingue Sclavice ad fidem Christi conversores fuerunt apostolice eorum mirifici extiterunt.

Ant. Precipue tamen gentis Boemice et Moravice apostoli fuerunt isti ad fidem conversores Christi.

Ant. Hii beatum Clementem apostolicum de Cersone insula marina sustulerunt, mirificum.

Ant. Primoque eum ad sedem suam Welegrad deportaverunt, demum abinde Romam ipsum adduxerunt.

Capitulum. Plures facti sunt sacerdotes.

Responsorium. Gaude Welegrad et tota gens Bohemorum de adventu istorum presulum beatorum, Cyrillo et Metudio a Deo tibi concessis, de Alexandria Grecie progenitis. Laudaque Deum in excelsis.

Versus. Nec sileat vox.

Ymnus. Sanctorum meritis.

Vers. Letamini.

Antifona ad Magnificat. Quibus papa Nicolaus cum clero et populo Romano occurrit et corpus sancti Clementis Romam cum ipsis adduxit, indulgenciasque et carenas magnas omnibus astantibus donavit et Deum cum omnibus ob adventum tanti thesauri laudavit.

Oracio. Piissime Deus, qui nos per beatos pontifices ac confessores tuos nostrosque apostolos et patronos Cyrillum et Metodium ad credulitatem fidei Christiane vocare dignatus es, presta, quesumus, ut qui eorum

Historia o svatých Cyrilu
a Metodějovi vyznavačích

O prvních nešporách

Antifona k nešporám. Nastává slavný den blahoslavených biskupů, bratří Cyrila a Metoděje, pocházejících rodem z Alexandrie v Řecku.

Ant. Kteří téměř celý jazyk Slovanský na víru Kristovu obrátili a jeho obdivuhodnými apoštoly se stali.

Ant. Především však byli apoštoly národa Českého a Moravského a na víru Kristovu je obrátili.

Ant. Ti svatého Klimenta papeže na mořském ostrově Chersoně vyzvedli podivuhodně.

Ant. A nejprve ho do svého sídla Velehradu přenesli a odtud ho potom do Říma dopravili.

Capitulum.

Responsorium. Raduj se, Velehrade, a celý národe Český nad příchodem těchto blahoslavených biskupů, že byli tobě Bohem dáni Cyril a Metoděj, z Alexandrie v Řecku rodem pocházející.

Vers.

Hymnus.

Vers.

Antifona k Magnificat. Papež Mikuláš s duchovenstvem a lidem římským jim vyšel vstříc a tělo sv. Klimenta společně s nimi do Říma dopravil, velké čtyřicetidenní odpustky všem přítomným udělil a s nimi se všemi za příchod tak velikého pokladu Boha chválil.

Modlitba. Nejdobrotivější Bože, který jsi nás skrze své blahoslavené biskupy a vyznavače, naše apoštoly a patrony Cyrila a Metoděje k přijetí víry křesťanské povolati ráčil, učíš,

festivitatem in presenti veneramur, eorum etiam gloriam sempiternam consequi mereamur.

Ad matutinas

Invitatorium. Sonora voce et mentis iubilo iubilemus Altissimo in sanctorum Cyrilli et Metudii, nostrorum patronorum, natalicio.

Psalmus. Venite, exultemus.

Ymnus. Eterna Christi munera.

In primo nocturno

Ant. Papa Nicolaus corpus allatum sancti Clementis Rome in ecclesiam intulit, dudum in honore ipsius constructam, et honorifice sepelivit.

Psalmus. Beatus vir.

Ant. Ibi que beatus Cyrillus, archiepisculatus cedens, monachum se fieri obtinuit et in eodem loco claris miraculis fulgens vitam finivit.

Psal. Quare fremuerunt gentes.

Ant. Cui frater suus, sanctus Metudius, in sede Welegrad substituitur remuneratusque a papa multis graciis ad sedem predictam remittitur.

Psal. Cum invocarem.

Vers. Letamini.

Resp. Et gloriamini omnes.

Lectio I.

Resp. Cum beatus Cyrillus pape et cardinalibus esset delatus, quod in lingua Sclawonica missas et divina officia decantaret, multum de hoc est per eos reprehensus.

Vers. Sed ille Davidicis et apostolicis auctoritatibus se digne excusavit.

prosíme, abychom si my, kteří jejich svátek v přítomné době světíme, také jejich věčné slávy dosáhnouti zasloužili.

K jitřním hodinkám

Invitatorium. Zvučným hlasem a s myslí jásosem plesejme Nejvyššímu v den narození svatých Cyrila a Metoděje, našich patronů.

Žalm.

Hymnus.

O prvním nocturno

Ant. Papež Mikuláš donesl přinesené tělo sv. Klimenta do chrámu již dávno k jeho počtě zbudovaného a uctivě je tam pochoval.

Žalm.

Ant. Tam pak blahoslavený Cyril, zřeknuv se hodnosti arcibiskupské, vymohl si, že se stal mnichem, a skvěje se slavnými zázraky tamtéž život dokonat.

Žalm.

Ant. Na jeho místo na Velehradě je dosazen jeho bratr, svatý Metoděj a byv obdarován od papeže je od něho poslán s mnoha projevy přízně zpět do řeckého sídla.

Žalm.

Vers.

Resp.

Čtení I.

Resp. Když byl blahoslavený Cyril obžalován u papeže a kardinálů, že zpívá mše a církevní hodinky v jazyce slovanském, byl proto od nich velice plísněn.

Vers.

Ale on se autoritou žalmů Davidových a výroků apoštolských náležitě obhájil.

Lectio II.

Resp. Cuius rationibus papa cum collegio cardinalium sibi assistente acquievit, et ut Sclawonice in partibus suis misse et divina officia cantarentur, approbavit.

Vers. Que quidem in partibus Sclawonicis ad hec ipsa tempora observantur.

Lectio III.

Resp. Omnes, qui aderant, sunt admirati Sancti Spiritus doni tanti ei donati, quod tot et tantis auctoritatibus eos superasset.

Vers. Qui per eum victi acquievere quoque sibi, quod etc.

In secundo nocturno

Ant. Beatus Metudius de Roma remeans a rege Swatopluk et sua gente grantanter suscipitur et eis leticia magna ex adventu suo cumulatur.

Psal. Verba mea.

Ant. Iste beatus ducem Borziwoy Bohemorum in quodam convivio regis Swatopluk convertit et cum triginta suis baptizavit et de fide catholica edocuit.

Psal. Domine Deus noster.

Ant. Sacerdotesque eis adiunxit, qui gentem suam in Bohemia regnantem ad fidem Christi converterent et ad baptismi gratiam perducerent.

Psal. Domine, quis habitabit.

Vers. Exultent iusti.

Resp. Et delectentur in leticia.

Lectio IV.

Resp. Letare, felix Cyrille, qui meruisti convertere regem Swatopluk Moravie cum gente sua incredula et ad fidem Christi perducere.

Čtení II.

Resp. Jeho důvody se papež se sborem kardinálů dal přesvědčiti a schválil, aby se v jeho kraji mše a církevní hodinky zpívaly slovansky.

Vers. A to se zajisté zachovává v krajích slovanských až do našich časů.

Čtení III.

Resp. Všichni přítomní se obdivovali takovému daru Ducha Svátého, který mu byl dán, že tolika a tak mocnými autoritami je překonal.

Vers. Ti však, kteří byli od něho přemoženi, byli také spokojeni, že atd.

O druhém nokturnu

Ant. Blahoslavený Metoděj vrátiv se z Říma byl od krále Swatopluka a jeho národa vděčně přijat a velká radost nad jeho příchodem je naplnila.

Žalm.

Ant. Tento blahoslavený muž vévodu Čechů Bořivoje na nějaké hostině u krále Swatopluka na víru obrátil, s jeho třiceti lidmi ho pokřtil a o víře katolické ho poučil.

Žalm.

Ant. A dal mu s sebou kněze, kteří by jeho národ vládoucí v Čechách na víru Kristovu obrátili a k milosti křtu ho dovedli.

Žalm.

Vers.

Resp.

Čtení IV.

Resp. Raduj se, šťastný Cyrile, který jsi pro své zásluhy toho dosáhl, že jsi krále moravského Swatopluka s jeho nevěřícím národem obrátil a k víře Kristově přivedl.

Vers. De fideque Christi eum edocuisti et ad fidem etc.

Lectio V.

Resp. Gloriosos principes nostros Cyrilum cum Metudio digno honore veneremur, qui sub se septem presules habuerunt et Welegradensis ecclesie regni Moravie archipresules fuerunt.

Vers. Nam et apostoli gentis illius extiterunt et Welegradensis etc.

Lectio VI.

Resp. Magnificemus Dominum, salvatorem omnium, qui meritis presulum beatorum Cyrilli et Metudii convertit ad fidem gentem Bohemorum.

Vers. Dignasque laudes ei solvere nostra studeat mens et canere, qui meritis etc.

In tertio nocturno

Ant. Sanctus Metudius predixit ore duci Borziwoy de prophetico, quod si fidem Christi assumeret, maior ipse et sui posteris omnibus principibus et regibus lingue Sclawonice fierent.

Psal. Conserva me, Domine.

Ant. Quod ab illo tempore est verificatum et usque hodie impletum, quod principes et reges Bohemie maiores sunt tocus lingue Sclawonice.

Psal. Domini est terra.

Ant. Hoc testantur sacre hystorie et multorum sapientum dictate cronice.

Psal. Beati, quorum.

Vers. Iusti autem in perpetuum vivent.

Resp. Et apud Dominum est merces eorum.

Vers. A o víře Kristové ho poučil a k víře atd.

Čtení V.

Resp. Slavným knížatům našim Cyrilovi s Metodějem prokazujeme důstojnou poctu, kteří měli pod svou mocí sedm biskupů a byli arcibiskupy Velehradské církve v království Moravském

Vers. Neboť byli apoštoly toho národa a Velehradské církve atd.

Čtení VI.

Resp. Velebme Hospodina, spasitele všech, který pro zásluhy blahoslavených biskupů Cyrila a Metoděje obrátil na víru národ Český.

Vers. A at naše mysl hledí vzdávati a zpívati díky jemu, který pro zásluhy atd.

O třetím nokturnu

Ant. Svätý Metoděj předpověděl pro rockými ústy vévodovi Bořivojovi, že přijme-li víru Kristovu, bude on i jeho potomci mocnější než všechna knížata a králové jazyka Slovanského.

Žalm.

Ant. Což se pravdivým ukázalo od onoho času až do dnešního dne, že knížata a králové čeští jsou nejmocnější z celého jazyka Slovanského.

Žalm.

Ant. To dosvědčují posvátné historie a od mnoha učených mužů sepsané kroniky.

Žalm.

Vers.

Resp.

Lectiones

Omelia. Sint lumbi vestri.

Resp. Ad laudum digna preconia nostra resultent cantica, Deoque cum omni gaudio nostra psallat devocio, oris et mentis iubilo in sanctorum Cyrilli et Metudii natalicio.

Vers. Ut eorum suffragio sociemur sanctorum consorcio.

Resp. Accidit stupendum miraculum, cum beatus Metudius corpus sancti Cyrilli deferret Moraviam ad suam ecclesiam, adeo se grave et inportabile reddidit, quod Romam illud deferri oportuit.

Vers. Quod sanctus Cyrillus, fraternis victus precibus, ostendit omnibus per sue manus erectionem, versus Romam indicacionem.

Resp. Quod dum miraculum Rome narratur, statim processio ad occurrendum ei paratur. Cui papa cum clero et populo toto Romano reverenter occurrit et in ulnis suis eum suscepit et usque Romam devotissime cum proceribus suis deportavit.

Vers. In ecclesiaque sancti Clementis eum sepelivit et indulgencias largas omnibus, qui aderant, condonavit.

Zbývající dvě části officia *Adest dies gloriosa*, jak se zachovalo v uvedených rukopisech, totiž *Laudes* (Jitní chvály) a *Secundae vespere* (Druhé nešpory) neobsahují už motivy historicko-legendární. Jsou tu však přece ještě dvě antifony významné pro datování našeho officia (viz úvodní poznámky). Z antifon *Laud* je to

Antifona ad Benedictus. Festa veneranda, ad hec tempora per nos neglecta, digno sollempnizemus officio Cyrilli et Metudii, beatorum nostrorum apostolorum, qui gentem Bohemorum de statu dampnatorum suis dignis operibus angelorum agminibus sociare meruerunt. Quorum consorcio adiungamur et nos eorum patrocinio.

Lekce

Homilie.

Resp. Ať naše písně zaznívají k důstojnému hlásání chval a ať naše zbožnost zpívá žalmy Bohu ve všeliké radosti, s jásotem úst i myslí v den narození svatých Cyrila a Metoděje.

Vers. Abychom s jejich přispěním byli přidružení k společenství svatých.

Resp. Stal se úžasný zázrak: když blahoslavený Metoděj tělo sv. Cyrila odnášel na Moravu do svého chrámu, ukázalo se tak těžkým a neúnosným, že musilo být doneseno zpět do Říma.

Vers. To svatý Cyril, překonaný bratrovými modlitbami, zjevil všem tím, že zvedl ruku a ukázal k Římu.

Resp. Když se o tom zázraku v Římě vypravuje, ihned se průvod, aby mu vyšel vstříc, připravuje. Papež s duchovenstvem a celým lidem římským mu vyšel vstříc, vzal ho do své náruče a donesl ho přeuctivě se svými šlechtici do Říma.

Vers. A pohřbil ho v chrámě sv. Klimenta a hojné odpustky udělil všem přítomným.

Antifona k Benedictus. Velebný svátek, do dnešní doby námi zanedbaný, důstojnou bohoslužbou oslavujme, blahoslavených našich apoštolů Cyrila a Metoděje, kteří pro své zásluhy toho dosáhli, že Český národ ze stavu zavržených svým důstojným dílem k zástupům andělů přidružili. Kéž i my

Z antifon *Druhých nešpor* je to

Antifona ad Magnificat (rozšířené *responsorium* z *druhého nokturna*). *Gloriosos principes et patronos nostros digno honore prosequamur, beatos Cyrillum et Metudium, qui sub se septem suffraganeos episcopos habuerunt sedemque suam in Moravia in Welegrad salubriter ornauerunt apostolique et conversores gentis illius et nostre fuerunt.*

se k tomu společenství s jejich pomocí připojíme.

Antifona k Magnificat. Slavným knížatům a patronům našim, blahoslavenému Cyrilovi a Metodějovi, prokazujeme důstojnou počtu, kteří měli pod svou mocí sedm biskupů sufragánů, své sídlo na Moravě, na Velehradě šťastně zvelebili a byli apoštolové, kteří onen národ i náš národ na víru obrátili.

SBÍRKY PRAMENŮ — FONTIUM CONSPECTUS

- Acta sanctorum*, edice Bollandistů, Antverpy 1668.
 B. St. Angelov, *Starobálgarski tekstove*, Izv. na Archivnija institut I, Sofija 1957.
 B. St. Angelov, *Stari slovjanski tekstove. I. Otkáslek ot Prostrannoto žitie na Kiril Filosof*, Izv. na Inst. za bálg. lit., kn. 8, 1959.
 P. Athanasius a S. Iosepho (Elias Sandrich), *Vita S. Ludmillae et S. Wenceslai authore Christiano monacho*, Praha 1767.
Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit (Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe), V—VII, ed. R. Rau et al. Darmstadt—Berlin 1955—1960.
 Bohuslav Balbín, *Epitome historica rerum Bohemicarum*, Praha 1677.
 Anton Blaschka, *Die. St. Wenzelslegende Karls IV.*, Praha 1934.
Bibliotheca hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis. Ediderunt Socii Bollandiani, t. I—II Bruxelles (1898—1901, autorský přetisk 1949).
Boc the man Orosius nemned (Alfréd Veliký) ed.: L. Havlík, *Slované v anglosaské chorografii Alfréda Velikého, Vznik a počátky Slovanů V*, 1964.
 O. Bodjanskij, *Čtení v Obšestve istorii i drevnostej rossijskich*, Spb. 1860 s.
Codex diplomaticus regni Bohemiae I (ed. G. Friedrich), Praha 1904.
Conversio Bagoariorum et Carantanorum, ed. M. Kos, Ljubljana 1936.
Constantin Porphyrogenitus, De administrando imperio, I. ed. Gy. Moravcsik—R. I. H. Jenkins, Budapest 1949, II. Commentary. F. Dvornik, R. I. H. Jenkins, B. Lewis, Gy. Moravcsik, D. Obolensky, S. Runciman, London 1962.
Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii, ed. B. Horák—D. Trávníček, Praha 1956.
 A. Dostál, *Clozianus. Codex palaeoslovenicus glagoliticus*. Praha 1959.
 E. Dümmler—F. Miklosich, *Die panonische Legende vom hl. Methodius*, Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen XIII, Wien 1854.
 J. Emler, *Spisové csaře Karla IV.*, Praha 1878.
Excerptum de Karentanis: M. Kos, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Ljubljana 1936.
Fontes Latini historiae Bulgaricae II, Sofija 1960.
Fontes rerum bohemicarum, Praha 1873 n.
 F. Grivec—F. Tomšič, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses* (Fontes), Radovi Staroslavenskog instituta 4, 1960.
 J. Hrabák, *Dvě legendy z doby Karlovy*, Praha 1959.
 V. Chaloupecký, *Prameny X. století Legendy Kristiánovy. Svatováclavský sborník II. 2*, Praha 1939. Přílohy (edice textů) str. 459—580.
 V. Chaloupecký—B. Ryba, *Středověké legendy prokopské*, Praha 1953.
Istinnaja povest (Historia Chilandarica), Budapest 1823.
 J. Ivanov, *Bálgarski starini iz Makedonija*, Sofija 1931.
 Ph. Jaffé, *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, Berolini 1851, Leipzig 1885—1888.
 V. Jagić, *Rassuždenije južnoslavjanskoi i russkoj stariny o cerkovno-slavjanskom jazyke*, Issledovanija po russkomu jazyku I, 1885—1895.
 M. Japundžić, *Glagoljski brevar iz g. 1465*, Radovi Staroslavenskog instituta 2, 1955.
 K. Kalajdovič, *Ioann Eksarch Bolgarskij*, Moskva 1824.
 J. Kelie, *Otfrids von Weissenburg Evangelienbuch*, I. Bd. Text und Einleitung, Regensburg 1856.
 O. Králík—Z. Kristen, *Cyrlometodějská legenda Tradunt annales*, Příspěvky ke starší literatuře na Moravě II, Blansko 1965/1966.

- P. A. Lavrov, *Materialy po istorii voznikovenija drevnejšej slavjanskoi pis'mennosti*, Lenin-grad 1930.
 P. A. Lavrov, *Žitije sv. Nauma Ochridskago*, Izv. ORJaSl XIII, 1908, kn. 4.
 J. Mabillon, *Acta Sanctorum ordinis s. Benedicti in saeculorum classes distributa et notis illustrata*, Paris 1668—1700.
 J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nove et Amplissime Collectio*, Firenze—Venezia 1795—1798.
 J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus...*, Series I. latina, series II. graeca, Paris 1844n.
 F. Miklosich, *Die Legende vom hl. Cyrillus*. Denkschriften der kaiserl. Akademie d. Wissenschaften, philosoph.-hist. Classe, 19. Bd., Wien 1870.
 F. Miklosich, *Vita S. Clementis, episcopi Bulgarorum*, Wien 1847.
 F. Miklosich, *Vita s. Methodii*. Russico-Slovenice et Latine, Vindobonae 1870.
Monumenta Germaniae historica, inde ab anno Chr. D. ad annum MD.
Scriptores I—XXXII, Hannoverae-Lipsiae 1826—1934;
Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum I—LXI, Hannoverae-Berolini 1839—1935;
Scriptores rerum Merovingiarum II, Hannoverae 1888;
Scriptores rerum Germanicarum, Nova series I—XIII, Vimariae-Berolini 1922—1959;
Poetae Latini aevi Carolini I., ed. E. Dümmler, Berolini 1880—81.
 Paisij Chilendarski, *Istorija Slavenobolgarskaja*, ed. B. St. Angelov, Sofija 1961.
 F. Pastrnek, *Dějiny slovanských apoštolů sv. Cyrilla a Methoda*, Praha 1902.
 J. Pekař, *Die Wenzels- und Ludmilla-Legenden und die Echtheit Christians*, Praha 1903.
 M. Popruženko, *Sinodik carja Borila*, Sofija 1928.
Povest vremennych let, ed. D. S. Lichačev—B. A. Romanov, Moskva—Leningrad 1950.
 Dj. Sp. Radojičić, *Hilandarski rukopisi o postanku slovenske pismenosti*, Novi Sad 1963.
Regnum Sclavorum: V. Mošin, Ljetopis popa Dukljanina, Zagreb 1952.
 I. Snegarov, *Neizdadeni starobálgarski žitija*, Godišnik na Duchovnata akademija „Sv. Kliment Ochridski“ 3, 1954.
 P. J. Šafařík, *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův*, Praha 1851.
 P. J. Šafařík, *Památky hlaholského písemnictví*, Praha 1853.
 P. J. Šafařík, *Wýbor z literatury české I*, Praha 1845.
 A. Teodorov-Balan, *Kiril i Metodi I, II*, Sofija 1920, 1934.
 N. L. Tunickij, *Materialy dlja istorii, žizni i dejatelnosti sv. Kirilla i Metodija — Monumenta ad SS. Cyrilli et Methodii successorum vitas resque gestas pertinentia*, I., Sergiev Posad 1918.
Urkundebuch des Landes ob der Enns, Wien 1852—1906.
 J. Vilikovský, *Próza z doby Karla IV.*, Praha 1948.
Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu, K vydání připravili Boh. Havránek, Josef Hrabák a spolupracovníci. Praha 1957.
 M. Weingart—J. Kurz, *Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského*, Praha 1949.
 V. Zlatarski, *Slověnskoto žitie na sv. Nauma ot XVI v.*, Sb. na Bálg. akad. na naukite XXX, 1925.

COMMENTARII ET DISPUTATIONES — SEZNAM HLAVNÍ LITERATURY

- Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati: Das östliche Mitteleuropa in Geschichte und Gegenwart*, Wiesbaden 1966.
- Alexander P., *The Papacy, the Bavarian Clergy and the Slavonic Apostles*, The Amer. Slav. Yearbook 1, 1941.
- Anastos M., *The Political Theory in the Lives of the Slavic Saints Constantine and Methodius*, Harvard Slavic Studies 2, 1954.
- Angelov B. St., *Iz starata bŕlgarska, ruska i srŕbska literatura*, Sofija 1958.
- Angelov B. St., *Joan Ekzarch*, Ezik i literatura 1953, kn. 3.
- Angelov B. St., *Kŕm vŕprosa za naŕaloto na slavjanskata pismenost*, Literaturna misŕl IV, 1960, kn. 6.
- Angelov B. St., *Otnosno godinata na iznamirvaneto na slavjanskata pismenost*, Istoričeski pregled 14, 1958, kn. 3.
- Angelov B. St., *Slavjanski izvori za Kiril i Metodij*, Izv. na Dŕrŕavna biblioteka V. Kolarov za 1956g., Sofija 1958.
- Apoštoli Sloviŕnov*. (A. Horák, M. Mišŕk, A. Miškovič, J. Pöstényi, M. Krovina, K. Markovič, V. Rynŕeš, J. Švec Bŕlŕy), Trnava—Bratislava 1963.
- Babič V., *Hrvatske zemlje u ranofeudalno doba*, in: Historija naroda Jugoslavije I.
- Bahmut A. J., *Doslidŕennja rosijs'kymy i ukrajin's'kymy movoznavcymy fonetyčnych i leksyčnych osoblyvostej Kyjivs'kych lystkiv i Praž'kych uryokiv u vz'jazku s pytannjem pro pochodŕennja cych pam'jatok*, Slov'jans'ke movoznavstvo 2, 1958.
- Balašŕev G., *Kliment episkop slovŕnski*, Sofija 1898.
- Barišič F., *Čuda Dimitrija Solunskog kao istoriski izvori*, Beograd 1953.
- Bartoš F. M., *Knŕže Bořivoj na Moravŕ a zaloŕenŕ Prahy*, in: Josef Dobrovskŕy 1753—1953, Praha 1954.
- Beneš P., *Mogŕšov τῆς Παναγίας*, Sbornŕk pracŕ fil. fak. BU E 4, VIII, 1959.
- Beneš P., *Quelques traces de relations entre la Grande Moravie et la Romanie danubienne*, Sbornŕk pracŕ fil. fak. BU E 10, XIV, 1965.
- Berčič J., *Dve sluŕbe rimskoga obreda za svetkovinu svetih Čirila i Metoda*, Zagreb 1870.
- Bidlo J., *Cesta Metodŕjova do Cařhradu*, Čas. Matice moravskŕ 40, 1916.
- Biľbasov V. A., *Kirill i Metodij*, Sanktpeterburg 1871.
- Bobčev N., *Dvetŕ slovŕnski ŕitiŕja na sv. Nauma Ochridski*, Slav. kal. za 1932, Sofija 1932.
- Bosl K., *Kyrrill und Method, ihre Stellung und Aufgabe in der rŕmischen Kirchenorganisation zwischen Ost und West*, Zeitschrift f. bayer. Landesgeschichte 27, 1964.
- Bosl K., *Probleme der Missionierung des bŕhmisch-mŕhrischen Herrschaftsraumes*, in: Cyrillo-Methodiana.
- Brückner A., *Die Wahrheit über die Slavenapostel*, Tübingen 1913.
- Buchner M., *Entstehungszeit und Verfasser der Vita Hludowici des Astronomen*, Hist. Jahrb. 60, 1940.
- Bujnoch J., viz Zwischen Rom und Byzanz.
- Burmov A., *Slavjanskite napadenja sreštu Solun v „Čudesata na sv. Dimitra“ i tŕahnata hronologija*, Godišnik na fil.-istor. fak. na Sofij. univers. 47/II, 1952.
- Burr, V., *Ermennich von Ellwangen*, Ellwangen Jahrbuch 16, 1956.
- Burr V., *Anmerkungen zum Konflikt zwischen Methodius und den bayerischen Bischöfen*, in: Cyrillo-Methodiana.
- Cibulka J., *Velkomoravskŕj kostel v Modrŕ u Velehradu a začŕtky křestanství na Moravŕ*, Praha 1958.
- Cirillo e Metodio, i santi Apostoli degli Slavi*. Conferenze tenute nel Pont. Istituto Orientale nei giorni 9—11 maggio 1963 per commemorare l'undicesimo centenario della Missione dei ss. Fratelli nella Grande Mcravia, Roma 1964.
- Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slawen 863—1963*. (K. Bosl, V. Burr, P. Devos—P. Meyvaert, I. Dujčev, F. Dvornik, A. Esser, J. Mass, A. Cs. Sŕs, F. Zagiba, A. W. Ziegler, V. Kiparski, W. Lettenbauer, S. Sakač, J. Schrŕpfer, aj.), Kŕln—Graz 1964.
- Čirilo i Metodije*, Beograd 1964.
- Čiŕevskij D., *K voprosu o liturgii sv. Petra*, Slovo 2, 1953.
- Das Großmŕhrische Reich*. Tagung der wissenschaftlichen Konferenz des Archŕologischen Instituts der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, Brno—Nitra 1.—4. X. 1963. (J. Poulŕk, A. Tořŕk, B. Chropovskŕy, J. Dekan, J. Cibulka, M. Šolle, R. Turek, V. Richter; J. Macŕrek, F. Graus, V. Vavřinek, P. Ratkoř, L. Havlík, Z. Fiala; V. Vanŕček, V. Prochŕzka; K. Horŕlek, A. Dostŕl, R. Večerka; B. Grafenauer; V. Ky as, E. Georgiev, T. Lehr—Splawiński, aj.), Praha 1966.
- Dekan J., *Začŕtky slovenskŕjch dejŕn a Rŕša vel'komoravskŕa*, Bratislava 1951.
- Devos P., *Les Saints Cyrille et Mŕthode*, Nouvelle Revue Thŕologique 1957.
- Devos P., *La Legenda Christiani est — elle tributaire de la Vie Beatus Cyrillus?*, Analecta Bollandiana 81, 1963.
- Devos P.,—Meyvaert P., *Trois énigmes Cyrillo-Mŕthodiennes de la Légende Italique résolues grŕce ŕ un document inédit*, Analecta Bollandiana 73, 1955.
- Devos P.,—Meyvaert P., *Le Légende Morave des SS. Cyrille et Mŕthode et se sources*, Analecta Bollandiana 74, 1956.
- Devos P.,—Meyvaert P., *La date de la première rédaction de la „Légende Italique“*, in: Cyrillo-Methodiana.
- Dŕjiny českŕ literatury I*, Praha 1959.
- Dittrich Z. R., *Het Moravisch gesantschap naar Konstantinopel in 862*, Tijdschr. voor Geschiedenis 1960.
- Dittrich Z. R., *Christianity in Great Moravia*, Groningen 1962.
- Dobrovskŕy J., *Cyrril a Metod, apořtolovŕ slovanřŕi*, vyd. J. Vajs, Praha 1948.
- Dobrovskŕy J., *Kritische Versuche I, Bořivoj's Taufe*, Praha 1803.
- Dobrovskŕy J., *Mŕhrische Legende von Cyrril und Method*, Praha 1826.
- Dŕlger F., *Ein Fall slavischer Einsiedlung im Hinterland von Thessalonikŕ im 10. Jahrh.*, Sitzungsber. d. Bayer. Akad. d. W., ph.-hist. Kl. 1, Mŕnchen 1952.
- Dudík B., *Historische Forschungen in der kais. öf. Bibliothek zu St. Petersburg*, Sitzungsber. d. k. Akad. d. Wiss., Phil.-Hist. Cl. 95, Wien 1897.
- Dujčev I., *Zur literarischen Tŕtigkeit Konstantins des Philosophen*, Byzant. Zeitschrift 44, 1951.
- Dujčev I., *Un episodio dell'attività di Costantino Filosofo in Moravia*, Ricerche Slavistiche 3, 1954.
- Dujčev I., *Vŕprosŕt za vizantijsko-slavjanskite otnořenja i vizantijskie opiti za sŕzdvavane na slavjanska azbukva prez pŕvata polovina na IX. vek*, Izv. na Inst. za bŕlg. ist. 7, 1957.
- Dujčev I., *Nochmals zur Erklärung von Kap. XV. der Legende über Konstantin*, Zeitschrift f. slav. Philologie 27, 1958.
- Dujčev I., *Il problema delle lingue nazionali nel Medio Evo e gli Slavi*, Ricerche Slavistiche 8, 1961.
- Dujčev I., *Prinosi kŕm prŕčevaneto na staroslavjanskata i starobŕlgarskata literatura*, Izv. na Inst. za lit., kn. 11, 1961.
- Dujčev I., *Constantino Filosofo nella storia della letteratura bizantina*, in: Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver, Collana di „Ricerche Slavistiche“ 1, Firenze 1962.
- Dujčev I., *L'Activité de Constantin Philosophe-Cyrrille en Moravie*, Byzantinoslavica 24, 1963.
- Dujčev I., *Note sulla Vita Constantini-Cyrrilli*, in: Cyrillo-Methodiana.
- Dunlop D. M., *The History of the Jewish Khazars*, Princeton 1954.
- Duthilleul P., *L'évangélisation des Slaves. Cyrille et Mŕthode*, Tournai 1963.
- Dŕmmler E., *Geschichte des Ostfrŕnkischen Reiches I—III*, Leipzig 1862—1965; 1888².
- Dvornik F., *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siŕcle*, Paris 1926.
- Dvornik F., *La carriŕre universitaire de Constantin Philosophe*, Byzantinoslavica 1, 1931.
- Dvornik F., *Les Légendes de Constantin et de Mŕthode vue Byzance*, Praha 1933.
- Dvornik F., *Die Bedeutung der Brüder Cyrrill und Method für die Slaven- und Kirchengeschichte*, Prolegomena ad Acta Congr. hist. Slav. Salisb., Wiesbaden 1964.
- Dvornik F., *Byzantium, Rome, the Franks, and the Christianization of the Southern Slavs*, in: Cyrillo-Methodiana.
- Dvornik F., *The Significance of the Missions of Cyril and Methodius*, Slavic Review 23, 1964.

- Djordjić P., *Velikomoravska žitija Cyrila i Metodija*, Letopis Matice srpske 392, 4, 1963.
- Eckhardt Th., *Napomene o grafičkoj strukturi glagoljice*, Radovi staroslov. inst. 2, Zagreb 1953.
- Fiala Z., *Přemyslovské Čechy*, Praha 1965.
- Fiala Z.—Třeštický D., *K názorům O. Králíka o václavských a ludmílských legendách*, Čs. čas. hist. 10, 1962.
- Fournés P., *Étude critique sur la Vie de Louis le Pieux par Thégan et l'Astronome*, Paris 1907.
- Frček J., *Byl sv. Václav postřížen podle ritu východního či západního?*, Slovanské studie, Praha 1948.
- Friedrich J., *Ein Brief des Anastasius bibliothecarius an den Bischof Gaudericus von Velletri*, Sitzungsber. d. Bayer. Akad. d. Wiss., Hist. Cl., München 1892.
- Gamber K., *Das glagolitische Sacramentar der Slavenapostel Cyrill und Method und seine latvinische Vorlage*, Ostkirchliche Studien 6, Würzburg 1957.
- Goergiev E., *Kiril i Metodij, osnovopoložnici na slavjanskite literaturi*, Sofija 1956.
- Goergiev E., *Razcvetăt na bălgarskata literatura v IX—X. v.*, Sofija 1962.
- Gerhard D., *Goten, Slaven oder Syrer in alten Cherson?*, Beitr. zur Namenforsch. 1953.
- Ginzl J. A., *Geschichte der Slavenapostel Cyrill und Method*, Litoměřice 1857, Wien 1861².
- Gnidovec F., *Vpliv sv. Gregorija Naz. na sv. Cyrila in Metodija*, Ljubljana 1942.
- Golubinskij J., *Sv. Konstantin i Mevodij*, Moskva 1885.
- Gorskij A. V., *O sv. Kirilě i Mevodii*, Moskvitjanin 3, 1843.
- Gracianskij N. P., *Dejatel'nost' Konstantina i Mevodija v Velikomoravskom knjažestve*, Voprosy istorii I, 1945.
- Grafenauer B., *Vprašanje konce Koceljeve vlade u Spodnji Panoniji*, Zgodov. čas. VI—VII, 1952—1953.
- Grafenauer B., *Kronološka vprašanja selitve Južnih Slovanov ob podatkih spisa Miracula s. Demetrii*, Zbornik fil. fak. Univ. v Ljubljani II, 1955.
- Granstrem E. E., *K voprosu o proischoždenii glagoličeskoj azbuki*, Moskva—Leningrad 1955.
- Graus F., *Velikomoravská říše v české středověké tradici*, Čs. čas. hist. 11, 1963.
- Graus F., *Slovanská liturgie a písemnictví v přemyslovských Čechách 10. stol.*, Čs. čas. hist. 14, 1966.
- Grivec F., *Akvilov fragment v ŽK*, Bogoslovni vestnik 15, 1935.
- Grivec F., *Slovenski knez Kocelj*, Ljubljana 1938.
- Grivec F., *Vitae Constantini et Methodii*, Acta Academiae Velehradensis 17, 1941.
- Grivec F., *O idejah in izrazih Žitij Konstantina in Metodija*, Razprave Akad. znan. in umet. v Ljubljani 1944.
- Grivec F., *Pochvala sv. Cyrila a Metoděje*, Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, 33, 1946.
- Grivec F., *Sermo panegyricus in memoriam ss. Cyrilli et Methodii*, Acta Academiae Velehradensis 18, 1947.
- Grivec F., *Pohvala sv. Cirilu in Metodiju*, Razprave Akad. znan. in umet. v Ljubljani, Filozofsko-filološko-historični razred, 1950.
- Grivec F., *Žitje Konstantina in Metodija*, Ljubljana 1950.
- Grivec F., *Pripombe k Žitju Konstantinu*, Slavist. revija 4, 1951.
- Grivec F., *De authentia epistolae „Gloria in excelsis Deo“ Hadriani II.*, Quaestiones Cyrillo-Methodianae, Orient. Christ. Per. 18, 1952.
- Grivec F., *Prepir o Metodovih ječah*, Zgodov. čas. VI—VII, 1952—1953.
- Grivec F., *Metodova ječa—Ellwangen*, Zgodov. čas. X—XI, 1956—1957.
- Grivec F., *Konstantin und Method, Lehrer der Slaven*, Wiesbaden 1960.
- Grivec F., *Iz Cirilove književne šole*, Slovo 9—10, 1960.
- Grivec F., *Vprašanja o Konstantinu in Metodu*, Slovo 11—12, 1962.
- Grivec F., *Ciril-Metodijeva ideja*, Zbornik razprav teološke fakultete v Ljubljani 1962.
- Grivec F., *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod (863—1963)*, Celje 1963.
- Grumel V., *Byzance et Probus dans les légendes slavonnes des saints Cyrille et Methode*, Échos d'Orient 33, 1934.
- Hahn J., *Kyriellomethodianische Bibliographie 1939—1955*, S Gravenhage 1958.
- Hauptmann Lj., *Uloga Velikomoravske države u slavensko-njemačkoj borbi za srednje Podunavlje*, Rad JAZU 243, Zagreb 1932.
- Hauptmann Lj., *Die Frühzeit der West- und Südslaven*, in: Historia mundi V, Bern 1956.
- Hauptmann Lj., *Mejna grofija spodnjepanonska*, Razprave ZDHV 1, Ljubljana 1923.
- Havlík L., *K odzace národnosti na území Velké Moravy*, Historický čas. 5, 1957.
- Havlík L., *Územní rozsah Velkomoravské říše v době posledních let vlády krále Svatopluka*, Slovanské štúdie 3, 1960.
- Havlík L., *Byzantská mise a Velká Morava*, Sborník Matice moravské 82, 1963.

- Havlík L., *Velká Morava a Franská říše*, Historické štúdie 8, 1963.
- Havlík L., *Constantine and Methodius in Moravia*, Sborník prací fil. fak. BU C 11, XIII, 1964.
- Havlík L., *Velká Morava a středoevropská Slované*, Praha 1964.
- Havlík L., *The Relationship between the Great Moravian Empire and the Papal Court in the Years 880—885 A.D.*, Byzantinoslavica 26, 1965.
- Havlík L., *O politických osudech a zahraničních vztazích státu a říše Moravanů*, in: O počiatkoch slovenských dejín, Bratislava 1965.
- Havlík L., *Gens Maravorum. Poznámky k vývoji gentes u Slovanů*, in: Strážnice 1946—1965, Brno 1966.
- Havráněk B., *Kritické poznámky k první staroslověnské legendě o sv. Václavu*, Slovanské studie, Praha 1948.
- Hejl F., *Vizantijské posol'stvo v Velikuju Moraviju na političeskom fone togdašnej Evropy*, in: Magna Moravia.
- Hocij M., *Die westlichen Grundlagen des glagolitischen Alphabets*, Südostdeutsche Forschungen 4, 1939.
- Honigmann B., *Studies in Slavic Church History, B. Un Archévêque ignatien de Moravie, rival de St. Methode*, Byzantion 17, Amer. Ser. 3, 1944—1945.
- Horálek K., *K počátkům knižní vzdělanosti u Slovanů*, Slavia 24, 1955.
- Horálek K., *Načaloto na pismenostta u slavjanite*, Sbornik v čest na ak. A. Teodorov—Balan, Sofija 1955.
- Horálek K., *K překladačské činnosti Metodějově*, Slavia 25, 1956.
- Horálek K., *K problému cyrilometodějské literatury*, Slavia 32, 1963.
- Hýbl F., *Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku*, Čs. čas. hist. 14, 1908.
- Hýbl F., *Dějiny národa bulharského*, Praha 1930.
- Chaloupecký V., *Prameny X. století Legendy Kristiánovy*, Svatováclavský sborník II/2, Praha 1939.
- Chiljada i sto godini slavjanska pismenost 863—1963*, Sbornik v čest na Kiril i Metodij (P. Dinekov, E. Georgiev, D. Angelov, P. Chr. Petrov, I. Dujčev, K. M. Kuev, D. Petkanova—Tomeva, K. Mirčev, S. Stojanov, I. Gošev, I. Snegarov, M. Andreev, V. S. Kiselkov, B. S. Angelov, C. Romanska, A. Kirmagova, A. Paunova, aj.), Sofija 1963.
- Christomatija po starobălgarska literatura*, Sofija 1962.
- Ilijinskij G. A., *Opyt sistematičeskoj Kirillo-Mefodijevskoj bibliografii*, Sofija 1934.
- Isačenko A. V., *Začiatky vzdělanosti vo Velkomoravskéj říši*, Turč. Sv. Martin 1948.
- Isačenko A. V., *K voprosu ob irlandskoj missii u panonskich i moravskich slavjan*, Voprosy slavjanskogo jazykoznanija 7, 1963.
- Istrin V. A., *1100 let slavjanskoj azbuki*, Moskva 1963.
- Ivanovski O., *Borbite za Makedonskite Sloveni za zavladauvanje na gradot Solun vo VI—VII vek*, Glasnik na inst. za nac. istorija 3/1, 1959.
- Jagić V., *Vopros o Kirille i Mevodii v slav. filologii*, Peterburg 1885.
- Jagić V., *Ein fünfter bibliographischer Beitrag. Slavica der Laibacher Lycealbibliothek*, Anzeiger d. kais. Ak. d. Wiss. in Wien, phil.-hist. Cl. No. XX, 1899.
- Jagić V., *Legenda o sv. Vjačeslave*, Sbornik statej posvjaščennych F. F. Fortunatovu, Varšava 1902.
- Jagić V., *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin 1913.
- Jakobson R., *Saint Constantin et la langue syriaque*, Annuaire de l'Institut de Phil. et d'Historie Orientales et Slaves 7, 1944.
- Jakobson R., *Minor Native Sources for the Early History of the Slavic Church*, Harvard Slavic Studies 2, 1954.
- Jakobson R., *Tajna služba Konstantina Filosa a dal'nejšeje razvitije staroslavjanskog poezii*, Iz Zbornika radova Vizantološkog instituta 8, 1963.
- Jakobson R., *The Slavic Response to Byzantine Poetry*, XII* Congrès international des études byzantines, VIII, Belgrade—Ochrid 1961.
- Jakobson R., *Velikaja Moravija ili Velikaja nad Moravou*, Ezikovedsko etnografski izsledvanija v pamet na ak. St. Romanski, Sofija 1960.
- Jireček K.—Radonić J., *Istorija Srba I.*, Beograd 1952.²
- Jurković D. L., *Prva diplomatska misija Konstantina-Cirila prosvetitelja Slovena*, Zbor. za društ. nauke 13—14, 1956.
- Kiril i Metodij*, Bibliografija na bălgarskata literatura 1944—1963, Sofija 1963.
- Kirilo-Mefodijevskij sbornik v pamjat' o soveršivšemsja tysjačel'čii slavjanskog pismennosti i christianstva v Rosii*, izdannyj, po opreděleniju Moskovskago občestva ljubitelej russkoj slovesnosti, M. Pogodinym, Moskva 1865.

- Kiselkov V. Sl., *Prouki i očerti po starobalgarska literatura*, Sofija 1956.
- Kiselkov V. Sl., *Sveti Kliment Ochridski — život, dejnost i žitija*, Sofija 1941.
- Kiselkov V. Sl., *Za avtorstvoto na prostrannite žitija na Kiril i Metodij*, Izv. na Inst. za liter. 11, 1961.
- Kniesza I., *A szláv apostolok és a tótok*, Bécsi intézet évkönyve, 1942.
- Kniesza I., *A szlávok őstörténete*, in: *A Magyarországi és a szlávok*, Budapest 1942.
- Kniesza I., *Ciril és Method működésének kérdése a Nyitravidéken*, Századok 1944.
- Kniesza I., *Autour du problème de traditions de Cyrille et Methode*, Etudes Slaves et Roumaines 1, 1948.
- Koller H., *Die Bedeutung des Titels „princeps“ unter den Saliern und Staufern*, Mitt. d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung 68, 1960.
- Koneski B., *Ohridska književna škola*, Literaturen zbor. III, 1, 1956; *Ohridska književna škola*, Slovo 6—8, 1957.
- Konstantinov N. A., *Černomorskije zagadočnyje znaki i glagolica*, Uč. zapis. LGU 197, ser. fil. nauk 23, Leningrad 1957.
- Kos M., *O písmu papeže Hadriana II. knezom Rastislavu, Svetopolku in Kocelju*, Razprave SA, fil.-hist. razred II, 12, Ljubljana 1944.
- Kostić D., *Bugarski episkop Konstantin, pisac službe sv. Metodiju*, Byzantinoslavica 7, 1937—1938.
- Kostić D., *Datiranje staroslovenskih književnih spomenika o Kirilu i Metodiju*, Saopštenja i referati II, Beograd 1939.
- Králik O., *Nové práce o Moravské legendě*, Slavia 27, 1958.
- Králik O., *Dalimil und Christian*, Zeitschrift f. Slawistik VII/5.
- Králik O., *Privilegium Moraviensis ecclesiae*, Byzantinoslavica 21, 1960.
- Králik O., *K historii textu I. stl. legendy václavské*, Slavia 29, 1960.
- Králik O., *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách*, Praha 1960.
- Králik O., *Sázavské písemnictví XI. století*, Praha 1961.
- Králik O., *Křesčenije Borživoja i vopros o neprerývnosti staroslavjanskj literatury v Čechii*, Trudy otdela drevneruss. lit. XIX, Moskva—Leningrad 1963.
- Králik O., *Pověst vremenných lét i legenda Kristiana o svjatyjch Vjačeslave i Ljudmile*, Trudy otd. drevneruss. lit. XIX, Moskva—Leningrad 1963.
- Králik O., *Vozniknovenije 1-go staroslavjanskogo „Žitija Vjačeslava“*, Byzantinoslavica 27, 1966.
- Kuev K. M., *Kam vāprosja za načaloto na slavjanskata pismenost*, Godišnik na Sofijskija universitet, fil. fak. LIV, 1, 1959—1960.
- Kuhn H., *Das literarische Porträt Ludwigs des Frommen*, Diss. Basel 1930.
- Kurz J., *Patriarcha, císař a papež v Životě Konstantinově a Metodějově*, Sborník F. Wollmannovi k sedmdesátinám, Praha 1958.
- Kurz J., *Několik poznámek k textu Života Konstantinova a Metodějova*, Studia linguistica in honorem Thaddei Lehr-Splawiński, 1963.
- Kurz J., *Der byzantinoslavische Hintergrund in der Vita Constantini und der Vita Methodii*, Byzantinische Beiträge, herausgegeben von Joh. Irmscher, Berlin 1964.
- Kurz J., *Význam činnosti slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje v dějinách slovanské kultury*, Slavia 32, 1963.
- Kusseff M., *St. Clement of Ochrida*, The Slavonic and East European Review 28, 1948—1949.
- Kusseff M., *St. Nahum*, The Slavonic and East European Review 29, 1950—1951.
- Kyas V., *Starozákonní citáty v životě Konstantinově a Metodějově ve srovnání se stl. parimejněm*, Slavia 32, 1963.
- Kyas V., *Charvátskohlaholské texty Života Konstantinova*, Slavia 35, 1966.
- Labuda G., *Studia nad počátkami państwa polskiego*, Poznań 1946.
- Lačko M., *Sv. Cyril a sv. Metod*, Rim 1963.
- Lamanskij V., *Slavjanskoje žitije sv. Kirilla kak religiozno-epiškopskoje proizvedenije i kak istoričeskij istočnik*, Žurn. Min. nar. prosv., Peterburg 1903—1904.
- Lanckorońska K., *Studies on the Roman-Slavonic Rite in Poland*, Roma 1961.
- Lavrov P. A., *Kyrylo ta Metodij v davn'oslovjans'komu p'ys'menstvi*, Kiiiv 1928.
- Lazurin N., *Panonski legendi Žitija na Kiril i Metodij*, Sevlievo 1946.
- Lehr-Splawiński T., *Konstantin i Methodius w walce o liturgiką słowiańską*, Przegląd Zachodni 5, 1949.
- Lehr-Splawiński T., *Misja słowiańska św. Metodego i Polska*, Warszawa 1954.
- Lehr-Splawiński T., *Przyczynek do badań nad Żywotem Konstantyna-Cyryla (tzw. obszernym)*, Sbornik v čest na ak. A. Teodorov-Balan, Sofija 1955.

- Lehr-Splawiński T., *Czy są ślady istnienia liturgii cyrylomethodejskiej w dawnej Polsce?* Slavia 25, 1956.
- Lehr-Splawiński T., *Żywoty Konstantyna i Metodego (tzw. obszerne)*, Poznań 1959.
- Lettenbauer W., *Eine lateinische Kanonensammlung in Mähren im 9. Jh.*, Orient. Christ. Per. 18, 1952.
- Lettenbauer W., *Zur Entstehung des glagolitischen Alphabets*, Slovo 3, 1953.
- Leumann M., *Die altkirchenslawischen Kiever Blätter und ihr lateinisches Original*, Festschrift Alber Debrunner, Bern 1954.
- Łowmiański H., *Początki Polski II.*, Warszawa 1963.
- Löwe H., *Der Streit um Methodius. Quellen zu den national-kirchlichen Bestrebungen in Mähren und Pannonien im 9. Jh.*, Kölner Hefte, Hist. Reihe 2, 1948.
- Ludvíkovský J., *O Kristiána*, I—II, Naše věda 26, 1948—1949; 27, 1950.
- Ludvíkovský J., *La légende du prince-laboureur Přemysl et sa version primitive chez le moine Christian*, Charisteria Thaddeo Sinko oblata, Warszawa 1951.
- Ludvíkovský J., *Rytmičné klausule Kristiánovy legendy a otázka jejího datování*, Listy filologické, 1951.
- Ludvíkovský J., *„Život svatých Crhy a Strachoty“ v staročeském Pasionále*, in: *Rodné zemi*, Brno 1958.
- Ludvíkovský L., *Legenda Beatus Cyrillus*, Sborník prací fil. fak. BU C 8, 1961.
- Ludvíkovský J., *Great Moravia Tradition in the 10th Cent. Bohemia and Legenda Christiani*, in: *Magna Moravia*.
- Macúrek J., *La mission byzantine en Moravie au cours des années 863—885 et la portée de son héritage dans l'histoire de nos pays et de l'Europe*, in: *Magna Moravia*.
- Magna Moravia. Sborník k 1100. výročí příchodu byzantské mise na Moravu* (J. Macúrek, R. Hošek, F. Hejl, V. Richter, B. Dostál, J. Fučač, J. Racek, M. Čejka—A. Lamprecht, J. Bauer, R. Večerka, J. Ludvíkovský, M. Kopecký, J. Kolečka—V. Štastný), Opera Universitatis Purkynianae Brunensis, facultas philosophica 102, Praha 1965.
- Machek V., *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Praha 1957.
- Malyševskij I., *Svjatyje Kirill i Metodij, pervoučitelj slavjanskije*, Kiev 1886.
- Mareš V. V., *Drevoslavjanskij literaturnyj jazyk v Velikomoravskom gosudarstve*, Voprosy jazykoznanija 1961, No. 2.
- Mareš F. V., *„Jestliže někdo zabije člověka (?), at pije tři měsíce z dřevěné číše a skleněné at se nedotýká“*, *Vita Constantini 15, 10*, Slavia 35, 1966.
- Martinec A., *Starozákonné motivy v Živote Konstantinovem a Živote Metodovom*, Duchovní pastier 38, 1963.
- Maň J., *Bischof Anno von Freising 854/5—875*, in: *Cyrillo-Methodiana*.
- Meyer W., in: *Zeitschrift für Deutsches Altertum XLIII*, 1839.
- Meyer W., in: *Festschrift d. Kgl. Ges. d. Wiss. zu Göttingen*, 1901.
- Meyer v. Knouau G., *Über Nithards vier Bücher Geschichte*, Leipzig 1886.
- Meyvaert P.—Devos P., viz též Devos P.—Meyvaert P.
- Meyvaert P.—Devos P., *Autour de Leon d'Ostie et de sa Translatio s. Clementis*, Analecta Bollandiana 74, 1956.
- Milev A., *Italijanskata legenda v nova svetlina*, Istor. pregled 12, 1956.
- Milev A., *Kulturno-istoričeskoto značenie na deloto na Kliment Ochridski*, Duchovna kultura 11—12, 1957.
- Moreau E. de, *Saint Amand. Apôtre de la Belgique et du Nord de la France*, Louvain 1927.
- Na úsvitu křesťanství*, Praha 1942.
- Nedeljković O., *Prilog proučavanju leksike Panonskih žitija*, Slovo 13, 1963.
- Nejedlý Z., *Dějiny husitského zpěvu V*, Praha 1955².
- Nickel W., *Untersuchungen über die Quellen, den Wert und den Verfasser der Vita Hludowici des Astronomus*, Diss. Berlin 1919.
- Niederle L., *Slovanské starožitnosti II.*, Praha 1906.
- Nikol'skij N. K., *K voprosu o sočinenijach pripisyvajenyj Kirillu Filosoju*, Izv. po russ. jaz. i slov. I, 2, 1928.
- Novák A., *Oblas působení Methodějova a Konstantinova v soudobém Německu*, Čes. čas. hist. 21, 1915.
- Novák J., *Theologie moravskopanonských životů Konstantina a Metoděje*, Nábož. revue 1—2, 1963.
- Novak V., *The Slavonic-Latin Symbiosis in Dalmatia during the Middle Ages*, The Slavonic and East European Review 31, 1953, 1954.
- Novotný V., *České dějiny I/1,2*, Praha 1912, 1913.

- Ostrogorsky G., *Geschichte des Byzantinischen Staates*, München 1952.
- Oswald J., *War Kloster Ellwangen der Verbannungsort des Slavenapostels Methodius?*, Münchener Theolog. Zeitschrift 2, 1951.
- Palacký F., *O umučení sv. Václava podle legendy slovanské, úvaha kritická*, Čas. Českého musea 11, 1837.
- Palauzov S. N., *Věk bolgarského carja Simeona*, Sofija 1852.
- Panov B., *Karakterot na dejnost na brakata Kiril i Metodija vo Makedonija*, Prosvetno delo XIX, 7-8, 1963.
- Pastrnek F., *Dějiny Slovanských apoštolů sv. Cyrilla a Methoda*, Praha 1902.
- Pastrnek F., *Slovanská legenda o sv. Václavu*, Věstník Král. česk. společnosti nauk 6, 1903.
- Patzelt E., *Die Mission Cyrills und Methodius in Verfassungsrechtlicher Schau*, Studi medievali, 3a Ser., V-1, 1964.
- Pavić J., *Staroslovenski pjesnički kanon u čast sv. Metodiju i njegov autor*, Bogoslovska smotra 24, 1936.
- Pavlović P., *Čirilo i Metodije*, Letopis Matice srpske 392/4, 1963.
- Pekař J., *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians*, Praha 1906.
- Pekař J., *Nejstarší kronika česká*, Praha 1903.
- Perko F., *Problem Metodove nadškofije*, Nova pot 14, 1962.
- Petrov F., *Pokršćenje na bálgarite*, Istoričeski pregled 21, 1965.
- Picchio R., *Compilazione e trama narrativa nelle „Vite“ di Constantino e Methodio*, Ricerche Slavistiche 8, 1960.
- Polách O., *Metropolitní sídlo sv. Metoda a Nitra*, Historický sborník 1946.
- Polách O., *Čirkevněprávní poměry ve středním Podunají od rozšíření křesťanství až do pádu Velké Moravy*, Acta Academiae Velehradensis 19, 1948.
- Polenakovik' H., *Beleški za kirilo-metodijevskoto prašanje kaj Makedonците vo XIX vek*, Glasnik na institutot za nac. istorija VII/1, 1963.
- Polenakovik' H., *Kiril (Konstantin) i Metodije, slovenski učitelji*, Literaturne zbor X/3, 1963.
- Polkowski I., *Cześć ŚŚ. Cyrylla i Metodego w Polsce*, Kraków 1885.
- Popruženko S., *Romanski St., Kirilometodijevska bibliografija za 1934-1940g.*, Sofija 1940.
- Potthast A., *Wegweiser durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters bis 1500*, tom 1-2, Berlin 1896; *Repertorium fontium historiae mediæ ævi primum ab Augusto Potthast digestum nunc cura collegii historicorum e pluribus nationibus emendatum et auctum*, I. series collectionum, Romae 1962.
- Poulik J., *Staří Moravané budují svůj stát*, Gottwaldov 1960.
- Preidel H., *Die Christianisierung Mährens und Böhmens von Bayern aus*, in: Bayerische Frommigkeit, München 1960.
- Procházková E., *Suchá P., Poměr tzv. panonských legend k legendám byzantským století 8.-10.*, Čas. Matice moravské 39, 1915.
- Prolegomena ad Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati, Wiesbaden 1964.
- Proslava na Kiril i Metodij. *Po slučaj 1100 godišnjata na slavjanskata pismenost*. Pod red. na P. Dinekov, Sofija 1963.
- Radojičić Dj. S., *Hilandarski rukopisi o postanku slovenske pismenosti*, Novi Sad 1963.
- Rajković M., *Oblast Strimona i tema Strimon*, Zbornik rad. vizantološkog inst. 5, 1958.
- Rapant D., *K otázce posobenia sv. Cyrila a Metoda na Slovensku*, Historický sborník III, 1945.
- Ratkoš P., *Sv. Cyril a Metod*, Bratislava 1947.
- Ratkoš P., *Pramene k dejinám Velkej Moravy*, Bratislava 1964.
- Repp F., *Deutsch-slavische Kulturbeziehungen auf dem Raume Österreichs vor Kyrill und Method*, Vortr. auf d. Berlin. Slavistentagung, Berlin 1956.
- Repp F., *Zur Erklärung von Kap. XV. der Legende von Konstantin*, Zeitschrift f. slav. Philologie 26, 1957.
- Richter H., *Slovanské kapitoly z české historie, II. Slovo k otázce cyrilometodijéské*, Olomouc 1922.
- Rogošić R., *De incarcerationibus Methodii Slavorum praeceptoris et archiepiscopi*, Slavia 25, 1956.
- Rosiejkin E. M., *Buržuaznaja istoriografija o vizantino-moravských otnošenijach v ser. IX v.*, Vizant. vremenik III, 1950.
- Ryba B., *Kronika Kristiánova s hlediska textové kritiky*, Listy filologické, 1932.
- Sakač S., *Bemerkungen zum Methodiusprozess in Bayern 870*, Orient. Christ. Per. 20, 1954.

- Sakač S., *De dignitate episcopali sancti Cyrilli Thessalonicensis*, Orient. Christ. Per. 16, 1950.
- Sakač S., *Novissima de Legenda Italica et de episcopatu s. Constantini-Cyrilli*, Orient. Christ. Per. 22, 1956.
- Santifaller L., *Über die Titel in den Adressen der Papsturkunden von den Anfängen bis zum Ende des 11. Jahrhunderts*, Zgodov. čas. VI-VII, 1952-1953.
- Shevelov G. Y., *Trat-type Groups and the Problem of Moravian Components in Old Church Slavonic*, The Slavonic and East European Review 85, 1957.
- Schaeder H., *Geschichte und Legende im Werk der Slavenmissionäre Konstantin und Method*, Hist. Zeitschrift 152, 1935.
- Scheidweiler F., *Nochmals die Vita Constantini*, Byzant. Zeitschrift 49, 1956.
- Schmid H. F., *Die Nomokanonübersetzung des Methodios*, Leipzig 1922.
- Schröder E., *Otfried beim Abschluss seines Werkes*, Zeitschrift f. deutsche Altertum 55, 1914-1917.
- Schubert A. v., *Die sogenannten Slavenapostel Constantin und Methodius*, Heidelberg 1916.
- Simson B., in: *Forschungen zur deutschen Geschichte* 10, 1870.
- Sławski F., *Písmienictwo starosłowiańskie na terenie Wielkich Moraw i Pannonii w dobie cyrilometodijańskiej*, Zycie i mysl II, 1951.
- Slovak Studies III: Cyrillo-Methodiana*, Rome 1963.
- Slovanské studie (Vajsův sborník)*, Praha 1948.
- Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae*, Praha 1958seq.
- Smolej V., *Velikomoravski Velegrad*, Jezik in slovstvo III, 1957-1958.
- Smržík S., *The Glagolitic or Roman-Slavonic Liturgy*, Series Cyrillo-methodiana 2, Cleveland-Rome 1959.
- Snegarov I., *Les sources sur la vie et l'activité de Clément d'Ochride*, Byzantino-Bulgarica I, 1962.
- Snegarov I., *Po vāp roku za eparchijata na Kliment Ochridski*, Izvestija na Inst. za istorija 10, 1962.
- Snegarov I., *Teoflakt Ochridski, Žitie na Kliment Ochridski*, Izvestija na Inst. za bālg. istorija 7, 1957.
- Snopek F., *Konstantin-Cyrillus und Methodius, die Slavenapostel*, Kroměříž 1911.
- Sobolevskij A., *Cerkovno-slavjanskije teksty moravskago proischoždenija*, R F V 43, 1900.
- Sobolevskij A., *Materialy i izsledovanija v oblasti slavjanskog filologii i archeologii*, Sbornik ORJaSl 88, 1910.
- Solušňti bratři (J. Merell, V. Bartáněk, F. Cinek, J. Cibulka, L. Pokorný, A. Salajka, J. Beneš)*, Praha 1962; *Sancti Cyrillus et Methodius, Leben und Wirken*, Praha 1963.
- Sreznevskij J. J., *Sočēnija i zamětki o maloizvēstnych i neizvēstnych pamjatnikach*, Sankt-peterburg 1868.
- Stanislav J., *Slovanskí apoštolí Cyril a Metod a ich činnost vo Velkomoravskej riši*, Bratislava 1945.
- Stanislav J., *Slovenský juh v stredoveku*, Martin 1948.
- Stanislav J., *Sudy Cyrila a Metoda a ich učeníkov v Živote Klimentovom*, Bratislava 1950.
- Stanislav J., *Životy slovanských apoštolov Cyrila a Metoda v legendách a listoch*, Turč. sv. Martin 1950.³
- Stanislav J., *Aus dem slowakischen Material zum Studium der Kiever Blätter*, Die Welt der Slaven 11, 1966.
- Stankiewicz E., *The Life of Methodius in the Light of Related Sources*, Indiana Slavic Studies II, 1959.
- Stasiewski B., *Zur Verbreitung des slavischen Ritus in Südpolen während des X. Jahrhunderts*, Forsch. zur OEG VII, 1959.
- Stökl G., *Geschichte der Slavenmission*, in: *Kirche in ihrer Geschichte II*, Göttingen 1961.
- Šafařík P. J., *Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku*, Čas. Čes. musea . . . , 1848.
- Ševčenko J., *The Definition of Philosophy in the Life of Saint Constantine*, in: *For Roman Jakobson*, The Hague 1956.
- Ševčenko J., *Three Paradoxes of the Cyrillo-Methodian Mission*, Slavic Review 23, 1964.
- Šišić F., *Geschichte der Kroaten I.*, Zagreb 1917.
- Šišić F., *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925.
- Tadin M., *La légende intitulée Translatio corporis s. Clementis*, Paris 1955.
- Tadin M., *Les ordinations romaines des premiers disciples slaves et la date de la consecration épiscopale de Méthode, frère de Constantine-Cyrille*, Akten d. XI. hist. Byzant. — Kongr. 1958, München 1960.
- Todorov Cv., *Kliment Ochridski*, Sofija 1945.

- Todorov T., *Joan Ekzarh kao pisatelj propovednik*, Godišnik na Duchovnata akademija „Sv. Kliment Ochridski“ 1, 1951.
- Tomšič F., *Vita Methodii*, Slavistična revija 8, 1955; 1956.
- Tunickij N., *Materijali dlja istorii učenikov sv. Kirila i Metodija*, Sergiev Posad 1918.
- Tunickij N., *Sv. Kliment, jeписkop slovenskij*, Sergiev Posad 1913.
- Urbánek R., *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmiských i václavských a její autor I—II.*, Praha 1947—1948.
- Ušeničnik F., *Najstarejši glagolski spomenik in liturgia sv. Cirila in Metoda*, Bogoslovni vestnik 10, 1930.
- Vaillant A.—Lascaris M., *La date de la conversion des Bulgares*, Revue des Études Slaves 13, 1933.
- Vaillant A., *Quelques notes sur la vie de Méthode*, Byzantinoslavica 24, 1963.
- Vajs J., *Cyril a Metod, apoštolové slovanští*, Spisy a projevy J. Dobrovského XII, Praha 1948.
- Vajs J., *Postřiziny sv. Václava*, Čas. katol. duchovenstva 70, 1929.
- Vajs J., *Rukověť hlaholské paleografie*, Praha 1932.
- Vašica J., *Anonymní homilie rukopisu Clozova po stránce právní*, Slavia 25, 1956.
- Vašica J., *K otázce původu Zákona sudného ljudem*, Slavia 30, 1961.
- Vašica J., *Metodějův překlad Nomokónonu*, Slavia 24, 1955.
- Vašica J., *Život a pochvala svatého Cyrila*, Stará Říše 1927.
- Vašica J., *Slovanská liturgie nově osvětlená Kijevskými listy*, Slovo a slovesnost 6, 1940.
- Vašica J., *Slovanská liturgie sv. Petra*, Byzantinoslavica 8, 1939—1940.
- Vašica J., *Origine cyrillo-méthodienne du plus ancien code slave dit „Zakon sudnyj ljudem“*, Byzantinoslavica 12, 1951.
- Vašica J., *Literární památky epochy velkomoravské 863—885*, Praha 1966.
- Vavřínek V., *Staroslověnské životy Konstantína a Metoděje a panegyriky Řehoře z Nazianzu*, Listy filolog. 85, 1962.
- Vavřínek V., *Staroslověnské životy Konstantína a Metoděje*, Praha 1963.
- Vavřínek V., *Die Christianisierung und Kirchenorganisation Großmährens*, Historica VII, 1963.
- Vavřínek V., *Předcyrilometodějské misie na Velké Moravě*, Slavia 32, 1963.
- Vavřínek V., *Ugr raskyjě korolj dans la vie vieux-slave de Méthode*, Byzantinoslavica 25, 1964.
- Večerka R., *Slovanské počátky české knižní vzdělanosti*, Praha 1963.
- Večerka R., *Ideový profil velkomoravské literatury*, Sborník Matice moravské 82, 1963.
- Večerka R., *Velkomoravská literatura v přemyslovských Čechách*, Slavia 32, 1963.
- Večerka R., *Velkomoravské istoky cerkovnoslavjanskoj pišmennosti v Češskom knjažestve*, in: Magna Moravia.
- Večerka R., *Cyrilo-metodějský kult v české středověké tradici*, Čs. čas. historický 12, 1964.
- Velčev V., *Kliment Ochridski i negovoto značenje za edinamieto na slavjanstvoto*, Ėzik i literatura 1, 1948—1949.
- Velká Morava a naša doba*. (P. Ratkoš, J. Tibenský, K. Rozenbaum, J. Butvin, A. Mráz, M. Kropilák, L. Holotík), Bratislava 1963.
- Vernadsky G., *The Eparchy of Gothia*, Byzantium 1941.
- Vilikovský J., *V. Chaloupecký, Prameny X. století*, Naše věda 1941.
- Vondrák V., *Nový text hlaholský církevněslovanské legendy o sv. Václavu*, Čas. Čes. musea 70, 903.
- Vondrák V., *Studie z oboru církevněslovanského písemnictví*, Praha 1903.
- Vondrák V., *Zur Würdigung der altslovenischen Wenzelslegende und der Legende vom heil. Prokop*, Sitzungsber. d. Ak. d. Wiss. in Wien, phil.-hist. Cl. 77, 1892.
- Voronov A., *Glavnějšije istočniki dlja istorii sv. Kirilla i Metodija*, Kijev 1877.
- Wattenbach W.—Holtzmann R., *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, Deutsche Kaiserzeit, Berlin 1938.
- Wattenbach W.—Levison W.—Löwe H., *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*. I., Weimar 1952, II. Weimar 1953, III. Weimar 1957, IV. Weimar 1963.
- Weingart M., *Analyse philologique de legendes slav. de Constantin et de Méthode*, Bull. de l'Inst. archéol. bulg. 9, 1935.
- Weingart M., *Československý typ církevní slovančiny*, Bratislava 1949.
- Weingart M., *První česko-sl. legenda o svatém Václavu*, Praha 1934.
- Widajewicz J., *Państwo Wiślan*, Kraków 1947.
- Widajewicz J., *Prohor i Prokulj, najdawniejsi biskupy krakowscy*, Nasza Przeszłość 4, 1948.
- Wijk N. van, *Zur Rekonstruktion des Urtextes der altisl. Vita Constantini*, Zeitschrift f. slav. Philologie 17, 1941.

- Wijk N. van, *Zur sprachlichen und stilistischen Würdigung der altisl. Vita Constantini*, Südostforschungen 6, 1941.
- Wilpert J., *Die römische Mosaiken und Malereien der kirchlichen Bauten vom IV.—XIII. Jahrhundert II.*, Freiburg im Breisgau 1916.
- Wostry W., *Die Ursprünge der Přemysliden*, Zeitschrift f. Gesch. d. Sudetenländer 7, 1944.
- Zagiba F., *Die bairische Slawenmission und ihre Fortsetzung durch Kyrill und Method*, Jahrbücher f. Gesch. Osteuropas 9, 1961.
- Zagiba F., *Zur Geschichte Kyrills und Methods und der bairischen Ostmission*, Jahrb. f. Gesch. Osteuropas 9, 1961.
- Zagiba F., *Die Anfänge der Christianisierung in Mähren und der Slowakei*, Zeitschrift f. Ostforschung 11, 1962.
- Zagiba F., *Neue Probleme in der Kyrillomethodianischen Forschung*, Ostkirchliche Studien 11, 1962.
- Zagiba F., *Die abendländisch-lateinischen Grundlagen der slavischen literarischen Bildung vor und während der kyrillomethodianischen Zeit*, Wiener slavistisches Jahrbuch 10, 1963.
- Zagiba F., *Zur Missionierung der Slawen aus „Welschland“ (Patriarchat Aquileja) im 8/9. Jahrhundert*, in: Cyrillo-Methodiana.
- Zagiba F., *Der historische Umkreis der Kiever Sakramentarfragmente*, Slovo 14, 1964.
- Zagiba F., *Einige grundlegende Fragen des Cyrillomethodianischen liturgischen Gesangs*, Sbornik prací fil. fak. BU, F 9, 1965.
- Zeppelin E., in: *Schriften des Vereins für Geschichte des Bodenses* 19, 1890.
- Zeumer K., *Historische Aufsätze dem Andenken von G. Waitz*, 1886.
- Ziegler A. W., *Der Konsens der freisinger Domherrn im Streit um Methodius*, in: Cyrillo-Methodiana.
- Ziegler A. W., *Der Slawenapostel Methodius im Schwabenlande*, Jahrb. d. hist. Ver. Dillingen 1950.
- Ziegler A. W., *Methodius auf dem Wege in die schwäbische Verbannung*, Jahrb. f. Gesch. Osteuropas, N. F. 1, 1953.
- Zlatarski V. N., *Istorija na bǎlgarskata dǎržava prez srednite vekove I/1, 2*, Sofija 1918, 1927.
- Zwischen Rom und Byzanz*, Herausgegeben von J. Bujnoch, Graz—Wien—Köln 1958.
- Žitja sv. Cirila i Metoda*, Zagreb 1963.
- Županić N., *Etnička pripadnost moza Unguimerija v anonimove pesni Hymnus de Pippini regis victoria Avarica in pojasnilo avarskih besed v njej*, Zbornik filozof. fak. Univ. v Ljubljani II, 1955.

OBSAH — HOC VOLUMINE CONTINENTUR

Úvod	7
A.	
Carmen de Pippini regis victoria Avarica a. 796	13.
Gesta Dagoberti I. regis Francorum	16
Einhardi Vita Karoli Magni	20
Thegani Vita Hludowici imperatoris	24
Anonymi Vita Hludowici imperatoris	26
Poetae Saxonis Analium de gestis Caroli Magni imperatoris libri quinque	34
Notkeri Gesta Karoli	38
Folcuini Gesta abbatum Lobensium seu Chronicon Lobense	45
B.	
Vita s. Amandi episcopi Traiectensis auctore Baudemundo	49
Sancti Amandi Vita metrica auctore Milone	51
Vita s. Amandi Traiectensis episcopi auctore Harigero	53
Vita s. Amandi episcopi Traiectensis auctore Philippo Harvengio	54
Vita s. Amandi episcopi Traiectensis auctore Aquitano anonymo	56
Žitíje Konstantina Filosofo	57
Pochvala Kirillu Filosofo	116
Vita Constantini-Cyrilli cum translatione s. Clementis	120
Žitíje Mefodija, arcijepiskopa Moravьska	134
Proložnoje žitíje Konstantina i Mefodija	164
Pochvalnoje slovo Kirillu i Mefodiju	167
I. Žitíje Nauma	177
Žitíje Večeslava	180
Vita Brunonis	184
Miracula sancti Apri	185
Christiani monachi Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmile ave eius	186
Βίος Κλήμεντος	200
Vita sancti Procopii	235
Proložnoje žitíje Kirilla. Proložnoje žitíje Mefodija	240
Uspenije Kirilla	245
II. Žitíje Nauma	252
Tempore Michaelis imperatoris — Legenda Moravica	255
Krátký život sv. Klimenta	269
Proložnoje žitíje Klimenta Ochridskago	273
Legenda Diffundente sole	276

Staročeské zpracování legendy Diffundente sole	284
Legenda Quemadmodum	289
Vita sancti Wenceslai auctore Carolo IV	297
Legenda Beatus Cyrillus	299
Soluňská legenda	304
O představlení sv. Kirilla	307
Proložnoje žitíje Kirilla (II, III)	310
Život svatých Crha a Strachoty	314
C.	
Kyjevský misál	319
Otfrids von Weissenburg Evangelienbuch	321
Služba Mefodiju	322
Služba Kirillu	325
Služba Kirillu i Mefodiju	329
Officia Cyrilu a Metodějovi (ljubljaňské, novljanské)	332
Služba Naumu	335
Cyrlometodějské officium Adest dies gloriosa	337
Sbírky pramenů	346
Seznam hlavní literatury	348

MAGNAE MORAVIAE FONTES HISTORICI II

K vydání připravili Dagmar Bartoňková, Lubomír Havlík, Jaroslav Ludvíkovský, Zdeněk Masařík, Radoslav Večerka

Vydala Universita J. E. Purkyně v Brně — filosofická fakulta

Spisy filosofické fakulty č. 118

Vedoucí redaktor: Dušan Jeřábek

Tajemník redakce: Karel Palas

Redakční rada: F. Hejl, R. Hošek, J. Hrabák, D. Jeřábek, R. Jeřábek, F. Jordán, Vl. Jůva, F. Kalousek, A. Kutal, A. Lamprecht, F. Loula, J. Ludvíkovský, J. Macháček, R. Mrázek, O. Novák, K. Palas, J. Racek, J. Solař, K. Štěpaník, L. Tošenovský, L. Zatočil, A. Závodský

K tisku doporučili: doc. dr. František Hejl a dr. Vladimír Kyas

Obálku navrhl: Bohdan Lacina

Technický redaktor: Pravoslav Hauser

Vyšlo v září 1967

Z nové sazby písmem Modern výtiskl TISK, knižní výroba, n. p., Brno, závod 1
Formát papíru 70 × 100 cm — AA 19,05 — VA 20,23 — Tematická skupina a podskupina 02/58 —
Náklad 600 výtisků — Vydání 1.

Cena brožovaného výtisku Kčs 26,00 — I

MAGNAE MORAVIAE FONTES
HISTORICI

I. Annales et chronicae

Curaverunt D. Bartoňková, L. Havlík, Z. Masařík, R. Večerka.
Opera Universitatis Purkynianae
Brunensis, facultas philosophica
104,

Státní pedagogické nakladatelství, Pragae — Brunae 1966, pp. 388, Kčs 34,—.

Orders from abroad should be addressed to *Knižní velkoobchod Praha 1, Nové Město, Opatovická 18, Czechoslovakia.*

Correspondence relating to exchange should be addressed to the *Assistant Editor, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, Brno, Arna Nováka 1, Czechoslovakia.*